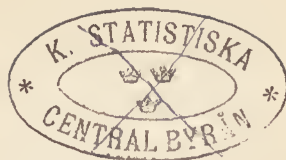

Christina R S.

Carolus

BIDRAG

TILL

KARLSKOGA KRÖNIKA.

UR »NORASKOGS ARKIV».

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1895.

Innehåll.

Bidrag till Karlskoga krönika ... 1
FERNOWS anteckningar om »Carlskoga Bergslag» ... 3
FERNOWS beskrifning öfver Svartelfven och Timselfven 7.
Lefnadsteckning öfver FERNOW 11.
DAHLS beskrifning öfver Karlskoga socken och bergslag ... 13
Bergslagens indelning 19. Sjöar och floder 22.
Grufvor och masugnar 25. Stångjernshamrar 28. Embetsmän 32.
De äldsta underrättelserna om Möckelsbodar i Nerike ... 34
Möckelsbodar förlägges 1583 till Vermland; 1584 års skattläggningar ... 38
Åtgärder till främjande af nybyggesväsendet m. m. ... 44
Möckelsbodar erhåller kyrkoherde 1586 och bildar samtidigt egen församling 50
Den nya församlingen utvidgas och benämnes småningom Karlskoga; hertig Karl tillbyter sig Bregården och Bregårdstorp m. fl. hemman; 1594 års skatte- och jordransakning ... 56
Sammandrag af Karlskoga jordebok år 1600 ... 65
Tillökning af nybyggen och hemman m. m. 1601—1625 ... 70
Extra ordinarie hjelper och gärder m. m. under samma tid ... 76
Sammandrag af Karlskoga jordebok år 1625 ... 100
Boskapsskatten och 1626 års boskapslängd för socknen ... 104
Qvarntullen och mantalspenningarna med 1628 års mantalslängd ... 114
Kyrkotionde samt förläningar och afkortningar ... 117
Karl den niondes sista bergslagsresa(med hans porträtt) ... 123
Konung Karls drottning Kristina (med porträtt) samt hennes och sonen Karl Filips besök i Karlskoga och östra Vermland ... 131
Limmings silfvergrufva och dess första arbetande 1606—1615 ... 137
Laxfisket vid Möckelsbodar eller Karlskoga ... 146
Rättsväsende och lagskipning enligt äldre sakörelängder och domböcker 149
»Karlskoga sockens dombok för år 1629» 153.
1630 års tingsprotokoll 155. Ransakning om trolldom 159.
Tvänne dödsdomar 161. En tredje dödsdom 165.
Förlikning i ett dråpmål 166. Ransakning om ett vådadråp 169.
En mordransakning och dödsdom 171.
Nybyggesväsendets och odlingens framåtskridande; äldre rågångs- och jordatvister samt skiftes- och eganderättsförhållanden m. m. ... 175
Åtskilliga kommunala och allmänna ärenden rörande Karlskoga härad vid medlet af 1600-talet ... 204
Karlskoga sockens område minskas genom bildande af Grythytte och Kroppa pastorat (1633 och 1642) ... 216
Karlskoga förändras småningom till bergslag och några af de större bruksegendomarne grundläggas ... 219
Alkvettern 220 Björkborn 222. Bofors 223.
Valåsen 233. Degerfors 238.
Vestra Lonntorp och dess egare ... 240

Anteckningar ur Karlskoga äldsta sockenstämmoprotokoll 250
Blad ur Karlskoga kyrkas äldsta byggnadshistoria 266
Handlingar rörande Karlskoga och östra Vermland 274
Af dessa uppräknas blott en mindre del här nedan:
1413 och 1527 års privilegiebref för Vermlands bergslag 276
1582 års d:o d:o d:o 279
Förordnande för Olof Hansson att vara kyrkoherde vid Möckelsbodar, numera Karlskoga församling, af 1 Juli 1586 281
Bytesbref på Bregården. Bregårdstorp m. fl. hemman, af 6 Febr. 1588 283
Förläningsbref för Olof Hansson å halfva kyrkotionden i Karlskoga af 22 April 1597 284
Bref om smörräntans utgörande i penningar af 2 Juni 1605 (med Karl den niondes namnteckning) 286
Beställningsbref för bergmästaren Kristofer Graf af 6 Juni 1605 287
Bref till densamme om Limminge silfverstreck af s. år 291
Fullmakt för Peder Pedersson i Östervik att vara malmletare af 9 Febr. 1608 ... 295
Förmedlingsbref i fråga om ovissa utskylder för Karlskoga m. fl. socknar af 22 Mars 1611 299
Norra Limmingen förlägges från Karlskoga till Fernebo socken 4 Juni 1611 ... 301
K. bref till fogden Jöns Bock om hans penningeuppbörd (med Gustaf II Adolfs namnteckning) 305
Bref om utgörande af en landtågsgärd 1613 (med facsimile af enkedrottning Kristina) 309
Bref om en skänk till Nyeds församling samt dess qvitto 1614 (med sigill och bomärken) 312
Bref om nedsättning i bergmästaren Kristofer Grafs löneförmåner 12 Aug. 1616 321
Bref om vissa förmåner för staden Karlstad efter 1616 års eldsvåda 323
Bref och ordning ang. 1617 års kröningsgärd 326
K. bref om landtågsgärdens utgörande i Vermland 16 Okt. 1617 329
Bref om utgörande af en allmän landtågsgärd 4 Aug. 1619 336
Bref om leverans af jern och stål (med facsimile) 14 Jan. 1620 340
Bref om frimarknad i Filipstad m. m. 26 Maj 1620 343
K. bref om utgörande af en landtågsgärd 31 Aug. 1620 346
Fastebref å 1/8 i Kalhyttan under presteboadet i Filipstad 12 Sept. 1620 348
Förläningsbref för Jon Månsson å 1/3 h:n Herrsjötorp 5 Febr. 1621 352
Bekräftelsebref härå 6 Dec. 1623 361
Förmedlingsbref i extra ord. utskylder för Karlskoga m. fl. socknar 28 April 1625 363
Bevis ang. förläggande af Nysunds socken från Nerike till Vermland af 6 Jan. 1638 369
Resolution ang. åbos besittningsrätt till hemman inom Karlskoga af 5 Mars 1639 373
K. bref angående Nysunds socken af 5 Mars 1641 376
K. bref om Kroppa kyrka och dess pastorat 30 April 1642 381
Fullmakt för Olof Olofsson att vara befallningsman öfver Filipstads bergslag med Kroppa och Karlskoga af 10 Juli 1645 384
Bekräftelsebref om frihet från utskrifning i Karlskoga 15 Mars 1647 385
Dito ang. dito i Filipstads bergslag 20 Mars 1647 386
Häradsbevis ang. gränsen mellan Nerike och Vermland af 2 Sept. 1647 389
Bekräftelsebref ang. åbos besittningsrätt till hemman inom Karlskoga af 27 Okt. 1647 390
Bekräftelsebref ang. Kroppa församlings pastorat 21 Febr. 1648 390
Resolution om bergslagsprivilegier för Kroppa socken af 30 Okt. 1650 394
Kyrkoherdar i Karlskoga 396

Rättelser.

Sid. 9, rad. 3 uppifrån står: här längre läs: längre
» 84, » 7 » » fogden » af fogden
» 96, » 18 » » (sid. 465) » (sid. 81)
Åtskilliga bokstafsfel torde benäget ursäktas.

Bidrag till Karlskoga krönika.

Karlskoga härad och bergslag har ända till våra dagar jemförelsevis ganska obetydligt varit föremål för historiska eller topografiska skrifter. De författare, hvilka i någon afsevärdare mån egnat denna bygd sin uppmärksamhet, äro hufvudsakligen:

1. Nicolaus Gustavi Kjellin, som i en akademisk afhandling »*Dissertatio historica de regione metallica Carlskoga*», framstäld å Gustavianska lärosalen i Upsala 5 Maj 1779, inom ett omfång af 30 smärre qvartsidor lemnar en kortfattad framställning på det lärda romarespråket om bygdens tillkomst och utveckling.

2. Erik Fernow, som i sin »*Beskrifning öfver Wärmeland,* tredje afdelningen», tryckt i Göteborg 1779, på några få sidor sammanfört hvad han om ortens tidigare öden kunnat inhemta.

3. Magnus Dahl, hvilken jemväl samma år utgaf en kort »*Beskrifning öfver Carls-skoga Sochn och därtil hörande Bergslag I Wermeland*», tryckt i Örebro, innehållande, med titel och förord, 34 sidor i ett litet duodesformat.

4. Joh. Hammarin, som i »*Carlstads stifts herdaminne*», 1:sta delen, tryckt i Karlstad 1846, tillika med biografiska skildringar angående presterskapet inom Karlskoga pastorat, lemnat några historiska uppgifter om denna bygd.

5. Joh. Johansson, som i ett 1872 utgifvet arbete »*om vederlaget för tackjernstionden*», med särskildt afseende på de flesta af Örebro läns bergslager, lemnat åtskilliga kamerala och historiska uppgifter angående skatteväsendet m. m. under äldre och nyare tider inom Karlskoga bergslag.

6. J. O. Carlberg meddelar i ett 1879 i Stockholm tryckt arbete, kalladt »*historiskt sammandrag om svenska bergverkens uppkomst och utveckling*», på tre sidor några kortfattade anteckningar, till stor del efter Fernow, om »Carlskoga bergslag och socken».

Slutligen må här anföras dels »*bidrag till Karlskoga härads äldsta historia*», dels ock utdrag ur »relationer» från åren 1673, 1684 och 1685 angående derstädes belägna grufvor, masugnar och hamrar m. m., som finnas intagna i 3:dje delens andra häfte af »*Noraskog,* anteckningar och bidrag till Örebro läns historia och topografi», hvilket häfte trycktes i Stockholm 1886.

Sistnämda år utgafs jemväl från tryckeri i Örebro af onämd författare (A. G. PETERSSON) åtskilliga anteckningar om »*Karlskoga bärgslag förr och nu*», innehållande 14 sidor, hvilket lilla häfte var afsedt att utgöra »minnesblad till 300-årsfesten i Karlskoga Juli 1886» och angifvet såsom »kort bearbetning efter ERIK FERNOW».

Af de i det föregående nämda författare är det endast DAHL, som sökt åstadkomma en ortbeskrifning i ordets egentliga mening; men oaktadt denne författare i sitt förord förklarar, att »den lifliga kärlek en hvar alltid hyser för sin födelseort[1](?) väckt hans åstundan till ett litet bemödande att, för ett akademiskt snilleprof, beskrifva Karlskoga bergslag», svarar dock innehållet ej mot de förväntningar man på grund af denna inledning kunnat göra sig. Hans »beskrifning» synes icke heller ha väckt någon uppmärksamhet hos de författare, hvilka under en senare tid, i skrifter af likartadt innehåll, velat återgifva hvad andra om bygden förut haft att anföra. Densamma tyckes sålunda, med eller utan skäl, blifvit helt och hållet undangömd, för att icke säga glömd, då deremot FERNOWS, i åtskilliga fall ganska osäkra uppgifter ständigt återgifvas i länskalendrar, resebeskrifningar eller lexikaliska arbeten. Med anledning så väl af detta förhållande, som ock i följd deraf att både FERNOWS och DAHLS beskrifningar, isynnerhet den senare, numera lära vara skäligen sällsynta och i sitt ursprungliga skick derjemte antagligen okända för de allra flesta af ortens egna invånare, har utg. trott det vara lämpligt att fullständigt, med bokstaflig noggrannhet, i det följande återgifva båda dessa författares i det hela temligen kortfattade anteckningar om bygden.

---

[1] När man vill realiter omsätta denna vackra sats har erfarenheten visat, att, i ett pastorat med 10,000 invånare och med ett sammanräknadt fastighetstaxeringsvärde af närmare 10 millioner kronor, hela *afsättningen* för en beskrifning med karta öfver pastoratet kunnat uppgå till den verkligen storartade siffran af — *femtio* exemplar, medförande en kontant uppoffring för vederbörande köpare af tillsammans 150 kronor, hvilket belopp motsvarar ungefär *en åttondel af tryckningskostnaden*... Ett i sanning talande exempel på »liflig kärlek för sin födelseort».

Fernows anteckningar om "Carlskoga Bergslag"[1].

Hela denna landsträckan, å ömse sidor *Lethälfven* och väster ut til *Wisnums, Warnums* och *Fernebo Soknar,* var ej annat än en ödemark, 3 och en half mil lång, och vid pass 3 mil bred, när Wärmeland var, förste gången, lykligt at se Hertig Carl inom sina gränsor. Den kallades, af de nästgränsande Nerikesboar, *Bodaskogen,* eller *Boderna,* ur samma skäl som *Lübske Boderna* i *Skåne* fått namn; näml. at Bönderne i *Qvistbro Soken* och vidare i *Nerike* hade sina Fiskarebodar upbygda rundt omkring Sjön *Möckeln,* som däraf skal fått namn, at där var *mycken fisk.* I synnerhet skola dock många bodar varet vid den stranden, där sedan Kyrkan blef bygd.

När Hertig Carl en gång reste öfver Möckeln, och frågade efter ursprunget til Sjöns namn, skal han, sedan det blifvit honom af Skjutskarlen vidlyftigt berättadt, hafva sagt:

Har det förr hetat Möckels bodar,
Skal det härefter heta Carls skogar,

och därvid har det förblifvet.

En berättelse är, at några missgerningsmän hade förut, här och där, satt sig ned i skogarne, at söka sin föda, antingen ur de många fiskrika sjöar, som här äro, eller ock genom rån och plundring, när så kunde vara tilfälle. Men Hertigen såg snart, at naturen ämnat denna orten til annat än Röfvares tilhåll. Här voro tilräckeliga och tjenliga strömmar, öfverflödig skog och en god jordmån. När nu därtil kom, at flere malmstrek yppades och tilgång blef til malm, mer än *Hyttorna på Wärmelands Berg* behöfde, så beslöt han, at med tiden göra *Bodaskog* nyttig för flere Invånare.

Han upmuntrade hvarjehanda Folk, både in- och utländske, at här nederslå sina bopålar och anlägga Bruk, och benådade denne Herren dem, til den ändan, med åtskilliga förmåner.

Tvänne vackra Herregårdar blefvo ock här, på ljufliga ställen, anlagde, til hvilka han, utan tvifvel, sjelf lagt grund, men sedan bortskänkt til Adeliga Slägter, eller ock såldt.

Bofors, vid Möckeln, ägdes, i Hertigens tid, af en *Bjelke (Thure* eller *Knut),* hvars Enke-Fru, år 1604, var råkad i onåd, och Godset blef tilerkändt Kronan[2].

---

[1] »Beskr. öfver Wärmeland» sid. 511—515.

[2] Se *Carlskoga Dombok* 1631. *Bjelkes* dopnamn är där så otydeligen skrifvet, at jag ej kan rätt skilja antingen det är *Thure* eller *Knut;* dock synes icke olikt, at det varet Riks-Rådet *Thure Nilsson Bjelke,* som var gift med Grefinnan *Marg. Svantesdotter Sture* och, år 1600, blef halshuggen i *Linköping.*

Alkvettern[1], vid en sjö af samma namn, nästan 2 mil högre up i skogsbygden, tilhörde, i slut af detta Tidehvarf, en Adelig Jungfru, *Jungfru Brita på Pinetorpet,* som, förmodeligen, var i slägtskap med *Boo Ribbing*[2].

Med få ord at säga, hade Hertigens bemödande en så önskad verkan, at han i sin lifstid fick se en hel Kyrko-Soken af nyttige Medlemmar i Samhället, där han förut ej kunde räkna en enda ärlig Undersåte.

Kyrkan bygdes, på 1590-talet, af träd, vid nordvästra sidan af Möckeln. Hon var väl liten, men ungefär så stor, som de meste i den tiden. Til Kyrkoherde häröfver satte han Herr *Olof Hansson*[3].

Prestegård var, i börgan, icke at tilgå, utan Herr *Olof* uprögde åt sig af vilda skogen, på *Bredgårdens* ägor, så myckct han förmådde, byggandes sig där nödiga hus, på en backe, straxt väster om *Tims-älfven,* vid pass en liten åttondels mil nordost från Kyrkan. Detta har sedan blifvet flyttadt och lagt til en behållen *Prestegård*, ehuru Herr *Olofs* Arfingar, ur förenämnde skäl, påstodo honom såsom sit rätta arf någon tid härefter.

En Ek, vid Knapp-ed, torde blifva ibland de märkeligaste ting i hela Wärmeland. *Knapp-ed* ligger där sjön *Alkvettern,* genom *Knapp-forssen,* faller ut åt Sjöarne *Låen* och *Möckern.* Så snart Hertig Carl beslutat, at efter sig namngifva *Carlskoga,* skar han sjelf sit vördade namn i denna Ek[4]; och då han med sin Herr Broder, *Prins* Johan, kommet öfverens att afsätta K. Erik XIV, 1568, gjorde de med hvarandra et Fördrag, at de bägge skulle vara lika delaktige i Regeringen, hvilket äfven skedde under denna Ek[5], och, til åminnelse däraf, buro bägge deras Tjenare, eller Hof-Herrar, i lång tid Ekelöf i sina hattar[6].

I en föregående redogörelse angående hertig Karls, sedermera Karl IX, verksamhet i och för Vermlands utveckling, yttrar Fernow bland annat äfven följande[7]:

---

[1] Skrifves ock i gamla handlingar *Arlevettern,* och nu för tiden *Alqvittern.* Det är icke olikt, som några påstå, at sjön har sit namn af *all* och *vatten,* emedan *Öjevettern, Frövettern, Ullvettern* m. fl. i honom inskänka sina vatten.

[2] Om *Jungfrun på Pinetorpet* talas mycket i Wärmeland; men jag har ej mer funnet, än at *Boo Ribbing* var hännes Förmyndare, och det ur Carlskoga Domböcker.

[3] Det är trolikt, at han var den *Olaus in Måla,* som, 1593, bland Wärmelands Presterskap underskref Upsala Möte. Hans Barn kallade sig *Sylvius,* och varar den Slägten ännu; men Lagmannen och *Censor Librorum, Joh. Sylvius,* var hans Dotter-Son. En annan Slägt, med namn *Silvius,* är ifrån Gunnarskog.

[4] Se *K. Bergs-Coll. Deduction til K. M.* 1666. M. S.

[5] *Eken* har varet råmärke imellan Alkvetters och Knappforshytte skog, och finnes ännu, i en gammal Dom öfver råskilnaden, nämnd för *Eken, under hvilken 2 Konungar rastat och hvilat* (Herr *Directeur Em. Geyer*).

[6] *Puffend. Sv. Hist.* p. 432. *Eken* står ännu qvar, och är $5^1/_4$ aln tjock vid roten. Det är trolikt, at Alkvetters nu varande ägare, Herr *Direct. Em. Geyer,* låter här upresa något *Monument,* äfvensom Herr Kyrkoh. *Sv. Kihlman* ärnar göra vid *Öfra Ulleröś* Kyrka, där Kon. Carl XI rastade 1686.

[7] Anf. st. sid. 402, 403.

Såsom Hert. CARLS håg lekte mest på det, som sidst står anfört i hans Herr Faders Testamente: *fundne och ofundne Bergwerk;* så är ock trolikt, at han, bland det första, vändt sin upmärksamhet på det då namnkunniga *Wärmelands Berg,* eller Fernebo Bergslag, där han ock straxt på en behagelig ort utsåg *Kroppa* sig til ordentelig bonings-plats. Och som hans vägar hit ifrån Örebro lågo öfver *Bodaskogen,* på gränsen imellan Wärmeland och Nerike, och han såg densamme genomskuren af många vakra vattudrag, är icke mindre trolikt, at han straxt började göra den tjenlig til annat, än vilddjurs tilhåll, hvarföre han ock, efter sit eget namn, kallade den *Carlskoga,* dit han, efter hand, förskaffade Folk från alla orter, äfven *Walloner* och *Finnar.*

Straxt efter sit anträde til Wärmelands styrelse anlade han äfven *Bro* Gård i Warnum sig til Hertig-säte, antingen af behag til orten, eller ock at kunna stundom vara så mycket närmare til hands, at efterse om alt gick rätt och skickeligen til i handel och vandel med Wästgöther och Bergsmän; äfvenledes har han, vid samma tid, antingen anlagt eller anslaget *Säby* och *Nynäs,* i Wisnum, til sine Hertiglige säten.

Därpå anlade han, 1584, en Stad på Tingvalla-ö, i Kihls-härad, den han efter sig sjelf nämnde *Carlstad,* sedan han antingen förut, eller vid samma tid, låtet där för sig sjelf upbygga en Gård, under namn af *Carlsborg;* och icke långt därefter hade han fått sina *Carlskogar* i det stånd, att han kunde inrätta dem til et eget Gäll 1594, och ditsätta egen Kyrkoherde[1].

Redan år 1593 gaf han 30 Hemman tilstånd, at bygga sig egen Kyrka och skilja sig från Fernebo, Wes-härad och Ullerud, dit de förut legat; hvilke ock hade hunnet, inom kort tid, til den stadga, at han, 1608, såsom Konung, kunde göra deras Soken til et fulständigt Pastorat, under namn af *Ny-Ed.*

Det sidsta, som denne Herren gjorde för Wärmeland, var, at han, några månader för sin död, 1611, grundade *Philippstad.* — — — —

Längre fram i sin beskrifning[2] yttrar FERNOW i fråga om allmogens näringsfång, att »*Åkerbruket* påstår mången hafva aftaget i samma mån, som Bergsbruks-handteringen taget til», hvilket skulle bero derpå, att »en stor del af Bönderne skola hafva fördjupat sig i så stor skuld vid Bruken, at de måste försätta mycken tid med körslor och kolning». Han tillägger dock nästan omedelbart härefter, att »sjelfva *Philippstads Bergslag* har, i sednare tider[3], börjat odlas til åkermark; men *Carlskoga* äger så sköna Hemman, och Åkerbruket har där länge varet drifvet til den högd, at månge anse för et slags fel, det en del Bergsmän sköta Bergsbruken förmycket, och vanvårda jorden».

Till fullständigande af FERNOWS anteckningar om Karlskogabygden, hvilken bygd ursprungligen hade en vida större utsträckning än den nu har, må ytterligare meddelas nedanstående utdrag ur hans beskrifning:

---

[1] Han skal dock redan 1586 där lagt grund til en Församling (Annot. i Carlskoga *Kyrkobok*).

[2] Sid. 605—608.

[3] Hufvudsakligen under 1770-talet.

Kroppa Pastorat, i Fernebo, 1642.

Här var redan en så kallad Kyrkoherde (Herr *Sickel*) 1625, men Pastoratet blef dock icke rätt stadgat förr än 1642, den 30 April, då Riks-Regeringen, genom hög Resol., hit lade vissa gårdar från Carlskoga, Warnums och Philippstads Soknar, hvilket Drotning Christina confirmerade 1648, den 22 Febr. Då var Magist. *Lars N. Philippstadius* Kyrkoherde, som fick Torpet *Edsberg* til boställe. Pastoratet fick Bergslags-Privil. 1650, den 30 October.

Lungsunds Capell, i Fernebo, 1643,

har blifvet bygt 1643, och fick då straxt, tillika med Kroppa, sin egen Capellan, Herr *Hans* i Sundstad, som blef afsatt 1649. 1652 anhöllo Soknemännen hos Kongl. Maj:t om någon hjelp till Klåcka vid Långesunds Kyrka i Bergslagen, som för den långa vägen skul, som var til Kroppa, både efter andelige och verldslige Förmäns godtfinnande, var upbygd (*Palmsk.* M. S.). Det skal dock i börgan skedt endast af 15 Matlag; ty en del af de östre ville bygga i Bjurkjärn. Förut hade Kroppa-Presten stundom hållet Gudstjenst under några *Aspar,* söder på Lungsunds gård.

Bjurkjärns Capell til Carlskoga, 1643.

Efter sagen är denna Kyrka bygd samma år, som Lungsund, hvarföre ock en del, som bodde omkring Ullvettern, ej ville bygga i Lungsund, såsom hafvande beqvämare väg hit[1]. 1651, vid Tinget, förlikades Sokneboarne, at »så mycket *Skogsboarne* kunde bevisa at de kostat på Moder-Kyrkan, så mycket skulle dem återgifvas til deras Capels upbygning vid Bjurkjärn». Eljest lyder en gammal tradition, at Carlskoga Prest stundom höll Gudstjenst under en *Björk,* som stod där nu Kyrkan står. Om berättelsen är sann, skal man ock förstedags hafva börgat bygga Kyrkan en fjerdedels mil längre i söder vid *Råberget;* men det har gått därmed, som det berättas om *Gunnarskog*[2]. Herr *Zakris Ol. Sylvius* var förste Capellan, drunknade 1668.

Carlsåsa, eller Carlsdals Capell, i Carlskoga, 1736.

Några Hemmans-åboer å ömse sidor *Svartälfven,* Fiskelösen, Högden och Tvärån, i *Carlskoga,* samt Sandvik, Älfsnabben och Spjutvik, i *Nora Soken,* efter en del hade två och en half mil oländig väg til Carlskoga, och andre tre hela mil til Nora Stad, anmälde redan 1728, tillika med 12 andre sine Grannar, sin åstundan at få bygga sig en egen Kyrka; men det stadnade därvid, til des dåvarande Liquid. Commissar., sedan Öfver-Direct., *Carl D. Luthman* blef ägare af *Kortfors Bruk* och *Nya Älfhyttan.* Då gjorde han, med

[1] De skola icke hafva velat beqväma sig at gå til Lungsund förr än de blefvo därtil dömde af en Kongl. Commission, som stod i *Flottura.*

[2] Den gamla slitna sagan är äfven här, at hvad som bygdes om dagen, refs ned om natten. Underligast, att vi få finna sådant skråck i nyare tider, sedan ingen Munk var til.

sine med-Interessenter, hos Konungen, om samma sak, underdånig ansökning. Consistorierne i *Westerås* och *Carlstad* fingo befalning, at häröfver gifva sine betänkande, och Probsten *M. Aspman*, i *Linde*, höll på stället undersökning d. 14 Sept. 1736, i kraft hvaraf Landshöfdingen, Bar. *Wrangel*, och Consistorium i Wästerås tilstyrkte Hans Maj:t at gifva härtil sit samtycke, hvilket ock skedde i nådig Resolution, af d. 10 Dec. 1736.

Kyrko-ställe utsågs, vid Probsten *Aspmans* undersökning, på en vacker *Sandkulle*, eller *Ås*, litet söder om Nya Älfhytta (nu *Carlsdal*); men hittils har Gudstjensten blifvit hållen i en därtil inrättad stor Sal i bygningen vid gården. 1761, d. 7 Julii, gaf Högstsal. Kon. Adolph Friedrich Resolution, at Capellet skal lyda under Carlstads Consistorium. En eller annan af *Presterne* har varet hedrad med Pastors titul. Med tiden torde här blifva et litet nätt Pastorat, efter sin förste Stiftares välmenta afsigt, af Carlskoga, Nora och Gryt-hytte Soknar.

Uti inledningen till sin beskrifning[1] omtalar Fernow bland »vattudragen» *Svartelfven* sålunda:

Hon tager sin begynnelse i Dalarne och *Äppelbo soken*, ur et stort *Måsefly*, 1 och en half mil S. från Kyrkan. Där är hon så liten, at man kan rida öfver hänne, och går hon så i krökningar 1 mil til *Brindoset*. Därifrån vidgar hon sig mer och mer och får tillopp både från öster och väster, där Säfsens och Hälleforss Soknar merendels följa hänne på ena, och Gåseborns Annex på andra sidan. På denna vägen går hon söder genom Sjöarne Laggen, förbi Gustafsströms Bruk, Elfsjön[2], Vintersjön och några större Forsar til Örlin[3], ej långt från Gåsborns Kyrka och 7 mil från sin första uprinnelse. Vidare förbi Hälleforss Silfververk och Grythytta, til Sjöarne Torrvarpen[4] och Halfvas Norn, alt i Vestmanland. Sedan imellan Nerike och Carlskoga genom Kortforsen och 2 mil til Möckeln, hvarifrån hon åter har utlopp åt Degerforsen, förbi Strömsnäs, Håkanbohl, Liefors, Nysunds Kyrka och i sjön Skagern, alt i söder. Sedan i väster genom vadet *Varan*, *Gullspångs-bro*, eller fordom *Agnebro*, och vid Årås i Vänern. Denna och Köpmanne-å tyckes ungefärligen ligga midt för hvarandra. Hela Svartelfvens lopp är 22 mil.

Timselfven beskrifves af Fernow på följande sätt:

I norra ändan på Möckeln vid Boforss Bruk, något Väster om Svartälfvens inlopp, infaller *Timsälfven*, som utgöres af det vidlyftigaste vattudrag

---

[1] Denna del af Vermlands beskrifning trycktes redan 1773.

[2] Ofvanföre denne Sjö infaller ur N.V. et vattudrag från Grund-Rämmen, Up-Rämmen, Smalsjön, Fjäl-Rämmen, alt i *Malung*, genom Liljendals Bruks Älf til Djup-Rämmen i Gåseborn. Därifrån genom Eriksdals Bruk.

[3] Här infaller äfven et stort vattudrag från Löfsjökärn på Mokärnshytte-skog, genom Löfsjön, Holmsjön, Bosjön N.N.O. til Näs-Räms Hytta och Sjö. Vidare til Lesjöfors, Mög-Refven, Bre-Refven, Bjursjön vid Gåseborns Kyrka (där ock hyttan ligger i en annan liten Bäck). Sedan genom en liten Älf till Örlin, alt i Fernebo.

[4] Där inkommer åter ur N.N.V. et Fernebo Bergslags vattudrag, från Dalkars-sjön genom Fribosjön, Stensjön, Långbans-Hyttesjö, Långban från Långbansändes-Hytta, förbi Damhytta til Saxån och Saxen, där Mörtkärnshytte-älf infaller. Slutligen genom Saxhyttan till Svart-älfven.

i Värmelands Bergslag, och är lättare at afrita, än beskrifva. Hufvudsakeligen förhåller det sig sålunda: Öjsjö- Vårsjö- och Skråksjö-vatten på Sandsjö-hytteskog flyta vid Tvärälfs-bron tilsamman, och därifrån genom Sandsjön $^3/_4$ mil til Nordmarks-hytta (där Grundsjö-vattnet inkommer ur N.O. och Mokärns- samt Stjelps-hyttevatten ur N.). Från Nordmarks-hytta genom Habors-hytta, Fogd-hytta, Agerna (där Mögsjö- Hektors- Skålkärns- och Stöpsjö-hyttevatten infalla), Lersjön förbi Fins-hytta, Storbro-hytta, Philippstad, Daglösen (där Hennickehammars-älf infaller), Asphyttesjö, Åminneforss och Bjurbäcks Bruk i Lungen (där Lung-älfven ur N.V. möter från Paradis, Brattforss, Hedenskogs och Bolge Hyttor) genom Lungsund till Öj-Vettern (där et vatten infaller ur N.O. från Horss-sjöarne, Yngshytta, Yngen, Gammalkroppa, Herrhult, Nykroppa, Östersjön, Hätt-älf, Mögsjön, Storforss, Lillforss). Från Öj-Vettern till Hyttesjön (där möter Ackkärrs- och Matlångs-vatten genom Klenoret), Bergsjön, Ull-Vettern (förbi Qvägges och Åsjö Hyttor[1]), Knappforss, Lån (där Lanforss Hammars och Lånhytte-vatten komma i N.O. ur Sjön Immen) och sluteligen Tims-älfven, genom Björkeborns och Boforss Hamrar invid Carlskoga Kyrka.

I Möckeln rinner annars en liten Älf ur V. från Strömtorps och Qvarntorps Hyttor. En annan ur N. från Rö-Immen i Nora Soken genom Snöbergshytta, Els-Immen, Sibbo och Immetorps Hyttor. Och åter en annan Ö. därom från Sjön Kjermen i Nerike, högst uppe på Landt-ryggen, så at Bergsmännen i nödfall kunna leda des vatten til Sjön Leken och åt Örebro; men eljest är hans lopp S.V. åt Villingsbergs Bruk, Vätsjöarne och åt Valåsen invid Möckeln.

Slutligen anför Fernow bland sina »Tillägningar» följande båda berättelser, såsom ett bihang till noten om Alkvettern:

En gammal berättelse är än i dag bland Almogen, at ibland de förste, som bebodt Carlskoga-orten, varet tvänne Grannar, den ene vid *Qväggen* eller *Stensviken*, och den andre vid *Alkvättern*. Desse nyttjade fiske ihop i den så kallade *Tolåsbäcken* (Tabäcken), men de förlikades ej, utan den ene satte sig för den andre i förväg i et träd, och, vid det han gick förbi, högg honom til döds. På stället offras ännu i dag qvistar på et båhl, och mången rädhågad bär än fasa för at gå där förbi, sedan solen är nedgången; ty de frukta för *Tholås-Gubben* (Mannen, som blef dödad, skal hafva hetat *Thol*). Än i vår tid är på detta stället et ståteliget Mört-fiske, som hörer Bjurkiärns Prest til. Längre ned i Carlskoga, och på östra sidan om sjön *Myckeln*, är ännu en annan berättelse, at en Finne, *Törnes Jöns* från *Packrabo*, kommet först til orten med en yxa och båga, den han drog eller spände up med ryggen (all sin ägendom) och Hustrun en skära. De togo sit stamhåll i *Dufvedalen*, bygde sig en Badstuga och köpte Bostaden af Kronan. Sluteligen kom *Jöns* sig så före, at han börgade träta med *Nysunds* Bönder om ägande rätten i *Degerforsen*, och vann så mycket emot dem, at hans råskilnad blef en half mil längre söder, vid *Strömsnäs*, där ännu bägge Soknarna skiljas åt.

Detta är hvad Fernow har att meddela om den äldsta odlingen i Karlskoga. Hvad han i öfrigt berättar om denna bygd inskränker sig

[1] Vidare genom *Frövettern* och *Alkvettern*, hvilka båda sjöar Fernow glömt nämna.

hufvudsakligen till några små notiser om bergshandteringen samt om fogdar och bergsfogdar derstädes, hvarom i det hela mera fullständiga uppgifter förekomma i DAHLS här längre fram införda beskrifning. Men då en del af FERNOWS här ofvan meddelade uppgifter äro minst sagdt vilseledande och således icke förtjena att vidare upprepas, synes vara nödigt att i afseende derå tillägga några anmärkningar och upplysningar. Det torde vara så mycket större anledning härtill, som det allt för väl kan hända, att, liksom denna gång mer än 100 år förflutit innan någon forskare mera allvarligt egnat Karlskogaorten sin uppmärksamhet, ett nytt sekel kommer att förrinna innan någon annan åter kommer att befatta sig härmed. Erfarenheten visar tydligt att, trots all den examenslärdom, som eljest i vår tid utvecklas, det måste räknas till de ganska sällsynta förcteelserna att finna någon sysselsätta sig med ett så litet tilltalande och i ekonomiskt hänseende tillika otacksamt ämne, som — en något aflägsen och föga bemärkt landsorts historia...

Den af FERNOW, efter »herr komminister Palin», anförda berättelsen, att de första inbyggarne i Karlskogabygden varit missgerningsmän, som lefvat dels af fiske och dels genom rån och plundring när tillfälle dertill kunde gifvas, är endast en vanlig »röfvarhistoria» utan faktisk grund[1], som för öfrigt motsäges af längre fram meddelade uppgifter om de första gårdarna härstädes.

FERNOWS yttrande, att hertig Karl beslutat att med tiden göra Bodaskog nyttig för flera invånare är så till vida riktigt, att han på allehanda sätt främjade odlingens utveckling, men då FERNOW derjemte tillägger att »han uppmuntrade hvarjehanda folk, både in- och utländske, att här nederslå sina bopålar och anlägga bruk», begår han ett väsentligt misstag; ty några bruksanläggningar, om de ock af Karl varit påtänkta, inom Karlskoga kommo icke till utförande förrän långt efter hans död, under drottning Kristinas regering. FERNOW uppgifver sjelf, på andra ställen i sin beskrifning, att Björkborns bruk anlades först 1639, och Bofors 1646. Här må tilläggas att Valåse öfre hammar, som är den äldsta härstädes, tillkom 1632, den nedre 1649 samt Degerfors 1661. Den första masugnen inom Karlskoga härad bygdes, likaledes enligt FERNOWS egen uppgift, 1638 vid Åsjöhyttan. Derefter bygdes masugnar vid Tvärån och vid Boelfven 1640[2], vid Granbergsdal 1642, vid Sibbohyttan 1646 o. s. v., hvarefter orten genom en k. resolution 26 November 1660 erhöll sina *första bergslagsprivilegier*, bestående i åtskilliga skattefriheter, hvilka genom en andra resolution 11 December 1667 närmare bestämdes.

Ogrundad är äfven FERNOWS följande uppgift, att »tvänne vackra herregårdar blefvo ock här, på ljufliga ställen, anlagde, till hvilka han (hertigen) utan tvifvel sjelf lagt grund, men sedan bortskänkt till adliga slägter, eller ock sålt». Dessa båda herregårdar, nämligen *Bofors* och

[1] CARLBERG, i sin bergverkshistoria, sid. 368 och 398, tvekade ej att upprepa så väl FERNOWS berättelse härom, som dennes uppgifter angående hertig Karls bruksanläggningar vid Bofors och Alkvettern. Hvad särskildt beträffar de senare, skall på vederbörliga ställen grundlösheten af FERNOWS antaganden ådagaläggas.

[2] Å båda dessa masugnsbyggnader utfärdades Bergsembetets privilegiebref 27 Oktober 1640.

Alkvettern, erhöllo icke denna framstående egenskap förrän långt efter hertig Karls tid, och såsom vanliga landbohemman, tillhörande frälset, funnos de mycket tidigare. Dessa förhållanden skola närmare visas i de afdelningar, som angående dessa bruksegendomar längre fram finnas meddelade.

Fernows uppgift derom, att *Karlskoga kyrka* icke bygdes förr än på 1590-talet är jemväl oriktig, och han motsäger sig äfven sjelf i detta hänseende, då han på annat ställe i sin beskrifning[1] uppgifver, att hertig Karl, enligt annotation i Karlskoga kyrkobok, »redan 1586 der lagt grund till en församling». Det må icke heller förbises att Fernow i sin »Chronologie öfver Lutherska Tidehvarfvet i Wärmeland»[2] uppgifver att Karlskoga funderades 1586, men att pastoratet först 1594 kommit till stånd. Dahl uppgifver väl i sin beskrifning att kyrkan blifvit bygd 1586, men både han och Hammarin förmena att församlingen ej fått egen kyrkoherde förr än 1594. Detta vederlägges dock så väl af det numera kända, af hertig Karl 1 Juli 1586 utfärdade förordnandet för *Olof Hansson* att vara kyrkoherde vid Möckelsbodar, som ock af ännu bevarade fogderäkenskaper, hvilka utvisa att nämde kyrkoherde, åtminstone under åren 1586—1592, uppburit lönetillskott från Vester-Nerikes fögderiförvaltning, hvarom allt utförlig redogörelse lemnas i en följande afdelning.

Att *prestgårdshemmanet* är beläget å Bregårdens forna område är deremot riktigt. Bregårdens forna egovidd sträckte sig nämligen från Möckeln, efter Timselfven i nordvest ända till sjön Alkvettern, så att detsamma, utom båda prestgårdshemmanen Karls-Åby och Elfkärr och de egor, som ännu tillhöra Bregården, äfven innefattade hemmanen Vestra Lonntorp, Espedalen, Knapped, Lundedet (bergstorp), Brattebäcken, Forsby, Stenbäcken, Lämås, Kilsta, Bohult och Kyrkotorp, hvilka alla, enligt hvad domböckerna utvisa, under förra hälften af 1600-talet såsom afgärdahemman blifvit upptagna å det område, som 1588 räknades till Bregårdens dåvarande frälsehemman, och hvilket hertig Karl samma år, jemlikt särskildt upprättad och längre fram meddelad handling, tillbytte sig af fru Malin Olofsdotter.

Hvad åter angår Fernows anteckningar om den s. k. *kungseken vid Knapfors,* som än finnes qvar och som mäter dryga 7 alnar eller öfver 4 meter i omkrets vid roten, hvilken ek numera torde kunna anses såsom Karlskogabygdens främsta historiska, på samma gång *lefvande minne,* må det tillåtas att hänvisa till en särskild uppsats derom (*Noraskogs arkiv* I: 632—634).

Såsom ett exempel derpå att Fernows läsning af Karlskoga domböcker varit ganska ytlig, må till närmare belysning af hans berättelse om finnen Jöns från Packrabo och det af honom upptagna hemmanet i *Dufvedalen,* anföras följande utdrag af Karlskoga domboksprotokoll, för 26 Mars 1634:

»Än vittnade och betygade nämden att Törne Jöns, en finne, hafver för några år sedan upptagit och af ödemark uppröjt ett torp, Dufvedalen benämdt, i Karlskoga socken beläget, det han nu så hafver bygdt, bättradt och förökadt, att det skattar kronan för en half gård; är därföre underdånigst

[1] Jfr sid. 5 här ofvan.
[2] Beskrifn. s. 898.

hans så väl som nämdens begäran (att) han måtte få njuta sådant sitt arbete till godo och hans arfvingar det behålla så länge de kunna kronan deraf skatten uppehålla, under skattemannarätt och rättighet odrifnc.»

Det må erinras att så väl Dufvedalen, som vestra Kärne, Degernäs, Finnebäck och Storängen enligt 1616 års jordebok i fråga om skatten ökades från $^1/_3$ hemman hvardera, till halfva hemman.

Slutligen må här tilläggas några uppgifter om Fernow sjelf, och detta så mycket hellre, som denne ansedde och ofta citerade författare icke ansetts värdig att inrymmas i något af våra större biografiska arbeten. Ur det förut anförda »Karlstads stifts herdaminne» af Hammarin, meddelas derför här nedan den om Fernow förekommande lefnadsteckning, så lydande:

»*Erik Fernow*, född i Filipstad den 4 Mars 1735, son af skomakaren Karl Fernström. Han röjde tidigt lofvande anlag för studier och blef helt ung intagen uti trivialskolan i Karlstad. Uppflyttades der till gymnasium 1750. Student i Upsala 1755. Aflade 1760 namnet Fernström och kallade sig Fernow. Författade och, under professor Georgii i Upsala, försvarade 1764 en *Dissert. de regione Vermelandorum metallica, olim Vermelands berg dicta, et oppido Philippstadio.* Giörwell har i sina Lärda Tidningar för år 1764 med synnerliga loford recenserat denna dissertation. Prestvigd den 14 Maj 1766. Här (vid Karlsdal) 1776 brukspredikant, men lemnade efter ett år denna tjenst. Var sedan dels adjunkt, dels nådårsprest på flere ställen i stiftet. Dog uti Kristinehamn ogift den 5 Februari 1791.

En tidig kärlek för historien gjorde, att han från yngre åren samlade allt hvad han kunde öfverkomma, som syntes honom minnesvärdt och i synnerhet hvad som angick Vermland. Han gjorde utdrag utur domböcker och kyrkoböcker, samt skaffade sig gamla konungabref och handlingar, dels i original och dels i afskrifter, hvilket allt han, på landshöfding Tilas' uppmuntran, började 1764 att sammanbringa i ett verk under namn af *Archivum Vermelandicum.* Några tomer deraf blefvo ordentligen inbundne och registrerade, men större delen af hans samlingar, särdeles under de senare åren, äro blott upptecknade på lösa lappar. Största skadan var, att dessa samlingar icke på något visst ställe blefvo förvarade. Fernow sjelf kunde ej upplysa hvar de funnos, utan då han härom tillfrågades svarade han: att han hade några här och några der. Efter Fernows död voro flera historiens vänner, som erbjödo sig att inlösa hvad af hans samlingar kunde igenfinnas. Konsistorium anmodade presterskapet i ett cirkulär, att efterspana hans manuskripter och till gymnasiibiblioteket inskicka hvad som kunde öfverkommas. Det lyckades d. v. vice pastorn i Kristinehamn Gottfried Falk att få reda på första och andra tomen af Fernows Archivum Vermelandicum samt en myckenhet lösa papper. Skada var att tredje delen till hans Vermlands beskrifning, hvilken allt sedan 1788 var färdig till tryckning, icke kunde fås igen. Man har äfven af honom flere temligen lyckade poemer. Genom en sjelftagen besynnerlighet och mindre noggranhet i sitt uppförande, lade han sjelf de svåraste hinder i vägen för sin lycka.»

De anförda slutorden gifva anledning misstänka, att Fernows skaplynne varit af så pass sjelfständig art att han underlåtit att, till vinnande af befordran, genom smicker och kryperi göra sig behaglig hos

sina öfverordnade. Denna misstanke synes ock vinna bekräftelse deraf, att »flera historiens vänner» först efter FERNOWS död erbjödo sig att inlösa hans samlingar. Hade dessa s. k. vänner, tillika med vederbörande konsistorium, under FERNOWS lefnad utvecklat hälften af det nit och intresse, som nu efter döden visades hans historiska manuskript och samlingar, skulle möjligen både samtid och efterverld med tillfredsställelse kunnat taga del deraf, och den saknade tredje delen af Vermlands beskrifning icke heller hafva försvunnit. Men det är nu en gång för alla så, att den, som af en eller annan anledning gjort sig misshaglig, har dermed också lagt »de svåraste hinder i vägen för sin lycka», han må tillhöra det privilegierade lärdomsskrået eller icke. — FERNOW har emellertid genom sin beskrifning öfver Vermland efterlemnat ett aktadt och ansedt namn. Äfven om hans beskrifning i afseende på historisk forskning icke i allo tillfredsställer nutidens anspråk på noggranhet och fullständighet, lemnar den dock ett godt vittnesbörd om hans intresse och nit för vinnande af kännedom om fosterbygdens öden och utveckling. Mången i lyckligare omständigheter än FERNOW har gjort mindre; och ännu har ingen förmått att för allmänheten framlägga ett bättre och i det hela mera gediget arbete rörande Vermland, än det han, för mer än ett århundrade sedan, med små hjelpmedel, under stora bekymmer med ansträngd flit förmådde åstadkomma. Trots de brister och oriktigheter, som bevisligen ganska talrikt finnas i detta arbete, nöjer man sig fortfarande, att, vid förekommande tillfällen, utan kritik citera och omigen — *kompilera Fernow!* . . .

Beskrifning

Öfwer

Carls-skoga Sochn

Och därtil hörande

Bergslag

J Wermeland,

Författad

Af

MAGNUS DAHL
E. O. Cancellist i Kongl. Cammar-Collegio.

ÖREBRO,
Tryckt hos JOH. LINDH, år 1779.

Carls-skoga Bergslags

Wälborne, Hög- och Wälärewördige, Höglärde, Högädle, Ädle och Högaktade Herrar Inwånare,

Samt

Hederwärde Bergsmän

Tilägnas denna Afhandling

Af Eder

Ödmjukaste
och Tilgifne tjenare
MAGNUS DAHL

Benägne Läsare!

Den lifliga kärlek en hwar altid hyser för sin födelse-ort, har äfwen wäckt min åstundan til et bemödande at, för et Academiskt snille-prof, beskrifwa Carls-skoga Bergslag; men, för hwarjehanda i wägen komne hinder, därifrån afhållen, har jag ej kunnat fullfölja min tilärnade föresats; icke desto mindre torde nu denna min lilla samling, wid flerehanda tilfällen tjena någon til nytta, underrättelse och nöge; och på en sådan grund, har jag trodt mig böra lägga den samma för allmänhetens ögon. Saken fordrade wäl widlyftigare beskrifning, än nu med få ord sker, och hwartil jag wore både beredd och willig; men för at ej mißhaga den Gunstige Läsaren, lemnas allenast et kort begrep om det förnämsta af denne Bergslags ort, och anhåller i all ödmjukhet, at mit bemödande ej ogunstigt uptages.

Örebro d. 2 Jan. 1779. M. D.

Fordom kallades det landet, som öster ut gräntsar til Lekebergslagen uti Nerike, söder ut til Nysunds Sochn, hwilken ligger en del i Nerike och den andra i Wermeland, i wäster til Warnums Sochn, samt i norr til Grythytte Bergslag i Wästmanland och Kroppa Pastorat i Wärmeland, **Bodaskogen**, egenteligen derföre at bönderne, i Knidsta och Qwistbro Sochnar, idkade fiske i sjöarna och för sina behof och til sin beqwämlighet upbygt många bodar i synnerhet omkring Sjön *Myckeln*.

Af gamla handlingar inhämtas, at här då warit några få inwå- 6
nare, hwilke mästedels bodt omkring nyßnämnde Sjö; fisket, som då för tiden lärer warit bättre lönande än nu, och den wackra belägenheten, torde hafwa lockat dem at där slå ned sine bopålar; emedlertid woro de i en swår belägenhet, så i anseende til Kyrko-wäg, som annat; den närmaste Kyrka war Warnum dit de hade 3 à 3½ mil. Man kan wäl se at wägen den tiden war ganska beswärlig, så länge inga broar woro bygde öfwer de många wattudragen.

Denna beswärlighet lättade dock Hertigen, sedermera Konung Carl IX:de då Han år 1586 här lät upbygga och efter sig kalla Carlskoga Kyrka, (a) på Skatte-Hemanet Bregårdens ägor:

a) Denna Kyrka står ännu qwar och nyttjas til Sacristufwa, såsom witne til Församlingens ringa antal i de äldre tider.

Den nu warande Carls-skoga Kyrka är bygd år 1682, på en wacker plan wid norra ändan af Sjön Myckeln, jemte Landswägen bredewid den förra, af träd i korß; wäggarne äro utantil spåntade, och hela Kyrkan tillika med tornet täkte med Jernbleck. Deß längd är 59 alnar och bredden 51, på wäggarne äro 16 st. ansenliga fenster-lufter och innti 157 st. inbygde stolar, förutan säten i Choret: Utom
7 en ganska wacker helt ny Predikstol (b) och Kyrkans Skrud samt Altartaflan, äro där åtskillige andre prydnader, och uti Tornet 3 st. nya Metall-klockor.

Bjurkjärns Capell-Kyrka, är bygd omkring år 1660 af träd i korß, wäggarne äro spåntade och taket med oljat Jernbleck wäl beslagit. Deß längd är 51 och bredden 41 alnar innantil, med en wacker Altartafla och Predikstol samt åtskillige andra saker beprydd. I Tornet äro 2:ne brukbare metall-Klockor. Elljest är denna Kyrka belägen på et behageligit ställe i en äng emellan twänne Sjöar, bredewid wägen til Philipstad.

Carls-Dahls tilärnada Capell-bygnad, 2 mil från Carls-skoga Kyrka wid Swart-elfwen, är med Konung FREDRICHS Resol. af d. 10 December 1736 förſedd. Här är altsedan Präst hållen på Herrar Luthmänners egen bekostnad; men särskild Kyrka ännu icke anlagd.

Ehuru wäl Carls-skoga, som är Moder-Kyrka blef, som förut nämt är, först bygd år 1586, så hade likwäl denna då warande lilla församling ej någon wiß Pastor förr än 1594 och hafwa, sedan den tiden tils nu, följande warit Pastorer:

8 1:o Herr Olaus Gestricius - - - - - tilträdde år 1594 dog 1626.
2:o H:r Jacobus Jonæ - - - - - - tilträdde 1627 - 1662.
3:o H:r Anundus Haqvinus - - - - - - - - - - - 1663 - 1692.
4:o H:r Petrus Tingström - - - - - - - - 1692 - 1702.
5:o H:r Sveno Letström - - - - - - - - - - - - - - 1703 - 1724.
6:o H:r Andreas Waller (c) - - - - - - - 1726 - 1739.
7:o Probsten Herr Magister Erland Faxell - - - 1741 - 1754.
8:o Mag. Jonas Hedlund - - - - - - - - 1757 - sama år
9:o H:r Mag. Elias Vennerman - - - - - - - - - 1760 - 1771.

b) Gifwen af Bruks-Patron Herr Joh. Camitz til fägne-betygelse öfwer den, d. 19 Augusti skedde Regements-förändringen.

c) Denne Herre wardt fången wid Pultava, och fängslad förd til Siberien, hwarest han wistades til år 1722, då Han återkom til Swerige och blef en nitisk Pastor i Carlsskoga.

10:o Probsten Herr Magister Gustaf Kjellin tilträdde Carls-skoga Pastorat år 1773, Hans öma nit om sin anförtrodda Hjord är allmänt kändt och älskadt.

Högstbemälte Hertig skaffade sedermera orten flere inbyggare och, medelst utgifne privilegier, förwandlade, på kort tid, denne obebodda Skog til en drägtig Bergslag, under namnet Carls-skogar, och detta alt til en wärdig åminnelse af sin kärlek och nit för fäderneslandets upodling; Deße inbyggare fingo sedermera därå Drottning CHRISTINÆ bekräftelse, jemte uppmuntran til Bergsbrukets drifwande, som alt ses uti *Op. Palmsköld:* samt *Dyringii Dissertatione de metallis.*

At nämna om Bergslagens indelning, så består hon nu af 2:ne
Sochnar, Carls-skoga och Bjurkjärn, och om hwilkas inre beskaffenhet 9
nedanföre skal talas. Hela Bergslagen ligger i Wermeland och hörer til Örebro Landshöfdingedöme, samt under et Bergs- och Krono-Fögderi med Lekebergslagen, men delas til twänne Bergmästare-dömen genom Swart-elfwen, af hwilka den östra delen hörer til Nora och den wästra til Philipstads. Häradshöfdinge är nu för tiden Herr Jonas Ferner.

At nu både Härads- och Bergs-ting hållas, är allmänt bekant; man har därföre warit angelägen at få weta wid hwad tid de tagit sin början. Hwad Härads-tingen beträffar har warit lätt; ty alla Domböcker äro å Tingsstället uti Härads-kistan förwarade och har man däraf inhämtat, at första Härads-ting med Carls-skoga hållits den 18 Julii 1629. Bergstingens början har warit swårt utröna, men som Carls-skoga Härads-Rätts Dombok af d. 1 Martii 1652 förmäler, at Höglofl. Kongl. Bergs-Collegii fullmagt af d. 6 November 1651 för Mårten Drost, at wara Bergsfogde i Carls-skoga, då blifwit å Häradstinget upläst, och efter han war den första, tycker jag mig däraf kunna sluta, at ej före den tiden något Bergsting blifwit hållit; men at komma til sjelfwa saken.

Areal-innehållet af Carls-skoga Sochn (d) är 101556 tunland eller
inemot 4½ qvadrat-mil, deß längd är från Abbor-holmen i Sjön 10
Öhlu til Bleckkjärn, som är skilnaden mellan Grythytte Sochn och Carls-skoga, 62182 alnar eller i det närmaste 3½ mil, deß bredd från Elgbricke-Rör til mitt uti Mörkwiken af Sjön Ahlqvittern, 36000 alnar eller 2 mil. Då man nu härifrån afdrager Måßar och Sjöar, som utgjöra 8956 tunland, så återstå 92600 tunneland fast mark.

---

d) År 1666 d. 3 Febr. är Dom öfwer rågången omkring Häradet fäld. I sednare tider har afledne Landtmätaren Herr Olof Hammerin uträknat denne Bergslags areal-innehåll så, som det nu anföres.

Areal-innehållet af Bjurkjärns Sochn är 30186 tunland, eller i det närmaste $1\frac{2}{3}$ qvadrat mil. Deß längd från Elghufwudet i Sjön Emten til Grytingen, som är skilnaden mellan Kroppa Pastorat och Bjurkjärns Sochn, 39272 alnar eller omkring $2\frac{1}{6}$:dels mil, deß bredd från Rishögde-rået til Näsholmen i Hytte-Sjön, 16036 alnar eller $\frac{8}{9}$:dels mil; då man afdrager Moßar och Sjöar, som utgöra 8834 tunland, så återstår 21352 tunneland fast mark; eller i hela Bergslagen, 113952 tunneland.

På denne botn äro följande Bergsmans-Heman, eller sådane som blifwit Bergsmännen, såsom hjelp wid Bergsbruket tilslagne: De ägendomar som så af Bergsmän besittas, äro hwarannan af helt olika beskaffenhet, och indelas i **Bergsfrälse**- Krono- och Skatte-Bergsmans-
11 Heman; Hwad det första slaget widkommer, så finnes sådant här i orten intet, men wäl af de twänne sednare: Innan man nu nämner deras antal, bör man se efter skilnaden emellan dem. At närmare förstå detta, får jag nämna, at alla Åboer af Krono-Heman äro i gemen försäkrade, at odrefne man efter man få bebo sådane, så länge de förmå Bergs- och Jordebruket wederbörligen drifwa, samt därföre til Kongl. Maj:t utgöra sina skyldigheter, som ses af Kongl. förordningen om skatteköp af d. 19 Sept. 1723. Å Krono-Heman får ej fastebref gifwas utan ägaren allena transportera sin stubb- och besittnings-rätt med Höga Landshöfdinge-Embetets tilstånd, som ses af Kongl. Maj:ts Resol. af d. 4 Dec. 1693 och widare af Resol. daterad d. 17 Dec. 1734.

För Carls-skoga Bergslag i synnerhet, äro at märka, Kongl. Regeringens af d. 5 Martii 1639 uti Örebro gifne och Drottning Christinæ d. 27 Oct. 1647, samt d. 30 Octob. 1650 uti Stockholm affärdade Höga Resol. som alle försäkra Bergsmännen i Carls-skoga om rolig besittning och frihet, hwilka sedan af Konung Carl XI, år 1673 d. 6 October äro confirmerade.

Den däremot, som äger Skatte-jord, har frihet at sälja henne til hwem som helst af Bergsmännen, men ej til Ståndspersoner och andre utom Bergsmans-ståndet, utan Kongl. Bergs-Collegii tilstånd,
12 som ses af Kongl. Maj:ts Resol. uppå allmogens allmänne beswär dat. Stockholm d. 3 Junii 1719.

På Krono grund

Äro i Carls-skoga Bergslag följande:

Hela Heman	1	
Halfwa 8 st.	4	
Tre Åttondelar		$\frac{3}{8}$
Tredjedelar 3 st.	1	
Fjerdedelar 38 st.	9	$\frac{1}{2}$
Åttondelar 8 st.	1	
Tolftedelar 1		$\frac{1}{12}$
Summa	16	$\frac{23}{24}$

1 Bruks-hage, 1 Utjord, 1 Preste-boställe, 8 Bergstorp, 4 Tullqwarnar, 4 Sågqwarnar, 9 Hyttor, af hwilka 2 äro raserade, 5 Hamrar, Bruksgården Strömsnäs, 18 oskattlagde Torp.

På Skatte grund,

Hela Heman	5	
Halfwa 18 st.	9	
Tredjedelar 16 st.	5	$\frac{1}{3}$
Fjerdedelar 74 st,	18	$\frac{1}{2}$
Sjettedelar 1		$\frac{1}{6}$
Åttondelar 6 st.		$\frac{3}{4}$
Summa	38	$\frac{3}{4}$

Ett Laxfiske, (e) 2 Bergstorp, 1 Utjord, 4 oskattlagde Torp, 46 Hus- 13
behofs-qwarnar, 3 oskattlagde Sågqwarnar, 3 Hamrar, 6 Hyttor. Deße idka allesamman Bergsbruk, och äro indelte i wißa Hyttelag.

Deßutom äro på **Frälse grund** följande:

Boo, Säteri (f)	1	
Hela Frälseheman	3	
Halfwa 1		$\frac{1}{2}$
Fjerdedelar		$\frac{1}{4}$
Rå och Rörs $\frac{2}{4}$:delar		$\frac{1}{2}$

e) År 1649 blef detta Laxfiske i Swart-elfwen under frälse-rätt försålt af Drottning CHRISTINA til Präsident Liljeström, hwars arfwingar sedan såldt det til Degerforß Bruks-ägare.

f) Detta Säteri har Konung GUSTAF ADOLPH år 1630 d. 10 Martii til Skatte försålt; år 1648 d. 4 Maji har Liljeström härå fått Frälse-köp, se Häradets Dombok af d. 28 Martii 1688.

Ahlqvittern, Säteri (g)	= = = = =	1
Hela Frälsehemman därtil	= = = = =	1 förmedl.
Fjerdedelar	= = = = = = = = =	$\frac{1}{4}$
Rå och rörs fjerdedelar 7 st.	= = = = =	1 $\frac{3}{4}$
Carlsdahls Frälse (h)	= = = = = = =	$\frac{1}{4}$
	Summa	9 $\frac{1}{2}$

I hela Bergslagen är således tilsammans 65 och $\frac{5}{24}$ Heman, men
14 i extra skyldigheter, ökes antalet med 2:n Utjordar, Präste-bostället och 12 Bergstorp, som til Hemantal anses; så at man kan med skäl räkna 66 och $\frac{1}{2}$ Heman i bägge Socknarna, då man efter förmedling anser Ullwettern för $\frac{1}{2}$, Djupnoret för $\frac{1}{4}$, och Kyrkotorp för $\frac{1}{8}$:s Heman.

Ingen lärer undra, at jag företager mig, at korteligen nämna de innom detta Härad befintelige wattudrag, innan jag kommit til Hyttor och Bruk, så framt han ärkänner deras nytta och nödwändighet. De äro följande:

Sjöar

Myckeln, den betydeligaste innom detta Härad, och til hwilken mäst alla de andre wattu i denne orten draga sig; Han innefattar 4095 tunneland, men wärer årligen medelst utbrytning wid stränderna til de omkring boendes stora skada.

Ullwettern innefattar 3570 tunl. *Ahlqvittern* 3276 tunl. **Fröwettern** 819 tunl. Tolen, Wilången, Härrsjön, Emten, Asjön, Tretton Kjärnar, Låhn, Fiskesjön, Strömsjöar, Lysningar, Öhrgiswen, Wåtsjöar, Agnsjöar, Elgsimen, Lersjön, Hållsjön, Imsjön, Botjärn, Öhln, Kjärnesjöar, Kroksjön, Wismen, Grytingen, Norrgryten och Gallen, med flere små, hwilka allas areale-innehåll tilsammans, förut är nämnt.

15

Floder

Swartelfwen, är til sit hela lopp af Herr Fernow redan beskrifwen.
Tims-Elfwen, det widlyftigaste wattudrag i Wermelands Bergslager, är också af förenämde Herre beskrifwen.

---

g) Detta Säteri lärer wara af lika ålder med det föregående. Det äges nu af Bruks-Herrn Wälborne Em. af Geijerstam, som medelst upodlingar mycket förbättrat det samma.

h) Denne egendom har afledne Öfwer-Directeuren Luthman på egen ansenlig kostnad af ödemark uptagit och mycket i sin tid odlat.

Strömhytte-Elf, kommer utur Strömsjöarne, och rinner i Myckeln.
Elgsims-ån kommer utur Röimmen i Nora Bergslag, och faller i Swartelfwen wid Imtorps-Hytta.
Wisman, tager sin början i detta Härad, men faller i Wänern.
Walan, kommer utur Sjön Kjärmen, som är belägen högst uppå landtryggen och faller wid Wahlåse Bruk i Myckeln, hon får tilökning utur Norrgryten och Lysningarne.
Kjedjan, har sin början i Lungsunds Sochn, och faller i Tims-Elfwen.
Tröjan, kommer från Loka och faller i Tims-Elfwen.
Lerelfwen, går förbi Granbergs-dahln, och faller i Swartelfwen.
Asjöhytte Bäck kommer utur Grytingen, och faller i Ullwettern.

Utur Wilången får Christinæhamns-åen sin början, och utur Gryten Örebro-åen. Här äro wäl flere men obetydelige, och hwilka man för widlyftighets undwikande, går förbi.

Utom den hufwudsakeliga nyttan, som deße wattudrag medföra, kunna äfwen en stor del af denne ortens innewånare, räkna sig til 16
fördel de Båtfarter, som här nästan allestädes beqwämligen företagas genom Sjöar, Sund och lugna Elfwer Lanforß Bruksägare, transporterar sit Stångjern genom Sjöarna Ahlqvittern, Fröwettern och Ullwettern til Sjöänden, en mil när Christinæhamns Wåg. Björkebörns Bruks-ägare, begagnar sig ock något af samma beqwämlighet, ända ifrån Bruksbacken, igenom Tims-Elfwen, samt Sjön Låhn och ofwannämnde Sjöar. Linbäcks, Knappforß, Qwägges, och Asjöhyttelagen fragta en del af sin malm, då han blir förd landwägen til Bjurbäcken genom deße wattn. Degerforß Bruksägare, föra en stor del Tackjern från de norra Hyttorne genom Sjön Myckeln, och en del af Letelfwen til Bruket. Både Carls-skoga och Bjurkjärns församlingars Inbyggare, hafwa Sommartiden til en stor del beqwämlige Kyrkowägar, på sine Båtar genom åtskillige af deße watten.

Sedan jag nu mera något litet underrättat mine Läsare om denne Bergslags ålder och storlek, samt de här befintelige wattudragen, nalkas jag nu sjelfwa saken eller mitt föremål, som är, at gifwa allmänheten wid handen, all den kundskap jag kan hafwa om de uti Carls-skoga belägne, Stångjerns-Hamrar, Masugnar, Skogar och Malmtilgångar. At därföre få denna afhandling i någorlunda ordning, så har jag föresatt mig at följa förädlingen, och i anseende 17
därtil, borde här först nämnas Grufwornes beskaffenhet; Men hwar och en, som någorlunda känner Bergshanteringen, lärer först och främst aldrig twifla om deß nytta, och för det andra nogsamt finna skogars

nödwändighet wid deras underhållande och drift, och just därföre är det som jag nu tager mig frihet at sätta skogarna främst. Wåra framfarne Konungar, som arbetat på Bergwerkens uphjelpande, hafwa från äldsta tider i aktagit deras sparande, som ses af många härom utkomne stadgar och förordningar, hwilka förbjuda så wäl swedjande, som ock Bergsmännen at försälja sin skog til Hamrarne undan sine blåsningar, se Kongl. Maj:ts bref til deß Bergs-Collegium, angående skogarnes conservation, och öfwersmidets hämmande af d. 25 Nov. 1734 med flere.

Carls-skoga Bergslags Inbyggare hafwa wäl ännu intet skäl at klaga öfwer Skogbrist, man får äfwen lägga det til, at sjelfwa jordmohnen mycket befordrar Skogens wäxt; men det är ock allmänt bekant, at wanskötsel kunnat gjöra en den skogrikaste ort på kort tid ganska fattig på Skog; sådan wanskötsel är förnämligast, swedjande på otjenlig jordmohn, och unga omogna plantors alt för tidiga nedhuggande, då däremot den, som rätt höffar, sköter och bläder sin Skog, mycket ökar så wäl sin egen förmögenhet, som oftanämde sin Skogs
18 godhet. Jag önskar därföre at de, som i denne orten äro mindre förfarne, måtte lära hwad odugeligit för närwarande tid och skadeligit för en framtid detta ordspråket är, **det räcker wäl i min tid;** men at komma til sjelfwa saken, de betydeligaste denne Bergslag tilhörige Skogar äro belägne wid utråerne omkring Häradet, men merendels på bergaktiga högder mellan träsk och måßar, som äro af sådan beskaffenhet, at nästan ingen eller åtminstone ringa möjelighet är til updling, häraf följer, at största nyttan består uti deras sparande til Bergsbruks-driften, hwilket ock är egenteliga föremålet. De Hemmanen tilhörige Skogar, äro här på många ställen hårdt medtagne. Odisponerade Krono-allmänningar finnas inga. Recognitions-skogar, hwilka äro sådane, som Hytte- eller Bruksägare emot afgift få nyttja til et wißt qvantum årligen, skola efteråt wid hwart Bergwerk observeras.

Kohlningen förrättas här i orten medelst de så kallade Rese-milor, de af dem, som hållas för ordinaire, bestå af 2:ne långweder eller fjorton kjäppar i omkrets, då mätningen sker mittuppå weden sedan milan är uprest, och de störste utgjöra 4 långweder, hwar kjäpp håller 13 qvarter i längden, som ses af en Dom, angående milors storlek här i Häradet, af d. 27 October 1759.

Då jag nu kommer at beskrifwa **Grufworne** (i) i denne Bergslag, 19
möter mig den swårighet, at jag nästan intet hafwer någon at tala om; år 1777 tog en Malmletare up en gammal ödelagd Jerngrufwa wid Malmhögden, därest nu arbetas; men på så kort tid kan man icke gißa, mycket mindre wißt weta om där blifwer något waraktigt strek; den malm som här blifwit upfordrad, synes wara tämmeligen god, och är en sort torrsten. Samma år uptogs en annan, som ock warit förut arbetad, belägen öster om Sjön Myckeln på Knutsbo skog, framtiden får utwisa hwad nytta deße kunna medföra. Häraf ses, at Bergsmännen måste hämta sin malm från andra orter, det sker ock med mycket beswär, af en del från Pers-bergs Grufwor i Philipstads Bergslag, dit de hafwa 6 à 7 mil, och af andre från Dahlkarlsbergs, samt de i Fogde-Hytte-marken i Nora Bergslag belägne Grufwor; Wid deße hafwa somlige egne delar, andre åter köpa malmen; På Riksdagen 1727 begärte Carls-skoga Bergsmän, at $\frac{1}{4}$ af all malmen wid Pärsberget skulle hållas dem til handa; men det blef affslagit.

Nu följer i ordningen, at nämna om **Hyttorne** eller **Masugnarne**,
samt deras beskaffenhet; Handteringen därwid sker på följande sätt: 20
Den **rå** malmen, råstas först, på det, at i synnerhet det däruti befintelige Swafwel, ja äfwen andre oarter, måtte brännas bort, som sker medelst malmens blandning med wed, antingen i särskilt därtil upgrafde och murade gropar, eller ock eljest på släta fältet; sedan bokas eller sönderbultas han i smärre stycken, och sidst medelst smältning i Masugnarne förwandlas til tackjern. Om Arbetsfolkets antal, gjöromål, skyldigheter och förmåner, kan ses uti Kongl. Maj:ts förnyade Masmästare-Ordning af år 1766.

Sibbo-Hytta, är säkert bygd före 1654, emedan wid Härads-tinget berörde år warit twist om Krönings-hjelps ärläggande, då denne nämnes; hon är belägen öster om Swart-elfwen i Elgsims-åen. Denne Hytta ärlägger til Kongl. Maj:t och Kronan 17 Lißpund tionde Tackjern för hwart dygn, och idkar blåsning mellan 90 och 150 dygn om året. Wahlåse Bruksägare och detta Hyttelag twista ännu om bättre rätt til en Recognitions-park; Wahlåse Bruksägare hafwa dock altid för 100 stafrum eller 75 stigars kohlning i afgift betalt 1 Riksd. 27 ß. årligen. Til detta Hyttelag hörer 1 och $\frac{7}{8}$:dels Heman.

---

i) Om deras privilegier som uptaga nya Malmstrek, förmäler Kongl. Maj:ts General Bergs-privilegium af d. 6 Julii 1649, och Förordningen af d. 27 Augusti 1723.

Aſjö=Hytta, är bygd år 1638 i Bjurkjärns Sochns norra del, är=
21 lägger i tionde 17 L:d 10 m:r om dygnet, och idkar blåsning emellan 180 och 230 dygn årligen, har recognition til 32 ſtafrum eller 24 ſtigar om året, mot 1 Rikſd. 16 ß. afgift, på Grytings allmänning. Hit höra 6 och $\frac{5}{12}$:s Heman.

Qwägges=Hytta, är bygd år 1655 i ſödra delen af Bjurkjärns Sochn, ärlägger i tionde 19 L:d tackjern om dygnet, idkar blåsning 140 à 200 dygn om året, har recognitions-ſkog af Bokjärs allmänning, til 24 ſtig. kohlning, mot 1 Rikſd. 16 ß. afgift. Til detta Hyttelag höra 6 och $\frac{23}{24}$:s Heman.

Imtorps=Hytta, är förſt bygd år 1655; men år 1777 ombygdes hon och flyttades litet högre up i ſamma wattudrag, ärlägger i tionde 18 L:d för dygnet, och idkar blåsning 80 à 100 dygn om året, och har rättighet enligit Högloſl. Kongl Bergs=Collegii Reſol. af den 15 Dec. 1772, at kohla en ſtor mila på Allmänningen öſter om Sjön Myckeln, hwarföre i afgift betalas 2 ß. Til detta Hyttelag höra $6\frac{1}{3}$:s Heman.

Låhn=Hytta, är bygd år 1655 bredewid Sjön Låhn, ärlägger i tionde 18 L:d Tackjern för hwart dygn, idkar blåsning 130 à 150 dygn om året, och nyttjar Recognitions-ſkog på Jungfrubo allmänning til 51 ſtigars kohlning, mot 2 R:dal. 40 ß. årlig afgift. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{5}{8}$:s Heman.

22 **Linbäcks**=Hytta, är bygd år 1656 i wäſter från Carls-ſkoga Kyrka, ärlägger i tionde för hwart dygn 16 L:d, idkar blåsning 110 à 150 dygn om året, äger ingen recognition. Til detta Hyttelag höra $3\frac{1}{4}$:s Heman.

Qwarntorps=Hytta, är bygd år 1657 wid ſödra ändan af Myckeln, betalar i tionde 18 L:pd 10 m:r om dygnet, äger recognitions-ſkog öſter om Sjön Myckeln til 72 ſtigars kohlning, mot 4 R:dal afgift, och blåſer årligen 120 à 150 dygn. Til detta Hyttelag höra 5 och $\frac{1}{6}$:s Heman.

Hällſjö=Hytta, är bygd år 1656 i norra ändan af Carls-ſkoga, betalar i tionde 17 L:d för dygnet, har ingen recognitions-ſkog, men blåſer årligen 130 à 200 dygn. Til detta Hyttelag höra 5 och $\frac{2}{3}$:s Heman.

Knappfors-Hytta, är bygd år 1659, mellan Sjöarne Låhn och Ahlqwittern, betalar i tionde 18 L:d för dygnet; hit hörer recognitions-skog på Bokjärs allmänning til 24 stigars kohlning, emot 1 R:dal. 16 ß. afgift, och blåses årligen 80 à 160 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{5}{12}$:s Heman.

Granbergsdahls-Hytta, är bygd år 1664 uti Lerälfwen, árlägger 16 L:d om dygnet i tionde, här nyttjas recognitions-skog på Twärås allmänning til 51 stigars kohlning, mot 2 R:dal. 40 ß. afgift, och blåses årligen 100 à 164 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 $\frac{1}{8}$:dels 23
Heman.

Strömtorps-Hytta, är bygd år 1664, betalar i tionde 18 L:d 10 m:r om dygnet, äger ingen recognitions-skog, men blåser årligen 100 à 130 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{1}{3}$:s Heman.

Alla nu upräknade Hyttor, ägas och drifwas af gemene Bergsmän, hwilka efter delarnas storlek löna arbetarena. Wid blåsningarnas slut hållas Jern- och klotbyten. År 1668 den. 15 October fingo Bergsmännen Kongl. Bergs-Collegii Resol. at af Kronans Tionde-Tackjern få behålla 2 S:pd årligen för hwart helt Heman, sig til godo, såsom wederlag för den Landtogs-gjärd de utgjordt, detta afgår således den förut nämnde tionden.

Silfwer-Hyttan. Inspectorn Wälborne Elias Linroth har d. 14 Decemb. 1685 fått Kongl. Bergs-Collegii Privilegium å denne Masugns byguad; äges nu af Bruks-Herrn Wälborne Emanuel Geijerstam, och árlägger i tionde 18 L:pd om dygnet, samt blåser 60 à 100 dygn om året. Hit hörer recognitions-skog af Silfwerhytte-allmänning til 372 stig. kohlning, mot 20 R:dal. 32 ß. afgift.

Carlsdahls eller **Nya Elf-Hyttan**, är anlagd år 1740 2½ mil från Nora Stad, af Öfwer-Directeuren Luthman, som på egna Grufwor 24
och Skogar här inrättade et kostbart Jern-gjuteri-Bruk, hwarwid flere wackra arbeten äro förfärdigade både för Kongl. Slottet, som ock Trollhätte Slußwerk; Nu gjutes åtskilliga Ammunitions-sorter, kostbara Kakelugnar och Grytor etc. Detta Bruk eller Masugn utgjör sin tionde til Nora Bergsfögderi.

Tackjernets afsättning som wid alla deße Hyttor tilwerkas, skjer antingen wid Stångjerns-werken, som längre fram skola omtalas, eller

i Christinæhamns Stad och åtskillige Jernwerk inom Philipstads Bergsfögderi.

Nu följer i ordningen at omtala Stångjerns-Hamrarne, hwilka äro antingen **Frälse** eller **ofrälse.**

Bofors, Frälse Stångjerns-Hammare, är först anlagd af Hollendaren Mårten Droft och Borgaren Paul Hosman i Arboga, af Kongl. Bergs-Collegio priviligerad d. 24 Nov. 1646, då han beladdes med 4 S:pd Hammarskatt; (f) men år 1695 tilladdes 8 S:pd, alt at drifwas med egen frälseskog; men år 1761 blefwo härifrån flyttade 4 S:pd til Reinholtsfors i Philipstads Bergslag, til hwilket Bergmästaredöme denne Hammar lyder: Här äro 2:ne Härdar, och
25 smides årligen 920 S:pd stångjern; frälse-friheten inräknad. Stämpel .

Bruket tillika med förr nämnde Säteriet äges nu af Commercie-Rådet och Riddaren Arfvidsfon, samt Bruks-Herrn Wälborne Herr J. H. Lefebure. År 1689 d. 13 Febr. fingo ägarena af detta Bruk Kongl. Bergs-Collegii Refol. at på Hällsjöhytte allmänning årligen kohla 100 stig. mot 5 R:d. 26 ß. 8 r:st. afgift, såsom understöd för den Tackjerns-blåsning de idka wid förenämnde Hytta.

Björkeborns, frälse Stångjerns-Hammare, är Priviligerad år 1639, och då pålagd 2 S:pd Hammarskatt, som år 1695 med 4 S:pd blef tilökt, men år 1774, blef et S:pd häraf flyttat til Liljendahls Manufactur-werk. Nu smides årligen 575 S:pd med Stämpel . Detta Bruk äges af samtelige Robfamske Herrar arfwingar. Här nyttjas äfwen recognitions-skog, i samlag med Bofors, til 50 stig. kohlning mot 2 R:dal. 37 ß. 4 rst. afgift, såsom understöd wid Hällsjöhyttan; men Bruket drifwes af egna frälse-skogar. Bägge deße Bruk äro belägne i Timselfwen ej långt ifrån hwarandra.

Lanforß öfra eller Frälse Stångjerns-Hammare, är anlagd på
26 Säteriet Ahlqvitterns ägor, och priviligerad den 24 Oct. 1666 til $1\frac{1}{2}$ S:pd Hammarskatt, som år 1695 öktes til fyra, men enligit Kongl. Bergs-Collegii Refol. af d. 16 Oct. 1746, har bägge Hamrarne blifwit pålagt $\frac{1}{2}$ S:pd och således på denne 5 L:pd tilökte, så at Hammaren nu utgör 4 S:pd och 5 L:pd, at underhållas af egen frälse-skog; denna tillika med den nedra äges af Bruksherrn Geijerstam.

f) Et S:pd Hammarskatt swarar mot 100 S:pds smide, det som är mer, kommer af frälse-friheten.

Af tilwerkningarne wid Frälse-Hamrar, har frälset bewiljat gifwa hälften mot ofrälse, som ses af Riksens Ständers beslut d. 3 Jan. 1683, 13 §. widare angående Hammarskattens ärläggande wid frälse-werk, se Kongl. Maj:ts Bref til Cammar- och Bergs-Collegierne af d. 2 Aug. 1731.

Nedra Lanfors Hammare, är anlagd på Bergsmans-hemanet Linhögde ägor, och priviligerad d. 2 Dec. 1687, ärlägger 4 S:pd 5 L:pd Hammarskatt, som af egna Frälse-skogar bör underhållas, ehuruwäl Hammaren ej är Frälse. Bägge Lanforß Hamrar hafwa Stämpel och äro belägne i elfwen Kjedjan.

Wahlåse-Bruk är anlagt af Borgaren Arfwid Bengtßon från Örebro, därefter Bruket blifwit såldt til Using, som ärhöll Drottning
CHRISTINÆ privilegium d. 1 Febr. 1642 och Kongl. Bergs-Collegii
Resol. af d. 12 Nov. 1649 och d. 24 Oct. 1662, samt d. 19 Nov.
1683 på 5 S:pd Hammarskatt, hwilken år 1695 ökades til 10 S:pd, 27
och därefter d. 14 Junii 1742 1 S:pd; så at det nu utgör 11 S:pd,
at af egen skatte och recognitions-skog underhållas, hwarföre ärlägges
18 R:dal. 36 ß. Bruket ligger wid Myckelns östra strand i elfwen
Walan, har 3:ne Härdar och Stämpel . Äges af Herr Hof-Qwartermästaren Löfman.

Degerforß Bruk, är anlagt af Borgaren i Christinæhamn Georgen Camitz, hwilken af Bergmästaren Sten Andersson därtil fått tilståndssedel, som, enligit Domboken, blifwit upwist för Carls-skoga Härads-Rätt d. 27 Nov. 1654, därefter har han ärhållit privilegium för nedra Degerforßen d. 16 Oct. 1660, och för öfra d. 8 Oct. 1666. Deße Hamrar hafwa alt til år 1695 haft allena 5 S:pd 1 L:pd Hammarskatt, men blef då ökt til 10 S:pd 12 L:pd, at af egna eller köpekohl ifrån Rudskoga, samt recognitions-skog underhållas, hwarföre ärlägges 12 R:dal. 24 ß. årligen. Här är Stämpel; öfra Hammaren äges af Brukspatron Herr Joh. Camitz, och den nedra af Herr Georg Camitz. Bruket är belägit uti Letelfwen wid gräntsen mellan Nysund och Carls-skoga.

Kortforß Bruk, är priviligeradt d. 18 Dec. 1668, och har til år
1695 allenast utgjordt 4 S:pd Hammarskatt, då blefwo 2 tilökte, och 28
sedermera är genom Kongl. Bergs-Collegii Resol. af d. 21 Dec.
1751 hela Hammarskatten gjord til 8 S:pd, som af recognitions-skog underhålles, hwarföre årligen ärlägges 15 R:dal. 30 ß. Här äro 2:ne Härdar, hwilka nyttja Stämpel . Detta Bruk äges nu

af Öfwer-Directeuren Luthmans arfwingar, och är belägit 2 mil nordost ifrån Carls-skoga Kyrka uti Swartelfwen.(l)

Om Bruksfolkets göromål, se Hammarsmeds-Ordningen af år 1766.

Björkeborns Kniphamar och **Ståhlugn**, til hwilken sednare nyttjas wed, är anlagd af Brukspatron Herr Joh. Ludv. Robsam, och försedd med Kongl. Bergs-Collegii privilegium af d. 12 Nov. 1772, samt frihet at förädla 280 S:pd Stångjern til Stål eller andre swartsmides-sorter. Här nyttjas Stämpel B.

Då man nu härtil räknar 5 särskilte tull-Qwarnar, som äro, **Degerforß**, **Boforß**, **Kortforß**, **Wahlåse** och **Knappforß**, samt ganska
många smärre husbehofs-Qwarnar, och Såg-Qwarnar, så lärer hwar
29 och en finna, at de flere wattudrag här i Bergslagen, äro tämmeligen
uppfylde, dock gifwes ännu tilfälle eller lägenhet at anlägga flere nyttige werk, om skogarne det tolde.

Man har nu lemnat läsaren underrättelse om Bergshanteringen,
och gömt åker- och jorde-bruket til slut, man tänker därföre ej, at aldeles gå förbi denne alla näringars moder, fastän **den** här i orten hålles för et bihang til Bergsbruket, hwilket sednare är förnämsta näringsgrenen. Således wil man äfwen i korthet nämna beskaffenheten af Åker- och Jorde-Bruket i Carls-skoga Bergslag, hwarest utsås årligen Råg 606 tunnor och sju ottingar, hafra med annan wårsäd 1555 tunnor, efter en däröfwer gjord noga uträkning, och ehurnwäl äringen härå merendels kan wara god, så förslår det dock ingalunda til föda åt omkring 4780 människor, denne brist måste därföre ärsättas med köpe-spannemål, til hwilket ändamål de ärhållit 3 särskilte Resol. om företräde til handel eller fri torgdag i Christinæhamn en dag i weckan, 1) af den 23 Aug. 1664, 2) af d. 22 Dec. 1682, 3) af d. 20 Martii 1688; de hafwa äfwen år 1682 begärt marknad wid Carls-skoga Kyrka, hwilket blef afslagit. Så mycken åkerjord, som kan underhållas, är på många ställen redan uptagen, och skjer årliga tilökningar, men brist på gödsel, hindrar mycket utwidgandet,
ehuru här gifwes nästan allestädes godt tilfälle; detta hinder lära för-
30 farne hushållare undanrödja; Åkerjordens dikning synes wara nog
ringa, dock hafwa många i sednare åren sig äfwen härom beflitat.

---

l) Swart-elfwens wattubryn wid detta Bruk är 502 fot högre än Östersjön, och således det högsta watten i Wärmeland, Wästmanland, Nerike, Öster- och Wästergötland.

Råg och Hafra är allmänna sädet, Ärter och Korn brukas äfwen, Lin, Hampa och Potatoes-planteringen idkas ock något, den gifwer god äring på sand-jord, men ringa på ler-jord. Jordmånen är i denne orten dels eller i det mästa, skarp lera och dels sand. Här i Bergslagen födas deßutom ungefärligen 714 Hästar, 3364 klafbundne eller stor boskapskreatur och 2837 Får, Getter och andre små kreatur oberäknade.

Sedan man nu korteligen beskrifwit denne Bergslags belägenhet
och därunti befintelige märkwärdigheter, bör ej förbigås, med några ord
til slut, omtala deß innewånares seder och upförande. Och ehuruwäl
jag ej kan neka, at så här som annorstädes finnas lastfulle personer,
hwilka wanhedra menskligheten, och öfwerträda både GUds och men-
skjors lag, så fägnar mig dock af alla hithörande handlingar öfwer-
tygas, det sådane warit och äro kan hända mer sällsynte här, än på
många andre orter, samt at til Inbyggarnes wälförtjenta loford i alla
tider blifwit anmärkt, det de i gemen bära mycken wördnad för GUds
ära, äro Laglydige, sparsamme i sin hushållning, gifmilde, wänlige,
och hjelpsamme mot nödlidande, egne fattige och främlingar, hwartil
kommer deras oförtrutna idoghet och flit i arbete och sine handterin-
gar, i ty, at oagtat 186,689 alnar indelte (m) Lands- och Hytte- 31
wägar, 5 större och 16 mindre Strömbroar innom Häradet, som til-
sammans utgöra wid paß 1000 alnars längd, måste underhållas, samt
60 Hållskjuts-dygn, oberäknat extra Håll- och reserve-skjuts af hwarje
Bergsmans-Heman årligen utgjöras, mångfaldiga andra hinder, såsom
Kyrko- Sochne- Magazins- Prästegårds- Klockare-boställes- och Ting-
stufwu-byggnads m. m. wid magthållande, at förtiga, åsidosättes liwäl
ingen ting, som til Bergs- och Jorde-brukets samt boskaps-skjötselens
rätta drift och ans hörer; och lättas hushållningen ganska mycket ge-
nom sparsamhet i klädedrägt, emedan allmogen til det mästa begagnar
sig af sine idoge qwinnors egen wäfnad til kläder, hwilka göras efter
det gamla alfwarsamma och med wårt Climat närmast öfwerensstäm-
mande bruket, så at man ännu i dag finner i synnerhet gammalt
folk bära Jackor, gjorde nästan på det sätt wår Nådige och
Store Konung ansedt tjenligast
och sundast för Sine
Undersåtare.

GUdi Allena Äran!

m) På deße wägar äro nyligen mycket wackra, af Tackjern gutna och med förgyldda Kronor och bokstäfwer beprydde Milstolpar, upförde här i Bergslagen.

32 # Förteckning på Ämbetsmän i Carls-skoga, sedan det blef et särskilt Härad eller Tingelag.

Bergmästare.

	Tillträdde år
Herr Nathanael Ekman - - - - - - -	1721
H:r Anders Stockenström Bergs-Råd - - - -	1745
H:r Carl Leijell - - - - - - - -	1765

Härads-Höfdingar.

	Tillträdde år
Herr Petter Dober höll första Ting - - - -	1629
H:r Mats Plenningsköld - - - - - -	1640
H:r Hindric Edingh - - - - - - -	1669
H:r Elias Alm - - - - - - -	1670
H:r Gustaf Ekebom - - - - - - -	1673
H:r Magnus Ekebom - - - - - -	1674
H:r Anders Miland - - - - - - -	1682
H:r Magnus Ekebom - - - - - -	1689
H:r Christopher Mobak - - - - - -	1695
H:r Olof Lundstedt Assessor - - - - -	1708
H:r Carl von Numers Lagman - - - - -	1725
H:r Olof von Nackreij nu Landshöfdinge - - -	1756
H:r Jonas Ferner - - - - - - -	1762

Krono-Befallningsmän.

	Tillträdde år
Herr Mårten Drost - - - - - - -	1629
H:r Carl Svensson - - - - - - -	1633
H:r Olof Olsson Bergsman - - - - -	1645
33 H:r Gillius Gilliusson - - - - - - -	1654
H:r Hindric Skröder - - - - - -	1669
H:r Johan Norin - - - - - - -	1683
H:r Lars Wikland - - - - - - -	1690
H:r Eric Ekman - - - - - - -	1693
H:r Hindric Staf - - - - - - -	1699
H:r Anders Berger - - - - - - -	1708
H:r Johan Berger - - - - - - -	1726

Herr Jonas Beckman	1730
H:r Pehr Collin	1746
Herr Guſtaf Broling	1749

Bergs-Fogdar.

	Tillträdde år
Herr Mårten Droſt	1651
H:r Johan Norijn	1690
H:r Lars Levin	1714
H:r Johan Broſtröm blef Räntmäſtare.	1721
H:r Johan Hambn	1733
H:r And. Strokirk, Camerer	1738
Herr Elias Strokirk	1770

Krono-Länsmän.

	Tillträdde år
Mårten Droſt	1629
Olof Jonſon i Skråmen	1649
Eric Pålſon i Boo	1658
Måns Dahl förſta boſtälls ägare	1686
Sven Dahl	1721
Abr. Kjärman	1739 34
Thure C. Fiſk	1758
Magnus Dahl Hof-Rätts-Commiſſarius, blef Länsman i Leke-Bergslagen 1743, och tranſporterad hit	1761

Beskrifningen afslutas med en enda rättelse, som här ofvan blifvit iakttagen. Angående *författaren* till föregående beskrifning har någon upplysning ej vunnits; men sannolikt är han en son till den siste af här ofvan uppräknade kronolänsmän.

De äldsta underrättelserna om Möckelsbodar i Nerike.

Den första säkra underrättelsen om *Möckelsbodar* erhålles i ett af lagmannen *Holdo Olofsson Strahle* och hans fru *Margareta* 9 April 1268 utgifvet testamente af gårdar och penningar till Riseberga kloster och åtskilliga namngifna personer[1]. Genom detta testamente erhöll nämda kloster, der de valde sin lägerstad, ej mindre än 12 gårdar i Vermland »för deras själars salighet». Bland de öfriga dispositionerna förekommer äfven en angående Möckelsbodar, hvarom testamentet innehåller: »*Jtem filiis Vluonis Mialcha damus Mukrisbother cum omnibus que ibidem possidemus*», eller som det i en gammal öfversättning heter: »J t e m V l f f s sönom M i a l c h a g i f f u o m w i j M u k r i s b o t h e r m e d h a l l o t h y w i j t h e r æ g h o m». Hvilken gård i nuvarande Karlskoga, som Ulfs söner eller son Mialcha sålunda erhöll, är ytterst vanskligt att bestämma, men namnet Mialcha leder lätt tanken på *Alka-* eller *Alkvettern*, och det kan ju vara möjligt att sjön och dervid belägna gården med detta namn, lika som många andra sjöar och gårdar, blifvit uppkallade efter någon viss personlighet. Såsom nära till hands liggande exempel på liknande förhållanden, må här jemväl anföras *Ulf-* eller *Ull*vettern, *Frö*vettern. Både Ulf och Frö eller Frej äro gammalnordiska personnamn. Vare härmed huru som helst, kan dock FERNOWS såsom en möjlighet framkastade antagande, att namnet Alkvettern är bildadt af orden *all* och *vatten*, icke gerna ega öfvertygande giltighet. Snarare, och med anledning deraf att i sjön Alkvettern lär finnas godt om fristående stenar, skulle man kunna antaga att ordet *alk* = sten kan vara grundordet till sjöns benämning, derest man icke, i likhet med en författare i »Nordisk familjebok» i fråga om Alkavare i Lappland, som uppgifves betyda »beqvämlighetsberget», vill öfversätta Alkavettern med — beqvämlighetsvatten.

En riddare *Lars Magnusson* bortbytte genom bref 21 Oktober 1336 en gård Näs i Vermland och ett nybygge vid Möckelsbodar i Nerike, eller, som det heter, »*coloniam quandam dictam Mykrisbodher in Neri-*

[1] Denna handling finnes i *Sv. diplom.* I: 443, tryckt efter originalbrefvet, hvars sigill numera är försvunnet. FERNOW berättar derom (s. 190), att lagman Holdos sigill, som på hans tid ännu varit i behåll och vidhängt gåfvobrefvet, såsom vapen visat en fullrustad ryttare till häst, med omskrift i munkstil: *Sigillum Holdonis de Vermelandia.* I fru Margaretas sigill hade endast stått bokstafven *M* och deromkring *Secretum Margarete.* — Holdo var 1260 lagman i Vermland och afled på 1270-talet, enligt ANREPS ättartaflor IV: 233.

cia», till Riseberga kloster, mot gods i Lidavik[1]. Ehuru detta nybygge vid Möckelsbodar i bytesbrefvet icke namngifves, har det dock af 1500-talets ännu bevarade fogdehandlingar varit möjligt att bestämma hvilket nybygge eller hemman, som klostret sålunda innehade härstädes. Nuvarande hemmanet *Sandviken*, beläget å Möckelns norra strand, redovisas nämligen i dessa handlingar såsom »Riseberga klostergods», och detsammas beskaffenhet skall längre fram omtalas, vid redogörelsen för 1584 års »skatteförökning» och skattläggning.

Af ett annat bytesbref från 15 Februari 1403 inhemtas, att *Lafverins* eller *Lars i Backa* »gjort ett jordaskifte med ärliga hustrun, hustru *Ingegerd Niklisdotter*, så att jag hafver gifvit henne *Klostertorpet* å Möckelsbodar, med alla tillegor (så)som jag det köpte, och hafver förenämda hustru Ingegerd (deremot) gifvit mig två örtugland jord i Sällven i Gerik Larssons åker»[2].

Ehuru man är nödsakad att med afseende å detta bytesbrefs innehåll röra sig på gissningarnes vidsträckta område, torde dock någon sannolikhet gifvas derför, att brefutgifvaren Lafverins varit boende å det Backa, som finnes i Edsbergs socken[3], och att de två örtugland åkerjord han tillbytte sig varit belägna i det nuvarande Sällven i Hidinge socken. »Klostertorpet» vid Möckelsbodar torde ha varit samma torp, *Stolpetorp*, hvilket här nedan vidare omtalas såsom ett Sturegods, beläget i närheten af Riseberga klosters egendom Sandviken samt måhända af någon åbo derifrån ursprungligen upptaget. Möjligen kan man derjemte antaga att Ingegerd Niklisdotter är samma Ingeborg Niklissadotter af Sture- eller Natt och Dag-slägten, som var gift med höfvidsmannen och riddaren Jöns Nilsson Svarte Skåning till Åkerö[4], men detta antagande kan naturligtvis endast blifva en gissning.

I ett salubref 25 Juni 1418 nämnes »*Hulsöscogh* i Knista sokn widher Wærmalande». Härmed kan icke »åsyftas annat än trakten omkring Holmsjön, öster om Möckeln», säger Styffe i sitt berömda historiskt-geografiska arbete »Skandinavien under unionstiden» (s. 239), och vill deraf draga den slutsatsen att gränsen mellan Nerike och Vermland dåmera »ansetts ligga mer österut». Då emellertid, enligt hvad längre ned skall visas, ej allenast hemmanen Gälleråsen och Alkvettern utan äfven hemmanet Immen räknats till »Boderna» i Knista socken, vill det, med hänsyn jemväl till namnet, synas utg. mera sannolikt, att med »Hulsöscogh» afsetts trakten omkring Holsjön eller Hollsjön, i närheten af Immen, i hvilken trakt den forna gränsen mot »Varnums skogsbygd» i Vermland synes

---

[1] *Sv. dipl.* IV: 530. Jfr »*om Noraskog*» II: 63.

[2] Denna byteshandling är fullständigt införd i den samling af handlingar rörande Karlskoga och östra Vermland, som meddelas längre fram.

[3] Det finnes äfven ett Backa i Karlskoga socken, beläget å Möckelns norra strand invid hemmanet Sandviken, men här är dock mindre troligt att brefutgifvaren varit boende. Gårdar med namnet Backa finnas dessutom i flera andra Nerikessocknar, men af alla gårdar med detta namn inom Nerike har Backa i Edsberg varit och är den betydligaste possessionen, belägen ej synnerligen långt från Riseberga.

[4] Schlegel och Klingspor, den ointroducerade svenska adelns ättartaflor, sid. 291.

hafva framgått. Måhända skall sjelfva brefvet, om det framdeles kan blifva tillgängligt[1], lemna bättre besked härom, men ett faktum är dock att »Hollsjöskogen» först i medlet af 1600-talet delades mellan omgifvande hemman, af hvilka hemmanet *Hollsjötorp* synes hafva tillkommit nära nog samtidigt och på hvars område *Hollsjöhyttan* bygdes 1655, samt att den sista återstoden af nämda skogstrakt numera utgör en särskild hemmansdel med namnet *Hollsjöhytteskog* 1/30 mantal.

Uti en i Kammararkivet förvarad af Eskil Mikelsson år 1502 upprättad jordebok öfver arfve- och köpegods, tillhöriga riksföreståndaren *Sten Sture den äldre* och hans fru *Ingeborg Åkesdotter* (Tott), upptages äfven följande fastigheter:

»*Nerkie och j Knista Soken.*

Nykledis boder:

Jthem en gord hether Nyckledesboder renter 1 m♀ affratzpen., v ört. daxwerkies peninger, ligger for stubbe jord.

Jthem en gord ibidem renter 1 m♀ affratz pen., v ört. daxwerkie pen., ligger for stubbejord.

Jthem en gord ibidem renter j m♀ affratz pen., ligger for stubbe jord.»

I »gamle herr Sten Stures jordebok» af år 1515 uppföres dessa egendomar sålunda:

»*Knyffstaa sokn.*

Jthem en gordh hæter Bodhe renther i march affr. pen:r och v orth. daxwerks d:o.

Jthem en gordh ibidem renther i march affr. pen., v orth. daxwerkspen:r.

Jthem en gordh ibidem renther j march. affr. peninger.»

År 1545 upprättades af en Rasmus Nilsson ett »register» öfver »de jordagods och gårdar, som gamle herr Sten Sture och fru Ingeborg ärft och köpt hafva, hvilka gods och gårdar skiftade äro i tre delar, till deras efterlefvande arfvingar». Deraf hade konung Gustaf I, på grund af en rådets dom och i följd af sin slägtskap med fru Ingeborg, erhållit två delar eller lotter. Till den ena af dem räknas ofvan anförda gårdar på följande sätt:

»*Wdi Närike och j Kniffstada sokn.*

Nyklädes Boden, köpegodz:

Jtem en gård heter Nyckledzbodhen, renter

Affradzpen:r .... 1 m♀

Dagsuercks pen:r .... 1 1/2 öre

Och ligger för staffue jord.

Jtem en gård sammastadz, ligger och för staffue jord och renter likemykitt.

Jtem än en gård samastadz, ligger för staffue jord, renter affradspen:r 1/2 m♀.»

---

[1] Utg. har förgäfves sökt ifrågavarande bref i Riksarkivet, och bibliotekarien Styffe har, på tillfrågan, ej erinrat sig i hvilken samling i Stockholm eller annorstädes detsamma förvaras. Detsamma återfinnes icke heller i *Sv. dipl.* för 1418 eller de närmast föregående åren.

Slutligen återfinnas samma egendomar i en år 1566 upprättad jordebok öfver »Saligh gamble Her Stenn Stures Köpegos, som fölle opå hans Erffuingers twedeell», sålunda:

»*Edzbergz Häredt. Kniffstade Soknn.*

Myklebode 2 gårder, huar gård ligger för 1 m℔ land, och renter

Fatep:nr	1 öre
Jern	4 hundrat
Fougte hestar	6
Konungz h.	2

Myklebode torp 1/2 m℔ land, R.

Fate p:nr	1/2 öre
Jern	2 hund:t
Fougte hest.	3
Konungz h.	1.»

I margen finnes antecknadt: »köpegodz aff Borquard»[1].

Föregående jordeboksutdrag visa ganska tydligt dels många variationer på namnet Möckelsbodar, dels att denna trakt från äldsta tider räknats till *Knista socken i Nerike,* och dels att de ifrågavarande egendomarne undergått någon skattläggning under tiden mellan 1545 och 1566, äfvensom att denna skattläggning tillika medfört en förhöjning i sjelfva skatten. Deremot lemnas man i okunnighet om dessa gårdars verkliga namn, men af andra handlingar, som nedanför skola närmare relateras, erhålles fullständig visshet derom, att Sten Stures gårdar vid Möckelsbodar varit *Backa, Brickegården* och *Stolpetorp.*

---

[1] Jfr »*om Noraskog*» II: 204—206. — Hvem denne Borqvard varit kan ej med visshet afgöras. En *Borqvard Hansson* var slottsfogde i *Örebro* under 1470-talet till 1482 och skulle möjligen kunna vara den omtalade säljaren.

Möckelsbodar förlägges 1583 till Vermland; skattläggningar 1584 samt odlingens dåvarande utsträckning.

År 1583 blef Möckelsbodar förlagdt till Vermland. Af ett qvitto, dateradt Bro gård (vid nuvarande Kristinehamn)[1] 10 April nämda år, af fogden i Östersysslets »befallning» Lasse Larsson, inhemtas nämligen, att han uppburit af 3 »arf och egne» bönder, 3 torpare, 2 frälsebönder och 2 frälsetorpare »oppå Myklesboda» deras årliga räntepersedlar »för anno 83», samt att dessa bönder och torpare »äre vederkände ifrån Vestra Nerike och efter min nådige herres befallning lagde till Östre sysslen i Vermland»[2]. Redan följande året öfvergick dock Möckelsbodar till den särskilda »befallning», som en annan fogde Hans Persson innehade öfver bergslagen i Fernebo (Vermlandsberg), och som då ytterligare »föröktes» från Östersysslet med »Varnumma» eller »Varnums skogsbygd», motsvarande i det närmaste både Kroppa och Lungsunds åren 1642 och 1643 bildade socknar[3]. Detta nya fögderi förblef sedermera någon tid under särskild förvaltning, men förlades i början af 1600-talet ånyo till Östersysslets fögderi.

På sätt det af Lasse Larsson utgifna qvittenset antyder, var den odlade bygden vid Möckelsbodar denna tid ganska obetydlig. Man erhåller dock fullständigare uppgifter härom i den särskilda skattläggningsjordebok, som enligt hertigens 29 Maj 1584 utfärdade befallning och fullmakt samma år upprättades för hela Östersysslet, bergslag och skogsbygd jemväl inberäknad. Den »årliga räntan» blef då »förökt» af en särskild beskattningskommission, bestående af ståthållaren Shering Eriksson (Arp) till Slädehammar, underlagmannen Per Nilsson (Gyllenstråle) till Hammar, häradsfogden Ambjörn Jonsson, »samt med häradsnämden». Denna kommission ålåg tillika att »rättvisligen lägga rå och rör by och bye egor emellan,

---

[1] Jfr sid. 5 här ofvan.

[2] Södermanlands handl. 1583, n:r 15. — I sin egen räkenskap, Vestergötlands handl. 1583, n:r 13, redovisar fogden Lasse Larsson denna flyttning sålunda: från vestra Nerike, Knista socken och Bengt Birgerssons befallning, »som min nådige herre derifrån lade neder till Vermeland pro anno 83», arf och eget *Bryttiegården, Backa, Torp;* torpare *Lönetorp;* kronotorpare *Hersetorp, Sörekastet;* frälsegods *Alkevettern, Gelleråsen;* torpare *Emmen, Stensvik.* Det är märkligt att klostergodset *Sandviken* ej nämnes på någotdera stället; ej heller kronohemmanet *Aggerud.*

[3] Härom förekommer i 1584 års handling denna anteckning: »Varnumma skogsbygd, förökt ifrån Väse härad och Varnums socken, efter min nådige herres befallning 84 från Östersysslet.»

der som så behof göres». Ur denna handling[1] må följande uppgifter anföras rörande

»*Boderne, Knidstad sochn.*»

Riseberga klostergods: *Sandviken*, en gård med medelgod åker och 9 skäppors[2] utsäde, äng till 5 lass hö, något fiske, men godt mulbete och utrymme. Räntan eller skatten deraf, 6 l:℔ »landgillesjern», ökades med 1 »årlig» och 1 »konungshäst»[3].

Kronogods: *Aggerud*, en gård med god åker och 5 tunnors utsäde, äng till 14 lass hö, en humlegård, godt fiske, mulbete och utrymme. Räntan, som förut utgjorde 7 $^1/_2$ l:℔ landgillesjern, 1 årlig, 1 kungs- och 2 biskopshästar, ökades med 2 $^1/_2$ l:℔ jern, 1 ℔ humle, 1 årlig och 1 kungshäst. — *Knutsbol*, en gård med medelgod åker, 5 $^1/_2$ t:ors utsäde, äng till 15 lass, något fiske, godt mulbete och utrymme, samt en humlegård, skattlades nu för första gången med en ränta af 12 l:℔ landgillesjern, 2 ℔ humle, 2 årliga och 2 kungshästar, eller som anteckningen lyder: »allt förökt, men kastet blef aflagdt». För att förstå denna senare något mystiska anteckning är nödigt att veta, att här fans förut ett torp, kalladt *Sörekastet*, som utgjorde 2 l:℔ jern i landgille. Detta torp blef nu »aflagdt» och införlifvadt med gården Knutsbol under dess ränta.

Kronotorpare: *Herrsjötorp*, medelgod åker och 7 skäppors utsäde, äng till 4 lass, godt fiske, mulbete och utrymme. Den häraf förut utgjorda räntan $^1/_2$ l:℔ smör, ökades med ett nytt $^1/_2$ l:℔, samt 1 årlig och 1 kungshäst. — *Immen*, som då skrefs *Emmen*, öfvergick 1584 från frälset och »kom under kronan». Åkern medelgod med 2 t:ors utsäde, ängen till 11 lass, samt godt fiske, mulbete och utrymme. Den häraf förut utgående obetydliga kronoskatten 1 årlig och 1 kungshäst, ökades nu med 10 l:℔ landgillesjern. — *Finnebäck* med god åkerjord och endast 3 skäppors utsäde, äng till 2 lass hö, något fiske, godt mulbete och utrymme, hade förut ej utgjort någon ränta, men skattlades nu till erläggande af 2 $^1/_2$ l:℔ landgillesjern. — En torpestad låg öde 1584, men hvar, uppgifves ej.

Arf och egne gods: *Brickegården* (Bröttiegålenn) med god åker och 8 t:ors utsäde, äng till 16 lass hö, en humlegård, en qvarn, godt fiske, mulbete och utrymme, hade förut utgjort i ränta 10 l:℔ landgillesjern, 6

---

[1] Vestergötlands handl. 1585, n:r 16.

[2] Enligt hvad fogdehandlingarna gifva vid handen, räknades på denna ort, efter Vestgötased, 6 skäppor i tunnan.

[3] För den, som är något hemmastadd i de kamerala mysterierna, torde vara öfverflödigt erinra derom, att en *årlig häst* eller en *kungshäst* icke får tagas efter bokstafven, utan att dermed afses utfodring för en häst, hvilken »*fodring*» under unionstiden utgick in natura, men sedermera fick ersättas med ett visst belopp i penningar eller persedlar. *Kungsfodringen* skulle utgöras endast hvart tredje år, men genom en hertig Karls och rådets instruktion 1595 föreskrefs, att densamma skulle utgöras med $^1/_3$ årligen, hvilken förändring bekräftades genom ett k. bref 1604. Se för öfrigt en 1880 utgifven »*historik om grundskatterna*» sid. 10—18. — *Landgille* åter är en gamma benämning på *afrad, arrende* eller-*skatt,* som utgjordes med olika persedlar, och i denna bygd delvis i osmundsjern, under benämning af landgillesjern och, senare, skattejern.

årliga och 2 kungshästar, hvilken skatt nu ökades för jorden med 3 l:ß landgillesjern, för qvarnen med 2 l:ß »tulljern» samt för humlegården med 2 ℔ humle. — *Backa*[1] med god åker och 6 t:ors utsäde, äng till 9 lass, en humlegård men qvarnen öde, något fiske, godt mulbete och utrymme, skulle derefter utgöra i ränta 12 l:ß landgillesjern, 1 ℔ humle. 6 årliga och 2 kungshästar, hvaraf 2 l:ß jern och humle℔:n tillökades. — *Stolpetorp* (Tårpet) hade medelgod åker och 6 t:ors utsäde, äng till 8 lass, en humlegård, qvarnen öde, godt mulbete och utrymme (fiske saknas). Den häraf förut utgående räntan 10 l:ß landgillesjern, 6 årliga och 2 kungshästar ökades med 2 l:ß jern och 2 ℔:r humle. — En torpare vid »*Lönetorp*», nuvarande *Östra Lonntorp*[2], hade medelgod åker med 7 skäppors utsäde, äng till $3\frac{1}{2}$ lass, godt fiske, mulbete och utrymme, skattlades till 5 l:ß landgillesjern, 1 årlig och 1 kungshäst, hvarom finnes antecknadt: »ökt alltsammans, men penningarne blefvo utplånade». Torparen hade nämligen förut endast utgjort 1 m℔ i landgillespenningar.

Nybyggen uppräknas vara: öster om sjön *Östervik* och *Degernäs*, upptagna 1581, »*Furotagenn*» 1583 och *Labberud* 1584; vester om sjön *Lervik* 1581, *Dufvedal*, »*Eskilstagen*» och »*Jegerboda*», alla upptagna 1583. Dessa uppgifter öfverensstämma dock icke alldeles med dem, som förekomma i andra handlingar från samma tid.

Frälsegods uppräknas blott till namnen: *Alkvettern* och *Gälleråsen*, samt en torpare vid *Stensviken*. Hvarje frälsegård utgjorde i ränta till kronan 2 årliga och 2 kungshästar; en frälsetorpare hälften, eller 1 årlig och 1 kungshäst. Den öfriga räntan eller arrendeafkastningen utgjordes till egaren (= frälsemannen).

Ett sammandrag för »Boderne» utvisar att antalet åbor, med den öde »torpestaden», utgjorde 22, med en sammanräknad skattesumma af 4 fat $2\frac{1}{2}$ l:ß = $82\frac{1}{2}$ l:ß tull- och landgillesjern, 1 l:ß smör, 8 ℔:r humle, 31 årliga, 2 biskops- och 19 kungshästar.

Varnums skogsbygd.

De i denna trakt, som i förenämda skattläggningsjordebok helt enkelt kallas »*skogsbygden*», belägna gårdar och torp upptagas sålunda:

Kronotorpare: *Matlången*, ett torp med medelgod åker och 3 t:ors utsäde, äng till 6 lass hö, godt fiske, god timmerskog samt godt mulbete och utrymme, fick behålla utan tillökning sin förut varande årliga ränta eller skatt 10 l:ß landgillesjern, 2 årliga och 1 kungshäst. — *Lungesundet*, med medelgod åker och utsäde af 17 skäppor, äng till 6 lass, godt fiske, god skog samt godt mulbete och utrymme, fick sin ränta ökad från 5 till 7 l:ß jern utom fodring för 1 årlig och 1 kungshäst. — *Forsetorp* hade likaledes medelgod åker med $3\frac{1}{2}$ t:or i utsäde, äng till 16 lass, »temmeligt» fiske, en humlegård, ett öde qvarnfall, god skog samt godt

---

[1] Denna gård kallas nu *Erich-Boda*, hvilket namn dock ej förekommer hvarken förut eller senare, utan den heter eljest *Backa*. Men dåvarande åboen hette Erik och orten i allmänhet kallades ju Boda eller Bodarne, så att deraf torde benämningen Erik i Boda i denna handling ha blifvit begagnad.

[2] Enligt en anteckning i 1574 års räkenskap för Asphytte gård och bruk hade hertig Karl »gifvit en bonde vid Myckelsboda, näml. Bengt i Lönetorp, verkhäst 1.»

mulbete och utrymme. Den förut varande räntan 10 l:℔ jern, 2 årliga och 1 kungshäst ökades med 1 l:℔ jern och 1 m+ humle. — *Mosserud*, ett torp med »ond åker», 1½ tunnas utsäde, äng till 3 lass och litet fiske, hade dock som de öfriga torpen god skog samt godt mulbete och utrymme. Räntan bibehölls oförändrad till 5 l:℔ jern, 1 årlig och 1 kungshäst. — *Skrikeråsen*, ett torp beskrifves alldeles lika som Mosserud med samma ränta. — *Näs*, jemväl ett torp med medelgod åker, 2½ t:ors utsäde, äng till 5 lass, en humlegård, godt fiske, god skog samt godt mulbete och utrymme. Dess förut varande ränta 5 l:℔ jern, 2 dagsverken, 1 årlig, 1 kungs- och 1 biskopshäst ökades med 2 l:℔ jern. — *Slätbråten* egde god åker med 7 skäppors utsäde, äng till 4 lass, godt fiske, god skog samt godt mulbete och utrymme. Räntan, utgörande 5 l:℔ jern, 1 årlig och 1 kungshäst, ökades med 1 l:℔ jern.

Nybyggare: *Stegleviken* med medelgod åker och 3 skäppors utsäde, äng till 3 lass, ett öde qvarnfall, god skog samt godt mulbete och utrymme, åsattes nu en ränta af 5 l:℔ landgillesjern, »allt förökt» som det heter, men synes hafva sluppit fodringshästar. — *Ullvettern* (Ullvetterstorp) med god åker och blott 2 skäppors utsäde, äng till 4 lass, godt fiske, mulbete och utrymme, skattlades jemväl till 5 l:℔ jern, men erhöll derjemte 2 årliga och 2 kungshästar. — *Löfnäs* egde medelgod åker och 1 tunnas utsäde, äng till 8 lass, godt fiske, mulbete och utrymme, skattlades likaledes till 5 l:℔ jern, men undslapp fodringshästar, oaktadt åker och äng härstädes anföras såsom mera gifvande än vid Ullvettern. Men den tidens taxeringsmän voro antagligen lika litet som nutidens några — englar.

Kyrkogods: *Qväggen* med god åker och 5 t:ors utsäde, äng till 10 lass, 2 humlegårdar, godt fiske, mulbete och utrymme. Detta hemman, som under katolska tiden varit en kyrkans egendom, hvilken genom reformationen indragits till kronan[1], fick fortfarande behålla sin förut varande ränta 15 l:℔ landgillesjern, 4 dagsverken, 2 årliga, 2 biskops- och 2 kungshästar, likväl med tillökning af 2 m+ humle.

Frälsegods uppräknas 4, nämligen *Bergsjö*, *Fors*, *Bo* och *Bredegården* samt 5 torpare: *Bergsjötorp*, *Hytte*, *Näfverviken*, *Ackkärr* och *Bredegårdstorp*, med enahanda antal fodringshästar, som här ofvan uppgifves för frälset vid »Boderne». Det beror sannolikt på något förbiseende att af dessa frälsegods och torpare Bo, Bregården och Bregårdstorp upptagas såsom belägna i »skogsbygden», ehuru desamma tillhöra de ursprungliga Möckelsbodarne, samt att frälsegodset *Ullvettern* är utelemnadt på båda ställena. Det senare återfinnes dock i de följande årens jordeböcker.

Sammandraget af jordeboken för »skogsbygden» upptager 10 kronotorpare, i hvilket antal de skattlagda nybyggarne äro inräknade, 1 kyrkogods, 4 (egentligen 5) frälsegods och 5 torpare, med en sammanräknad årlig ränta eller skatt af 4 fat 1 l:℔ landgillesjern, 3 m+ humle, 6 dagsverken, 13 årliga, 3 biskops- och 11 kungshästar.

Den skillnad, som i jordeböckerna allt ifrån 1583 göres mellan Varnums skogsbygd och Möckelsbodar eller Karlskoga socken synes icke hafva egt sin fulla tillämpning i afseende på det kyrkliga området. Man finner

---

[1] Enligt ett »register på presternas och kyrkornas uppbörd i Vermland», upprättadt 1540, upptages under *Ölmehärads stoms uppbörd* bland andra Sigge i *Qväggen* med en ränta af 2 hundr. (= 8 l:℔) jern.

nämligen af kyrko- eller kronotiondelängderna att de flesta, men icke alla gårdar och torp, som i jordeböckerna hänföras till Varnums skogsbygd visserligen räknas till Möckelsbodar eller Karlskoga, men att de öfriga fortfarande utgjort sin tionde till kyrkoherden i Varnum. För öfrigt bör icke lemnas oanmärkt, att åtskilliga af de torp och lägenheter, som i 1584 års skattläggningsbok äro hänförda till Varnums skogsbygd, redan under de närmast följande åren finnas öfverflyttade till Möckelsbodar eller Karlskoga socken. Hurudant förhållandet i detta hänseende stälde sig vid det följande århundradets början, framgår tydligt af ett längre fram meddeladt sammandrag af Karlskoga jordebok år 1600.

De här ofvan meddelade anteckningarna ur 1584 års skattläggningsjordebok lemna en ganska god inblick huru jordbruket inom nuvarande Karlskoga härad var beskaffadt för mer än 300 år sedan. En ännu fullständigare bild deraf kan dock erhållas om man tillika vill taga kännedom af 1586 års tiondelängd, hvaraf man nämligen kan finna, åtminstone ungefärligt, huru skördeförhållandena gestaltat sig under det föregående året 1585, äfvensom de sädesslag, hvilka företrädesvis varit odlade. Följande uppgifter ur samma längd torde derför icke sakna intresse:

Aggerud utgjorde sistnämda år i tionde 4 skäppor »foderkorn».
Alkvettern 3 skäppor foderkorn, 2$^1/_2$ sk. råg, 2 sk. korn.
Backa 4 skäppor råg, 2$^2/_3$ sk. malt.
Bo 1 tunna råg, 8$^1/_2$ skäppor malt, 1 fat hvete.
Bregården 1 tunna malt, 7 skäppor råg, 2 sk. foderkorn, 5 fat hvete.
Bregårdstorp 1 skäppa råg, 3 sk. foderkorn.
Brickegården 7 skäppor råg, 3 sk. malt.
Eskilstagen (nuvarande Storängen) 1 skäppa råg.
Finnebäck $^3/_4$ skäppa råg.
Gälleråsen 1$^2/_3$ sk. foderkorn, 5 skäppor råg.
Herrsjötorp $^1/_2$ skäppa råg, 1 skäppa foderkorn.
Knutsbol 2 skäppor råg, 2 sk. korn, 2 sk. malt, $^2/_3$ sk. foderkorn.
Lonntorp $^1/_2$ skäppa råg, $^1/_2$ sk. korn.
Näs 2 skäppor korn.
Qväggen 1 skäppa råg, 2 sk. hafre.
Sandviken $^1/_4$ skäppa råg.
Stensviken 1 skäppa råg.
Stolpetorp 2 skäppor råg, 2 sk. malt.
Ullvettern 1 skäppa råg, 1 sk. hafre.
Ullvetterstorp $^1/_2$ skäppa hafre.

Sammanlagda tiondebeloppet utgjorde således: 1 skäppa hvete, 7 t:or $^1/_2$ skäppa råg, 4 t:or 1 fat malt, 1 t:na $^1/_2$ skäppa korn, 2 t:or 3$^1/_3$ skäppor foderkorn och 3$^1/_2$ skäppor hafre; tillsammans 15 t:or 3 skäppor, som väl får antagas motsvara en skörd af minst 155 tunnor spanmål[1].

Af denna tiondelängd kan man således finna att *hvete*odlingen varit ganska obetydlig och endast förekommit vid Bo (nuvarande Bofors) och Bregården, hvilka gårdar för öfrigt synes hafva egt det största jordbruket;

---

[1] På en tunna räknades, såsom redan är nämdt, 6 skäppor och på en skäppa 6 *fat*. Huru stor tunnan varit, om den innehållit 56 eller 63 kannor, eller något tal deremellan, är osäkert. Skäppan kan dock anses ha närmast motsvarat *en kubikfot* eller 10 kannor.

samt att *råg* och *korn* varit ortens hufvudsäden, hvarjemte *malt*beredning varit idkad med en viss förkärlek. Deremot synes odlingen af *blandkorn* (foderkorn) och *hafre*, isynnerhet af det sistnämda, varit ganska obetydlig. Dessa sädesslag omfattades med större intresse i skogsbygden, ty de få hemmanen derstädes utgjorde tillsammans 1 t:na $2^1/_2$ skäppor råg, 3 skäppor malt, 1 t:na $1^3/_4$ skäppa korn, $2^1/_2$ skäppor foderkorn och $3^1/_2$ tunnor hafre.

Såsom en brist kan anmärkas, att ofvanberörda 1584 års skattläggningsjordebok lemnar mycket torftiga underrättelser om det vid denna tid ganska talrikt förekommande upptagandet af *nya torp* och *lägenheter*. Detsamma är äfven förhållandet med ortens fogdehandlingar. De inskränka sig till ett naket uppräknande af de nybyggen, som nästan hvarje år till större eller mindre antal anlades. Lyckligtvis finnas äfven andra källor att tillgå, och det torde derför vara gagneligt att mera fullständigt redogöra för nybyggesväsendet och de åtgärder i öfrigt, som vidtogos för befrämjandet deraf.

Hertig Karls intresse för bergshandteringen och landets uppodling; åtgärder till främjande af nybyggesväsendet och den enskilda hushållningen.

När man kastar en blick på den verksamhet, som dåvarande hertig Karl, arffurste till Södermanland, Nerike och Vermland, med oförtröttad ifver och ett aldrig svigtande intresse egnade åt *bergshandteringens* utveckling inom sitt hertigdöme, särskildt inom Vermlands bergslag, kan man förvånas deröfver, att denna handtering först i en långt senare tid kunde göra sitt inträde inom den egentliga Karlskogabygden. Föredömet från Vermlands eller Fernebo bergslag gjorde här endast långsamt sitt inflytande gällande. Så mycket raskare utvecklade sig emellertid bergshandteringen inom den gamla bergslagsdelen af hertigdömet. För vinnande af ett sådant ändamål utfärdades redan 9 Februari 1569 från Eskilstuna ett förnyelsebref[1] på den »fria handel vid *Nora* kyrka», som bergsmännen på Vermlandsberg af ålder varit tillförsäkrade. Vidare bekräftade hertigen genom ett i Örebro 23 Januari 1573 utfärdadt bref de s. k. privilegier, som hans fader konung Gustaf 26 Juni 1527 meddelat samma bergsmän. Sedermera utlofvades genom särskilda bref eller påbud från Nyköping 23 Januari 1581 och från Tingvalla (senare Karlstad) 2 November 1582 ytterligare förmåner till de bergsmän, som upptäckte eller bearbetade nya mineralfyndigheter, af hvad slag de än månde vara, äfvensom till dem, som anlade nya hyttor eller andra verk o. s. v.[2].

Ännu mera karakteristiskt för det intresse hertig Karl visade bergsnäringen och dess idkare, är det »öppna bref för Vermlands bergsmän huru de skulle hålla med blåsningen», hvilket utfärdades från Nykroppa 21 Januari 1584 och som må anföras i sin helhet, så lydande:

»Vi Karl etc. Göre veterligt att efter vi förnimme det meste parten af våre bergsmän uppå Vermlands berg icke beflite sig om högre blåsning än till 14 dagars tid, och måste så, när deras arbete som bäst kommer till gångs och de skole förmode sig någon fördel, öfvergifva blåsningen i otid, sig till stor skada; och kan väl hända att hos en part sker sådant att de icke sjelfve förstå sitt eget gagn, och hos någrom kan ock väl förmögenheten icke vidare tillsäge; så på det att här med måtte hafvas ett flitigt inseende hos för:te våre bergsmän till deras eget bäste: derföre hafve vi befallt vår trotjenare och

---

[1] Intaget i *Noraskogs arkiv* II: 97.

[2] Samtliga dessa privilegiebref äro införda bland längre fram förekommande handlingar rörande Karlskoga och östra Vermland.

fogde utöfver bergslagen *Hans Persson*, att han skall draga omkring till alle hyttor och allvarligen förmane bergsmännerne, efter vår befallning, att ingen bergsman, som lägenhet hafver med vattnet, ställer någon blåsning förr än han hafver beredt sig på en månads sten och kol, och kan hålla månadsblåsningen ut; der ock några för fattigdom skull besväre sig icke kunne med så månge veckors blåsning på en gång fortfare eller komme till väga för något trångmål skull till underhållet och födan: då skall för:de vår tjenare förtröste dem med undsättning uti spanmål, och låte hvarjom så myeket bekomme, som de efter nödtorften behöfve kunne till dess de samme månads blåsning sig till förkofran kunne tillvägekomme. Der hvar och en må vete sig efterrätte.»

Kraftigare än dessa bref torde dock ha verkat hertigens egna ganska ofta företagua resor inom orten och den personliga beröring, som han derigenom vann med bergsmännen. »Man skulle knapt kunna tro med hvad nåd denne hertig omfamnade bergsfolket», säger Fernow, »och med hvad kärlek de honom tillbaka bemötte, om icke så många berättelser deruti instämde hos deras efterkommande, hos hvilka han lefde. Han helsade på dem och besökte dem i deras hus, der spisade han af deras anrättningar, der sof han i deras sängar, der talade han med dem icke som prins eller konung, utan som deras like. Derigenom vann han icke allenast deras fulla förtroende, utan ock, det han högst skattade, sitt påsyftade ändamål att få bergslagsrörelsen i möjligaste gång[1].»

Men detta var icke uteslutande Karls syftemål. Han var lika angelägen om landets fortgående uppodling och kultivering, och på samma gång han meddelade sina »förnyade privilegier för Vermlands bergslag», utfärdade han äfven — och detta torde vara mindre kändt — ett »öppet *bref för dem, som vele rödje och bygge hemman af ödes ör och mark*», gifvet Tiugvalla 2 November 1582. Hertigen yttrar i detta bref, att det i Vermland mångenstädes fans goda tillfällen och sköna lägenheter att bygga och förbättra landet med hemman och gårdar, samt att många platser i marken fordom varit bebygda[2], men nu vore igengångne med skog, hvilka platser likväl borde kunna åter upptagas, rödjas och bebyggas till landets förbättring. Derför och på det så väl de personer, hvilka redan begynt upptaga dylika ödesmarker, som ock de, hvilka derefter voro sinnade att upptaga och bygga af ödes ör och mark, måtte veta på hvad vilkor sådant skulle kunna göras, ville han hafva förklarat, att dylika nyhemman skulle behållas och besittas såsom skattearf och egendom, man efter man, samt i de första 6 åren vara fria för alla utlagor. Efter dessa frihetsårens förlopp skulle det nybygda hemmanet skattläggas af rättvise och beskedlige män efter som det hade egorna till. Det skulle dock vara förbjudet att rödja och bygga gamla bolbyar och gårdar till förfång. Icke heller skulle någon bolby hägna under sig mera skog och mark än dess behof rätteligen kräfde, för att derigenom förmena nybyggens upptagande der tjenliga tillfällen kunde finnas. Öfver allt detta skulle vederbörande befallningsmän utöfva ett noggrant inseende.

---

[1] Fernows beskrifning s. 516.
[2] Före digerdöden 1350?

De erbjudna fördelarna torde ha varit tillräckligt lockande, och många nybyggare vände sig till hertigen personligen för att erhålla tillståndsbref. Antagligen af denna anledning fastställdes 6 Oktober 1583 ett »wist conceptt för Finner, som Torpestelle vptagit haffue och begynt bygge». Det är möjligt att dylika tillståndsbref i original ännu finnas i behåll inom orten. I hvad fall som helst torde ett meddelande af nyssnämda »concept» icke anses olämpligt. Det lyder sålunda:

Vi Karl etc. Göre veterligt, att efter denne brefvisare N. N. hafver upptagit och begynt rödja och bygga ett torpställe på kronones egendom, benämd N. N. i N. socken liggandes, så hafve vi gunsteligen efterlåtit att han det behålla och bruka må, dock med sådana vilkor och förord, att vår fogde samt häradshöfdingen och tolf beskedlige män af häradet skola den plats bese, som afrödjes och bygges uppå, så att det icke sker gamla bolbyar till hinder och men, eller på några enskildas egor, som med rå och rör omlagda finnes, och desslikes lägga den del till förbemälde torpestad i skog och mark som dertill höra skall, att han, som det besitter och brukar, må veta hvad honom med rätta tillhörer. Sedan, när så är skedt, skall förenämde N. N. njuta, bruka och besitta förbemälde torpestad skattfri och utan all tunga uti 6 år, och sedan skall det för skatt läggas efter som det kan vara med egor godt och lägligt till. Desslikes skola hans barn och efterkommande vara, hvar efter annan, närmast till att besitta samma torpestad för årlig skatt och utlagor. Det vår fogde, häradshöfdinge, länsmän och alla andre, som för vår skull vele och skole göra och låta, måge veta sig efter rätta.»

Det sålunda ordnade nybyggesväsendet gjorde ganska hastiga framsteg, och det är sannerligen ett mycket stort antal hemman inom Karls furstendöme, som från denna tid räknar sin tillkomst. Af ett i Kammararkivet förvaradt »extrakt öfver *nya upptagna gårdar och torp*» under åren 1580—1586[1] erhålles härom särdeles goda upplysningar. Detta extrakt utgör en skarp och skärande kontrast till de i brodern, konung Johans fogdehandlingar talrikt förekommande förteckningarna öfver *ödeshemman* och lägenheter, hvilkas antal i det öfriga Sverige under samma tid deremot oupphörligt ökades. Med fullt fog kunde derför svenska rådsherrar i en skrift till Johan 5 September 1589 säga, efter att ha påpekat orsakerna dertill, att »bönderna komma småningom af sig, utskylderna blifva år efter år obetalda, tegarna oplöjda, skörden allt mindre; och man ser nu på många ställen småskog växa upp, der fordom var åker och äng, och kring bygden vandrar nu med tiggarsäck den fordom välmående bonden»[2]. Huru det deremot såg ut vid hertig Karls nybyggen, särskildt de vid »Myklesbodar» belägna, skall efter den nyss åberopade handlingen här nedan relateras:

Bengt i *Sibbo* (Sibberboda), upptaget 1580, hade »uppgjort» åker till 8 skäppors utsäde, äng till 10 sommarlass hö, hade god mark och lägenhet till mera äng och åker, samt godt fiske, skog och utrymme. — Björn i *Valåsa,* upptaget 1584, hade åker till 1 skäppas utsäde, äng till 6 sommarlass, god mark och lägenhet till ytterligare odling, samt godt fiske,

---

[1] Södermanlands handl. 1580, n:r 18.

[2] Jfr *Noraskogs arkiv* I: 161.

skog och mulbete. — Olof i *Breekan* (Bricketorp), upptaget 1584: åker till 1 skäppas utsäde, äng till 2 lass, nog mark och utrymme till ytterligare odling, samt godt fiske. — Påvel i *Östervik*, upptaget 1580: åker till 3 skäppors utsäde, äng till 3 lass, lägenhet till mera odling, godt fiske, skog och utrymme; han hade bygt 6 hus. — Jöns Finne på »*Sånden*» (antagligen Dufvedalen), upptaget 1582, hade åker till 2 skäppors utsäde, äng till 3 lass hö med lägenhet till ytterligare odling; nödtorftigt fiske, skog och utrymme, med bygda 6 hus. — Måns i *Degernäs*, upptaget 1581, hade åker till 4 skäppors utsäde, äng till 3 lass och lägenhet till odling; godt fiske, skog och mulbete samt bygda 6 hus. — Jöns i *Degernäs*, upptaget 1581, hade sitt nybygge lika beskaffadt som grannen Måns. — Likaså Mattes Finne i *Degernäs*, upptaget 1582. — Olof i *Degernäs* upptog sitt nybygge, som torde motsvara nuvarande *Degernästorp*, 1585, och hade dertill samma förmåner som grannarne. — Per i *Finnebäck*, upptaget 1580, hade åker till 1 tunnas utsäde, äng till 6 lass hö, god mark och lägenhet till ytterligare odling; godt fiske, skog och utrymme samt 6 hus. — Olof i *Eskilsta*[1] (Storängen), upptaget 1582, hade åker till 3 skäppors utsäde, äng till 7 lass hö, lägenhet till nyodlingar; nog skog, mulbete och utrymme samt bygda 4 hus. — Lars i *Rosensjö*, upptaget 1583, hade åker till 1 skäppas utsäde, äng till 6 lass hö, god lägenhet till odling; godt fiske, skog och utrymme, samt 4 hus. — Jordan i *Bryttiegården*, upptaget 1584 på det förut varande »arf och egne» hemmanet af samma namn, som derigenom deltes i 2 gårdar, hade god lägenhet »med alla persedlar». — Per i *Viebäck*, upptaget 1584, hade god lägenhet att göra hemman, med skog, godt utrymme och fiske. — Henrik i *Åsbergsviken*, upptaget 1583, hade åker till 10 skäppors utsäde, äng till 3 lass hö, god lägenhet till ytterligare odling, god skog, utrymme och fiske. — Jon i *Mörteviken* (Mörkviken), upptaget 1584, hade åker till 3 skäppors utsäde, äng till 3 lass hö, lägenhet till odling, godt fiske, skog och utrymme, samt 4 hus. — Sigfrid i *Käxsundet*[2], upptaget 1586, hade god lägenhet till odling, god skog samt godt mulbete, fiske och utrymme.

I en särskild förteckning i förut nämda handling uppräknas äfven följande »*finnar på Bodarne*»: *Botelsbotorp* (Bottesbol), upptaget 1581 af Jöns Larsson och Mattes. — *Strömetorp* (lilla) af Mats Simonsson 1581. — *Kebbesund* (Sundet) af Påvel Larsson 1581. — Henrik Larsson »*sönnan boderna*» 1579 och Mats vid *Klenoret* 1582.

Bland de i Varnums socken uppräknade nybyggen må här icke glömmas ett par i »skogsbygden» belägna, nämligen *Ullvetterstorp*, upptaget 1579 och *Löfnäs* 1580 (jfr sid. 41).

Af föregående redogörelse torde emellertid framgå att nybyggesverksamheten i dessa trakter under 1580-talet ingalunda var obetydlig. Denna verksamhet främjades ock på andra sätt än genom utfärdande af förordningar derom. Sålunda redovisar förutnämde Hans Persson i 1586 års fogdehandling, att »min nådige herre hafver nådigst undt och efterlåtit

---

[1] Äfven kalladt *Eskilstagen* eller *Eskilstaken*.

[2] *Käxsundet* torde vara ett sammansatt svenskt-finskt ord, af det finska *käki* = gök och det svenska *sund*, således Göksundet.

en bergsman, nämligen Arved i Bröttiagarden, frihet pa 2 års utlagor på det han dess fliteligare skall uppbygga ett hemman brejempte det hemman som han besitter, efter det att der är god lägenhet till att bygga upp ett torp uppå; der på min nådige herres bref dat. 23 Mars anno 85». Den för sådant ändamål beviljade årliga skattefriheten utgjorde 15 l:℔ osmundsjern och 2 m℔ humle. Det nya torpet är jemväl upptaget i förut anförda nybyggesförteckning såsom anlagt af en Jordan i Brickegården, antagligen en son eller måg till Arvid. — En annan nybyggare, Björn i Valåsen, erhöll samma år af hertig Karl en ko; en Björn Jonsson, om densamme som bygde i Valåsen eller någon annan är ovisst, hvilken »nyligen hafver begynt rödja till ett torpställe på Möckelsbodar», skulle enligt ett hertigens bref, dat. Örebro 16 Maj 1585, till slottsfogden Lasse Andersson härstädes, erhålla en spann säd vid slottet; en tredje nybyggare, Jösse Jönsson i Sandvik (troligen Sanden eller Dufvedalen) vid Möckelsbodar, erhöll, jemlikt Karls bref 2 Mars sistnämda år till samma slottsfogde, »till hjelp» en häst; Per Persson, knekt i »Vijetorp» (Vibäck) 3 fjerd. råg enligt bref 12 Juli 1586 o. s. v. För öfrigt förekommer nästan årligen under rubriken »skänkningar» i de särskilda fogderäkenskaperna större eller mindre gåfvor, hufvudsakligen af spanmål, antagligen till utsäde, till än den ene än den andre »finnen» och nybyggaren, både vid Möckelsbodar och annorstädes.

Äfven i andra hänseenden vidtogos anstalter, hvilka torde varit egnade att verka till fördel så väl för vissa gårdar eller hemman som för den nästan samtidigt började bruksrörelsen vid Kroppa. Sålunda förekommer i 1586 års förut nämda fogdehandling äfven följande redovisning:

»Hafver min nådige herre gunsteligen undt och efterlåtit dessa gårdar, som ligga på Forsa-Edet, nämligen *Forstorp, Fors, Skrikaråsen, Mosserud,* att de skola vara fria för allt skattejern, sedan ock för andra hjelpepersedlar, som eljest kunna pålagde blifva, och skola de deremot alltid vara vederredo till att köra öfver Edet alla de körslor, som esomoftast förefalla; der på min nådige herres bref, dat. Visnum 5 Juni anno 85.»

Såsom ganska kännetecknande för den tidens hushållning må här äfven anföras det »öppna mandatsbref», som hertig Karl utfärdade till allmogen i Vermland »om *svedjehuggning*», dat. Nyköping 21 September 1587. Han yttrar deri, att det som oftast hos dem inträffade klen årsväxt med deraf följande dyr tid, hvilket han anser förorsakas deraf, att de icke fälde och brukade några svedjeland, utan att de sparade allt sitt utsäde till våren, då det vanligen först ganska sent kom i jorden, så att skörden på hösten icke kunde komma till sin rätta och fulla mognad innan frosten förderfvade grödan, såsom det denna höst hos dem inträffat, hvilket sorgliga förhållande han fast ogerna och icke utan bekymmer förnummit hade. Som det emellertid vore en fördel och som kunde lända dem både till bröd och bergning, om de *årligen vinnlade sig att fälla skogen och brukade svedjeland,* — hvilken fördel de nogsamt kunnat iakttaga af de svedjeland hertigen för egen räkning vid sina gårdar låtit fälla och bruka, och den Guds välsignelse som dermed varit — så ville han till deras egen välfärd och bästa allvarligen hafva befalt, att de, hvar och en i sin stad, hädanefter skulle årligen fälla och rödja så mycken

skogsmark, som de i rättan tid om hösten kunde beså med *en tunna råg*. Detta arbete borde de lätteligen hvart år kunna åstadkomma, när de ville »något trefne och idkne vara i boet», d. v. s. arbetsamme och idoge; men derest någon af dem icke fullgjorde denna föreskrift, utan med tredska försummade sin egen nytta och bergning, så skulle denne straffas såsom för annan ohörsamhet. Hertigen ville dock hoppas att de i detta hänseende skulle till sitt eget bästa finnas hörsamme »och till bot eller straff ingen orsak gifva». — I en senare tid fingo visserligen de till orten inflyttade finnarne skulden, att genom ett öfverflödigt svedjande förderfva skogen, men denna lust att genom svedjande bereda sig »bröd och bergning» leder otvifvelaktigt sitt ursprung från de befallningar hertig Karl i detta syfte utfärdade, så mycket mera, som han tillika visste att så väl i detta som i andra hänseenden göra sig åtlydd.

Möckelsbodar erhåller egen kyrkoherde 1586 och utgör från denna tid sjelfständig församling.

Äfven andra behof gjorde sig småningom gällande hos den mer och mer ökade folkmängden. Hertig Karl yttrar derom i ett bref, utfärdadt i *Örebro 1 Juli 1586*, att hans undersåtar, »menige man som uppå Möckelsbodar boendes äre», hade esomoftast sig besvärat deröfver att »de sällan predikan hos sig hafva» och att de hade så lång väg till sin kyrkoherde (i Knista), när de af en eller annan orsak skulle söka honom. De hade derföre begärt att han måtte »förordna dem en *predikant*», som hos dem »kunde bo och besittandes blifva». Som detta syntes hertigen nyttigt, så ville han med samma bref hafva förordnat »herr *Olof Johannis*» till *kyrkoherde* »der vid Bodarne». Han påbjöd fördenskull, att alla undersåtarne, som der voro boende, skulle »anamma förbemälde herr Olof» för sin rätta kyrkoherde, »välvilligen utgörandes honom tionde och alla andra rättigheter, som de efter Sveriges lag och en gammal god sedvana» voro pligtige att till kyrkoherden utgöra. Denne åter skulle deremot vara skyldig att för dem förkunna »Guds klare, rene och oförfalskade ord, utan någor menniskodikt och påfund», samt att »eljest både uti lära och lefverne så förhålla sig, som han det för Gud, hertigen och hvar kristen man tryggeligen ville och kunde till svars vara». Hertigen ville ock till kyrkoherden »förordna der ett prestebord», och detsamma med åker, äng och annan del nödtorfteligen försörja; och på det »herr Olof må dess bättre vilkor hafva att underhålla sig dersammastädes», efterläts till »honom *all den kyrkotionde*, som der vid Bodarne falla kunde, desslikes ock årligen *tu pund spannemål* af den tionde som faller uti Knista kyrkoherberge». Han befriades och förskonades derjemte för »*borgläger, taxen, hjelper* och andra *besväringar*[1]».

Ett par dagar förut eller 29 Juni hade, enligt redovisning i fogdens räkenskap, »min nådige herre gunsteligen skänkt bönderne uppå Möckelsbodar till *kyrkobyggning*» 6 tunnor råg. Den nya kyrkan, som uppfördes på dåvarande frälsehemmanet Bregårdens egor, »var väl liten, men

[1] Ett *pund* spanmål motsvarade i allmänhet 4 tunnor. — *Borgläger* kallades den forna skyldigheten att för längre eller kortare tid till underhåll mottaga och inqvartera en eller flera »knektar». — *Taxen* är en gammal »presternas utlaga», som utgått på olika sätt, men som vid denna tid kunde utkräfvas med »en laggild oxe», hvars storlek i 1624 års riksdagsbeslut faststäldes till »3 alnar mellan hornen och rompan». — *Hjelper* är den forna benämningen på nutidens bevillningar.

ungefär så stor, som de meste i den tiden», säger Fernow, och Dahl förmenar, att »denna kyrka står ännu (1779) qvar och nyttjas till Sacristufva, såsom vitne till Församlingens ringa antal i de äldre tider». Folkmängden utgjorde vid samma tid endast omkring 50 hushåll eller matlag, men den ökades oupphörligt genom inflyttande nybyggare, af hvilka flertalet synes ha varit dels finnar och dels invånare från hertigdömets öfriga delar.

Den nyutnämde kyrkoherden herr Olof tillträdde genast sitt embete. Prestgård saknades visserligen, men enligt en annan fogdeanteckning hade hertigen »gunsteligen undt herr Olof på Möckelsbodar halfva *Knutsbol* fritt till att bruka så länge (tills) han kunde bekomma en ny prestestom», och denna gård synes Olof ha innehaft under flera af de följande åren[1]. Samma år (1586) den nya församlingen tillträddes fick han ock uppbära i tionde af hertigens laxfiske härstädes 9 st. färska laxar[2], hvilket till och med torde få anses frikostigt, då »herr Anders, kyrkeherre i Fernebo» härifrån erhöll endast 4 st. »spickelaxar», hvarjemte »socknedjeknar och andra fattige djeknar, som inga socknar hafva haft», tillsammans begåfvades med — 9 st. spickelaxar. Denna laxtionde synes dock ha varit endast en tillfällig inkomst, ty med undantag af år 1589, då »hr Olof» i fisktionde erhöll 1/2 tunna salt lax, fick han sedermera nöja sig med den spannmålstionde, som hans församlingsbor lemnade, hvilken inkomst under de första åren näppeligen uppgick till mera än 20 à 30 tunnor. Härtill kom äfven den spannmål han fick uppbära från Knista kyrkoherberge, hvarom närmare redogörelser lemnas här nedan.

I sammanhang härmed och i anledning så väl af de i Fernows och Dahls beskrifningar som i Hammarins herdaminne förekommande uppgifterna derom, att kyrkoherde i Karlskoga ej blifvit förordnad förr än 1594, samt att den ursprungliga kyrkan först detta år blifvit bygd, torde det vara lämpligt att här framlägga alla de motsägande anteckningar i berörda hänseenden, som återfunnits i ännu bevarade fogdehandlingar och kronoräkenskaper, hvilkas officiella giltighet och betydelse icke lärer kunna bestridas. Samtliga anteckningarna återgifvas med nutidens stafningssätt och med utskrifna förkortningar.

1586, Vestergötlands handling n:r 12, fogden *Hans Persson* redovisar, bland andra, följande *utgifter:*

»Hafver min nådige herre gunsteligen skänkt bönderne uppå Möckelsbodar till *kyrkobyggning,* der på min nådige herres bref, dat. 29 Juni anno 86: råg 6 tunnor[3].»

---

[1] Åtminstone under åren 1588—1591. Fogdehandlingarna för dessa år innehålla nämligen alla nyss berörda anteckning, med tillägg att den af halfva hemmanet Knutsbol utgående räntan för »herr Olof» blifvit afkortad. För 1587 samt åren 1592—1599 saknas alla fogdehandlingar för denna ort.

[2] Anteckningen härom i 1586 års handling lyder ordagrant: »*Är gifvit her Olof kyrkeherre på Mycles bodar i tijende färsklax — 9 st.*»

[3] Det åberopade brefvet har ej kunnat återfinnas, hvarken i Kammar- eller Riksarkiven; men fogdens *räkenskap* torde dock böra tillerkännas vitsord lika väl i detta fall, som då man t. ex. vid tvister om hemmans och jordars kamerala natur alltid vill stödja sig på fogdarnes *jordeböcker,* huru primitivt och slarfvigt de än må vara upprättade.

»Är gifvet *herr Olof, kyrkoherde på Möckelsbodar,* i tionde färsklax 9 styeken.»

För 1587 saknas Hans Perssons handling. Den af fogden i Östersysslet (Vesterg. h. 1587, n:r 8) afgifna redovisning innehåller intet om Möckelsbodar, likasom ej heller dåvarande fogdeskrifvaren Karl Jönssons räkenskap för Hornkulls silfvergrufvor[1].

1587, Södermanlands handl. n:r 7, fogden *Bengt Birgerssons* redovisning:

»Hafver hans furstliga nåde gunsteligen undt *herr Olof, kyrkoherde på Möckelsbodar,* af tionden i Knista anno 87: råg 1 pund 2 spän $3^1/_4$ fjerd.»

»Bekänner jag *Olof Hansson, kyrkoherde vid Möckelsbodar,* att hafva anammat vid Lekebergs bruk, råg 7 tunnor 1 fjerding 1 fat den 22 Mars 87: att så i sanning är, till visso under mitt signet.»

1588, Vestergötlands handl. n:r 3, fogde *Karl Jönsson.* I jordeboken förekommer vid hemmanet *Knutsbol* denna anteckning:

»Halfparten brukar herr Olof på Boderne anno 88.»

I räkenskapen uppföres dessa *afkortningar:*

»Hafver min nådige herre gunsteligen undt herr Olof på Möekelsbodar $^1/_2$ Knutsbol fritt till att bruka så länge han kan bekomma en ny prestestom. Räntar: skattejern 6 l:℔, humle 1 mark, årlig häst 1, biskopshäst 1, konungshäst 1.»

»Herr Olof på Boderne hafver fritt gården, tionden; här uppå min nådige furstes bref, dat. Örebro den 11 Juli anno 86.»

Det åberopade brefvet finnes i afskrift bifogad räkenskapen[2]. Som man behagade finna säges här detta bref vara utgifvet *11* (elfte) Juli, ett datum, som oek angifves i den bifogade afskriften. Då emellertid i de andra båda afskrifterna af samma bref, hvilka återfinnas i 1589 och 1591 årens handlingar, utgifningsdagen är angifven vara *1* (första) Juli, och detta senare datum närmare sammanfaller med den 29 Juni samma år dagtecknade brefvet om understöd till kyrkobyggnaden; samt då flertalet fogdehandlingar om 1586 års bref upptaga utgifningsdagen till *första Juli,* har utg. ansett sig böra antaga denna datering såsom den riktiga[3].

---

[1] Förvarad bland Nykroppa bruks akter i Kammararkivet.

[2] Detsamma är fullständigt intaget bland förut nämda handlingar.

[3] Ifrågavarande bref återfinnes ej i hertig Karls registratur i Riksarkivet. Huru ofullständigt detta registratur upptager de från hertigens kansli utfärdade bref oeh skrifvelser skall man lätt finna vid en jemförelse med Kammararkivets fogdehandlingar, der en mängd dylika, både i afskrift oeh original, t. o. m. delvis egenhändigt skrifna af hertigen, finnas intagna, som icke alls äro antydda i registraturet. I detta registratur för Juni och Juli månader 1586, upptages mellan 19 oeh 30 Juni ej en enda skrifvelse. Under sistnämda dag utfärdades ett »öppet bref för dem som bo i Råda oeh Fiskekils socknar om någon frihet, som h. f. n. hafver dem efterlåtit till en behaglig tid». Derefter förekomma endast 2 skrifvelser 4 Juli, en 8 Juli, 2 under 9, en 10 oeh en 11 Juli, nämligen »öppet bref för Axel Ryning på en gård, som h. f. n. honom nåd. efterlåtit haf:r i Söder Vidbo, dat. Örebro den 11 Juli a:o

1588, Södermanlands handl. n:r 8, *Bengt Birgersson:*

»Hafver hans furstliga nåde gunsteligen förlänt herr Olof, kyrkoherde på Möckelsbodar, af tionden i Knista: råg 6 span, malt 6 span.»

1589, Vestergötlands handl. n:r 12, *Karl Jönsson.*

»Hafver min nådige herre gunsteligen undt herr Olof på Möckelsbodar $^1/_2$ Knutsbol fritt till att bruka så länge han kan bekomme en ny prestestom. Räntar: skattejern 6 l:℔, humle 1 m℔, årlig häst 1, biskopshäst 1, konungshäst 1.»

»Herr Olof i *Karlskoga socken* tiondefisk: salt lax $^1/_2$ tunna.»

»Herr Olof på Möckelsbodar är fri för gärder och alla hjelpepersedlar; der uppå min nådige herres bref datum 11 Juli 85.»

Här anföres, som man finner, brefvets både dag och årtal oriktigt. Den i denna handling införda afskriften deraf angifver tydligt brefvets datum till *1 Juli* 1586.

1589, Södermanlands handl. n:r 18, *Bengt Birgersson.* Enligt Karls, i denna handling i afskrift intagna bref, dat. Marieholm 15 Januari 1589, har fogden meddelats följande befallning:

»Efter detta innelagde register skall du Bengt Birgersson oförtöfvadt och utan längre uppehållning så mycket låta hvar och en bekomma till underhåll för dette närvarande år 89, som det förmäler och för det andre göra oss reda och räkenskap. Der rätte dig efter. — — — Herr Olof på Boderne, spanmål 6 t:or. — — —

Kanske att några af desse föreskrifne hafva något bekommit på deras underhåll för deras nöd och trång skull, skall det blifva dem afkortadt af föreskrifne summa och bekomme så mycket mindre.»

Räkenskapen innehåller derjemte följande qvitto:

»Bekänner jag Olof Hansson, Guds ords ovärdige tjenare på Möckelsbodarne, att hafva uppburit spannemål ifrån Lekebergs bruk pro anno 88 råg 6 t:or; att så i sanning är under mitt signet.»

I tionderegistret redovisas: »herr Olof på Boderne: råg $4^1/_2$ span, malt $4^1/_2$ span». Af anteckningar i så väl denna som nästföljande års räkenskaper synes, att $1^1/_2$ span eller 6 fjerd. Nerikes-mål motsvarade 1 tunna i Nyköpings »varuhus».

1590, Vestergötlands handl. n:r 12, *Karl Jönsson*, innehåller ordagrant samma anteckning om herr Olofs frihet för halfva Knutsbol, som här ofvan blifvit anförd för åren 1588 och 1589. Derjemte förekommer äfven följande anteckning, i hvilken första raden är bortbränd:

86». Sedermera förekomma skrifvelser, utgifna från Julita 16 Juli, Eskilstuna 20 Juli och Nyköping 2 Augusti. Att döma af registraturet vistades hertigen i Örebro under Maj, då furstendömets presterskap derstädes var samladt till ett i den svenska kyrkans häfder märkligt möte, äfvensom under Juni, t. o. m. 11 Juli. Af fogdehandlingar framgår dock, att hertigen äfven 12 Juli utgifvit bref från Örebro. Under de följande dagarna reste han till Södermanland, enligt hvad registraturet synes utvisa.

» — — — — — *skoga* socken, hafver all tionden, som deraf faller, der uppå hafver han hans furstliga nådes bref dat. Örebro den 1 Juli anno 86.»

Den bortbrända raden har antagligen innehållit dessa ord: »Herr Olof på Boderne i *Karl-*». Jemför anteckningen härom i 1591 års handling, här nedan.

I båda dessa fogdehandlingar finnas derjemte kopior af hertig Karls bref, dat. Stockholm 12 Juni 1590, hvarigenom *»herr Olof i Karlskoga»* befrias från utgörande af påbjuden kostgärd och penningehjelp. Detta bref är intaget fullständigt bland handlingarna rörande Karlskoga.

1590, Södermanlands handl. n:r 9, *Bengt Birgersson.* I tionderegistret redovisas:

»Herr Olof på Boderne: råg 3 t:or, malt 3 t:or.»

Denna handling innehåller jemväl en kopia af Karls bref, dat. Nyköping 13 Januari 1590, hvarigenom, utom andra, »herr Olof på Boderne» tillerkännes i underhåll för detta år 6 tunnor spanmål.

1591, Vestergötlands handl. n:r 6, *Karl Jönsson,* innehåller äfven ordagrant samma anteckning om herr Olofs frihet för halfva Knutsbol, som förut blifvit anförd, äfvensom en kopia af 1586 års bref, med tydlig datering *1 Juli.* I räkenskapen redovisas:

»Herr Olof på Boderne hafver all tionden, som faller af *Karlskoga socken;* här uppå hafver han min nådige furstes bref, dat.»

Dateringen är ej här utskrifven, men syftar uppenbarligen på det förut anförda 1586 års bref.

1591, Södermanlands handl. n:r 4, *Bengt Birgersson,* innehåller en kopia af Karls bref, dat. 15 Januari 1591, angående årets underhåll för deri uppräknade personer, upptagande äfven

»Herr Olof i Karlskog: spanmål 6 tunnor.»

Fogden redovisar, att enligt nyssberörda bref, »är levereradt till underhåll»:

»Herr Olof i Karlskog: spanmål 6 tunnor.»

1592, Södermanlands handl. n:r 20, *Bengt Birgersson,* innehåller dels en afskrift af Karls bref, dat 26 November 1591, hvarigenom

»Desse efterskrifne skole bekomme så många penningar för den del, som af deras spanmåls underhåll afkortad är, efter som för hvar förmält står, nämligen: — —

Herr Olof i Karlskog: $2^1/_2$ daler.» — — —

dels ock följande qvitto:

»Bekänner jag Olof Hansson, Guds ords ovärdige tjenare uti Karlskog, hafva anammat af Bengt Börjesson, fogde uti vestre Nerike, penningar $2^1/_2$ daler för 2 tunnor spanmål af mitt underhåll pro anno 91; att det i sanning är sätter jag mitt signete här under.

Item 4 tunnor spanmål.»

I räkenskapen redovisas bland utgifterna äfven denna post:

»Herr Olof i Karlskog: råg 4 tunnor.»

Härmed upphör fogdens i Vester-Nerike redovisning angående kyrkoherden Olof Hanssons löneförmåner af Knista kyrkotionde. Förmodligen hade kyrkoherden i stället fått anordning på något annat lönetillskott, som skulle honom tillhandahållas af fogden öfver Vermlands bergslag och Karlskoga socken, men derom kan någon upplysning ej lemnas, enär dennes handlingar och räkenskaper för åren 1592—1599 blifvit förstörda vid den eldsvåda, som öfvergått Kammararkivet.

Det må slutligen anmärkas, att hertig Karls i Riksarkivet förvarade registratur för år 1594 icke innehåller *en enda skrifvelse rörande Karlskoga* eller Möckelsbodar vare sig angående församlingens bildande till eget pastorat eller i annat hänseende. De hittills städse upprepade uppgifterna derom, att hertigen först sistnämda år gjorde Karlskoga till ett särskildt pastorat, tarfva således bevisning, och denna kan ej blifva tillfredsställande förr än *en säker handling* i sådant afseende *framlägges*, hvar den än må kunna finnas. Intill dess denna handling blifvit presterad — om det för öfrigt någonsin kan ske — torde det få anses såsom en afgjord och bevisad sak, att *Möckelsboda eller Karlskoga församlings pastorat bildades år 1586.*

Den nya församlingen utvidgas och tillökas med ytterligare hemman och nybyggen; hertig Karl tillbyter sig 1588 Bregården och Bregårdstorp m. fl. frälsehemman; 1594 års skatte- och jordransakning; namnet Möckelsbodar öfvergår småningom till Karlskoga.

År 1587 tillökades Möckelsboda nybildade församling med ett »skattetorp», *Strömtorp* (stora), som förut räknats till Visnums socken och härad. Detta torps dåvarande ränta utgjorde 6 l:℔ skattejern, 1 ℔ humle, 1 årlig och 1 kungshäst. Följande året tillbytte sig hertigen utom andra, äfven hemmanen *Bregården* och *Bregårdstorp* samt *Fors* och *Näfverviken*, hvilka härigenom öfvergingo från frälse till »arf och egne», samt belades, antagligen med deras till frälseegaren förut utgående smörräntor, nämligen Bregården med 6 l:℔, Bregårdstorp med 2 l:℔, Fors med 3 l:℔ och Näfverviken med 1 l:℔, hvarjemte fodring åsattes Bregården med 4 årliga och 2 kungshästar, Bregårdstorp 2 årliga och 1 kungshäst, Fors med 4 årliga och 2 kungshästar samt Näfverviken med 1 årlig och 1 kungshäst.

Att hertig Karl varit ganska angelägen om och med stor energi arbetat för detta bytes genomdrifvande synes af den härom från hans sida förda skriftvexlingen, hvilken icke torde böra förbigås i denna teckning af bygdens äldsta historia. En bidragande orsak till denna bytesaffär från hertigens sida torde bruksrörelsen vid Kroppa hafva varit. Hemmanet *Fors*, som motsvarar det nuvarande *Storfors* i Kroppa socken, äfvensom *Näfverviken* i Lungsunds socken, voro särdeles välbelägna för denna rörelses blifvande utveckling, hvilket förhållande äfven snart visade sig. Beträffande åter hemmanen *Bregården* och *Bregårdstorp* torde det jemväl hafva legat i hertigens intresse att förvärfva desamma för betryggande af Möckelsboda nybildade församlings rätt till byggnadsplatser för kyrka, prestgård o. s. v.

Det första brefvet angående denna bytesaffär afläts till hemmanens dåvarande innehafvare *Lasse Jespersson* från Nyköping 14 Augusti 1587 och är af denna lydelse:

»Vår synnerlige gunst etc. Efter som vi några resor tillförene hafva af eder Lasse Jesperson varit någre gods begärande till bytes, som I på eder hustrus vägnar hafven liggandes i Vermland: *Fors, Bredegården* på Boderne och *Näfvetorp* benämde, hvilka I ock på sådane vår nådiga begäran hafve oss någorledes förtröstat; och alldenstund vi hafva förstått att I nu på denna tid äre stadde i Östergötland, så begäre vi fördenskull gunsteligen, att när I begifven eder på vägen åt Upland igen, I vele då samt med eder kära fru

komma hit till oss, att vi om samma byte kunna göra ett fullkomligt beslut oss emellan. Här om begäre vi edert svar med denne brefvisare att förnimma. Gud eder befallandes. Datum ut supra.»

Nästa bref i detta ämne afgick från hertigen, dat. Nyköping 7 November 1587, så lydande:

»Vår synnerlige gunst etc. Efter som eder Lasse Jespersson väl ihugkommer hvad vi sist läto med eder handle, när I vore här hos oss i Nyköping, om några gårdar, som vi begäre af eder byta oss till i Vermland; och efter vi gerna se att samma byte oss emellan måtte blifva fullgjordt: derföre sände vi till eder med brefvisaren, vår enspännare, innelyckte sedel, deruppå antecknade stå de gods vi af eder begäre, och de vi, efter eders begäran, vele upplåte eder igen. Och begäre gunsteligen att I vele låta oss med för:te vår tjenare ett fullkomligt svar tillkomma, om det så skall blifva vid sedelns innehåll eller huru I ären till sinnes om samma byte, på det vi kunna veta oss och våra saker derefter rätta. Gud eder befallandes.»

Tre månader härefter afslöts bytet, sedan Lasse Jespersson emellertid aflidit, med hans fru Malin. Detta skedde på Marieholm vid Mariestad och det härom upprättade brefvet, dat. 6 Februari 1588, lyder sålunda:

»Vi Karl etc. Göre veterligt, att vi hafve gjort ett häfdeskifte med ädla och välbördig fru Malin, Lasse Jespersons till Lindö, uti så måtto, att hon hafver med god vilja upplåtit oss dessa efterskrifne sina egne arfvegods, liggandes i Vermland, som äro *Bredegården, Bredegårdstorp*, Bonderud, Otteby, Strand, *Fors, Näfverviken* och Grimsboda, med alla deras utlagor och egendomar i våto och torro, närby och fjerran, alsintet undantagandes. Deremot hafve vi underlagt och upplåtit henne igen uti rätt häfdeskifte desse efter:ne våra hemman med deras rätta utskylder och alla egor som der till höra, liggandes uti Vadsbo, nämligen Helletorp en gård, Braxtorp en gård, Ölstorp en gård, Axetorp en gård uti Horns socken, Lunden en gård uti Sätter socken, och i Smedeby i Hiellestada socken en gård, näst den sunderste, så att för:te fru Malin förenämde gårdar njute, bruke och behålle må och skall som annat sitt eget arf och frälsegods, såsom ock vi uti lika måtto de gårdar, som vi af henne nu för vår lägenhet oss uthäfdat hafve, oansedt att räntan af de gods vi henne hafve underlagdt, äro till sex och tjugu m℔ fem öre 14 d:r mera. Dess till yttermere visso att så är skift oss emellan som föreskrifvet står, låte vi veterligen trycke vårt insigel här nedan före och underskrifvit detta med egen hand. Datum ut supra[1].

Fru Malin utfärdade häremot ett »reversal», hvas innehåll är alldeles lika med det nyss anförda brefvet, och således torde kunna lemnas åsido. Denna fru Malin, eller *Magdalena Olofsdotter*, var dotter till Olof Pedersson till Bjurum och Karin Hansdotter (Tott) i hennes 3:e gifte. Malin var gift 1) med riddaren och riksrådet *Göran Gödriksson Finke* till Perno, † 1570; 2) med ofvan nämde *Lars Jespersson (Cruus)*, fogat öfver Vester-Dalarne 1542 och öfver Helsingland 1558, † i slutet af 1587 eller i början af 1588. Han förseglade bland adeln Vesterås arfsförening och kon. Gustaf I:s testamente[2].

---

[1] Dessa bref återfinnas i hertig Karls registratur för åren 1587 och 1588.

[2] Anreps ättartaflor I: 509. Schlegels och Klingspors ointroducerade adel, sid. 21.

Bland andra inkomster, som *Karl Jönsson*, fogde öfver Vermlandsberg, Möckelsbodar och Varnums skogsbygd, hade att redovisa, var äfven den s. k. *städslen* eller den afgift, som i äldre tider erlades hvart 6:te år, senare till och med hvart 3:dje år, äfvensom vid åboombyten. Såsom exempel på hvad denna afgift eller städja vissa år kunde inbringa må anföras, att 1586 erlades för *Qväggen* en ko, samt att ensamt 1588 följande afgifter upptogos: af Arvid i *Brickegården* 1 »käflingsoxe» och 2 m♀ i penningar; af Erik i *Backa* 1 ko och 1 stut; af Anders i *Knutsbol* 2 daler; af Lasse i *Lonntorp* 6 m♀; af *Herrsjötorp* 6 m♀; af Bengt i *Stolpetorp* 7 m♀; af Olof och Eskil i *Bregården* 1 ung oxe, samt af Per i *Bregårdstorp* 1 ko; tillsammans för ett år 2 oxar, 1 stut, 2 kor, samt 7 daler 1 m♀ i penningar. Till jemförelse må nämnas, att 1591 erlades och redovisades följande städjeafgifter: af Arvid i *Brickegården* 2 kor, af Olof i *Stolpetorp* 1 käflingsoxe, af Olof i *Aggerud* 1 ko, af Sylvester Månsson i *Backa* 1 käflingsoxe, af Per i *Näs* 3 lod silfver, af Anders i *Knutsbol* 4 lod d:o, af Nils i *Immen* 3 lod, af Erik i *Sandviken* 3 lod, af Nils i *Knutsbol* $3^3/_4$ lod, af Lars i *Lonntorp* 3 lod, eller tillhopa $19^3/_4$ lod silfver, 2 oxar och 3 kor.

I den mån frihetsåren utgingo blefvo de nyupptagna hemmanen skattlagda. Sålunda skattlades 1589 Påvel i *Östervik* till 1 l:℔ landgillessmör, Jöns och Måns i *Degernäs* till $1^1/_2$ l:℔ smör, Olof i *Rosensjö* till 1 l:℔ smör och Påvel i *Lervik* till $^1/_2$ l:℔ smör, hvarjemte Per i *Finnebäck* ålades 1 l:℔ smör i stället för sitt ett par år förut »förökade» skattejern 3 l:℔. Sistnämnda år uttogs äfven en särskild s. k. *kostgärd*. Enligt den ursprungliga »gärdesedeln» skulle denna utgå i varor, som dock fingo lösas med 21 öre af hvarje kronobonde, $18^3/_4$ öre af en arf och egen och frälsebonde, samt af hvarje torpare eller nybyggare med $12^1/_2$ öre. Af $2^1/_2$ kronohemman, 4 arf och egne landbor, 5 frälselandbor samt $18^1/_2$ torp och nybyggen skulle hela denna gärd utgöra 23 daler 2 m♀ $6^1/_2$ öre, men enligt ett hertig Karls bref, dat. Marieholm 14 April 1589, hade »*Olof i Rosensjö* på Möckelsbodar» varit hos hertigen »och på alle deras vägnar, som på förenämnde bodar boendes äre, underdåneligen bedit medel (d. v. s. om förmedling) på den kostgärd som pålagd är», med den utgång att hertigen »deras lägenhet nådigest ansett och (för) denne gång allena tillgifvit dem halfparten» af samma gärd, för hvilken halfpart de således skulle »okrafde blifva». Denna skattelindring motsvarade ett belopp af 11 daler 3 m♀ 3 öre 6 d:r, och det anförda brefvet utgör ett ytterligare bevis derför, *att Möckelsboda församling redan vid denna tid betraktades som en fristående och sjelfständig menighet.*

Hertigen gjorde ock stundom små affärer med sina undersåtar vid Möckelsbodar. Följande bref, som återfinnes i Södermanlands handl. 1589, n:r 18, må anföras såsom exempel derå:

»Det är vår vilje och befallning *Bengt Birgersson*[1], att du låter vår undersåte Olof i Bregården bekomme fyra tunnor spanmål för ett *loskinn*, som vi af honom anamme låtit, när han der uppå fordrar; det vet dig efter rätte. Datum Lekeberget den 8 Mars 1589. *Carolus.*»

Den sålunda betingade spanmålen finnes ock upptagen som utgift i fogdens räkenskap.

---

[1] Fogde i Vester-Nerikes fögderi.

År 1590 »förökades» eller skattlades första gången nybygget *Dufvedalen* med en ränta af 16 m℔ smör, *Eskilstagen*, senare kalladt *Storängen* till 1 l:℔ eller 20 m℔ samt *Åsbergsviken* till $1^1/_2$ l:℔ smör. Tilllika ålades dessa nya torp eller gårdar att utgöra vanlig fodring för 1 årlig och 1 kungshäst. Samma år uppgifves nybygget *Videbäck* vara »öde», men denna ödeläggning synes ha varit af mera tillfällig natur, då detsamma finnes upptaget såsom skattlagdt torp i 1600 års jordebok.

I den jordebok, som finnes bifogad 1590 års fogderäkenskap[1], uppräknas följande gårdar, lägenheter och nybyggen:

Kyrkogods: *Qväggen.* Kronogods: *Aggerud, Knutsbol* (af hvars ränta herr Olof njöt hälften fritt). Hela kronotorp: *Näs, Strömtorp* (skatte), *Forstorp, Matlången, Immen, Lungesundet, Slätbråten.* Halfva kronotorp: *Mosserud, Herrsjötorp, Skrikeråsen.* Nybyggen, förut skattlagda: *Stegelviken, Finnebäck, Sibboda, Löfnäs, Ullvetterstorp, Rosensjö, Östervik, Degernäs*, Påvel i *Lervik*[2]; skattlagda 1590: *Dufvedalen, Eskilstagen, Åsbergsviken.* Oskattlagda nybyggen: *Videbäck*, upptaget 1583, öde 1590; upptagna 1584: *Brickan, Valesta (Valåsen), Mörkviken, Djupnoret, Klenoret;* 1585: *Brötticgårdstorp;* 1586: *Käxsundet;* 1587: Erik i *Lervik, Botilsboda;* 1588: *Sandbäcken;* 1590: *Kärne, Kedjeåsen, Hollsjötorp, Brännebacken, Bjurkärn, Åsjön, Emterud.* Riseberga klostergods: *Sandviken* (torpare). Arf och egne gods: *Bröttiegården, Baeka, Torpet (Stolpetorp), Fors, Bredegården;* Hela torpare: *Bredegårdstorp, Lonntorpet, Näfverviken.* Frälsegods: *Alkavettern, Gälleråsen, Bergsjö, Ullevettern, Boo;* hela torpare: *Bergsjötorp, Hytte, Ackkärn, Stensviken.*

Af nyssberörda fogdehandling kan äfven inhemtas, att ej mindre än tre olika *gärder* eller extra bevillningar 1590 blifvit uttagna inom Möckelsbodar och Varnums skogsbygd af härvarande skattskyldiga. Efter frånräknande af halfva Knutsbol, som innehades skattefritt af kyrkoherden. samt af Fors, Forstorp, Mosserud och Skrikeråsen, hvilka på grund af hertig Karls förut omförmälda bref af 5 Juni 1585 åtnjöto befrielse från extra gärder och hjelper, upptagas återstående skattskyldiga vara: 1 skattetorpare, $1^1/_2$ kronolandbo, 6 hela och 1 half kronotorpare, bland hvilka torparen i Sandviken inräknats, 9 under föregående år skattlagda nybyggare, 1 kyrkolandbo, 4 arf och egne landbor med 3 torpare samt 5 frälselandbor med 4 torpare, hvilka tillsammans uppskattades motsvara $17^1/_2$ »hela kronobönder», d. v. s. $17^1/_2$ mantal eller hemman i dess nuvarande betydelse. Ehuru beräkningsgrunden för dessa mantal, hvilket kameralbegrepp nu för första gången visar sig inom denna bygd, icke är närmare angifven, torde kunna antagas att hvarje landbogård räknats för ett helt mantal, samt hvarje torpare och nybyggare för $^1/_4$ mantal, efter hvilken beräkning sammanräknade gärdemantalet verkligen uppgår till $17^1/_2$. Antingen denna nu antagna beräkning är riktig eller ej, är det emellertid säkert att af hvarje bonde eller helt gärdemantal första gärden utkräfdes med $^1/_{16}$ oxe eller värdet deraf, 1 l:℔ kött och fläsk, $^1/_2$ l:℔ smör, 2 m℔ torr fisk och 1 m℔ talg. Den andra gärden åter utgjordes i penningar med 2 mark af hvarje hel bonde och 1 mark af hvarje torpare eller ny-

---

[1] Vestergötlands handl. n:r 12.

[2] I 1591 års jordebok upptages äfven Erik i Lervik.

byggare. Dervid finnes dock antecknadt att »halfva gärden hafver min nåd. furste tillgifvit anno 90», men om denna anteckning får tolkas på det sätt, att denna gärd skolat utgå med resp. 4 och 2 mark i stället för med 2 och 1 mark eller med endast 1 och 1/2 mark, derom lemnas ingen antydan. Den tredje gärden slutligen synes ha utgått af hvarje bonde med 1/2 m℔ humle, 1 m℔ smör, 5 m℔ kött samt af hela gärdelaget med 1 st. ölträd och 1 st. spilträd, som väl får antagas motsvara större laggkärl till förvaring af öl och saltad fisk.

Räkenskapen innehåller äfven en lista på »embetsfolk, dagakarlar och de som hafva drängar anno 90 vid Möckelsbodar och Varnums skogsbygd», hvilken lista upptager Olof i Stensviken 1, Lars i Qväggen 1, Måns i Hytte 1, Måns i Ackkärn 1, Anders i Ullvetterstorp 1, Måns i Löfnäs 1, Ivar i Bergsjö 1, Olof i Bregården 1, Eskil i Bregården 2, Strömtorp 1, Bröttiegården 1, Olof i Aggerud 1, Enar i Gälleråsen 1, Mårten Jönsson 1 och Jöns Jonsson 1, tillsammans 16 st. med en penningeutskyld af 4 daler, motsvarande 1 mark af hvarje person.

Vid denna tidpunkt var det alltid vanligt att äfven presterskapet fick utgöra extra gärder eller bevillningar i en viss proportion till det gärdemantal eller antal helbesutna bönder, som beskattades inom pastoratet eller tillhörde detsamma. På grund häraf hade äfven kyrkoherden Olof Hansson vid Möckelsbodar bort utgöra motsvarande gärder i persedlar och penningar, som här ofvan redovisas såsom utgjorda inom hans församling. Men enligt ett hertig Karls bref, dat. Stockholm 12 Juni 1590, till ståthållaren i Vermland, Shering Eriksson, hade »*herr Olof i Karlskoga*» anhållit »om förskoning på den kostgärd, så ock penningehjelp som menige man öfver hela riket till krigssakerna pålagd är», och emedan han var »nybolad», d. v. s. hade nyligen satt bo, så blef han för »denne gången dermed förskonad», hvarom ståthållaren skulle underrätta fogden Karl Jönsson, så att han läte kyrkoherden »både för gärd och penningehjelp okrafd blifva». Såsom den första hittills anträffade officiela skrifvelse, der namnet *Karlskoga* förekommer, har detta bref jemväl en viss betydelse för ortens historia. Detsamma är ock fullständigt intaget bland bygdens handlingar.

Genom ett annat hertigens bref, dat. Stockholm 20 Juni samma år, erhöllo Arvid i Brickegården, Erik i Backa, Olof i »Stubbetorp» (Stolpetorp) och Olof Skräddare i Aggerud samma vilkor och friheter med deras körslor af stafrumsved, som andra deras vederlikar i Vermland, så att de skulle framforsla 4 stafrum ved till Nykroppa bruk för 4 årliga hästar, hvarför de ock skulle blifva okrafde för de 2 stafrum ved härutöfver, som fogden af dem hvardera fordrat. De skulle derjemte i afseende på gärder och hjelper, som kunde påläggas, behandlas lika som Visnumsbor, hvilket medgifvande torde få antagas betyda, att de skulle slippa med hälften, i enlighet med det härom 1585 utfärdade särskilda förmedlingsbrefvet.

I 1591 års fogdehandling[1], den sista för samma århundrade som finnes i behåll, uppräknas 7 nybyggare såsom »tillökade» eller skattlagda, nämligen Henrik i *Mörkviken* till 1 l:℔ smör, Mattes i *Klenoret* till 1/2 l:℔ smör, Jöns i *Djupnoret* till 1/2 l:℔ smör, Jordan i *Bryttiegårdstorp* till 6 1/2 l:℔ osmundsjern, Erik i *Lervik* till 1/2 l:℔ smör, *Brickan* (Bricketorp)

---

[1] Vestergötlands handl. n:r 6.

till $^1/_2$ l:℔ smör och »*Valåssa*» till 12 m℔ smör. Härtill kom senare den oundvikliga fodringen, 1 årlig och 1 kungshäst för hvarje torp, samt för några äfven 1 dagsverke. Vidare finnes *Käxsundet* antecknadt till skattläggning 1592 samt följande nybyggen såsom upptagna 1591: *Sandetorp* (Sandsjötorp), *Herrenäset*, *Gräsmossen*, *Strömedet*, *Utterbäcken*, *Vismosetorp* (Vismenästorp) och *Bjurvik*, längre fram i tiden kalladt *Elgsimmen*[1].

Jordebokssumman för samma år upptager: 1 skattetorpare, 2 kronolandbor, 6 hela och 3 halfva kronotorpare, 19 skattlagda nybyggare (hvartill komma de oskattlagda, ungefär lika många till antalet), 1 kyrkolandbo, 5 arf och egne landbor med 3 torpare samt 5 frälselandbor med 4 torpare, eller tillsammans omkring 68 åboar. Den årliga räntan beräknas till 9 fat $^1/_2$ l:℔ (= $180^1/_2$ l:℔) osmundsjern, 24 l:℔ 18 m℔ (= 498 m℔) smör, 13 m℔ humle. 6 dagsverken, 59 årliga, 7 biskops- och 44 kungshästar, hvilka siffror här anföras till jemförelse med dem, som längre fram meddelas ur 1600 års jordebok. Skillnaden utgör tillväxten under de mellanliggande åren.

Äfven under 1591 upptogos extra gärder eller bevillningar. Räkenskapen redovisar skäligen knapphändigt derför, men det vill synas som att det sammanräknade skattemantalet varit enahanda som nästföregående år, eller $17^1/_2$ »hela kronobönder». Att döma af slutsiffrorna skulle denna extra uppbörd hafva utgjort: för humle, smör och torrfisk, hvilka persedlar fingo lösas med penningar efter $3^1/_2$ mark för 1 pund smör och humle och 2 mark för 1 pund torrfisk, tillhopa 5 daler 1 öre 21 pgr; samt i öfriga persedlar: $2^3/_8$ oxar, $2^3/_8$ får, $2^3/_8$ skinnpälsar, $2^3/_8$ par skor och $1^3/_{16}$ st. »tunneträ», hvilket senare äfven kunde lösas med 1 mark stycket. Dessa sistnämda slutsiffror gifva dock anledning antaga, att skattemantalet i verkligheten uppgått till 19 »hela kronobönder», samt att hvarje gärdelag på 8 mantal fått utgöra eller anskaffa en oxe, ett får, en skinnpäls och ett par skor. Emellertid torde få anses som gifvet att skatterna för 300 år sedan hvarken voro små eller obetydliga samt att sättet för deras utgörande ingalunda varit behagligt, åtminstone icke för de skattskyldiga. Hvilken åsigt fogdarna eller uppbördsmännen kunde hafva derom må gerna lemnas derhän, men att en nutida, sorgfällig granskning af deras bevarade räkenskaper i allmänhet icke skulle utfalla till *deras* förmån, vill utg. uttala såsom *sin* mening.

Huru med den nybyggesverksamhet, som förut blifvit omtalad, förhållit sig under de nästföljande åren kan ej säkert uppgifvas, emedan fogdehandlingarna för 1592—1599 helt och hållet saknas. Det vill dock synas, som en viss stagnation under dessa år inträdt, enär ytterst få hemman från den tiden kan antagas leda sitt ursprung[2]. Att hertig Karl emellertid icke lemnade nybyggesväsendet ur sigte, framgår dock tydligt

[1] Enligt en uppgift i Karlskoga häradsrätts dombok 1651, skall hemmanet Elgsimmen hafva upptagits på grund af hertig Karls tillstånds- eller bekräftelsebref 11 Febr. 1596. I jordeböekerna kallas detta hemman till en början Bjurvik, äfven Bjurkärn, några år senare Elfshemman, Elgshemman, hvilket namn slutligen öfvergår till Elgsimmen. Kyrkoherden åter i sina tiondelängder kallar detsamma Eliesimmen.

[2] Jemför det längre fram meddelade sammandraget af 1600 års jordebok för Karlskoga socken.

af den fullmakt han från Nyköping 8 November 1593 utfärdade för *Erik Göransson*, »att draga omkring furstendömet och ransaka om alla torpställen», hvilken handling må anföras såsom ganska betecknande för det intresse hertigen egnade denna angelägenhet[1]. Den lyder, som följer:

»Vi Karl etc. Göre veterligt, att efter vi öfver 20 år förledne hafva årligen låtit upptaga hemman och torpställen, der som lägenhet hafver funnits, uppå kronones egendom öfver allt vårt furstendöme, så att de till ett skönt tal hemman skola förökade vara; och alldenstund vi ingen viss längd hafva ännu in i vår räkningekammar uppå dem bekommit, när hvart och ett upptaget är och på hvad tid de äro skattlagda, så ock hvad de utgöra skole, desslikes hvad som hvart och ett kan vara till åker och äng förbättradt eller ock än stå till att förbättra; derföre hafve vi uti fullmakt och befallning gifvit denne vår trotjenare Erik Göransson, att han skall öfver hela vårt furstendöme uti hvart härad, så ock socken från socken, derom fliteligen och granneligen ransake, och på det troligaste förnimma och anteckna tiden när de äro upptagna och skattlagda blifna, och huru många som ännu icke skattlagde äro och när det ske skall, och eljest hvad lägenhet med hvart och ett vara kan till åker, äng, skog, fiskevatten, mulebet och annor tillfälle; de såsom ock icke äro namngifna skall han namngifva, och derefter låta dem i längden anteckna, och förehålla dem, som lägenhet hafva till att förbättra hemmanen, att de årligen uppgöre till det ringaste en half spannland till säde och eljest till äng så mycket som årligen mest ske kan, så ock tillsäga dem, att de icke 'ängie' sig in på de bolbyar, som de näst äro boendes och tränga dem ifrån ängar och annor egendom, utan rödja sig sådana sjelfva, der som de lägenhet hafva. Der våra befallningsmän och fogdar, så ock förenämde torpare och alle andre som för vår skull vele och skole göra och låta, måge veta sig efter rätta. Af Nyköping den 8 November 1593.»

Denna fullmakt blef förnyad 6 Maj 1594 med tillägg, att förrättningsmannen egde att förordna om tillökning i skatten, der sådant pröfvades skäligt, äfvensom att *bestämma hemmanens område*, der detta icke redan egt rum. Någon handling öfver denna förrättning har icke återfunnits. Förmodligen har den delat öde med 1590-talets fogdehandlingar — att

[1] Denne *Erik Göransson Tegel* var en son till den sorgligt namnkunnige Göran Persson, kon. Erik XIV:s onde rådgifvare, och född i Stockholm på 1560-talet. Blef 1592 af hertig Karl i ett uppdrag skickad till Spanien och 1593 till Polen; häradshöfding i Olands härad i Upland, deruti han stadfästades 1594; hertig Karls sekreterare 1598; »rättegångshärold» vid Linköpings riksdag 1600 mot de då anklagade och aflifvade riksråden; slottslofven eller underståthållare på Stockholms slott 1608; sänd till mötet med de danske i Vismar s. år; historiegraf 1614; kammarråd 1617; häradshöfding i Hölebo härad i Södermanland 1626; fick 1627 stadfästelse på faderns adelskap, men afled 1636 $^{12}/_{2}$ barnlös och slöt således sjelf sin adliga ätt. Han begrofs i Riddarholmskyrkan. Ehuru på långt när icke så elak som fadern, hade han dock mycket i sin karakter, som visade att han icke alldeles hade vanslägtats. Han stod dock i ganska stor ynnest hos både Karl IX och Gustaf II Adolf. — Jfr Anreps ättartaflor IV: 352. — *Biografiskt lexikon* XVII: 37—51, der åtskilliga af Tegels värsta kanaljerier finnas utförligt omtalade.

uppbrännas. För att dock gifva dem af ortens invånare, som härför intressera sig, en föreställning om odlingens utsträckning öfver det område Karlskoga församling ursprungligen omfattade, meddelas här nedan en deröfver, efter 1600 års jordebok, upprättad tabell, som jemväl utvisar de af hvarje hemman detta år utgående ordinarie utskylder, hvilka sedermera under namn af jordeboksränta ingått i hemmanens grundskatter.

Det är möjligt att den »jordransakning», hvilken sålunda synes hafva egt rum under loppet af 1594, gifvit anledning till det sedermera städse upprepade antagandet derom, att Karlskoga pastorat först då blifvit bildadt. Måhända har detta antagande uppstått derigenom, att någon reglering af gränserna mellan Karlskoga och Varnums församlingar nämda år blifvit verkstäld, äfvensom att kyrkoherden Olof Hanssons löneförmåner vid samma tillfälle undergått någon jemkning, särskildt i fråga om den kyrkotionde, som enligt 1586 års förut anförda bref blifvit honom förunnad. Det är till och med ganska sannolikt att utrymme till prestgård då blifvit anvisadt å hemmanet Bregårdens område, hvilket hemman, såsom dåmera konungens arf och eget, efter omständigheterna kunde disponeras för det ena eller andra ändamålet och att den nya prestgården lemnats såsom ersättning dels för den kyrkotionde, som fråntogs kyrkoherden, och dels för den rätt till halfva hemmanet Knutsbol, som han hittills åtnjutit. Såsom redan är sagdt, kan dock full visshet härom icke ernås, då någon handling icke kunnat återfinnas, hvarken öfver Erik Göranssons skatte- och jordransakning eller angående de gränse- och löneregleringar, hvilka sannolikt egt rum i sammanhang dermed.

I alla här förut omtalade eller åberopade bref och handlingar förekommer städse namnet *Boderne* eller *Möckelsbodar*, det senare jemväl till skillnad från »Tivägs»- eller Ramundeboderne, nuvarande *Bodarne* socken[1]. Att namnet Bodarne eller Möckelsbodar ursprungligen betecknat de fiske- eller sjöbodar, möjligen äfven fäbodar, som af Knista-bönder blifvit uppförda vid sjön Möckeln torde vara så påtagligt, att någon tvekan om riktigheten af denna förmodan ej kan uppstå. Namnet *Karlskoga* åter, som, derest FERNOWS berättelse om dess tillkomst eger grund, antagligen tillkommit under någon af hertigens resor genom bygden i slutet af 1580-talet[2] kan, såsom förut blifvit antydt, i bevarade handlingar ej spåras förr än i 1589 års fogderäkenskap, der man finner en anteckning derom att »*herr Olof i Karlskoga socken*» erhållit »tiondefisk, salt lax $1/2$ tunna». I följande eller 1590 års räkenskap, kan man ock spåra det nya sockennamnet, men denna handling har tyvärr varit utsatt för eldsvåda, så att namnet ej är fullständigt. Den öfversta raden å ena sidan är nämligen bortbränd. De följande innehålla: — — — »skoga socken haf-

---

[1] Genom hertig Karls bref, dat. Nyköping 20 Augusti 1587, förordnades »herr Anders Hare» till pastor hos »bönderne på Tivägsboderne». Jfr »*Noraskog*» III: 440.

[2] Af ett bland Karlskoga-handlingarna intaget bref, dat. Nykroppa 24 Februari 1588, framgår att hertig Karl detta år vistades i bygden. Måhända var det vid samma tillfälle, som den af FERNOW berättade anekdoten om namnförändringen tillkommit. Af det sid. 58 meddelade brefvet från Lekeberget 8 Mars 1589 vill ock synas, som om hertigen nyss förut passerat Bregården.

ver all tionden som deraf faller, deruppå hafver han hans furstliga nådes bref dat. Örebro den 1 Juli 1586.» Den bortbrända raden har antagligen innehållit orden: »Herr Olof på Boderne i Karl-», alldenstund motsvarande anteckning i 1591 års fogdehandling har denna lydelse: »Herr Olof på Boderne har all tionden som faller af Karlskoga socken.» Deremot säges uttryckligen i ett hertig Karls bref till ståthållaren Shering Eriksson 12 Juni 1590, att »herr Olof i *Karlskoga*» skulle erhålla vissa skattefriheter. I ett annat af hertig Karl 15 Januari 1591 utgifvet bref till fogden Bengt Birgersson angående årsunderhållet till åtskilliga personer, upptages äfven »herr Olof i *Karlskogh*», och från denna tid kan namnet Karlskoga anses som officielt antaget[1]. Sedermera synes ock detta namn blifva allt mera vanligt, och i 1600 års fogdehandling samt allt framgent är »*Karlskoga socken*» en sjelfständig jordeboksrubrik. Under tiden hade genom Karls bref 22 April 1597 kyrkoherden Olof Hansson ånyo blifvit tillerkänd viss kyrkotionde, dock endast till hälften af det belopp, som utgjordes inom socknen. Kyrkoherdens egenhändiga tiondelängder finnas från och med år 1600 jemväl bilagda kronoräkenskaperna.

---

[1] Jfr sid. 54 här ofvan.

Sammandrag af Karlskoga jordebok år 1600[1].

De med * utmärkta hemman och lägenheter finnas äfven upptagne i *1586 års* jordebok öfver »Varnumma skogsbygd och Myklesbodar», ehuru med något olika i allmänhet lägre utskyldsbelopp för särskilda hemman.

Hemmanets natur eller egenskap.	Hemmanets namn.	Utskylder till kronan.						
		Osmundsjern. Lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga- hästar.	Kungs- hästar.	Biskops- hästar.
	Karlskoga socken.							
Kyrkogods:	Qväggen*	15	—	2	4	2	2	2
Skattetorpare:	Strömtorp (stora)	6	—	—	—	1	1	—
Kronogods:	Knutsbol*	12	—	2	—	2	2	2
	Aggerud*	10	—	1	—	2	2	2
Kronotorpare (hela):	Näs*	7	—	—	2	1	1	1
	Forstorp* (Lillefors)	11	—	1	—	2	1	1
	Immen*	10	—	—	—	1	1	—
» *(halfva):*	Mosserud* (i Lungsund)	5	—	—	—	1	1	—
	Skrikaråsen* (d:o)	5	—	—	—	1	1	—
	Stegelviken* (d:o)	5	—	—	—	1	1	—
	Ullvetterstorp*	7	—	—	2	1	1	—
	Löfnäs*	7	—	—	2	1	1	—
	Sibberboda*	7	—	—	2	1	1	—
	Herrsjötorp*	—	20	—	1	1	1	—
	Finnebäck*	—	15	—	1	1	1	—
	Rosensjö	—	20	—	2	1	1	—
	Östervik*	—	20	—	2	1	1	—
	Degernäs*	—	30	—	1	1	1	—
	Lervik*, norra	—	10	—	1	1	1	—
	Lervik, södra	—	10	—	1	1	1	—
	Åsbergsviken*	—	30	—	—	1	1	—
	Mörkviken*	—	20	—	1	1	1	—
	Brickan* (Bricketorp)	—	10	—	1	1	1	—
	Eskilstaken (Storängen)	—	30	—	1	1	1	—
	Valåsen	—	12	—	1	1	1	—
	Dufvedalen*	—	22	—	1	1	1	—
	Transport	107	249	6	26	30	29	8

[1] Vestergötlands handl. n:r 14.

Hemmanets natur eller egenskap.	Hemmanets namn.	Utskylder till kronan. Osmunds-jern. Lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga- hästar.	Kungs- hästar.	Biskops- hästar.
	Transport	107	249	6	26	30	29	8
	Käxsundet	—	10	—	1	1	1	—
	Bottesbol (Botilsboda)	—	20	—	1	1	1	—
	Sandtorp	—	20	—	—	1	1	—
	Herrnäset	—	20	—	—	1	1	—
	Vibäck* (Videbäcken)	—	10	—	—	1	1	—
	Kärne, vestra	—	20	—	—	1	1	—
	Kedåsen, östra	—	20	—	—	1	1	—
	Kärne, östra	—	20	—	—	1	1	—
	Gräsmossen	—	20	—	—	1	1	—
	Strömed	—	10	—	—	1/2	1/2	—
	Utterbäck	—	10	—	—	1/2	1/2	—
	Vesmosetorp (Vismenästorp)	—	10	—	—	1/2	1/2	—
	Bjurvik (Elgsimmen)	—	16	—	—	1/2	1/2	—
Nybyggen: uppt. 1592	Wassgården	—	—	—	—	—	—	—
	Åsjötorp	—	—	—	—	—	—	—
» 1594	Stenbäcken	—	—	—	—	—	—	—
	Bråten*	—	—	—	—	—	—	—
» 1590	Herrfallet, öde	—	—	—	—	—	—	—
Arf och egne gods:	Brickegården*	15	—	2	—	4	2	—
	Backa*	12	—	1	—	4	2	—
	Stubbetorp* (Stolpetorp)	12	—	2	—	4	2	—
	Bregården*	—	120	—	—	4	2	—
» » *torpare:*	Bregårdstorp*	—	40	—	—	2	1	—
	Lonntorp* (östra)	5	—	—	—	2	1	—
	Brickegårdstorp	6 1/2	—	—	2	2	1	—
Klostergods, torpare:	Sandviken*	6	—	—	—	1	1	—
Frälsegods:	Alkvettern*	—	—	—	—	2	2	—
	Gälleråsen*	—	—	—	—	2	2	—
	Ullvettern*	—	—	—	—	2	2	—
	Bo*	—	—	—	—	2	2	—
» *torpare:*	Stensviken*	—	—	—	—	1	1	—

Varnums skogsbygd.

Hemmanets natur eller egenskap.	Hemmanets namn.	Osmunds-jern. Lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga- hästar.	Kungs- hästar.	Biskops- hästar.
Kronotorpare:	Matlången* (i Lungsund)	10	—	—	—	2	1	—
	Lungsundet* (d:o)	10	—	—	—	2	1	—
» *halfva:*	Klenoret* (d:o)	—	10	—	1	1	1	—
	Djupnoret* (i Bjurkärn)	—	10	—	—	1	1	—
Nybyggen:	Motorp (Källmotorp) (i Lungsund)							
	Ackkärnstorp* (i Lungsund)	—	—	—	—	—	—	—
	Grytingsbäcken (i Lungsund)							
Arf och egne gods:	Fors* (Storfors i Kroppa)	—	60	—	—	4	2	—
» » *torpare:*	Näfverviken* (i Lungsund)	—	20	—	—	1	1	—
Frälsegods:	Bergsjö* (i Varnum)	—	—	—	—	2	2	—
» *torpare:*	Hytte* (i Lungsund)	—	—	—	—	1	1	—
	Ackkärn* (d:o)	—	—	—	—	1	1	—
	Bergsjötorp (i Varnum)	—	—	—	—	1	1	—
	Summor	183 1/2	715	11	31	89	73	8
I jordeboken upptagas motsvarande summor sålunda:		183 1/2	707	13	31	88	72	7

Hvarifrån dessa små skiljaktigheter härleda sig, har utg. ej gjort sig besvär att utforska. De torde dock lätt förklaras af den uppställning, som i de äldsta jordeböckerna begagnas, hvilken ej är synnerligen egnad att underlätta kontrollräkning, och i sin mån måhända bidrog till de underslef vid uppbörd och redovisning, som då lärer varit ganska vanliga. Redan i de följande årens jordeböcker synes emellertid de här anmärkta skiljaktigheterna efterhand hafva försvunnit. Kontrollen öfver fogderäkenskaperna blef småningom mera effektiv och noggrann; skada blott att en stor del af dessa stundom ganska vigtiga handlingar genom eld och vatten, mögel och fukt numera förefinnas i ett sådant skick, att en kräsmagad forskare med en viss vämjelse gerna afstår från deras *fullständiga* genomsökande.

I originaljordeböckerna lemnas slutligen följande sammandrag

	år *1586:*	år *1600:*
kronolandbor	2	3
» torpare	6	5
» d:o halfva	4	34
» nybyggare	22	8
skattetorpare	—	1
kyrkolandbo	1	1
arf och egne landbor	3	5
» » torpare	1	4
frälselandbor	7	5
» torpare	6	4
Summa	52	70,

hvadan tillökningen under åren 1586—1600 skulle utgöra 18 matlag eller hushåll, deraf endast 2 eller 3 synes hafva tillkommit från 1592[1].

Kyrkoherden Olof Hansson uppräknar i sitt tionderegister öfver 1599 års skörd i förenämda 1600 års jordebok de åbor och gårdar i Karlskoga socken, som utgjort kronotionde, i följande ordning: Bertil i Eliesimmen, Olof i Abbortjärn, Anders i Sibbeboda, Lars i Utterbäck, Lars i Immetorp, Olof i Bryttiegården, Jordan i Bryttiegårdstorp, Erik i Sandvik, Sylvester i Backa, Peder i Östervik, Lars i Knutsbo, Anders ibidem, Jöns i Dufvedal, Måns i Degernäs, Peder i Bottesbo, Jon i Strömed, Nils i Strömtorp, Påvel i Gräsmossa, Mattes i Vismen, Påvel i Lervik, Markus i Fiskesjö, Tomas i Kärretorp (Espenäs), Peder i Finnebäck, Måns i Eskilsta (Storängen), Olof i Aggerud, Peder i Bregårdstorp, Olof i Bregården, Eskil ibm, Nils i Kyrketorp, Peder i Bo, Enar i Gälleråsen, Lars i Lonetorp (östra), Olof i Rosensjö, Olof i Videbäck, Anders i Åsbergsviken, Henrik i Mörkeviken, Eskil i Qväggen, Olof i Stensviken, Anders i Ullevetstorp, Måns i Löfnäs, Peder i Näs, Staffan i Släbråtan, Erik i Lillefors, Mattes i Åsjön, Olof i Herrenäs, Hemming i Hersetorp, Olof i Alkevettern, Nils i Immen, (Anders) i Norre (vestra) Kedieåsen, Nils i Södre (östra) Kedieåsen, Sigfrid i Norre (östra) Tjärnom, Jon i Södre (vestra) Tjärnom, Jöns i Trösvattnet, Jöns i Granberget, Lasse i Backeberga och Anders i Limingstorp. — Sammanräknade tiondeuppbörden utgjorde 21 tunnor 5 fat råg, 6 t:or 3 skäppor malt, 5 t:or 2 fat blandkorn, 10 t:or 3 sk:r $4^1/_2$ fat hafre

[1] Jfr sid. 61 här ofvan.

och $1^1/_2$ skäppa 4 kannor hvete: tillhopa omkring 45 tunnor. Deraf erhöll sockenkyrkan till vinsäd 2 t:or, domkyrkan 1 t:na och kyrkovärdarna såsom »släparelön» 2 skäppor. Derjemte bör antecknas att man nu räknade 5 skäppor i tunnan. Af den återstående tiondeuppbörden erhöll kyrkoherden hälften enligt 1597 års bref. De öfriga i Varnums skogsbygd belägna gårdarna redovisade sin tionde genom presten i »Varnumma».

Såsom en egendomlighet må anföras att en särskild med prestens sigill »beseglad» längd upptager såsom *öde* inom Karlskoga socken torpen Stegelviken, Lervik, Brickan, Valåsen, Sandtorp och Videbäck, ehuru åtminstone två af dem finnas upptagna i nyss anförda längd öfver kronotionden. Ett dylikt förhållande förekommer icke ensamt för år 1600. Äfven under några af de följande åren kan man finna gårdar och torp upptagna såsom »öde» i den ena längden, under det att i en annan längd eller »register», som det äfven heter, för samma gårdar redovisas utgjord tionde eller annan utskyld. Då emellertid i regeln både ordinarie och extra utskylder för dylika ödegårdar *afkortades*, kan det verkligen ifrågasättas hvilkendera, fogden eller presten eller båda gemensamt, som kunde hafva fördel eller gagn af en dylik afkortning[1].

En annan egendomlighet, som jemväl är svår att nöjaktigt förklara, är den, att i prestens tiondelängd upptages ett icke ringa antal gårdar eller torp, hvilka deremot icke finnas uppräknade i föregående jordeboksländg. Dessa äro: *Abborrkärn, Immetorp, Fiskesjön, Espenäs, Kyrkotorp, Slätbråten, Vestra Kedåsen, Trösvattnet, Granberga, Backeberga* och *Limmingstorp.* Af dem är åtminstone Slätbråten ett jemförelsevis gammalt torp, som finnes omtaladt redan i 1584 års skattläggningsjordebok[2] och hvars uteslutande ur 1600 års jordebok måste anses som ett uppenbart fel. Hvad åter angår de öfriga torpen, så torde dessa hafva tillkommit ett eller annat år före upprättandet af sistnämda jordebok. Huruvida de derförinnan blifvit skattlagda till utgörande af årlig ränta är ganska ovisst, men om så varit förhållandet, kan med fog misstänkas att man uraktlåtit uppföra de ifrågavarande torpen i jordeboken, för att undgå redovisningen af deras räntor, hvilka vederbörande antagligen icke försummat att utkräfva.

---

[1] Den kände historieforskaren And. Fryxell vet också berätta, att »mot inga var Karl (den nionde) så förbittrad, som mot fogdarna, i anseende till många hos dem anmärkta bedrägerier. Än hade de af allmogen utkräft för höga skatter och stoppat öfverskottet i sin ficka. Än hade de tagit mutor för att lemna brott ostraffade. Än hade de bidragit till kronogodsens förskingrande; och då Karl en gång efterskänkte de obetalta skatterna, hände det, att några fogdar, sådant oaktadt, tvungo bönderna att utbetala skatten, hvilken de dock sjelfva behöllo. Karl var icke den konung, som lemnade sådant ostraffadt, och det var under hans regering icke sällsynt att se häradets fogde hänga i häradets galge. Karl plägade till och med påstå, att de fleste, som varit fogdar i sex år, kunna utan dom och ransakning hängas. Då någon af hans hoftjenare begärde en ledig fogdesyssla, plägade han svara: alltså vill ock du blifva en kronotjuf. — Ett faktum är, att en fogde sällan tjenstgjorde flere år på ett ställe. De ombyttes oupphörligt, likasom äfven fögderiområdena allt som oftast blefvo förändrade. —Jfr Fernows beskrifning s. 453.

[2] Jfr sid. 41 här ofvan.

Ur 1600 års fogdehandling må slutligen äfven antecknas, att hemmanen Bregården, Aggerud, Knutsbol, Backa, Brickegården, Brickegårdstorp och Sandviken gemensamt utgjort en s. k. städsleoxe, såsom ersättning för den detta år belöpande städselafgiften af samma hemman[1]; att den s. k. kungsfodringen utkräfdes på det sätt, att för 20 kungshästar lemnades en oxe, men att den årliga fodringen åter fick ersättas med 6 öre för hvarje s. k. årlig häst; samt att såsom hjelpepersedlar »är uppburet efter ordningen hvar 50:de daler af allehanda boskap, silfver och penningar efter som presternas förseglade register förmäler: silfver 7 lödiga marker, penningar 682 daler 12¼ öre». Dessa sistnämda belopp utgjordes af hela det dåvarande Östersysslets fögderi. Derest de omförmälda registren funnits bilagda räkenskapen, skulle det ha varit en möjlighet att erhålla en viss inblick i den tidens förmögenhetsförhållanden, särskildt för Karlskoga socken, men dessa register äro tyvärr försvunna.

---

[1] Jfr sid. 58.

Ytterligare tillökning af nybyggen och hemman med fortsatta regleringar af den årliga eller jordeboksräntan under åren 1601—1625.

I 1601 års jordebok[1] äro »frälsegodsen» Bo, Gälleråsen och Bergsjö samt frälsetorpen Stensviken och Bergsjötorp uppförda såsom kronohemman, med anteckning: »äre kände under kronan ifrån herr Ture Bjelke 1600». Af dessa hemman skattlades

Bo................	till	30	l:℔ osm. jern,	4	dagsv.,	4	årliga och	2	kungshästar,
Gälleråsen ...	»	16	» »	4	»	4	»	2	»
Stensviken ...	»	8	» »	2	»	2	»	1	»
Bergsjö	»	10	» »	4	»	4	»	2	»
Bergsjötorp ...	»	6	» »	1	»	1	»	1	»
	Summa	70	l:℔ osm. jern,	15	dagsv.,	15	årliga och	8	kungshästar;

men i 1605 års jordebok[2] upptagas dessa gårdar ånyo såsom frälse, med denna anteckning: »hafver herr Ture Bjelkes fru, fru Karin till Åkerö igen bekommit de gods, som voro vederkände under kronan ifrån herr Ture Bjelke; derpå K. M:ts bref dat. den 1 Juni 1603»[3].

I fråga om de nybyggen, hvilka tillkommit efter år 1600, kan man finna af prestens tionderegister att Lars i *Lerängstorp*, Bengt i *Brännebacka* och Staffan i *Bjurkärn* utgjort kronotionde redan 1601. Likaså upptages 1604 Lars i *Tällekulla*, Påvel i *Hvenetorp*, senare kalladt *Flosjötorp* och Olof i *Lilla Limmingen* såsom tiondegifvare för första gången. Den sistnämdes »bygde-» eller tillståndsbref torde vara ett af de få, om icke det enda af detta slag inom Karlskogabygden, hvars innehåll blifvit bevaradt till våra dagar, hvarföre ett meddelande deraf icke bör anses olämpligt. I nutida form lyder det sålunda:

Wi Karl med Guds nåde, Sveriges rikes regerande affurste, hertig till Södermanland, Nerike och Vermland, gör veterligt att denne brefvisare, *Olof Henriksson* i Karlskogs socken i Lisle Limminga, hafver här för oss varit och uti underdånighet ödmjukligen begärt, att honom måtte blifva efterlåtet till att rödja och förbygga dess torpställe och sedan, när han samma torp i bruket till makt kommit, hafva obehindradt för de utlagor deraf utgå kunna och han

[1] Vestergötlands handl. n:r 12.

[3] Vestergötlands handl. n:r 1.

[3] Bjelkes fru hette *Margreta,* ej Karin. Det ifrågavarande brefvet är intaget bland bilagorna.

blifva skattlagd för vara närmast att njuta, bruka och behålla; så efter kronones skatt och ingäld således blifver förmerad och förbättrad: derföre hafve vi nådigest undt och efterlåtit att han samma torpställe upptaga, rödja, njuta, bruka och behålla må och skall, dock så att det icke må blifva bygdt någon gammal bolby för nära, der om fogden först och de tolf i nämden dersammastädes sitta samma torpställe, plats och rum bese och ransaka skola och honom det tillmåla, och när det således ransakadt och skedt är, skall han sedan skattfri bruka och sitta uti 6 år, men strax de 6 åren äro ute, räknandes derifrån han dock först begynte rödja, skall det skattläggas efter som det kan vara godt till med egorna och sedan för de utlagor och rättigheter deraf utgå skola, vare han och hans efterkommande barn och arfvingar närmast att bruka, behålla, nyttja och besitta så länge och intill dess de kunna och förmå utgöra oss och våra efterkommande sina utskylder; der våra befallningsmän, kamererare, fogdar nu äre eller framdeles förordnade blifva, så ock alla andra, som oss med hörsamhet och lydno förpligtade äro, måge veta sig här efter rätta, icke görandes Olof Henriksson eller hans efterkommande här emot hinder eller förfång i någon måtto. Af Segersjö den 27 Aprilis år 1603.

Carolus.

Detta nybygge skattlades sedermera 1610 till $^1/_4$ hemman med den i Karlskoga socken då mera vanliga räntan af $^1/_2$ l:℔ smör, 1 dagsverke, 1 årlig och 1 kungshäst samt 1 mark städsle- och 6 öre fodernötspenningar; men kort härefter finner man, att »efter välbördig Olof Kristoferssons sedel dat. den 4 Juni 1611 är lagt ifrån Karlskoga socken och till bergslaget $^1/_4$ kronohemman Lilla Limmingen», samt att i 1612 års jordebok blifvit antecknadt, »att Lilla Limmingen är lagt under bergslaget och gör ut skattejern 6 l:℔, dagsverken 6». Räntan var således icke oföränderlig, utan jemkades efter sed och bruk inom den ort der hemmanet var beläget. Detta hemman, hvilket sålunda förlades från Karlskoga socken till Fernebo bergslag, motsvaras af det nuvarande hemmanet *Fisklösen*, från 1633 tillhörande Grythytte socken och bergslag.

En fjerde nybyggare, som synes hafva tillkommit under 1604, är Simon i *Skarpetorp*, hvilket nybygge jemväl 1610 skattlades till $^1/_4$ kronohemman med vanlig smörränta. Om detta hemman finnes 1613 antecknadt att det blifvit »uppbrändt allt hvad han egde». Icke desto mindre upptogs hemmanet ånyo, men 1617 heter det härom: »begyntes af en finne och så snart det skattlades gjorde han ett års skatt och rymde sedan bort». Det uppföres derefter i jordeböckerna såsom ödeshemman, med anteckning att det ej kan blifva besutet, »utan gifs $^1/_2$ l:℔ smör i gräsgäld».

Ehuru anteckningarna om den fortsatta nybyggesverksamheten äro ganska knapphändiga och stundom motsägande hvarandra, torde dock nedanstående förteckning öfver nybyggen under ett 20-tal år vara ganska tillförlitlig.

1605: *Östra Granberga, Östra Ackkärrstorp.*
1607: *Löfnäs* (östra).
1608: *Åhult, Lilla Strömed, Norrhult, Södra Degernäs.*
1610: *Granvik, Stockviken, Flottufva, Råglanda, Bäck* eller *Skråmmetorp, Dalen, Brännebacka* (ånyo upptaget).
1614: *Vestra Lonntorp.*
1617: *Qvarnetorp, Slätna* eller *Tåbäcken, Nytorp* (vestra), *Blinäs, Emterud.*

1618: *Dalebäcken, Östra Åsbergsviken.*
1619: *Karlstorp.*
1620: *Stålbergsviken* (Stråbergsmyran).
1622: *Bjurkärnstorp, Vestanmossa, Hultet.*
1623: *Våtsjötorp, Skärjetorp.*
1624: *Råhult* (Rådehult).
1626: *Vestansjö, Källemo.*
1627: *Ölsdalen.*

I motsats härtill må ock anföras att hemmanen Valåsen och Brickan (Bricketorp) uppföras i jordeböckerna såsom öde under åren 1601—1604; likaså Sandetorp (Sandsjötorp) åren 1602—1604. Kyrkoherden Olof Hansson angifver i sitt »beseglade register» 1605 såsom öde: hemmanen Qväggen, Stubbetorp, Kyrketorp, Bjurvik, Botilsboda och Brännebacka. År 1606 uppföras såsom öde Vestra Kedjeåsen, Botilsboda, Herrsjönäset och Kyrketorp. Sedermera är det endast Kyrketorp, som uppföres såsom ödehemman under åtskilliga år.

Under åren 1601—1604 utgjordes i Karlskoga socken i stället för »städsel» vid åbo-ombyten gemensamt af vissa hemman årligen 1 »städsle-oxe» och 1 »städsle-ko». Men i 1605 års fogdehandling[1] finnes antecknadt att af hvarje kronohemman inom hela fögderiet »utgår i städsla» 4 mark och såsom »fodernötspenningar» 3 mark, hvaraf således framgår att en ny ordning vid denna tid blifvit faststäld för dessa båda i den årliga räntan ingående slag af utskylder. Af samma års räkenskap inhemtas derjemte, att »de nye upptagne torp och gårdar uti Karlskoga socken *hafva fri sin städsla* och är i mantal $13^3/_4$, löper städslepenningar $13^3/_4$ daler», men vid granskningen af denna redovisning har vederbörande revisor, nämligen ett af kammarråden, härtill fogat den korta, men betydelsefulla anmärkningen: »*bestås intet utan förskaffe sig K. M:ts bref*». Fogdens räkenskap upptager vidare: »Item för fodernötspenningarna är hela Karlskoga socken fri och är i mantal 22 hela hemman, löper fodernötspenningar $16^1/_2$ daler.» I 1606 års räkenskap[2] upptages deremot såsom resterande fodernötspenningar 19 daler 14 öre. Angående denna rest är anfördt, att »dessa penningar hafva Karlskoga (män) inne med sig efter de aldrig dem tillförene utgjort hafva och voro nu hos hans K. M:t här uti Stockholm; och hvad besked de nu bekommit vet man icke förr än man får derom ransaka, när de hem komma». Vänder man om det blad, hvarå denna anteckning är gjord, så kan der läsas, att »dessa penningar äro förda till uppbörd uti 1607 års räkenskap, efter bönderna fingo ingen besked på någon skonsmål»; och i sistnämda räkenskap heter det, att »af Karlskoga socken är uppburet städsle- och fodernötspenningar, som de voro fri före 1606 och blef till besvär skrifvet, att de skulle förskaffa sig K. M:ts bref eller utgöra fodernötspenningar 19 daler 14 öre». Resultatet häraf utföll emellertid så, att någon befrielse icke kunde vinnas, i anledning hvaraf i 1606 års jordebok för Karlskoga socken *hemmantalen för första gången finnas upptagna,* dervid alla krono- samt arf och egne hemman blifvit påförda den nya årsräntan med 4 mark *städsle-* och 3

---

[1] Vestergötlands handl. n:r 1.
[2] Vestergötlands handl. n:r 5.

mark *fodernöts*penningar å hvarje helt mantal och i proportion derefter å mindre delar. Skatte- och frälsehemman voro deremot fritagna från denna utskyld.

Den äldsta hemmanslängden med utsatta hemmantal för hvarje gård, större eller mindre, i nyssberörda 1606 års jordebok[1], har ungefärligen följande utseende:

Karlskoga socken.

$^{1}/_{2}$ *skattehemman:* Strömtorp.

Allehanda kronohemman (hela): Backa, Knutsbo, Aggerud[2], Bredegården, Bryttiegården, Stulpatorp, Qväggen.

$^{1}/_{2}$ *kronohemman:* Sandvik, Bryttiegårdstorp, Norrvik och Södervik (Lervik), Bredegårdstorp, Lunnetorp, Emmen, Näs, Forstorp eller Lillefors.

$^{1}/_{3}$ *kronohemman:* Östra Kedåsen, Vestra Kedåsen, Trösvattnet, Vester-Kärna, Vester-Granbäck, Lerängen, Sibboda, Bjurvik eller Elieshemman, Abborkärn, Östervik, Dufvedal, Botilsboda, Degernäs, Gräsholmen och Gräsmossen, Fiskesjön, Finnebäck, Storängen, Åsbergsviken, Mörkviken, Rosensjö, Herrsjönäset, Slättbråten, Löfnäs, Ullvetstorp, Herrsjötorp, Stegleviken, Skrikeråsen eller Vargtorpet, Mosserud eller Baggtorpet, Herrfallet eller Djupnoret.

$^{1}/_{4}$ *kronohemman:* Kyrketorp, Käxsundet, Videbäck, Öster-Kärna, Utter- eller Storebäcken, Emmetorp, Valåsen, Espenäs, Strömedet, Vismossetorp, Åsjötorp, Såndtorp, Bjurkärn, Brännebacka.

Nybyggare: Skarpetorp, Lille Limmingen, Store Limmingen, Öster-Gränberg, Hvene eller Flosjötorp.

Frälsehemman, hela: Alkevettern, Gälleråsen, Bo, Ullevettern; halfva: Stensviken.

Varnums skogsbygd.

Kronohemman, hela: Fors (Storfors); halfva: Matlången, Lungesundet, Näfverviken; fjerdedels: Klenoret, Ackkärrstorp.

Frälsehemman, hela: Bergsjö; halfva: Hytte, Bergsjötorp, Aggekärn (Ackkärr).

Sammandraget utvisar dessa summor: $^{1}/_{2}$ *skatte*hemman 1, hela *kyrko*hemman 2, *krono*hemman 1, $^{1}/_{2}$ *kloster*hemman 1, $^{1}/_{2}$ *krono*hemman 6, $^{1}/_{3}$ dito 29, $^{1}/_{4}$ dito 15, nybyggare 5, *arf och egne* hela hemman 5, $^{1}/_{2}$ dito 4, $^{1}/_{4}$ dito 1, *frälse*hemman 5, $^{1}/_{2}$ dito 4, eller tillhopa, utom nybyggare, $34^{2}/_{3}$ mantal.

Årliga räntan af förenämda hemman uppgick till 906 m℔ smör, 9 l:℔ skattejern, $218^{1}/_{2}$ l:℔ 4 m℔ landgillesjern, 11 m℔ humle, $110^{2}/_{3}$ dagsverken, 109 årliga, 6 biskops- och 60 kungshästar samt i städslepenningar 26 daler 5 öre 8 pgr och fodernötspenningar 20 daler $1^{1}/_{2}$ mark.

Af förenämda kronohemman hade *Åsjötorp*, (Vestra) *Ackkärrstorp*, *Espenäs* och *Granberga* under föregående år (1605) blifvit skattlagda till

---

[1] Vestergötlands handl. n:r 5.

[2] Aggerud upptages såsom f. d. *kyrkogods.*

hvardera $^1/_4$ mantal. Vidare finnes antecknadt att skattläggningar eller tillökningar af skatten egt rum 1610, då *Skarpetorp*, *Lilla Limmingen*, *Stora Limmingen* och *Flosjötorp* skattlades hvardera till $^1/_4$ hemman. med hufvudränta af 10 m℔ smör. Följande året skattlades *Östra Ackkärrstorp* till $^1/_4$ hemman med hufvudränta af 3 l:℔ osmundsjern. År 1613 »tillöktes» *Tällekulla* $^1/_4$ hemman, hvarjemte på $^1/_3$ hemmanet Dufvedal »för *en laxeslänga uti Degerforsen*» lades ny skatt eller ränta med $^1/_2$ l:℔ smör. Samma år uppföres $^1/_4$ h:n *Åsjötorp* såsom öde, men ett par år senare hade hemmanet ånyo blifvit »upptaget på frihet till år 1616». Om *Kyrketorp* uppgifves samtidigt att det är »slätt öde och lagder under Bregården». Af en anteckning i 1615 års jordebok framgår, att »$^1/_3$ kronohemman *Östervik* är nu lagdt för $^1/_2$ hemman» och att årliga räntan i proportion derefter blifvit tillökt med $^1/_2$ l:℔ smör, $^2/_3$ dagsverke, $^2/_3$ årlig häst, $^1/_3$ kungshäst, $5^1/_3$ öre städje- och 4 öre fodernötspenningar, men i den egentliga hemmanslängden qvarstår dock »Peder Pedersson i Östervik» med gamla mantalet och räntan, hvilket här nämnes såsom *ett* exempel på det slarf hvarmed de årliga jordeböckerna upprättades eller, rättare sagdt, *afskrefvos* från det ena året till det andra.

Af 1616 års jordebok[1] synes framgå att någon jordransakning egt rum, enär $^1/_3$ h:n *Vester-Granberg*, såsom »upptaget på Backa egor», öfverföres från krono till arf och egne hemman. Likaså $^1/_3$ h:n *Leräng*, såsom »upptaget på Stolpetorps egor», och $^1/_4$ h:n *Utterbäck*, »upptaget på Briekegårds egor». Vidare tillökades hemmantalen: på *Bredegårdstorp* från $^1/_2$ till 1 hemman; *Vester-Kärna*, *Dufvedalen*, *Degernäs*, *Finnebäck* och *Storängen*, hvardera från $^1/_3$ till $^1/_2$ hemman. *Rosensjö* $^1/_3$ h:n erhöll tillökning i sin årliga skatt med $^1/_2$ l:℔ smör, hvarjemte såsom nya hemman skattlades: *Degernästorp*, *Norrhult* och *Lilla Strömed* i Karlskoga socken samt *Mosseviken* i Varnums skogsbygd, hvardera till $^1/_4$ hemman.

Vestra Lonntorp skattlades 1617 till $^1/_4$ h:n och uppfördes, såsom upptaget på Bregårdens område. bland arf och egne h:n. Följande året skattlades *Granvik* till $^1/_4$ kronohemman, samt *Bäck* eller *Skråmmetorp* och *Åhult*, hvardera till $^1/_4$ h:n arf och eget, enär dessa båda hemmanslotter blifvit upptagna på Stolpetorps egor. Härjemte skattlades *Dalen* såsom en utjord med årlig ränta af $^1/_2$ l:℔ smör, varande jemväl denna lägenhet upptagen på Stolpetorps egor. År 1619 »tillöktes» följande hemman: *Stockviken*, *Flottufva*, *Rålanda* och *Qvarntorp* hvardera till $^1/_4$ h:n krono. Deremot upptages $^1/_3$ h:n Trösvattnet såsom öde.

År 1620 »tillöktes» $^1/_4$ hemman *Stålbergsviken*, hvars namn senare förändrades till *Stråbergsmyren* samt $^1/_4$ h:n *Emterud*. $^1/_4$ h:n *Råhult* upptages 1624 såsom »tillökt» bland arf och egne hemman. I 1625 års jordebok åter uppräknas ej mindre än 5 nyskattlagda hemman, nämligen *Dalebäcken*, *Nytorp*, *Slätna* eller *Tåbäcken*, *Blinäs* samt *Östra Åsbergsviken* eller *Åsbergsviketorp*, hvardera till $^1/_4$ mtl och med 10 m℔ smör såsom hufvudränta. Angående räntan för öfrigt hänvisas till det längre fram meddelade sammandraget af sistnämda jordebok.

I denna jordebok finnes äfven i fråga om »bytte gods» antecknadt: »är bytt ifrån hr Gabriel Gustafsson Oxenstjerna under kronan, och hans K. M:t hafver gifvit hans välborenhet gods igen i Upland, hvilka hemman

[1] Vestergötl. handl. n:r 10.

med dess ränta äro införda uti 1625 års jordebok uti de socknar, som de belägna äro, nämligen: *Bo*, hemman 1, *Gälleråsen* 1, *Bergsjö* 1, *Stensviken* 1/2, *Bergsjötorp* 1/2, i Karlskoga socken»[1]. Vid denna nya öfverföring till krono blef den årliga hufvudräntan af hvarje särskildt hemman förhöjd, för Bo hemman från 30 till 48 l:℔ osmundsjern, för Gälleråsen från 16 till 20 l:℔, för Bergsjö från 10 till 16 l:℔, för Stensviken från 8 till 10 l:℔ och för Bergsjötorp från 6 till 8 l:℔ osmundsjern. Härtill komma dessutom de 1606 reglerade städsle- och fodernötspenningarna[2].

I 1625 års förenämda jordebok[3] finnes äfven antecknadt, att »Jöns Bock, fordom befallningsman öfver Östersysslet i Vermland, hafver sig tillbytt under skatt af H. K. M:t och kronan *Matlången* 1/2 h:n och *Vestra Ackkärrstorp* 1/4 h:n, uti Varnums skogsbygd i Karlskoga socken belägna, och gifvit igen till vederlag en skattegård i Visnums socken, Torpa benämd, och 50 daler; deruppå H. K. M:ts bref gifvet den 5 Maj år 1624». Genom detta byte öfvergingo hemmanen Matlången och Vestra Ackkärrstorp från krono- till *skatte-natur*. Denna transaktion är så till vida märklig, som densamma inom Karlskoga kan anses såsom den första öfverlåtelse af kronohemman till skatte, hvilka öfverlåtelser några år senare blefvo ganska talrika, hvarom mera framdeles.

---

1 Riksdrotset Oxenstjerna var en måg till förut omtalade enkefru Margreta Sture, som aflidit 5 December 1617. Efter hennes död hade ifrågavarande hemman öfvergått till nämde riksdrots.

2 Jfr sid. 70 här ofvan och det längre fram meddelade jordebokssammandraget.

3 Vestergötlands handl. n:r 15.

Extra ordinarie »hjelper och gärder», förvandlingar af hemmansräntor m. m. under åren 1601—1625.

Den från och med 1719 i några län, men från 1725 allmänt i jordeböckerna under titel *hemmantals-* eller *mantalsränta* upptagna utskyld, bestående af åtskilliga skatter och tjenstbarheter, har uppkommit genom sådana »hjelper och gärder», motsvarande nutidens bevillningar, hvilka, föranledda af de ständiga krigen på 15 och 1600-talen, först åtogos eller ålades för tillfället eller på viss tid, men sedermera efter hand förvandlades till en ständig, krono- och skattehemmanen åliggande *grundskatt*, som dock numera på grund af beslut dels vid 1885 års riksdag och dels vid urtima riksdagen 1892 är föremål för successiv *afskrifning*, afsedd att fullbordas 1904. Ehuru alltså ifrågavarande hjelper och gärder tillhöra en längesedan förflnten tid, torde det icke skada att mera i detalj redogöra för uppkomsten och utvecklingen af förenämda mantalsränta. Denna redogörelse gäller visserligen närmast Karlskoga, men den har dock sin tilllämpning äfven för andra, ganska vidsträckta områden.

Åren **1601** och **1602** utgjordes flera olika gärder. Sålunda uttogs af hvarje »gärdelag», bestående i regeln af 16 helbesutna krono- eller skattebönder, 8 daler i penningar, 16 l:℔ torrt nötkött och 2 oxhudar. Af andra gärdelag, som bildades af 20 skatte-, eller af 30 krono- eller af 40 frälsebönder, utgjordes »en häst så god som 10 daler». Ett tredje slag af gärdelag bildades af 16 skatte-, af 24 krono- eller af 32 frälsebönder, af 48 skatte- och kronotorpare eller af 96 frälsetorpare. Ett dylikt gärdelag fick anskaffa och utgöra 3 pälsar och 3 par stöflar. En fjerde hjelpeskatt inom Östersysslets fögderi, »som är utgången af utsäde och boskap anno 1601», inbragte af Karlskoga socken 11 daler 21 öre, deraf det högsta beloppet 30 öre utgjordes af kyrkoherden Olof Hansson.

På 1602 års riksdag i Stockholm beviljades en gärd att utgå under hösten af hvarje fullgärdsbonde med 1 fjerding råg, 2 fjerd. malt, ½ fjerd. gryn och 2 m℔ smör, samt af 16 bönder tillsammans en oxe. Denna hjelp redovisas i **1603** års räkenskap för Östersysslet med 1 daler i penningar af hvarje helbesuten bonde för de uppräknade småpersedlarna, hvaremot oxarna utgjordes i enlighet med riksdagsbeslutet.

Enligt riksdagsbeslut i Norrköping 22 Mars **1604** beviljades hjelp till polska kriget att utgå under loppet af *tre* år med ett visst penningebelopp i hvarje månad, hvilket föranledde att densamma stundom kallades *månadshjelpen*, stundom *månadspenningarna*. I samma års räkenskap redovisas denna utskyld med 12 mark af hela och 6 mark af halfva kronooch skattebönder, 4 mark af sådana torpare, hvilka sedermera i 1606 års

jordebok uppfördes till 1/3 hemman och 3 mark af s. k. halfva torpare, hvilka senare ansågos motsvara 1/4 hemman. Af frälsebönderna uttogos blott 10 mark för hela och 5 mark för halfva gårdar. Kyrkoherden erlade 6 öre för hvarje helgårdsbonde inom församlingen.

Under titel *brudeskattspenningar* uttogs samma år (1604) en annan gärd sålunda: af skattebönder 4 mark af hela, 2 mark af halfva, 1 mark af torpare och 1/2 mark af halfva torpare; af kronobönder 21 1/2 öre af hela, 11 öre af halfva, samt 5 1/2 öre af både hel- och halftorpare; af frälsebönder 2 mark af hela och 1 mark af halfva. Presterna utgjorde 3 öre för hvarje helgårdsbonde.

I **1605** års räkenskap förekommer en »uträkning uppå den gärd, som af riksens råd pålagd blef år 1605: för samma gärd hafver bönderna efter K. M:ts befallning *huggit och kört ett stafrum ved på gården*». Denna ved levererades till Nykroppa och Storfors bruk, hvilket samtidigt utvidgades genom byggandet af en ny hammarsmedja vid Lillefors. Utom den sålunda fastställda ordningen att »hvar helbesuten bonde, förlänte som oförlänte, skulle framköra till bruket till hjelp ett stafrum ved», så ålades hvarje helbonde derjemte att framköra ytterligare 2 stafrum ved mot ersättning af en tunna spanmål för hvart stafrum; och finnes i sådant afseende redovisadt, att »torparne i Karlskoga socken och Varnumma skogsbygd hafva framkört för 66 t:or blandkorn och 80 t:or hafre stafrumsved 292 stafrum». Deremot redovisas icke månadspenningar eller andra »hjelper» i nämda räkenskap.

Ur **1606** års fogdehandling[1] må till en början meddelas följande

Register på mantalet uti Karlskoga socken samt deras hustrur och husfolk, som yngre äre än 60 år och äldre än 16 år, anno 1606.

Pastoris 1, hustru 1, hans legodrängar 2, pigor 3.
Bjurevik, bonde 1.
Sibbebodar, bonde 1, hans hustru 1, piga 1.
Abbortjärn, bonde 1, hans hustru 1, dräng 1.
Utterbäck, bonde 1, hans hustru 1, piga 1.
Emmetorp, bonde 1, hustru 1.
Valås, bonde 1, hustru 1.
Leräng, bonde 1, hustru 1.
Stubbetorp, bönder 2, hustru 1, dräng 1.
Bryttiegården, bonde 1, hustru 1, dräng 1, pigor 2.
Bryttiegårdstorp, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Sandvik, bonde 1, hustru 1.
Backa, bonde 1, hustru 1.
Östervik, bonde 1, hustru 1, piga 1, dräng 1.
Knutsbo, bönder 2, hustrur 2, drängar 2, piga 1.
Dufvedal, bonde 1, hustru 1. piga 1, dräng 1.
Degernäs, bönder 3, hustrur 3.
Lervik, bonde 1, hustru 1.
Strömed, bonde 1, hustru 1.
Strömetorp, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Gräsmossa, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Vismen, bonde 1, hustrur 2.
Aspenäs, bonde 1, hustru 1.
Fiskesjön, bonde 1, hustru 1.
Finnbäck, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Eskilsta, bonde 1, hustru 1.

[1] Vestergötlands handl. n:r 5.

Aggerud, bonde 1, hustru 1, drängar 2, piga 1.
Bregårdstorp, hustru 1, pigor 2, dräng 1.
Bregården, bonde 1, hustru 1, drängar 3, pigor 5.
Bo[1], bönder 2, drängar 2, pigor 2.
Gälleråsen[1], bonde 1, hustru 1, dräng 1.
Lonetorp, bonde 1, hustru 1.
Rosensjö, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Videbäck, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Alkevettern[1], bonde 1, drängar 2, pigor 2, husqvinna 1.
Herrsjötorp, bonde 1, hustru 1, drängar 2.
Herrnäs, bonde 1, hustru 1.
Åsbergsvik, dräng 1, piga 1.
Mörkevik, bonde 1, hustru 1.
Käxesund, bonde 1, hustru 1.
Qväggen, bonde 1, hustru 1. piga 1.
Stensvik[1], bonde 1, hustru 1, pigor 2.
Ullevetstorp, dräng 1.
Ullevettern[1], bönder 2, hustrur 2.
Burtjärna, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Löfnäs, dräng 1, piga 1.
Näs, hustru 1, piga 1.
Herrefallet, bonde 1, hustru 1.
Släbrota, bonde 1, hustru 1, dräng 1.
Lillefors, bonde 1, drängar 2, pigor 2.
Skrikaråsen, bonde 1, hustru 1.
Baggetorp, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Steglevik, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Sandtorp, bonde 1, hustru 1.
Åsjön, bonde 1, hustru 1.
Emmen, bonde 1, dräng 1, piga 1, husqvinna 1.
Tröseväṭtnen, bonde 1, hustru 1.
Skarpetorp, bonde 1, hustru 1.
Lille Limming, bonde 1, hustru 1.
Store Limming, bonde 1, hustru 1.
Qvenetorp, bonde 1, hustru 1.
Öster Kedjeåsen, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Norr-Tjärnom, bonde 1, hustru 1.
Söder-Tjärnom, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Gränberg, bönder 2, hustru 1, piga 1.
Skomakare 1.

Summa personer 206 (skatte och krono 183, frälse 23) = 206 personer.

Dess till visse under kyrkones sexmäns bomärke och kyrkoherdens signete. OH

Oluf i Stensvik.

Enar i Alkevettern.

Jordan i Bryttiegården.

Anders i Knutsbo.

Måns i Degernäs.

Måns i Eskilsta.

Oluf Eskilsson i Bregården, fjerdingsman. |||

Fogderäkenskapen innehåller jemväl en »uträkning på *öres- eller folkepenningarna,* efter som presternas förseglade längder förmäler», hvaraf inhemtas att denna skatt utgått med 12 öre om året af hvar person å skatte och krono samt med 6 öre af frälse[2].

I förenämda 1606 års fogderäkenskap redovisas härjemte följande extra ordinarie »hjelper och gärder»: *Månadspenningar,* som utgjordes af skatte- och kronohemman, hvilka, enligt hvad förut (sid. 73) visats, detta år för första gången upptagits till sitt åsatta mantal, med 12 mark och af frälset med 10 mark pr hemman. Angående det brådskande utgörandet af så väl

[1] *Frälse.*
[2] Jfr *Noraskogs arkiv* II: 345, der en summarisk redogörelse lemnas angående motsvarande utskyld inom Nora och Lindes bergslagsfögderi.

denna som andra penningeuppbörder inom fögderiet, utfärdades af kammarråden i konungens namn 16 Oktober 1606 ett särskildt bref, som icke saknar sin vigt till belysning af den tidens uppbördsväsen[1]. Presterskapet utgjorde denna utskyld med 6 öre för hvart (behållet) hemman inom »gället». — *Kröningsgärden*, som utgjordes till Karl IX:s kröning följande året, utgick af hvarje gärdelag med 2 oxar, 3 får, 4 l:℔ smör och 32 marker humle. Gärdelaget skulle utgöras af 16 skatte- eller 24 krono- eller 32 hela frälsehemman, men enligt hertig Karls bref 5 Augusti 1585 hade Karlskoga jemte några andra socknar frihet till hälften för denna gärd, »såsom K. M:ts underskrifne sedel den 27 Februari 1594 förmäler», i följd hvaraf ett gärdelag härstädes skulle bestå af dubbla det nyssnämda antalet hemman. Af fögderiets presterskap utgjordes för hvarje 64 bönder som funnos inom gället 1 oxe, 1 får och 2 l:℔ smör, men inom Karlskoga m. fl. socknar erlades dessa persedlar för dubbla antalet hemman på grund af förenämda bref.

Vid Norrköpings riksdag 1604 hade allmogen åtagit sig att såsom *skjutsfärdspenningar* erlägga »två mark om året» lika af hel- och halfbesutna bönder samt torpare, hvilken afgift skulle användas till respenningar för dem, som reste i kronans ärenden. Denna afgift beviljades ånyo genom 1609 års riksdagsbeslut, men upphörde 1611, hvarefter friskjutsen åter vidtog för dem som hade kongl. pass[2]. Dessa skjutsfärdspenningar, som i det öfriga af fögderiet utgingo enligt riksdagens beslut, utgjordes ej i Karlskoga m. fl. socknar »efter de äre mycket besvärade af jern- och annor kronones förslor, som sjelfva brefvet förmäler, hvilket är inbundet i 1604 års $^1/_2$ räkenskap för 1605 års vinterskatt». Tyvärr saknas nyssnämda räkenskap, men af andra dylika synes framgå att det antydda frihetsbrefvet varit utgifvet 9 April 1605. Sålunda heter det i 1608 års räkenskap härom: »Efter K. M:ts bref, dateradt den 9 April anno 1605, äre efterskrifne härader och socknar fria för skjutsfärdspenningarna, efter de äre mycket betungade med jernförslen ifrån bergslagen och till Bro, såsom ock andre kronones förslor, som sjelfva brefvet förmäler, hvilket inbundet är i 1604 års räkenskap, nämligen Visnum, Väse och Ölmehärad med Karlskoga socken.»

I **1607** års räkenskap redovisas *månadspenningar* efter samma grunder som näst föregående år, jemlikt ett k. bref, dat. Stockholm 29 Januari 1607. Derjemte »hafver presterskapet gifvit till hjelp efter K. M:ts begäran till Vittenstens provianteriug år 1607, hr Olof i Karlskoga, en ko». De öfriga presterna inom fögderiet lemnade för samma ändamål hvar sin oxe. — Såsom *brukshjelp* utgjordes af hvarje helt hemman 1 stafrum ved, hvarförutan stafrumsved äfven utgjordes mot ersättning af $1^1/_2$ skäppa hafre, eller »ren spannmål» 1 skäppa, deraf 5 numera räknades i tunnan, ej mindre än 2 stafrum, ehuru 1 stafrum ved vid inköp för brukets räkning eljest betingade $^1/_2$ tunna spannmål. — I öfrigt skulle 100 bönder eller 20

---

[1] Detta bref finnes ordagrant intaget bland de äldre handlingar rörande Karlskoga härad och östra Vermland, som längre fram meddelas.

[2] Jfr 1880 års *grundskattehistorik,* sid. 68. Skjutsfärdspenningar beviljades sedermera ånyo vid 1642 års riksdag, och hafva derefter ingått i grundskatten samt delat dess öde.

prester gemensamt utgöra »en varaktig häst», men denna utskyld reglerades i verkligheten på det sätt, att en häst lemnades af hvarje härad.

I **1608** års räkenskap finnes *månadshjelpen* redovisad på det sätt. att »efter K. M:ts bref och ordning (blef) uppburet af hvar gård (skatte och krono) för halfva året månadspenningar 4 mark», och af hvarje 6 gårdar en oxe. Af frälsehemmanen utgjordes 3 mark och af 12 hemman gemensamt en oxe »för halfva året». Presterskapet utgjorde månads- och taxepenningar med 1 mark för hvart helt hemman i gället.

»Till att uppfylla alla fordringar af en fullgiltig konung, beslöt Karl att efter urgammal sed rida sin Eriksgata», berättar Fryxell, och tillägger att »det skedde med mycken ståt»[1]. Men för detta ändamål erfordrades en särskild hjelp, i räkenskaperna kallad *Eriksgatuhjelpen*. Derom vittnar äfven ett till dåvarande ståthållaren i Vermland *Olof Kristofersson* aflåtet bref af denna lydelse:

Karl etc. Vår gunst etc. Efter det Olof Kristofersson vi hafva låtit skrifva våra undersåtare till uti Vermeland om någon hjelp att utgöra till vår Eriksgatus resa, som vi äre till sinnes i den helige trefaldighets namn att företaga, hvilket bref vi sände eder härmed tillhanda och befalle eder att I det låte för undersåtarna uppläsa och förkunna och handla med dem om samma hjelp efter som medföljande ordning utvisar, och skolen I henne strax uppbära och uti god förvaring lägga till vidare besked ifrån oss. Detta I så med flit beställen. Gudi befallandes. Af Stockholm d. 19 September 1608.

Carolus.

Eriksgatuhjelpen utgjordes af hvart helt hemman frälse, krono och skatte sålunda: 2 fjerd. spanmål, 1 m⁊ smör, 5 m⁊ kött och fläsk, 5 m⁊ salt fisk, $1^1/_2$ m⁊ torr fisk, $^1/_4$ m⁊ humle, $^1/_2$ fjerd. foderkorn, 1 vålm hö, $^1/_{50}$ oxe, $^1/_{50}$ kalf, $^1/_{50}$ svin, $^1/_{25}$ får, $^1/_{25}$ gäss och $^2/_{25}$ höns. Presterskapet utgjorde till samma hjelp för hvarje 64 hemman $^1/_4$ mot 16 skatte-, krono- och frälsebönder; »än uti lefvandes boskap $^1/_4$ part emot 50», d. v. s. att då 50 hemman tillsammans utgjorde en oxe, en kalf o. s. v., så skulle presten för 200 hemman i församlingen utgöra lika mycket. Denna »ordning» gälde för Vermland i allmänhet. Den privilegierade ställning Karlskoga m. fl. socknar egde, hade till följd att här utgick Eriksgatuhjelpen endast till hälften.

»*Soldategärden,* som pålagd blef anno 1608 till att underhålla det främmande krigsfolket, som fördelte voro i städerna», utgjordes i Karlskoga — dervid 2 frälsehemman räknades lika med 1 skatte- eller kronohemman — af hvart helt hemman med 20 öre (= $2^1/_2$ mark) i penningar och 1 skäppa spanmål. »Denne ordning är dem på K. M:ts nådige behag efterlåten för den store tunga de hafva utstått med det främmande krigsfolk». I det öfriga af fögderiet utgjordes nämligen af hvart hemman: 20 öre penningar, 2 skäppor spanmål, 1 fat gryn, $^1/_2$ m⁊ humle, $1^1/_2$ m⁊ smör, 6 m⁊ kött och fläsk, 6 m⁊ salt fisk, $^1/_3$ får och 1 höns.

Ännu en fjerde gärd, som rätt och slätt kallades *hjelpen,* redovisas äfven 1608. Denna hjelp, »som af riksens råd beviljades att utgöras af hvart helt hemman 1 tunna spanmål, derföre var pålagdt uti Vermeland

---

[1] Berättelser ur Sv. historien V: 39.

utgöras skulle 1 tunna tjära». Efter vanlig förmedling utgjordes i Karlskoga blott $^1/_2$ t:na tjära af hemmanet, både skatte, krono och frälse. Presterskapet åter skulle utgöra för hvarje 64 hemman 4 t:or spannmål, men denna fick lösas med 6 mark tunnan, hvarigenom presten således i verkligheten erlade $^3/_8$ mark eller 3 öre för hvarje helt hemman inom gället. Här må äfven omnämnas en annan utskyld, som årligen utgjordes under namn af *lagmans-* eller *häradshöfdingeräntan,* hvilken ränta dock icke utgjordes till kronan, utan tillkom ortens lagman eller dennes ställföreträdare. Emellertid hade vederbörande kammarråd begynt fordra redovisning af fogdarna äfven för denna uppbörd utan att någon sådan blifvit lemnad, af den anledning att presterskapet icke upprättat erforderliga längder öfver matlagen eller hushållen. För att åstadkomma rättelse härutinnan förekommer i 1608 års fogdehandling[1] följande resolution:

»Uti 1607 års besvär förmäles att presterna skulle gifva en viss längd hvar uti sitt gäld på häradshöfdingsräntan, efter hon uppbäres icke efter hemmanen utan 1 mark penningar af hvart par folk; och efter de äre så nödige (d. v. s. tröge) till att gifva besked uppå det som kronone och hans K. M:t tillkommer, *skall fogden förbjuda dem sina stommar till dess de gifva besked ifrån sig.»*

Denna hotelse gjorde åsyftad verkan och af **1609** års räkenskap finner man, att ifrågavarande ränta inom Östersysslets dåvarande fögderi uppgått till 373 daler och i Fernebo bergslag till 5 fat osmundsjern; men det heter om denna ränta att den »icke är förd till någon vidare uppbörd eller utgift». Man hade dock vunnit sitt syfte att erfara till hvilka belopp denna ränta för ett år kunde uppgå. Af ett i nyssberörda räkenskap intaget, af kyrkoherden Olof Hansson upprättadt »register uppå Karlskogs socken år 1610 på dem som göra lagmansräntan», en mark af hvart matlag, framgår att 69 åbor och 4 nybyggare tillsammans utgjort $18^1/_4$ daler. Ingen åbo eller nybyggare finnes dock namngifven i detta register.

I förenämda resolution, som är dat. Stockholm i Augusti 1609 och undertecknad af kamereraren Nils Andersson, förekommer äfven ett märkligt uttalande af denna lydelse: »Förmäler fogden uti sin räkenskap att *det uppbäres 5 m℔ på hvart l:tt till öfvervigt;* detta vill hans K. M:t intet hafva eller tillstädja, *utan rätt mått och vigt uti uppbörd och utgift.»*

På »Stockholms herredag 1609» beviljades dels en *gärd* och dels s. k. *hjonelagspenningar.* Gärden utgick med 1 oxe och 64 m℔ smör af hvart gärdelag, som bestod af 16 hela skatte- och kronohemman eller af 32 frälsehemman. Presterna utgjorde för hvarje 16 mantal lika mycket som ett hemman. I Karlskoga utgick denna gärd endast till hälften.

Enligt ett »mantalsregister på så många hjonelag, som bruka åker och äng uti Karlskogs socken år 1609», utgjordes *hjonelagspenningar* af 81 husfäder och 79 husmödrar, 4 mark af de förra och 2 mark af de senare, med tillsammans 482 mark eller $120^1/_2$ daler. Likasom i det förut nämda registret öfver lagmansräntan finnas icke husfädernas namn antecknade i detta »mantalsregister». Kyrkoherden Olof Hansson skref nämligen i regeln så litet och så knapphändigt som möjligt.

Månadshjelpen utgick samma år lika som de föregående med 12 mark

[1] Vestergötlands handl. n:r 4.

pr h:n af skatte och krono samt 10 mark pr h:n af frälse. Presterskapet utgjorde för månads- och taxepenningar 1 mark för hvart behållet mantal inom gället.

Den till årliga räntan hörande *kungsfodringen,* som utgått åren 1600, 1603 och 1606, utgjordes 1609 på det sätt att för 20 kungshästar levererades en oxe och för 10 en ko. Den *årliga fodringen* deremot utgjordes »efter K. M:ts underskrifne ordning» sålunda, att »bönderne hugga och sjelfve framköra 1 stafrum ved för 2 årliga hästar». Allmogen ålades derjemte att »hugga till hjelp» 1 stafrum ved, lika för hvarje åbo, antingen han innehade hela, halfva eller fjerdedels hemman. All denna stafrumsved levererades till Nykroppa och Storfors bruk. Från och med det följande året blef kungsfodringen, i enlighet med k. br. 21 Mars 1604, förändrad till en årlig utskyld, och af **1610** års räkenskap kan inhemtas, att detta år utgjordes för 2 årliga eller 6 kungshästar »ett stafrum huggeoch köreved» till bruket.

I stället för månadshjelpen utgjordes 1610 *hjonelagspenningar* för hvardera halfåret enligt särskildt deröfver upprättade längder eller »register». Enligt en dylik längd för Karlskoga socken funnos då skattskyldiga 95 hjonelag, 1 enkling, 2 enkor, 40 drängar och 50 pigor, som erlade hvart hjonelag 3 mark, enklingen 2 mark, hvar enka 1 mark, hvarje dräng 1 mark och hvarje piga $^1/_2$ mark för halfåret. »Husfattige» funnos 2 hjonelag och 1 enka, samt »knektehjonelag» 2, hvilka samtliga åtnjöto befrielse. Motsvarande afgifter utgjordes med dubbla belopp inom det öfriga Vermland. För Karlskoga m. fl. socknar tillämpades 1585 års frihetsbref, hvilket privilegium genom ett nytt k. bref 22 Mars 1611 i hufvudsak blifvit förnyadt. Undantag gjordes nämligen för *skjutsfärdspenningarna,* hvilka redovisas i både 1610 och 1611 årens räkenskaper med 2 mark om året lika af hvarje hemmansåbo, dock med frihet för frälsehemman.

I afseende på »förvandlingen» inhemtas af **1611** års räkenskap att, i likhet med föregående år, »för årliga och biskopshästar» huggits och framkörts 1 stafrum ved för 2 hästar, men att deremot kungsfodringen eller de s. k. kungshästarna utgått på det sätt, att för 60 sådana levererats en oxe. I fråga om »huggningen» eller brukshjelpen, hade »bönderne huggit till hjelp ett stafrum ved på gården», d. v. s. pr hemman. Räkenskapen redovisar derjemte ett stort antal »*gärder och hjelper,* som på detta år 1611 utgjorda äre och på åtskillige tider pålagde, som efter förmäles».

Vid en riksdag »uti Örebro pålades om våren 1610 *3 mark penningar och 1 tunna råg* på gården»; men då allmogen i Vermland besvärade sig att de icke kunde utgöra den tunna råg, som sålunda blifvit beviljad, »efter der i landet faller intet annat än blandkorn och hafre», begärdes och erhölls tillstånd att i stället utgöra oxar, »för hvarje 4 tunnor spanmål en god laggill oxe», jemlikt ett af konungen i Örebro 12 Mars 1611 utfärdadt bref. På grund häraf och i öfverensstämmelse med en af kammarråden 4 följande April utfärdad »tänkesedel» samt med iakttagande af den förmedling till »halfparten för alla ovissa persedlar», som beviljats genom k. bref 22 Mars s. år, utgick ifrågavarande gärd inom Karlskoga sålunda, att af hela skatte och kronohemman debiterades $1^1/_2$ mark pgr och $^1/_2$ t:na råg, af halfva dito $7^1/_2$ öre pgr och $2^1/_2$ fjerd. råg, af hela frälsehemman 6 öre och 2 fjerd. råg samt af halfva dito $3^3/_4$ öre och $1^1/_4$

fjerd. råg, men att för 4 t:or råg (med 8 fjerd. i tunnan) upptogs en gill oxe och för 3 t:or råg en mindre s. k. käflingsoxe.

»*Landtågsgärden*, som blef pålagd uti lägret för Ryssby efter K. M:ts bref och ordning» 29 Augusti 1611, dervid 2 frälsehemman räknades lika med 1 skatte eller kronohemman, utgick äfvenledes blott till hälften, af hvarje hemman med följande persedlar: $^1/_2$ t:na malt eller mjöl, 1 fjerd. gryn eller kokmjöl, 1 fjerd. foderkorn. 15 m♎ kött och fläsk, 2 m♎ smör, 2 m♎ humle, 1 ♎ talg, $^1/_{32}$ oxe, $^1/_4$ får, $^1/_4$ gäss, $^1/_2$ höns, 1 aln lärft, $^1/_2$ par skor, $^1/_2$ fårskinn, $1^1/_2$ »kämba» hö, 2 kärfvar halm och $2^1/_2$ ♎ hampa. Såsom en egendomlighet må anmärkas, att i den ursprungliga »ordningen» för denna gärd hade artikeln talg blifvit »förgäten», men detta hindrade dock ej vederbörande kammarråd att genom särskild i föga milda ordalag affattad skrifvelse, utfärdad i Nyköping dagen efter konungens död, ålägga de skattskyldiga utgörandet äfven af denna persedel. På särskild befallning af *Bo Ribbing*, som ånyo blifvit ståthållare öfver Vermland, erhöll Karlskoga den förmånen att lemna flertalet af sina gärdepersedlar vid Kroppa bruk, och enligt en af *Axel Ryning* 28 Januari 1612 undertecknad skrifvelse blefvo åtskilliga af de närmast detta bruk belägna hemman, hvilka »dagligen skulle vara vederredo med skjutsfärder och gästning», helt och hållet befriade från gärdens utgörande. Dessa hemman voro: Slätbråten $^1/_3$, Klenoret $^1/_4$, Djupnoret $^1/_3$, Matlången $^1/_2$, Sandtorp $^1/_4$, Löfnäs $^1/_3$, Ullevetstorp $^1/_3$, Näfverviken $^1/_2$, Lungesund $^1/_2$ och Näs $^1/_2$, alla krono, samt frälsehemmanen Ullvettern 1 och Bergsjö $^1/_2$. Äfven för $^1/_2$ h:n Hytte var en dylik frihet ifrågasatt, men synes ha blifvit vägrad på den grund att åboen härstädes (Nils i Hytte) i egenskap af fjerdingsman erhöll 4 t:r spanmål »till hjelp årligen»[1].

»*Skeppsgärden*, som af vår nådiga drottning blef pålagd i förgångne vår 1611», utgick i Karlskoga på det sätt, att af hvarje skatte eller kronohemman utgjordes $^1/_4$ t:na spanmål, 1 m♎ smör, 6 m♎ kött och fläsk samt 2 m♎ torrfisk. Frälsehemman utgjorde hälften och för presterskapet räknades 128 behållna bönder såsom utgångspunkt för utgörande af hel gärd.

»*Den lille gärd*, som man förnimmer vara utgjord i Södermanland K. M:t till undsättning vid Kalmar: hon var uti Vermland intet beviljad eller påbjuden». Härom finnes visserligen anmärkt att »på lille gärden skall förskaffas besked», men någon vidare påföljd synes denna anmärkning icke haft.

Hjonelagspenningar utgingo för senare halfåret 1611 i Karlskoga af 71 hjonelag krono à $1^1/_2$ mark, af 1 enka med $^1/_2$ mark, af 5 hjonelag frälse à 6 öre, af 43 drängar à 4 öre och af 60 pigor à 2 öre. Efter den nya ordning, som allmogen i Vermland synes hafva beviljat vid en sammankomst på Karlsbergs gård 30 Januari 1612, utgingo dessa medel derefter af 67 hjonelag krono à 3 mark, af 1 enkling 2 mark, af 2 enkor à 1 mark, af 5 hjonelag frälse à $1^1/_2$ mark, samt af 34 drängar à $1^1/_2$ mark och af 50 pigor à 6 öre. Prestens hjonelag erlade för året 3 daler, hans drängar 1 daler och hans pigor 2 mark. Den höjning i denna afgift, som

---

[1] Två bönder, »Jon i Vall och Sven i Prestgården uti Visnums gäll hafva frihet efter Bo Ribbings sedel, *efter krigsfolket hafver dem slätt utätit*, som sedelen förmäler». Denna frihet gälde dock blott för gången.

emellertid egt rum, hade till omedelbar följd en icke obetydlig minskning i de skattskyldigas antal, eller från 256 till 231 personer.

I **1612** års fögderiräkenskap som, i likhet med alla de föregående, omfattar tiden »från Johannis till Johannis» det följande året, under det att bruksräkenskapen i *samma* fogdehandling är upprättad för kalenderår — en anordning som visserligen icke är egnad att underlätta kontrollen fogden *Jöns Bocks* räkenskaper — redovisas gärder och hjelper, hvilka utgått dels under senare halfåret 1612 och dels under förra halfåret 1613. Den *månadshjelp*, som beviljats å Nyköpings riksdag 1611, utgick i Karlskoga med 6 mark af skatte och kronohemman samt med 3 mark af frälsehemman, hvarjemte presten fick utgöra 1 mark för hvarje helt behållet hemman. Den månadshjelp åter, som beviljats å riksdagen i Stockholm 1612 att utgå med hälften vid jultiden samma år och med den andra hälften »om Philippi-Jacobi tid 1613», utgjordes med resp. 8 och 4 mark pr hemman. Båda hjelperna utgingo dubbelt å andra orter. Af presterskapet upptogs denna hjelp med $1\frac{1}{2}$ mark för hvarje hemman i gället. I sammanhang härmed må äfven anföras hurusom den unge konungen — *Gustaf II Adolf* — under 15 Juni 1612 tillskref fogden ett ganska strängt krafbref med förebråelse derför att mestadelen af hjelpen ännu innestod hos honom; och emedan konungen »samma penningar till krigsfolket nu i marken storligen behöfde», afsändes till fogden en kammarskrifvare med uppdrag att utfordra penningarna »den sista med den första, så många som I ären pliktige att leverera af edert fögderi» heter det, vid äfventyr att eljest blifva straffad, »både af vår älskeliga kära fru moder, så ock af oss». Sex dagar derefter eller 21 Juni qvitterade kammarskrifvaren i Bro det jemförelsevis obetydliga beloppet af 309 daler 5 öre, hvilket åter berodde derpå, att fogden Jöns Bock redan 2 Juni hade levererat till enkedrottningens räntmästare af samma uppbörd ej mindre än 1,139 daler 2 öre, en leverans hvarom konungen antagligen var okunnig, då han afläť sin stränga skrifvelse. Fogden kunde således, åtminstone den gången, visa att han var situationen vuxen. Det kunde naturligtvis för honom icke vara angenämt att blifva redovisningsskyldig både till den regerande konungen och till hans moder, den stolta enkedrottning *Kristina*, som ville sjelf såsom förmyndare för sin yngre son, hertig *Karl Filip*, sköta regementet i sin aflidne makes och konungs f. d. furstendöme.

»*Landtågsgärden*, som uti Stockholm pålades och efter vår nåd. drottnings bref och ordning till Leckö levereras skulle anno 1612», utgjordes af hvarje helt hemman (hälften af frälset) i Karlskoga med $\frac{1}{2}$ t:na malt och mjöl, 1 fjerd. gryn och kokmjöl, 1 fjerd. foderkorn, 15 m℔ kött, fläsk och torrfisk, 2 ℔ smör, 1 ℔ humle, 1 ℔ talg, $\frac{1}{32}$ oxe, $\frac{1}{4}$ får, $\frac{1}{4}$ gås, $\frac{1}{2}$ höns, $\frac{1}{2}$ aln lärft, $\frac{1}{2}$ par skor, $\frac{1}{2}$ fårskinn och $1\frac{1}{4}$ ℔ hampa. »Hvad hö och halm anbelangar (blef) efter vår nåd. drottnings bref tillgifvet, item halfparten af humle och hampa.» Deremot utgjordes »till hjelp» enligt drottningens bref 30 September 1612 af hvart hemman $\frac{1}{2}$ ℔ *fjäder*, hvilket nya påhitt till förökande af drottningens »fateburs»persedlar hon icke tviflade att bönderna skulle beredvilligt utgöra, »helst emedan det är en ringa ting». Hon hade äfven föreskrifvit »att hvar bonde skulle utgöra 3 m℔ *lingarn*», som »skulle blifva afräknadt i deras utlagor»; men »efter der fans ringa af samma persedel», förordnade ståthållaren Bo Ribbing 1 Januari 1613 att i stället skulle utgöras »en mark

häckladt lin på gården». På grund af 1611 års förmedlingsbref utgingo dessa båda persedlar, fjäder och lin, i Karlskoga endast till hälften. Presterskapet utgjorde efter ett drottningens bref 13 December 1612 för hvarje 64 hemman: 1 l:℔ smör, 6 l:℔ fläsk och 8 t:or spanmål.

En andra landtågsgärd, äfven kallad *soldategärden*, pålagd 1613 och enligt drottningens bref 26 Maj samma år förordnad att levereras vid Marieholm, utgick pr hemman med 3 fjerd. (= $^3/_8$ t:na) spanmål, $^1/_2$ fjerd. foderkorn, $^1/_2$ l:℔ kött och fläsk, $1^1/_2$ m℔ smör, $^1/_{60}$ oxe och $^1/_4$ får. »Hvad höns och långhalm anbelangar med denne föreskrifne gärd, hafver välb. Bo Ribbing tillgifvit, som sedelen förmäler, daterad den 17 Maj 1613.»

Från båda dessa gärder åtnjöto dock vissa hemman i norra delen af dåvarande Karlskoga socken *fullständig befrielse* dels på grund af Axel Rynings förut omförmälda skrifvelse 28 Januari 1612 och dels i anledning af Bo Ribbings derom utfärdade »sedel», dat. Kroppa 13 Maj 1613, af innehåll, att som dessa hemman voro belägna i närheten af Kroppa bruk »och måste dagligen föra jern både med båtar och hästar ifrån bruket och ut till Bro», der Kristinehamn sedermera anlades, »derföre de sig högeligen beklaga, att de icke för den stora tunga skull, som de af förberörda bruk hafva, icke förmå blifva boendes vid sina hemman utan de något skonsmål bekomma på utlagorna; så ändock de tillförene hafva tillgift på halfva gärder», hade ståthållaren funnit sig föranlåten, »på det de kunna blifva besutna», att *frigifva* dem »för *alla gärder och ovisse persedlar»*, och han tillägger, att der dessa hemman »skulle blifva öde, kunde bruket intet väl blifva vid makt»[1]. Den sålunda vunna befrielsen tillämpades äfven under flera af de följande åren.

Af **1613** års fögderiräkenskap kan inhemtas att, likasom förut, »bönderna hafva huggit till hjelp ett stafrum ved på gården»; att för 2 årliga hästar äfvenledes utgjorts ett stafrum ved, likaså för 6 kungshästar, men att, hvad ett stort antal af de senare beträffade, i stället för stafrumsved fått erläggas 2 öre i penningar för hvarje kungshäst; samt att en *landtågsgärd* för senare halfåret utgått af hvarje hemman med följande persedlar: $^1/_3$ t:na spanmål, $^1/_{12}$ t:na gryn eller kokmjöl, $^1/_2$ skäppa foderkorn, 15 m℔ kött och fläsk, $2^1/_2$ m℔ smör, 2 m℔ humle, $^1/_{32}$ oxe, $^1/_4$ får, $^1/_2$ höns, 10 ägg, $^1/_6$ lass hö och 2 kärfvar långhalm. På sätt numera blifvit vanligt utgjorde frälset endast hälften häraf för hemmanet. »Efter min nådiga drottnings bref och ordning, dat. den 9 November 1613, är uppburet af de härader och socknar, som icke kunna utgöra persedlarna *för deras eländighet skull»* penningar enligt denna värdering: för spanmål 6 mark, för gryn 8 mark och för foderkorn 4 mark pr tunna; för kött 20 öre, för smör 6 mark och för humle 7 daler pundet; för en oxe 6 daler, 1 får 2 mark, 1 höns 2 öre, 20 st. ägg 2 öre, 1 lass hö 2 mark och för 1 kärfve långhalm 1 öre. Huruvida det kunde anses som en fördel att lösa persedlarna med penningar under ett nödår, då »eländigheten» icke varit ringa, torde dock vara tvifvelaktigt.

I fråga om den s. k. *huggningen* inhemtas af **1614** års fögderiräkenskap, dels att »bönderne hafva huggit till hjelp och nedlagt vid stubben ett stafrum på gården» och att man dervid räknat »2 halfva, 3 tre-

---

[1] Brefvet härom uppräknar jemväl de hemman, hvilka erhöllo befrielse från gärderna för det de forslade brukseffekter.

dingar, 4 fjerdingar emot en hel gård»; dels att »för hvarje 2 årliga hästar skulle bönderne hugga och köra ett stafrum ved», äfvensom för hvarje 6 kungshästar likaledes ett stafrum; och dels att »för 335 stafrum 8 lass huggeved hafva bönderne framkört den gamla veden som huggen var och afräknas ett stafrum framkörd ved för 2 stafrum huggeved; afräknadt löper 167 stafrum 10 lass». Häraf kan man således finna att ett stafrum beräknats innehålla 12 lass ved. Af bruksräkenskapen kan derjemte inhemtas att hvarje stafrum beräknats lemna en storstig eller 24 tunnor kol.

Enligt ett k. bref, ställdt till furstendömets invånare och utfärdadt i Narfven 16 Augusti 1614, hade konung Gustaf Adolf i samråd med sin moder enkedrottningen, sin svåger hertig Johan af Östergötland, »så ock våre älskelige riksrådsråde, alla samtlige enhälligt», ansett för nödvändigt att ånyo utskrifva en *landtågsgärd* »till krigsfolkets underhåll och fästningarnas bespisning», hvilken gärd ursprungligen var afsedd att (i Karlskoga) af hvarje hemman utgå i följande persedlar: $^{1}/_{2}$ t:na råg eller malt, $^{1}/_{2}$ fjerd. gryn, $^{1}/_{2}$ fjerd. foderkorn, 2$^{1}/_{2}$ ℔ smör, 1$^{1}/_{2}$ ℔ humle, 15 ℔ kött och fläsk, $^{1}/_{32}$ oxe, $^{1}/_{4}$ får, $^{1}/_{2}$ höns, $^{1}/_{4}$ lass hö och 2 kärfvar halm. Men enligt ett enkedrottningens bref, dat. Gripsholm 1 November samma år, hade utskickade från fögderiet anhållit om förmedling eller lindring i den föreskrifna gärden på den grund, att befolkningen »stor skada der i Vermeland lidit hafva på säden», så att en del deraf ännu stod »ute på åkern grön och oskuren» bland snö och is, så att man deraf slätt intet hade att förvänta, hvarjemte man för väta ej heller kunnat utså någon höstsäd. Detta oaktadt medgafs dock ingen lindring, men på förnyad framställning medgafs ändtligen genom ett annat bref, dat. Nyköping 17 Februari 1615, att bönderna skulle få utgöra penningar för de gärdepersedlar, hvilka de icke kunde åstadkomma, efter den ordning som redan förut, 28 December 1614, blifvit utfärdad och hvarigenom följande värden åsattes: spanmål 8 mark, gryn 10 mark, hafre 6 mark pr tunna, humle 10 mark, smör 6 mark, kött och fläsk 3 mark för pundet, 1 får 3 mark, 1 höns 2 öre, 1 lass hö 3 mark och 1 halmkärfve $^{1}/_{2}$ öre. Oxarna deremot skulle »utgöras efter ordningen».

»Efter min nådiga drottnings bref och ordning den 20 September 1614» — heter det vidare i fogdens räkenskap — »hafver allmogen utgjort en hjelp till hoffförtäringen anno 1614 och är lika behållet mantal som på landtågsgärden, undantagandes frälset hafver dertill intet utgjort». Denna gärd, som redovisas under titel *hofgärden* eller *färskmatsgärden*, skulle i Karlskoga utgå af hvarje hemman med $^{1}/_{4}$ får, $^{1}/_{4}$ gås, $^{1}/_{2}$ höns, $^{1}/_{8}$ kalf, $^{1}/_{2}$ gris och 5 ägg, fick sedermera äfven lösas med penningar till ett belopp af 1 mark 3 öre pr hemman, enligt en af Bo Ribbing underskrifven »ordning». Derest denna gärd utgått i de bestämda persedlarna, skulle densamma från Östersysslets dåvarande fögderi, med undantag dock för Fernebo bergslag, hvarest dylika gärder icke förekommo, i runda tal hafva inbringat 200 får, 200 gäss, 400 höns, 100 kalfvar, 400 grisar och 200 tjog ägg.

Ännu en tredje hjelp, som dock utgjordes in natura, upptogs inom detta fögderi sistnämda år. »Efter välbördig Karl Karlssons (Gyllenhjelm?) bref, dat. den 20 September 1614» — hvari det heter att »hösttiden förhanden är och nätterna begynna blifva långa och mörka och man behöfver *ljus*, så emedan en *gammal plägsed* hafver varit att undersåtarne

pläga hjelpa dertill» — skulle »allmogen utgöra till öfverhetens behof, såsom brefvet vidare förmäler, på hvar gård, förlänte så väl som oförlänte, *skird talg* 2 ℔, *kåda* 4 ℔, dertill allmogen godvilligen hafva utgjort på hvar gård skird talg 1 ℔, kåda 2 ℔ och är lika behållet mantal som på landtågsgärden, undantagandes frälset hafver dertill intet utgjort». Inom Karlskoga utgjordes endast hälften af det beviljade (på grund af 1611 års förmedlingsbref) eller $^1/_2$ ℔ talg och 1 ℔ kåda af hemmanet. Denna beskattning inbragte från fögderiet 20 l:℔ talg och 40 l:℔ kåda. Vid den i förevarande årsräkenskap förekommande »uträkning på landtågsgärden» har vederbörande fogdeskrifvare i marginalen antecknat detta välmenta råd till blifvande granskare: »den som vill probere, så tag häradssummorna först och se sedan efter tillökningen fram uti årliga räntan, så förser du dig icke». Skada dock att de vid räkenskaperna fogade jordeböckerna i regeln äro så slarfvigt och vårdslöst upprättade, att det blott är med svårighet man kan kontrollera de åberopade »häradssummorna» och derpå grundade redogörelser öfver debiterade och utgjorda utskylder.

Den omsättning i penningar af landtågs- och hofgärderna, hvilken egentligen beviljades åt de öfre socknarna inom fögderiet, men som dock tillämpades äfven för öfriga delar deraf, hade emellertid till följd, att den extra ordinarie penninguppbörden för räkenskapsåret uppgick till nära 2,600 daler. Detta belopp levererades efter hand i smärre poster, hvilka i regeln mottogos och qvitterades af enkedrottningen personligen. Såsom belysande för den tidens liqvider torde ett af henne sålunda meddeladt qvitto icke sakna sitt intresse.

Anno 1615 then 22 Martij hafue wij lathit anamma af wår tiänare och Fougdte öfuer Östresyslet i Wärmelandh Jöns Bock effter:ne Peninger som han för Giärdhen opburit hafuer N: Rikzdaler Ethundrade trettijo st:r, Fyra dalers Gull Trettijo stycker, Sexmarkz Guld Tolf stycker, Fem markz Guldh FyratijoEt stycke. I Swänskt Myntt Ettusendh Trettijo och tre daler tiugu öre. Huilket alt giör vthi ehn Summa Ettusendh Fyrehundredhe Siutton Daler och tiugu Otta Runstycker Dem honom här medh quiteres.

Datum ut supra.

Christina R. S.

Af bruksräkenskapen för 1614 kan äfven inhemtas, att »Karlskogs socken hafver gjort till hjelp *en tackjernsbåt*», naturligtvis afsedd för jerntransporten från Storfors och Lillfors hamrar. Dylika »hjelper» för olika ändamål voro under denna tidsperiod ganska vanliga. *Vederbörande förstodo i grund den konsten att plåga och betunga den skattskyldiga allmogen.* Men äfven presterskapet fick sin del af bördorna. Till den ofvan beskrifna 1614 års landtågsgärd fick presten för 64 bönder eller hemman utgöra enahanda persedlar och till samma belopp eller värden, som erlades af de 16 hemman, som voro indelade i samma gärdelag. Ej nog härmed utskref enkedrottningen 1 November 1614 ytterligare »en landtågsgärd för 1613», hvarigenom presterskapet ålades att för hvarje 64 hemman i gället utgöra 16 m℔ humle, 1 l:℔ smör, 6 l:℔ kött och fläsk, $^1/_4$ oxe, 2 får och 80 ägg. Deremot eftergafs hvad som derutöfver ursprungligen fordrades af spanmål, gryn, foderkorn samt hö och långhalm.

Af **1615** års fögderiräkenskap[1] kan inhemtas att i fråga om »*huggningen*» denna hjelp utgjorts på samma sätt som föregående år, jemväl för årliga och kungshästarna, hvilka senare dock i det öfriga fögderiet (utom Karlskoga) förvandlats till oxar, nämligen en oxe för 60 kungshästar; att för 362 stafrum »huggeved» hade bönderna framkört 181 stafrum, samt att för 1,228 årliga dagsverken framkörts 1 stafrum ved för 4 dagsverken, eller 307 stafrum.

I sistnämnda räkenskap förekommer derefter en »kort uträkning uppå den hjelp, som pålagd och beviljad blef efter min nådiga drottnings bref till *riksens skulds afbetalning* år 1615», hvilken hjelp utgjordes efter »ordningen hvar bonde 15 m℔ smör» och hälften af frälsehemman. I den icke privilegierade delen af fögderiet utgick denna hjelp med dubbla beloppet. Presterskapet utgjorde 6 l:℔ smör för hvarje 64 mantal. — Vidare förekommer »kort uträkning uppå *gärdetalgen*, som efter min nåd. drottnings bref och ordning, dat. den 9 November 1615, att allmogen ville godvilligen utgöra af hvart helt hemman skird talg 1 m℔, det allmogen godvilligen utgjort hafver som efter förmäles, och är lika behållet mantal såsom på landtågsgärden, undantagandes frälset och fjerdingsmän dertill intet utgjort». Denna gärd, som i Karlskoga utgick med $^1/_2$ m℔ af hemmanet, uppgick för hela fögderiet till 19 l:℔ talg. — Slutligen innehåller räkenskapen äfven en »kort uträkning på *landtågsgärden*, som efter min nåd. drottnings bref, dat. den 4 Mars år 1616 pålagd är uti Ostresysslet i Vermeland». Brefvet härom skall enligt bifogad dålig kopia ha varit af denna lydelse:

Vår gunst tillförene. Vi hafva Jöns Bock i befallning gifvit Bo Ribbing och Botvid Larsson att handla med allmogen i Vermeland om en gärd, som ständerna till krigssakerna beviljat hafva, nämligen att hvarje 16 fullsätes skatte och kronobönder och 32 frälsebönder, räknande 2 halfva emot en hel och 2 fjerdingstorpare emot en half, de skulle utgöra spanmål 16 tunnor, foderkorn och hafre 2 tunnor, smör 3 pund och 4 marker, kött och fläsk 16 pund, oxe 1, får 4 stycken och hö 16 lass; och hvar prest för hvarje 64 bönder han hafver i sitt gäll skall utgöra en fjerdingsgärd; så vele vi att du skall vara hos (dem?) medan de samma gärd påbjuda och sedan skall du strax hålla på och uppbära henne af din befallning och låta komma henne strax med första möjeligt är till Örebro, på det vi kunde med första islossning låta henne komma till sjös och dit hon är ernad, och vid högsta onåd icke förskingra deraf ett korn eller en mark. Rätta dig härefter.

Af Vadstena den 4 Mars år 1616.

Christina.

Efter 1611 års förmedlingsbref utgick denna landtågsgärd i Karlskoga af hvarje helt hemman med dessa belopp: $^1/_2$ tunna spanmål, $^1/_2$ fjerd. hafre, 2 m℔ smör, $^1/_2$ pund kött och fläsk, $^1/_{32}$ oxe, $^1/_8$ får och $^1/_2$ lass hö. I norra delen af fögderiet tillätos bönderna i Elfdalen och Fryksdalen att lösa en del af sina gärdepersedlar med penningar, eller med 9 mark för 1 tunna spanmål, 6 mark för 1 tunna hafre, 4 mark för 1 pund kött och 2 mark för 1 lass hö.

---

[1] Vestergötl. handl. n:r 8.

I fögderiräkenskapen för **1616** förekomma »korta uträkningar» öfver ej mindre än 4 olika gärder och hjelper, som utgått under den tid räkenskapen omfattade, eller »från Johannis 1616» till samma tid 1617. Den största och vigtigaste af dessa utgjordes af *landtågsgärden*, som nu var på god väg att blifva en ständig utskyld och som efter enkedrottningens derom utfärdade bref 30 Juli 1616 »pålagd är uti Östresysslet i Vermeland»[1]. Enligt föreskrifven »ordning» utgick densamma i Karlskoga af hvarje hemman med $^1/_2$ t:na spanmål, $2^1/_2$ m⅌ smör, 1 l:℔ kött och fläsk samt $^1/_{32}$ oxe. Presterskapet utgjorde för 64 hemman: 2 t:or spanmål, $^1/_2$ l:℔ smör, 4 l:℔ kött och fläsk samt $^1/_8$ oxe. I det öfriga af fögderiet skulle gärden utgå med dubbla belopp, men persedlarna fingo dock lösas med 9 mark för 1 t:na spanmål, 6 mark för 1 l:℔ smör, 3 mark för 1 l:℔ kött och med 8 daler för en oxe. — *Gärdetalg* utgjordes efter enkedrottningens bref och ordning af 28 Augusti 1616, »att allmogen ville godvilligen utgöra af hvart helt hemman skird talg 2 ⅌». Härifrån befriades frälset, hvarjemte »fjerdingsmännerna hafva dertill intet utgjort». I Karlskoga utgick denna talg med 1 ⅌ för hemman. Från hela fögderiet utgjorde behållna intraden 36 l:℔ 6 m⅌. — »*Gärdesmöret*, som efter min nåd. drottnings bref och ordning pålagd är till riksens gälds afbetalning år 1616» beräknades af hvart hemman till 15 m⅌ (eljes dubbelt) och presten skulle utgöra 6 l:℔ för 64 hemman, men allt smöret löstes efter ett värde af 6 mark för pundet. Hela den behållna uppbörden häraf uppgick till något öfver 1,046 daler. — Slutligen förekommer en uträkning på *kröningsgärden*, »som efter min nådiga drottnings bref och ordning dat. den 15 April år 1617 pålagd är». I Karlskoga skulle denna gärd utgöras pr hemman sålunda: 1 fjerd. 1 fat råg eller malt, $^1/_4$ ⅌ humle, $^5/_8$ ⅌ smör, $^5/_8$ ⅌ talg, $2^1/_2$ st. ägg, $^1/_8$ får, $^1/_8$ gås, $^1/_2$ höns, $2^1/_2$ ⅌ kött och fläsk, $^1/_2$ fjerd. hafre, $^1/_2$ vålm hö (deraf 8 räknades i lasset), $^1/_2$ kärfve långhalm och 1 ⅌ torrfisk. Presten åter skulle för 64 hemman utgöra $^1/_2$ l:℔ smör och 1 tunna skrädt bröd samt för 80 hemman $^1/_2$ oxe. Genom en 27 påföljande Maj utfärdad ordning blef dock medgifvet för dem, som det önskade, att lösa flera eller färre af de nämda persedlarna med penningar.

Angående den sedermera s. k. *brukshjelpen* eller »det hjelpe-stafrum huggeved», som allmogen skulle »hugga och vid stubben lägga», utgjordes denna hjelp fortfarande med ett stafrum på hemmanet. Men emedan allmogen blifvit ålagd att utgöra »foringen» eller sina årliga och kungshästar med oxar, enligt förut derför tillämpade grunder, i stället för med stafrumsved, blef nu föreskrifvet att »allmogen skulle hugga och framköra till Kroppa bruk på hvar gård» ej mindre än 2 stafrum ved »och derför bekomma sin betalning af tiondefogden efter den ordning», att för hvart stafrum skulle erläggas antingen 2 skäppor råg eller 3 skäppor blandkorn eller 4 skäppor hafre. Denna skyldighet hade fullgjorts på det sätt, att af hela fögderiet belöpande 924 stafrum endast 394 stafrum på föreskrifvet sätt hade levererats, men då allmogen härför »ingen betalning bekommit», afstannade leveransen, så att 530 stafrum ved måste föras till rest. I anledning häraf heter det i räkenskapen: »så framt allmogen skall hugga

[1] Jfr ock brefvet af 27 Februari 1617, intaget bland längre fram meddelade handlingar.

och framköra föreskrifna rest, förfrågas uti all underdånighet utaf min allernådigsta drottning hvar med allmogen försäkras skall och sin betalning bekomma, efter allmogen nu detta år hafva utgjort sin årliga foring uti oxar». Visserligen finnes här bredvid antecknadt af en granskande revisor att »detta skall tiondefogden betala», men i en särskild resolution, dat. Nyköping 2 Mars 1618, som af enkedrottningen utfärdades med anledning af de anmärkningar, hvilka förekommit vid granskning af Jöns Bocks ifrågavarande räkenskap, erhölls härom följande besked:

»De 530 stafrum ved, som förmäles resta år 1616, dem vele vi ändteligen skola framköras, och betalning derför, så väl som för mera de hafva det året framkört och besväre sig ingen betalning bekommit hafva, skall vår tiondefogde Mårten Sigfridsson af sin rest bekomma låta efter vår ordning, så väl som den beställning vi honom derpå hafva gifva låtit; *sker det icke, så vele vi väl deruti med honom procedere, att han skall minnas våra befallningar efterkomma*».

Detta besked hade åsyftad verkan: »är levereradt till bruket, som qvittenset förmäler», finnes nämligen antecknadt i marginalen af berörda resolution och ett följande års räkenskap bekräftar denna anteckning.

I samma resolution förekommer jemväl åtskilliga andra föreskrifter och befallningar, som tydligen visa att enkedrottningen icke var att leka med och att hon icke heller tålde sjelfsvåldiga friheter af sina förtroendemän. Resolutionen innehåller härom:

»Vi förnimma ock att *Bo Ribbing hafver gjort byte på den förläning* vi honom nådigst hafva efterlåtit, på dessa 2 hemman Sund och Backa, och hafver för detta hemman Backa sig till lägenhet *igentagit* ett arf och eget hemman Löfön; item för ett sitt frälsehemman benämdt *Hytte* tagit ett annat hemman Löfötorp: så efter sådant byte kan i framtiden gifva vidlyftigheter med häfd och annan lägenhet, derföre bestå vi det ingalunda, utan vår arf och egen fogde skall vederkänna Löfön med Löfötorp, och Bo Ribbing vid den förläning (blifva) vi honom nådigst efterlåtit hafver.»

»Vi befalle ock fogden att han till det året 1618 skall tillsäga *presterskapet*, att vi *ingen vidare frihet* vele dem bestå på deras *taxe*, ty till den tiden hafver Elfsborgs lösen sin tid af.»

»*Länsmännerne* vele vi här efter bestå dem de hemman de besitta, men intet vidare underhåll. *Fjerdingsmännerne* allenast dagsverken, skjutsfärder, gästningar och körslor, undantagandes årliga foringen, den skola fjerdingsmännerne utgöra.»

»Fogden skall ock göra besked för de *gerningsöre*, som skomakare och skräddare oss efter lagen och gammal stadga pligtige äre; sker det icke, så vele vi sjelfve derefter låte ransaka, och, der vi finne något fel, så vakte fogden sig.»

I fråga om *huggningen* kan inhemtas af **1617** års räkenskap, att densamma utgjorts med 1 stafrum »huggeved» på gården, såsom förut varit vanligt. För 2 stafrum »huggeved» levererades 1 stafrum »köreved». I följd af det trassel, som nästföregående år uppstått genom den då vidtagna anordningen att ved skulle levereras till bruket mot betalning i spanmål, föreskrefs ånyo att »foringen», så vidt den gälde de »årliga

hästarna», skulle utgöras i stafrumsved sålunda, att för 2 årliga hästar erlades 1 stafrum »hugge- och köreved», d. v. s. att veden skulle både huggas och levereras af den skattskyldige. Kungsfodringen åter utgjordes genom leverans af en oxe för 60 »kungshästar».

En del af dagsverksskyldigheten eller de s. k. årliga dagsverkena utgjordes på det sätt, att, sedan den vid Persberg lösbrutna malmen blifvit rodd öfver sjön Yngen till Gammelkroppa, denna malm kördes fram till Nykroppa, dervid körningen af en tunna malm ansågs lika med 2 dagsverken. Efter denna »förvandling» framkördes under året 336 t:or malm i ersättning för 672 dagsverken.

I fögderiräkenskapen för samma år redovisas blott en enda gärd, nämligen *landtågsgärden*, sådan denna blifvit bestämd genom rikets ständers beslut och i anledning deraf utfärdadt K. M:ts bref, dat. 16 Oktober 1617. I Karlskoga skulle densamma hafva utgått af hvarje hemman till hälften med 6 fjerd. spanmål, $2^1/_2$ ℔ smör, 15 ℔ kött och fläsk, $1^1/_4$ m℔ humle, $^1/_8$ får, $^1/_{32}$ oxe och $^1/_4$ lass hö; men genom ett enkedrottningens bref 16 Februari 1618 blef tillåtet att, utom oxarna, lösa de öfriga persedlarna med penningar efter 1616 års värdering, eller med 9 mark för en tunna spanmål, 6 mark för ett pund smör eller humle, 3 mark för ett pund kött och fläsk, 3 mark för ett får och 2 mark för ett lass hö. Presterskapet utgjorde sin halfva gärd medelst erläggande af $^1/_2$ mark för hvarje helt behållet hemman inom socknen.

»*För Elfsborgs igenlösen*» redovisas en 5:te uppbörd eller »termin», som det heter, hvilken dock uteslutande gälde arf och egne hemmanen inom fögderiet. Den upptogs »efter presternas förseglade längder», af hvilka den för Karlskoga har följande utseende:

»Mantalslängd på arf och egne gods uti Karlskogs socken, som nu den 5:te termin skulle utgöra Elfsborgs lösen för sig och sitt folk, som påböds anno 1617 och utgick 1618 den 14 December.

Oluf Eskilsson (i Bregården) med sin hustru, piga 1.
Gunnar ibidem med sin hustru, dräng 1, piga 1.
Lonetorp, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Granberg, bonde 1.
Backa, Peder med sin hustru, dräng 1, piga 1.
Bryttiegården, Oluf med sin hustru, dräng 1, piga 1.
Bryttiegårdstorp, Jordan med sin hustru.
Utterbäck, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Bregårdstorp, Oluf med sin hustru, dräng 1.
Stubbetorp, Peder med sin hustru, dräng 1.
Leräng, hustru 1.
Peder i Skråmetorp med sin hustru.
Thomas i Öhult med sin hustru, husfattig.

Att så i sanning är, af rätttaren Oluf Eskilsson i Bregården och mig samtyckt är, trycker jag mitt signete här under. Datum ut supra.

Pastor ibidem

Olaus Johannis.»

Denna längd är ock försedd med en uträkning öfver uppbörden, af detta innehåll:

8 hjonelag à 3 daler	=	24	daler,
1 enkling à 6 mark	=	$1^1/_2$	»
3 enkor à 6 mark	=	$4^1/_2$	»
7 drängar à 6 mark	=	$10^1/_2$	»
6 pigor à 3 mark	=	$4^1/_2$	»
		Summa 45	daler.

1 hjonelag »husfattiga», hvarom det heter: »dessa hafva intet utgjort».

För **1618** saknas sjelfva fögderiräkenskapen, hvaremot de flesta verifikationerna o. s. v. till densamma finnas bevarade. Man behöfver derför icke tro, att extra hjelper och gärder för detta år uteblifvit. Dessa utgingo nästan lika regelbundet, som om de varit föreskrifna i allmän lag, ehuru de i sjelfva verket årligen påbjödos, i de flesta fall utan ständernas hörande. Vid hertig Johans af Östergötland begrafning i Vadstena 1618 beslöt sålunda konungen i samråd med sin moder och rikets råd, att en *landtågsgärd* skulle ytterligare utskrifvas öfver hela riket till polska krigets fortsättande. Genom utskickade embetsmän förmåddes allmogen att af 16 krono- eller skattebönder »i sammansättning» utgöra 20 t:or spanmål, 2 t:or foderkorn, 4 l:℔ smör, 20 l:℔ kött och fläsk, 1 oxe, 8 får samt 8 lass hö; frälsehemman utgjorde hälften häraf och presterskapet fjerdedelen för hvarje 64 mantal i deras gäll. På grund af 1611 års förut omförmälda förmedlingsbref utgick gärden i Karlskoga endast till hälften. Sannolikt fick den till väsentlig del lösas med penningar, på sätt under några af de föregående åren egt rum, hvilket äfven synes framgå af ett enkedrottningens bref 29 Januari 1619.

Lika regelbundet som i fråga om landtågsgärden erinrade enkedrottningen i ett bref, dat. Gripsholm 30 September 1618, »att slagtetiden nu tillstundar» och att vid hennes hof behöfdes »*en hop talg*». Ingenting var då enklare än att befalla vederbörande fogdar »att handla med allmogen i sin befallning» derom, att »hvar bonde hjelper dertill två marker skird talg», och denna talg skulle fogden »strax uppbära och med allerförsta sända» enkedrottningen till handa.

Den årliga och kungsfodringen utgjordes såsom vanligt med stafrumsved och oxar, hvarjemte den numera ständiga *brukshjelpen* utgjordes med ett stafrum ved af hvarje mantal. För att erhålla ännu mera ved till brukets behof lemnades spanmål i utbyte, hvarom närmare upplysning kan inhemtas af ett ännu bevaradt qvitto, så lydande:

»Bekännes oss arf och egne bönder uti Karlskoga socken att hafva annammat utaf kyrkotionden uti Karlskoga kyrkoherberge råg fyra tunnor för tolf stafrum hugge- och köreved, som vi vid Fors framkört hafva år 1617; att så i sanning är begäre vi vår kyrkoherdes signet under med våre egne bomärken. Datum den 19 Februari år 1619.»

Af en i 1618 års bruksräkenskap förekommande anteckning af innehåll: »är pantadt af Karlskoga socken för de intet kommo fram och rodde jern när de voro tillsagde *får* 2 st.», kan man draga den slutsats, att äfven andra pålagor än de som bokfördes ingalunda voro främmande för

den tidens förvaltning. Det myckna ordandet i äldre bref om betungande »körslor och förslor», skjutsfärder o. s. v., motsvarande en senare tids krono- och kungsskjutsar, hade nog sin verkliga och kännbara grund, äfven om de icke redovisades i fogdens räkenskaper. Af de bref och instruktioner angående bruksdriften m. m., hvarmed enkedrottningen oupphörligt hedrade sin bruksförvaltare, fogden Jöns Bock, kan man äfven finna att det icke alltid kunde vara synnerligen angenämt för honom att till hennes nöje fullgöra alla de befallningar, som tidt och ofta meddelades. Några utdrag ur hennes skriftvexling i sådant afseende finnas intagna i den längre fram förekommande afdelningen för äldre handlingar, hvilka torde vara egnade att i någon mån belysa denna gren af fogdens omfattande verksamhet.

Äfven för **1619** saknas fögderiräkenskapen, hvaremot verifikationer och bref m. m. äro i behåll. Af ett enkedrottningens bref, dat. Nyköping 4 Augusti samma år, får man dock veta, att, likasom förut, konungen »af högnödiga orsaker måst påbjuda öfver hela riket en allmännelig gärd till krigsfolket och gränsfästningarnas uppehälle och undsättning», jemlikt det härom utfärdade gärdebrefvet 23 Juli 1619. Af ett annat bref 7 påföljande September kan inhemtas att allmogen, såsom tillförene, fått »utgifva penningar för hela gärden», likväl med det äfvenledes vanliga undantaget för oxarna, »med hvilka de måge hafva dag till nästkommande sommar». Enligt en i sistnämda bref intagen »ordning» om utgörandet af denna *landtågsgärd*, beräknades densamma inom Östersysslets dåvarande fögderi[1], med undantag dock af Vermlands bergslag, som i stället utgjorde sitt tiondejern, att utgå på följande sätt:

presternas penningar	192	daler
600 t:r spanmål à 9 mark	1,350	»
67 t:r foderkorn à 6 mark	$100^1/_2$	»
67 l:℔ humle à 5 mark	$83^3/_4$	»
134 l:℔ smör à 6 mark	201	»
40 skepp. kött ock fläsk à 3 mark l:℔det	600	»
268 st. får à 3 mark	201	»
268 lass hö à 2 mark	134	»
Summa	$2,862^1/_4$	daler.

[1] För att erhålla en föreställning om fögderiets dåvarande storlek, må anföras följande redogörelse deröfver, som visserligen är hemtad ur 1624 års fögderihandling, men som dock är alldeles lika med den redogörelse af samma slag, hvilken för hvart år är bilagd räkenskaperna:

Östersysslet, der uti äre efterskrifne härader, socknar och prestegäll, nämligen:

Kils härad: 1) Kil. 2) Frykerud. 3) Öfra Ullerud och 4) Nedra Ullerud är ett prestegäll.

Wäsehärad: 1) Väse, 2) Foglevik och 3) Alster är ett prestegäll; 4) Nyed är ett prestegäll.

Ölmehärad: 1) Ölme och 2) Varnum ett prestegäll; 3) Karlskoga med Varnums skogsbygd ett prestegäll.

Visnums härad: 1) Visnum, 2) Rudskoga och 3) Kil är ett prestegäll; 4) Råda ligger till Amnehärad i Vadsbo.

Elfvedals härad: 1) Ekshärad och 2) Råda ett prestegäll; 3) Ny och 4) Dalby ett prestegäll, hörde jemväl till Östersysslet, ehuru detta härad af okänd anledning uteslutits i 1624 års förteckning. Jfr ock sid. 112.

Derjemte skulle 200 t:r spannmål lemnas till Kroppa bruk, men det öfriga, utom oxarna, skulle fogden »föryttra uti penningar» och dermed »göra sin högsta flit», så att han »med aldraförsta kunde bringa en ansenlig summa penningar tillväga» och hafva dem med sig då han lemnade sin räkenskap. Redan några veckor derefter levererade fogden något öfver 2,000 daler, »hvilka han för gärden uppburit hafver», enligt drottningens qvitto af 29 Oktober s. år.

Enkedrottningen försummade icke heller att äfven detta år utfordra »fyra marker skird *talg* på hvar skatte- och kronobonde», enligt bref, dat. 6 September. Denna talg skulle fogden »strax och i tid uppbära och försända till hofvet, så snart före blifver». Elfdalsbönderna, som visst tyckte att dessa ständigt återkommande gärder och hjelper blefvo alltför betungande, begärde och erhöllo verkligen förmedling till hälften ifråga om talgen, men gärdeoxen, som de äfven ville slippa, nödgades de dock utgöra, fastän med anstånd till sommaren, enligt det härom utgifna brefvet, dat. 18 Januari 1620.

Äfven presterskapet behagade enkedrottningen icke glömma. I ett bref af 9 Augusti 1619 erinrade hon fogden Jöns Bock »att presterskapet äre nu af med Elfsborgs lösen och eljest blifva förskonte med andra penningehjelper och pålagor, undantagandes den beviljade allmänneliga kostgärden». Derföre befalde hon att fogden skulle uppbära af presterskapet »deras årliga och gamla sedvanliga *taxa*». Innan denna befallning kom till utförande, skyndade presterna att beklaga sig hos drottningen deröfver att de under förlidna åren »varit mycket betungade med Elfsborgs igenlösen och andra pålagor», hvarigenom de blifvit »så utarmade att de intet förmådde utlägga den årlige taxen», som de förut »varit vana att utgöra». Enkedrottningen upptog deras klagan med välvilja, så att de sluppo taxen för det året, men icke heller längre. Man finner nämligen af de följande årens räkenskaper att taxen ånyo debiterades. I 1620 års räkenskap är visserligen antecknadt, att herr Olof i Karlskoga hafver ingen taxa utgjort, men vid revisionen föreskrefs kort och enkelt: »skall taxeras», och i 1621 års räkenskap är hr Olof sålunda påförd taxepengar 2 daler med anteckning tillika att denna afgift »är honom först 1620 pålagd af kammarrådet doktor Nils», samme doktor Nils, som längre fram (sid. 128) finnes omtalad.

Presterskapet gjorde dock ett ytterligare försök att undslippa taxen. Af ett enkedrottningens bref 30 Oktober 1620 framgår att presterna genom »deras utskickade» hade »anhållit om tillgift på taxen eller ock förmedling på gärden», som nyligen blifvit pålagd, anförande som skäl »den ringa årsväxt» de under året haft på säden. Då skörden emellertid utfallit olika, föreskref drottningen, »att de som hafva haft missväxt på säd» skulle slippa med »6 runstycken för hvar helbesuten bonde», ehuru de eljest bort »gifva 9 runstycken för hvar bonde», såsom gärd; »men de som ingen missväxt hafva haft på säd i detta år, de skulle tillfyllest utgöra efter ordningen». Härom skulle dock fogden »med kyrkones sexmän» hålla noga ransakning, så att drottningen »med goda skäl och bevis» kunde erhålla besked, »hvilka som hafva missväxt eller ej». Detta gälde i fråga om gärden; »årliga taxan skola de alla utgifva efter ordningen, utan någon förminskning», hvilket förhållande ock sedermera blef den gifna regeln.

Af **1620** års fögderiräkenskap kan inhemtas, att på grund af ett k. bref eller patent, dat. Stockholm 31 Augusti samma år, en ny *landtågs-* eller *krigsgärd* blifvit påbjuden i samråd med enkedrottningen, å hertig Karl Filips vägnar, och rikets råd, hvilken gärd »månge riksens högnödige lägenheter och tarfver högeligen fordrade», enär den vore särdeles behöflig »både till att proviantera rikets gränsfästningar och eljest för många andre denna tids förefallne lägenheter och vigtiga orsaker skull». Konungen ansåg att denna gärd »så mycket lättare» borde kunna utgöras som »Gud allsmäktig detta året med en *ymnog spanmålsväxt* hafver välsignat». Presterskapet i Vermland åter talade i sin nyss anförda ansökan om »den *ringa årsväxt*», som under samma år varit för handen. Huruledes årsväxten under året 1620 än må hafva varit beskaffad, så är det dock ett faktum, att den gärd, som genom förstberörda bref ålades, sedermera genom riksdagsbeslutet i Stockholm 26 Juni 1621 ånyo beviljades, hvilket beslut vid ett par följande riksdagar, 1622 och 1624, förnyades med den påföljd, att landtågsgärden »i kronones böcker blef uppförd och antecknad för en årlig utlaga», hvilken än i dag finnes inräknad i den grundskatt, som ännu icke blifvit mer än till hälften afskrifven.

I nyss anförda 1621 års riksdagsbeslut heter det, att »på dedh all ting (till rikets försvar) må kunne deste bättre uthföres och Krigzkostnaden drages, så hafwe wij samptligen bevilliat een LandtugzGärdh i höst medh thet första att uthgiöra, efter samma sätt och storleek som *i fjohl om höst* uthgeck, nembligen att hvarje sexton fullsätes Skatt och Cronebönder, trättijetvå fullsätes Frälsebönder, räcknandes två halfve emot en heel och två Torpare emot een half, uthgiöra Spanmål tiugu fyra tunnor, Foderkorn två tunnor, Humbla tu Lissp., Smör fyra Lissp., kött och fläsk halfft och hvart tiugu fyra Lissp., Talgh sexton mark, Oxe en, Får åtta, Giäss fyra, Höns sexton, Ägg etthundrade sextijo, Höö åtta lass, Halm ättetijo kärfvar. Och att Prästerskapet uthgöre för hvar sextijofyra Bönder de hafve i sitt gäldh aderton daler; och velle wij så laga att förbemälte Giärdh skall ricktigt och i tijdh uthgåå, och till sin ort lefvererat warda»[1].

Enligt den »uträkning på landtågsgärden», som förekommer i 1620 års ofvan omförmälda räkenskap utgjordes densamma i Karlskoga af helt hemman, jemlikt 1611 års förmedlingsbref och den värdering å de flesta persedlarna, som föreskrefs i en 24 December 1620 utfärdad »ordning», på följande sätt: spanmål 6 fjerd. (= $^3/_4$ tunna) à 10 mark tunnan, foderkorn $^1/_2$ fjerd. (= $^1/_{16}$ tunna) à 6 mark d:o, humle $1^1/_4$ m℔ à 16 mark pundet, smör $2^1/_2$ ℔ à 7 mark d:o, kött och fläsk 15 ℔ à 4 mark d:o, gås $^1/_8$ à 2 mark stycket, höns $^1/_2$ à $^1/_2$ mark d:o, ägg 5 st. à $^1/_2$ mark tjoget, hö $^1/_4$ lass à 2 mark och halm $2^1/_2$ kärfve à $1^1/_2$ mark för tjoget, hvilket alltsammans utgjordes i penningar. Deremot skulle in natura utgöras pr hemman: oxe $^1/_{32}$ st., får $^1/_4$ st. och talg $^1/_2$ ℔. Presterskapet erlade $4^1/_2$ öre för hvarje helt hemman inom gället.

Genom ett enkedrottningens bref dat. 1 November 1620 tilläts allmogen i Vestersysslet, Elfdalen och »Frisdalen» att för gärdepersedlarna erlägga 5 daler, men likasom i Karlskoga och öfriga »frisocknar» utgöra oxar, får och talg in natura. I dessa sistnämda socknar uppgick penninge-

---

[1] Stiernman, riksdagars och mötens beslut I: 749.

värdet deremot till $3\frac{1}{2}$ daler för samma persedlar, ehuru de i förhållande till det öfriga Vermland bort slippa med $2\frac{1}{2}$ daler enligt 1611 års förmedlingsbref.

Sedan i landtågsgärden äfven ingått artikeln talg upphörde det särskilda anspråk på »gärdetalg», som hittils hvarje år blifvit framstäldt. Äfven om lösningspriset för de olika persedlarna kunde vexla under olika år, hade dock en fast norm ändtligen vunnits för deras antal, beskaffenhet och mängd af hvarje särskildt slag. Medelvärdet vid denna tid för gärden af ett helt mantal kan i allmänhet uppskattas till 8 daler, eller det vanliga värdet af en oxe, som vexlade mellan 7 och 10 daler. För att erhålla ett ungefärligt begrepp om den tunga som landtågsgärden således medförde, kan en nutidens hemmansegare söka tänka sig huru det skulle kännas för honom om han ålades utgöra värdet af en oxe med exempelvis 150 à 200 kronor af sitt hemman om året. Landtågsgärden var likvisst icke den *enda* pålagan, som ett hemman hade att utgöra under denna Sveriges s. k. storhetstid.

Ur 1620 års räkenskaper må för öfrigt antecknas, att en *öfvervigt* å vissa persedlar, som, enligt hvad förut (sid. 465) blifvit omtaladt, 1609 förbjöds på den grund, att konung Karl önskade att »rätt mått och vigt uti uppbörd och utgift» skulle tillämpas, nu åter redovisas dels med 2 l:℔ på hvart fat jern, och dels med 2 ♀ på hvart pund, antingen det var jern eller smör; att den årliga fodringen fortfarande redovisas med 1 stafrum ved för 2 årliga hästar och med 1 oxe för 60 kungshästar, samt att en del dagsverken förvandlats till malmförsel. Såsom en lindring eller afkortning upptager fogden, att »efter min nådiga drottnings bref är *Varnums skogsbygd förskont med alla hjelpepersedlar* för den stora tunga de utstå med jernförslor och skjutsfärder, som brefvet vidare förmäler, dateradt den 6 Februari 1621», på grund hvaraf uppföres till afkortning 17 »hjelpedagsverken», utgörande berörda bref alltså en bekräftelse på de båda »sedlar» af 13 Juni 1620, hvarigenom ståthållaren Bo Ribbing gifvit ifrågavarande hemman enahanda lindring.

Af Östersysslets fögderiräkenskap för **1621** kan inhemtas, att den vid riksdagen samma år beviljade *landtågsgärden*, jemlikt enkedrottningens bref 22 Oktober, utgått i penningar »efter den värdering som på förb:de riksdag blef gjord», dock med undantag för »oxarna och talgen», som skulle utgöras in natura. »Och alldenstund», skrifver drottningen, »detta länder allmogen till en stor lisa med deras förslor en sådan långan och ondan väg», befaldes fogden att skyndsamt uppbära gärdepenningarna, »och så laga att vi dem med aldraförsta och uppå en hop tillfyllest bekomma måtte». Enligt den faststälda värderingen skulle 1 t:na spanmål lösas med 9 mark, 1 t:na foderkorn med $4\frac{1}{2}$ mark, 1 pund humle med 6 mark, 1 l:℔ kött och fläsk med 3 mark, 1 l:℔ smör med $6\frac{1}{2}$ mark, 1 får med 3 mark, 1 gås med $1\frac{1}{2}$ mark, 1 höns med 3 öre, 1 tjog ägg med 3 öre, 1 lass hö med 4 mark och 1 kärfve halm med $\frac{1}{2}$ öre. Efter afdrag af alla friheter och afkortningar skulle »rätta uppbörden» för Östersysslet uppgå till 2,840 daler i penningar, 21 l:℔ talg och 26 st. oxar. Af penningarna levererades i Nyköping, enligt enkedrottningens egenhändigt underskrifna qvittenser, 2 Januari 1622 ett belopp af 1,715 daler, 14 Januari 500 daler, 10 Februari 110 daler och 30 Mars 500 daler, hvilket

må nämnas såsom ett exempel huru det vanligen giek till med dylika uppbörder.

Angående *häradshöfdingräntan,* som äfven utgiek hvarje år, är i samma räkenskap anteeknadt, att densamma »är förlänt välborne *Matthias Soop* och bärs af hvart mantal och par folk 1 mark penningar och jern af bergslagen, 2 l:㎗ af hvar bergsman». Beloppet af denna ränta uppföres dock »ej till uppbörd eller utgift» i räkenskapen.

»Huggningen» eller *brukshjelpen* utgiek lika som förut med ett stafrum ved af hvart hemman. Men derjemte, »efter ståthållaren välborne Bo Ribbings gifne sedel och ordning, hade allmogen utgjort till Kroppa bruks nödtoft, som räkningen förmäler», af hvart mantal 1 skäppa hafre[1] eller oek 1 kämma hö, samt af 20 mantal gemensamt »en klefsadel». Denna hjelp synes doek, dess bättre, hafva varit af tillfällig egenskap.

Sammaledes var äfven förhållandet med en annan pålaga, som jemväl redovisas. »Efter salig och högloflig i åminnelse hans furstliga nådes bref, dateradt den 20 Juni 1621, hafver hvar skatte- och kronobonde, arf och egne, två halfva, 3 tredjedelshemman, 4 fjerdedelshemman emot en hel, utgjort af hvart hemman *3 alnar groft lärft*».

Såsom förmedlingar antecknas: 1) »Efter ståthållarens sedel, hvilken är uti 1620 års räkenskap, gör Karlskoga soeken sina hjelpedagsverken vid Karlskoga laxefiske till att utsätta laxekar och laxeslängor med annan redskap som dertill behöfves, dagsverken 31». Af berörda sedel, som är daterad 13 Juni 1620, framgår nämligen, att Karlskoga soeknemän erhållit förmedling i sina hjelpedagsverken till hälften, så att i stället för 62 dagsverken, som bort utgöras, endast 31 dåmera togos i anspråk. 2) »Efter min nåd. drottnings bref är Varnums skogsbygd förskonter med alla hjelpedagsverken för den stora tunga de utstå med jernförsler och skjutsfärder, som brefvet vidare förmäler, dateradt 6 Februari 1621: hjelpedagsverken 17.»

Den årliga fodringen redovisas fortfarande med 1 stafrum ved för 2 årliga hästar och en oxe för 60 kungshästar. En annan »förvandling» eller rättare byte bestod deri, att en stor del af *kronotionden* inom fögderiet bortbyttes mot *tjära*, enligt ett enkedrottningens bref af 2 Januari 1621, dervid 1 t:na råg, eller $1^1/_4$ t:na blandkorn, eller $1^1/_2$ t:na hafremjöl utgjorde bytesvärdet för 1 t:na tjära.

Genom hertig Karl Filips död, som inträffade 25 Januari 1622, blefvo åtskilliga ganska väsentliga förändringar vidtagna i afseende på förvaltningen. Hans furstendöme återföll till kronan och ett nytt ståthållaredöme inrättades af Nerike och Vermland med Nora och Lindes bergslager, till hvars ståthållare utnämdes *Bror Andersson Rålamb,* som doek endast ett par år innehade detta uppdrag, hvarefter Bo Ribbing ånyo blef ståthållare för Vermland. Samtidigt med denna nya indelning utarrenderades Östersysslets fögderi med alla kronans inkomster och rättigheter af alla slag till *Johan von Vossel, »Samuel Lott* och deras consorter», af hvilka den förstnämde synes ha varit den egentlige hufvudmannen och under åtskilliga år innehade arrendet, då deremot Samuel Lott, åtminstone till en början, förvaltade Kroppa bruk. Genom denna anordning upphörde kronans förutvarande särskilda bruksräkningar, hvilka doek ega ett obestridligt intresse

[1] Med 8 skäppor i tunnan.

för den, som vill vinna kännedom om bruksrörelsens fortgång och utveckling under senare hälften af 1500-talet och det följande århundradets början. Kronans räntor och inkomster af den skattskyldiga allmogen utkräfdes derefter lika strängt som någonsin förut, om icke hårdare; de värderades sedermera alltid i penningar för arrendets skull, men utgjordes i allmänhet i de förut bestämda persedlarna, och det blef naturligtvis härefter arrendatorns förnämsta sträfvan att af dessa skattepersedlar bereda sig den största möjliga vinst. Det belopp, som till kronan erlades i arrende var ganska fixt, då deremot den skattskyldige för hvarje gång en utskyld skulle utgå, nödgades underhandla med arrendatorn om vilkoren och sättet för dess utgörande. Det dröjde icke heller synnerligen länge innan klagomål öfver arrendatorernas godtycklighet blef ett ständigt återkommande för att icke säga ståeude ämne vid riksmötena i de »*besvär*», som då vanligen framburos. Och såsom ett enda exempel må anföras att i »biafskedet» till 1624 års riksdagsbeslut blef föreskrifvet, att »när bonden levererade en kungsoxe, lång 3 alnar mellan hornen och rompan, samt gärde- och skatteoxar ett qvarter stäckre, skall arrendatorn sig dermed nöja låta»[1].

I **1622** års fogdehandling för Östersysslet förekommer endast bruksräkenskap för Kroppa, den sista af det slaget. Det följande årets handling innehåller den första arrendatorns räkenskap för detta fögderi, uppstäld efter ett alldeles nytt formulär. Ur denna handling må här endast antecknas att en ny hjelp, kallad *krigshjelpen*, utgått under **1623** af hvart hemman med $^1/_8$ päls à 6 mark stycket och $^1/_2$ par skor à 12 öre paret, så att värdet af denna utskyld beräknats till 12 öre pr mantal. Följande året ökades denna hjelp med $^1/_4$ par strumpor à 12 öre paret och 1 aln lärft à 6 öre, hvarigenom hela värdebeloppet då uppgick till 21 öre och i 1625 års räkenskap uppföres ytterligare $^1/_4$ par strumpor af hemmanet, så att slutsumman ökades till 24 öre, hvarvid det sedermera blef oförändradt under några af de följande åren.

Af **1624** års handling kan jemväl inhemtas, att »efter ståthållaren välb. Bo Ribbings sedel den 29 Juli 1624 hafva två bönder i *Knutsbol* i Karlskoga socken fritt deras hemman för årliga räntan, efter de hafva mist sina gårdar genom *vådeld*». Denna ränta utföres till ett värde af 8 daler 17 öre $14^2/_5$ pgr.

I **1625** års handling, som likaledes är arrenderäkenskap af *Johan von Vossel*, har den åtföljande jordeboken för fögderiet erhållit ett nytt och ovanligt utseende. För första gången äro nämligen de i **årliga** eller **jordeboksräntan** ingående olika *persedlarna åsatta bestämda penningevärden*, hvilka naturligtvis tillkommit eller blifvit beräknade med hänsyn till det med arrendatorn Vossel upprättade kontraktet. Dessa värden äro beräknade sålunda: för 1 l:℔ osmundsjern 8 öre, motsvarande 20 mark eller 5 daler för 1 fat, som innehöll 20 l:℔ eller 1 skeppund; för 1 dagsverke 6 öre; för 1 årlig häst 16 öre, motsvarande värdet af $^1/_2$ stafrum ved, hugget och framkördt till Kroppa bruk; för 1 kungshäst 6 öre $9^3/_5$ pgr, motsvarande värdet af $^1/_{60}$ oxe efter 12 daler för hela oxen; för 1 m℔ humle 2 öre $9^3/_5$ pgr, motsvarande 6 mark för pundet; samt för 1 ℔ smör 2 öre $14^2/_5$ pgr, motsvarande $6^1/_2$ mark för ett pund. I öfverensstäm-

[1] STIERNMAN, riksd. beslut I: 770.

melse härmed är ock sammanlagda värdet för hvarje hemman utfördt i jordeboken, om hvilka värden för öfrigt hänvisas till det sammandrag af berörda jordebok, som här nedan finnes meddeladt.

I fråga om de **extra ordinarie** eller »ovissa» **räntorna** beräknades de samtidigt på följande sätt: *Landtågsgärden* af hvart hemman, 1 1/2 t:na spanmål à 9 mark, 1/8 foderkorn eller hafre à 4 1/2 mark, 1/4 l:℔ smör à 6 1/2 mark, 1/8 l:℔ humle à 6 mark, 1/20 l:℔ talg à 6 mark, 1 1/2 l:℔ kött och fläsk à 3 mark, 1/16 oxe à 10 daler, 1/2 får à 3 mark, 1/4 gås à 1 1/2 mark, 1 höns à 3 öre, 1/2 tjog ägg à 3 öre, 1/2 lass hö à 3 mark och 5 kärfvar halm à 1 öre, hvilka värden sammanräknadt motsvara 7 daler 2 öre 9 3/5 pgr.

Presternas gärd utgick efter 9 öre för hvart behållet hemman inom gället.

Krigshjelpen pr hemman: 1/8 päls à 6 mark, 1/2 par skor à 12 öre, 1/2 par strumpor à 12 öre och 1 aln lärft à 6 öre, motsvarande 24 öre eller 3 mark.

Årliga hjelpen, äfven kallad *brukshjelpen,* beräknades för ett stafrum huggeved à 2 mark och 2 dagsverken à 6 öre till 3 1/2 mark för hemman.

Sammanräknas dessa 3 poster, landtågsgärden, krigshjelpen och årliga hjelpen, utgöra de tillhopa en summa af 8 daler 22 öre 9 3/5 pgr, eller ungefärligen samma belopp, som den ordinarie räntan för ett hemman. Enligt det k. bekräftelsebref om förmedling till hälften i extra ordinarie utskylder, som meddelats Karlskoga m. fl. socknar 28 April 1625, skulle dessa härstädes utgå med endast 4 daler 11 eller 12 öre af hemman. Härmed äro dock icke alla skatterna uppräknade. *Kronotionden* kan vid denna tidpunkt i medeltal beräknas till 2 t:or spanmål af hemmanet, till ett värde af 4 1/2 daler; *lagmansräntan* utgick med 1 mark af hvart hushåll eller matlag; *qvarntullen* hade under året blifvit påbjuden såsom en förelöpare till nutidens mantalspenningar, men någon uträkning af det belopp, som denna skatt ursprungligen kunnat inbringa, har icke anträffats[1]; och slutligen må »*boskapshjelpen*» icke glömmas. Denna skatt angifves för åren 1624 och 1625 hafva inom Karlskoga uppgått till nära 367 daler, motsvarande omkring 8 1/2 daler pr hemman. Sammanlagda beloppet af ett hemmans kronoutskylder härstädes vid denna tid torde sålunda kunna beräknas i rundt tal till minst 30 daler om året, hvilket belopp då motsvarade värdet af åtminstone *tre* oxar.

---

[1] Jfr härom hvad som anföres i *Noraskogs arkiv* I: 180.

Sammandrag af Karlskoga jordebok år 1625.

Hemmanets natur.	Hemmanets namn.	Städslepgr öre.	Fodernötspgr öre.	Utskylder till kronan. Osm. jern, lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga hästar.	Kungs- hästar.	Kronovärde. Daler.	öre.	pgr.
Karlskoga socken.												
$^1/_2$ *skattehemman:*	Strömtorp	—	—	9	—	—	2	2	2	4		$19\frac{1}{5}$
$^1/_4$ »	Lille Strömedet	—	—	6	—	—	1	1	1	2	12	$9\frac{3}{5}$
Nybyggare:	Westansjö, upptaget 1620	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(Hela) kronohemman:	Knutsbol	32	24	14	—	2	4	4	2	8	17	$14\frac{2}{5}$
	Aggerud	32	24	12	—	1	4	4	2	7	31	$4\frac{4}{5}$
	Qväggen	32	24	15	—	2	4	4	2	8	24	$14\frac{2}{5}$
	Bo	32	24	48	—	—	4	4	2	16	28	$19\frac{1}{5}$
	Gälleråsen	32	24	20	—	—	4	4	2	9	28	$19\frac{1}{5}$
$^1/_2$ *(halfva)* »	Sörvik	16	12	$7\frac{1}{4}$	—	—	2	2	1	4	8	$9\frac{3}{5}$
	Norrvik eller Lervik	16	12	—	20	—	2	2	1	4	2	$9\frac{3}{5}$
	Stensviken	16	12	10	—	—	2	2	1	4	30	$9\frac{3}{5}$
	Emten	16	12	12	—	—	2	2	1	5	14	$9\frac{3}{5}$
	Lillefors	16	12	13	—	1	2	2	1	5	24	$19\frac{1}{5}$
	Näs	16	12	$8\frac{1}{2}$	—	—	2	2	1	4	18	$9\frac{3}{5}$
	Östervik	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	$9\frac{3}{5}$
	Vester-Kärna	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	$9\frac{3}{5}$
	Dufvedalen	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	$9\frac{3}{5}$
	Degernäs	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	$9\frac{3}{5}$
	Finnbäck	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	$9\frac{3}{5}$
	Storängen	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	$9\frac{3}{5}$
$^1/_3$ *(tredjedels)* »	Öster-Kedåsen	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	Vester-Kedåsen	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	Trösvattnet	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	Sibberboda	$10\frac{2}{3}$	8	8	—	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	20	$6\frac{2}{5}$
	Bjurvik eller Elgsimmen	$10\frac{2}{3}$	8	—	16	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	2	29	$20\frac{4}{5}$
	Abborrkärn	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	Öster-Kärna	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	Gräsholmen el. Gräsmossen	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	Fiskesjön	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	Åsbergsviken	$10\frac{2}{3}$	8	—	30	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	4	2	$6\frac{2}{5}$
	Mörkviken	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	Rosensjö	$10\frac{2}{3}$	8	—	30	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	4	2	$6\frac{2}{5}$
	Herrsjönäset	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	6
	Slätebråten	$10\frac{2}{3}$	8	7	—	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	12	6
	Löfnäs	$10\frac{2}{3}$	8	8	—	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	20	6
	Ullvetterstorp	$10\frac{2}{3}$	8	6	—	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	4	6
	Herrsjötorp	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	6
	Stegleviken	$10\frac{2}{3}$	8	6	—	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	4	6
	Wargetorp	$10\frac{2}{3}$	8	6	—	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	4	6
	Baggetorp	$10\frac{2}{3}$	8	6	—	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	4	6
	Djupnoret	$10\frac{2}{3}$	8	—	10	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	2	14	6
$^1/_4$ *(fjerdedels)* »	Käxesundet	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	4
	Videbäck	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	4
	Bottesbo eller Agen	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	4
	Immetorp	8	6	—	15	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	14	4
	Transport	608	456	$221\frac{3}{4}$	541	6	79	79	41	195	17	13

Hemmanets natur.	Hemmanets namn.	Städslepgr öre.	Fodernötspgr öre.	Utskylder till kronan. Osm. jern, lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga hästar.	Kungs- hästar.	Kronovärde. Daler.	öre.	pgr.
	Transport	608	456	$221\frac{3}{4}$	541	6	79	79	41	195	71	$13\frac{3}{5}$
	Valåsen	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Espenäs	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	$4\frac{4}{5}$
	Strömedet	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Vissmossetorp	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Sandtorp	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	$4\frac{4}{5}$
	Åsjötorp	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Bjurkärn	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Brännebacka	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Skarpetorp	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Store Limmingen	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Flosjötorp l. Svartånchvena	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Tällekullen	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Öster-Löfnäs	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Degernästorp	8	6	—	15	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	14	$4\frac{4}{5}$
	Nolhult	8	6	—	15	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	14	$4\frac{4}{5}$
	Granvik	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Stockviken	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Flottufvan	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Råglanda	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Qvarntorp	8	6	—	15	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	14	$4\frac{4}{5}$
	Stålbergsviken	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Dalbäcken	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Nytorp	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Slätne eller Tåbäcken	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Blinäs	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Öster Åsbergsviken	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Dufvedalen för en slänga i Degerforsen	—	—	—	10	—	—	—	—	—	26	—
Kronobyggare:	Bjurkärnstorp, uppt. 1622	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Skärjetorp, » 1623	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Vestanmossa, » 1622	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Frälsehemman:	Alkvettern	—	—	—	—	—	—	—	2	—	12	$19\frac{1}{5}$
	Ullvettern	—	—	—	—	—	—	—	2	—	12	$19\frac{1}{5}$
Nybyggare:	Skarkiorsbäcken, uppt. 1624	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Varnums skogsbygd.												
$\frac{1}{2}$ *skattehemman:*	Matlången	—	—	14	—	—	2	2	2	5	24	$19\frac{1}{5}$
$\frac{1}{4}$ »	Vester-Ackkärrstorp	—	—	8	—	—	2	2	2	3	24	$19\frac{1}{5}$
(Hela) kronohemman:	Bergsjö	32	24	16	—	—	4	4	2	8	28	$19\frac{1}{5}$
$\frac{1}{2}$ »	Lungesundet	16	12	12	—	—	2	2	1	5	14	$9\frac{3}{5}$
	Bergsjötorp	16	12	8	—	—	2	2	1	4	14	$9\frac{3}{5}$
$\frac{1}{4}$ »	Klenoret	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Mossviken	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Öster-Ackkärrstorp	8	6	3	—	—	1	1	$\frac{1}{2}$	1	31	$4\frac{4}{5}$
	Emterud	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	Ackkärrs hammar $1\frac{1}{2}$ skepp. stångjern	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—
$\frac{1}{2}$ *frälsehemman:*	Hytte	—	—	—	—	—	—	—	1	—	6	$9\frac{3}{5}$
	Ackkärr	—	—	—	—	—	—	—	1	—	6	$9\frac{3}{5}$
	Transport	912	684	$282\frac{3}{4}$	886	6	121	121	70	304	26	4

Hemmanets natur.	Hemmanets namn.	Städslepgr	Foderuötspgr	Utskylder till kronan.						Kronovärde.		
				Osm. jern, lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga	Kungs-	Daler.	öre.	pgr.
		öre.	öre.					hästar.				
	Transport	912	684	$282\frac{3}{4}$	886	6	121	121	70	304	26	4
Karlskoga socken.												
Arf och egne hemman:	1 Backa	32	24	14	—	1	4	4	2	8	15	$4\frac{4}{5}$
	1 Bregården	32	24	—	120	—	4	4	2	14	20	$19\frac{1}{5}$
	1 Bryttiegården	32	24	18	—	2	4	4	2	9	17	$14\frac{2}{5}$
	1 Stolpetorp	32	24	14	—	2	4	4	2	8	17	$14\frac{2}{5}$
	1 Bregårdstorp	32	24	—	60	—	4	4	2	9	24	$19\frac{1}{5}$
	$\frac{1}{2}$ Lonntorp	16	12	6	—	—	2	2	1	3	30	$9\frac{3}{5}$
	$\frac{1}{2}$ Bryttiegårdstorp	16	12	8	—	—	2	2	1	4	14	$9\frac{3}{5}$
	$\frac{1}{3}$ Vester-Granvik	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	$\frac{1}{3}$ Leräng	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Kyrketorp	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Utterbäck	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Bäck el. Skråmmetorp	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Åhult	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Vestra Lonntorp	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Råhult	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	$4\frac{4}{5}$
Utjord:	Dalen	—	—	—	10	—	—	—	—	—	26	—
Nybyggare:	Gulbrandsdalen (Bråten), uppt. 1623	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Granbäcksdalen, uppt. 1620	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Knapedet ...... » 1624	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Varnums skogsbygd.												
	1 Fors	32	24	—	60	—	4	4	2	9	24	$19\frac{1}{5}$
	$\frac{1}{2}$ Näfverviken	16	12	—	20	—	2	2	1	4	2	$9\frac{3}{5}$
	Summor	$1221\frac{1}{3}$	916	$342\frac{3}{4}$	1286	11	$159\frac{2}{3}$	$159\frac{2}{3}$	$89\frac{1}{3}$	400	1	$21\frac{3}{5}$

Jemföras dessa summor med de summor, som äro angifna sid. 66 här ofvan, enligt 1600 års jordebok, skall man lätt finna att tillökningen i årlig skatt eller jordeboksränta under 25-årsperioden 1601—1625 är ganska betydlig, men på samma gång vittnande derom, att en ganska afsevärd tillökning i antalet af nya hemman och lägenheter under samma tid egt rum.

Det sammanräknade mantalet enligt 1625 års jordebok utgör:

frälsehemman 3
skattehemman .... $1\frac{1}{2}$
krono samt arf och egne hemman ..... $38\frac{1}{6}$

eller tillsammans $42\frac{2}{3}$ *mantal*,

hvartill komma 8 i jordeboken samtidigt antecknade *nybyggen*, 1 utjord, 1 laxeslänga och 1 stångjernshammare. I fråga om antalet *hushåll* eller *matlag* vid denna tidpunkt hänvisas till den mantals- eller skatt-

skrifningslängd, som meddelas längre fram, och önskar man kännedom om *utsäde* och *boskap* vid samma tid, så meddelas uppgifter härom i 1626 års längder öfver boskapsskatten å nästföljande sidor.

Den utveckling, som emellertid egt rum under de första 40 åren af Karlskoga församlings tillvaro — från dess bildande 1586 — har sålunda icke varit obetydlig, isynnerhet om man tager i betraktande de ogynnsamma förhållanden, jemförda med nutidens, hvarunder den tillkommit. Denna utveckling kan och bör emellertid vara lärorik till och med för statsekonomer i våra dagar.

Bygdens utveckling fortgick äfven sedermera i oafbrutet stigande. Under de följande 35 åren ökades nämligen antalet hemman och lägenheter ganska väsentligt. Enligt 1661 års jordebok, upprättad omedelbart efter utfärdandet af k. resol. 26 November 1660, hvarigenom Karlskoga erhöll vissa privilegier såsom *bergslag*, utgjorde dåmera det sammanräknade mantalet:

frälsehemman	$4^1/_4$
skattehemman	20
krono samt arf och egne hemman	$35^1/_2$
tillhopa	$59^3/_4$ mantal[1],

utom åtskilliga *bergstorp* och andra *lägenheter*, samt ej mindre än 11 *masugnar* och 4 *stångjernshamrar*. Mantalet hade sålunda under denna senare period ökats med öfver 17 hela hemman, *oaktadt* socknen under samma tid blifvit minskad med omkring 8 hemman, hvilka blifvit förlagda till de *nya pastorat*, som bildades 1633 i *Grythyttan* och 1642 i *Kroppa*, hvarom närmare upplysningar meddelas längre fram.

[1] Jfr »Vederlaget för tackjernstionden» sid. 150.

Boskapsskatten och 1626 års boskapslängd för Karlskoga socken.

Vid 1620 års riksdag i Stockholm, till hvilken riksdag representanter för allmogen ej voro kallade, beviljades »en ansenlig kontribution till kronones gälds afbetalning», så ock till försvarsverkets uppehållande, hvilken »skulle utgå och erläggas efter hvars och ens förmögenhet hos allmogen» på det sätt, att hvarje skatte eller kronobonde, antingen han egde stor eller liten hemmansdel skulle utgifva för »hvar häst 8 öre, sto 4 öre, fåle öfver ett år till dess han blifver tre år 2 öre, oxe 8 öre, tjur 6 öre, ko 4 öre, stut 4 öre, qviga 2 öre, bock 1 $^{1}/_{2}$ öre, risbitare 3 fyrkar[1], get 3 fyrkar, ung get $^{1}/_{2}$ öre, får 3 fyrkar, ungt får $^{1}/_{2}$ öre, gammalt svin 1 öre, ungt svin $^{1}/_{2}$ öre och af hvar tunna så väl svedjelands och åkers utsäde 2 öre», men frälsebönder skulle efter den dåmera vanliga regeln endast utgöra hälften af dessa afgifter för boskap och utsäde. »Så skole ock andre — heter det vidare — som å landet sitta, fastän de icke svara till årliga utlagor, utan hafva del inne med bonden, eller ock tjena eller eljest sitta inhyses och föda sig med arbete, icke mindre än sjelfva bonden vara förpligtade att utgöra föreskrifne hjelp af deras boskap», hvarjemte beslöts att »på det denne hjelp desto bättre kunde förslå att hjelpa riket utur sin olägenhet», att densamma »dubbelt måtte utgå en gång i detta år och sedan annan gången på det året 1621». Genom beslut å riksdagen i Stockholm 7 Maj 1622 beviljades denna boskapsskatt ånyo för en tid af 2 år.

Vid 1624 års riksdag beslöts, att »vi af allmogen på våre och våre medbröders vägnar, som oss utsändt hafva lofva och tillsäga att vi vele *fördubbla den här till vanlige boskapsskatten*, så att vi vele, efter de utskrifne rullor, utgöra för hvar häst vi ega 16 öre, ett sto 8 öre, ett ungt sto 4 öre, en fåle om tre år 4 öre, en oxe 16 öre, en ko 8 öre, en tjur 12 öre, en stut 8 öre, en qviga 4 öre, ett gammalt får 1 $^{1}/_{2}$ öre, ett ungt får 1 öre, en bock 3 öre, en risbit 1 $^{1}/_{2}$ öre, en gammal get 1 $^{1}/_{2}$ öre, en ung get 1 öre, ett gammalt svin 2 öre, ett ungt svin 1 öre och af en tunna utsäde 4 öre», och skulle »denne landshjelpen vara i tu år». Med åtskilliga jemkningar förnyades besluten om utgörande af denna boskapsskatt under flera följande riksdagar, intilldess genom riksdagsbeslut 23 Februari 1642 en väsentlig förändring deri vidtogs, emedan, såsom orden lyda, »boskapsskatten, hvilken nu någon rum tid är utgången, hafver efter handen fört många besvär in, enkannerligen äro anteckningarne och ransakningarne mången man mycket besvärlig och likväl mycket underslef un-

---

[1] En fyrk motsvarade $^{1}/_{4}$ öre eller 6 penningar.

derkastade», i anledning hvaraf beslöts att i stället årligen utgöra »af hvart helgärds skatte- och kronohemman två daler godt silfvermynt eller dess rätta värde, räknandes två halfva och fyra fjerdings hemman emot ett helt, och så mindre hemman efter proportionen». I denna form och sedan 2 daler räknats lika med 1 krona hafva »boskapspenningarna» bibehållit sig till vår tid i den ännu qvarstående grundskatten.

Af de ursprungliga och äldsta boskapslängderna finnas numera endast ett ganska ringa antal bevarade. Bland dessa finnes dock »register och längd uppå boskap i Karlskoga socken, som skattas skall efter ordningen gjord på Stockholms möte den 6 April år 1620», äfvensom längder för åren 1626 och 1628 samt några af de följande. Då det icke gerna kan blifva fråga om att i en framställning som denna redogöra för *alla* dylika längder, hvilka möjligen kunde uppletas, har utg. ansett det vara mer än tillräckligt att meddela blott en enda boskapslängd, och har dervid med sitt val stannat på 1626 års längd, dels emedan den upprättades jemt 40 år efter församlingens bildande och dels emedan längder för samma år jemväl finnas för de flesta af grannsocknarna, hvilket deremot icke är fallet för något annat år. Den ifrågavarande längden meddelas i sin ursprungliga form, endast med några små jemkningar i stafningssättet, och må på samma gång utgöra ett prof huruledes förra tiders skattelängder äro upprättade. Något sammandrag deraf har icke återfunnits och utg. har ej heller gjort sig mödan att upprätta ett sådant. Det besväret står således öppet för hvem som helst att åtaga sig, då den, som vill försöka sig dermed, också torde kunna vinna någon föreställning om huru det stundom käns — »att gräfva i gamla luntor» . . .

Längd på boskapen uti Karlskoga socken, skrifven den 16 April anno 1626.

Kronohemman, arf och eget.

Påvel i Kärna:

utsäde	1 t:na
kor	7
stutar	2
qvigor	2
bock	1
risbitar	4
gl. getter	5
u. getter	4
gl. får	3
u. får	4
u. svin	1

Hindrik ibidem:

utsäde	1 t:na
häst	1
tjur	1
kor	6
stut	1
qvigor	2
risbitar	3
gl. getter	4
gl. får	3
u. svin	2

Jon ibidem:

kor	3
qviga	1
gl. get	1
u. får	1

Sigfrid i Vesterkärna:

utsäde	2 t:or
ston	2
fåle	1
oxe	1
kor	4
stutar	2
qvigor	2
bockar	2
risbitar	5
gl. getter	6
u. getter	4
gl. får	7
u. får	4

Nils i Kölebråten:

utsäde	2 t:or
häst	1
sto	1
kor	10
stutar	2
qvigor	3
gl. får	6
gl. svin	1

Nils i Kädåsen:

utsäde	7 skäpp.
u. sto	1
kor	8
gl. får	1
u. får	1
u. svin	1

Peder i Sandtorp (Sandviken):

utsäde .... 2 t:or
häst 1
tjur 1
kor 6
stutar 3
qvigor 2
risbitar 8
gl. getter 11
u. getter 2
får 4
u. får 2
gl. svin 1

Peder i Nortorp (Stolpetorp):

utsäde .... 2 t:or
häst 1
oxar 2
kor 9
stutar 2
qvigor 2
risbitar 2
gl. getter 4
får 3
u. får 4
gl. svin 3
u. svin 1

Lasse ibidem:

utsäde .... 2 t:or
fåle 1
oxe 1
tjur 1
kor 3
stutar 2
u. getter 3
gl. får 4
u. får 4

Oluf i Briekegården:

utsäde .... 5 t:or
häst 1
oxar 2
tjur 1
kor 14
stutar 4
qvigor 5
risbitar 4
gl. getter 6
u. getter 2
får 13
u. får 4
g. svin 1

Jordan ibidem:

utsäde .... 5 t:or
häst 1
oxar 2
tjur 1
kor 10
stutar 3
qvigor 2
risbitar 2
getter 4
u. getter 2
får 6
u. får 5
svin 2
u. svin 2

Sven i Valåsen:

utsäde .... 1½ t:na
häst 1
oxar 2
tjur 1
kor 7
stutar 2
qvigor 2
risbitar 2
getter 7
u. getter 10
får 3
u. får 3
gl. svin 1

Peder i Lambersan:

utsäde .... 2 skäpp.
häst 1
oxe 1
tjur 1
kor 6
stut 1
qvigor 2
risbitar 6
getter 10
u. getter 2
gl. svin 1

Peder i Östervik:

utsäde .... 3 t:or
d:o på fall .... 3 skäpp.
häst 1
sto 1
tjur 1
kor 20
stutar 3
qvigor 4
får 6
u. får 3
svin 2
u. svin 2

Lasse i Knutsbol:

utsäde .... 3 t:or
häst 1
oxe 1
tjur 1
kor 7
stut 1
qvigor 2
risbitar 3
getter 6
u. getter 8
får 6
u. får 3

Anders ibidem:

utsäde .... 3 t:or
sto 1
fåle 1
oxar 2
tjur 1
kor 12
stutar 2
qvigor 3
gl. get 1
får 8
u. får 6
svin 1
u. svin 2

Oluf i Ålekärr:

utsäde .... ½ t:na
sto 1
kor 4
qvigor 2
får 2
u. får 2

Jöns i Dufvedal:

utsäde .... 2½ t:or
häst 1
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 13
stutar 4
qvigor 4
risbit 1
gl. getter 3
får 6
u. får 6
svin 3
u. svin 6

Lars i Degernästorp:

utsäde .... 4 skäpp.
häst 1
tjur 1
kor 6
stut 1
qvigor 2
risbitar 2
gl. getter 6
får 6
u. får 2
u. svin 2

Lasse i Degernäs:

utsäde .... 2 t:or
sto 1
kor 5

stut ... 1
qvigor ... 2
får ... 3
u. får ... 2
gl. svin ... 1

Hustru Marit ibidem:

oxe ... 1
kor ... 2
qviga ... 1
gl. get ... 1
får ... 6
u. får ... 1

Nils i Qvarnatorp:

utsäde ... 1 t:na
häst ... 1
oxar ... 2
kor ... 9
stutar ... 2
qviga ... 1
får ... 8
u. får ... 1
gl. svin ... 1

Jon på Strömedet:

utsäde ... 1½ t:na
sto ... 1
oxar ... 2
tjur ... 1
kor ... 4
stutar ... 2
qvigor ... 2
får ... 6
u. får ... 2
svin ... 1
u. svin ... 2

Bertil i Agen:

utsäde ... 1 t:na
häst ... 1
oxar ... 2
kor ... 7
stut ... 1
qvigor ... 2
får ... 5
u. får ... 4
u. svin ... 1

Mårten i Vismen:

utsäde ... 1 t:na
sto ... 1
oxe ... 1
tjur ... 1
kor ... 6
stut ... 1
qvigor ... 2
risbitar ... 4
gl. getter ... 4
får ... 2
u. får ... 2

Håkan i Gräsmossa:

utsäde ... ½ t:na
oxar ... 2
tjur ... 1
kor ... 6
stutar ... 2
qvigor ... 2
gl. får ... 6

Lasse ibidem:

utsäde ... 1 t:na
sto ... 1
oxar ... 2
tjur ... 1
kor ... 7
stutar ... 3
qviga ... 1
får ... 6
u. får ... 2
gl. svin ... 1

Arvid i Norhult:

utsäde ... 1 t:na
häst ... 1
oxar ... 2
kor ... 6
stut ... 1
qvigor ... 2
får ... 5
u. får ... 5

Påvel i Lervik:

utsäde ... 2 t:or
sto ... 1
oxar ... 2
tjur ... 1
kor ... 8
stutar ... 2
qvigor ... 2
får ... 6
u. får ... 5
u. svin ... 2

Lasse i Nytorp:

utsäde ... 2 skäpp.
kor ... 2
stut ... 1
gl. får ... 1

Hindrik i Tellekulla:

utsäde ... 1 t:na
sto ... 1
kor ... 5
stut ... 1
qvigor ... 2
får ... 2
u. får ... 2
u. svin ... 2

Lasse i Blidnäs:

utsäde ... 3 skäpp.
sto ... 1
tjur ... 1
kor ... 5
stut ... 1
qvigor ... 2
risbitar ... 6
getter ... 7
u. getter ... 2
får ... 4
u. får ... 5
gl. svin ... 1

Jon i Aspenäs:

utsäde ... 1 t:na
sto ... 1
oxar ... 2
tjur ... 1
kor ... 4
stutar ... 2
qviga ... 1
får ... 2
u. får ... 3
gl. svin ... 1

Peder i Finnbäck:

utsäde ... 3 t:or
sto ... 1
oxar ... 2
kor ... 12
stutar ... 3
qvigor ... 2
getter ... 6
u. getter ... 3
får ... 8
u. får ... 3
gl. svin ... 4
u. svin ... 1

Måns i Storäng:

utsäde ... 2½ t:or
sto ... 1
oxar ... 2
tjur ... 1
kor ... 8
stutar ... 2
qvigor ... 2
risbit ... 1
getter ... 5
u. getter ... 3
får ... 6
u. får ... 2
svin ... 1
u. svin ... 2

Oluf i Aggerud:

utsäde ... 5 t:or
häst ... 1
sto ... 1
oxar ... 4
tjur ... 1
kor ... 15
stutar ... 7

qvigor ... 6
får ... 12
u. får ... 2
svin ... 8
u. svin ... 4

Oluf Olufsson ibidem:

häst ... 1
oxe ... 1
kor ... 3
stutar ... 3
qviga ... 1

Måns i Bredegårdstorp:

utsäde ... 2 1/2 t:or
häst ... 1
oxar ... 2
kor ... 5
qvigor ... 2
risbitar ... 2
getter ... 4
u. getter ... 3
får ... 4
u. får ... 2
gl. svin ... 3

Hustru Anna ibidem:

utsäde ... 2 1/2 t:or
häst ... 1
oxar ... 2
tjur ... 1
kor ... 7
stutar ... 2
qvigor ... 2
får ... 5
u. får ... 4
svin ... 1
u. svin ... 1

Oluf Eskilsson i Bredegården:

utsäde ... 3 t:or
häst ... 1
oxar ... 4
kor ... 14
stutar ... 2
qviga ... 1
får ... 9
u. får ... 5
u. svin ... 3

Gunnar ibidem:

utsäde ... 3 t:or
häst ... 1
sto ... 1
oxar ... 3
kor ... 9
stutar ... 2
qvigor ... 2
får ... 8
u. får ... 2
gl. svin ... 1

Hindrik i Trösevatten:

utsäde ... 4 skäpp.
häst ... 1
u. sto ... 1
kor ... 7
stutar ... 2
qvigor ... 2
får ... 5
u. får ... 2

Simon i Limmingen:

utsäde ... 3 skäpp.
d:o på fall ... 1/2 t:na
häst ... 1
tjur ... 1
kor ... 3
stut ... 1
qvigor ... 2
risbitar ... 4
u. get ... 1
får ... 1
u. får ... 3
u. svin ... 2

Påvel i Hvenetorp:

utsäde ... 4 skäpp.
d:o på fall ... 3 »
häst ... 1
kor ... 7
stut ... 1
qvigor ... 5
gl. får ... 2
svin ... 1
u. svin ... 2

Staffan i Skärtorp:

utsäde ... 3 skäpp.
sto ... 1
tjur ... 1
kor ... 2
stut ... 1
får ... 2
u. får ... 2

Östre Löfnäs:

utsäde ... 1/2 skäppa
qviga ... 1

Lasse i Leräng:

utsäde ... 4 skäpp.
häst ... 1
tjur ... 1
kor ... 9
stutar ... 5
qviga ... 1
u. getter ... 2
får ... 14
u. får ... 1
svin ... 2
gl. svin ... 2

Oluf i Skrämhult:

utsäde ... 4 skäpp.
häst ... 1
kor ... 4
stut ... 1
qvigor ... 2
risbit ... 1
getter ... 5
u. getter ... 2
får ... 3
u. får ... 1

Inhyses Elin ibidem:

kor ... 3
u. får ... 1

Tomas i Ödehult:

utsäde ... 4 skäpp.
sto ... 1
kor ... 4
stut ... 1
qviga ... 1
gl. får ... 5

Jöns i Rådahult:

utsäde ... 3 skäpp.
d:o på fall ... 2 »
häst ... 1
sto ... 1
oxar ... 2
tjur ... 1
kor ... 9
qviga ... 1
gl. får ... 7
svin ... 2
u. svin ... 1

Anders i Sibberboda:

utsäde ... 1 t:na
häst ... 1
oxar ... 2
stutar ... 3
kor ... 4
tjur ... 1
qviga ... 1
får ... 3
u. får ... 2

Inga ibidem, inhyses:

gl. get ... 1
u. get ... 1
u. svin ... 1

Gamle Anders ibidem:

kor ... 3
qviga ... 1

Sven i Elsimmen:

utsäde ... 1 t:na
häst ... 1
kor ... 6

tjur 1
qvigor 2
får 2
u. får 2

Oluf i Abborrakärn:

utsäde 1 t:na
häst 1
sto 1
kor 10
tjur 1
stut 1
qvigor 3
bockar 2
risbitar 6
getter 12
u. getter 8
får 9
u. får 4

Peder i Valsjötorp:

kor 4
qviga 1
gl. får 3
u. får 3

Lasse i Emetorp:

utsäde 4 skäpp.
sto 1
oxe 1
kor 5
stut 1
qvigor 2
risbitar 4
getter 5
u. getter 2
får 2
u. får 1

Torbjörn i Utterbäck:

utsäde 1 t:na
fåle 1
oxe 1
kor 8
stut 1
qvigor 2
risbitar 2
getter 4
u. getter 3
får 6
u. får 3
gl. svin 1

Östen i Bråten:

oxar 2
kor 4
stut 1
qvigor 2
får 2
u. får 1

Lasse i Dalen:

utsäde 2 skäpp.

kor 4
tjur 1
stutar 2
qviga 1
får 3
u. får 3
u. svin 2

Bengt i Åsbergsvikstorp:

utsäde 3 skäpp.
u. sto 1
kor 8
risbitar 2
getter 3
u. getter 1
får 4
u. får 1
gl. svin 1

Mats i Åsbergsviken:

utsäde 2 t:or
fåle 1
u. sto 1
tjur 1
kor 7
stutar 2
får 5
u. får 3

Peder i Mörkeviken:

utsäde 1 t:na
sto 1
u. sto 1
tjur 1
kor 9
stutar 2
qvigor 3
risbitar 4
getter 16
u. get 1
får 9
u. får 1
u. svin 2

Kerstin i Kexsundet:

utsäde 1 t:na
sto 1
kor 8
tjur 1
qviga 1
får 5
u. får 3
u. svin 2

Erik i Qväggen:

utsäde 3 t:or
häst 1
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 17
stutar 5

qvigor 8
bockar 2
risbitar 3
getter 20
u. getter 6
gl. får 5
gl. svin 4

Jon i Granviken:

utsäde 1/2 t:na
häst 1
oxe 1
kor 6
stut 1
qvigor 2
risbitar 5
getter 7
u. getter 3
får 3
u. får 2

Peder i Ullevitstorp:

utsäde 1 t:na
sto 1
kor 5
stutar 2
bockar 2
risbitar 2
getter 4
u. getter 2
gl. får 4

Oluf i Tåbäcken:

utsäde 3 skäpp.
tjur 1
kor 5
stut 1
qviga 1
risbit 1
get 1
u. getter 2

Sten i Näs:

utsäde 2 t:or
häst 1
kor 9
tjur 1
stut 1
qvigor 2
risbit 1
getter 3
u. getter 2
får 3
u. får 3

Folke i Stockeviken:

utsäde 4 skäpp
häst 1
oxe 1
tjur 1
kor 3
get 1

u. get 1
får 2
u. får 2

Håkan i Sledebråten:

utsäde .... 1 1/2 t:na
häst 1
tjur 1
kor 8
stut 1
qvigor 3
risbit 1
get 1
u. getter 2
får 4
u. får 4

Nils i Bjurödan:

risbitar 2
get 1
u. get 1

Jöns i Lillefors:

utsäde .... 2 t:or
häst 1
fåle 1
kor 11
stutar 4
qviga 1
bockar 5
getter 6
u. get 1
får 5
u. får 1
gl. svin 2

Gulbrand i Stockeviken:

utsäde .... 1 t:na
häst 1
kor 4
stut 1
risbitar 5
getter 5
u. get 1

Oluf i Råglanda:

utsäde .... 1/2 t:na
häst 1
tjur 1
kor 7
stut 1
qvigor 4
får 3
u. får 4
gl. svin 1

Peder Simonsson i Mosserud:

utsäde .... 1 t:na
häst 1
kor 8
qvigor 2
bockar 4
risbitar 4
getter 5
u. getter 2
får 4
u. får 2

Påvel i Sandtorp:

utsäde .... 1 t:na
häst 1
kor 7
qviga 1
får 1
u. får 2

Mårten i Karlstorp:

utsäde .... 1/2 t:na
häst 1
kor 4
stutar 2
qviga 1
u. får 1

Jöns i Baggetorp:

utsäde .... 1 t:na
häst 1
kor 4
qvigor 3

Harald i Vargetorp:

utsäde .... 1 1/2 t:na
hästar 2
oxe 1
tjur 1
kor 9
stutar 2
qvigor 4
u. får 2

Jon i Rönningen:

utsäde .... 1/2 t:na
häst 1
kor 3
qviga 1

Jöns i Dalebäcken:

kor 4
stut 1
qvigor 2
risbitar 3
getter 2
u. getter 2

Björn i Löfnäs:

utsäde .... 1 1/2 t:na
häst 1
u. sto 1
tjur 1
kor 5
qviga 1
getter 2
u. getter 2
får 2
u. får 4

Nils i Stensviken:

utsäde .... 2 t:or
sto 1
oxar 2
kor 4
stutar 2
qvigor 6
get 1
u. get 1
får 4
u. får 2
svin 1
u. svin 2

Ingel ibidem:

sto 1
oxe 1
kor 5
stut 1
qvigor 2
får 3
u. får 2
gl. svin 1

Lars i Bjurkärn:

utsäde .... 1 1/2 t:na
häst 1
oxe 1
tjur 1
kor 6
stutar 2
qviga 1
bockar 4
risbitar 2
getter 7
u. getter 7
får 4
u. får 3

Östen ibidem:

ko 1
qvigor 2

Lars i Herrefallet:

häst 1
oxar 2
kor 2
gl. getter 3
gl. får 3

Jon i Herrenäs:

utsäde .... 1 t:na
häst 1
tjur 1
kor 9
stutar 3
qvigor 2
u. får 3
gl. svin 1

Jöns i Granberga:

utsäde	1½	t:na
häst	1	
kor	10	
stutar	2	
qvigor	2	
risbitar	2	
getter	7	
u. get	1	
får	4	
u. får	5	

Granbergsdal:

utsäde på fall	3	skäpp.
häst	1	
qvigor	2	
får	2	
u. svin	1	

Lasse i Lunnetorp:

utsäde	2	t:or
häst	1	
oxar	2	
kor	8	
stutar	2	
qvigor	2	
får	6	
u. får	1	
u. svin	1	

Jon i Rosensjö:

utsäde	2½	t:or
sto	1	
oxar	2	
tjur	1	
kor	12	
stut	1	
qviga	1	
får	4	
u. får	5	
u. svin	1	

Gunnar i Videbäck:

utsäde	1	t:na
häst	1	
oxar	2	
kor	6	
qviga	1	
får	3	
u. får	3	

Jöns på Knapedet:

utsäde	½	skäppa
häst	1	
kor	4	
qvigor	2	
gl. får	2	

Jon i Stråbergsmyran:

utsäde	1	t:na
d:o på fall	½	skäpp.
häst	1	
oxar	2	
kor	9	
qviga	1	
får	4	
u. får	3	
svin	1	
u. svin	1	

Markus i Fiskesjön:

utsäde	2	t:or
häst	1	
oxar	2	
tjur	1	
kor	9	
qviga	1	
gl. får	8	

Nils i Gelleråsen:

utsäde	5	t:or
häst	1	
sto	1	
oxar	3	
kor	14	
stutar	6	
qvigor	6	
får	6	
u. får	5	

Skattehemman.

Anders i Strömtorp:

utsäde	1½	t:na
häst	1	
kor	5	
stutar	2	
qvigor	3	
risbitar	2	
gl. getter	4	
får	5	
u. får	1	

Peder ibidem:

utsäde	1½	t:na
häst	1	
oxar	2	
tjur	1	
kor	5	
stutar	4	
qvigor	2	
får	3	
u. får	3	
risbitar	3	
getter	4	
u. getter	2	

Svening i Vestansjö:

utsäde	2	skäpp.
sto	1	
kor	5	
qvigor	2	
risbitar	3	
gl. getter	5	
får	3	
u. får	2	

Sven i lilla Strömedet:

utsäde	1	t:na
fåle	1	
oxar	2	
kor	7	
stut	1	
qvigor	2	
gl. får	3	

Frälsehemman.

Erik Hansson i Ullevettern:

utsäde	2½	t:or
häst	1	
oxar	2	
kor	9	
tjur	1	
stutar	3	
qvigor	3	
risbit	1	
getter	8	
u. getter	7	
får	4	
u. får	2	
svin	3	
u. svin	1	

Jon i Alkvettern:

utsäde	2	t:or
fåle	1	
sto	1	
oxe	1	
kor	10	
stutar	2	
qvigor	2	
risbit	1	
u. get	1	
får	5	
u. får	1	
gl. svin	1	

Enar ibidem:

utsäde	2	t:or
sto	2	
oxar	2	
tjur	1	
kor	11	
qviga	1	
risbit	1	
gl. getter	5	
får	5	
u. får	3	
svin	2	
u. svin	1	

Oluf i Skatstorpbäcken:

utsäde	2 skäpp.
kor	3

Kronohemman.

Lasse Nilsson i Immen:

utsäde	1 t:na
hästar	2
kor	11
stut	1
qviga	1
risbitar	3
får	1
u. får	4

Lasse Pedersson ibidem:

utsäde	1 t:na
hästar	2
kor	8
stutar	3
qvigor	3

Soldaters egen boskap.

Oluf i Brännebacka:

utsäde	8 skäpp.
häst	1
kor	5
stutar	2
qvigor	2
får	3
u. får	2

Anders i Degernäs:

oxe	1
kor	3
qvigor	2
u. får	1

Erik i Sandtorp:

häst	1
ko	1
gl. får	1

Anders i Stegleviken:

kor	2

Bengt i Käxsundet:

ko	1
stut	1
qviga	1

Kyrkones sexmän med deras bomärke:

Nils Jonsson i Gelleråsen

Peder Hansson i Backa

Gunnar i Bredegården

Jöns Nilsson i Dufvedalen R

Erik i Qväggen

Björn i Löfnäs

Jon Larsson rustmästare.

(Prestens sigill, tillplattadt.)

Säsom förut blifvit sagdt har något sammandrag af föregående längd icke återfunnits, icke heller någon uträkning öfver det belopp, som boskapsskatten sålunda bort inbringa för 1626. Men till jemförelse må anföras de redovisningar i sådant afseende, som förekomma i 1624 och 1625 års arrendatorsräkenskap för Östersysslets dåvarande fögderi, hvilka redovisningar, då sjelfva längderna icke återfinnas, åtminstone kunna gifva ett begrepp om de belopp, som kronans arrendator ansett sig böra redovisa. Dessa redovisningar, som äro hvarandra alldeles lika till siffrorna för båda åren, har följande utseende:

Boskapshjelpen af Östersysslet i Vermeland, som utgiek anno 1624 och löper till uppbörd såsom presternas förseglade längder vidare utvisa och förmäla, nämligen (af)

		daler	öre	pgr.
Kils	prestegäld	975 daler	20 öre	9 pgr.
Nyeds	»	352	28	6
Frisdalen	»	1,275	1	12
Elfvedalen	»	1,536	6	6
Väsehärad	»	825	27	6
Ölmehärad	»	865	23	6
Karlskoga soeken		366	24	12
Visnums prestegäld		855	2	18
Råda socken		170	30	—
Bergslagen (Fernebo)		506	5	3
Summarum uppå boskapshjelpen af Östresysslet i Vermeland anno 1624 penningar		7,730 daler	9 öre	6 pgr.

Enligt en härvid förekommande anteckning skulle Karlskoga socken, jemlikt ett k. bref 6 Maj 1623 hafva »halfva hjelpen fri». Denna frihet bekräftades sedermera genom ett annat bref, dat. Stockholm 28 April 1625, hvarigenom, enligt ordalydelsen, »de fingo utgöra boskapsskatten som pålagd är efter den ordning som frälsebönderna utgöra», eller till hälften mot skatte- och kronobönder. Derjemte hade genom en af kammarråden 19 Januari sistnämda år lemnad förklaring föreskrifvits, att krigsfolkets eller knektarnes boskap skulle särskildt upptecknas, och att soldaterna till framtida afräkning i sin besoldning skulle få behålla derå belöpande afgifter. Af denna anledning äro ock de 5 soldater, som då funnos i Karlskoga, med sin egande boskap i särskild afdelning antecknade i föregående boskapslängd.

Qvarntullen och mantalspenningarna; den äldsta mantalslängden.

Enligt riksdagsbeslut af 2 April 1625 åtogo sig ständerna den s. k. *qvarntullen*, hvarmed förstods en afgift till kronan, lagd på all den spanmål, som fördes till qvarn att förmalas, hvilken skatt skulle utgå för 1 t:na hvete med 12 öre, för 1 t:na råg 8 öre, för 1 t:na ärter 6 öre, för 1 t:na korn eller malt 3 öre, för 1 t:na hafre 2 öre o. s. v.; men då *handqvarnar* ännu mycket begagnades, föreskrefs äfven, till förekommande af förlust för kronan, att en hvar, som egde handqvarn, skulle uppgifva huru mycket han ville på den förmala och skatta derefter. Då emellertid tillräcklig kontroll ej kunde utöfvas öfver den sålunda bestämda skatten och man ej heller ansåg sig kunna helt och hållet förbjuda handqvarnars begagnande, öfvergafs detta beskattningssätt och valdes i stället ett annat, hvarigenom man efter uppskattning af den skattskyldiges spanmålsförbrukning för året bestämde det belopp han borde betala. På detta sätt tillkom i riksdagsbeslutet 24 December 1627 den föreskriften, att allmogen och presterskapet för handqvarnarnas bibehållande skulle betala en *personlig afgift* af en mark eller 8 öre för hvart hjon, som var öfver 12 år och fans i husbondens bröd, samt derjemte kronotull för hvad som förmaldes på odalqvarnarna.

Emellertid ansågs den sålunda bestämda afgiften otillräcklig och utvägar vidtogos för att höja densamma. Detta skedde genom ett k. mandat 14 December 1628 och ett k. bref till allmogen i gemen 12 Januari 1629, i enlighet hvarmed handqvarnarna, på allmogens enträgna begäran, än vidare på behaglig tid skulle tillåtas under de vilkor, att den, som ensamt begagnade odalqvarn, gaf tull efter taxan, men husbönder, som ville begagna handqvarnar, betalte sex mark för hvarje deras hjon öfver 12 år och voro ändock pligtige att utgifva tullen för den säd, som de läto förmala å odalqvarnar. Beloppet nedsattes kort derefter genom ett k. cirkulär 27 Mars sistnämda år till 5 mark, hvarigenom skatten erhöll benämning af *femmarkshjelpen*.

Denna handqvarnsskatt afskaffades 1631, såsom för de fattiga odräglig. Till och med Gustaf Adolf sjelf insåg detsamma och han förklarade i bref. dat. Werben 5 Augusti samma år att »handqvarnarna må blifva som de äro; vi hålla det för qvarntull nog, när en arbetar så armarna värka», hvarefter från följande året den ursprungliga *qvarntullen* i hela sin vidd skulle tillämpas enligt en med hänsyn till penningevärdets fall förhöjd taxa. Men redan i December 1633 hade regeringen enligt ständernas önskan och för det myckna underslefvets skull befallt, att qvarntullen skulle i Finland på försök utbytas mot en afgift af 12 till 16 öre för

hvarje person öfver 12 år. Under 1634 fingo på särskild begäran Vermland, Vestergötland och Småland tillstånd att erlägga *mantalspenningar* i stället för qvarntull, 3 mark för hvarje person; och sedan det befunnits, att mantalspenningarna gåfvo dubbelt så mycket som qvarntullen, anbefaldes äfven öfriga landshöfdingar 14 November 1634 att öfvertala sina länsinvånare till detsamma. Denna vigtiga skatteförvandling försiggick utan riksdagsbeslut, men å somliga orter inkallades dock ett slags provinsialmöten. Från och med 1635 hafva emellertid mantalspenningarna varit en ständig pålaga, visserligen med några smärre jemkningar och lindringar i afseende på åldersgränsen m. m., men dock alltid utgjorda utan hänsyn till den skattskyldiges förmögenhet[1].

Den äldsta mantalslängd för Karlskoga, som på grund af 1627 års förutnämda riksdagsbeslut blef upprättad, återgifves här nedan efter en i Kammararkivet numera förvarad, af dåvarande kyrkoherden *Jakob Jonæ* upprättad och skrifven förteckning af detta utseende:

Längd på manfolk och qvinfolk, som komne äro till sina tolfte år, skrifvet den 20 Februari anno 1628.

Karlskoga socken.

Pastor	6	Lars i Immetorp	4
Oluf Eskilsson i Bredegården	5	Sven i Valås	2
Gunnar ibidem	6	Enkan i Lambersan	2
Erik i Bo	4	Peder i Östervik	6
Jon ibidem	2	Lars i Knutsbo	5
Bonde ibm	5	Anders ibm	6
Peder i Backa	6	Enkan i Brännebacka	2
Peder i Sandtorp	5	Oluf i Ålekärr	2
Oluf i Brickegården	9	Jöns i Dufvedalen	7
Jordan ibm	6	Oluf i Ölsdalen	2
Peder i Nortorp	4	Lars i Degernästorp	3
Lars ibm	2	Bertil i Agen	3
Lasse i Dalen	3	Lars i Degernäs	3
Lasse i Leräng	5	Marit ibm	1
Oluf i Skråmhult	3	Nils i Qvarntorp	2
Östen i Bråten	2	Jon i Strömedet	5
Tomas i Ödehult	2	Anders i Strömtorp	3
Nils i Fiskelösen	2	Håkan ibm	2
Jöns i Rådahult	3	Lars i Gräsmossen	2
Sven i Elsimmen	5	Mats ibm	2
Anders i Hult	2	Sven i Lilla Strömedet	2
Anders i Sibberboda	2	Svening i Vestansjö	2
Torbjörn i Utterbäck	3	Martin i Vismen	3
Oluf i Abborkärn	6	Arvid i Norhult	5
Peder i Våtsjötorp	4	Jon i Stråbergsmyran	3

[1] Jfr ODHNER, Sveriges inre historia under drottn. Kristinas förmyndare, sid. 239.

Påvel i Lervik	4	Arvid i Källemo	3
Henrik i Tällekulla	3	Markus i Fiskesjön	4
Oluf i Nytorp	2	Jon i Herrsjötorp	3
Lasse i Blidnäs	2	Jon i Herrnäs	4
Jon i Aspenäs	3	Mats i Åsbergsviken	3
Peder i Finnbäck	5	Bengt ibm	4
Måns i Storäng	5	Peder i Mörkviken	6
Oluf i Aggerud	7	Kerstin i Käxesundet	5
Måns i Bredegårdstorp	3	Erik i Qväggen	8
Anders ibm	3	Nils i Stensviken	3
Nils i Galleråsen	6	Håkan ibm	4
Lars i Lunnetorp	5	Peder i Ullvetterstorp	4
Vestra Lunnetorp	2	Lars i Bjurkärn	6
Enkan i Rosensjö	5	Jöns i Dalebäcken	2
Gunnar i Videbäck	2	Björn i Löfnäs	4
Jöns i Knapedet	3	Håkan i Slädebråten	2
Enar i Alkvettern	4	Gullbrand i Stegelviken	5
Jon ibm	4	Jöns i Lillefors	5
Nils i Kölebråten	4	Peder i Mosserud	4
Nils i Kedåsen	3	Oluf i Rålanda	6
Lars Nilsson i Immen	6	Oluf i Tåbäck	2
Lars Pedersson ibm	4	Harald i Vargetorp	3
Henrik i Trösvattnet	3	Lars i Baggetorp	4
Simon i Limmingen	5	Jon i Rödningen	2
Påvel i Hvenetorp	3		
Staffan i Skärtorp	4	*Desse mala vid tullqvarnen:*	
Oluf i Östra Löfnäs	3	Jon i Granviken	3
Sigfrid i Kärne	5	Sten i Näs	6
Påvel ibm	4	Folke i Stockviken	2
Henrik ibm	2	Lars i Herrfallet	3
Jöns i Granberga	5	Ullvettern	5
Hans ibm	2		

Summa enligt originalet 419 personer.

Den som vill kontrollräkna denna längd skall dock snart finna att summan uppgår till endast 417 personer. Då afgiften var bestämd till en mark för hvarje person, uppgick alltså denna skatt till $104^1/_4$ daler. Men såsom förut är visadt var afgiften under åren 1629—1631 fem gånger högre eller 5 mark för hvarje person, hvarefter den 1634 nedsattes till 3 mark, med hvilket sistnämda belopp mantalspenningarna derefter utgjordes i långliga tider.

Såsom tillika varande en bland de äldsta, som åtminstone i viss mån angifver *folkmängdens* storlek inom Karlskoga dåvarande *pastorat*, lärer den här ofvan meddelade mantalslängden äfven ur andra synpunkter icke sakna sitt intresse.

Kyrkotionde samt förläningar och afkortningar.

Den tiondeuppbörd, som redovisas i 1600 års fogdehandling är förut (sid. 68) omtalad. I den mån nybyggesväsendet och odlingen framskred, borde naturligtvis denna statsinkomst jemväl ökas, men detta synes dock icke framgå af de anteckningar härom, som blifvit gjorda och här nedan meddelas ur en del fogderäkenskaper för den följande tiden. Sålunda redovisas i 1605 års räkenskap att tiondeuppbörden uppgått till $28^4/_5$ t:or råg, $23^1/_2$ t:or malt, $2^1/_2$ t:or korn, $8^1/_2$ t:or blandkorn och $15^4/_5$ t:or hafre eller tillsammans något öfver **79** t:or spanmål. Man räknade då 5 skäppor i tunnan, och redovisningen gjordes af kronans fogde. Men kort härefter förordnades en särskild tiondefogde för Nerike, Vermland, Vadsbo och Valla härader, *Olof Andersson*, som derefter innehade denna uppbörd till dess han 1613 efterträddes af *Mårten Sigfridsson*, efter hvars afgång 1618 tiondeuppbörden åter öfverlemnades till kronans vanliga fogdar.

För 1608 redovisade nämde Olof Andersson tiondeuppbörden i Karlskoga till: råg 34 t:or $1^1/_2$ skäppa, korn 4 t:or 1 skäppa, malt 20 t:or 2 fat, blandkorn $3^1/_2$ t:or och hafre 13 t:or 1 skäppa 4 fat eller tillsammans öfver **75** t:or, således 4 t:or mindre än 1605. Såsom en lämplig verifikation till denna redogörelse må hänvisas till kyrkoherden Olof Hanssons skrifvelse till tiondefogden, hvari kyrkoherden erinrar om de stora svårigheter, hvilka voro förbundna med tiondens redovisning af det svenska och finska folket, »som hafva sin säd i stackar och hässjor $^1/_2$ eller hel mils väg i skogen». Denna skrifvelse återfinnes bland längre fram meddelade handlingar.

För 1609 saknas räkenskapen öfver tiondeuppbörden i Vermland, men af bevarade sockenlängder framgår att spanmålen levererats i kyrkohergena efter ett nytt måttsystem, med 8 fjerdingar i tunnan och 4 fat i fjerdingen. I 1612 års räkenskap upptages tiondeuppbörden utgöra: hvete $1^1/_2$ fjerd., råg och malt 57 t:or 3 fat, blandkornsmalt 7 t:or 5 fjerd. och hafre 4 t:or 5 fjerd., eller tillsammans omkring **70** t:or. De anförda uppgifterna för åren 1605, 1608 och 1612 vittna således om ett nedåtgående i denna statsinkomst och, egendomligt nog, blir det föga bättre under den närmast kommande tiden.

För 1614 redovisar tiondefogden Mårten Sigfridsson såsom inkomst af Karlskoga: hvete $5^1/_4$ fjerd., malt 26 t:or $7^1/_2$ fjerd., råg 38 t:or $^1/_2$ fjerd., blandkorn 9 t:or 2 fjerd. 3 fat och hafre 6 t:or 3 fjerd., eller tillsammans öfver **81** t:or. Det följande året sjunker dock denna uppbörd ganska betydligt. Då redovisas nämligen: hvete 1 fjerd. 3 fat, råg 16 t:or 2 fjerd., malt 27 t:or, blandkornsmalt $10^1/_2$ t:or 3 fjerd. och hafre 4 t:or; tillsam-

mans **58** t:or eller en minskning af 23 t:or[1]. För 1616 är resultatet dock bättre: råg 26 t:or 3½ fjerd., malt 16½ t:or 1 fjerd. 1 fat, korn 6 t:or 4 fjerd. 8 fat, blandkorn 8 t:or 4½ fjerd., blandkornsmalt 6 t:or 7 fjerd. och hafre 5 t:or 3¾ fjerd., eller tillhopa något öfver **70** t:or, hvilken summa ånyo sjunker 1617, då såsom uppbörd redovisas: råg 32 t:or 6 fjerd., blandkorn och malt 10 t:or 2½ fjerd., malt 14 t:or 5½ fjerd. och hafre 7½ t:or, tillsammans **65** t:or.

För 1618 saknas fullständig redovisning, men i 1619 års räkenskap redovisar fogden Jöns Bock den största tiondeuppbörd, som hittills förekommit, nämligen: hvete 7½ fjerd., råg 54 t:or, rent malt 26 t:or, blandkornsmalt 10 t:or och hafre 6 t:or 5 fjerd., tillsammans öfver **97½** t:or, och i 1620 års räkenskap är uppbörden nästan lika stor, uppgående af hvete till 4 fjerd., råg 51 t:or, malt 29 t:or, blandmalt 7 t:or och hafre 6 t:or, eller tillhopa **93½** t:or. I 1621 års räkenskap, som är den sista, i hvilken dylik specialredogörelse förekommer, uppnås jemväl den högsta totalsumman, uppgående till **104** t:or, fördelad sålunda: hvete 4 fjerd., råg 51 t:or 4 fjerd., rent malt 30 t:or 6 fjerd., blandmalt 12 t:or 2 fjerd. och hafre 9 t:or.

Af den sålunda redovisade kronotionden utgingo åtskilliga anordningar till olika ändamål. Såsom *vinsäd* till sockenkyrkan utgick årligen till en början 2 t:or »ren spanmål», d. v. s. råg eller korn, men denna post höjdes 1611 till 3 t:or, antagligen på muntlig befallning af konung Karl IX personligen, då han samma år gästade Karlskoga prestgård — något bref derom har icke återfunnits, men räkenskaperna utvisa denna förhöjning. Såsom *damspan* eller »släparelön» till kyrkovärdarna utgick först 2 skäppor om året till 1612, då beloppet höjdes till ½ tunna; detsamma höjdes ytterligare 1615 till ¾ tunna och 1617 till 1 tunna, dervid det sedermera förblef en längre tid. Från slutet af Karl IX:s regering utgick äfven 1 t:na om året till kyrkan i Mariestad, den s. k. *domkyrkotunnan*, äfvensom »*bibeltryckstunnan*», anslagen till tryckning af biblar, samt från och med 1613 *vederlagsspanmål*, 10 t:or, till församlingens kyrkoherde, en förmån som antagligen blef honom förunnad vid enkedrottning Kristinas första besök i Karlskoga, ehuru något bref derom icke återfunnits. Denna spanmål uppföres emellertid såsom en årlig utgift så väl under Olof Hanssons återstående tjenstetid som under den tid hans efterträdare var kyrkoherde i församlingen.

Utom denna vederlagsspanmål åtnjöt kyrkoherden en ännu större förmån af den kronotionde, som utgjordes inom Karlskoga. Redan 1597 hade Olof Hansson genom ett k. bref, dat. Örebro 22 April, erhållit »till hjelp och underhåll årligen halfparten af all den kyrkotionde, som uti förenämda Karlskogs kyrkoherberge årligen falla kunde», och denna förmån bekräftades sedermera genom ett nytt k. bref, dat. Örebro 11 April 1611, då honom beviljades »till årlig hjelp och underhåll halfparten af all *behållen* kyrkotionde» dersammastädes, hvilken förläning samvetsgrant årligen redovisas i kronoräkenskaperna både till Olof Hansson och hans närmaste efterträdare i tjensten.

---

[1] Denna ovanligt stora minskning härleder sig af den missväxt, som var rådande under 1614 och hvarom en antydan på annat ställe (sid. 86) blifvit lemnad.

Såsom exempel på denna redovisning må anföras dels följande qvitto ur 1618 års fögderiräkenskap och dels ett facsimile af ett annat qvitto ur 1619 års räkenskap, hvilket sistnämda har ett särskildt intresse deraf, att det är den *sista* af Olof Hansson *egenhändigt* skrifna handling, som utg. kunnat uppleta. Det förstnämda qvittenset har denna lydelse:

Bekännes jag Olaus Johannis, pastor uti Karlskogs socken, att hafva bekommit af Karlskogs kyrkoherberge mitt årliga vederlag och sedan halfparten af all behållen tionde 18 Februari anno 1619: vederlagsråg 10 t:or, (löne-) råg 13 t:or 2 fjerd., rent malt 9 t:or $4^1/_2$ fjerd., blandkornsmalt 8 t:or $1^1/_2$ fjerd., hafra och mjöl 3 t:or $^1/_2$ fjerd. — Kyrkan hafver ock bekommit till vin, råg 3 t:or. Målekarlarne hafver ock fått sin släparelön råg 1 t:na. — Oluf laxefiskare i Karlskog hafver ock bekommit sitt årliga underhåll, råg 4 t:or, rent malt 2 t:or. — Att så i sanning är under pastoris signet.

Den i detta qvitto omförmälda laxfiskarens aflöningsspanmål utgick jemväl af kronotionden, dock först sedan pastor erhållit hvad honom tillkom.

Redan i 1600 års räkenskap förekommer en anteckning derom att »Visuum och Väse härad med Karlskoga socken hafva *fritt alla årliga dagsverken* för förslor och andra skjutsfärder under bruket». Denna förmån, för så vidt den kan kallas för sådan, då den säkerligen motsvarades af något annat, mer eller mindre besvärligt onus, är lika gammal till sitt ursprung som bruksrörelsen vid Kroppa. För ett fåtal hemman, som lågo närmast intill bruket, afkortades nästan alla deras öfriga utskylder, emedan de hade skyldighet att ständigt göra körslor för brukets räkning, hvarom hertig Karl 5 Juni 1585 utfärdat en skrifvelse[1], hvilken vanligen åberopas till stöd för afkortningsåtgärden. Men äfven andra, mera aflägset belägna hemman åtnjöto vissa skattefriheter, emedan de, såsom belägna vid en stor landsväg, »blefvo med långa skjutsfärder och mycken gästning betungade», såsom det heter i ett Karls bref, dat. Örebro 22 Januari 1584, eller ock, såsom det heter i ett annat bref, dat. Nyköping 5 Augusti 1585, emedan de »måste som oftast vara vederredo till att forsla och föra hvad som från och till våra bergsbruk i Vermland behöfves; dertill sitta de i en stor allmän väg och gästning, yttermera än de andre, som der ifrån och ini landet boendes äro». Dessa allmänna skattelindringar bekräftades upprepade gånger genom särskilda k. bref, såsom 22 Mars 1611, 6 Maj 1623, 28 April 1625, 31 Juli 1634 m. fl. Af mera lokal eller enskild natur kunna deremot de eftergifter från åtskilliga onera betraktas, hvilka medgåfvos vissa söder om Kroppa bruk inom Karlskoga belägna hemman antingen genom af vederbörande ståthållare utfärdade »sedlar», såsom af Axel Ryning 28 Januari 1612, af Bo Ribbing 13 Maj 1613 och 13 Juni 1620, eller af enkedrottning Kristina genom af henne i Filipstad 6 Februari 1621 utfärdad skrifvelse o. s. v.

I den fullmakt Olof Hansson erhöll såsom kyrkoherde vid Möckelsbodar blef han tillförsäkrad åtskilliga skattefriheter och lättnader, som presterskapet i allmänhet ej fick åtnjuta. Men presterna voro derför icke alldeles bortglömda då det gällde skattelindringar. Sålunda erhöllo de

---

[1] Se härom sid. 48 här ofvan.

genom ett hertig Karls bref, dat. Nyköping 19 Juni 1576, försäkran att »obehindrade njuta och behålla tionde, vederlag och stommar, lika som de tillförene äro vane att hafva, hvarken mer eller mindre». Genom enkedrottningens bref, dat. Stockholm 27 November 1612 eller 1613[1], skulle presterna få behålla sina stommar »fria för vissa och ovissa utlagor», hvilken frihet sedermera bekräftades af Gustaf Adolf i bref, dat. Stockholm 4 Juli 1621.

Äfven rent *personliga* förläningar och skattefriheter voro ingalunda sällsynta. Den äldsta förläning, hvarom någon återfunnen handling för Karlskoga förmäler, är det bref, dat. Nykroppa 24 Februari 1588, hvarigenom *Måns i Hytte,* i egenskap af fjerdingsman eller snarare ett slags faktor, erhöll ett årligt anslag af 8 t:or spanmål från Varnums kyrkoherberge. Af en annan, senare handling, dat. 28 Januari 1612 framgår att åbon i Hytte, som då hetat *Nils* och möjligen kunde vara en son till den föregående, i likartadt arvode uppburit 4 t:or spanmål.

Enligt ståthållaren Bo Ribbings »sedel» af Örebro 1 Juni 1607 hade han till byggmästare vid Kroppa bruk antagit »*Jon i Bergsjötorp*», men som detta torp låg »något afhändt från bruket», erhöll han till boställe »ett kronans torp närmare bruket, benämdt *Stegelviken,* hvilket han för *sin tjenst* skulle hafva frihet på». Man skall ock finna i de följande årens räkenskaper att alla utlagor för »Jon i Stegelviken» föras till afkortning, och sedan han 29 Maj 1613 erhållit likasom fullmakt på sin tjenst, tillika med årlig lön af »spanmål 12 t:or, penningar 12 daler och sitt torp Stegelviken benämdt fritt för alla utlagor», var en dylik årlig afkortning icke vidare underkastad någon erinran eller anmärkning från »kammarens» sida. Detta förhållande fortfor till 1621, samma år då Kroppa bruk i sammanhang med fögderiuppbörden för kronans räkning utarrenderades. Det är ock möjligt att Jon byggmästare vid samma tid aflidit. Gullbrand Jonsson i Stegelviken, hvilken sedermera förekommer såsom torpets innehafvare, är antagligen en af byggmästarens ättlingar.

Hemmanet *Herrsjötorp* innehades i början af 1600-talet af en »bruksskrifvare» vid Nykroppa, som benämnes än Hans Nilsson och än Hans Andersson (dalkarl), naturligtvis med frihet från alla utlagor. Under åren 1608—1615 uppgifves bruksskrifvaren *Erik Hansson* såsom innehafvare af samma hemman, jemväl mot skattefrihet för sin tjenst, hvarefter denne från 1616 till dess bruksarrendet börjar på samma vilkor innehade ett större och bättre hemman Stora Skanum. Enligt hertig Karl Filips bref, dat. Filipstad 5 Februari 1621, erhöll en »förlamad krigsman *Jon Månsson*» såsom belöning för »sin långa och gamla tjenst, den han kronan och fäderneslandet uti åtskilliga fejdetider gjort och bevist hafver» samma Herrsjötorp »att njuta, bruka och uti sin lifstid för vissa och ovissa persedlar behålla», med undantag dock för boskapsskatten samt vissa tjenstbarheter till Storfors bruk. Denna besittningsrätt med åtföljande friheter bekräftades sedermera genom Gustaf Adolfs bref, dat. Gripsholm 6 December 1623, deri Jon Månsson kallas en »förlamad fänrik». Han uppräknas

[1] Om det rätta årtalet är man osäker, emedan de talrika afskrifter af ifrågavarande bref, som förekomma i fogdehandlingarna, hafva stundom året 1612 och lika ofta 1613. I 1621 års bekräftelsebref talas dock om ett föregående likartadt bref från 1613.

under åren 1629—1632 bland tingslagets *nämdemän*, hvarefter hans namn icke vidare återfinnes i de bevarade handlingarna.

Under dessa »fejdetider» voro *knektar* inom Karlskoga socken ingen sällsynthet. Dessa egde jemväl skattefrihet för hemman eller torp, som de kunde innehafva, men dylika hemmansinnehafvare voro dock få. En bland dem var *Bertil Simonsson*, som innehade 1/4 mtl *Botilsboda* (äfven kalladt Bottesbol eller Agen) och som 1610 blifvit utskrifven till knekt. Af 1613 års fogderäkenskap framgår att så väl denne Bertil, som Påvel i Näs, Anders husman, Erik Bengtsson (i Åsjötorp?), Olof i Alkvettern och Sven i Bergsjötorp, erhållit såsom aflöning hvardera 1 t:na råg. Huru länge förenämde Bertil varit i knektetjenst framgår ej tydligt af handlingarna, men det synes dock ha varit endast 4 eller 5 år. Deremot upptages Erik Bengtsson från 1617 i egenskap af knekt ega skattefrihet för 1/4 hemman Åsjötorp och 1623 äfven Oluf Påvelsson för 1/4 hemman Stålbergsviken. I 1624 års räkenskap uppräknas flera hemman, hvars utskylder blifvit anslagna till lön åt främmande knektar, såsom Näs åt en trumslagare, samt Sandtorp, Flosjötorp, Östra Löfnäs, Stålbergsviken, Matlången och Klenoret åt andra. Hemmanet Åsjötorp upptages deremot såsom öde från 1625, antagligen emedan dess innehafvare stannat qvar i kriget.

Äfven under de följande åren uppräknas ett eller annat »tilldelningshemman», hvars ränta skulle utgå till »krigsfolket», och i 1626 års här ofvan meddelade boskapslängd uppräknas äfven några knektar, men bygdens närbelägenhet till bergslag med deraf följande talrika skjutsfärder, körslor och gästningar, synes dock hafva föranledt en skonsammare behandling i militäriskt hänseende, ett förhållande som fortfarit intill våra dagar.

Under denna tid, då något *brandförsäkringsväsen* icke fans, var det sed, att nedbrunna gårdar och lägenheter erhöllo ett eller annat års skattefrihet för gårdens återuppbyggande. Sålunda förekommer i 1609 års räkenskap att *Knutsbol* blifvit »bränd af vådeld anno 1608 och njöt samma år ett års frihet; och efter han miste allt det han åtte (egde), hafver Oluf Kristofersson[1] gifvit honom ännu 1/2 fritt 1609», men för att denna lindring icke skulle upprepas, har det granskande kammarrådet här bredvid anteeknadt: »bestås allena detta året och intet vidare». I 1616 års räkenskap är anteeknadt att »för *hr Olof i Karlskoga* är genom vådeld uppbrändt allt hans hö och korn, så att han intet undanfick; derföre är honom uppå min nåd. öfverhets nådige behag förskonat på hans gärder och utlagor, derpå min nåd. drottnings bref»: penningar 4 daler; men det åberopade brefvet kan ej återfinnas. — I 1624 års jordebok och räkenskap redovisas, på sätt förut (sid. 98) blifvit nämdt, huruledes 2 bönder i *Knutsbol hade mist sina gårdar genom vådeld*, och af denna auledning erhållit afkortning å årliga räntan med ett belopp af 8 daler 17 öre 14 2/5 pgr.

På samma sätt förekommer i 1628 års räkenskap, att »efter ståthållaren välb. Karl Bondes sedel den 4 Juli år 1628 hafver Nils i *Hytte* i Varnums socken (skogsbygd) fritt visse och ovisse persedlar uti 3 år, för det hans hemman är af vådeld afbrändt och allt det han åtte» (egde),

[1] Dåvarande ståthållaren i Vermland.

hvarefter såsom afkortning utföres ett belopp af 2 daler 6 öre 12 pgr. Af den ifrågavarande »sedeln» kan inhemtas, att egaren till detta frälsehemman, Bo Ribbing, jemväl beviljat den brandskadade 3 års frihet på de utlagor, som till frälsemannen skulle utgöras.

Längre fram i tiden förskaffade sig den, som lidit skada af vådeld, rättens intyg, s. k. häradsbevis om den skada han lidit, hvarefter honom likaledes beviljades någon kortare tids skattefrihet för att upprätta skadan. Det inträffade dock fall, då den brandskadade lemnade alltsammans åt sitt öde och rymde sin väg. Så skedde vid *Skarpetorp* och det är ej otroligt att samma manöver upprepats vid *Kyrkotorp*, hvilket hemman ock låg öde en längre tid.

Karl den niondes sista bergslagsresa.

I slutet af år 1610 voro ständerna samlade i Örebro och ännu flera månader i början af det följande vistades konung Karl med sitt hof derstädes, under hvilken tidrymd åtskilliga bref och skrifvelser rörande bergslagerna och deras angelägenheter härifrån aflätos. För att personligen taga kännedom om vissa af dessa angelägenheter, gjorde han i medlet af Mars månad en restur genom Nora och Vermlands bergslager. Banade landsvägar funnos visserligen icke, ty de anlades först omkring 30 år senare, men det är att antaga att vintervägarna just vid den tiden varit ypperliga och att således en färd genom dessa bygder kunde ske med någorlunda beqvämlighet, vida skild från den narraktiga fåfänga, som i våra dagar utvecklas vid likartade färder. Konungens resa anträddes alltså 12 eller 13 Mars från Örebro den forna vinterleden öfver sjön Lången och vidare norrut öfver kärr, mossar och sjöar till Nora kyrkoby, der efter tidens sed den höge resenären tog in i prestgården hos dåvarande kyrkoherden *Magnus Hieronymi.* I ett ännu bevaradt egenhändigt qvitto, dat. Nora två år senare eller 31 Mars 1613, intygar denne, att »anno 1611 när vår nådige konung, högloflig i åminnelse, konung Karl då regerande nu afsomnad och när Gudi, kom till Noreskoga, gjorde bergsmännerna ut osmundsjern till K. M:ts ankomst», och att »af samma jern hafver välaktig Mikel Henriksson, på samma tid fogde vid Nora, levererat mig 9 fat osmundsjern för min bekostning, som jag på samma tid hade». Af ett annat qvitto, dat. Nora 29 December 1612, och utgifvet af Kristofer Staffansson i Lund, en gård belägen å kyrkobyns område, får man veta att nyssnämda fogde till Kristofer »levererat och betalt för den gästning jag hade i den tid salige och högloflige konung Karl var uti Nora bergslag» följande persedlar: 6 fat osmundsjern, 9 l:℔ kött och fläsk, 48 kakor bröd, 2 m₰ smör, 28 st. ljus och 2 hjerpar. Af ett tredje qvitto, dat. Nora 3 Februari 1612 och utgifvet af »Oluf Ingevalson, rådman uti Nora bergslag» [1], kan inhemtas, att fogden »anammade af mig till salig och högloflig konung Karls hästar, hö 7 lass, hvilket blef fördt uti prestegården och Lund, der h:s K. M:t med sitt hof gästade, och förenämde Mikel Henriksson hafver mig derföre levererat och betalt osmundsjern sju hundradt». Slutligen redovisar fogden sjelf i sin räkenskap att till »hofförtäring, när H. M:t var i bergslagen och af och an förreste till Vermlands bergslag, såsom ock betalt i herberge», hade »bergsmännerne utgjort till hjelp dessa persedlar», nämligen: 15 fat osmundsjern, 14 l:℔ kött och fläsk, 6 t:or foderkorn, 4 tunnor öl, $2^1/_2$ fjerd. bröd, 2 m₰ smör, 6 m₰ ljus, 26 ägg och 2 hjerpar.

---

[1] Omtalad i *Noraskogs arkiv* I: 112.

Den eldsvåda, som öfvergiek Nora kyrkoby ett par år förut innan det kungliga besöket egde rum, oeh hvarvid ej mindre än 33 af de 44 gårdar, hvilka då skola hafva funnits härstädes, gått förlorade, torde hafva föranledt att byn ieke kunde visa sig till sin fördel vid detta tillfälle. Antagligen hade endast ett mindre antal gårdar blifvit åter uppbygda oeh det är derför ieke heller omöjligt att konungen vid sitt besök förordnat om något slags tomtreglering vid oeh omkring kyrkan. Så mycket synes vara säkert att han hade »tagit undan Nora prestegård sjutton gårdstomter och tilldelt dem, som der vid kyrkan boendes äre att bygga hus på», hvarjemte han »tillsagt honom (kyrkoherden) derför till vederlag 12 skeppund stångjern. Något bref härom blef väl ieke genast utfärdadt, men detta skedde några år senare, vid ett tillfälle då Gustaf II Adolf besökte bergslagen. I ett bref, dat. Guldsmedshyttan 3 Mars 1617, tillförsäkrades nämligen kyrkoherden om årligt utbekommande af det sålunda utlofvade vederlaget.

Man torde oek kunna antaga att »herr Måns» icke försummat att för sin höge gäst klaga sin bekymmersamma ekonomiska ställning, ehuru han innehade en stor församling, som belöpte sig till $237^1/_2$ mantal; men då bergsmännen voro »fast oförmögne, så att de ingen synnerlig handtering hade, hvarken med jern- eller åkerbrukning», hade detta förhållande till följd att han ieke, »såsom andre prestmän», af sina åhörare kunde »fordra hvarken skaft-, smör- eller qviektionde», utan endast egde att bekomma »till påskemål ett hundradt (= 4 lispund) osmundsjern» af hvar bergsman. Äfven denna klagan blef först senare så till vida afhulpen, som kyrkoherden genom ett Gustaf Adolfs bref, dat. Stockholm 28 November 1612, i stället för hittills vanlig bevillning eller skatt efter hemmantal, beviljades den förmånen, att »årligen utgöra en läst osmundsjern för alla persedlar, som han pligtig vore att utgöra». Den sålunda till beloppet bestämda »prestgärden», motsvarande 12 fat eller 12 skeppund osmundsjern, förvandlades kort derefter till 18 skeppund taekjern, likasom det nyss omförmälda vederlaget 12 skeppund stångjern ersattes med dubbla beloppet i taekjern. Dessa förvandlingar hafva emellertid haft till följd, att kyrkoherden sedermera fått tillgodonjuta sitt vederlag 24 skeppund taekjern på det sätt, att derifrån afräknats den i 1612 års bref faststälda prestgärden 18 skeppund, hvarefter han »fortfarande eger uppbära såsom ständigt vederlag sex skeppund tackjern», jemlikt k. resol. 6 Mars 1868[1].

En annan följd af 1611 års kungabesök i Nora, hvars verkningar jemväl i viss mån kunna förnimmas ännu i våra dagar, är sannolikt ett förslag till inrättande oeh underhåll af ett gästgifveri vid Skärmarboda, hvarom en särskild afhandling upprättades vid häradets sommarting 10 Juni samma år[2]. Hvad som i öfrigt kunde förekomma vid detta besök finnes antagligen ieke någonstädes uppteeknadt, men så pass myeket torde få anses som säkert att ortens förnämste personer dervid tillstädesvarit. Ett försök att åtminstone till namnen uppräkna dessa, må derför ursäktas. Konungens värd, kyrkoherden Måns Germundsson, är redan omtalad; värdinnan, kyrkoherdens fru i senare giftet, hette *Anna Pedersdotter;*

---

[1] Jfr *Noraskogs arkiv* II: 112.

[2] Jfr » » II: 69 och 346.

»kapellanen» *Antonius Petri*[1] (Anton Persson) och klockaren *Per Jakobsson* representerade tillsammans med värden det kyrkliga elementet. Af befolkningen i öfrigt vid kyrkan må ock nämnas *Lasse skrifvare*, »underskrifvaren» *Olof Jonsson*, f. d. byfogden *Olof Siggesson*, *Mårten Susenborg*, *Olof Bille*, *Hemming* i Trängboda och »*Kristofer* i Lunden», hos hvilken, enligt hvad förut är nämdt, en del af konungens följeslagare blifvit inqvarterade. Af embets- och tjenstemän må i främsta rummet ej glömmas befallningsmannen och bergsföreståndaren *Mikel Henriksson*; »tiondeskrifvaren», sedermera häradsfogden *Nils Sigfridsson*, som kort förut (i Örebro 2 Januari 1611), erhållit fullmakt som tiondeskrifvare i Nora och Lindes bergslager; bergsfogden *Hans Nilsson*, boende i kyrkobyn, och tillika egare af ett hemman Vestra Sund, samt lagläsaren *Erik Andersson* i Svensboda (Hofmanstorp)[2]. De mest framstående bergsmännen voro utan tvifvel de, som suto i nämden. Den tidens nämdemän, om ock föga skickliga att föra pennan — den kunskapen kunde till och med saknas af både bergsfogdar och andra tjenstemän — intogo likväl en helt annan ställning och betydelse än nutidens nämdemän vanligen ega; ty det var i regeln nämden som dömde, friade eller fälde, under det att lagläsaren eller lagföraren, som han också kallades, endast meddelade underrättelser om lagens bokstaf och förde protokoll, — i de fall der sådant ansågs erforderligt. Vid ifrågavarande tillfälle bestod Noraskoga häradsnämd af *Olof Ingvaldsson* i Husby, som enligt hvad förut är omtaladt, levererade hö till konungens hästar. Denne Olof var nämdens främste medlem och hade jemväl bevistat åtskilliga riksmöten[3]. Vidare sutto i nämden: *Olof Hemmingsson* i Fingerboda, *Lasse Tolsson* på Moshyttan, *Nils Larsson* i Bäsjöbodar, *Erik Ersson* i Lindesby, *Lasse Jönsson* på Skrekarhyttan[4], *Anders Andersson* på Grängshyttan[5], *Lasse Persson* på Timanshyttan[6], *Lasse Pryss* på Vassland, *Lasse Torkilsson* i Skedemoboda[7] och *Tidik Ersson* i Öskevik. Den 12:te platsen synes ha varit ledig, men besattes i Augusti samma år med *Nils Persson* i Skoftetorp, hvilken under åren 1608 och 1609 innehade uppdrag som vikarierande bergsfogde.

Från Nora stälde konungen sin färd till Vermlands bergslag. Sannolikt hade han vid förbiresan besett *Gyttorps kronobruk*[8], der man då var i full verksamhet med tillverkning af taekjern och gjutgods af flera slag, såsom »lod», kulor och annan krigsmateriel m. m. Huruvida under denna resa äfven *Limminge silfvergrufva* i nuvarande Grythytte socken blifvit hedrad med något besök, torde vara mera osäkert, emedan arbetet här-

---

[1] Om honom vet Munckteil blott att han funnits i Nora först 1616; men redan 10 år förut eller 1606 uppräknas »kapellanen hr Antonius» med hustru och en »legepiga» i skattelängden öfver månadspenningarne.

[2] Se *Noraskogs arkiv* I: 546 o. följ.

[3] Se » » I: 112.

[4] Se *Om Noraskog* III: 443.

[5] Se *Noraskogs arkiv* I: 622.

[6] Son till Per Larsson i Timanshyttan, omtalad anf. st. sid. 111.

[7] Anf. st. sid. 113.

[8] Angående inköpet deraf för kronans räkning, se *Noraskogs arkiv* I: 547—549.

städes, om icke helt och hållet, dock i det närmaste var instäldt, hvarom närmare besked meddelas på annat ställe. Deremot är kändt, att konungen under resan inköpt en häst af bergsmannen Håkan Jonsson på Saxån eller såsom det heter i Kroppa bruks räkenskap härom: »den tid hans K. M:t var uti bergslagen lät K. M:t sjelf anamma af Håkan på Saxån en häst, den K. M:t befallte Jöns Bock betala; derföre är bergsmannens tiondejern afräknadt, som Måns Pederssons, bergsfogdens, bevis den 30 Mars 1611 förmäler, osmundsjern 4 fat 15 l:℔»[1].

Det är mer än sannolikt, ehuru närmare underrättelser derom saknas, att konungens resa blifvit utsträckt till den då varande *Vikhyttan*, i närheten af sjön Daglösens norra ände, samt att han härstädes om icke utstakat dock bestämt platsen för den nya stad, som här skulle anläggas till fromma för Vermlands bergslag, för hvilken stadsanläggning »privilegier» meddelades strax efter konungens återkomst till Örebro. Privilegierna för *Filipstad* äro nämligen dagtecknade Örebro 6 April 1611 och samma dag utfärdades äfven det k. bref, hvarigenom till den nya kyrkobyggnaden härstädes beviljades 100 daler och till rådhuset 50 daler[2].

Vid *Kroppa gård och bruk* hade man tidigt beredt sig till konungens mottagande. Redan i Januari månad hade såsom »främmande» å gården någon tid vistats en »glasmästare, som bygde fönster emot H. K. M:ts ankomst». Derjemte redovisas i brukets räkenskap huruledes »är förbrygt till K. M:ts lyckliga ankomst till bruket af 14 t:or 3½ l:℔ malt: herreöl 10½ och fogdeöl 7 t:or». Vidare heter det: »än hafva bergsmännen utgjort till Kroppa gård, emot K. M:ts lyckliga ankomst, till hjelp: malt 11½ t:or. humle 1 l:℔ 11 m℔, foderkorn 2 t:or 2½ fjerd., bröd 33 l:℔, smör 1 l:℔ 3½ ℔, torrt kött 32 l:℔ 11 ℔ (och) får 1 st.» De s. k. förningarna voro således ganska betydliga, och det torde äfven ha varit behöfligt för det stora antal »främmande», som under det kungliga besöket gästade härstädes. För att börja med gårdens eget folk, upplyser räkenskapen att detsamma utgjordes af fogden Jöns Bock »sjelf annan», predikanten hr Kristofer[3], bruksskrifvaren Erik Hansson, underfogden Nils Jönsson, Bryngel redesven, Halvar fiskare, Lasse fiskaredräng, Olof klensmed, Anders stalldräng, Håkan »motstugudräng» med 2 kamrater, en mjölnare samt 19 drängar, »som köra ved och malm». Af »qvinfolk»

---

[1] Bergsfogdens »bevis» om denna hästaffär lyder sålunda: »Bekänner jag Måns Persson att jag hafver varit med och uppvägit åt Håkan på Saxån för en häst, som H. K. M:t tog af honom den tid H. K. M:t var här vid Kroppan, osmundsjern 4 fat 15 l:℔, som H. K. M:t muntligen honom tillsade. Att så i sanning är under mitt signet. Datum Vikhyttan den 30 Mars år 1611.» (Sigill.)

[2] I Vestergötl. handl. 1612, n:r 5, finnas originalqvittenser af stadens förste borgmästare Niklas Gillesson, utgifvet 11 Maj 1612 å 50 daler till rådhusbyggnaden, samt af honom och bergsfogden Måns Persson å 70 daler till kyrkobyggnaden, erhållna 20 November s. år.

[3] Af brukets räkenskap kan äfven inhemtas att fogden »gifvit Lars guldsmed, som hafver omgjort en *mässekalk* med patén om 24½ lod, uti arbetslön penningar 6 daler». Den gamla kalken vägde 19½ lod, 2 lod skänktes af Johan Gago och 3 lod köptes af guldsmeden.

uppräknas fateburshustrun Karin. »Gunnil nyckelpiga», Anna kokerska, Marit bakerska och Ingeborg »fäkulla».

Såsom främmande finnas antecknade: dåvarande ståthållaren i Vermland Olof Kristofersson, med sitt följe af 3 personer, bergmästaren Kristofer Graff, »dragsmeden» Johan Gago, »Påke harnesktryckare»[1], Henrik pannesmed, Simon och Olof rörsmeder, Libert med 3 andre hammarsmeder, 2 grufdrängar från Limmingen, 5 fogdetjenare, »en förridare för K. M:t», Per Larsson hingstridare, 3 stalldrängar, 2 drabanter, en »slottsliggare» från Elfsborg »till K. M:t med bref», Lasse Kristensons tjenare från Småland med bref, Lasse Jonssons tjenare på »Högnetorp», Jöns Perssons tjenare på Marieholm, Söfring (Severin) Lake, »som fordrade på stål och harneskplåtar», 2 »skyttborrare» med 7 dagekarlar samt slutligen den gamle bergsfogden Måns Persson från Vikhyttan och den nye Erik Björnsson från Torskbäcken.

Enligt särskildt bevis eller qvittens af Olof skaffare, för Olof Matsson köksmästares räkning, levererades »till K. M:ts hofförtäring den tid H. M:t var vid Kroppan», som synes ha varit mellan 15 och 17 Mars, följande varor: hvete 2 fjerd., mjöl 1 fjerd., gryn 1 fat, bröd 14 l:℔ 4 ℳ, fogdeöl 6 t:or, smör 4 l:℔ 5 ℳ, ost 1 l:℔ 2 ℳ, fläsk 2 ℳ, torrt kött $10\frac{1}{2}$ l:℔, laxöring 1 fjerd., torrfisk 1 l:℔ 14 ℳ, salt $1\frac{1}{2}$ l:℔, ljus 1 l:℔ 16 ℳ, oxar 2, får 6, lam 2, gäss 3, höns 29; »noch till köket 2 jerngrytor, voge 2 l:℔». — »Än blef fördrucket uti källaren, derpå Jon Gustafsson vinskänks qvittens den 15 Mars 1611: herreöl 10 t:or». Vidare lemnades »till K. M:ts hästar den tid H. M:t var vid gården, derpå (stallmästaren) Gösta Räfs qvittens den 18 Mars 1611: hafre $8\frac{1}{2}$ t:or», äfvensom hö, hvars mängd dock ej specificeras. »Noch som Gösta Räf annammade till stallsmide efter K. M:ts befallning, som samma qvittens förmäler, dragjern 1 skeppund.» Derjemte är antecknadt att »*doktor Nils, Bo Vernersson* och *Erik Elofsson* annammade till sina hästars utfodring den tid H. M:t var vid Kroppan: hafre $2\frac{1}{2}$ t:or». Häraf kan man således sluta att två af konungens mest beryktade gunstlingar varit honom följaktige på hans bergslagsresa[2].

---

[1] Denne, hvars rätta namn var *Paschilius Dionysius Chenon*, men vanligen kallades »Påke», var född i Frankrike af en adlig ätt, som förde tvänne blå dufvor i vapnet. För religionsförföljelse tvungen att lemna sitt fädernesland inflyttade han mot slutet af 1500-talet till Sverige, der han blef anstäld vid Kroppa bruk. Han införskaffade utifrån hammarsmeder, masmästare, gjutare och andra arbetare i bergshandtering, hvilka sedermera under namn af walloner spridde sig på åtskilliga orter i riket. För sådant ändamål var han utrest 2:ne gånger med Karl IX:s pass, utfärdade det första i Juli månad 1600 och det senare 26 Oktober 1607. Efter hemkomsten bosatte han sig i Filipstad, der han lefde i knappa omständigheter till sin död omkring 1630. — Jfr *Biografiskt lexikon* III: 252.

[2] *Erik Elofsson* eller *Elfsson*, som han sjelf skref sig, torde ha varit minst ryktbar af de gunstlingar, hvilka isynnerhet räknades till Karl IX:s »skrifvareregemente». I förbund med Erik Tegel och »doktor Nils» likasom han ryckte till sig Karls förtroende, »användande för sådant ändamål smicker mot konungen och hopspunna osanningar mot egna medtäflare eller fiender». Genom bref, dat. lägret vid Ryssby 6 September 1611, förlänades han

Under sin vistelse vid Kroppa »lät K. M:t sjelf gifva Wulf Hammarsmed för sitt omak och omkostnad han hafver gjort vid den nybygda hammarsmedjan vid Elfvebrohammar, spanmål 12 t:or, oxar 3 st.» Tvänne bergsmän Börje Hansson och Hans Andersson erhöllo tillstånd, enligt bref dat. Kroppa gård 17 Mars 1611, »att uppbygga en masugn vid Kytthyttan» samt fingo dessutom »hvardera till hjelp tre tunnor spanmål», som de nästan omedelbart derefter utqvitterade. Likaledes erhöll en annan bergsman Peder Jonsson tillstånd att uppbygga en hammarsmedja i *Brattforsen*, ehuru brefvet härom i riksregistraturet finnes dateradt Örebro 20 Mars 1611, likasom det bref, hvarigenom Nils Nilsson och Lars Matsson meddelades tillstånd »att uppbygga en ny bergsmanshytta vid en fors *Boviken* uti ödemarken liggandes, en stor fjerdingsväg vester från Saxhyttan», hvarjemte konungen »derhos gifvit och förärat dem hvardera till hjelp 3 tunnor spanmål, hvilket vår ståthållare *här i Vermland* dem skall leverera låta, såsom ock efterlåtit dem hvardera tu års frihet»[1]. Detta senare brefs lydelse gifver ock stöd till den förmodan, att detsamma utfärdats å Kroppa gård 17 Mars, ehuru konceptet dertill icke blifvit antecknadt eller infördt i registraturet förr än efter konungens återkomst till Örebro. På samma sätt torde äfven hufvuddragen af det kontrakt med *Johan Gago*, »dragsmed» vid Storfors, som blef utgifvet från Örebro 5 April, hafva öfverenskommits under vistelsen vid Kroppa, äfvensom den »ordning för hammarsmedernas skrå» derstädes, hvilken ock sistnämnda dag blef utfärdad, vid Kroppa blifvit diskuterad, måhända i sina hufvudpunkter formulerad[2].

---

med alla konungs-sakören, som föllo i Vermland samt Vadsbo och Valla härader.

Doktor *Nils Chesnecopherus* var prestson från Kumla i Nerike. Han hade studerat vid utländska lärosäten och vunnit stort anseende för lärdom och skicklighet. Han blef i Marburg 1593 magister och 1600 juris doktor. År 1602 återvände han till Sverige och blef antagen som hofkansler. Vid denna befattning förvärfvade han Karls gunst så väl genom skicklighet och förmåga, som genom beredvillighet att rätta sig efter konungens vilja och smickra hans svagheter. Han blef sedermera adlad med namnet Lillieram. Under Gustaf Adolf föll han i onåd och blef snöpligen utvisad ur rådet. Under en resa körde han omkull och bröt halsen af sig, hvilket torde ha skett redan 1622. Af en anteckning i 1623 års räkenskap kan nämligen inhemtas, att af 1622 års behållning vid Kroppa bruk bland andra poster utanordnats 1,000 daler »till doktor Nils' arfvingar». Han uppgifves ha varit »en illfundig man, af mycket godt begrepp i alla saker, men intet till troende och af ett illa beryktadt hjertelag». Jfr *Biografiskt lexikon* III: 371. FRYXELLS berättelser V: 47.

[1] Denna hytta kom dock ej till stånd förrän längre fram i tiden, hvarom se *Noraskog* II: 360. Den i 1611 års bref beviljade spanmålen till hyttans uppbyggande finnes icke heller redovisad såsom utgifven till vederbörande, på sätt som med Kytthytte bergsmän skedde.

[2]) Utg. skulle kunna anföra åtskilliga exempel derpå, att bref och skrifvelser under Karl IX:s regering ganska ofta utfärdades, hvilkas innehåll i många om ock mindre väsentliga punkter skilja sig från den lydelse samma bref eller skrifvelser angifvas ega i registraturet.

Efter ett par dagars vistelse vid Kroppa fortsatte konungen sin resa söderut till Karlskoga, der han gästade i prestgården hos kyrkoherden Olof Hansson. Huruvida konungen under denna färd rastat vid Knapfors, i närheten af den ek, som sedermera vunnit historisk ryktbarhet[1], är icke kändt och torde för öfrigt under en måhända kall vinterdag icke heller ha varit lämpligt. Deremot torde det få anses säkert att konungen, tillika med ståthållaren, gästat prestgården 18 Mars. »Till K. M:ts medföljande hofs förtäring uti Karlskoga socken» hade lemnats enligt »Olof Matsson köksmästares och vinskänken Jon Gustafssons bevis den 18 Mars 1611»: herreöl $6\frac{1}{2}$ t:or, fogdeöl $6\frac{1}{2}$ t:or, smör $1\frac{1}{2}$ l:℔, kött och fläsk 7 l:℔ 8 ♀, får 2, kalfvar 3, stut 1, bröd 3 l:℔, höns 10; hvarjemte Otto Helmer von Mörner, kammarråd, »anammade af underskrifvarne Göran Hansson och Sander Folkesson som medsände voro till K. M:s hofförtäring, såsom tvänne hans sedlar förmäler den 15 och 17 Mars 1611»: kött och fläsk 5 l:℔, får 3, höns 10, smör 1 l:℔, bröd $3\frac{1}{2}$ l:℔ och ljus $1\frac{1}{2}$ l:℔. Fogden redovisar derjemte i sin räkenskap, att »den tid vår salig konung var uti Vermeland, kom för H. M:t en finne Påvel Påvelsson och begärde att H. M:t ville värdigas för Guds skull ock gifva honom någon skonsmål för den orsaks skull, att *björnen hafver ihjälslagit hans boskap:* då gaf konungen honom till hjelp en ko, som Olof Kristoferssons sedel förmäler den 18 Mars 1621 och, efter man då ingen ko kunde bekomma, gafs honom penningar 10 mark»[2]. Man torde trygt kunna antaga att denna finne tillhörde Karlskoga dåvarande församling och, om så är händelsen, var den sålunda hulpne ingen annan än nybyggaren *Påvel Påvelsson i Flosjötorp,* som på annat ställe finnes närmare omtalad[3].

Någon berättelse om hvad i öfrigt förekommit vid konungens besök i Karlskoga prestgård har icke återfunnits, men såsom sannolika resultat af detta besök torde få anses vara, dels att kyrkan erhöll tillökning i »vinsäden» från 2 till 3 tunnor råg; dels att kyrkoherden kort derefter erhöll bekräftelsebref å halfva kronotionden inom församlingen till sitt underhåll, hvilket bref utfärdades i Örebro 11 April 1611; och dels att nästan omedelbart efter konungens återkomst till nämda stad eller redan 22 Mars det k. bref utfärdades om fortfarande förmedling till »halfparten för alla ovissa persedlar» eller extra ordinarie utskylder för allmogen i »Visnum, Varnum, Ölmehärad, Fogelviks och *Karlskoga* socknar i Vermland», hvilka socknar voro »mera betungade med körslor och förslor» för bergsbruket vid Kroppa och Storfors kronobruk än de andra socknarna inom Östersysslets fögderi, »som längre ifrån ligga».

De i riksregistraturet intagna brefven, som finnas daterade Örebro

---

[1] Jfr sid. 4 här ofvan.

[2] Ståthållarens berörda »sedel» är af denna lydelse: »Helsan med Gud allsmäktig. Jöns Bock, eder är väl veterligt, att den tid hans K. M:t var här i Vermeland i Karlskoga prestegård, kom en finne Påvel Pålsson benämd och uti all ödmjukhet och underdånligen tillkännagaf huru björn hafver ihjälslagit all hans boskap. Då gaf hans K. M:t Påvel Pålsson till hjelp och upprättelse igen en ko. Är fördenskull här med på H. K. M:ts vägnar min begäran och befallning, att I låte honom bekomma föreskrifna ko. Eder Gud befallat; af Karlskoga prestegård den 18 Mars 1611. *O. Christofersson.*»

[3] Se *Noraskogs arkiv* I: 281.

20 Mars, gifva vid handen att konungen antagligen rest från Karlskoga föregående dag på morgonen och efter omkring 5 mils färd på aftonen samma dag anländt till Örebro. Denna resa blef ock hans sista inom bergslagen. Efter att sedermera personligen hafva deltagit i det kort härefter utbrutna danska kriget, insjuknade konungen på återresa derifrån och afled i Nyköping 30 Oktober 1611.

Om uppodlingen af Vermland, yttrar en Vermlandsson, tillika en af våra mest frejdade historieskrifvare[1], »har Karl, näst den konung, som fornsagan här låter först sätta yxan till skogroten, de största förtjenster, och är isynnerhet den egentlige skaparen af dess bergverk. Vermlands finnar äro af honom inkallade såsom nybyggare. *Karlskogas* bygd, förut en vildmark, der vid Möckelns strand enstaka fäbodar voro de enda boningar, bär ännu hans namn. *Karlstad*, den första stad i Vermland, är af honom anlagd, och ännu hundrade år efter hans död kallade de gamle i landet honom endast *store Karl*». Och angående hans egenskaper som regent säger en annan historisk författare[2], att »Karl IX intager sin plats i raden af Sveriges yppersta och är föreningslänken mellan sin store fader och sin store son. Under svårigheter, som delvis voro ännu större än de, med hvilka fadern haft att kämpa, har han återstält, tryggat och utvecklat dennes verk, och på samma gång i alla riktningar förberedt sonens konungagerning. Såsom person saknade han det faderliga och vördnadsbjudande, som är utmärkande för Gustaf I, och i ännu högre grad den sinnets ädelhet och harmoni, som tryckt sin prägel på Gustaf Adolfs hela lif. Hans misstänksamhet, framkallad af de förhållanden, i hvilka han var satt att verka, förledde honom stundom till orättvisor, hans stränghet urartade ej sällan till hårdhet och grymhet, hans lågande nit öfvergick ofta till häftighet och vrede, som gaf sig uttryck i de gröfsta ord, ej sällan i personliga våldsamheter. Älskad var han derför icke, men efterverlden vördar i honom den kloke och skarpsinnige, den hjeltemodige och dådrike, den outtröttlige, för fosterlandets väl och lagens helgd nitälskande herskaren, som genom sitt lifs bragd bestämmande inverkat på fäderneslandets hela följande utveckling».

---

[1] Er. Gust. Geijer.
[2] O. Alin, Sveriges historia III: 458.

Konung Karls drottning Kristina samt hennes och sonen Karl Filips besök i Karlskoga och östra Vermland.

Ett par år efter Karl IX:s död gjorde hans efterlemnade enkedrottning Kristina en resa till Karlskoga och vidare vesterut i Vermland, om hvilken resa några spridda drag kunnat hopletas ur fogdehandlingarna. Enkedrottningen reste sålunda från Örebro och tog sitt första nattläger i Karlskoga prestgård 1 Mars 1614. Härom redovisar fogden Jöns Bock bland annat: »är levereradt till min nådiga drottnings samt H. M:ts medfölje till hofförtäring, när H. M:t här uti Vermeland var; derpå köksmästaren Olof Matssons och stallmästaren Gösta Räfs qvittenser, dat. den 10 Mars 1614»: bröd 13 l:℔ 14 ᛘ, öl 13½ t:or, kött och fläsk 9 l:℔ 13 ᛘ, smör 2 l:℔ 5 ᛘ, gryn 2 fjerd., oxe 1 st., får 7 st., kalfvar 2 st., höns 30 st., hafre 6 t:or, hö 4⅓ lass och halm 77 kärfvar.

Från Karlskoga stäldes resan till Kroppa bruksgård, der stora tillrustningar blifvit gjorda för enkedrottningens mottagande. Sålunda redovisas i brukets räkenskaper, att vid gården utspisning blifvit lemnad till »qvinfolk för att tvätta emot H. M:t drottningens ankomst 8 st. i 7 dagar»; vidare hade blifvit »skjutit emot H. M:ts min nåd. drottnings ankomst foglar 18 st., hare 1»; derjemte »är bryggt till min nåd. drottnings ankomst till Kroppa af 22 t:or 2 fjerd. malt, 5 l:℔ 16 ᛘ humle: herreöl 16 t:or, ättika 6 k:or, fogdeöl 2 t:or, svenneöl 6 t:or», och slutligen »är tillbakadt af 2 t:or skrädt mjöl och 2 t:or oskrädt mjöl: skrädt bröd 3 t:or 1½ fjerd., oskrädt bröd 4 t:or». I en ny byggnad, som blifvit uppförd vid gården, hade »glasmästaren upparbetat glas 6 skåff, bly 1½ l:℔», och till samme glasmästare, »som hafver gjort uti nya byggningen 22 fönster» och derjemte »bygdt» (reparerat) gamla fönster »uti arbetslön penningar 11 daler 20 öre».

Vidare redovisas »min nådiga drottnings hofförtäring den tid H. M:t var vid Kroppa, der uppå Herman köksskrifvares qvittens den 5 Mars 1614[1]: hvete 1 skäppa, rågmjöl ½ t:na, skrädt rågbröd 1 t:na 8 l:℔, oskrädt bröd 16 l:℔, herreöl 7 t:or, ättika 6 k:or, fogdeöl 2 t:or, svenneöl 6 t:or, gryn 2 fjerd., salt 3 l:℔ 6 ᛘ, smör 3½ l:℔, ost 9 ᛘ, oxar 2¾, kalfvar 2, får 10, gäss 5, höns 32, torrt kött 25 l:℔, fläsk 2 l:℔, saltgrön lax 2 l:℔ 4 ᛘ, siklöjor 10 l:℔ 14 ᛘ, torrlaxar 3 st., färsk fisk 1½ t:na, torr fisk 2 l:℔ 6 ᛘ, ljus 3 l:℔, foglar 18 st., hare 1». — »Än blef fördrucket uti källaren, derpå Jakob vinskänks qvittens, såsom ock utspist

[1] Qvittenset, bilagdt räkenskapen, är undertecknadt *Herman Roluff*.

uti silfkammaren, derpå Mats silfverknekts qvittens den 5 Mars 1614: herreöl 9 t:or, ost 1 1/2 l:℔, smör 5 ₰, bröd 1 1/2 fjerd., ljus 4 ₰.» Slutligen hade »min nådiga drottnings stallmästare Gösta Räf anammat till min nåd. drottnings hästars beslåning, derpå hans qvittens den 5 Mars 1614: dragjern 10 l:℔. Än till utfodring som samma (qvittens) förmäler: hafre 12 t:or, hö 16 lass».

Af bruksgårdens eget folk, som varit tillstädes under enkedrottningens besök, må här nämnas utom fogden sjelf (Jöns Bock), predikanten »hr Håkan», bruksskrifvaren Erik Hansson, underskrifvaren Göran Persson, underfogden Jon Andersson, redesvennen Bryngel Persson m. fl. Såsom »främmande» finnas antecknade ståthållaren Bo Ribbing med följe, fogden i Vestersysslet Jon Skog med tvänne skrifvare, bergmästaren Kristofer Graf, frälsemannen Göran Svan å Hammar, bårdskäraren Johan Knutsson, drottningens kamererare (ej namngifna), Gilius spiksmed, harnesksmederna Mårten Eriksson, Erik Hansson och Anders Eriksson, gamle bergsfogden Måns Persson, hans efterträdare Erik Björnsson, Nils och Håkan, »som före redo min nåd. drottning», knektar, »som stodo vakt hos min nåd. drottnings släda», o. s. v.

Från Kroppa bruksgård skedde afresan till Nyed, der nattläger synes ha varit anordnadt 5 Mars, och derifrån till Karlsbergs gård, der enkedrottningen med sitt sällskap vistades 6—8 Mars[1]. Härifrån togs vägen till Väse, der nattläger var beredt 9 Mars, vidare till Visnum och till Säby, ståthållaren Bo Ribbings gård, der vistelsen inskränkte sig till högst en dag. Härifrån stäldes kosan till Marieholm, der enkedrottningen vistades åtminstone 12 Mars och tillbragte några veckor innan återresan anträddes.

Att åtskilligt uträttades under denna enkedrottningens resa är alldeles säkert. Kyrkoherden Olof Hansson erhöll bekräftelse på sin rätt till halfva kronotionden i Karlskoga, hvilken bekräftelse meddelades på det enkla sättet, att enkedrottningen med sitt namn jemväl undertecknade det k. bref, som kyrkoherden härom undfått 11 April 1611[2]. Derjemte blef han tillgodosedd med ett årligt »*vederlag*» å 10 tunnor spanmål, som han uppbar så länge han lefde och efter honom jemväl hans efterträdare i embetet. Något bref härom har dock icke återfunnits, men nämda vederlag redovisas i de följande årens räkenskaper såsom en årlig utgift, lika säkert som att kyrkoherden samtidigt erhöll en s. k. *tilldelningsstom*, nämligen »arf och egne» hemmanet *Backa*, hvars räntor och utskylder sedermera till hans förmån årligen afkortades. Men äfven angående denna förmån har något enkedrottningens bref icke kunnat uppletas. Slutligen

---

[1] Enligt fogden Jon Skogs räkenskap hade Karlsbergs gård blifvit »ödelagd» 19 September 1613, men icke desto mindre kunde han sex månader senare härstädes mottaga enkedrottningen med stort sällskap, som redovisas på följande sätt: »gårdsens dagliga personer 18, läns- och fjerdingsmän 4, vaktknektar 32, Bo Ribbing sjelf 5, Gödert Hane sjelf 5, furir 1, hingstridare 12, fodermarsk 1, stalldrängar 4, Gösta Räf 3, skräddare och drängar 5, skinnare 1, drabanter 3, mäster Johan skräddare sjelf 2», o. s. v.

[2] På dylikt sätt bekräftades vid andra tillfällen äfven Filipstads stadsprivilegier och åtskilliga andra bref, hvarå kopior förekomma i fogdehandlingarna med både konung Karls och drottning Kristinas underskrifter.

synes en person med bestämdt årsanslag hafva blifvit antagen att förestå laxfisket i Karlskoga, som icke ansågs tillhöra kronan utan vara enkedrottningens myndling Karl Filips »arf och eget».

Under vistelsen vid Kroppa faststälde enkedrottningen med sin underskrift upprättadt förslag eller »uträkning till ett års förtäring och lön på Kroppa gård och bruk i Vermeland», hvilken underskrift är dagtecknad 3 Mars. Vidare fastställdes en »skråordning med hammarsmeder och embetsmän vid Kroppa» 4 Mars; samt upprättades kontrakt 5 Mars med Johan Knutsson, hvilken antogs såsom »bårdskärare» eller bruksläkare vid Kroppa, med skyldighet att bo i Filipstad och med rätt att såsom årslön bekomma 2 st. oxar och 12 t:or spannmål. Vid Kroppa mottog enkedrottningen sjelf och qvitterade dels 2 loskinn, som blifvit inköpta för 16 daler, dels ock af fogdens uppbörd ett penningebelopp å 620 daler; varande qvittenserna härå dat. Kroppa 3 Mars 1614.

Under enkedrottningens vistande å Karlsbergs gård, som varit belägen vid Karlstad, upprättades kontrakt med »harneskmakarne» Mårten Eriksson, Erik Hansson och Anders Eriksson angående deras anställning och aflöning, hvilket kontrakt är dat. Karlsbergs gård 7 Mars. Vidare upprättades kontrakt med »pistolemakarne» Torsten Andersson och Anders Eriksson om tillverkning af pistoler m. m., dat. Karlsberg 8 Mars. De båda bergsmän Hans Andersson och Börje Hansson, som redan 1611 under konung Karls bergslagsresa »benådats» med 6 t:or spanmål till understöd för uppbyggande af en masugn vid Kytthyttan, erhöllo nu ytterligare 12 t:or för samma ändamål, enligt bref dat. Karlsbergs gård 9 Mars. Samma dag skänkte enkedrottningen sina undersåtar i Nyeds socken 100 daler »till att inlösa deras klocka med, som nu är i Tyskland gjuten». Slutligen torde här ock böra nämnas det förnyade kontrakt, som upprättades med »dragsmeden» Johan Gago angående hans arbete och aflöningsförmåner vid Kroppa eller Storfors (han innehade $^1/_4$ hemmanet Fors eller Storfors såsom boställe), hvilket kontrakt är dat. Marieholm 12 Mars 1614.

I början af 1621 företog enkedrottningen en andra resa till dessa trakter. Hon var då åtföljd af sin yngre son, hertig *Karl Filip*, som antagligen för både första och sista gången nu besökte denna del af sitt furstendöme. Han var då omkring 20 år gammal och afled redan följande året. De knapphändiga anteckningar, som i fogdehandlingarna anträffats om denna resa, inskränka sig till följande redovisningar:

»Efter ståthållaren välborne Bo Ribbings muntlige befallning är levererat till hoffförtäringen nu uti förliden vinter, när hennes maj:t min nådiga drottning var uti Vermeland 3 nattläger uti *Karlskoga*, Nyeds socken och Uggebol, der på kökenskrifvaren Herman Roloffs qvittens den 14 Februari 1621: oxar 3 st., får 13 st., kalfvar 3 st. för 3 st. får.» Vidare »är kommet till hofförtäringen vid Kroppa gård, der på Herman kökenskrifvares bevis den 5 Februari anno 1621: hvete 4 fjerd.[1], rågmjöl 1 t:na 3 fjerd., skrädt bröd 4 l:℔, oskrädt bröd 4 t:or, herreöl 10 t:or, svenneöl 3 t:or, salt 4 l:℔, smör 4 l:℔ 13 ⸸, torrt kött 16 l:℔ 12 ⸸, fläsk 1 l:℔ 2 ⸸, käflingsoxar 3, får 10, lam 2, gäss 5, höns 17, foglar 6, (långor och) torsk 3 l:℔ 2 ⸸, sill 1 l:℔ 1 ⸸, siklögor 2 l:℔, strömming $^1/_2$ t:na, torrfisk

---

[1] Deraf hade »Oluf i Aggerud» såsom kronotionde levererat hälften eller 2 fjerd

2 l:℔ 6 ℔, färsk fisk 3 l:℔, torr lax 3 st., talgljus 2 l:℔ 1 ℔», hvarjemte i qvittenset äfven finnas uppräknade: »rofvor 3 fjerd., kål 1½ fjerd.» — »Är kommet till silfverkammaren, derpå silfverknektens bevis den 5 Februari år 1621: smör 7 ℔, ost 1 l:℔.»

Att de höga resenärerna äfven varit försedda med hästar och hundar, framgår af ett par andra anteckningar: »är kommet till hans furstliga nådes hundar, der på (jägmästaren) Erik Krabbes bevis den 3 Februari år 1621: hafremjöl 5 fjerd.» — »Är kommet till hennes maj:ts samt hans f. nådes hästar till utfodring, der på stallmästaren Zachariæ Pauli bevis den 14 Februari år 1621: hö 4 sommarlass, hafra 5 t:or, smör 2 ℔, humle 1 ℔.»

Slutligen hade Herman Roluff enligt qvitto, dat. Kroppa 5 Februari samma år, för det kungl. och furstliga köket räkning mottagit 4 jerngrytor, 4 »långskaftepannor» och 12 jernslefvar.

Af åtskilliga från Filipstad utfärdade bref och skrifvelser framgår att de furstliga resande besökt staden 5 och 6 Februari. Man torde ock kunna antaga att mottagandet varit festligt och ett stöd härför kan möjligen sökas i den omständigheten, att i Kroppa bruks räkenskap redovisas såsom »uppburet af Filipstads borgare, som de hennes maj:t *förärade:* osmundsjern 1 läst», motsvarande 12 skeppund. »Genom gåfvor och gengåfvor varar vänskapen längst» säger ett gammalt ordspråk, och måhända kommer man sanningen mycket nära om man antager, att denna borgarnes äreskänk var ett tack för det enkedrottningens förordnande af 26 Maj 1620, hvarigenom hon dels beviljade staden »en *frimarknad* årligen om kyndelsmässotid» och dels förärade till *kyrkobyggnadens* fullbordande ett penningebelopp af 100 daler, hvilket belopp af församlingens ombud utqvitterades 13 påföljande November.

Från Filipstad stäldes resan till Nyeds socken samt derifrån till Karlstad och Karlsbergs gård, der vistelsen synes hafva fortgått i flera dagar, att sluta af derifrån aflåtna skrifvelser. Härifrån fortsattes färden med ett eller annat afbrott till Vestergötland, der ett från »Högnetorp» 22 Februari aflåtet bref vittnar att hertigen då vistades derstädes. I medlet af Mars var han i Eskilstuna och i slutet af månaden i Nyköping, der enkedrottningen med sin son vanligen residerade[1].

---

1 Fernow anser (sid. 470) såsom »troligt, att hertigen flere gånger besökt sitt Värmeland, åtminstone i sällskap med sin fru moder, efter hvilkens vistande härstädes flere spår finnas. I synnerhet berättas att han en gång varit vid Yngshyttan och då druckit mjölkblanda ur *store guttår*». Om det ligger någon grund för denna berättelse, så kan besöket vid Yngshyttan mycket väl hafva egt rum under resan från Kroppa till Filipstad. Så vidt fogdehandlingarna gifva vid handen, är det icke sannolikt att hertigen mer än *en* gång, nämligen 1621, besökt Vermland. Om han ock varit med vid enkedrottningens första besök härstädes 1614, hvarom någon anteckning icke återfunnits, så må erinras, att prinsen då var blott 13 år gammal. — Fernow yttrar äfven (sid. 474), att »eljest bär *Filipstad* i sitt namn en evig åminnelse efter denne hertig, och äro de som påstå, att stadens vapen skall bemärka *hertigen till häst,* då han följde sina höga föräldrar dit, vid stadens grundande». Stadens läge bestämdes redan 1606, enligt hvad längre fram (sid. 138) visas, och då konung Karl under sin sista resa 1611 antagligen

Enkedrottning Kristina beskrifves såsom ett storväxt, starkt bygdt fruntimmer med temligen vackert utseende. Hon var skarpsinnig, driftig, manlig till stil som väsende, sjelfrådig, på ålderdomen mer och mer böjd för girighet. Sitt hof beherskade hon strängt, hållande alla i god tukt och ordning. I hushållning liknade, om ej öfverträffade hon sin aflidne herre och man. Det berättas sålunda att hon åt pigorna med aln utmätte den tråd, hvarmed hennes linnen skulle sömmas.

Hon älskade sina båda söner med moderlig kärlek och nedlade utan betänkande förmyndareregeringen till förmån för Gustaf Adolf. Under dennes första regeringsår följde hon med ömmaste uppmärksamhet hans steg, än med understöd, än med råd så för helsan, som regeringen. Dock kunde hon aldrig motstå egennyttans frestelse. Genom sin sparsamhet var hon ofta i tillfälle att kunna hjelpa honom med penningelån, men aldrig utan mot vederbörlig säkerhet och hög ränta. Vid arfskiftena efter hertig Johan och Maria Elisabet sökte hon skrapa åt sig så mycket, som möjligtvis kunde åtkommas, och det var ogörligt att förmå henne att afstå från den olofliga utrikes handel, hvarmed hon och hennes underhafvande riktade sig[1].

Såsom den yngre sonen Karl Filips förmyndare regerade hon furstendömet med full myndighet, till och med ännu efter den tid, då hertigen sjelf börjat fatta regeringstömmarna. Man behöfver blott taga närmare kännedom om de äldre handlingar, som längre fram meddelas för att finna huruledes hon öfverallt ingrep i förvaltningen, både på det ena och det andra området. Sina fogdar höll hon efter på det nogaste; deras räkenskaper och åtgärder granskades sorgfälligt både af henne personligen och af hennes kammarråd. Hon ville äfven ofta ha noggranna underrättelser om deras förvaltning och hon skref sålunda en gång (3 Mars 1618) till Jöns Bock å Kroppa bruk: »och *sitt der icke för en siffra,* utan skrif oss esomoftast till hvad der med (bergsbruket) lider, att vi derefter kunna rätta våra saker». Hon utöfvade ock inom furstendömet högsta domsrätt och förskonade flera lifdömde från dödsstraff, dock mot erläggande af dryga penningeböter. Städse påminde hon fogdarna att skyndsamt leverera till henne sina penningeuppbörder och hon försummade icke heller att begära godt mynt eller »goda riksdaler» vid deras liqvider.

Gustaf Adolf iakttog mot sin mor den mest sonliga vördnad och undergifvenhet. Då det gälde angelägna, för sjelfva riket vigtiga ärenden, förblef han obeveklig; men eljest gaf han vanligtvis efter för hennes infall, ehuru närgångna de ofta voro både för hans anseende och bästa. Sålunda lät hon kalla sig *lappars och kajaners drottning,* oaktadt sonen vid danska fredsslutet afsagt sig denna titel. Konungen i Danmark klagade och Gustaf Adolf bad, men förgäfves. Hon fortfor ända till sin död att kalla sig lappars och kajaners drottning. Ingen af konungarne brydde sig slutligen derom.

Efter Karl Filips frånfälle förlorade hon lynne och krafter och drog sig nästan helt och hållet från verlden. De sista åren tillbragte hon i

---

besåg och närmare faststälde stadens läge, är det icke sannolikt att han haft den då blott tioårige prinsen med sig. Icke ens drottningen var med på denna resa, ty då skulle väl detta förhållande någorstädes funnits omtaladt.

[1] Jfr FRYXELLS berättelser V: 45. VI: 33.

tysthet på Nyköpings slott. Hon afled på Gripsholm 8 December 1625, nära 53 år gammal, blef begrafven i Strengnäs domkyrka mellan sin man Karl IX, med hvilken hon blef förmäld 27 Augusti 1592, och sonen Karl Filip, lemnande sina hopsparda rikedomar åt Gustaf Adolf[1].

Karl Filip föddes, medan drottning Kristina följde Karl IX under lifländska fälttågen, på Revels slott 22 April 1601, samt var och förblef såsom yngsta barnet städse moderns gunstling. Förklarades 12 Juli 1610 för hertig af Södermanland, Nerike och Vermland efter sin fader och bekräftades i denna värdighet af sin broder Gustaf Adolf 1613. Genom Jakob De la Gardies segrar blef han 1611, såsom tioårig gosse, vald till tsar i Ryssland, men härmed var ej något allvar hvarken å svenska eller ryska sidan. Man lät derför den 13-årige prinsen 1614 afsäga sig denna titulära värdighet. Af sina lärare, Johan Skytte och Johan Chesnecopherus, en broder till den förut omtalade »doktor Nils», inhemtade han goda kunskaper. Af naturen var han fåordig, men djuptänkande, gudfruktig, ärlig, tapper och driftig, stolt både till sinne och utseende, således en värdig broder till den store Gustaf Adolf. Några spår efter inbördes afund eller ovilja kunde aldrig upptäckas, ehuru moderns tydliga väld för hertig Karl Filip lätt kunnat reta äldre brodern.

Då Gustaf Adolf 1621 reste till polska kriget, önskade Karl Filip åtfölja. Hans anhållan beviljades och den unge hertigen utmärkte sig vid Rigas belägring för drift, ihärdighet och mod. Men strax derefter sjuknade han i Narva. Gustaf Adolf, som stod på hemresan, ville afvakta broderns tillfrisknande, men denne, som visste hvilka angelägna ärenden väntade i Sverige, öfvertalade konungen att afsegla, under föregifvande, att sjukdomen icke vore synnerligt svår. Strax efter Gustaf Adolfs bortfärd dog hertigen 25 Januari 1622. Hans furstendöme indrogs till kronan och svenska regeringen har alltsedan följt den grundsatsen att aldrig utdela sådana förläningar.

Tidigt och med ungdomens hela liflighet hade Karl Filip fattat kärlek till fröken *Elisabet*, dotter af riksskattmästaren Seved Ribbing, en äldre broder till ståthållaren Bo Ribbing, och med henne ingått giftermål enligt ett hemligen upprättadt äktenskapskontrakt af 5 Mars 1620. Kort efter hans död födde hon dottern *Elisabet Gyllenhjelm*, som uppfostrades hos farmodern, enkedrottning Kristina. Modern Elisabet Ribbing blef sedermera omgift med en sin frände landshöfdingen Knut Lilliehöök och hade i detta gifte sonen *Nils Knutsson Lilliehöök*, öfverstelöjtnant vid Vestgöta kavalleri, hvilken genom arf efter sin moder och hennes fränder blef *egare till Alkvettern*, hvarom mera på annat ställe[2].

---

[1] Jfr Fryxells berättelser VI: 35.

[2] Jfr Fryxells berättelser VI: 31, Anreps ättartaflor m. fl.

Limmings silfvergrufva och dess första arbetande 1606—1615.

FERNOW berättar om Hornkulls silfvergrufvor bland annat, att hertig Karl funnit »i dem besynnerligt nöje, och deraf är troligt att de äfven i hans tid lönt mödan; äfvensom ock ur det skäl, att då han hade fogde öfver den öfriga delen af bergslagen, satte han en enskild häröfver, eller, efter vår tids sätt att tala, en bergmästare, *Kristofer Grave*, af de inkomne valloner». Han tillägger ock att detta silfververk »stod i fullkomligt stånd vid hertig Karl Filips död 1622, om man icke bör tro, att en eller annan af Hornkulls grufvor blifvit så fylda af vatten, att de af den orsak ej kunde vidare arbetas»[1].

Beträffande de anförda slutorden må anmärkas, att Hornkulls silfvergrufvor redan vid 1590-talets början upphört att bearbetas och att det omnämda silfververket vid Karl Filips frånfälle, till och med innan han ens blef född, var »fullkomligt» — nedlagdt.

Af fogdehandlingarna för Kroppa bruk kunna åtskilliga detaljer inhemtas så väl angående ifrågavarande »bergmästare», hvars namn omvexlande skrifves *Graf* eller *Graff*, som angående den verksamhet han utöfvat, hans aflöningsförmåner m. m. Genom bref, dat. Gripsholm 6 Juni 1605, hade konung Karl i sin tjenst antagit Kristofer Graf »till att bruka i Vermland eller ock vid Saleberget eller eljest vid andre våre silfverbruk» mot en årlig lön af 150 daler samt »fria tärepenningar» då han skulle »resa bergverken emellan». Denna sin lön egde Graf att bekomma af fogden öfver Östersysslet, och derest denne levererade honom »spanmål eller andra fetaliepersedlar», skulle det afdragas »uti penningesumman efter som det då i landet kan gå och gälla».

Kort härefter hade något försöksarbete efter silfvermalm egt rum, såsom det vill synas af det något osäkert angifna namnet å den inom nuvarande Fernebo socken belägna Nyhyttans område, hvilket försök emellertid torde hafva misslyckats. Ett konungens bref dels härom och dels om andra Kroppa bruks angelägenheter till dåvarande fogden Jon Olofsson är så pass märkligt, att det gerna må återgifvas i sin helhet, så lydande:

Till Jon Olsson om det falske förslaget om jern m. m. Af Ulfvesund 25 Januari 1606.

Vi Karl etc. Du skulle fuller hafva tack Jon Olsson för skönt förslag du gaf oss senast i Stockholm, att der skulle vara 860 skeppund tackjern i

---

[1] *Beskr. öfver Vermeland*, s. 499.

förråd; men sedan vi skrefvo derefter och läto derefter ransake, då är der icke mer funnet än 500 skeppund, och icke ett jernstycke är der ännu tillgjutet, som du oss sist förebragte. Men om det skall bekomma dig väl att så ljuga för din öfverhet, skall du det framdeles få förnimme. Så befalle vi att du låter samme 500 skepp. tackjern, som der äre, slå till stångjern och hafver det under dragnekistorna och låter dragat med det första, och skynda det sin kos, så att det medan föret är kommer ned (till) Elfsborg; sker det icke i tid och medan vintern påstår, då skall du veta vi vele hafva dig tilltalad derför.

Vi befalle dig ock, att du handlar med allmogen der näst omkring den nye hyttan att hjelpe hvar (?) dagsverken till att rödja jorden ut, der den malmen är funnen, som Tideman förde oss till handa och Kristofer Graf berättat hafver, och låt det sedan bränna, att man kan se både huru strecket skjuter sig och man kan få prof deraf, hvad det vill gifva, alldenstund samme malm låter sig silfrik anse. Detta efterkom, eller du skall få skäl för omaket. Datum ut supra.

Samtidigt härmed afgick skrifvelse »till Kristofer Graf att han blifver vid nya hyttan till dess jorden rymmes neder, och sedan begifver sig till hans K. M:t med besked hvad malmen gifver», hvilken skrifvelse jemväl är dat. »Ulfvesund 25 Januari 1606». Samma dag skrefs äfven till en annan bergmästare Kristofer Bouman, att han skulle »probera ett stycke silfvermalm, det honom tillsändes med en lakej, och låta hans K. M:t få besked hvad han håller».

Ett par veckor senare afläts en skrifvelse, dat. Örebro 6 Februari, till »Vermlands bergsmän», innehållande dels en uppmaning till dem att bygga hammarsmedjor, hvilket företag konungen ville ganska frikostigt understödja, och dels ett erbjudande af spannmål, som de skulle få betala med osmundsjern. Konungen bad dem derföre betänka sig härom och sända ett par ombud »hit till oss, till att låta förnimma om detta vårt tillbud är eder behagligt samt ock huru många strömmar der kunde finnas, deruti man kunde sätta hammarsmedjor». Slutligen ville han framhålla för sina »gode män», att ett streck var funnet vid *Nyhyttan*, »som fogden vet besked om», för hvars undersökande konungen begärde att de ville »hjelpa hvar man ett dagsverke till att rymma undan jorden och bränna, att man kunde se huru det ville ställa sig».

I den »tänkesedel», som några veckor härefter utfärdades för dåvarande innehafvaren af lagmansräntan inom Vermland *Hans Eriksson (Ulfsparre)* till Broxvik, tillika ståthållare på Kalmar slott, och ståthållaren Bo Ribbing, med uppdrag att ytterligare »förhandla» med bergsmännen om byggande af hammarsmedjor och om byteshandel med spanmål och osmundsjern, finnes det funna strecket vid Nyhyttan icke omtaladt, men deremot kan inhemtas, att hvarje bergsman skulle erhålla lindring i skyldigheten att årligen köra 8 lass malm från Persberget till masugnarna vid Kroppa, på det sätt, att bergsmännen skulle slippa med 4 lass malmkörsel och i stället för de andra 4 lassen köra fram en stock »på den plats *marknaden* nu skall stå» och *dit kyrkan skulle flyttas*. Härigenom bestämdes således läget för den blifvande nya staden *Filipstad* på förhand, och att döma af »tänkesedelns» ordalydelse hade bergsmännen sjelfva ansett denna plats lämplig, då de hos konungen begärt att marknadsplatsen »skulle

flyttas ut på udden, der de kunde komma till med båt», samt att kyrkan der skulle byggas.

Emellertid vill det synas som att ytterligare malmanledningar på skilda ställen blifvit funna, hvilkas undersökande och bearbetande legat konungen varmt om hjertat. För sådant ändamål utfärdades från Segersjö 5 Maj 1606 en fullmakt för fogden i Nerike Antonius Svensson »att draga till Nora socken», der han skulle »låta rymma och bryta malm utaf ett berg vid *Linansjö* och *Bryggesåsa*» och derefter låta konungen »förnimma hvad för malm der kan vara och finnas». Undersåtarne, »som bygga och bo vid *Noreberg*, *Vikesboda* och *Karlskogs* socknar» befalldes att icke allenast »hjelpa till med dagsverken till att rymma, bränna och bryta samma malm», utan ock »hvad eljest behöfvas kunde» för ändamålet, hvilket konungen »med allt godt dem ville ihågkomma». Fogdarne inom de områden, som nu voro ifråga, erhöllo derjemte befallning att de skulle förehålla allmogen sina skyldigheter i berörda afseende »och ingalunda låta sig tredske och motvillige befinna».

Ehuru man kan stanna i någon tveksamhet om belägenheten af de ställen, hvilka omtalas i sistberörda bref, torde dock få anses sannolikt, att »Linansjö» är någon missskrifning för Limingsjö eller Limmingen, hvarom vidare längre fram och att »Bryggesåsa» motsvarar nutidens *Grecksåsar*, som fordom skrefs både *Gregers*åsar och *Grickes*åsar. Att det verkligen varit fråga om någon malmfyndighet härstädes, framgår af en annan ett par månader senare aflåten skrifvelse, dat. Stockholm 14 Juli samma år, hvarigenom bergsföreståndaren Tideman Persson anbefalles att »ransaka om det *sölfberget vid Gricksås*, som nu nyligen är uppfunnet, huru strecket sig ställer och hvad malm der kan vara». Konungen ville härom hafva »visst besked (sig) tillhanda med denne vår utskickade», hvaraf kan slutas, att han varit angelägen att erfara huru med detta berg kunde vara beskaffadt. Emellertid torde samtliga vederbörande i detta fall varit föremål för någon mystifikation, derest det icke får antagas att den fyndighet, hvarom här varit fråga, utgjorts af de längre fram i tiden bearbetade koppargrufvor, som på annat ställe finnas omtalade[1]. Så mycket är säkert att, så vidt utg. kunnat finna, någon silfvergrufva härstädes icke finnes vidare omtalad i denna tids fogderäkenskaper eller öfriga handlingar. Hvad slutligen angår den i Anton Svenssons här ofvan omförmälda fullmakt nämda »Vikesboda» socken torde härmed ha afsetts nuvarande Fernebo socken, hvars nya kyrka, såsom nyss blifvit sagdt, var ämnad att byggas i närheten af den forna Vikhyttan, å hvars område Filipstad sedermera anlades och hvilken omständighet möjligen haft till följd att en namnförändring jemväl varit påtänkt eller åsyftad. Att med »Noreberg» åter afsågs Nora socken lärer knappast vara tvifvel underkastadt.

Några dagar innan den nyss anförda skrifvelsen till Tideman Persson afläts, afgingo särskilda skrifvelser till den nyutnämde ståthållaren i Vermland Olof Kristofersson, bergmästaren Kristofer Graf och fogden Anton Svensson, med anmodan till dem alla att begifva sig till en sjö i Vermland, »benämd södra Limmingen, uti hvilken på bottnen invid landet, der vattnet är grundt, skall finnas malmstreck, såsom ock på ett näs uti

---

[1] Jfr *Noraskogs arkiv* II: 36 och 59.

samma sjö», för att närmare undersöka huru härmed kunde förhålla sig. De skulle »bese lägenheten, huru stor och djup sjön är, och om han ligger högt, så att man kan sticka af vattnet eller upprätta konster och tömma det ut». På näset skulle jorden afrymmas, så att man finge se »huru strecken ställa sig». För arbetets bedrifvande skulle ståthållaren handla med »bönderna i Karlskoga socken», der sjön då var belägen, att de dertill skulle göra »hvar ett dagsverke, såsom ock ett stafrum ved», hvarjemte några grufdrängar skulle ditsändas för att bryta malmen. För att desto snarare få besked om detta malmstreck, erhöll en af konungens lakejer Botvid Andersson i uppdrag att först begifva sig till Vestersilfberget i Dalarne och derifrån till Vermland, för att likaledes taga kännedom om förhållandena vid sjön Limmingen, samt vid återkomsten derom lemna nödiga underrättelser.

Den sålunda anbefalda undersökningen ledde emellertid till arbetets upptagande härstädes. I ett 28 November samma år aflåtet »svar på Olof Kristoferssons skrifvelse om bergsbruken», kunde konungen säga att det icke borde vara »möda för att bekomma» ved till nya silfverbruket, »ty der är ju skogen inpå». Ståthållaren kunde derför handla med »de knektar, som äro öfverblifne af Joen Pederssons fänika» att de höggo veden, »sedan hafver du intet långt att köra». Men icke nog härmed. Konungen medgaf på derom framstäld anhållan, genom bref af 1 December, att invånarne i Elfdalen finge åtminstone för det året utgöra så väl »foringen» som tionden på det sätt, att de skulle »hugga till det nya silfverbruket vid Limmingen för hvarje två årliga och biskopshästar ett stafrum ved, och för hvarje tunna spanmål, som de af kyrkoherberget bekomma tre stafrum ved, hvilken ved sedan till förbemälte bruk framköras skall.» En vecka senare utfärdades fullmakt för Nils Konstmästare[1] att han skulle uppföra konstbyggnader så väl vid Limmingen, »det nya sölfberget» som vid åtskilliga andra af de annorstädes arbetade silfvergrufvorna.

I 1606 och de närmast följande årens räkenskaper för Kroppa gård och bruk återfinnas några spridda anteckningar angående Limmings silfvergrufva. Sålunda redovisas att »Botvid Lackej och Nils Konstmästare bekommo till tärepenningar den tid de voro utskickade att bese det nya silfverbruket» ett belopp af 2 daler. Qvittenset härå, som tydligt vittnar om kyrkoherden Olof Haussons handstil, lyder sålunda:

»Bekännes mig Nils konstemästare samt K. M:ts lakej Botolf Andersson hafva annammat af k. trotjenare och fogde öfver Vermelands bergslag med Östersysslet, välaktad Jon Olufsson, tärepenningar två daler; så i sanning under mitt signete och egen hand underskrifvet. Datum Limingsberg den 8 Augusti anno 1606.

Nils Jönsson Konstemästare. *Botolf A:n Lackei.*»
(Sigill, otydligt.)

Nästan samtidigt härmed erhöll fogden Jon Olofsson afsked från sin befattning och till hans efterträdare förordnades Jöns Bock. Till rättesnöre för denne med afseende å aflöningar m. m. i och för det på hösten

[1] Antagligen samme *Nils Jönsson Krook,* som finnes omtalad i *Noraskogs arkiv* I: 2.

började grufarbetet, utfärdades ett slags promemoria, hvars hufvudsakliga innehåll är följande:

Jöns Bock skall leverera Kristofer Graf, bergmästare vid Limings silfvergrufva, till en bergsälle om året: råg 12 t:or à 4 mark, malt 18 t:or à 4 mark, humle 2 l:℔ 8 ♀ à 5 mark pundet, salt 2 l:℔ 8 ♀ à 6 öre, smör 2 l:℔ 8 ♀ à 3 mark, torrt kött 12 l:℔ à 2 mark, salt fisk 24 l:℔ à 1 mark samt torrfisk 2 l:℔ 8 ♀ à 2 mark pundet[1].

Till två grufvedrängar, tre köredrängar och tre huggedrängar att hugga och framköra 400 stafrum hela året: spanmål 48 t:or, gryn och kokemjöl 3 t:or, humle 4 l:℔ 16 ♀, salt 14 l:℔ 8 ♀, smör 7 l:℔ 4 ♀, kött 84 l:℔ 4 ♀, torrfisk 14 l:℔ 8 ♀, salt fisk $5^1/_4$ t:na 4 ♀[2].

Än skall för:de Jöns Bock leverera till för:de bergverk: hästar 3, hö 24 lass, halm 96 kärfvar och hafre 12 t:or.

Datum Stockholm 10 Februari 1607.

Nils Andersson. *P. Buller.*

Enligt en redogörelse öfver »utspisningen vid nya Kroppa gård år 1607» hade levererats »till 2 grufvedrängar vid Limings silfvergrufva uti 52 veckor och en uti 10 veckor att köra fram ved»: spanmål 2 t:or 3 skäppor, humle $^1/_2$ l:℔, smör 3 ♀, torrt kött $3^1/_2$ l:℔, sill 6 l:℔ 17 ♀, »lögor» 10 l:℔, torrfisk 19 l:℔, salt 7 l:℔, 4 ♀, hafremjöl 18 t:or 3 sk:or, färskt kött saltadt 32 l:℔. Vidare redovisas, att till »Joen byggmästare sjelf annan att hugga verket till 2 båtar vid Limingen och göra dem af nyo färdiga med alla tillbehör uti 2 veckor» hade lemnats: spanmål 3 skäppor, humle 1 ♀, smör 3 ♀, torrt kött $^1/_2$ l:℔, lögor $1^1/_2$ l:℔, torrfisk 4 ♀ och salt 3 ♀. Vid denna räkenskap finnes ock ett qvitto bilagdt af detta innehåll:

Bekännes jag Kristofer Graf att jag hafver anammat till Limmingsberget denne efterskrefne jernredskap af ärlig och välförståndig Jöns Bock, fogde på Kroppan år 1607: dörrejern, spitsejern till bölejern } om 4 l:℔, kilar 20, hammare 2 } om $3^1/_2$ l:℔, yxor 4 st., brottstänger 6 st., hackor 35 st. } $16^1/_2$ l:℔, båtar 2 st., smedjebälgar 1 par, städ 1 st., handhammare 1 st., forma 1 st. $^1/_2$ l:℔.

Datum Kroppan den 13 Januari 1608. *Kristofer Graf.*

Af 1608 års räkenskaper kan inhemtas att »efter K. M:ts muntelige befallning hafver Botvid Lakej bekommit till förtäring den tid han var af K. M:t förskickad att ransake om ett sölfberg, som Daniel Hansson Mölstonfers sedel förmäler d. 20 Juni 1608 och Botvids qvittens d. 4 Juli 1608, penningar 10 daler». Vidare får man veta att »Lasse Pederssons

---

[1] Enligt denna ordning beräknades alltså för en »bergsälle», hvarmed torde förstås en nutidens förman eller gruffogde, *i månaden* 1 t:na råg, $1^1/_2$ t:na malt, 4 ♀ humle, 4 ♀ salt, 4 ♀ smör, 1 l:℔ torrt kött, 2 l:℔ salt fisk (= sill) och 4 ♀ torrfisk.

[2] Åt hvar arbetare beräknades sålunda *i månaden:* $^1/_2$ t:a spanmål, 1 fat gryn, 1 ♀ humle, 3 ♀ salt, $1^1/_2$ ♀ smör, 18 ♀ kött, 3 ♀ torrfisk och 18 ♀ salt fisk. Dessa varor skulle väl anses utgöra ett slags normalstat. I verkligheten stälde de sig dock något annorlunda, enligt räkenskaperna.

knektar hafva huggit till hjelp vid Limings sölfgrufva huggeved 250 stafrum»; att »gårdsens drängar hafva framkört vid Limingsberget ved 200 stafrum»; samt att »efter kammarråds och kamererarens sedel hafver Anders Torbjörnsson, bergsälle vid Limings silfvergrufva till beställning» för året varor till ett sammanräknadt belopp af 48 daler 12 öre, hvarpå han hade bekommit: 6 aln. »piuk» (ett slags finare kläde) à 3½ mark, 5 aln. kläde à 3 mark, 5 aln. lärft à 5 öre, 6 aln. blaggarn à 3 öre, 6 t:or 2 sk:or råg och malt à 4 mark, 16 t:or 2 sk:or hafremjöl à 3 mark, 11 ℔ humle à 5 mark pundet, 4 l:℔ torrt kött à 2 mark, 5 l:℔ saltgrönt kött à 1½ mark, ½ l:℔ sill à 2 mark, 3½ l:℔ saltfisk à 1 mark, 6 ℔ talg à 4 mark pundet, 4½ l:℔ salt à 6 öre, 8½ l:℔ grytor à 2 mark och 1 oxe till 7 daler, hvilket alltsammans utföres till ett värde af 42 daler 20 öre. »Än var han skyldig anno 1607 penningar 14 öre 7⅕ d:r», hvilken anteckning antyder att Anders Torbjörnsson äfven detta år innehaft anställning vid grufvan. Räkenskapen redovisar likaledes Kristofer Grafs åtnjutna aflöningsförmåner, hufvudsakligen i varor till ett belopp af 150 daler, enligt hans »beställningsbref» eller fullmakt.

Bland Kroppa bruks »års- och månadskoster» upptages såsom utgifvet »till 3 drängars kost hele året, som äre och arbete vid Limings sölfgrufva»: malt 4 t:or 1 skäppa, hafremjöl 18 t:or, smör 1 l:℔, humle 2 l:℔, salt 3 l:℔ 8 ℔, salt fisk 15 l:℔ 2 ℔, sill 6 l:℔, torrfisk 16 ℔, torrt kött 25 l:℔ 18 ℔ och saltgrönt kött 13½ l:℔. Dessa 3 drängar hade jemväl såsom årslön erhållit 6 par skor. Slutligen redovisas såsom levererade »till Limings sölfgrufva» 21 st. bergkilar om 2 l:℔[1].

De fullständigaste anteckningarna om ifrågavarande grufarbete förekomma i 1609 års räkenskap för Kroppa bruk. Sålunda redovisas att »gårdsens drängar hafva framkört vid Limingsberget ved 50 stafrum»; att »Karlskoga socken hafver kört från Limings silfvergrufva och till Kroppan *silfvermalm 90 t:or*»; och att »efter v. Nils Andersson kammarråds och Peder Buller kamererares sedel hafver Anders Torbjörnsson, bergsälle vid Limings sölfvergrufva, till beställning» hvarjehanda persedlar till ett värde af 48 daler 12 öre. Derå hade han uppburit: 3 aln. 1½ qvarter kläde à 5½ mark, 2 aln. kläde à 5 mark, 14 aln. vadmal à 6 öre, 9¼ aln. blaggarn à 3 öre, 3¼ l:℔ grytor à 2 mark, 5 t:or 4 sk:or råg och malt à 4 mark, 15⅕ t:or hafremjöl à 3 mark, 10 m℔ à 4 mark pundet, 5 l:℔ torrt kött à 2 mark, 1 l:℔ lögor à 1 mark, 11 m℔ humle à 10 mark pundet, 4½ l:℔ strömming à 1 mark, 4 l:℔ salt à 6 öre, ½ l:℔ talg à 5 mark, 5 ℔ torrfisk à 2½ mark pundet, ½ l:℔ lax à 2½ mark, ½ l:℔ sill à 2 mark, 4 l:℔ saltgrönt kött à 1½ mark, 1 oxe à 7 daler och 1 t:na lax à 1 daler.

Bland »års- och månadskoster» redovisas »till 2 drängar kost hela året, som arbeta vid Limings sölfvergrufva»: 4 t:or malt, 9 t:or 1 skäppa hafremjöl, 12 ℔ smör, 16 ℔ humle, 3 l:℔ 18 ℔ salt, 11 l:℔ torrt kött, 11 l:℔ 14 ℔ strömming, ½ l:℔ sill, 15 ℔ torrfisk, 1 l:℔ saltgrönt kött, 1 l:℔

[1] Det torde förtjena antecknas att räkenskapen äfven upptager »till forsellön för 23½ t:or strömming och ½ t:na lax ifrån Örebro och till Boderne uti Karlskoga socken för 4 mils väg pgr 3½ daler». Dessa varor hade fogden Jöns Bock uppköpt i hindersmessomarknad »för brukets behof» samt dervid godtgjort sig »tärepenningar» 6 daler.

lögor och $^1/_2$ l:℔ salt lax. Drängarna hade derjemte erhållit 2 par skor. Vidare kan inhemtas, att det »är kommet till att uppbryta malm med i Limingsberget: ved 50 stafrum», att det »är kommet till att rostbränna 90 t:or sölfvermalm med, som är kommet ifrån Limings sölfvergrufva: köreved $2^1/_2$ stafrum», äfvensom att det »är kommet till att smälta och drifva förbe:te malm med: kol $6^1/_2$ stig»; att det »är gifvet till 2 malmvaskare, som hafva uppvaskat 60 t:or sölfvermalm i lön och tärepengar till Stockholm, derpå Kristofer Grafs bevis: pgr $14^1/_4$ daler»; att det »är gifvet en fogdetjenare till Salberget ifrån Kroppan efter en vaskare, som skulle vaska och kom tillbaka sjelf annan: pgr 4 daler»; och slutligen »är gifvet Kristofer Graf till tärepengar upp till Stockholm med silfver som han smält hafver, derpå hans bevis; pgr 6 daler». I detta sitt bevis, dateradt Kroppa 30 December 1609, qvitterar Graf tillika sin årslön 150 daler, som han bekommit till hufvudsaklig del i hvarjehanda persedlar. Det nyss omförmälda beviset angående silfvervaskningen lyder sålunda:

»Bekännes jag Kristofer Graf, bergsälle vid Limings silfvergrufva uti Vermeland, mig hafva annammat af ärlig och förståndig Jöns Bock, fogde öfver Östersysslet uti Vermeland samt bergslagen, till två silfvervaskare, som hafva uppvaskat 90 t:or silfvermalm här vid Kroppan efter den ordning dem gifven är, nämligen 6 daler om månaden, och hafva de här bekommit af förbe:te fogde pgr 12 daler, tärepenningar tillbaka pgr 9 mark; att så i sanning är med egen hand underskrifvet och mitt signet. Dat. Kroppan» — —

I och för denna silfvervaskning hade konungen, enligt bref till ståthållaren Olof Kristofersson, dat. Stockholm 14 Juli 1609, sändt en »vaskare» till Kroppa, med befallning att låta »uppsätta ett hus, der han kunde hafva en vaskebänk uti och eljest annat hvad han behöfde».

De 90 t:or silfvermalm, hvilka sålunda vaskades och nedsmältes till rent silfver, synes ha varit den enda behållning, som vunnits af det vid Limmingen nedlagda arbetet med öfriga omkostnader. Åtminstone finnes någon malmvinst härstädes icke vidare omtalad. Arbetet fortsattes ännu någon tid, men slutligen upphör detsamma. Hvad derom kunnat inhemtas af fogdehandlingarna anföres här i ett sammanhang.

Under 1610 hade Anders Torbjörnsson, »bergsälle vid Limings bruk», erhållit varor och persedlar för tillhopa 49 daler, hvarom det säges: »bekommit öfver 20 öre (som) med honom skall afräknas 1611». Till 2 drängar, »som hela året arbetat vid Limings sölfgrufva», hade utgifvits såsom »kost»: malt 4 t:or $^1/_2$ fjerd., hafremjöl 9 t:or 1 fjerd., smör 12 ℔, humle 15 ℔, salt 3 l:℔ 17 ℔, torrt kött 11 l:℔, strömming 11 l:℔, sill 5 ℔, torrfisk 15 ℔, saltgrönt kött $^1/_2$ l:℔, lögor 1 l:℔, torsk $^1/_2$ l:℔ samt 2 par skor.

År 1611 redovisas, att Anders Torbjörnsson, »bergsälle vid Limingsberget», erhållit varor för tillsammans 42 daler; att »till 2 grufdrängar vid Limingsberget, som der arbeta hela året med Kristofer Graf, uti silfvergrufvan», levererats dessa varor: blandkornsmalt 4 t:or, hafremjöl 9 t:or 2 fjerd., smör 7 ℔, humle 15 ℔, salt 3 l:℔ 17 ℔, torrt kött 11 l:℔, salt kött 15 ℔, strömming 11 l:℔, lögor 1 l:℔ 5 ℔, sill 6 m℔, torrfisk 12 ℔ samt 4 par skor. Derjemte hade levererats »till Limings sölfgrufva att bränna lös malm med, köreved 77 stafrum».

I 1612 års bruksräkenskap redovisas visserligen lika som de föregående

åren Kristofer Grafs »beställning» med en årslön af 150 daler, äfvensom att Anders Torbjörnsson uppburit persedlar som förut, enligt sin beställning, men något arbete af grufdrängar eller andra vid Limmingsberget omtalas icke vidare. I 1613 års bruksräkenskap återfinnas följande anteckningar härom: »efter K. M:ts underskrifne bref den 6 Juni 1605 hafver Kristofer Graf till årlig beställning 150 daler, och hvad persedlar han bekommer skall honom blifva afräknadt, efter som det uti landet går och gäller, och är denne beställning af min nåd. drottning kasserad den 22 Oktober 1613; dock hvad han detta år bekommit hafver skall (han) behålla, som hennes maj:ts bref förmäler och hafver han uppburit som följer», hvarpå uppräknas bekomna varor och persedlar till ett sammanräknadt värde af 140 daler 27 öre. Härefter finnes antecknadt: »än var Kristofer skyldig till att betala som är till att se af 1612 års räkning uti penningar 9 daler 5 öre», med hvilket tillägg summan uppgår till 150 daler, hvarå Graf utfärdat qvitto, dat. Kroppa 16 December 1613. Vidare redovisas att »Anders Torbjörnsson bergsälle hafver till årlig lön, kost och beställning efter kammarrådet Nils Anderssons och Peder Bullers sedel» 48 daler, derå han 1613 bekommit varor för 4 daler 21 öre, som han hade »fått till kost och lön när han hafver varit med Kristofer Graf och *gräfvit efter silfverberg* på åtskilliga tider om året». Vid denna utgiftspost finnes anmärkt: »bestås intet här efter». Häraf torde kunna slutas att arbetet vid Limmingen hade helt och hållet afstannat. På hvilka platser de nyss antydda gräfningarna deremot egt rum omtalas ingenstädes i räkenskaperna.

Genom det åberopade brefvet af 22 Oktober 1613 hade enkedrottningen visserligen »kasserat» Kristofer Grafs förutvarande »beställning», men i stället uppläts till »honom ett vårt hemman *Hornkulla* benämdt, i Fernebo socken i Vermland liggandes, qvitt och fritt för alla utlagor uti sin och sin hustrus lifstid». Härvid är dock att märka, att detta hemman då ännu icke fans upptaget i någon jordebok, hvadan någon skatt derför icke heller finnes redovisad. Hornkulla ansågs förmodligen vara en Kroppa gård tillhörande lägenhet, hvars afkastning — i händelse det var någon — ansågs inbegripen bland de inkomster, som kunde vinnas af bruksrörelsen. Det dröjde ännu en ganska lång tid innan Hornkullen blef synlig i häradets jordebok.

Att de gräfningar efter silfvermalm, som emellertid egt rum, icke blifvit alldeles utan resultat, framgår deraf att fogden Jöns Bock i 1614 års bruksräkenskap redovisar åtskilliga omkostnader derför. Sålunda heter det, att »efter min nåd. drottnings bref dat. den 3 Oktober 1614 hafver Kristofer Graf bekommit, derpå hans qvittens dat. den 8 December 1614: stångjern 4 skepp., osmundsjern 6 fat». Vidare »hafver Kristofer Graf haft uti 16 veckor en bergsälle och två drängar till att bryta silfvermalm och smälta, (som) hafva bekommit till kost: spanmål 2 t:or 7 fjerd., hafremjöl 10 t:or 6 fjerd., torrt kött 13 l:℔, sill 11 l:℔, salt lax 2½ l:℔, gryn 3½ fjerd., salt 1 l:℔, humle 10 ⸸, torrfisk 1 l:℔, talg 3 ⸸, saltgrönt kött 2½ l:℔, dagsverken 2»; samt »än hafver han bekommit till att smälta och drifva med till prof: kol 5 stigar 8 t:or, köreved 2 stafrum, redskapsjern 8 ⸸».

Af enkedrottningens här ofvan åberopade bref inhemtas att Graf lemnat underrättelse om hvad som påkostats »det silfverprofvet, som han hade gjort», men ehuru denna omkostnad var 3 gånger större än hvad den er-

hållna produkten var värd, ville drottningen ändock göra ytterligare försök, eftersom strecket ville låta se sig in i sjelfva berget, »i den förhoppning att vår Herre skulle deröfver gifva mera välsignelse». Fogden befaldes derför att »befordra bergmästaren med folk och alla delar, som han dertill behöfde, att man kunde se hvart ut det ville». Bergmästaren skulle ock »bekomma sin lön efter den beställning» han förut innehaft.

Genom särskild skrifvelse 23 Juli 1615 erhöll Graf befallning att smälta silfver af den malm, som dittills blifvit bruten och dermed begifva sig till enkedrottningen, der han skulle erhålla närmare besked, »hvarefter han sig med sina bergsällar skulle rätta». Sedan detta skett, förklarade enkedrottningen i bref till Jöns Bock 12 Oktober samma år, att det senast bearbetade »silfverstrecket der i Vermland» lönade icke mödan, hvarför allt vidare arbete härstädes skulle inställas.

I 1615 års bruksräkenskap redovisas de omkostnader, som blifvit en följd af det sist anstälda försöksarbetet. »Efter min nåd. drottnings bref dat. den 12 Oktober 1615 hafver Kristofer Graf bekommit» allehanda varor till ett belopp för tillhopa 150 dalers värde. Vidare hade Anders Torbjörnsson bergsälle, »som hafver arbetat med Kristofer Graf uppå det silfverprof han gjort hafver uti 2 år», till »kost och lön» bekommit varor till ett värde af 46 daler. Slutligen hade »2 grufvedrängar, som hafva varit med bergsällen och brändt malm lös utur silfvergrufvan, bekommit till kost»: hafremjöl 10 t:r 3½ fjerd., torrt kött 17 l:℔ 2 ₰, spanmål 3 t:or 4½ fjerd., torrfisk 9 l:℔, sill 5 l:℔, humle 18½ ₰, salt 2 l:℔ 2 ₰, smör 16 ₰, gryta 1¼ l:℔ (»till att koka uti och behålle den sedan på sin lön»), strömming 2 l:℔, lögor 1 l:℔, saltgrön lax 3 l:℔, saltgrönt kött 1 l:℔ samt blaggarn till säckar 6 aln. Hvad dessa grufarbetare i öfrigt bekommit såsom lön finnes ingenstädes redovisadt.

Genom ett enkedrottningens bref, dat. Nyköping 12 Augusti 1616 förordnades »att efter det silfverbruk, som för någon tid sedan blef upptaget i Vermland, icke hade sin fortgång», kunde bergmästaren derstädes Kristofer Graf icke bibehållas »vid så hög beställning som tillförene», men på det att han skulle »sig någorledes kunna uppehålla», blef han tillförsäkrad en nedsatt årlig lön af 100 daler, att på vanligt sätt uppbäras af fogden i Östersysslet. »Men», heter det vidare i brefvet, »när Gud vill att något sådant bruk här uti furstendömet kan härefter yppas, då skall han vara vederredo på hvad ort vi hans tjenst behöfve, och när han således åter blifver brukad, skall han njuta sin gamla beställning» till godo. Under detta och de näst följande åren finnes den sålunda nedsatta aflöningen upptagen bland Kroppa bruks utgifter[1], men någon ny silfvermalmsanledning i dessa trakter finnes icke vidare omtalad förr än omkring 20 år senare, då så väl Limminge som Grythytte »silfverbruk»[2] gjordes till föremål för ganska allvarlig uppmärksamhet. Berättelsen härom torde dock få sin rätta plats i Grythytte krönika — *om* och när den en gång blifver synlig...

---

[1] I 1616 års räkenskap förekommer, att »efter min nåd. drottnings bref den 14 Augusti 1616 hafver Kristofer Graf bekommit, deruppå hans bevis den 3 Januari 1617: penningar 30 daler, spanmål 12 t:or, oxar 2, osmundsjern 5 fat, hafremjöl 2 t:or».

[2] Jfr »*Noraskog*» III: 218.

Laxfisket vid Möckelsbodar eller Karlskoga.

Enligt anteckning i 1589 års räkenskap hade fogden Karl Jönsson »tagit från en bonde, som rymde för det han hade gjort tjufveri på min nådige herres laxfiske vid Möckelsbodar, en ko». I sammanhang härmed må ock nämnas att detta laxfiske, som åtminstone i början drefs med 4 laxekar och hvartill ortens invånare nödgades utgöra hjelpedagsverken, enligt räkenskaperna lemnat följande afkastning:

1584:	4½ t:or salt lax och		30 st.	färska laxar,	
1585:	11½ »	» »	10	»	»
1586:	7 »	» » ryggar,	42	»	»

af hvilken afkastning den nyutnämde kyrkoherden Olof Hansson i tionde erhöll 9 st. färsklaxar. Han erhöll sannolikt äfven de följande åren tionde af laxfisket, ehuru någon redogörelse derför icke finnes upptagen i räkenskaperna.

För 1587 saknas räkenskap.
1588 redovisas 5½ t:or salt lax,
1589 » 8½ » » och
1590 likaledes 8½ » »

För åren 1591—1599 saknas alla uppgifter, då räkenskaperna för denna tid försvunnit; men för

1600 redovisas 3 t:or salt lax,
1601 » 2 » » och
1602 endast ½ tunna »

hvarefter all redovisning saknas för åren 1603 och 1604.

För 1605 redovisas åter 1 t:na salt lax,
1606 » 3 fjerdingar, samt
1607 och 1608 endast ½ t:na salt lax hvardera året.

Deremot kan man af Kroppa bruks räkenskap för 1607 inhemta, att då härifrån utgifvits »till en fiskare vid Karlskoga laxefiske uti 4 veckor»: spanmål 3 skäppor, humle 1½ ℔, smör 3 ℔, torrt kött 1½ l:℔, salt 7 ℔ och torrfisk 5 ℔. Följande året erhöll antagligen samme fiskare »i 3 veckor»: spanmål 2 fjerd., hafremjöl 2 skäppor, humle 2 ℔, smör 4 ℔, torrt kött 8 ℔, sill 5 ℔ och salt 1 l:℔. Huruvida laxfisket varit så klent under de sistnämda åren, som den uppgifna afkastningen utvisar eller om — redovisningen varit mer än vanligt bristfällig, torde vara tvifvelaktigt. För 1609 redovisas såsom afkastning 1¼ tunna ryggar och salt lax samt 64 st. torra laxar; 1610 uppgifves ½ tunna salt lax och »1½ kärfve torr-

lax». Samma år hade lemnats »till en fiskare på Karlskoga, som hafver aktat laxefisket»: torrt kött $^1/_2$ l:℔, spanmål 2 fjerd. och smör 2 mꝑ. I 1611 års räkenskap föres såsom utgift »till en fiskare vid Karlskoga laxfiske» mjöl $^1/_2$ t:na, humle 4 ꝑ, smör 4 ꝑ, torrt kött 1 l:℔, sill $^1/_2$ l:℔ och salt 4 ꝑ, hvaremot såsom afkastning redovisas 11 l:℔ 4 ꝑ salt lax. Följande året uppgifves densamma till 90 st. salt lax.

Från 1613 synes en ändring hafva egt rum angående skötseln af ifrågavarande fiske. Detta år upptages nämligen såsom årlig lön till »*Peder* laxefiskare vid Karlskoga» 4 t:or spanmål, men årets afkastning redovisas i stället med icke mindre än 124 l:℔ »saltgrön» lax. Denna afkastning, som är den största sedan 1585, uppgifves 1614 något lägre, men upptages dock till 102 l:℔ 17 ꝑ. För 1615 redovisas 87 l:℔ 7 $^1/_2$ ꝑ saltgrön lax, 16 st. salt lax och 16 st. ryggar; att till detta fiske levererats 2 t:or salt (mot 1 $^1/_2$ t:na året förut), samt att »*Olof* laxefiskare hafver förtärt 1 kärfve laxeryggar».

I 1616 års räkenskap är antecknadt att Karlskoga laxfiske, såsom beläget å Backa och Bryttiegårds egor, »är arf och eget och Lasse Höök skall göra besked härför», hvilken anteckning innebär att en särskild fogde fått i uppdrag att uppbära och redovisa räntor och hjelper m. m. af de inom Vermland ganska talrikt förekommande »arf och egne» hemmanen m. m. Denne särskilda fogde, hvars namn var *Lars Jonsson Höök*, innehade sitt uppdrag under åren 1616—1619, hvarefter dessa hemman åter förlades under den förut varande fögderiförvaltningen. Någon räkenskap öfver hans förvaltning har dock icke återfunnits. Då emellertid inkomsten af fisket redovisades till Kroppa gård, har det derigenom blifvit en möjlighet att få reda på afkastningen för nämda år. Den upptages

för 1616	till 64	l:℔ 17	ꝑ	saltgrön lax och 1 l:℔ torr lax,	
» 1617	» 88	» 6	»	d:o	,
» 1618	» 91	» 7	»	d:o	och
» 1619	» 122	»		saltgrön lax samt torr lax 1 kärfve.	

Af räkenskaperna kan ock inhemtas, att till fisket vanligen erfordrats 1 à 2, stundom 3 t:or salt om året samt att laxfiskaren Olof Arvidssons årsaflöning från 1615 utgått med 6 t:or »ren spanmål», d. v. s. råg eller korn (= malt). »Efter ståthållaren välborne Bo Ribbings sedel, (blefvo) Karlskoga sockuemän, som nedan Knapforsen boendes äre, förskonte med ett dagsverke på hvart mantal, efter de utstå mycken tunga att utsätta laxekar och laxeslängor der vid laxefisket, som sedelen vidare förmäler, dat. 13 Juni 1620», hvilken lindring upptages till 30 dagsverken. Såsom en kuriositet må jemväl antecknas att enligt räkenskaperna »välb. Bo Ribbing bekommer årligen till sin förtäring: torr lax 2 kärfvar, torre ryggar 2 kärfvar», samt att i en kärfve räknades 16 st. laxar.

Afkastningen för sistnämda år redovisas till 1 kärfve torr lax, 1 kärfve torra ryggar samt 86 l:℔ 11 ꝑ saltgrön lax och ryggar. År 1621 redovisas 1 kärfve 11 st. torrlaxar, 1 kärfve 11 st. laxryggar och 146 l:℔ 13 ꝑ salt lax, den största afkastning, som för något år finnes omtalad. Följande året 1622, det sista, för hvilket någon uppgift härom erhållits, upptages afkastningen till 83 l:℔ 5 ꝑ saltgrön lax och 1 kärfve torr lax, som värderas i penningar till 54 daler 7 $^1/_3$ öre, »efter 8 daler för tunnan», hvaraf man torde kunna sluta att tunnan beräknats innehålla omkring 12 l:℔.

Slutligen må anföras ett par af laxfiskaren utfärdade qvittenser af denna lydelse:

»Bekänner jag mig Olof Arvidsson, laxefiskare vid Karlskogas laxefiske, att jag hafver annammat af min nådige herres och furstes befallningsman, ärlig och välaktig Jöns Bock, mitt årliga underhåll nämligen *råg 6 t:or;* att så i sanning är begärer jag min kyrkoherdes signete här under. Datum Karlskoga den 26 Mars anno 1621.»

(Kyrkoherdens sigill.)

»Bekänner jag mig Olof Arvidsson, laxefiskare vid Karlskoga laxefiske, att hafva annammat och bekommit af ärlig och välaktad Jöns Bock, befallningsman öfver Östersysslet i Vermeland, *salt en tunna.* Att så i sanning är begärer jag kyrkoherdens signete här nedan under och med hans egen hand underskrifvet. Datum Bryttiegården den 28 Maj år 1621.

Olaus Johannis, pastor i Karlskog.»

Den inkomst af laxfisket, som kronans arrendatorer af fögderiets räntor och inkomster från 1622 erhållit, finnes ingenstädes redovisad. Huru detta laxfiske slutligen af kronan försåldes till enskild man, finnes omtaladt här ofvan (sid. 21).

Vid häradstinget 15 Oktober 1649 »vittnade nämden, att medan *kronan hade laxefisket i Karlskoga behållet* och det var icke såldt, såsom nu är, för 1,200 rdr till välb. Johan Lillieström, så efterläts ingen nedanför Myckern åt Letelfven bruka laxekar, utan om någon spordes det göra, då refvos de straxt bort. Hvarföre får intet Bertil i Agen behålla sina kar, som han i år satt hafver; *eljest bör ock ingen stänga kungsådran ofvanföre».*

———

Rättsväsende och lagskipning enligt äldre sakörеslängder och domböcker.

Dahl, i sin här ofvan intagna beskrifning, förmenar »att första häradsting med Karlskoga hållits den 18 Juli 1629», och han stöder denna sin mening derpå, att »alla domböcker äro å tingsstället uti häradskistan förvarade», af hvilka den äldsta räknar sin början från nämda dag[1]. Denna omständighet är dock icke tillfyllestgörande, ehuru det gerna må medgifvas att någon äldre *dombok* numera icke torde kunna återfinnas. Men det finnes andra vittnesbörd derom att, allt ifrån den tid Karlskoga församling bildades, denna ort icke saknat sin särskilda lagskipning och utg. vill derför till en början ur bevarade *sakörеslängder* meddela några anteckningar om just den äldsta tidens rättsväsende.

Det vill synas, som att under de första åren, sedan Möckelsbodar förlagts till Vermland, rättsskipningen för denna bygd, åtminstone delvis, varit gemensam med Vermlands bergslag och att tingsstället i regeln varit Kroppa bruksgård. Fullständig visshet härom torde icke kunna vinnas, men deremot är kändt, att från början af 1600-talet Karlskoga socken eller »Karlskogs härad», som det stundom äfven heter, utgjort ett särskildt tingslag.

Såsom exempel på några saker rörande befolkningen vid Möckelsbodar må anföras: 1586 fick Olof i Knutsbol »för tredsko» böta med $^1/_2$ elghud, och Anders i Herrsjötorp, jemväl för tredska, med $4^3/_4$ aln »norskt» (kläde) eller vadmal. Förut är omtaladt hurusom fogden Karl Jönsson 1589 hade »tagit från en bonde, som rymde för det han hade gjort tjufveri på min nådige herres laxfiske vid Möckelsbodar, en ko»[2]. — I 1590 års sakörеslängd, som för Möckelsbodar är utskrifven på ett särskildt blad, hvaraf synes framgå att orten redan då ansetts som ett sjelfständigt tingslag, uppräknas följande bötesmål: »Per i Sibberboda på Möckelsbodar, rymde för tjufveri, togs ifrån honom blandkorn 2 t:nor 4 skäppor. — Per i Torp på Möckelsbodar, för han drog af hemmanet olofligen, efter (det) han stadt hemmanet, togs ifrån honom hans rågsäde, råg 1 t:na. — Olof i Stensviken, frälsebonde, för han högg sig svedjeland in på min nådige furstes skog och sådde, togs ifrån honom råg 1 t:na 1 skäppa. — Summa råg 2 t:or 1 skäppa, blandkorn 2 t:or 4 skäppor.»

---

[1] Jfr sid. 19 här ofvan. Jemlikt ett k. cirkulär 28 September 1869 hafva de häradsdomböcker, som äro äldre än 1734 års lag eller »tillhörande tiden före 1736» blifvit öfverlemnade till Riksarkivet, »för att för framtiden der förvaras».

[2] Jfr sid. 146.

I 1591 års saköreslängd uppräknas följande bötesmål: »Jönses son i Dufvedalen för han snappade en hätte (hatt eller mössa) från Jöns Finne i Degernäs pgr 1 mark. — Per i Stegleviken för någon talg han snappade ifrån hammarsmederna vid Fors pgr 1 mark. — Mäster Jakob Hammarsmed för han slog Eriks hustru i Slätbråten pgr 6 mark.»

Då fogderäkenskaperna för åren 1592—1599 saknas, har detta ock till följd att jemväl saköreslängderna för samma tid försvunnit. Från och med 1600 finnas deremot sådana bilagda hvarje års räkenskap, nästan utan undantag, ehuru det derför icke är sagdt, att sakören eller bötesmedel alltid funnits att redovisa. Så är exempelvis förhållandet just i 1600 års saköreslängd, der ej ett enda ärende från Karlskoga förekommer, men deremot ganska många från öfriga delar af fögderiet eller domsagan. Denna längd, likasom alla de efterföljande till och med 1618, är undertecknad och »beseglad» af lagläsaren *Jakob Persson,* som enligt Fernow skall hafva tjenstgjort i denna egenskap eller såsom »underlagman» redan 1581[1], hvilken uppgift dock torde kunna betviflas, då han icke var tjenstgörande vid 1584 års förut (sid. 38) omtalade skattläggning inom Östersysslet.

I denne Jakob Perssons saköreslängd för 1601 förekommer, efter hvad utg. kunnat finna, benämningen »*Karlskogs härad*» första gången. Såsom »konungs sakören» redovisas under nämda rubrik följande: »Per Hansson i Karlskog för lönskaläge 2 mark. — Sylvester i Backa hade gjort ett enfalt hor, är benådad, oxar 4 st. — Jon Henriksson i Kärna hade ock gjort ett enfalt hor, är benådad, oxar 4 st. — Jon Hammarsmed i Fors hade gjort Hans Kolare ett fullsår, en blånad, 7 mark.» — — — »Till visso under mitt Jakob Perssons signet.»

I 1602 års längd upptages inga sakören från Karlskoga. Deremot förekommer i 1603 års längd under rubriken »Karlskogs härad» dessa mål: Per Ivarsson för vidskepelse och afguderi, osm.-jern 4 fat. — Jönses son i Skälstabacken för tjufveri m. m., osm.-jern 4 fat. — För de nästföljande åren synes gälla hvad som finnes antecknadt i 1608 års räkenskap, nämligen, att »hvad sakören belangar, är detta året inga fallne, alldenstund der hafva inga saker varit lagförde, och skall derom gifvas besked uti 1609 års räkenskap», men för det sistnämda året är längden — blank, åtminstone hvad Karlskoga beträffar. I 1611 års saköresregister förekommer »Karlskogs härad» ånyo, med dessa »saker»: Bengt i Sandtorp och Jöns i Stegelviken trätte och parlamenterade å vigvala (tingvallen?) och Jöns slog Bengt 2 blodviten, saköresрgr 2 mark. — Bengt slog Jöns igen 2 köttsår, saköresрgr 4 mark. — Bengt i Sandtorp hade ock slagit Jon i Stegelviken ett blodvite, saköresрgr 1 mark.

I 1612 års saköreslängd förekommer för »Karlskogs härad» blott ett enda fall, nämligen »Gunnar Eriksson i Videbäck för mökränkning pgr 13 mark 8 ört.». I 1613 års längd upptagas under »Karlskogs härad» följande: »Olof Jonsson i Slätbråten för vitesmål (försutet vite) pgr 26 mark 16 ört. — Per Skomakare i Fors och Bengt i Sandtorp för säramål med Hans Kolare pgr 10 mark. — Olof Olsson i Aggerud för mökränkning pgr 13 mark 8 ört. — Sten i Näs för nidingsverk pgr 10 mark. — *Herr Hans i Karlskog* för mökränkning pgr 13 mark 8 ört.»

[1] Vermlands beskr., sid. 485.

1614 års sakörelängd upptager intet mål från Karlskoga. Deremot vid ting, som förrättats med »Karlskogs härad» 18 Maj 1615, uppräknas åtskilliga afdömda saker: »Per i Strömetorp hafver gjort mökränk med Anna Persdotter ibidem, pgr 13 mark 8 ört. — Per i Strömetorp för lönskaläge med Elin Persdotter pgr 2 mark. — Anders Persson i Gälleräs för lönskalöge med Elin pgr 2 mark. — Anders Sigfridsson i Bredegård för mökränke med Elin pgr 13 mark 8 ört. — Tored i Prestegården för mökränk, äktade (qvinnan) pgr 6 $1/_2$ mark 4 ört. — Håkan Andersson i Bredegård hafver gjort mökränk med Brita Svensdotter, äktade henne, pgr 6 $1/_2$ mark 4 ört. — Tored Tordsson i Prestegården försutit laga stämning pgr 3 mark.»

I 1616 års sakörelängd upptages från »Karlskogs härad» endast 2:ne mål: »Lars Jonsson i Degernäs för sår (?) pgr 4 mark. — Anders i Sibbarebo för välle, han bötte pgr 6 mark.» — För 1617 återfinnes ej någon sak från Karlskoga; men dels af räkenskapen och dels af ett enkedrottningens bref 4 Augusti samma år kan inhemtas att »två tjufvar, Nils Larsson i Vestervik och Karl Larsson», hade stulit 7 $1/_2$ fat osmundsjern ur den s. k. herreboden vid Bergsjöändan. De dömdes till döden för sitt brott, men enkedrottningen »ville nådigast hafva dem denna gången förskont, med det besked att de ock lofva bättring, och hvar de komma oftare med sådant igen, då skall detta ock stå dem öppet; eljest skola de gifva oss i böter 100 daler». Vid redovisningen af dessa böter afkortades hälften af den anledning att den ene af tjufvarne var frälsebonde, och på grund af adelsprivilegierna egde frälsemannen, som här var ståthållaren Bo Ribbing, att uppbära sin bondes bötesmedel 50 daler[1]. Den andra hälften deremot redovisades bland öfriga sakören. Dessa åter hade på grund af ett annat enkedrottningens bref, dat. Örebro 27 Februari 1617, enligt fogderäkenskapen blifvit »skänkta till *Karlstads kyrkobyggning* så väl som till att uppbygga prestegården i Karlstad», efter den stora eldsvåda, som öfvergått denna stad 14 September nästföregående år. Af sådana sakörесmedel levererades från Östersysslet för 1616 ett belopp af 82 daler 5 $1/_3$ öre och för 1617 mer än dubbelt eller 196 daler 16 öre 20 d:r samt 1 oxe. — I 1616 års räkenskap kan äfven återfinnas en anteckning af detta hemska innehåll: »är gifvet skarprättaren på den tid de missdådare stodo sitt straff pgr 16 daler», och i marginalen här bredvid finnes anteeknadt: »3 trullkäringar och 2 andra fångar». Från hvilken trakt af fögderiet dessa olyckliga varit finnes ingenstädes angifvet.

Vid 1618 års ting i »Karlskogs härad» bötfäldes 2:ne personer: »Lars i Espenäs för vitesmål, kunde intet bevisa, pgr 4 $1/_2$ mark. — Olof Jonsson i Rålanda för eder och oqvädinsord pgr 2 mark.»

I 1619 års fogdehandling förekommer en af den nye lagläsaren *Tideman Persson* upprättad och underskrifven längd öfver »Konungssakören, som fallen är i Östresysslan i Vermeland och domboken vidare skall förmäla, ifrån den 18 Maj 1619 till den 16 Mars år 1620». Deri uppräknas för »Karlskoga soeken» följande: »Nils i Qvarnetorp och hans hustru för slagsmål, konungssaken 4 mark; Nils i Kölebråten för slagsmål, konungs-

---

[1] Härom heter det i räkenskapen: »Hafver välb. Bo Ribbing efter adelns privilegier uppburit sakören af sin bonde, den som hade stulit jern ifrån min nåd. drottning och blef benådd till lifvet och skulle utgifva pgr 50 daler.»

saken 2 mark.» I nästa års räkenskap upptager längden öfver konungssakören från 21 Juni 1620 till 1 April 1621 följande personer inom »Karlskoga socken»: Lasse Finne i Råhult 1 mark, Anders i Sibberboda 4 mark, Olof i Rålanda 2 mark, Jöns i Flottufva 2 mark, Mats i Åsbergsviken 1 mark, Lasse Finne i Leräng 1 mark. Sakörelängden för tiden från 24 Maj 1621 till 10 Mars 1622 upptager för Karlskoga socken endast »Bertil i Botesboda 2 mark».

Af 1619 års räkenskap kan derjemte inhemtas att fogden »uppburit efter en finne, som blef *ihjälslagen* i Asphöjden och han rymde som honom ihjälslog och mördade: blandkorn $1^1/_2$ tunna», hvarjemte redovisas såsom »uppburet ifrån Skersjötorp[1] från en finne, som hafver *rymt knektetjensten: rofvor* 13 t:or», hvilken sistberörda anteckning synes gifva vid handen att rofodling den tiden varit vanlig å finnarnes svedjeland.

Räkenskapen för 1620 innehåller äfven ett par anteckningar, som äro ganska betecknande för rättsskipningen vid en tid, då i regeln de flesta domböcker saknas. Dessa anteckningar äro af denna lydelse:

»Efter min allernådigsta drottnings underskrifna sedel är Peder Björsson i Högåsen förskonad och tillgifven på de sakören han skyldig var för hans fattigdom skull, som sedelen vidare utvisar, daterad den 8 Februari 1621: sakörespenningar 20 daler.»

»En kona benämd Brita Månsdotter, belägrad af en gifter bonde, benämd Peder i Högåsen, är sakfäld som domboken förmäler till 40 daler; hafver ingenting att utgifva för sin sak, der på herr Kristofer i Kilens bevis, dateradt den 12 September år 1621, derföre konan är tagen till Kroppa gård att tjena för sakören, som är penningar 40 daler.»

I 1621 års bruksräkning för Kroppa finnes redovisadt, att det »är blifvet *uppå ett fall* efter trösknigen, som en finne utsått hade, *hvilken rymde för det han slog sin styffader ihjäl:* råg 16 t:or $6^1/_2$ fjerd.» Man kan förvånas öfver det iugalunda obetydliga skördebelopp, som kunde erhållas efter fallsvedning, och man kan ock förvånas öfver några af de inflyttade finnarnes egendomliga lefnadsförhållandeu. I samma räkenskap redovisas äfven såsom »uppburet af Bovall Persson, *sakörestjern för hordomslast:* osmundsjern 2 läster», hvilket jern representerade ett värde af minst 120 daler. Hvar denne syndare var hemma nämnes icke.

För åren 1622—1628 saknas både sakörelängder och andra anteckningar om rättsväsendet inom Karlskoga, men detta torde bero derpå att enligt en anteckning i 1624 års räkenskap »hafver *arrendatoren sakören fritt* utan någon räkning». Sedermera blir dock förhållandet annorlunda, på sätt här ofvan redan finnes antydt, enär från och med det följande året åtminstone de flesta domboksprotokollen ännu finnas i behåll. Den äldsta dombok för Karlskoga, som nu förvaras i Riksarkivet, är inbunden i pergamentsband och innehåller protokoll för de flesta häradstingen under åren 1629—1662. Dylika protokoll saknas nämligen för 1636, och efter 1637 års protokoll följer i boken 11 oskrifna sidor, hvarjemte ett par blad synas vara bortskurna. Derpå följer 1640 års protokoll, hvadan alltså

[1] Kan vara antingen *Sirsjötorp,* som ursprungligen skrefs Skirsjötorp, eller *Skärjetorp* (= Skärtorp), båda belägna inom nuvarande Grythytte socken.

1638 och 1639 årens handlingar jemväl äro uteslutna. För öfrigt torde vara ovisst om ej ännu flera protokoll saknas[1], emedan domboken för åren till och med 1640 endast innehåller ett protokoll för hvarje år, ehuru det är sannolikt att i regeln två ting hållits om året. Härmed må nu vara huru det vill, så torde dock en och annan »Karlskoging», som icke är i tillfälle att i Riksarkivet tillfredsställa sin nyfikenhet, med ett visst intresse taga kännedom om de båda äldsta tingsprotokollen, sådana de i det följande framläggas med ett skrif- och stafningssätt, att de af hvem som som helst kunna läsas.

Å den ifrågavarande dombokens första blad läses:

»*Karllskoga Sockens Doomboch för åhr 1629.*»

A nästföljande sidor är första protokollet inskrifvet, så lydande:

Karlskoga sockens sommarting anno 1629.

Den 18 Juli vardt rätt laga sommarting hållet med allmogen af Karlskoga s:n. Närvarandes bokhållaren i Vermland väl:d *Arvid Pedersson* med befallningsmannen väl:d *Mårten Drost* och efterskrifne häradsnämd.

Olof i Bredgården.	*Per* i Sandtorp.
Nils i Gälleråsen.	*Erik* i Qväggen.
Per i Backa.	*Per* i Stubbetorp.
Gunnar i Bredgården.	*Lars* i Knutsbol.
Bonde i Bo.	*Joen* i Herrsjötorp.
Nils i Stensviken.	*Jöns* i Bredgården.

— Lät bokhållaren väl:d Arvid Pedersson publicera och för allmogen uppläsa Kongl. Maj:ts instruktion och fullmakt, som han hade till att *bortsälja* der i landsändarne *kronohemman under skatten*, och fördenskull hemböd dem, som på sådana hemman sitta kunde, till köps, så framt de dem ville behålla[2].

— Vardt nämden allvarligen tillsagd och befald att hon efter anden[3] skulle gå och hålla *ransakning på alla nybygde torp* och granneligen tillse, hvilka af dem utan omliggande bolbyars skada kunna upprättas och fullbordas: dem skulle de lägga vissa egor till med åker och äng; *såsom ock dem*, som sina frihetsår njutit hafva, efter deras egor, vilkor och lägenhet *skattlägga.*

---

[1] Sålunda finnes icke det dombref, som utfärdades 28 September 1632, angående rågången mellan Karlskoga och Nora socknar, infördt i domboken. Detsamma finnes efter originalhandlingen intaget i *Noraskogs arkiv* I: 572.

[2] För att bereda ökade penningetillgångar till det förestående tyska kriget, utgaf Gustaf II Adolf kungörelser derom, att hvem som ville skulle få lösa sitt hemman till skatte. En dylik kungörelse afläts 21 April 1629 till dåvarande landskamereraren Arvid Pedersson Roman, som meddelade sitt uppdrag vid alla häradstingen inom länet. Skatteköpeskillingen var bestämd till 60 à 90 riksdaler för helt hemman och skattebrefven utfärdades af dåvarande Kammarkollegiet, hvars president och ordförande var konungens svåger Pfaltzgrefven Johan Kasimir. Fernow berättar att Arvid Pedersson behållit de flesta originalskattebrefven och i stället lemnat attester om de verkstälda köpen. (Jfr Fernows beskr., sid. 566, 602.)

[3] Nämligen *höanden* (höbergningen).

— Kom för rätten Lasse Larsson i Blinäs och på sin sons vägnar klagade till Mårten Eskilsson i Granbergsdalen, att han hade lofvat hans son Påvel Larsson ett *svedjefall för det träde* han fick af honom i Visnum att så på, men sedan hade Mårten Eskilsson sålt samma fall till *befallningsmannen Karl Svensson;* vardt fördenskull dömdt och erkändt, att Mårten bör och skall tillställa sin måg Påvel Larsson samma fall, som han honom för trädet lofvat hade, och förlikes sedan med befallningsmannen det bästa han kan.

— Erik Andersson i Bo, som hafver varit *gärdeman* och om vårtid uppburit några l:ꝉ kött för krigsfolket, var *beskyld* att skulle hafva *stulit samma kött till ett halft pund,* efter det icke höll sin fulla vigt när han det levererade, som det hade när det blef anammadt; men alldenstund det hade hängdt i torkan ifrån våren och till Larsmesso om sommaren, erkände nämden att ett half pund väl var intorkadt af vår- och sommarvädret: derför erkändes han *för samma tillmäle fri och ledig,* vider bot 40 mark, som honom derföre viter.

— Bonde Algutsson, Erik Andersson och Joen Persson *hade skylt hvarannan* att hafva *stulit laxar ur Arrendatorernes laxekar,* dem de sedan skulle hafva sålt i Örebro, hvilket ingendera kunde den andre öfvertyga eller bevisa; vordo fördenskull sakfälde till sine penningar 40 mark.

— Lars Persson, Lars Nilsson och Nils i Qvarnetorp hafva försutit *skjutsning till krigsfolkets upptåg* i våras; vordo fördenskull sakfälde för tredsko hvardera till sine pgr 3 mark.

— Markus Olsson i Fiskesjön hade utan laga dom, så ock egandes goda vilje, gått inom sin grannes Per Eskilssons i Finnebäck rå och rör och sig *tillvällat någon skog;* vardt derföre sakfäld efter det 28 kap. i Konungs B. att böta sine pgr 40 mark.

— Hans Persson, murmästare på Kroppa, hade stått tillbaka med *skjutsning till knektarnes upptåg* i våras, såsom och slagit fjerdingsmansdrängen *tu blodsår;* vardt derföre sakfäld för tredsko till sine 3 mark och för hvart blodsår 6 mark, är 15 mark.

— Vardt nämden tillsagd och befald, att hon strax efter anden skall gå och ransaka och uppleta rätte *skillnaden mellan Öster- och Vester-»Käiåsen»* och granneligen förfara om Nils Persson något hafver åverkat uppå sin broders egor, och sedan skall derom för rätten dömas.

— Hans Andersson i Sibbebo hade vidt (tillvitat) en skomakare benämd Anders Jönsson, att han skulle hafva *stulit några hudar* ifrån fru Dordi på Åkerby när han der arbetade; deremot hade frun gifvit honom sitt bevis att hon inga hudar hade samma gång mist, och att hon aldrig hade funnit samma skommare med något tjufveri, hvilket ock månge af soeknemännen vittnade, att han plägar aldrig vara otrogen i sitt arbete. Så efter Hans med intet skäl kunde bevisa eller bjude den andre till någon tjufnad, vardt *han af rätten fri erkänd* och Hans efter det 20 kap. i Tingmåla B. sakfäld till sine pgr 40 mark.

— Vardt nämden tillsagd att hon den 19 Juli skall låte sig finne vid Mosserud att *åtskilja Mosseruds och Rålands egor.*

— Den 19 Juli skedde en vänlig *förlikning* uti min och nämdenes närvaro emellan Peder Simonsson och Oluf i *Mosserud* och *Rålande* om deras egor sålunda n:o, att Per Simonsson skulle behålle eller bekomme ett stycke af det Rålandet, som de länge hafve varit oense om, till sitt torp, hvarföre rättades då det gamle röret uppå berget sålunda, att det härefter skulle vise

och peke ifrån det råmärket, som Tideman Persson tillförene med nämd hade nedsatt litet mere vester på och in till den råstake, som nu vid sjön nedsättes och skulle svare till bergröset, hvarföre skulle och Per hjelpa Oluf att flytta gärdesgården till den nya skillnaden med halfparten deraf, och sedan skulle blifve dem emellan fast ståndande, hvad i vår närvaro gjordt var, och ingen hafva makt det samma att rygge vid 100 dalers förbrytande.

— Vittnade och betygade nämden, som hade varit och besedt det *nya torpet,* som är upptaget på *Stegelviks egor,* att det i ingen måtto var bolbyn för när eller till skade, utan kunna väl kronan till bättrings der upprättas; hvarföre vardt honom förlofvadt att upprätte och gjorde de emellan torpet och bolbyn en viss åtskillnad.

— Sakörer af denne tingstimman pgr 36 daler.

Petrus Dober,
Aros. mpria.

Anno 1630 den 8 Juli vardt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga i Bo prestegård; närvarandes ståthållaren välborne *Karl Bonde* med befallningsmannen v:d *Mårten Drost* samt efterskrifne nämndemän:

Oluf i Bredgården. *Gunnar* i Bredgården.
Joen i Herrsjötorp. *Bonde* i Bo.
Per i Stubbetorp. *Per* i Backa.
Per i Sandvik. *Nils* i Gälleråsen.
Nils i Stensviken. *Erik* i Qväggen.
Jöns i Dufvedalen. *Nils* i Bryttiegården.

— Vardt Oluf i Rålanda *fäld till det 100 dalers rite,* som i fjor sattes emellan honom och Per Simonsson i Mosserud, vid den förlikning som dem emellan skedde om ängen; så vardt han ock sakfäld till 40 mark böter för det han hade åter nedsatt den *råstake,* som nämden, senast när förlikningen gjordes, upptog, rättade och flyttade på en annan ort. Noch vardt han sakfäld för det han hade undandolt och icke utlagdt *rätt tionde* i kronones tiondelada till sine 40 mark.

— Vardt samtyckt och heviljadt af nämden så väl som gemene man, att alle skole vara förpligtade i detta året göra *ett dagsverke åt kyrkan till ängerödning,* efter der är ganska ringa äng till *prestebolet* och eljest faller mycken gästning; och hvilken som icke kommer till samma dagsverke och rödning, när derom varder tillsagdt, skall böta sine 3 mark till kyrkan och likväl fylla dagsverket.

— Vordo nu till *gästgifvare* i Karlskoga socken tillsatte och förordnade: Oluf i Aggerud samt Anders och Måns i Bredgårdstorp, hvilka för penningar skola låta bekomma resande folk nödtorftig fordenskap till mat, öl och hästar, och derhos för annan gästning och skjutsning fri. Item emellan Aggerud och Kroppa Lasse Nilsson och Lasse Persson i Immen. Till *fjerdingsmän* blefvo satte Gunnar och Oluf Eskilsson i Bredgården.

— Henrik Henriksson en ung dräng hade mökränkt och besufvit en jänta. Brita Bertilsdotter benämd, hvilket lägersmål de båda två för rätten tillstodo och bekände; och vordo fördenskull sakfälde, han efter 3 kap. Giftm. B. till sine 40 mark och hon till 20 mark.

— Vittnade och bekände nämden för rätta, att de hade varit och åtskildt efterskrefne torp, som äre *Baggetorpet, Karlstorpet, Sandetorpet,* sålunda, att Baggetorparen. förutan sin åker och äng, skulle ega Frösskärn med Bagge-

kärn, Karlstorparen Åsjökärnen och Sandetorpet sina egor sunnan elfven vid Åsjön.

— Mattes i Åsbergsviken hade slagit Bengter sin granne blånader, saker till sine sex mark.

— Bengt sammaledes saker, för det hade slagit Mats, till sine 6 mark.

— Efter Nils Ersson i *Stensviken* är tillsinnes att upptaga ett torpeställe uppå *Stensvike egor*[1], vordo de 12 i nämdene tillsagde och befalde, att de, efter k. och högloflige derom utgångne bref och stadga, skole med första lägenhet syna och ransaka om det kan ske gamle bolbyn utan skada, men och förfång, och, der så finnes, honom afvittra sine rödningsägor och huru vidt han rödja skall.

— Vardt Per Simonsson samt sin hustru, hus och barn lyst under *konungens frid* för Oluf i Rålanda, som honom undsagt och hotat hade, att der han honom eller hans folk rörer, skall han hafva förbrutit lif och gods.

— Vittnade och bekände nämden för rätta, att de hafva varit synt och ransakat uppå *Harenäs (Herrnäs)* egor, om der funnes lägenhet att upprödja ett torpeställe, odelbyn utan men och skada, och funnit att der väl kan upprödjas någon bolby utan skada; och derföre beviljade och samtyckte att Jon Skinnare, som det begärdt hade, att han der ett torpeställe, *Uddenäs* be:dt[2], måtte hinderlöst upptaga.

— Sammaledes betygade de, att de efter skälig ransakan icke annat kunne finna än Håkan Olsson måtte få upptaga ett torpeställe, *Stensnäs* be:dt, uppå *Stensvike* egor, efter det var ingen bolby för när eller till hinders.

— Så vittnade de ock att de hafva synat Joen Arvidsson ett torpeställe, *Berg* be:dt[3], uppå *Wibäcke* egor, efter det var ingen bolby till skada.

— Item hafva de af *Lerängs* egor tillsynat Nils Larsson ett torpeställe, *Backebergshällen* be:dt.

— Vardt afsagdt att Karlskogaboer, som bo upp i bygden och icke hafva i vintras *hulpit med hö och hafra,* der *lägren* hafva varit, skola vara förpligtade att gifva 4 öre på mannen till att upprätte dem deras skada, som *gästningen lidit hade* och fodret måtte tillsatt; och hvilken samma 4 öre innan 3 veckors dag (ej?) hafva utlagdt, skole vara förfallne till sine 40 mark.

— Begärde Johan Olsson, välb. Bo Ribbings landbofogde, en laga syn uppå jungfru Britas vägnar på Pinetorp, emellan hennes frälsegård *Alkrettern* och ett kronotorp, *Herrenäs* be:dt, hvilken vardt nämden och de tolf befaldt i sommar, när de fordrade vordo, att hålla.

— Så vardt nämden och befaldt, att de skola göra viss rå och skillnad emellan *Nolehult* och *Lervik.*

— Efterskrifne hemman, som voro sålde af kronan under skatten, vordo denne resan 1:sta gången uppbudne: *Herrnäs* $^1/_3$, *Ullvetterstorp* $^1/_3$, *Näfverviken* $^1/_4$, *Sandtorp* $^1/_4$, *Aggerud* 1, *Granberga* $^1/_4$, *Bo* ett helt.

Sakören 38 daler.

Petrus Dober,
Aros. mpria.

---

[1] Af nästföljande års tingsprotokoll framgår att detta torpställe är nuvarande hemmanet *Lossebyn* (förmodligen af finska ordet *loso* = refva, klyfta, eller *lossi* = färja, pråm).

[2] Är antagligen det nuvarande hemmanet *Sörby.*

[3] Sedermera kalladt *Spjutberg.*

Nästföljande tingsprotokoll för 1631 saknar datum så till vida att tinget hölls »den 4», men månadens namn är uteglömdt. Möjligen hölls tinget äfven detta år, likasom de båda föregående, i Juli månad. Af rubriken får man dock veta, att vid tinget varit »närvarande», utom andra, äfven den »välaktade och högbetrodde man *Petrus Dober*, assessor och bisittare uti den konungsliga hofrätt uti Finland», densamme, hvars namn läses under de båda här ofvan meddelade protokollen. De vid detta ting behandlade bötesmålen, hvilka kunna återfinnas i kronans saköreslängder, refereras i protokollet på följande sätt:

»Samme dag steg upp nämden[1] och anklagade Jöns Jordansson på Knapeheden för det han skulle hafva skällt dem för orättrådige män, till hvilket tillmäle han svarade och bekände sig det allenast hafva sagt, att nämden efter de gingo på okänd skog kunde de intet göra rätt, och skyller dem intet att de äro orättrådige män; men efter han sålunda intet kunde vara ursäktad att de ju voro dermed skällte, ty om så vore att alle som på orterne okände äre kunde intet rätt göra, funnes icke många som rätt gjorde: derföre efter han det hvarken kunde eller ville bestå, att han dem hafver skällt för orätt, och nämden dermed sig tillfreds gaf. blef Jöns sakfäld till sine 20 mark att böta.»

»Kort i Nordanhult kärade till Olof Olofsson i Nytorp och skyllde honom att han hafver slagit sin legepiga Cecilia några blånader och sullnar (svullnader), det den andre icke neka kunde, efter som Jöns i Dufvedalen och Lars i Knutsbol det vittnade och bekände det vara tu blånader och tu sullnar, blef derföre Olof fäld att böta sine penningar 3 daler.»

»Åter kärade Olof Olofssons hustru i Nytorp till Cecilia be:te Korts piga, hvilken Olof Olofsson slagit hafver, att hon (pigan) hafver slagit sig ett blodvite och en blånad, hvilket efter det vardt bevist blef Cecilia fäld att böta sine 9 mark.»

»Kärade välbe:te Petrus Dober till Olof i Aggerud att han hafver gått öfver råmärke uti en äng och slagit en hop hö bort, hvilket Bonde i Utterbäck och Joen i Strobbesmyran vittnade och berättade, att tredingen utaf samma Doberi äng var tagen, hvilket efter Olof icke neka kunde blef han derföre det 28 kap. Kon. B. sakfäld till sine 40 mark och återgälle all skadan.»

»Samme dag ställdes för rätten Håkan Jonsson i Håkansboda och anklagades för det han hafver belägrat Karin Bertilsdotter i Bottesbo och henne kränkt, hvilket efter det blef honom öfvertygadt skulle han böta 10 daler; men efter han lofvade sig taga henne till äkta, blefvo böterne efter det tredje kap. Gift. B. förhalfvade, att han gifver 5 daler, och konan som ock tillstädes var 10 mark.»

»Ställdes ock samme dag för rätten Anna Larsdotter, till hemvist uti Bregårdstorp och anklagas för det hon hafver låtit sig kränka af Hindrik Hindriksson i Trösvattnet, en dräng, hvilket efter hon bekände, såsom ock

---

[1] D. v. s. nämden steg upp och etc. Språkets behandling i de gamla rättegångshandlingarna är stundom litet konstig; men utg. har ansett sig böra meddela dem i så troget skick som möjligt och således endast moderniserat stafningssättet.

nämnden och flere vittnade honom vara rätte skadesmannen; derföre fäldes domen öfver henne, att hon efter sedvanen 5 daler böta skall.» [1]

»Måns i Bredegårdstorp kärade till Anders ibidem, att Anders hafver gått in på hans gård och tagit honom i skjorteärmen och mant honom ut, hvilket den andre bekände, men intet uti det uppsåt sade han sig vara dit kommen att han skulle mana honom ut, utan till att tala honom till om hans häst, som gick i bägges deras äng, och efter den andre brukade slemme ord, tog han honom i ärmen och mante honom ut; men alldenstund var likt att han kom med vredesmod, efter hästen gick in i hägnaden, tillböds honom befria sig med lag efter det 5 kap. Edsöres B., det han hvarken ville eller göra kunde, blef han efter be:te kap. fäld till 40 mark, men efter *alla bådo för honom* blef han förskont med 20 mark.»

Föregående tingsprotokoll bär spår af 2:ne sigill och underskriften innehåller blott 4 bokstäfver, bildande ordet »Zach»; men då handstilen liknar den från andra handlingar kända af *Zacharias Andersson Rinkstadius*, torde man utan fara för misstag kunna antaga att han denna gång tjenstgjort som »lagläsare».

Närmast härefter förekommer i det förut nämda bandet en »Doombook för Carlskoge Tingzlagh, pro Anno 1632», innehållande sammanräknadt tre sidor, som inledas med dessa ord:

»Anno 1632 den 24 September, vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoge tingslag i Gälleråsen i Karlskoge socken». Med andra ord: man får denna gång veta *tingsstället* eller platsen der tinget hölls, en upplysning, som icke meddelats i två af de förut anförda protokollen. Bötesmålen vid detta ting voro följande:

»Nils Larsson en ung dräng hade mökränkt och belägrat en tjenstepiga, Ingeborg Bengtsdotter benämd, hvilket lägersmål de båda för rätten tillstodo och bekände och vordo derföre sakfälde till sine penningar 40 mark.»

»Hindrik Håkansson [2] en ung dräng hade mökränkt och besufvit en tjenstepiga Anna Larsdotter be:d, den han nu ville ära och äkta; vardt derföre sakfäld till sine penningar 20 mark.»

»Simon i Limminge hade esomoftast hyst, herbergerat och födt en veterlig och biltog lagbunden tjuf, såsom honom det här för rätten öfvertygades och bevistes och han der till sjelf neka icke kunde, vardt derföre sakfäld efter det 28 kap. i Edsöre B. för två gånger till sine pgr 80 mark.»

»Än hade Simon i Limminge slagit Hindrik i Trösvatten ett slag i sidan med ett stycke af en slipesten; vardt derföre sakfäld till sine pgr 3 mark.»

»Hindrik Hindriksson hade slagit Simon i Limminge tre slag med en yxhammar; vardt derföre sakfäld till sine 9 mark.»

»Nils Simonsson och Hindrik Hindersson hade slagit hvarannan ett blodsår och några torrhugg; vordo derföre sakfälde hvardera till sine pgr 3 daler.»

»Hindrik i Trösvattnet vardt anklagad af befallningsmannen att han hade lönt undan någon boskap när boskapslängden skrefs, dertill han nu sjelfver intet neka kunde; vardt derföre sakfäld till sine pgr 40 mark.»

---

[1] Än Henrik då? torde man fråga. Derom söker man förgäfves upplysning i förevarande protokoll, men han råkas nog vid nästa ting.

[2] Namnet Håkansson är uppenbarligen en misskrifning för *Hindriksson*. Jfr föregående protokoll!

»Per i Stubbetorp och Joen Skinnare hade hvarannan hårdragit och slagit torrhugg; vordo derföre sakfälde Per till sine 6 mark och Joen till sine pgr 9 mark.»

»Sven i Valåsen upplade sig för målsman i den sak honom intet vidkom; vardt derföre sakfäld till sine 3 mark.»

»Brita och Ragnil i Stubbetorp hade hårdragit och slagit hvarandra pust; vordo derföre sakfälde hvardera till sine pgr 3 mark.»

»Mårten i Granbergsdal hade olofvandes der med sig tagit några främmande på Pers skog i Stubbetorp och der huggit ett fall; vardt derföre sakfäld till sine 3 mark.»

»Olof i Rålanda vardt sakfäld för stämnings försittelse till sine pgr 3 mark.

Noch hade Olof i Rålanda emot förbud uppryckt sin dammlucka den tid honom förbudet var och derigenom gjort skada uppå Mårten Hammarsmeds hemman; vardt derföre saker att bota skadan och böta sine 40 mark.

Än öfvertygades Olof i Rålanda af egen godtycko hafva förvändt och förändrat det råstrecket, som sal. Timan Pedersson med nämden för någre år sedan hade satt emellan honom och Mårten Hammarsmed; vardt derföre sakfälder till sine pgr 40 mark.

Noch löchtade (beljög) Olof i Rålanda sinom vederpart för rätten, derföre vardt han sakfäld till sine 3 mark.»

»Sakören, som af denne laga tingstimme fallne och blifne äre, belöper sig uti en summa pgr 81½ daler till treskiftes. Actum ut supra.»

Detta protokoll är försedt med 2:ne sigill, bägge skadade.

»Anno 1633 den 30 Augusti vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken i klockarestufvan dersammestädes.» I stället för befallningsmannen Mårten Drost var denna gång hans företrädare i sysslan *Karl Svensson* i Vall tillstädes såsom allmän åklagare. Förhandlingarna började med följande

ransakning om trolldom.

»Hades åter nu här för rätten de tvänne qvinspersoner, nämligen hustru Marit i Klockaregården i Ölmehärads socken och pigan Cecilia Larsdotter ifrån Varnums socken, som vid tinget på Värmelands bergslag vardt fälde både till hor och tjufnad, hvilka båda två voro vidte (tillvitade) och beskylda för trolldom; och tillspordes de nu som ofta tillförene om och huru mycket eller vidt de kunde umgås med trolldom och satans konster, så bekände och tillstod förbe:te hustru Margreta för 16 år sedan, den tid hon bodde i Upsala i Väsehärad, händt vara att en lapp kom resandes ifrån Norge, hvilken om en afton om nyårstid vid pass kom till hennes gård och begärde hus öfver natten, det hon ock honom länte. Samma lapp, som hon bekände, frågade hon om han icke visste någon råd eller bot till hennes värk, som hon i 9 år hafver haft öfver bröstet och »hölerne» så häftigt, att hon intet hafver tålt några kläder komma vid sin kropp, der till lappen då hade svarat och sagt: den plåga och vedermöda du drages med, den hafver ditt syskonbarn h:u Marit i Karlsudde (?) satt uppå dig, och der bredevid gjort att du intet kan få barn med din man, men om du vill, då vill jag väl bota dig och der bredevid lära huru du skall kunna göra henne så godt igen; till hvilket, när hon hade beviljat, hafver han gjort för henne en båge och krökt utaf

vide och derhos lärt en bön, och när hon samma bön ville läsa och derefter skjuta, då skulle det onda hon ville sätta anten på menniskor, djur, fänad, skog eller mark strax drabba och hafva fortgång, drabbandes den hon sådant ärnade, hvilken konst hon hade så när sig behållit och intet brukat förr än på en bonde, Jöns Jespersson i Bäckäng och hans hustru, samt Jost Larsson, en fänrik öfver Vermlands rytteri och hans hustru, hvilka hon hafver skjutit en häftig trå(n sjuka på, för det han en gång hade slagit hennes syster, af hvilken tråsjuka fänriken och hans hustru hafver så tvingats och trånat, att på dem intet hafver varit tillseendes varit än bara hud och ben, in till dess hon dem igen botat hade. Oftare och flere gånger sade hon sig samma konst ej brukat hafva eller någrom der med dödat eller dräpet.

Den andra, pigan Cecilia bekände och tillstår att för 3 år sedan, den tid hon låg sjuk uti en bod hemma när sin moder, då är sent om aftonen en kommit in till henne, svarter och långer, och henne tillfrågat om hon icke ville tjena honom, der till hon i förstone nekte, men omsider när han hårdt och träget hos henne der om hafver anhållit, hafver hon satt honom tjenst, men intet ville säja till hvad, eller hvad vidare hans afsked med henne hafver varit, och när det beståldt var, hafver han bläst henne i munnen och bitit på venstra skuldran, efter hvilket ännu ett ärr synes så stort som en nagel, deruti hon ingen känsel hafver, men inga konster anten till ett eller annat säger hon sig af honom lärt hafva. Mer kunde man intet komma henne till att bekänna, ehuru man sig derom vinnlade och beflitade.»

Här förekommer nu ett mindre tomrum i protokollet, förmodligen afsedt för domens inskrifvande. Denna saknas dock, och det öde dessa qvinnor vederfors är således okändt.

Af bötesmål förekommo vid 1633 års ting endast följande båda:

»Håkan Olsson en ung dräng och skräddare hade mökränkt och besufvit en piga Kerstin Olofsdotter ben:d, det de båda för rätten tillstodo och bekände, och vordo derföre sakfälde, han till sine 40 mark och hon till sine 20 mark.

Måns Kalne upplade sig till målsman i en annans sak, som honom intet vidkom, sakfäldes till 3 mark.»

År 1634 höllos 2:ne ting, båda i »socknestufvan». Vid första tinget, 26 Mars, förekom ett tvistemål, hvarom vidare på annat ställe, mellan Gunnar i Bregården och Jöns Jordansson i Knaped, hvilken senare »upptagit sitt torp på Bregårdens gamla egor», angående rätt till fiskevatten m. m. Sedan denna tvist afdömts, blef

»Jöns Jordansson för olaga häfdning på Bregårds egor och tu slag, samt hot och undsäjelse med skott och armborst, sakfäld till sine 40 mark.»

»Algut i Lerdalen i Ölmehärads socken hafver låtit stämma Jöns Ersson i Fall, kom sjelf intet, saker till 3 mark.»

»Mats i Åsbergsviken hafver i några års tid *intet gjort någon tiondefisk till sin kyrkoherde,* ändock han Guds gåfvor bekommit hade, som han sjelf der till intet neka kunde, vardt derföre sakfälder till sine 40 mark.»

»Joen Persson i Alkvettern hade om vårfrudagen farit i skogen och fört hem torrakar, som Sigrid i Alkvettern hafver fälla låtit: vardt derföre sakfäld till 6 mark *helgedagsbrott* till kyrkan och 9 mark till treskiftes för torrakarne.»

»Anders Smed vid Kroppan för laga stämnings försittelse sakfäldes till 3 mark.»

»Oluf i Aggerud för stämnings försittelse att svara Erik i Bo till skällsord och vitesmålet, 3 mark.»

»Per Olufsson i Aggerud för hotan och undsäjelse för lag och rätta emot Erik i Bo, saker till 3 mark.»

»Sakören uti en summa $26^3/_4$ daler.»

Det andra tinget 1634 hölls 12 November. De bötesmål, som dervid förekommo, upptagas i protokollet på följande sätt:

»Efterskrifne personer vordo sakfälde för tredsko, efter de icke i laga tid hafva efter laga tillsägen utlagdt deras lagmanspenningar, hvardera till sine 3 mark, nämligen Måns i Lontorp, Folke i Stockviken, Anders i Röningen, Oluf i Tåbacken och Oluf på Edet.»

»Påvel i Hventorp för det han var laga stämder att bära vittne uti en mordsak, som han visste besked om och intet kom att bära vittne, sakfäldes till sine 9 mark.»

Den här antydda mordsaken återgifves här nedan fullständigt. »Påvel i Hventorp» är samme Påvel Påvelsson i Flosjötorp som förut (sid. 129) finnes omtalad. Flosjötorp kallades ursprungligen stundom Hventorp, stundom Svartåna- eller Svartelfs-hvena innan det erhöll sitt nuvarande namn.

»Hustru Cecilia i Labbesand för det hon i olaga tid 'ref bolaga täckia', sakfäldes till sine pgr 3 mark.

Joen Olufsson i Bäck för det han hafver stulit ifrån sin granne i Slätbråten rofvor till sine pgr 3 mark.

Oluf i Råglanda och Håkan i Slätbråten för slagsmål sins emellan, sakfäldes hvardera till sine 3 mark.

Pålades Nils i Kedjeåsen att han till nästkommande ting skall hafva förskaffat sig ett nöjaktigt och trovärdigt, skriftligit bevis om den karl han föregifver sig hafva köpt det *sölfbältet* af, som han Arved Bengtsson i Örebro sålt hafver, hvad samma karl hafver hetat, hvar han är född och hvarest han samma bälte bekommit hafver, så framt han icke vill blifva bunden till det bälte, som hammarsmeden Erik Jonsson förlorat hafver[1].

Nils i Kölebråten för oljud vid tinget till sine 3 mark.

Sven i Valåsen för skällsord sakfäldes till sine 3 mark.

Anders i Bregårdstorp för oljud å tinget till sine 3 mark.

Jöns i Råhultet för oljud å tinget sakfäldes till 3 mark.

Erik i Bo för det han hade slagit Brita Jonsdotter en kindpust, sakfäldes derföre till sine 3 mark.»

»Sakören belöper sig penningar $12^3/_4$ daler.»

Tvänne dödsdomar.

Vid sistberörda ting, 12 November 1634, förekommo äfven ett par brottmålsransakningar med den sorgliga utgång, som rubriken angifver. Protokollet innehåller härom följande:

---

[1] Enär åtkomsten af ifrågavarande bälte icke är vidare omtalad torde få anses sannolikt att Nils i Kedåsen kunnat klarera »sina papper» derom.

Införde och för rätten anklagade befallningsmannen välaktad Mårten Drost, hustru Margreta i Holsjötorp, för det rop och rykte hon var kommen uti, att hafva skolat mördat, dräpit och afdagatagit en flicka, Sigrid Eskilsdotter vid namn, som hos henne tjent hade, uppå en skog emellan Trösjövatten (Trösvattnet) och Immen belägen, nu i förlidne våras, begärandes hon måtte sig derföre värja eller saken vedergånga; der till hon då svarade, efter som samma flicka alltid hafver varit tredsk och genvördig, så hafver hon en gång, den tid hon hade följt getterna i skogen, sent om aftonen löpet ifrån dem, i den akt och mening att begifva sig till sina föräldrar, som bodde uppå Vermberget; hafver så löpet hele den natten öfver i vårkölden in tills hon om morgonen kom till Trösjövatten, ett torp liggandes en mila vägs ifrån Holsjötorp. När flickan dit kom, varandes vanmäktig och försmäktad så af frost och köld, som af hunger, tunna kläder och idik (ideligt) löpande, begärde hon af dem i Trösjövatten en bete mat, och der med skyndade sig genstan (genast) på ugnen i värmen; emellertid kom hennes matmoder, hustru Margreta i Holsjötorp, efter henne till Trösjövatten, der hon fann flickan på ugnen, drog henne der neder, slog henne ett slag af ett spö öfver axeln, sedan tu slag när de voro komne utom gården, ock på axeln, derefter körde hon henne före sig på hemvägen, lopp så flickan före henne på en fjerdingsväg tillgörande in till dess hon föga mer kunde orka eller förmå, både för hunger, fröst och maktlösa skull; när hon då intet längre hinte, drog matmodren af henne en jacka, som hon med sig tagit hade, låtandes henne der med efter sig ligga så godt som half naken, och som hon derefter föga mere hafver orkat och natten der efter med kölden hafver tillsatt, är samma flicka kommen om lifvet och blifvit död ett litet stycke ifrån vägen, och först der efter igenfunnen en fjorton dagar näst för Olufsmesse, dock föga annat än benraget (benranglet).

Detta mål och ärende samt med dess omständigheter sköts till de 12 bolfaste och edsvorne i nämdene, efter inge skälige åsyne vittne till voro, som vittna kunde huru sig der med tilldragit hade, att de omröste skulle och sin mening derom gifva tillkänna, hvar före de denne gerning räkna eller mäta kunna, antingen för mord, vilje- eller våde-dråp; der till de efter samdrägtig omröstan enhälleligen svarade och sade: att de det intet kunne räkna för något mord, efter det flickan fans så nära vägen och eljest icke var buren eller lagd i fielster och fiölader, utan allenast en liten tallskata afbruten stod öfver liket, när de det funno. Icke kunde de heller räkna det för fullt vådeverk, emedan hon viljandes (med vilja) henne slagit, före sig kört och afdragit hade; icke heller för fullkomligit viljedråp, alldenstund hon intet hafver annat burit på henne, utan ett spö; utan räknade det för *ett oförseendes dråp,* till hvilket hon stor orsak gifvit hafver, och dock väl hafver kunnat förekommit och afstyrt, der hon sig eljest rätteligen föresett hade; och fördenskull enhälleligen samtyckte. beviljade och beslöto efter det 29 kap. i Dråpm. B. med vilja, *att der hon ej förmår fullom botom, då stånde rätt sin efter lag, om målseganden det så begärer;* hvilket och sålunda nu här afdömdt vardt, dock allt dette till höge öfverhetenes och den högloflige konungslige Hofrätts förklaring.

I lika måtto anklagade nu befallningsmannen Erik Bertilsson i Immen, en gammal förlupen soldat, som för 3 år sedan sin fana förrymt hade och sedan sig efter sal. K. M:ts pardon under stält, derföre att han nu i för-

leden sommar, näst före Larsmesse, hafver *stulit en häst* ifrån Oluf i Låstrand i Ny soeken i Elfvedalen, hvilken han sedan till Nils i Rösta i Knista socken försålt hade, der till han intet neka kunde, utan nu godvilligt tillstod, vedergick oeh bekände, att han samma stöld i sin dårskap begånget hade; så emedan gerningen var klar oeh för rätten vedergången: *ty dömdes han* efter det 6 kap. i Tjufve B. *till galga och grän*, oeh bonden bekomme sin häst igen, nåden höge öfverheten oeh den konungslige Hofrätt förbehållen.

»Anno 1635 den 27 Aprilis vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti socknestufvan.» Dervid förekom att

»Oluf på Edet vardt sakfäld för tredsko med gärd till upptåget till sine 3 mark. Noeh för det han hade nedsatt tingsedelen sakfäldes till sine pgr 3 mark.

Oluf i Råglanda samt hans son Jon voro stämde af befallningsmannen hvar vid sine 40 mark att komma till tinget, hvilket han försatt oeh intet kom; vardt fördenskull fäld till samma böter [1].

Nils i Kedåsen löktade sin vederpart för rätten, sakfäldes derföre till sine penningar 3 mark.

Efterskrifne, som äre Nils i Qvarntorp, Sven i Elgsimmen, Olufs son i Bredegården oeh Nils i Knutsbo, hafva emot förbud oeh uti olaga tid farit oeh *gått efter elgsdjur*, der till de intet neka kunde, utan sjelfva bekände; derföre vordo de sakfälde hvardera till sine pgr 9 mark.

Sven Larsson en ung dräng hade bedrifvit lönskaläge med en löskona Kerstin Olsdotter; sakfäldes derföre han till sine 6 mark och hon till sine 3 mark.»

»Sakören belöper sig penningar $33^1/_2$ daler.»

Samtliga de nu anförda tingsprotokollen från 1632 äro undertecknade af förut nämde assessorn *Petrus Dober*. För 1636 saknas, såsom redan blifvit antydt, protokoll. Det i domboken härefter införda har denna ingress: »Anno 1637 den 25 Augusti när jag för rätta satt och rätt laga ting hölt med allmogen af Karlskoga socken uti Qväggen; närvarandes befallningsmannen välaktad Mårten Drost med efterskrifne 12 edsvurne nämdemän». Sedan dessa uppräknats innehåller protokollet vidare:

»Då klagades till Hindrik i Granåsen oeh Kerstin i Granberga, att de hafva öfverträdt laga skillnaden och gjorda rå oeh rör af rätten, oeh deröfver åverkat oeh huggit fall, hvilket blef veterligit dem hafva så gjort; dy dömdes de hvardera till sine 40 mark och 6 mark Hindrik för det han löktade en af nämden, = 86 mark.

Item klagade nämden till en finne Anders i Kortefors att han hafver (rubbat?) den samma råstaken, som de nedsatte för skillnaden, oeh sedan utflött sin gård $10^1/_2$ aln vidare ut än som tillförene; dy fäldes han till sine 40 mark, oeh för det han hafver skällt 4 af nämden för hundar oeh sagt att han aktar intet hvad de göra, sakfäldes han för hvar nämdeman 6 mark, = 24 mark.

Item klagade Nils i Bodalen till Joen i Stråbergsmyran, att han hafver slagit hans ko, så att hon haltade; sakfäldes till 3 mark.

---

[1] Att döma af den uppgifna summan å sakören vid detta ting, gälde detta domslut för både far oeh son, så att de pliktade hvar sina 40 mark.

Item klagade Nils Ersson i Qväggen till Joen i Stråbergsmyran att han hafver tagit en räf undan Joens stock, det Joen intet kunde bevisa; dy dömdes Joen till sine 3 mark[1].

Joen i Bäcktorp klagade till Anders i Kärr, att han hafver gångit till Joen på åkeren och slagit honom i hufvudet med en yxe, det han bekände; dy dömdes han efter det 37 kap. Edsöre B. till sine tveböter pgr 12 mark för samma blodvite.

Olof Persson i Tåbäcken, Bertil i Båssvik, Lars i Degernästorp, Lars Månsson ibidem, Joen i Rosensjö, för tredska att betala v:d Arved Persson landskamereraren, sakfäldes hvar till sine 3 mark, är 15 mark.

Desse eftersk:ne skola böta för olaga broar: Olof i Tåbäcken, Anders i Herrsjötorp, Olof på Ed, Per ibm, Joen i Fallet, Anders i Kärr, Gulbrand i Steglevik, Joen i Sandtorp, Anders i Röningen, Joen i Bäck, Joen i Granviken, Olof i Rålanda, hvar till sine 3 mark; belöper 36 mark.

Folke i Stockviken, Joen i Bäck, Harald i Käksund, Anders Hammarsmed i Valåsen, Anders i Ålkärr, Karin i Hult, Anders i Kortfors, Nils i Dalbäcken, Joen i Granviken, hvar till 3 mark för tredsko att erlägga sina mantalspenningar; belöper 27 mark.

Anders Byggmästare i Fors klagade till Nils Bröntesson i Fors, att han hafver skällt hans hustru Gunilla för hor, och blef Nils tillfrågad om han (det) kunde bevisa; då nekade han och sade sig hafva allenast sagt efter Halvars ord i Fors, och blef honom ock tillfrågadt om han kunde henne bevisa, då svarade han att sig hafva det hört af Nils på Ed, men intet sårligit om Anders' hustru att veta, och Nils på Ed var nu intet tillstädes; och alldenstund de allenast hafva sagt detta efter andres tal och ord, och intet visste der om vidare att berätta, ej eller stodo der uppå, utan bådo dem måtte sådant tillgifvas och förlåtas; dock fäldes de hvardera till sine 6 mark.»

»Item klagade Påvel i Kärn till Nils i Skiljebråten, att hafva slagit honom på stämma och sedan bitit honom halft fingret af, hvilket var så tillgånget, att Påvel fjerdingsman hafver tillsagt att skjutsa och intet längre sitta fri för skjutsning, som här till dags; då svarade Nils att han aktar intet mer Påvel än skarn under sina skor, och hafver några gånger stött honom i bröstet med armbågarna och sig förbrutit uppå honom, och när Påvel såg att han intet kunde blifva till freds för honom, hafver han slagit igen och rifvits som hundar. Och alldenstund det skedde på rätta stämmo ibland drickande och emot fjerdingsman: dy sakfäldes han till sine 40 mark och gifve 3 mark ut (till) målseganden för lytet.

Summa belöper till 3skiftes $75^1/_4$ daler.

Till visso att detta föresk:ne så för rätta ransakadt och skedt är, vittnar jag med min egen hand och signete[2] här neder. *Jacob Lithman.*»

Sedermera saknas protokoll för åren 1638 och 1639. Man torde derför icke böra antaga att »rättvisan» legat nere under tiden. Snarare kan man förmoda att lättja eller slarf hos vederbörande lagläsare föranledt den stora lucka, som domboken i detta fall företer. Det tingsprotokoll, som närmast följer derefter, börjar sålunda:

---

[1] En omkastning af namn har antagligen skett i detta mål. Om det ändras så, att Joen klagade till Nils att han hafver etc., blir domslutet begripligt.

[2] Detta har dock blifvit afglömdt.

»Anno 1640 den 22 Juni vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti Mörkeviken; närvarandes landshöfdingen ädel och välb. *Oluf Stake* till Årenäs och Lund, samt kronones befallningsman ärlig och välaktad Mårten Drost och samtl. nämden.»

Härefter får man veta att

»Samma dato vardt allmogen till vetenskap uppläst den fullmakt, som högvälborne herre, hr *Gabriel Bengtsson Oxenstjerna*, riksskattmästare och lagman öfver Vermeland, hade gifvit mig *Matthiæ Pleningio* att företräda underlagmansstället.»

De vid detta ting afgjorda bötesmålen äro följande:

»Sakfäldes Jöns Björsson på Löfvenäs och Jngrid Nilsdotter i Råglanda för lönskaläge till halfva böter efter de lofvade bygga äktenskap, der på de för rätten gjorde hvarannan handsträckning, han till 20 mark efter det 3 kap. Gift. B. och hon till 10 (mark) efter sedvänjan. Dock gaf befallningsmannen efter konungssaken och nämden häradsdelen, lagmannen sitt förbehållet.

Än sakfäldes Lars Jonsson i Löfbacken för onödigt svärjande för rätten till 3 mark efter det 43 kap. Tingm. B.

Än klagade Nils i Gälleråsen att Joen i Kölebråten, Lars (i) Löfbacken, Arvid i Herrenäs och Joen i Alqvittern hade *tagit en lo utur hans giller* i skogen, och hemligen sålt honom bort, hvar till och de icke neka kunde; dömdes fördenskull, att de gifva åter skog- och gilleregandenom det de der fingo eller värdet, som de derföre uppburit hafva, näml. 11 ½ rdr och böte hvar sine 3 mark till treskifte, efter det 20 kap. Byggn. B. och 29 kap. Tjufva B. L. L., hvilka böter göra tillhopa 3 daler.» — — —

»Än sakfäldes Nils Larsson i Rosendal för otidigt svärjande till sine 3 mark.» — — —

»Än vardt Anders i Kortefors för stämnings försittning att svara Markus i Snöbergshultet om afhugg på fä, sakfäld till 3 mark.

Än vardt Per i Häradstorpet för tredsko att skjutsa sakfäld till 3 mark.» — — —

»Sakören, som på denne tingsdag och stad fallne äro, belöpa sig uti en summa till 13 ½ daler.»

Nästföljande ting hölls 15 April 1641 »uti socknestufvan». Sedan några författningar blifvit »publicerade», företogs genast ett brottmål af den art och med det resultat att en *dödsdom* åter afkunnades:

»Än vordo för rätta stälde en gift man Anders Olufsson i Ålkärret uti Karlskoga socken och en piga Brita Larsdotter ibidem, hvilka anklagades för det de hafva gjort och bedrifvit hor, och deruti tillsammans aflat barn. Så emedan de denne missgerningen på båda sidor frivilligen och otvungne bekände och tillstodo, och med gråtande tårar bedjandes i all ödmjukhet om nåden och icke rätten. Dy blefvo de af denne ringe rätten dömde till döden både horkarlen och horkonan, derför att han ifrån sin äkta säng lättfärdeligen trädt hafver och hon med sin nästas äkta maka hor bedrifvit, såsom Guds lag förmår Exod. 20, 14. Lev. 18, 20. Deut. 22, 22. Nåden hemstäld och förbehållen den högloft. kongl. Hofrätten.»

Öfriga bötesmål, som förekommo vid detta ting, redovisas i protokollet på följande sätt:

»Än kom Nils Bertilsson i Skärjetorpet uti Grythytte socken och till-

talte Nils Olufsson och Måns Olufsson i Mosseberg i Karlskoga socken om tu nät. gode om två riksdaler, som de skulle hafva stulit på Halvarsnoren. Och efter de icke voro der med beträdde och budo så hårdt nej för sig att de icke hafva stulit utan köpt dem, och kunde dock icke visa sin hemulsman; dy visste icke heller nämden annat göra än fälla dem till tjufveriet och fördenskull med rätten döma, att de båda ega gälda Nils Bertilsson åter det han mist hafver och å hvarderes 40 mark till treskiftes, Tjuf B. kap. 2 (el. 7) L. L.

Än stäldes för rätten Markus Markusson i Granberga att förhöras om det lönskaläge han skulle hafva haft med Marit Mårtensdotter i Granbergsdal förr än han blef gift, efter som han några resor på åtskilliga orter der af skräppt hafver och när han nu derom åtspordes, var hans bekännelse allt ens; men hon nekade fast der till, säjandes honom fara med idel drafvel och lögn. Efter hon så böd nej för sig, pålades henne att värja sig med lag å näste ting, då saken skall slitas.

Än sakfäldes Folke i Stockeviken till 3 mark för det han utan laga förfall försatte vägerödningen, då han med andre sina grannar var der till kallad i fjor.» — — —

»Än dömdes Lars Filipsson i Ö. Kärn att betala Kristofer Mårtensson i Ölstorp 2 rdr för en häst, som uti hans fodring och verknad blef sjuk och der efter död.

Än sakfäldes Börje Andersson, skomakare vid Nyhyttan, för stämning att svara till åverkan på annans skog till 3 mark.» — — —

»Sakören, som på denne tingsdag och stad fallne äro, belöpa sig uti en summa till 21 ½ daler.»

Vid samma ting förekom äfven en *förlikning i ett dråpmål,* hvarom protokollet innehåller följande:

»Än framsteg Oluf i Hälne i Rudskoga socken, begärandes att rätten ville förordna målsmän åt hans styfbarn, der till fördenskull satte vordo Mats Gregersson och Lars Påvelsson i Gräsmossen i Karlskoga socken. Och efter Nils Bertilsson, *som hade slagit barnens fader* Mats Larsson, och af höga öfverheten eller den konungsliga hofrätten *fått pardon,* icke hade ännu förlikts med barnen om deras målseganderätt; dy talte han nu med förmyndarne och ändtlig gjorde en sådan *förening, att han skulle gifva dem 40 daler godt mynt,* det oansedt och oräknadt, som han hade lofvat och tillsagt den dödes moder och hustru, hvilket blifver för sig, såsom det gjordt var.»

Samma år (1641) hölls 27 September ett andra ting i »socknestufvan», dervid »kamereraren öfver Nerike, Vermeland och Dal, ärlig och välaktad *Arved Pedersson* (samt) befallningsmannen välaktad Mårten Drost» voro närvarande. Följande bötesmål förekommo under detta ting:

»Samma dag öfvertygades Lars Nilsson i Immen att han i fjor om våren hade fällt skog till haft skäppeland och den svedjat emot förbud; hvarföre dömdes han efter mandatet att böta proportional bot 1 daler 21 öre pgr.

Än beviste Sven Larsson i Degernästorp med Kristofer Bryntessons i Fors vittnesbörd, att när han i dag var stadder på vägen åt tinget, hafver Nils Jordansson i Qvarnetorp ryckt och skuffat honom för den träta de sins emellan förr haft hade; hvarföre sakfäldes be:te Nils till sine 9 mark efter det 13 kap. Eds. B. L. L.

Än hades för rätten Marit Mårtensdotter i Granbergsdal att värja sig med sina laggärdsqvinnor för lönskaläge med Markus Markusson i Granberga, efter som pålagdt blef vid senaste ting; dock efter hon hade icke någon, som ville gå lag med henne, dy fäldes hon till gerningen och dömdes att böta 20 mark, men han Markus till 40 mark för mökränkningen efter det 3 kap. Gift. B. och efter addid. af Guds lag till 40 mark i morgongåfva.» — —

»Än klagades öfver Anders Esbjörnsson vid Björkeborn, att han hade sagt om nämden, det hon icke skulle hafva dömt rätt vid senaste ting för rädsla och väld skull, det han icke kunde säga nej före, ej heller ville bevisa; hvarföre sakfäldes han till 40 mark.» — — —

»Än kom för rätten Ingrid i Bjurkärn och klageligen gaf tillkänna, att Nilses vallefolk i Dalebäcken hade låtit sin boskap beta af hennes skogsäng, det han icke kunde göra dem fri före; hvarföre pålades honom 40 mark böter efter afskedet som gjordes på näste ting[1].» — — —

»Än sakfäldes Bertil i Agen för otidighet eller oljud på tinget till 3 mark.»

Saköressumman för tinget utföres med 39 daler 21 öre 18 pgr.

»Anno 1642 den 16 Maj vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti Prestegården dersammastädes; öfvervarandes, uti landshöfdingens ställe, ärlig och välaktad *Sten Andersson,* bergmästaren öfver Järle och Philippistads bergslag, med kronones befallningsman, ärlig och förståndig Mårten Drost», samt häradsnämden. Följande bötes- och förlikningsmål förekommo vid detta ting:

»Än anklagades Per Torstensson i Stubbetorpet, Oluf Persson ibidem och Joen Persson i Dalen för det de hade olagligen svedjat och förderfvat skog till $^3/_4$ tunneland; till hvilket, emedan de ej neka kunde, derföre vordo de nu första resan sakfälde till 15 daler hvitt mynt, efter K. M:ts plakat, gifvet i Örebro den 18 Mars år 1639.

Än öfvertygades Eskil Olufsson i Djupedalen, att han af tredsko innehöll hos sig lagmanspenningar, hvarföre kändes han saker åt 3 mark och dock utlägga samma lagmansrättighet.

Än vardt Lasse Nilsson i Holsjötorp för stämnings försittning sakfäld till 3 mark.

Än förböds Bertil Simonsson i Agen att gifva flere penningar ut på en svart engelsk kjortel, som en vagant och lösdrifvare ifrån Mariestad, Oluf benämd, hade tagit 5 daler på och begärt än 5 daler der till å nästkommande Persmessa, till dess han kommer och bevisar sitt laga fång.

Än klagade Jöns Joensson i Lillefors, att Mats Larsson i Degernästorp hade burit upp städjepenning på, utlofvat och fäst tjenst, dock sedan icke velat stiga der till. Mats kunde icke bjuda nej före, hvarföre honom pålades att tjena, eller han skulle gifva honom åter städslen med hvad lege honom var tillsagd, efter det 15 kap. Byggn. B. L. L.

Än kärade Karin Kristofersdotter i Fors till Anders Joensson i Rynningen om en häst, som han för henne hade illa hannat (behandlat) och slagit, så att han deraf är död blefven. Anders kändes vid gerningen, och böd sig till förlikning, tillsäjandes henne i skadestånd 18 daler kpmt, dem hon ock vidtog.

---

[1] Ordet »näste» är misskrifning för »senaste». Vid nästföregående ting hade nämligen stadgats förbud för dylik betning, hvarom mera på annat ställe.

Än gjorde Lars Olufsson i Blinäs märkeligt oljud på tinget. hvarföre han sakfäldes till sina 3 mark.» — — —

»Än afskedades emellan Oluf Persson i Stubbetorpet och hans syster Ragnila Persdotter i Bäcken, att hon skulle gifva honom i betalning en treggelod sked[1].» — — —

»Än öfvertygades Oluf Joensson i Råglanda, att han hade nu förste gången med brålande förderfvat skog till $^1/_2$ tunneland; hvarföre vardt han sakfäld till 10 daler silfvermynt efter K. M:ts plakat, gifvet i Örebro den 18 Mars år 1639.

Än klagade ock Oluf Joensson i Råglanda, att Erik Hammarsmed i Fors och Anders Joensson i Rynningen hade utan lof tagit hans båt; men efter Erik Hammarsmed icke var stämd, sköts denne saken upp till näste ting.» — — —

»Än sakfäldes Markus Markusson i Granberga för stämning till 3 mark.

Än kom för rätten Markus Påvelsson i Snöbergshult och tillvitte Kerstin Persdotter i Kortefors, att hon skulle hafva huggit af rumperne på trenne hans kor och en get, om en natt, som hon låg i Snöbergshult, derigenom han sedan haft olycka med sin boskap. Hon beviste sig hafva varit sitt ärende åt malmberget[2], och som hon på hemresan kom till följes med honom Markus till hans gård och aftonen var på, tog hon der hus, men sedan hon då genom hans skydd kom väl in för hundarna, djerfdes hon ej ut utur stufvan hela den natten öfver, förr än om morgonen, då hon böd farväl, och dock icke utan följe, mycket mindre allena stiga in i fähuset, där också en arg hund låg. Markus och hans folk visste icke säja, att de märkte henne hafva gångit någon ensam gång ut om natten, ej heller att hon någonsin skulle hafva varit beslagen med sådan otillbörlig och djefvulsk handel, allenast den natten hände dem denne skadan. Nämden och tingsallmogen vittnade sig aldrig annat hafva hört om henne än godt tal och rykte. Nu emedan hennes purgation och enskyllan syntes rätten probabilior och bevisligare än hans klagan och tillvitelse: kändes hon derföre (fri?) och han saker till 40 mark efter det 20 kap. i Tingm. B., utan bättre skäl och bevis komma, genom hvilka hon kan bindas till saken, då jemte annat besked hans böter skola honom återdömas.

Än öfvertygades Anders Andersson i Kortefors att han hafver huggit fyra lass och något mere koleved öfver laga rå in på annars egor, hvarföre dömdes han att förlisa ärvodet och med 3 mark (plikta) efter det 18 kap. i Byggn. B. L. L.» — — —

Saköressumman upptages till 38 daler 24 öre.

Nästföljande ting med Karlskoga tog sin början 27 September 1642 vid Fors, nuvarande Storfors, i Kroppa socken, hvilken rättegångsdag uteslutande upptogs af ett märkligt, för att icke säga skandalöst tvistemål mellan Petrus Dober och Mårten Drost angående bättre rätt till de nya bruksanläggningarna vid Bofors och Björkborn, hvarom på annat ställe en redogörelse lemnas. Tinget fortsattes sedan »tredje dagen näst efter» i Karlskoga prestgård, dervid endast 2:ne mål voro af den beskaffenhet att böter ådömdes, det ena i fråga om domqval och det andra om slagsmål. Dessa mål refereras sålunda i protokollet:

---

[1] D. v. s. en silfversked om 3 lods vigt.

[2] Antagligen åsyftas härmed *Dalkarlsberget*.

»Än kom för rätten Mats Andersson vid Elfven[1] i Nora soeken, begärandes att rygga den kontrakt och afhandling, som han hade gjort med sal. Tomas Henriksson i Öhultet i Karlskoga soeken, uti så måtto, att Mats skulle behålla 25 daler kpmt, som han hade af Tomas, och Tomas hafver derför i betalning tvänne små ängar. Ingeborg Nilsdotter[2] ville icke sig der till godvilligen beqväma, och befallningsmannen Mårten Drost vittnade kontraktet vara gjort af bägges egen fria vilja, och sig derå fordrat till vittnes för beståndighet skull, kunde rätten icke annars döma, än att Ingeborg blifver vid ängarne och Mats blifver vid penningarne. Mats Andersson ville icke gifva sig dermed tillfreds, ej heller vidkosta utan gjorde eljest märkeligt qval på domen; hvarföre dömdes han att böta 6 mark efter det 39 kap. Tingm. B.»

»Än öfvertygades Erik Joensson i Bäcketorp att han af bråd skillnad hade slagit Gulbrand Joensson i Stegelviken en blånad, hvarföre dömdes han att böta 3 mark efter det 10 kap. sår. vill.» (såramål med vilja).

Saköressumman upptages till 2 daler 8 öre (= 9 mark).

Det följande tinget hölls 26 Juni 1643 i Mosserud, dervid bergmästaren Sten Andersson jemte Mårten Drost var tillstädes. Bland andra brottmål, som då förehades var äfven ett om nyssnämde »Erik Joensson i Bäcketorp å krono», som öfvertygades »att när Oluf Gulbrandsson var kommen till honom i hans hus och frågade efter sin hustru, då begynte Erik träta på honom för det hans häst var kommen in uti den andras gärde, och som Oluf något svarade, slog Erik honom tvänne resor med yxhammaren, drog hans hår bort, och gaf honom tvänne pustar med knytnäfven; hvarföre sakfäldes Erik Joensson till sina 15 mark efter det 13 kap. sår. will. L. L.» (såramål med vilja, landslagen).

Härefter förekommer följande ransakning om

ett vådadråp.

Än kom för rätten Sone Bryngelssons efterlefverska i Örebro, h. Gertrud Markusdotter, och klagade öfver en dräng, Per Håkonsson i Strömtorpet be:d, *att han hade skjutit hennes dotter ihjäl.* Drängen Per Håkonsson svarade sig intet kunna neka der till, att han, Gud bättret, hade så gjort, men alldeles emot sin vilje och med våde, såsom vittnen nogsamt skulle betyga. I hvilket sinne framkallades en gammal piga, Sigrid Olufsdotter i Stubbetorpet, hvilken var der hos, och såg huru det tillgick, när den olyckan hände. Samma piga gjorde först sin ed på boken, och berättade det som följer. I går en månad sedan efter predikan befallte h. Kirstin, Peter Dobers i Bo, be:te Per Håkonsson sin dräng, och Kirstin Sonesdotter sin piga, tillika med grannebarnen Joen Bondesson, och Kirstin och Marit Bondesdöttrar, så och åternämde Sigrid Olufsdotter, att leta upp en ko i skogen, som hafver varit borta i fjorton dagar. Vid de så gingo hvar på sitt ställe, och Sigrid nu var stadd i en dal allena. tänkandes sig norr ut, kommo Per och Kirstin gångandes på vägen nordan efter: i det ropade Sigrid till Per, frågandes om han hade sett fäle[3] efter kon? Han svarade: nej. Än sade hon, det de syntes neder hos henne. Han svarade, att det skulle vara efter dem, som till-

---

[1] Antagligen nuvarande *Elfsnabben.*

[2] Enka efter Tomas Henriksson?

[3] *Fäle,* spår eller färder.

städes voro. Sigrid giek der med uppför baeken till dem, der hon fann dem sittande på en låga[1], honom på högre oeh henne på den venstre handen något (i) sär, och satte sig der med ned på venstre sidan om Kirstin. Vid de så suto, tog Peder fram sin tobaksbössa och sporde Sigrid, om hon ville hafva snuftobak?[2] Som hon svarade, den råder som bjuder, steg Per upp oeh satte sig emellan dem båda, gaf så först Sigrid tobak, sedan tog han sjelf, oeh sist fiek han tobaksbössan åt Kirstin. När Kirstin levererade henne tillbaka, sade hon sig hafva tagit så myeket deraf denne gången, som hon aldrig hade gjort tillförene, oeh derigenom vara blifven så mäkta yr i hufvudet. Tog fördenskull mössan af oeh ref ut håret, och band det åter upp igen. När det var skedt, såto de oeh talades vid om annat. Imellertid steg Per upp och giek till sin bössa, liggandes på en fallegård tvärtöfver, satte sig der ned, oeh lade bössan på knäna, låset åt venstre oeh pipan åt högre handen, tagandes sig före att laga flintan; när Kirstin såg, att pipan viste åt henne sade hon: Per narras intet med bössan. Rätt som han hade svarat till det: det våles[3] intet, giek bössan lös, och lodet midt igenom Kirstin under hjertat. Strax tog hon sig om hufvudet med bägge händerna, säjandes: Gud nåde mig Pelle, oeh föll dermed ned på marken. Per lopp till oeh reste henne upp, der vid hon sade: Jesus Kristus anamma min anda på den siste stunden. Emedan han henne så höll emellan sina händer, kom Sigrid oeh sade: Gud nåde oss, lodet är gångit igenom henne. Per satte sig på lågan, oeh bad Sigrid hjelpa henne ned på sina knän. När det var skedt, bad han Kirstin tala ett ord. Men då orkade hon ej mera. Hvarföre begärde han åter, att Sigrid ville hjelpa henne af knäna ned på marken. Sedan hof han sig ned på marken oeh gret, och klagade sig högeligen. Än steg han upp oeh ville löpa sin kos. Sigrid[4] sade: det skall du ingalunda göra, tog oek en ed af honom, att han visst skulle gå hem oeh sägat för sin matmoder, det han oek gjorde, såsom hon vittnade, beklagandes sig der utöfver sin olyeka storligen. Uppå denne berättelse frågades, om någon visste dem någonsin hafva sins emellan varit oense? Oeh blef svaret, ingen hafver der om förstått det ringaste, utan det var kunnigt, att han hade friat till henne, oeh gifvit henne bok oeh handskar. Än tillspordes han, hvi han så handterade bössan? Oeh gaf till svars, att hon kom så för honom, oeh vid han såg på henne, befann han att flintan var lös, skulle fördenskull laga henne, oeh bars då ej bättre till, än när han hade tryekt flintan till, oeh ville försöka om hon räekte fram till stålet, slapp eldhanen ned på lyekte fängepannan oeh der med giek bössan lös. Sist blef målseganden, ofvanbe:te h. Gertrud tillfrågad, hvad hon då mente om dråpet, antingen det skulle vara vilje- eller vådagärd. Hon svarade nu intet annat veta, än det berättadt och vittnadt är, men trodde likväl, att han hafver skjutit hennes dotter ihjäl med vilja, alldenstund han hafver förstått, att han ej skulle få henne, utan en skräddare, Lasse Olufsson, som på äktenskapslofven hade sändt henne några saker ifrån Stoekholm. Oeh begärade dilation att betänka sig om fulla skäl der till (fanns), till näste ting. Rätten syntes ieke oskäligt henne det efterlåta.»

---

[1] *Låga* = kullfallet träd, rotstalp.

[2] *Tobaksbössa* torde vara det ursprungliga namnet å *snusdosa,* likasom *snuftobak* väl är detsamma som *snus.*

[3] *Våle,* en förvrängning af vörda = akta.

[4] I protokollet står *Kirstin,* som påtagligen är ett skriffel för Sigrid.

Vid detta ting, som hölls 25 Augusti 1643 i Karlskoga prestgård, dervid både landshöfdingen *Karl Bonde* och bergmästaren Sten Andersson jemte befallningsmannen Mårten Drost voro tillstädes, förekom denna sak ånyo, hvarom domboken innehåller följande:

»Än kom nu andre resan in för rätten h. Gertrud Markusdotter i Örebro med sin systerman Peder Jönsson ibidem, att föra till ände den dråpsak, som hon på förra tinget dref emot Per Håkonsson i Strömtorp. När de fördenskull åtspordes, om de nu voro sinnade med någre skäl binda honom till *'williawärkom'?* Sade de sig ej kunna det göra, utan skjuta saken i rättens händer; hvilken sig der uppå sålunda förklarade, att förr än någon dom kunde fattas och afsäjas, skulle Per Håkonsson, *som anklagades, efter lag fylla vådaed med tolf mannom.* Som han det tillböd med efterskrifne gode ärlige dannemän, som äre: Bertil Simonsson i Agen, Anders Eskilsson i Käksundet, Hindrik Andersson i Dalen, Lars Påvelsson i Gräsmossen, Bengt Svensson i lille Strömtorp, Per Jocnsson i Strömed, Oluf Svensson i Höjden, Hindrik Matsson i Lindebäck, Erik Gregersson i Vismen och Per Matsson i Holmtorpet[1]: *då eftergaf målseganden* med h. n:de landshöfdingens minne *eden,* och *förliktes med svaranden* om 30 daler kopparmynt för bot och bekostnad, alldenstund det då var hans ensak, efter det 2 kap. Dråp. wåd. L. L.»

En mordransakning och dödsdom.

Enligt ett särskildt i domboken intaget protokoll, hållet vid sistberörda och ett par följande rättegångstillfällen, »ställdes för rätten (25 Augusti 1643) en landslöpare ifrån Sundsbo i Grythytte socken å skatte, *Bengt Larsson Träfot* benämd, om hvilken uti förstone utaf åtskilliga berättades, att han tvänne resor hafver lagligen varit vunnen till tjufveri, förste gången i Nora bergslag och andre gången uti Grythytte socken, och åter satt för tredje tjufveri vid Hälleforsen, der han rymde utur fängelset förr än han blef tingförder, hvilket allt han vedergick; sedan derjemte klagades af landsgevaldigern Anders Jakobsson, att han Bengt Träfot hade der efter lagt följe med en drifteenka ifrån Nyeds socken och Kils härad i Vermland, Kirstin benämd, och uti färden nordigenom Karlskoga socken *mördat henne med en stridshammar,* klädt af henne alle hennes kläder, undantagandes strumpor, skor och ett linneskörte, och *kastat henne i elfven vid Timsbron* i samma socken». Ransakningsprotokollet innehåller härom vidare:

»Bengt Träfot bekände fuller, att när han om hösten näst tillförene slapp utur fängslet, kom han då strax i färd med en knekteenka ifrån Nyed socken, som kallades Kirstin, och hade henne med sig igenom Nora bergslag och Nerike till Vassbo härad i Vestergötland; hölt der till hopa med henne i Kullesäter i Veringe gäld till något efter pingesdagarne, och reste sedan med henne der ifrån genom Vermeland åt Karlskoga socken, men intet bedref han något mord på henne der eller annorstädes, utan hon kom lefvandes och helbregd fram till Grythytte socken i Nora bergslag, der han skildes vid henne, skjutandes sig på Per Larsson vid Kärfvingeborn[2], att han skulle hafva

[1] De uppräknade personernas antal uppgår endast till *tio,* men sannolikt ansågs detta antal vara tillräckligt.

[2] Omtalad i *Noraskogs arkiv* I: 489.

henne sett, och vara der till vittne. Sedan for han Bengt der ifrån genom Nora socken och Nerike åt Vassbo igen, och rätt som han var der framkommen, kom ock hon dit straxt efter och mötte honom i berörde Kullesäter. Der öfvertalte han henne omsider, att de skulle der efter hålla sig ifrån hvarandra, der med hon blef qvar efter honom, och han begaf sig allena åt Nora bergslag igen. Aldrig sågo de hvarandra sedan, och alltså hade ej han dräpit det qvinfolket, som funnet är i Karlskoga, cho det kan hafva gjort. Landsgevaldigern Anders Jakobsson svarade der på, att hans klagan skulle vara viss och kunna honom af efterföljande omständigheter öfvertygas, att den 18 Juni näst förledne fans uti elfven vid Timsbron ett tjockt och stackot qvinfolk med stora bröst, svart hufvudhår. svarta strumpor, halfslitne skor och ett linneskörte, hugget fram på hufvudet med en yxe- eller stridshammar, såsom liknelse var till, hvilket först öfverkommo herr Zacharias Olufsson kapellanen, Gunnar Eriksson i Vibäck, Joen Olufsson i Rosensjö och flere, när de foro till kyrkan; sedan besigtigade kyrkoherden herr Jacob Jonæ, fogden Mårten Drost, fjerdingsmannen Gunnar Eriksson[1] i Bredegården, Lars Joensson hammarsmed vid Backa, Oluf Joensson i Skråmmen och flere, de alle muntligen betygade det sant vara. Nio dagar före, som var den 9 Juni, kom denne Bengt Träfot med ett qvinfolk sönnan efter, och voro då båda inne om middagen hos Bertil i Agen, det han Bengt öfvertygade, vittnandes derhos, att så mycket han gaf akt på, var qvinfolket stackot och tjockt, och hade svart hår, svart vallmarsbindetröja, blått klädesskörte, och hufvudkläde. Bengt hade ock något i händerna, men hvad det var, stridshammar eller liten kulefork märkte han Bertil intet. Samma dag efter middagen var qvinfolket inne hos Nils Jordansson i Qvarntorp, så fatt och klädt, som Bertil vittnade, hafvandes på fötterna, såsom folket der märkte, svarta strumpor och halfslitne skor; Bengt stod der utanför gården, såsom be:te Nils Jordansson vittnade. Samma dag emot aftonen voro de åter båda inne hos Hindrik Andersson vid Tällekullen och var qvinfolket äfven så till skapnaden och klädebonan, så mycket folket der märkte, det Hindrik Andersson vittnade. Till allt detta nekade Bengt Träfot intet mer, än att han icke hade någon stridshammar, utan en liten kulefork eller rörepåk med en spik i änden och ring omkring, den han brukade för krycka att gå med, efter han hade frusit af sig fötterna medan han satt i kistan för tjufveriet[2]. Två dagar der efter, om en söndagsmorgon, som var den 11 Juni, såg Marit Joensdotter honom i Östre Kärne, som henne tycktes, med en stridshammar, men intet hade han då något qvinfolk med sig, det nämdeman Påvel i Kärne vittnade på hennes ord. Per Persson i Immen vittnade, att hustru Kirstin i Nolby hade berättat för honom, det hon hade mött Bengt Träfot nordan om Kärne med en klädesbylta, och intet var då något qvinfolk med honom. Johan Simonsson vid Trösvattnet och Staffan ibidem bekände sammaledes, att de hafva sett honom gå der nord ut, och intet qvinfolk med honom. Här till svarade Bengt Träfot, att sedan han och qvinfolket voro i Tällekullen, lade de sig i skogen om natten och gingo så fort om lögerdagen, som var d. 10 Juni, och om natten allt in i Grythytte socken, och ingenstädes voro

---

[1] Torde vara misskrifning för *Gunnar Jonsson* eller *Jönsson*, som omtalas på flera ställen längre fram.

[2] Denna Bengts berättelse kan ock vara en illustration till den tidens fångvårdssystem.

de in(ne) der emellan ej heller mötte någon, som de sågo. utan han Johan Simonsson vid Trösvattnet, och då var qvinfolket af vägen. Kom ock med honom väl fram till Grythyttan, det Per Larsson vid Kärfvingeborn skulle med honom vittna. Sedan möttc ock hon honom helbregd i Vassbo, och lika så skildes der vid honom. Rätten spordc sockneallmogen till, om någon hade sjelf sett eller hört sägas någon här nu frånvarande skola hafva sett qvinfolket nordan om Timsbron? Der till af allom svarades nej; hölts ock för osanning att han och hon skulle sedan mötas i Vassbo, alldenstund han ej längre än tio eller tolf dagar der efter var gripen härföre nordan om Grythyttan uppå Daleskogen, och ingendera spordes der emellan hafva rest af eller till härigenom, eller annorstädes. När nu detta målet togs i betänkande, och *nämden förehölls om de* ock här utaf *kunde svärja honom* Bengt Träfot *sannan till det mordet*, som på det fundne qvinfolket vid Timsbron var begånget, eller icke? Der uppå blefvo de straxt betänkte, att svärja honom sannan, dock fans för godt, att *först låta ransakas vid Grythyttan*, om ock Per Larsson vid Kärfvingeborn skulle det vittna, som Bengt Träfot sköt uppå. Samma ransakning hafver sedan der ifrån varit förväntad skriftelig. under lagläsarens hand och signete, jemte socknens insegel, men icke ankommit.

När *laga ting* hölls uti innevarande år 1644 d. 12 Septembris i Bredegården, närvarande vice landshöfdingen välb. herr *Krister Bonde* till Bordsjö och Yrestad med bergmästaren, befallningsmannen och nämden såsom förr, hades åter samme mordsak före. Då vittnade bergmästaren Sten Andersson, att ransakningen om Bengts skutsmål på Per Larsson vid Kärfvingeborn var fuller hållen i Grythytte socken och med henne befunnit, att Bengt hade der utinnan ingen sanning att påstå, men icke hade han bergmästaren fått samma ransakning skrifteligen, ej heller skulle hon nu stå lätteligen och uti hastighet att bekomma, för den olägenhet lagläsaren dersammastädes hafver förmedelst dråpmål kommit uti[1]. Den sakgifne var ock fördenskull icke hit hemtad ifrån Nora, der han sitter i fängelset. Hvarföre stäldes detta ärendet till ett

Extraordinarie ting på den 28 Septembris, då uti befallningsmannens och nämdens, som förr nämde äro. närvaro, förhölts Bengt Träfot i förstone, det som vittnadt var om hans osanna skutsmål på Per i Kärfvingeborn. Bengt svarade nu, att Per Larsson såg dem fuller intet sjelf, utan hans hustru och folk, säjandes att qvinfolket fick sig mat hos Nils Klemetsson. der allena hustrun och folket var hemma. hvilket skulle ske om tisdagen. När rätten då sade sådane förevändning icke hafva någon grund ej heller kunna honom hjelpa, efter ransakadt är och befunnet, att på den tiden han föregifver, hafver intet qvinfolk der synts, der hos rådandes honom med allvar bekänna gerningen, sade han sig aldrig kunna eller skola bekänna det han icke haf-

[1] *Zacharias Andersson*, förut (sid. 158) omtalad, hade under åren 1641—1644 handlagt nästan alla häradsting inom dåvarande Örebro län. Han erhöll 22 Februari 1647 förlängning af den kongl. lejd, som han 16 Oktober föregående år erhållit, till 1 Juni 1647, så att han måtte »fri och säker komma hit hem i riket, både att svara för lag och rätta, såsom ock sig med målseganden förlika, för det *dråp han hade begått* på en bonde i Nerike och Hackva socken boendes». Han erhöll förnyad »pardon» för denna sak 19 Oktober 1650.

ver gjort. Derpå sporde rätten när och hvarest han då öfvergaf qvinfolket i Grythytte socken? Han svarade om måndagen näst efter han ankom uti Sundsbo, hos Mårten Björnsson i hans och hans hustrus och barns närvaro. Beslogs alltså tala emot sig, i det han förr hade sagt sig hafva varit med qvinfolket i Kärfvingeborn om tisdagen, och nu sade att han skildes vid henne i Sundsbo om måndagen. Rätten tog allt detta så väl som det förra i betänkande, och tyckte saken vara någorlunda så klar, att med tingsafskedet ej längre måtte uppskjutas, ehvad han Bengt nekade och förebar. Derföre såsom *samtlige nämden aflade en sådan ed*, att de bådo sig så sant Gud till hjelp både till lif och själ, som de *utaf de skäl och liknelser*, som fundne äro i detta målet, icke kunne annat tänka och sluta, än *att denne Bengt Träfot skall hafva mördat det qvinfolket, som vid Timsbron funnet är;* alltså *afdömdes* af denne nedrige rätten *enhälligt*, att samme *Bengt Larsson Träfot eger derföre steglas* efter det 1 kap. Högm. B. L. L., dock så, att detta ärendet likväl uti all underdånighet ställes till den högl. kongl. Hofrättens nådige resolution och förklaring.

Att föreskrifvet mål och ärende är så för rätta slitet vordet och afdömdt, som här står infördt, vittnar jag undertecknad med egen hand och signete. Actum ut supra.

Matth. Pleningius.»
(Sigill.)

Och härmed kan det för denna gång vara nog med utdrag ur *Karlskoga brottmålsannaler.*

Nybyggesväsendets och odlingens framåtskridande; äldre rågångs- och jordatvister samt skiftes- och eganderättsförhållanden m. m.

Genom ett k. bref, dat. Vesterås 25 Januari 1623, erhöll jägmästaren *Erik Krabbe* fullmakt och uppdrag att med vederbörande befallningsman och nämd »ransaka och förfara uti alla socknar och härader i Vestergötland, Nerike och Vermland» [1], hvarest lägenheter funnos att anlägga nya torp och hemman, hvarjemte åtskilliga föreskrifter meddelades i syfte att främja upptagandet af dylika nybyggen. Såsom belöning »för hans möda och arbete» i detta afseende skulle Krabbe erhålla »hvart sjette torp, som således uti bemälte landsorter upptogos, för sig och sina äkta bröstarfvingar till everldlig egendom under adlig frihet och frälse». Den sålunda erhållna fullmakten »konfirmerades» genom ett annat k. bref, dat. Gripsholm 8 December samma år, hvarefter genom ett tredje bref, dat. Elfsborg 29 Oktober 1624, Krabbe lemnades i uppdrag att uppsöka lämpliga platser för anläggande af nya tull- och sågeqvarnar, af hvilka han skulle erhålla »hvar fjerde ström» under frälsefrihet såsom erkänsla för sitt besvär. Ett fjerde bref, dat. Stockholm i Juni 1625, till ståthållaren i Skaraborgs län Axel Drake, medgaf rätt för vissa nybyggare af dylika torp, »att de dem för deras *skattejord* behålla måge och skole».

Af Vestergötlands handling 1623, n:r 20, kan inhemtas, att »anno 1628 den 4 Januari inlades uti hans k. maj:ts Räkningekammare en längd på de nytagne torpareställen uti Verme- och Vestergötland, som skattlagde och uti jordeboken äro införda åren 1624, 1625 och 1626, som efterföljer», nämligen i Karlskoga, under 1624: *Dalebäcken, Nytorpet, Råhult;* under 1625: *Tåbäcken, Blienäs, Åsbergsviken,* samt under 1626 *Vestansjö,* hvilket sistnämnda nybygge, antingen på grund af 1625 års förberörda bref eller ock såsom upptaget på skattehemmanet Strömtorps område, i jordeboken upptages under skatterubrik, men de öfriga deremot som krono. De torp och nybyggen Krabbe föredrog att behålla för sin räkning, voro sannolikt belägna i närheten af hans egna sätesgårdar Svänneby och Kråk i Vestergötland.

Af 1629 och 1630 årens domboksprotokoll, hvilka i sin helhet blifvit

---

[1] Enligt riksregistraturet utfärdades från Väsby gård 29 Januari 1623 »fullmakt och beställning» för Erik Krabbe att vara jägmästare öfver Vermeland, Nerike, Vadsbo och Valla härader i Vestergötland, hvarjemte han erhöll såsom aflöning dels »Örebro häradsrätt» och dels kronotionden af Odensåkers församling.

intagna här ofvan sid. 153—156, kan inhemtas de beslut och åtgärder angående åtskilliga nyupptagna torp och gårdar, som då vidtogos. Ur de följande årens tingshandlingar meddelas här nedan några utdrag, som torde vara egnade att närmare belysa så väl den odlade bygdens oafbrutna framåtskridande som äfven beskaffenheten af vissa jordatvister och eganderättsförhållanden, hvilka till och med i våra dagar icke torde sakna sitt intresse.

Vid 1631 års ting framstälde Olof Olofsson i *Nytorp* anhållan derom, att han »måtte sina egor och mark intäppa och inhägna så myeket till hans gård ligga kunde, hvilket, efter det var lagen likmätigt, blef honom efterlåtet: dock så att nämden det ransakar, att det sker lagligen och utan någons præjudicio och förfång».

Vid samma ting »kärade Johan Matsson i *Sandtorp* till de torpare, som *qvarn* hafva på hans egor, att de göra honom *skada med vatten* på sitt hemman, och tillfrågade rätten om han icke må vara mäktig antingen köpa qvarnen af dem eller de taga sin qvarn dädan, efter hon står på hans enskilta egor: hvilket, efter det fans lagen likmätigt, honom beviljades, och vordo sålunda förente, att han *efter mätismanna ordom betalar dem qvarnen*».

Samma rättegångstillfälle »kom för rätten Påvel Olofsson och begärde vittnesbörd af nämden om sitt torp, huru der med är gjort; då berättade nämden att de efter fogden Mårten Drosts befallning hafva ransakat der *uppå Stensvike egor*, om der kan blifva torpeställe utan bolbyns skada eller ej, och befunnit att der utan någons förfång och skada kunde blifva ett fjerdedels torp, hvilket, efter nämden vittnade, vardt fördenskull både dömdt och afsagdt, att der efter lagen torp och afgärdaby blifva skall, såsom ock att Påvel deruppå vittnesbörd bekomma må». Sannolikt afses med detta torp nuvarande hemmanet *Ladufallet*, $^1/_4$ mantal.

»Sammaledes vittnade nämden om *Losseby*, der Nils Eriksson bor, hvilket ock ligger på Stensvike egor, att der ock utan bolbyns skada blifver torp af; derföre blef afdömdt att det efter lagen stadigt blifver[1].» I sammanhang härmed »vardt emellan Nils i Losseby och Erik Hansson i Stensvik afsked gjordt för rätta, att efter Nils hafver sått på Erik Hanssons egor uti ett *fall*, derföre behåller Erik Hansson halmen och Nils rågen».

Att *fallsvedning* vid denna tid varit en myeket vanlig sak — måhända en följd af hertig Karls förut (sid. 48) omtalade mandat — framgår jemväl af ett par andra vid samma ting behandlade mål. Sålunda »kärade Olof i Ullevettern till Anund i Bjurkärnstorp, att han hafver *brändt hans fall och skämt det bort*, hvilket den andre bekände skedt vara; derföre blef afsagdt, att Anund betalar hans skada på så stor del Olof uti samma fall rätteligen kunde hafva, efter mätismanna ordom». — Likaledes »kärade Lars Nilsson i Immen och hans granne till Hindrik i Trösvattnet för det han skulle hafva *huggit fall* in på deras egor, och när han hafver brändt fallet, hafver han ock *brändt deras skog;* men efter de tvistade om egorna: derföre blef afsagdt att nämden skall der om ransaka och vid näste ting berätta hvad der om sant är». Då denna sak icke vidare omtalas, är det sannolikt att nämden, vid sin »ransakning» på platsen, förlikt parterna.

[1] Jfr sid. 156 här ofvan.

Samma ting »begärde Olof Eskilsson i Bregården af nämden ett vittnesbörd om den jord till hans gård af *Kyrkotorpet* lagd är, huru stor hon är och hvad hon duger till; då berättade nämden att hvad till Bregården af samma torp lagdt är, kan det högsta vara en half tynne land och blifva allenast brukadt till en kalfhage. De andra egorne (som) till torpet hafva legat, äro annorstädes lagda, och efter hela skatten af torpet hafver gått, som är ett pund smör, är allena på Bregården förd, beviljades Olof Eskilsson här uppå ett vittnesbörd af rätten». Angående detta Kyrkotorp är i 1624 års jordebok antecknadt att det »är *öde*, kan för ringa egor skull intet blifva besutet, utan gifs derföre i gräsgäld 1 l:℔ smör»; men i 1625 och följande årens jordeböcker upptages Kyrkotorp till $^1/_4$ hemman, ehuru det vanligen låg öde, intill dess detsamma 1713 förmedlades till $^1/_8$ mantal.

Vid 1631 års förenämda ting »kom ock för rätten *Olof i Aggerud* och begärde, att efter han är en gammal och utlefvad man, och icke längre förmår stå hemman före, han måtte då i sin stad få *insätta sin son Peder Olofsson för hemmanet*, hvilket, efter nämden visste hans ålderdom och svaghet, såsom ock var ögonskenligt, blef honom det för rätta beviljadt». Denne Olof är samme Olof skräddare, som blifvit nämd vid ett par föregående tillfällen[1]. Under en följd af år hade han tjenstgjort som *länsman* inom socknen, dock utan fullmakt, så att han i verkligheten kan anses såsom den *förste länsmannen* inom Karlskoga.

Vid sistberörda ting förekom äfven att »dominus Jacobus, körkoherden uti Karlskoga, steg upp och kärade till Jöns på Knapet (Knapped) och Gunnar i Videbäck och flere, som hafva *bygdt qvarn vid Knappeforsen*, att de hafva bygdt olagligen och *igenstängt konungsådran* och *afvändt fiskevatten* af forno, der till de svarade att nöden dref dem der till, att de annorlunda icke bygga kunde än öfver hela elfven; derföre pålades att nämden drager dit och ransakar hvad der om sant är och näste tinget det berättar, efter det 33 kap. i Byggn. B.» Vid nästföljande ting återfinnes icke detta ärende i domboken, men nära 3 år härefter, vid ting 26 Mars 1634, innehåller domboken härom följande: »Emedan som den olaga qvarndam vid Knapfors *tillförene för rätta är vorden afsagd och afdömd att uppkastas*, och sådant ännu intet är efterkommet; derföre vardt nu afsagdt, att der samma dam innan fjorton dagar näst före midsommar icke är uppkastad, och konungsådran alldeles fri, ren och obehindrad, då skola alla de, som deruppå bygt hafva, vara förfallne, hvardera till sine 40 mark, när derom blifver synat och ransakat.» Af domens ordalydelse synes alltså framgå att ett eller flera tingsprotokoll saknas för den mellanvarande tiden.

I frågan om *urminnes häfd* förekom vid tinget 24 September 1632 följande tvistemål, som i domboken återgifves sålunda:

»Kom för rätten Olof Eskilsson i Bregården och klandrade till Anders och Måns i Bregårdstorp om en äng *Torpestorängen* benämd[2], föregifvandes att hans sal. fader Eskil skulle hafva i sin lifstid undt och upplåtit dem i Bregårdstorp samma äng med lof och minne att bruka; men nu ville de i

---

[1] Jfr sid. 60 här ofvan.

[2] Längre ned i samma protokoll kallas den *Stortorpängen*.

Bregårdstorp alldeles egna sig samma äng till deras egendom. Dertill de i Bregårdstorp svarade samma äng alltid och af både ålder och urminne hafva lydt, legat och häfdats under Bregårdstorp och ej under Bregården. Beviste ock samma gamla urminneshäfd med tvänne gamla och utlefvade bolfaste mäns ed och vittne, som voro Lasse Larsson i Knutsbo och Per i Finnebäck, de der med läggande hand å bok svoro och bådo sig så sant Gud att hjelpa, som de aldrig någon sin hade hört af deras föräldrar, ej heller sjelfva för deras personer minnes tillbaka af sitt första och längsta barnaminne, än att ju samma Stortorpängen hade häfdats och brukats till Bregårdstorp och ej till Bregården. Efter sådana deras aflagda ed och vittnesbörd vardt dem i Bregårdstorp bemälte Stortorpängen tilldömd så här efter som här till för sin urminnes häfd, att njuta, bruka och behålla alldeles oklandradt och oqvaldt vider bot som lag förmår.»

Om ett dylikt tvistemål förevarit vid en domstol i våra dagar, hvilka digra pappersluntor skulle icke deraf hafva blifvit en följd, innan målet blifvit slutbehandladt...

Under vintertinget 26 Mars 1634 »kom för rätten Gunnar i Bregården och klagade till Jöns Jordansson i *Knaped,* som hafver uppröjt och *upptagit sitt torp på Bregårdens gamla egor*, att han nu ville derigenom 'trängia och stängia' dem ifrån deras *gamla fiske* både med notkast och kattisser; dertill Jöns svarade att nämden och de tolf skulle hafva honom samma notkast och fiske lagligen tillagdt, der till de i nämden svarade och sålunda sig förklarade, att de hafva dem emellan så lagt och skickat att de skulle *samma notkast hvar om annan fika och häfda med sämja*, men efter de det nu ej längre kunde: dy samtyckte och beslöto de dem sålunda emellan, att de i Bregården här efter enskilt och för sig sjelfva skulle behålla sina två gamla notkast i norre ändan samt de kattisseställen, som deras gård af ålder brukat hafver; men torpet Knaped skulle alldeles der med samt med det nya tvärkastet afstå, och blifva vid de kasten sunnan till och ängerödningsplatsen innan för kattisseständen, och ho annan här efter någon åverkan på annars fiske tillfogar, böte derföre hvar gång sine 40 mark[1]».

Vid samma tillfälle »betygade och vittnade samtlige nämden för rätta, att som de i förledne sommar hafva synat och ransakat om *Fallet*, ett nybygge kunde blifva något torp, som kronan kunde göras någon skatt af, så hafva de lagt, förutan åkern, som nybyggaren uppgjordt hafver, en liten äng dertill, liggandes *emellan Fallet och Stegelviken* och det skattlagdt för 100 jern, efter Bryniel på Hyttebacken intet kan uppgöra något torp, och eljest samma äng ligger honom afhändes och närmare till torpet».

Vidare »framträdde för rätten en gammal gråhårig man Per Persson i Östervik och tillkännagaf, huru han hade *köpt af kronan* $^1/_3$ *uti halfva gården Östervik* för sina egna värfvade penningar, sig derhos besvärandes huru hans egna barn honom ville förskjuta, det de allaredan gjort hafva, så att han för den orsak skull måst hafva tagit sig hustru; och som samma hans hustru hafver en ung son, Nils Olsson benämd, som gerna

---

[1] Jfr sid. 160 här ofvan, huru Jöns blef bötfäld för »hot och undsäjelse» m. m.

tillbjuder sig sin styffader *vela syta*[1], *uppehålla och i hans ålderdom sköta:* dy begärde han af rätten, att han *samma treding* måtte få lof *honom att skänka och förära* sig uti sin ålderdom till uppehälle och förfordring; hvilken hans begäran, efter hon var skälig och lagen likmätig, blef hon af rätten honom tillstadd, efterlåten och bekräftad, dock så framt samme hans styfson håller sin lofven och tillsägelse». Här kan ock tilläggas att förenämde Per Persson under sin krafts dagar 9 Februari 1608 hade erhållit en kungl. fullmakt »att ransaka efter malmberg», och torde derför kunna anses som den förste officiella *malmletare*, som vår svenska bergshistoria vet att omtala.

Vid samma ting »vittnade och betygade nämden att de hafva pröfvat, synat och ransakat om på *Bjurön* kunde upprättas eller byggas något torp, som kunde framdeles skattläggas, der till de nekade och sade der aldrig något torp kunde upprättas utan allenast brukas för *utjord*, som kunde skatta 1/2 l:℔ smör». På ett följande ting 27 April 1635 »vittnade och för rätten betygade samtlige nämden att *Bjurön*, en krono-utjord, *som är näst belägen till Mosserud eller Flottufvatorp*, af hvilken går skatt 1/2 l:℔ smör och intet kan bättras, så att der mera kan afgå än der på (är) lagdt; och emedan den, som be:t är, är så nära torpet belägen, syntes dem både skäligt och billigt att det blifver under torpet som en kronoutjord lagdt; dock kronan sin rätt och rättighet samt den be:te skatten alltid förbehållen.»

I början af sistberörda 1635 års ting »kom för rätten Karin Nilsdotter i *Hultet*, en fattig enka och sig högeligen besvärade, huru Anders i *Sibbo* tillfogade henne stor orätt och inpass på hennes skog och mark, *med fallhuggning och annat,* öfver den *skillnad och rågång,* som några gode män af nämden, efter befallning af rätten utgifven, hafva lagt emellan förbe:te torp Hultet och Sibbo; beropandes sig derom till de gode mäns vittnesbörd, som samma skillnad lagligen dem emellan lagt hade, som voro Olof i Aggerud, Jordan i Bryttiegården och Peder i Backa, tre ålderstigne och beskedlige dannemän, hvilka för rätten vittnade, tygade och bekände att de hafva lagt rågången dem emellan som följer, nämligen att torpet Hult skulle blifva på östra sidan om elfven[2] och intet komma på den vestra, dock skall hon intet komma öfver sommarvägen; der emot skulle Sibbo blifva på vestra sidan och intet komma på den östra, der med gamle mannen Anders i Sibbo hafver sig till freds gifvit och samtyckt; allt förty vardt nu samma laga skillnad fast och stadigt dömd vider böter 40 mark, som här öfver träder, och arbetet förgjordt».

Vid slutet af samma ting »kommo för rätten Jon Andersson i *Labbesand* samt med sin hustru Cecilia Nilsdotter gåfvo, skänkte och testamenterade sin systerson Per Månsson ibidem, en ung dräng, en treding bäggederas atlingejord i Labbesand, med de vilkor, att han dem bådom derföre skulle nära, uppehålla och försörja intill dödedagar och sedermera ärligen låta komma till grafva, det han dem för rätten utlofvade och togos deruppå i händer, hvilken gåfva ock derföre blef fast dömd». Så enkelt

---

[1] Vilja föda. Ordet *syta* begagnas ännu i Finland af den svensktalande befolkningen i denna betydelse.

[2] Derföre ock detta torp senare erhöll namnet *Österhult.*

födels- eller undantagsaftal uppgöres icke nu för tiden. »Tro och lofven» betydde i allmänhet mera förr än nu.

På tinget i Qväggen 25 Augusti 1637 »vittnade nämden, att ett torp benämdt *Åsjötorp* hafver nu legat *öde* vid pass 20 år, så att ingen derå hafver bott, ej heller utlagor derå gjort, och ligger nu helt förfallet, både till hus, jord, åker och gården» (jfr sid. 121).

Vid samma tillfälle »vittnade nämden, som voro tillsagde att gå *syn emellan Stensviken* och *Ullvedstorp* (Ullvetterstorp), att de uti skogen begynte gå, först i Röhöjden och till Frövettersbäck, och derifrån till bäckemun och sjön; och blef denna skillnaden nu gillader och fast dömd, och tu notekaster skall dem ock emellan skiftas, således att det som är på holmen Brimesön (Brunnsön?) skall lyda till Ullvedstorp och det på fasta landet skall höra dem till uti Stensviken».

På det ting, som hölls i Mörkviken 22 Juni 1640, då Vermlands landshöfding Olof Stake var tillstädes, faststäldes åtskilliga skattläggningar af nya hemman och lägenheter inom Karlskoga tingslag. Sålunda »vittnade nämden, att *Kortforstorp*, som Anders Andersson, efter välborne hr *Karl Bondes*, då han här utöfver var landshöfding[1], tillstånd hade upprättat och sedan 6 år besutit, icke är eller kan blifva något torp, utan räknas för en *utjord;* hvarföre det ock nu skattades för utjord, deraf utgöras skall $^1/_2$ l:℔ smör».

»Sammaledes vardt ock *Greken (Streken?)* det Pelle åbor, efter nämdens ransakning och dom skattadt för $^1/_4$ kronohemman, deraf utgöras skall $^1/_2$ l:℔ smör med andre persedlar.» I sammanhang härmed bör dock anmärkas, att Kortforstorp är i senare jordeböcker upptaget för $^1/_8$ hemman och Streken deremot såsom utjord.

»I lika måtto vardt och *Aspelund* (Espelund), Pers hem. efter nämdens prof och gillande skattadt för $^1/_4$ kronohemman, deraf här efter utgöras skall $^1/_2$ l:℔ smör med andre utlagor.»

»Än tillstods Per Månsson att upprätta ett torp på *Labbesands* egor, dess namn skulle vara *Bricketorpet.* För honom gingo i löfte Sven i Valåsen och Lars i Degernäs.» Detta torp är antagligen samma treding i Labbesand, som till Per Månsson öfverläts vid tinget 27 April 1635» [2].

»Än tillstods Henrik i Lindebäck att bygga ett torp på *Åsbergsviks* egor, hvilket skall kallas *Lindebäck* (Linnebäck). Hans löftesmän voro Mats i Åsbergsviken och Per i Mörkeviken.»

»Än ville vällärde hr Jakob, pastor uti Karlskoga, *vräka* Lars Larsson af *Bjurkärnstorpet,* efter det skulle *ligga på Bjurkärns egor,* hvilka han köpt hade af kronan under skatt[3]; men efter Lars hade hans excellens högvälborne herres, hr Gabriel Bengtssons, öfverlagmans, skriftliga tillstånd [hvilket var grundadt på edsvoren nämds vittnesbörd] att der sitta och derutaf göra kronan sin rättighet, kunde denne rätten välbe:de hr Jakobs vilje icke bifalla.»

---

[1] Nämligen åren 1628—1634.

[2] Jfr sid. 179 här ofvan.

[3] Huruledes detta skatteköp tillgått, kan i viss mån inhemtas af ett k. bref till dåvarande landshöfdingen i Nora Karl Bonde, dat. 11 April 1643, innehållande förhållningsorder angående sakens närmare utredning. (Jfr sid. 197.)

»Än vittnade nämden med flere af detta tingslaget, att Bertil i *Agen* i Karlskoga socken hade den 8 Maj nästförledne (1640) mist bort [Gud bättret] genom *vådeld* både man- och ladegården i be:de Agen, så att icke det ringaste af hans hus eller lösa egendom blef behållet.»

»Än vittnade nämden att hon, efter befallning för rätta, hafver *satt upp röser kring om Skråmhult,* och att rösegången begynnes uti ett stenrör vid sönnarste Spjutebergsändan och löper till råstenen, än derifrån till Öbokärn och sedan bäcken utföre till Svartelfven.»

Å tinget 15 April 1641 »besvärade sig för rätten Nils i Knutsbo, Jocn i Labbesand, Påvel i Brännebacken, Olof i Knutsbo, Nils i Ölsdalen, Mats i Ölsdalen med flere deras viderboende, att *de i Nerike,* som bo gent emot dem, *göra allehanda åverkan både i skog och vatten,* längre in på Karlskoga egor, än de förmena rätt vara; och lofvades på rättens vägnar en skrifvelse till landshöfdingen öfver Nerike, att han kommenderade denna saken sin häradshöfdinge eller hans domhafvande i händer, att med sin nämd jemte denne rätten tillgöra hvad lag kunde vara likmätigt».

»Än afsades att efter *Norrgryten,* som är *en allmänningssjö,* kan hvar der omkring bor fiska, och några hafva der uppgjort sina notekast; så skall icke någon der draga på deras utan han gör sitt upp med, derefter han sedan med dem hafver lof att draga, så i deras som de uti hans. Hvar annars sker, skall bötas 3 mark för hvar gång han här med beslås, efter det 25 kap. Byggn. B. L. L. Och der inga flere stode till att uppgöra, då vare den, som råder med i allmänningen, öfverens med dem som uppgjordt hafva, förlikandes dem efter deras nöje eller efter mätismanna ordom, och stånde sedan fritt att draga såsom annan.»

»Än vardt uti den tvistige sak emellan Per i *Finnebråten* (Finnebäck) kronobonden, och skatteeganden i *Fiskesjön*[1], angående *ett ängestycke om 3 lass hö,* sålunda afskedadt och afsagdt: att Nils i Bryckegården och Nils i Knutsbo, samt Joen i Stråbergsmyra och Håkan i Strömtorp, skola ransaka om delat (är) der emellan, och der rå finnes och är kullfallet, skola de det upprätta, der hos pröfvandes hvem ängen tillhörer, som tvistas om, efter hvilket rättas skall å nästa ting. Eljest det befallningsmannen tilltalte Fiskesjö egande om det att han hade *tagit hö utur arresto,* efter det vidergicks, att en annan hade begärt att det måtte arresteras, icke förr än tingsterminen var förlupen och var allenast tillsagdt Per i Finnebäcken utom tingsstufvan: dy kunde rätten ej döma att den då frånvarande var och höet till sig tagit hade, vetandes tagit det utur arresto.

Än klagades att de, som hafva *små ängar i skogen,* lida derpå stor *ohägnad och åverkan* af deras boskap, som der omkring hafva dem gåendes i bet. Och emedan sådant våller allena deras oflit och må ske vanartighet, som boskapen följa böre: dy afsades, att ho som här efter varder beslagen der med, att han icke aktar boskapen ifrån annars ängar, så att de icke åverkas, han skall vara fallen till sina 40 mark.

Än begärde de i Bo, Bredegården och Bredegårdstorp att få *stänga*

---

[1] Af ett annat tvistemål vid samma ting framgår att denne skatteegande var ingen annan än assessor *Dober,* som till skatte inköpt både *Bo, Backa* och *Fisksjön.* Jfr längre fram förekommande anteckningar om *Bofors bruk.*

igen den vägen, som lopp igenom deras ängar, och *lägga en nyian,* jämngenan och jämngodan, *å sin bolstad utanföre;* det dem efterläts efter det 2 kap. Byggn. B.

Än vittnade Olof i Råglanda och Karlskoga socken med svoren ed å bok, att Markus i Granberg(a) och Karlskoga socken hafver vid Kroppa gård i hans närvaro *för visso levererat* och inmålt *den tiondespanmålen,* råg 1 tunna, som *än af honom* för i fjor *kräfves,* der uppå ock kyrkoherden vällärde hr Jakobs hustru sannfärdigt betygade be:te Markus hafva haft sin qvittosedel och den förlagt i prestegården.»

Å det andra tinget, 27 September, sistnämda år »befalltes Nils i Gälleråsen, Bonde i Utterbäck, Nils i Brickegården och Joen i Stråbergsmyran, *att skifta jorden* emellan Jönses hustru i Granberga och hans arfvingar, efter som de äre rättige till efter lag»; och »än befalltes hela nämden att i laga tid gå *syn emellan Granåsen och Granberga,* och med detsamma göra dem emellan en rätt skillnad».

»Än kom Erik Börjesson i *Högås* (Högåsen), berättandes sig vara skattlagdan för $^1/_4$ hemman och $^1/_2$ l:℔ smör i hufvudskatten, dock ingen skog af nämden ännu tilldelt: hvarföre befalltes dem nu det efterkomma före allhelgonatid.»

»Än lofvades Per Simonsson i *Mosserud* att nämden skulle innan allhelgonatid uti hans och hans rågrannars närvaro rörlägga hans bolstad efter som skillnaden löper.

Än befalltes nämden att lägga till *Högefors,* Lars Pederssons nybygge, så mycken skog och mark, som han kan behöfva derunder och gamle byggen icke sker för när med, derefter han, när frihetsåren gå till ända, skall skattläggas.

Än beviljades *syn emellan Brickegården och Stubbetorpet* att gås när åborna eller jordegandena begära inom laga syningstimman.

Än vittnade nämden att de efter laga befallning *hafva skift skogen emellan Östervik och Östra Nytorp,* men låtit en äng, som låg i skogen, vara obytt till rättens förklaring. Nu emedan det fanns bevisligt att odelbyn hade undt henne honom till hjelp, som torpet bygde, och nu gick allt till skiftes: dy syntes rättast att ängen skulle afdelas hälften till torpet och hälften till odelbyn. Och löper då rågången sålunda: ifrån stenrået litet upp ifrån vestra ändan på Labbesanden, genast nordost i ändan på Dalsåsen (Valåsen?).

Än beviljades *skifte på ängarne under Bredegårdstorp,* att nämden jemkar lotterna rätt efter landmån och sedan låter grannarne kasta om dem lott.»

På tinget 16 Maj 1642, i närvaro af bergmästaren Sten Andersson, som erhållit landshöfdingen Karl Bondes fullmakt att såsom en landsfogde i hans ställe bevista häradsting å landet,

»Præsenterade Jöns Henriksson i Vismen ett salig och högloflig i åminnelse konung Karls bref, gifvet i Örebro den 11 Februari år 1596, medan han var riksens föreståndare, lydandes att *Mats Matsson i Vismen, som hade upptagit* be:te Vismen ett *torpeställe på kronones egendom,* skulle, sedan han hafver det uppröjt, bygdt och kommit till makt, så sjelf som hans barn och efterkommande hvar efter annan vara närmast att njuta, bruka och besitta det för årlig skatt och utlagor såsom annan skattejord. Derhos bevisandes

med nämden, att när Påvel Larsson i Blinäset det besatt för fyra år sedan. nödgades han af trångmål antingen läggat helt öde, eller upplåta det androm, såsom han ock då upplät detsamma ofvanbe:te Jöns Henriksson för 1 ko, 1 fingring om 10 mark, 1 daler kpmt och 1 skäppa råg, der af hälften är honom vedergullin af Erik Gregersson, med hvilken han torpet på 4 års tid hafver så förbygdt och förbättradt, att det är allt väl behållet. Och alldenstund det nu så var upprättadt, ty ville de, som det släppt hade, komma till sitt bruk igen. Men efter rättenom så fullkomligen bevistes det ofvanbe:te Mats Matsson med sin slägt icke hade hemmanet så väl skött och brukat som honom borde, utan låtit helt försvagas och sedan bortsåldes; deremot åter förbe:te Jöns Henriksson och Erik Gregersson hade med stor omak och bekostnad kommit det till makt igen: derföre kunde icke rätten annorledes döma, än att desse ega med all rätt blifva dervid behållne, och de andre hafva förspilt sin rätt.

Än kom för rätten Nils Olufsson i Ölsdalen, och beviste med nämdens vittnesbörd, huru såsom han, medan sal. Oluf Olufsson i Ölsdalen lefde, hade varit öfverens med honom att *inlösa det bruk och arbete,* som be:te Oluf Olufsson hade *nedlagt uti förbe:te Ölsdalen* $^1/_4$ *kronohemman,* för 40 daler gångbart kopparmynt och då genast levererat honom i händer der på 7 daler kpmt, till hvilka han sedan efter hans död hade tillställt hans hustru Ingrid Joensdotter det som återstod, nämligen 30 och 3 daler kpmt och 4 skäppor råg; med hvilka penningar, emedan de i god redo och tillfyllest betalte och erlagde voro, så att henne ganska väl åtnöjdes: dy afhände hon sig och sina barn samma bruk och häfd uti förbe:de Ölsdalen, och tillegnade det ofvanbe:te Nils Olufsson samt hans hustru, att det nyttja, bruka och besitta samt behålla, utan något deras påklandrande».

Vid samma ting anklagades »Oluf Jonsson i Roglanda, att ändock han egde och brukade $^1/_6$ *uti Åsjöhyttan* och fördenskull bordt för sin quota hafva hulpit till att upprätta henne, *när hon i fjor till en del smälte sin kos:* likväl gjorde han då icke något till saken, ej heller ännu ville svara till bekostnaden. Rätten lät komma till räknings, hvad arbete och bekostnad af löftesmännerna var användt, derföre Oluf dömdes der efter skyldig att betala dem 12 daler och $10^1/_2$ öre kpmt.»

Å samma ting »afsades att nämden skulle *skilja Ängetorp* (Ängebäck?) skatte *ifrån nästliggande kronohemman,* tillseendes att kronan icke i någon måtto skedde för när».

»Än vittnade nämden, att de efter laga befallning å tinget hafva i höstas varit *i Granberga att dela och skifta* emellan Markus Markusson och Nils Joensson ibidem, och ändock dem hade bort afdela Markus allenast $^1/_5$ part både i hus och jord, likvisst förentes parterne å bägge sidor godvilleligen att Markus skulle hafva tredingen i åkern emot Nils, och Nils behålla alla husen, dock med det villkoret att Markus skulle bygga sig hus afsides, och när hans modermoder Kerstin Olufsdotter dör, skall Markus eller hans arfvingar intet ärfva uti hennes. Item var afsagdt, att rågården dem emellan skall löpa ofvan efter ut med dalen och vester på dalen snedt öfver; det fördenskull nu fast dömdes af rätten.

Än vittnade nämden, att de efter laga befallning hade gått *syn emellan Stubbetorpet och Brickegården* och gjort skillnad således, att rået begynnes uti en dal vid Svartbergsmossen och går östersöder åt stenrået

på Hälleberget, der ifrån i dalen och efter bäcken i Svartelfven. Eljest för några år sedan gjordes ock laga skillnad i Högeforsen och ända söder *emellan Råhultet och Brickegården,* sedan i stenräet nordan för Skråmmossen *emellan Sibbo och Brickegården,* sedan ända söder i rået på Kotteråsen *emellan Utterbäck och Brickegården,* och så i Immen, ända åt Imberget och Immen utföre i Svartelfven. Emedan ingen sade häremot. vardt ock denne upptalde skillnad fast och stadig dömd.

Än vittnade nämden, att de i höstas gjorde *skillnad emellan Sibbo och Utterbäck,* hvilken begynnes i stenrået på berget vestan Immen och löper åt bron, och der ifrån åt en tall, huggen vid Björkängen och der ifrån åt Fogelsundet. Han dömdes ock så fast.

Än vardt afskedadt, att nämden skulle göra en rätt *skillnad emellan Stubbetorpet och Sandetorpet*[1] *samt Bråten* nu i sommar.»

Å det ting, som började i Fors 27 September 1642 och som fortsattes »tredje dagen näst efter» i Karlskoga prestgård, »inställde sig för rätten Bertil Simonsson i Agen och besvärade sig deröfver, att en vid namn Per Jönsson hade *tagit torpeställe in på* hans sons gård *Granberga*[2], som var köpt af kronan under skatten, honom till förfång och skada; begärandes att der samme byggningsläude ändtligen skulle upptagas, det då måtte blifva honom efterlåtet. Derpå berättade befallningsmannen med nämden, att de hade redo synt samma torpeställe, och befunnit att det icke ligger Granberga eller någon annan gårds enskilte egor eller eljest till mens, utan å kronones allmänning, derföre det ock till dess bästa och fördel är ofvanbe:te Per Jönsson lagligen inrymdt. Efter denna berättelse och vittnesbörd kändes Bertils klagan kraftlös.»

»Än vardt afskedadt emellan Per Joensson i *Herrsjötorpet* och hans halfbroder Nils Mikelsson i *Bokärret,* att ändock Nils icke hade någon arf- eller bördejord i samma torp, likväl som Per å sine samsyskons vägnar hade dit fordrat och kallat Nils ifrån sin lägenhet, som han förr annorstädes hade och nu här igenom är qvitt vorden, allt till den ände, att han skulle upprätta, som han ock nu hade upprättat och till makt kommit det torpet och sedan derå få sitta odrifven; jemväl ock att den förhöjningen, som i fjor gjordes på gärden för bruket skull i torpet är krono, hvilken icke så annan som honom bör åtnjuta, som fördenskull hafver det der bona fide inlagdt: dy syntes rätten skäligast att ock Nils blifver dervid, allenast han gifver Per och hans syskon, enär de komma till mans[3], sina bördepenningar efter edsvurne mätesmäns värdering, och ej mera af utegorna intager än häradsnämd och fogde med rätta kunna tillägga.

Än vardt ock beslutit, att *tolfmannasyn* skulle åtskilja Nils Eriksson i *Lossebyn* och Henrik Eskilsson i *Stensviken,* att hvar måtte veta sitt fiskevatten.

Än blef ock nämden tillsagd att de skulle ransaka om *fävägen,* som skall vara lagd igenom *Backa äng.*

Än tilldömdes Hugo Andersson i *Finnebäcken* $1/2$ uti samma gård, efter som hans hustru med sin förre man Torbjörn Larsson hade köpt af

[1] *Stolpetorp* och *Sandviken.*

[2] Härmed åsyftas antagligen nuvarande $1/4$ hemmanet *Backebergstorp.*

[3] D. v. s. till myndig ålder.

kronan $1/3$ och han Hugo bytt sig till $1/6$ dersammastädes af sin svärbroder Nils Persson, gifvandes honom jord igen i Strömtorpet.»

Vid ett ting som hölls 26 Juni 1643 i Mosserud, i närvaro af Sten Andersson och Mårten Drost, »afsades att hustro *Karin Kristofersdotter Graff i Fors* skall afstå att häfda med sin boskap på den sidan Anders i *Rynningen* hafver sina egor och det vid bot, som lag säger». Man torde icke misstaga sig om man antager, att nämda hustru Karin är en dotter till den förut omtalade bergmästaren *Kristofer Graf*. Denne bergmästare, hvars namn icke återfunnits senare än i 1622 års bruksräkning för Kroppa, hade äfven en son *Melker Kristofersson*, som enligt ett qvitto, dat. Kroppa 5 November 1618, då var anställd hos »harneskmakaren» Thomas Engelsman i Eskilstuna.

Vid ett andra ting, som hölls 25 Augusti 1643 i prestgården, i närvaro af landshöfdingen *Karl Bonde*, Sten Andersson och Mårten Drost, »dömdes det fast, som Per Simonsson i *Mosserud* och Oluf i *Råglanda* blefvo efter nästhållne ting uti hela tingsrättens närvaro förlikte om, nämliga att *rågården emellan bägges deras ängar* skulle rättas efter stakarne, som blefvo i rätta linien uppsatte, och för det Oluf derigenom mister det ärvode (arbete) han hafver nedlagt på en ängekrok, som Per Simonsson vinner till sig, skall Oluf både berga honom i detta år allenast och uppbära af Per ett skeppund stångejern.»

»Än kom för rätten Eskil Olufsson och gaf tillkänna, hurusom han var sinnad att upptaga och förbygga *ett torpställe på Karlskoga sockens allmänning,* in emot Grythyttan, kronan till gagn, begärandes att det måtte blifva honom efterlåtet; så emedan K. M:ts och kronones intrader kunna derigenom förökas och tilltaga: derföre blef afsagdt, att fogden och nämden skola bese samma plats, som han afrödja vill, om han icke ligger på någons enskilte egor, som finnas med rå och rör omlagde, eller om samma torp icke blifver andre bolbyar till men och hinder. Och hvar här utinnan intet fel är å färde, skola de lägga den del till torpestället i skog och mark, som der till höra skall, att den, som det besitter och brukar, må veta hvad honom med rätta tillhörer.

Än framsteg Anders Esbjörnsson och berättade sig hafva sett sig ut *ett byggelände på Bredegårds egor,* begärandes lof af kronones embetsmän det att upptaga. Så emedan nämden der uppå vittnade sig hafva samma torpeställe allaredo sett, att det var midt uppå Bredegårdsalu, och åboerne uti Bredegården ej kunde säja att det skulle blifva dem till hinder: dy gafs honom tillstånd der samme städes nordan på att bygga och skulle torpet kallas *Killestad* (Kilsta).

Än begärde Nils Bengtsson i *Åsbergstorp* förlof att taga upp ett torp på kronones egor, som der när lågo. Hvarföre afsades, att fogden och nämden skola först tillse om der kan byggas utan annars skada, och hvar så är, lägga honom till så mycken skog och mark, som han skall hafva.»

»Än befalltes nämden att lägga till *torpet Esphöjden,* som Peder Nilsson åbor, så stor del i skog och mark som han synes behöfva efter dess afgående skatt, och eljest ske kan utan andre gårdars, särdeles *Kölebråtens* skada.»

»Än afsades att Joen i Stråbergsmyran, Per i Aggerud, Nils i Brickegården och Nils i Knutsbo skola afse (utse) lägenheten till en *fägata* ifrån *Bo in till Backa betesmark.*»

Vid det ting, som hölls i Bregården 12 September 1644 i närvaro af kort förut utnämde vice landshöfdingen i Nora län *Krister Bonde*, Sten Andersson och Mårten Drost, »kom Peder Simonsson i Mosserud och in för rätten levererade Oluf Joensson i Råglanda 5 riksdaler, som han hade honom lofvat och tillsagt när rågården rättades; och beklagade sig derhos, att denne Oluf Joensson drager ett sådant hat till honom för 'ingen hans bruth', att han jämt och samt brister ut med hot och undsäjning på lif och lefverne. Hvarföre *lyste* hans v:t *landshöfdingen*, uppå hennes K. M:ts vår allernådigste drottnings vägnar, *konungs frid öfver be:te Peder Simonsson*, att samme Oluf Joensson ej skall röra honom för deras långa och nu väl ändade tvist om egor, hvarken till lif eller gods med något hugg och slag, eller våld och orätt, vid lifs och gods förbrytelse. Och emedan fast alle man vittnade, att denne *Oluf Joensson hade en lång tid haft mycket onödigt buller*, och ville aldrig vara till freds med det för rätta hafver varit honom och hans vederpart emellan afdömdt: derföre syntes välb. landshöfdingen och rätten icke oskäligt, att *han skulle ligga i kistan en månad och spisas med vatten och bröd.*»

Nästan omedelbart härefter »kom för rätten Henrik Mårtensson i *Granbäcksdalen* och klagade öfver Anders Skåresson i *Lund* och Lars Pedersson i *Högeforsen*, att de gå honom för när med sina fall, så att han icke kan hafva nödvändig *skog till sitt bruk och masugn, som han med sin fader och bröder upprättat hade.* De (nämligen svarandena) beropade sig på nämden, som hafva sett och förfarit huru der med var. Hvilka fördenskull vittnade, det hvardera torpet hafver, förr än hyttan bygdes, varit med laga syn tilldelt och afrösat så mycken skog och mark, som de kunde för sig behöfva, och der utöfver hafva Anders Skåresson och Lars Pedersson icke gått, men kunna väl tänka att Granbäcksdalen skall för hyttan och bruket skull betarfva mera skog än det för detta är tillagdt. Derföre fanns för godt, att bergmästaren med fogden och nämden fara dit och tillse, att så *hyttan*, som dem henne bruka, *må blifva så mycken skog af allmänningen tillagd som kan behöfvas*, för kronones der uti intresse.»

»Än öfvertygades Henrik Persson i Granås, att han hade *hemtat tvänne hästebyrdar näfver* utur Markus Markussons skog i Granbäcksdalen; hvarföre dömdes han att böta 6 mark och åter allan skadan, efter det 18 kap. Byggn. B. L. L.»

»Än klagade sig Henrik Johansson vid *Åsjöhyttan*, att han hade köpt af Oluf Jonsson i Råglanda *en tolftedel i hans hytta och skog* för 12 rdr och genast gifvit honom 6 rdr på handen, lofvandes vilja betala resten efter första blåsning. Men när han hade kostat 30 daler kpmt på *hyttebyggningen* och ville nu göra sig redo att blåsa, förmente Oluf Jonsson honom skogen; hvarföre var hans begär, att rätten ville hjelpa honom till sina penningar igen. Så emedan Oluf Jonsson hade i så måtto brutit köpet på sin sida, och nogsamt röntes Henrik Johansson vara der uti besviken, derföre han icke ville eller kunde hålla honom köpet: dy erkände rätten Oluf Jonsson böra lägga Henrik sina penningar och bevislig kostnad igen, strax efter näste blåsning.»

»Än afsades att nämden skola med *laga syn* pröfva hvarest skillnaden bör vara *emellan Stockforsen och Kärne*, och den utmärka med rå och rör, att hvar må veta sitt och kunna der efter rödja sig till nytto.

Än beviljades *laga syn* emellan *Rådetorpet* på den ena och *Tåbäcken* samt *Björkeberg* på den andra sidan; så ock emellan Rådetorpet och *vestra Bjurkärnstorp* till ransakning om egoskillnaden; der om skall vittnas å nästa ting.

Än tillsades samtlige nämden att de skola tillse, hvarest och huru mycket Oluf Larsson i *Åsbergsviketorp* eger rödja åt Mats Hindriksson i *Åsbergsviken* för den *äng* han Mats hafver haft och Oluf skulle få östan om bäcken.»

»Än vittnade nämden, att Lars Jönsson i *Degernästorp* hade [Gud bättret] i fjord tredje natten för helgonamessan fått en stor skada af en hastig och häftig *vådeld*, så att han bortmiste hela sin mangård i be:de Degernästorp med all den ringa egendom, som han deruti hade, icke behållandes så många gångkläder hans folk och han kunde skyla sig med, sedan mere, undantagandes blotta ladan och fähuset med boskapen, som allena blefvo friade.»

Å det ting, som 15 Mars 1645 hölls i Björkborn, i närvaro af Sten Andersson och Mårten Drost, »begärdes af rätten att han ville ransaka *huru när* Oluf Enarsson på Skatkärrsedet och Ingeborg Påvelsdotter i Rådetorpet här uti Karlskoga socken *kunde vara hvar annan skylde*, och sedan derpå gifva sitt bevis, på det de dermed måtte uti det vyrdiga consistorio i Mariestad göra sitt derom föregifvande godt och sedan värfva sig *bref att bygga äktenskap* tillhopa, efter dem emellan är skedt lägersmål. Hvarföre tillfrågades härom sjelfva slägten, tingsallmogen och nämden, hvad de förvisso visste och kände om åter:de personers skyldskap betyga, då af allom dessom, så väl som kyrkoherden hederlig och vällärde hr Jakob bekändes och vidergicks det de äre *syskonebarnsbarn*, och således hvar annan skylde till tredje (led), efter Olufs modermoder, Marit Pedersdotter i Vestankärr och Ingeborgs faderfader Oluf Persson i Vestankärr voro tu samsyskon, nämligen Peders barn i Vestankärr.»

»Vidare gjordes inför rätten en vänlig *förlikning* emellan Påvel Jonsson och Henrik Jonsson i Kärne, Olof Jonsson i Skråmmen, Marit Jonsdotter i Kärne, Karin Jonsdotter i Valnäs och Lars Jonsson i Trehörnstorpet, och det sålunda, att när de tre bröderne få en ko och bägge systrarna en qviga, så må Lars Jonsson och hans moder Gertrud Larsdotter behålla det öfriga oqvaldt i alla tider, det rätten med sin dom stadfäste.» Af andra mål vid detta ting synes framgå att den sistnämde Lars Jonsson varit en yngre halfbroder till de öfriga syskonen, hvilken omständighet torde förklara den gjorda förlikningen.

Vid samma tillfälle »klagade Lars Jonsson[1] i *Trehörnstorpet*, att han skulle ega en treding uti *en qvarn under Kärne*, men honom blifver förment att henne bruka. Påvel och Henrik svarade med alle mans sannande, att de hade först köpt af sin fader, gamle Jon i Kärne och sedan löst hela hemmanet af kronan, dock undt sin fader bara torpet, att för sig och sin andra hustru och barn njuta det till everldelig egendom, men allenast i sin lifstid bruka qvarnen. Lars Jonsson hade intet att säga här emot; hvarföre afdömdes, att han ock icke hafver rätt med att bruka samma qvarn, utan han hafver lof dertill». Häraf framgår sålunda att

[1] I domboken kallas han *Lars Månsson*, men detta synes, af hvad i öfrigt förekommer, vara en misskrifning.

Trehörnstorpet, motsvarande det nuvarande $^1/_4$ hemmanet *Trehörningen* är afgärda från vestra Kärne.

Å samma ting »vittnade nämden, att år 1636 gicks syn af hela nämden emellan åboerne på *Immen*, och då gjordes med parternes goda sämjo sådan förlikning, att Per Persson skulle hafva sin skog och utmark vestan om elfven och sjön och Lars Nilsson östan om sin skog och utmark, men bägge parterne hafva uti ängarna teg om teg både östan och vestan om elfven. Derföre dömdes det nu fast. vid laga böter för domqval. Anlangande kalfhagen östan om elfven, der de båda hafva sin halfpart uti: der vid eger det stånda och blifva här efter.»

»Än blef afsagdt att i tillkommande sommar skola nämden göra en *skillnad emellan Stråbergsmyren och Åsbergstorp.*»

»Än kommo för rätten Johan Matsson, Börje Andersson, Östen Månsson, Bryngel Bryngelsson och Henrik Johansson i *Åsjön* med Mårten i *Karlstorp* i Karlskoga socken och tvistade sins emellan *om sjöängarna kring om Åsjön,* huru vidt hvar i dem skulle råda. Så emedan nämden, som nogsamt visste huru med samma tvist var beskaffadt, syntes skäligt, att Mårten i Karlstorp behölle för sig allena och vore nöjd med hvad honom för detta hafver lagligen varit tillagdt vestan om sjön ifrån dammen till Fröskärsbäcken, och att ängarna jemte det eljest kunde vara fallet till att rödjas nord, östan och vestan (söder?) om sjön ifrån Fröskärsbäcken till dammen, blefvo delte och bytte emellan Åsjöboerne, det ock nu ingen af parterne kunde ogilla. Dy kändes samma nämdens betänkande af rätten gildt och godt, och fördenskull afsades, att tvänne af nämden, näml. Nils i Lossebyn och Olof i Ullvetterstorp, skulle såsom förbemält är, med det forderligaste lagligen skifta emellan Åsjöboerne, hvad till äng nyttigt gjordt var eller göras kunde ifrån Fröskärsbäcken nord, öster och söder om sjön till dammen.»

I sammanhang härmed må ock anföras att å nästföljande ting

»öfvertygades Mårten Pedersson i Karlstorp, att han hafver brutit den dom, som på senaste ting å den 15 Mars lagligen afsagd var emellan honom och Åsjökarlarne om deras ängar, i det han hafver gått till och slagit något som dem var tillsagdt; hvarföre dömdes han att böta 6 mark för dombrott efter det 39 kap. Ting B. och höet åter till eganden.»

»Anno 1645 den 14 och 15 November» hölls tinget i prestgården. Dervid »publicerades och upplästes befallningsmannen Oluf Olufssons fullmakt, som han fått hade af det kongl. Kammarkollegio i Stockholm den 10 Juli nästförlidne.»

Oluf och Lasse Pederssöner i *Östervik* å skatte erhöllo intyg om under sommaren timad *eldsvåda* derstädes »medan allt folket var i skogen och bröto löf». Det intygades att »af rätt vådeld hade (de) bortmist hela mangården med allt det de egde och deruti förvarat hade, såsom spannemål, mat, gång- och sängkläder samt alla bohagstingen, så att slätt ingenting blef behållet.»

»Än kom för rätten tullnären Erik Bengtsson i Fors och, uti inspektoren Petter Flygges præsentia, angaf huru som Karl Eriksson i Store Fors hade *fört in tre oxar och intet angifvit eller tullat derföre:* så hade ock Peder Jonsson i Herrsjötorp i Karlskoga socken *fört igenom tullen en stut* och intet angifvit eller tullat för honom, och sammaledes flere, be-

gärandes der dom på. Rätten kunde intet befria dem för konfiskation af halfva varan, efter K. M:ts tullordning. Men efter de så flitigt bådos före och lofvade bättring; dy vordo de med inspektorens minne och samtycke på H. K. M:ts nåd. behag *förskonte denne gången med tullens erläggande*, med det vilkoret, att om de komma oftare igen, skulle de så för detta som det de sedermera bryta utan alla nåde straffas.» Detta är första gången efter landttullarnas införande, som ett dylikt *lurendrejerimål* förekommer i Karlskoga domböcker. Det blef dock långt ifrån det sista.

»Än kändes Börje Jonsson vid Åsjöhyttan skyldig att betala Måns Simonsson i Filipstad 18 rdr för 3 st. oxar, som han af Måns Simonsson borgat hafver till nästkommande Henriksmessa.»

Nästföljande ting 2 Maj 1646 »blef skildt emellan hustru Karin Jonsdotter i *Lerviketorp* och hennes gårdbo Nils Svensson, att de skola bruka der halfparten hvardera i detta år, till dess rätten kan hugsa sig om, hvilken skall undan för annan, efter hon hafver med sin man *tagit upp det hemmet*, men nu sedan tagit honom (Nils Svensson) in till sig att hjelpa upprättat, hvilket, när skedt är, vill hon för kräggel drifva honom åter der ifrån.» Vid nästa ting, 1 September samma år, blef »afdömdt emellan hustro Karin Jonsdotter i Lerviketorp och gårdbon hennes Nils Svensson, att efter de icke kunna der tillhopa vara med sämja, och henne, som hemmanet upptagit hafver, bör behållat framför honom, som allenast sedan en hjelp till dess upprättelse gjort hafver: dy skall han Nils flytta der ifrån i nästkommande midfasta.» Huruledes Karin Jonsdotter två år senare åter kom i delo med en ny gårdbo omtalas längre fram (sid. 192).

Å 1646 års berörda ting »framsteg för rätten hustru Margreta Eriksdotter i Vik[1] å skatte och tilltalte Nils Eriksson i *Lossebyn* å krono, *om en ås emellan mossen och sjön*, menandes honom böra ligga och lyda till Vik, ehuru väl Nils häfdade honom nu under Lossebyn. Men som nämden vittnade der vara för någon tid syn ågången, och annat ej hafva kunnat ses, än att *samma ås skulle följa med fiskevattnet till Lossebyn;* derföre dömdes att ock der vid blifva skall.»

»Än klagade Oluf Bengtsson i Nytorp, att *nybyggaren på Lerviks egor*[2] Mats Larsson hade lupit näfver och huggit fall på hans skogsaln. Mats enskyllade sig af missförstånd att det skulle vara på sina egor, och förty bjöd sig till förlikning, den de ock gjorde så, att Mats skulle betala Oluf ½ skepp. näfver och njute fallet allenast denne gången.»

»Än klagade Oluf Eskilsson och Gunnar Jönsson i Bredegården å krono, att Anders Enersson, Måns Jordansson och Måns Persson i Bredegårdstorp å skatte hade *en äng på Bredegårds aln*, som upptagen är fordom uti oskiftan skog, men föll på Bredegårds aln när skogen skiftades, begärandes den åter under sin gård och kronan der han ligger. Här emot uppvistes en häradsdom, der uti samma torp är dömt under Bredegårdstorp, såsom hans gamla och urminnes häfd[3]. Hvarföre understod sig rätten icke gifva der någon dom på mer; men gaf det rådet, att parterne skulle med sämja utse en rödning så stor som ängen uppå Bredegårdstorps aln,

---

[1] Med detta Vik afses antagligen *Stensviken.*

[2] Antagligen nuvarande hemmanet *Arfsviken.*

[3] Jfr sid. 177, 178 här ofvan.

den Bredegårdskarlarne der kunna uppgöra och rödja lika god emot ängen, och sedan kunde hvar behålla sin skogsaln oturberat.»

Vid början af samma ting, 1 September 1646, »kommo för rätten Markus och Nils i *Granberga*, Nils i *Björkemo*, Lars i *Berg* och Henrik i *Granåsen* och klagade att Henrik i Granbäcksdalen hafver genom orätt berättelse kommit bergmästaren välaktad Sten Andersson med några af nämden till att *lägga till Granbäcksdalshytta*, som är krono, *en del af deras skatteskog*, som dem för 8 eller 10 år sedan hafver varit lagligen tillrösad och tilldömd, oansedt att der jemte finnes kronoskog nog, att hyttan aldrig kan behöfva skatteskogen. Det vidergicks af nämden, som der varit hafver, att *rösegången* var gjord som följer: först i Ålestakan, sedan nord åt Falleberget, der stenrå uppsattes, sedan i stenrået på högste Granbergen, och sist i Dalsmunnen, för hvilken rågång östan till ligger krono, men vestan till skatte. Hvarföre förböds Henrik i Granbäcksdalen att häfda och bruka något in på åter:de torpare inom deras råmärken, till dess bergmästaren kan komma tillstädes och förklara sig häruppå.»

»Näst kom för rätten Anders Skåresson i Lund å krono och klagade att samme Henrik i Granbäcksdalen hafver inom hans rå och rör, så ock emot gjord förlikning och satt vite *huggit ett fall;* Henrik sköt sig åter på bergmästaren, att han hade gifvit honom der lof till. Hvarföre sattes ock det fallet i qvarsäter till bergmästarens ankomst.»

»Sedan tedde sig för rätten välaktad Peter Dober på Bo och tilltalte Oluf Eskilsson och Gunnar Jönsson i Bredegården om en äng, kallad *Björkekärrsängen*, som låg på Bo's skogsaln och hade på någon tid varit brukad af Oluf och Gunnar under Bredegården, *begärandes den till och under Bo igen.* Derpå bemälde Oluf och Gunnar sig så förklarade, att efter de icke annat kunde säja, än att samma äng låg på Bos skogsaln såsom förbe:t är, så ville de henne ock godvilligt afstå och låta henne komma under Bos häfd, derinom hon ligger.»

Nästa ting synes ej hafva hållits förr ett år härefter, nämligen 18 September 1647, då Bregården fick tjenstgöra som tingsställe.

Då »anklagades Nils Bertilsson i Björkemo, Markus Markusson och Nils Pedersson i Granberga, Henrik Pedersson i Granåsen och Lars Pedersson i Berg, att de hade *huggit svedjefall* på den skog, som bergmästaren väl:d Sten Andersson med några nämdemän, som voro Påvel i Kärne, Oluf i Bredegården, Peder i Noltorp, Peder i Aggerud, Nils i Knutsbo och Håkon i Strömtorp i Karlskoga socken och Peder Andersson i Björskogsnäs och Bertil Klemetsson i Löfvenäs i Grythytte socken hafver år 1645 den 1 Juli *lagt till Granbergsdalshytta*, som af Henrik Mårtensson, Eskil Mårtensson, Peder Mårtensson, Påvel Olufsson, Anders Bondesson och Mikel Matsson upptagen och uppbygd är året tillförene. Ofvanbe:te anklagade beviste med full tyg och skäl, att hvad de huggit och fält hade, *var på deras enskilte skatteegor under Granberga*, och hvad icke till åker, äng eller mulebete göras kan, ville och skulle de göra i kol, att förvara till *en hytta*, som de aktade och bygga och upsättia *i Stockforsen i Trösan*, der malmberg finnes, såsom man förmodde, här i socknen, eller sälja dem till bruken, dit de kunna föras, men det skulle vara omöjeligt att komma dem till Granbergsdalshytta för det höga berget, Granberget, som der emellan ligger, och icke behöfde hyttan den skogen. Rätten tog

den saken i betänkande till annat ting». Den afgjordes först vid tinget 7 Februari 1651, på sätt längre fram (sid. 198) finnes meddeladt.

»Än angafs Peder Jönsson i *Backebergstorp* för den, som skulle hafva ock olagligen *huggit till ett skäppeland* på krono, men nämden vittnade halfparten blifva äng och halfparten haglände, allt så när torpet, att det blifver inom hank och stör. Blef fördenskull afsagdt, att nämden skall *rösa in, så vidt torpet kan och bör hägna.*»

»Än öfvertygades Nils Larsson i Backeberg att hafva olagligen och oskäligen *huggit ett skäppeland fallskog;* hvarföre dömdes han att böta 3 d:r $10^2/_3$ öre.»

»Än afsades att nämden skall rösa in *kronotorpet Högeforsen* och med det samma hvad Lars Pedersson ibidem skall hafva olagligen huggit i skogen, efter som Henrik Mårtensson i Granbergsdalen klagar.»

»Än anklagades be:te Lars Pedersson i Högeforsen för det han hade *tagit upp dammen för Granbergsdalshytta* och släppt vatten till sin qvarn. Lars Pedersson kändes fuller der vid, men beviste der med ingen skada vara skedd hyttan, efter de intet hafva blåst eller komma till att blåsa i år. Rätten sag här intet vara brutit, som straffas kunde, utan fann skäligt pålägga Lars, att när hyttekarlarne äro redo att blåsa, må han eller någon annan intet mala, och der det eljest utan hyttans skada, när han intet går, ske kan, må han ej dess heller görat utan han säger den andra som ägande till, att de och må få mala med, medan vattnet löper.»

»Än hade fuller oftabe:de Lars Pedersson i Högeforsen för detta varit van, att tillika *med Noltorpet*[1] *häfda i Hyttesjön,* men han blef nu sagd derifrån för hyttekarlarne, och förlofvat ner i *Kroksjön,* att häfda der med andra efter allmänningsordningen.»

»Än kommo för rätten Lasse Påvelsson i Gräsholmen här i socknen och Nils Svensson i Brynterud i Visnums socken, och klagade öfver Mats Gregersson i Gräsmossen i Karlskoga s:n, att han emot deras vilja hade borta *deras hustrus jordeparter i be:te Gräsmossen* och ville gifva dem penningar derföre, dem de intet voro sinnade att emottaga, utan heller behålla sin jord. Mats Gregersson stod fuller till, att hans och deras svärfader Thomas Andersson hade köpt jorden, men undt Mats henne fram för dem andra, med det vilkoret att han skulle gifva de andra barnen penningar för sina lotter, efter de dem intet skulle behöfva, der till vittnen vara skulle Anders Börjesson i Vismenäs och Nils Håkonsson i Viker i Visnums socken. Anders Håkonsson vittnade efter aflagdan ed, det Mats blef tillsagdt, att han skulle bruka der i Gräsmossen det bästa han kunde, han finge väl sittia der odrifven, efter de andra intet behöfde jorden, allenast han gåfve dem penningar för sina delar. De blefvo omsider förlikta så, att Mats skulle behålla hemmanet och gifva dem pgr för hvarderas systerdel 8 rdr, och 1 rdr åt Lasse för ett åkerstycke, som de drogos om. Lasse fick straxt på tinget sine fulla penningar 9 rdr, men Nils Svensson icke mer än 5 rdr, och skulle han hafva resten med det forderligaste.»

»Än blef afsagdt, att nämden skall syna och se, om något torp kan upptagas och bebyggas utan bolbyns, och de förr upptagne *torpens å Bredegårds skogsaln,* skada, helst der Lars Matsson i *Åsbergsviken* be-

[1] Nämligen *Stolpetorp,* som äfven kallades *Noltorp.*

gärer torpestället, och vittna å nästa ting, ehvad der kan blifva eller icke, då besked skall gifvas honom som bygga vill.»

»Anno 1648 den 9 Mars, vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti prestegården dersammastädes. Närvarandes landshöfdingen öfver Nerike, Nora och dess tillydande bergslag, samt assessoren uti det kongl. Bergsamtet i Stockholm, ädle och välborne hr Krister Bonde till Bordsjö och Springesta, befallningsmannen ärlig och väl:d Oluf Olufsson Bergsman, och de tolf socknens nämdemän.» Efter denna inledning förekommer i domboken följande mål angående åbo- och besittningsrätt:

»Samma dag kom för rätten Nils Håkonsson i Hällerudsbacken i Visnums socken, och gaf klageligen tillkänna, att ehuruväl han hade af befallningsmannen väl:d Oluf Olufsson stadt ett hemman här i Karlskoga socken, *Lerviketorp* be:dt, och der till med att vara enkan Karin Jonsdotter, som med sin sal. man samma hemman upptagit hade[1], till viljes och lisa, betalt för henne några återstående utlagor, der uppå han hade och framtedde sitt skälige qvittens: likväl hafver hon, utan hans eller någons, som vederbör, lof och minne tagit in till sig en annan åbo, Lars Larsson be:d, hvilken derföre af länsmannen Oluf i Skråmen tilltald och varnad blef, att så olagligen tränga sig der in, svarade sig intet akta det. Hustru Karin nekade intet der till, utan ville görat godt dermed, att Nils Håkonsson skulle hafva beryktat henne i Visnum för den, som skulle hafva förgjort sin man, och efter hon derföre ej kunde lida honom, så tog hon Lars Larsson till sig. Befallningsmannen besvärade sig der öfver, att denna h. Karin hade mycket nederrött kronones hemman och stått tillbaka med utlagorne, så ock tagit åtskillige gårdboer till sig och dem åter afdrifvit, det ock nämden sannade, derföre han ej hafver kunnat lemna hemmanet i hennes disposition, utan fått det Nils Håkonsson, som förbemält är, allt med hennes samtycke, dock under hans faders, Håkon i Strömtorp löfte, att hemmanet skall af honom tillbörligen varda häfdadt och brukadt, och skatten deraf riktigt och i rättan tid utgjord blifva. Rätten tog detta målet i betänkande och fann skäligt, det Nils Håkonsson stiger till be:te Lerviketorp vid rättan fardag i denne månaden, och Lars tager sitt pick och pack och far der ut, och att Karin och Lars böte för denne sin gerning såsom för våldsverk sina 40 mark tillhopa, hälften hvardera, efter det 28 kap. Kon. B. L. L., skulle ock henne Karin vara härmed pålagdt, att ej annorledes förhålla sig här efter än som vederbör, vid det straff tillgörandes, att hon skall varda drifven ifrån hemmanet, hvar annars spörs. Och hvad hon kan hafva att besvära sig öfver Nils, det må hon drifva på den orten, han skall hafva brutit.»

»Vardt skrifvaren Oluf Månsson i Brattefors lagliga äskad och fordrad till vittnes, och efter liflig, med lagda hand å bok, gjord ed, betygade för sanning, att den hemskrift och qvittosedel, som hos fjerdingsmannen Gunnar Jönsson i Bredegården klagades vara oförseendes förkommen för Sven Bengtsson i Lerviketorp, här i socknen, på *fyra tunnor aska*, som voro levererade *till Hällefors bruk*[2], åt en vid namn Joen Skrifvare, den

---

[1] Se härom tingsprotokollet för 2 Maj 1646, meddeladt här ofvan (sid. 189).

[2] Huruledes 100 t:or aska 1640 utfordrades till Hällefors bruk af Nora socken finnes antydt i *Noraskogs arkiv* I: 11.

hade han Oluf Månsson haft i sina händer, henne sett och läsit, lydande på fyra tunnor aska till samma bruk, levererade af Sven Bengtsson, såsom förbemält är, och samma hemskrift eller qvittosedel var af Kristofer Margraff med hans egen hand underskrifven.»

»Vittnade domaren Nils i Gälleråsen och nämdemännerna Nils i Lossebyn, Nils i Bryttiegården, Påvel i Kärne, Bonde i Bo och Joen i Stråbergsmyran och fjerdingsmannen Gunnar i Bredegården, att de tillika med förre domaren sal. Erik Hansson i Stensviken och nämdemännerna Oluf Eskilsson i Bredegården, Erik Olufsson i Qväggen, Peder Hansson i Backa, Jöns Andersson i Dufvedalen och Peder Tolsson i Noltorp, hade för ungefär 14 år sedan efter laga befallning gått syn emellan tvänne kronotorp här i Karlskoga socken belägne, men nu till Kroppa församling lagde, *Rynningen och Fallet*, och gjort der *skillnad och satt der rå* således, att förste rået sönnerst begynner i Stegleviksköjden, der stenrå uppsattes, andre stenrå sattes på Bultängeåsen, der sattes en furustaka vid stättan i gatan, som är ett knärå, och sist i en furustaka litet öster om källan. Och den gatan, som östan med bägge furustakarne lades emellan bägge torpen, togs på de egorne, som kommo Rynningshemmanet till. Om hvilket allt parterne voro vänner och väl förlikte.»

»Näst vittnade samtlige nämden, besynnerligen de alle, som för tjugu år sedan deri komne voro, att såsom de åtskillige resor hafva för rätten varit befallte att gå syn och skilja emellan Rölanda och Mosserud, så ock emellan Stegleviken och Mosserud, som, då det skedde, hafva legat till Karlskoga, men äre nu nyligen lagde under Kroppa församling, så hafva de det ställt i verket så, att *rågången emellan Rölanda och Mosserud* skall vara ifrån stenrösan neder vid sjön öster i Råberget, der knärå är, sedan nord i stenrösan, som står nordan med Rölanda, och så öster nord i stenrösan, som står östansönnan med Ängemossen[1]. Sedan att *rågången emellan Stegleviken och Mosserud* skall vara ifrån stenrösan vid Ängehaget, som löper i sjön vester i Stegleviken, och så nord i Stegleviksköjden i stenrösan, som står på sönnare ändan och på östre sidan om Stegleviksköjden, och sedan nord i stenrösan som står i högste höjden, och i nordaste änden på höjden, sedan der knärå står, som skiljer emellan Rynningen och Baggetorp, ända öster ut i höjden midt emellan Frysskärn och Stegleviksköjden.»

»Blefvo Björn i Löfvenäs och Oluf i Ullvetterstorp tillnämde, att *rätta gatan öfver ängebråten*, som Nils i Losseby och Oluf i Rådetorpet dragas om, och med detsamma lägga dem emellan om skadan, som Nils förmenar sig hafva lidit på sin lott.»

Vid nästföljande ting »blef förafskedadt, att hvad intet kunde så väl och fullkomligen ses efter och rättas emellan *Lossebyn och Rådetorp* å synen senast, det skall ännu af nämden göras vid nästa lägenhet».

Å förstberörda ting »fanns för godt, att h. *Anna Matsdotter i Granbergsdalen skulle afvittras en treding i be:te hemman*, som henne tillkom och hon kunde bruka för sig sjef, alldenstund sonen Hindrik Mårtensson, som skulle hafva hela hemmanet, och försörja henne till dödedagar, ville icke allenast intet förstå der till, utan var henne i många motto under

[1] Angående rågången mellan Rålanda och Mosserud må hänvisas till föregående tingsprotokoll, meddelade sid. 154, 185 här ofvan.

ögonen. Och skulle samma afvittring ske genom Bonde i Bo, Joen i Stråbergsmyran, Nils i Knutsbo och Nils i Bryttiegården».

»Vardt afskedadt, det nämden skall lägga Lars Nilsson i *Björkehöjden* till[1], hvad han må till samma torp intaga och instänga.»

Nästa ting hölls 25 September 1648 i Bredegården, i befallningsmannens närvaro. »Samma dag upp- och framsteg för rätten Nils Olufsson, Jöns Olufsson, Arvid Jordansson och Mats Jordansson i *Bryttiegården*, klagandes öfver Peder Larsson på Kinkhyttan i Knifsta socken, att han hade år 1644 gått och tagit sig en sedel af förre befallningsmannen Mårten Drost, deruti efterlåtes honom, att *taga upp ett torp på deras skatteegor*, och nu i år begynt der rödja, emot deras vilja. Bemälde Peder Larsson tyckte lika vara om deras vilje, emedan han hade befallningsmannens tillstånd, och der skulle vara lägenhet att rödja och bygga, utan bolbyns skada och förfång. Nämden berättade Bryttiegården vara skatte och hafva sina enskilte egor, som å laga syner med visse råmärken äro ifrån andre hemman skilde, såsom tingsprotokollet år 1642, d. 16 Maj utvisar. Hvarföre fans skäligit, att om Peder Larsson skall på dess egor rödja och bygga något, måtte han det göra med samtlige jordegandernes lof och minne, som lag säger, eller vare derifrån, vid sitt arbetes förlust och 40 mark vite.»

»Blefvo sins emellan vänner och väl förlikta Anders Andersson i Sibbebo och Bonde Algutsson i Bo om *Utterbäck*, att Bondes son Måns skall behålla och besitta halfva Utterbäck, med Anderses son Anders, dock så, att han löser sig till en del af be:te Anders i hyttan, efter gode mäns värdering, och den brukar jemte torpet. Så skall ock i betalningen för hyttedelen kortes halfparten af de 40 mark godt mynt, som Bonde hade löst arbete i Utterbäck med.»

Enligt ett regeringens bref till landshöfdingen Gustaf Leijonhufvud för Bonde i Utterbäck af 15 April 1636, erhöll denne Bonde rätt, derest vid anstäld pröfning hans uppgifter om sitt förvärf af hemmanet befunnos vara riktiga, »att han såsom en gammal skattedragare» skulle oturberad besitta hemmanet, »dock krონones afgående utlagor och rättighet alldeles förbehållen».

Under berörda ting »stadfästes efter Sveriges lag *det jordeköp*, som *Mats Gregersson i Gräsmossen* i Karlskoga socken hade först gjort med sine svågrar, Lasse Påvelsson i Gräsmossen om hans hustrus arfvedel i be:te Gräsmossen för 9 rdr; med Jöns Pedersson i Bäck i Visnums socken om hans hustrus arfvedel i be:te Gräsmossen för 8 rdr och 3 daler kpmt; med Nils Svensson i Brynterud i Visnums socken, om hans hustrus arfvedel i be:te Gräsmossen för 8 rdr och 6 mark kpmt, och med Oluf Andersson i Siälsjön i Visnums socken om hans hustrus arfvedel i be:te Gräsmossen för 8 rdr och 3 d:r kpmt. Sedan med sin svärmoder Karin Arvidsdotter i Siälsjön i Visnums socken om hennes treding i be:te Gräsmossen för 10 rdr, hvilka med hans hustrus, Kerstin Tomasdotters arfvelott i samma *Gräsmossen, gör hela gården*, som är *ett fjerdingshemman*, efter som sjelfve *fastebrefvet* vidlyftigare utvisar».

»Näst afsades, att h. *Brita Larsdotter i Åsbergsviken* skall lita åt *de tvänne farvägar* till skogs, som bäre ände söder och i vestersöder ifrån

[1] Beläget i Bjurkärns socken och utgörande $1/4$ mantal.

henne, efter som alltid för detta varit hafver, hvilka torparena i Åsbergsvikctorp, Linnebäck och Mon ej någonsin måge igentäppa».

Vidare beslöts, »att nämden skall syna om något *torp kan upptagas östan med Immeelf* till fjerdingshemman utan någons skada, och hvar det så ske kan, må med detsamma tilldelas nybyggaren Peder Påvelsson så mycket han får intaga. Item om något torp kan likaså upptagas på *Åsbergsvike egor,* som Lars Matsson efterstår».

»Afsades, att der någon här efter af motvilja tager upp det, som Dan Bondesson i *Backa* lägger för sin åker, och gör sig der öfver *väg till kyrkan,* må Dan taga af honom vidermäle och dragan för rätta, att få der straff före. Eljest skall ingen förvägrat vara, att gå öfver Backa egor nordan med husen och renen uppåt emellan åkrarna.»

»Anno 1649 den 3 Februari vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti Dufvedalen; närvarandes *länsmannen* ärlig och beskedlig *Oluf Joensson i Skråmen,* och de tolf edsvorne socknens nämdemän.» Detta är så till vida märkligt, som länsmannen för första gången nämnes såsom närvarande vid tinget, då regeln eljest var att befallningsmannen alltid skulle vara tillstädes.

»Stod h. Cecilia Nilsdotter i *Labbesand* i Karlskoga socken för rätten, och (med) en god vilje lofvade sin soneqvinna, Anna Larsdotter, att hon o(be)hindradt skulle få med sine barn *bruka en treding der i gården,* fast sonen Anders Pedersson, hennes Annas man, var med en kona, Kirstin Nilsdotter be:d. bortlupen åt Norge; och det fördenskull efter hon Cecilia hade löst igen gården allena, och rådde så disponera om honom, såsom hon ville.»

»Näst kommo för rätten store Joen Olufsson i Rosensjö i Karlskoga socken och enkan ibidem, h. Sigrid Sonesdotter, och först uppviste ett hans furstl. nådes, Pfaltzgrefvens, högborne Casimirs samt de välborne herrar riks- och kammarråds bref, daterat Stockholm d. 28 Juni år 1631, lydandes, att såsom sal. hos Gud och högl. i åminnelse, konung Gustaf Adolf, hade uti April år 1629 gifvit bokhållarne i landsorterne fullmakt, att försälja kronohemman under skattemanna börd och rättighet, der med hvar, som dem köpte, måtte sig försäkrat hålla, gårdarne häfda, bygga, och everldeligen behålla för afgående ränta och utlagor; alltså emedan Joen Olufsson hafver inlevererat uti Kongl. Maj:ts räntekammar 45 rdr för ofvanbe:te *Rosensjö, ett halft kronohemman:* derföre inrymmes och tillegnas honom, hans hustru och bägges arfvingar, samma gård Rosensjö, att odrifven bruka och everldeligen behålla, med alla de vilkor och lägenheter, som der till lyda, med rätta ligga böra och lagligen tillvinnas kunna, så ock dermed göra och låta, alldeles som lag säger och skattemannarättighet medgifver, men sedvanlige räntan blifver kronan förbehållen, och detta allt på Kongl. Maj:ts nådige ratifikation och med lika vilkor, som andre, af Kongl. Maj:t gårdar, under skattemanna börd, köpt hafva. Sedan bekände åter:de store Joen Olufsson och Sigrid Sonesdotter, att ändock samme bref lydde allenast på Joen Olufsson, såsom skulle han allena hafva löst gården Rosensjö, likväl var det icke så, utan be:te store Joen Olufsson och hennes, enkans, man, lille Joen Olufsson, hade köpt honom båda ihop och utgifvit lika mycket, att de skulle ega, såsom de ock egde honom, halfparten hvar. Så alldenstund be:de gård Rosensjö hafver sedan på tre ting varit lagligen uppbuden, och efter Sveriges beskrefne lands-

lag och gamle bruk lagstånden, och ingen är emellertid framkommen, som detta jordeköp hafver klandrat eller tillbaka drifvit, och eljest är af sjelfve jordeganderna närvarande offentligen bekändt, att de med sine hafva löst lika mycket. Derföre dömdes nu åter:de store Joen Olufsson, samt hans hustru och bägges arfvingar, så ock lille Joen Olufsson samt hans hustru och bägges arfvingar, samma gård Rosensjö till, att de den med alla sina vilkor och lägenheter njuta, bruka och behålla måge, såsom en lag- och välfången egendom everldeligen, allt med de konditioner och förord, som i köpebrefvet stå förmälte, förbjudandes härå allt vidare klander och åtal, vid hvars och ens sex marker, för lagmans dombrott.»

»Blef afsagdt, att nämden skall i tillstundande sommar se ut en plats uppå kronones egor, för *Peder Larsson*, som hafver en del i *Sibbohyttan*[1], att han kan derå få bygga sig ett hem.»

»Beviljades *syn emellan Gräsmossen och Gräsholmen* här i socknen.» Angående denna syn innehåller nästföljande tingsprotokoll, för 15 Oktober 1649, följande:

»Vittnade nämden, att när de gingo, efter rättens afsked senast, syn emellan Gräsmossen och Gräsholmen, då blefvo parterne, genom deras förslag och mäklande, vänligen och väl förlikte derom, nämligen att skillnaden skulle begynna i Gräsmossebäck, der han löper i sjön, och följa sedan bäcken upp åt kring om gärdet i bäckekroken, der ifrån östan med Ålekärret i dalen, dädan vester öfver backen, och kärret upp åt i Gräsmossen, der med hemegorna skiljes åt; men der utom blifver samhäfd både med hugg och hembn. Sedan att notekastet, som bäcken klyfver itu, skall höra till Gräsmossen, och ängen, som Gräsholmen hafver vestan om bäcken tillhopa med Gräsmossen, skall stängas ifrån, och så långt de följas åt halfva gärdesgården hvar. Och emedan ingen hade nu något att här emot säja: ty vardt samme förlikning af rätten approberad, och med laga dom stadfäst.»

Vid sistberörda ting »kom för rätten h. Karin Larsdotter i Espehöjden i Karlskoga socken, och beviste med sin svärfaders, Nils Pederssons i Kölebråten, egen bekännelse, så väl som nämdens vittnesbörd, huru som han Nils Pedersson hade med sin hustrus ja och samtycke af en god vilja och faderlig kärlek och benägenhet, förutan någon betalning, undt och efterlåtit sin son och hennes man Peder Nilsson och henne, att upptaga, såsom de hafva med sin egen möda och omkostnad *upptagit samma torp och afgärdaby Espehöjden uppå be:te Kölebråtens skatteegor*, uti yppen skog, der ingenting var brukadt tillförene, att för sig och sine barn och rätte arfvingar nyttja, bruka och behålla, med den del af skogen, som der till, förmedelst laga syn, lagd är, för arf och eget everldeligen, begärandes derå rättens fasta under socknens insegel. Så emedan samma torp var på tre laga ting uppbudet och efter Sveriges beskrefne landslag och gamle bruk lagståndet, och nu för rätta bevist, huru som be:te Peder Nilsson och hans hustru, hade med sine respektive föräldrars och svärfolks goda minne, ja och samtycke der till kommit. Derföre dömdes be:te torp och skogsdel samma Peder Nilsson och hans hustru, samt bägges deres

---

[1] Torde möjligen vara samme Per Larsson från Kinkhyttan, som ville bygga å Brickegårdens egor (sid. 194), men nekades.

barn och rätte arfvingar till, att nyttja, bruka och behålla för sitt arf och eget, utan någons klander everldeligen, vid laga böter för dombrott».

Vidare »resolverades, att det skulle efter lag och skogsordningen *skiftas emellan Espelund och Näs,* emellan *Granviken och Qväggen* och emellan *Åsbergsviken och Lindebäck*». Slutligen »afsades, det *Bregårdstorp* skall *hålla den dikesbron*, som ligger vestan för dess gärde, emot Torpedalen».

Af ett riksregeringens bref till landshöfdingen Karl Bonde, dat. 11 April 1643, »för *enkan hustru Ingrid i Bjurkärn* om ett hemman, som kyrkoherden hr Jakob hafver *henne undanköpt under skatte*» vill det synas, som att hon hade beskylt presten för att hafva undandragit »henne hemmanet illisteligen» och tillika förföljt henne, så att han »för sin privat hat och afund henne ifrån kyrkan och sakramenten uteslutit», om hvilket allt landshöfdingen skulle föranstalta om behörig undersökning. Med anledning häraf inträffade vid Karlskoga häradsting i Björkborn 15 Mars 1645, att »för rätten framträdde pastor vällärde hr Jakob Jonæ och klagade huru som han hade nu fjerde gången låtit stämma och fordra hr *Hans Arvidi vid Lungesundet*[1] för rätta, att svara till *en falsk vittnesskrift,* som han hafver ställt *för enkan i Bjurkärn* emot hr Jakob, men är ingendera gången kommen tillstädes, hvarföre han äskade dom i saken, eller *han ville klaga sig rättelös.* Rätten tillsporde hr Jakob huru och igenom hvilka han hade låtit stämma hr Hans? Och ficks till svar, att det skedde första resan genom fogden Mårten Drost hit till Karlskoga ting, men hr Hans skulle hafva låtit svara honom, det han ville svara vid Kroppan der han bor; hvarföre gjorde Mårten Drost straxt bud till honom, att han skulle möta hr Jakob der, men kom intet tillstädes förr än hr Jakob var afrest, excuserandes sig, att han icke hade haft något på sina fötter. Nu tredje gången skulle han hafva sändt bud till fjerdingskarlen Jöns i Lillefors, att han skulle åter kalla hr Hans hit till detta tinget, mens Jöns nekade sig hafva fått budet, och alltså icke heller stämt hr Hans. Så alldenstund härmed bevistes icke fyra laga stämningar vara skedde till hr Hans, såsom hr Jakob angaf; dy hade rätten icke fog att skrida till doms i den saken, utan lofvade hr Jakob en skriftelig stämning uti underlagmannens namn till näste ting».

Denna stämning hade antagligen utgått till Fernebo häradsting vid Kroppa, emedan Karlskoga dombok derom icke har något att förtälja. Det är först vid Karlskoga förut omförmälda häradsting 15 Oktober 1649, som man finner att »kyrkoherden, vällärde herr Jakob inlade i rätten de 15 rdr, som han på Kroppan, emot sin vilja, måtte *emottaga af h. Ingrid Joensdotter i Bjurkärn för samma hemman,* viljandes fördenskull hafva det (hemmanet) nu åter. Och efter Anders Enersson i Bredegårdstorp hade lånt henne 12 rdr och Peder Pedersson i Bovik 3 rdr till samma hemmanets inlösen, och intet fått dem igen, så togo de nu samma penningar till sig. Och der efter tillsade h. Ingrid kyrkoherden, att *hon vill afstå honom eganderätten till hemmanet,* allenast han ville unna henne några lidelige vilkor der i sin lifstid, om hvilket hon blef af kyrkoherden försäkrad». Nästan omedelbart härefter »afsades, det Ivar Joensson icke må blifva i Bjurkärn längre, efter kyrkoherden är derom rådande, och

---

[1] Omtalad af Fernow här ofvan (sid. 6) såsom blifven afsatt 1649.

icke vill lida honom der». Sedermera vid ett följande ting, 26 Augusti 1652, »räckte kyrkoherden vällärde hr Jakob Jonæ hustru Ingrid Joensdotter i Bjurkärn och hennes dotter Elin Karlsdotter handen derpå, att de skulle båda få vara der i Bjurkärn så länge h:u Ingrid lefver, och emellertid bruka en treding dersammastädes skattefri, på det de icke skulle härefter, som de hade gjort här till, klaga öfver honom något, der med de ock lofvade vilja afstå».

För 1650 saknas tingsprotokoll. Om detta kan bero derpå, att ting samma år icke blifvit hållet eller af någon annan anledning, upplyses ej af domboken. Men »anno 1651 den 7 Februari vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti prestegården dersammastädes; närvarandes landshöfdingen öfver Nerike, Nora och Lindes samt dess tillydande bergslag, och assessoren uti det kongl. Bergskollegio, ädle och välb. hr Krister Bonde till Bordsjö och Springestad; befallningsmannen ärlig och väl:d Oluf Olufsson och de tolf edsvorne socknens nämdemän». Vid detta tillfälle »afsades, att hvilka *torpeställen* nämden varder efter denne dag synandes ut, sommaren öfver, dem skola de för hvart år låta så väl *i domboken* som *jordeboken anteekna,* när ting hålles om hösten».

»Näst företogs ånyo det målet, som år 1647, den 18 September, upptogs och skärskådades *emellan Granbäcksdalshyttan och Granberga* här i socknen, *om deras skog,* men blef då för särdeles orsaker icke ändtligen afdömdt[1]; och emedan det var notorium och alle man kunnigt, att be:te skog, som här tvistades om, hafver långt förr än hyttan togs upp varit af häradsnämd lagliga afdeld och afrösad till hemmanet Granberga, och aldrig kunde någon ved eller kol föras dädan och till hyttan för de höge bergen, som der emellan ligga, ej heller skulle hyttan någonsin honom tillträngia för den ymnoghet hon eljest af annan skog hafver. Ty vardt nu be:te hytta sagd der alldeles ifrån, och all den skog frikallad för Granberga, som inom dess rå och rör ligger, hyttan förbehållet, hvad henne eljest och der utom af bergmästaren väl:d Sten Andersson och några af Karlskoga och Grythytte socknars nämdemän år 1645, d. 1 Juli är tillagdt».

Vidare »klagade kyrkoherden vällärde hr Jakob, det *nybygget Brevik,* som Erik Joensson hafver år 1644 upptagit vid hans *skattehemman Bjurkärn,* ligger honom för när och till mens, begärandes att det måtte rifvas ut. Så emedan nämden vittnade, att samma nybyggare aldrig var der af af samtlige nämden nedsynt, hafver tagit för när in på garden, kan icke göras till fjerdingshemman utan Bjurkärns skada, och är icke ännu blifven skattlagd: ty erkände rätten, att det fördenskull icke bör stå *utan rifvas ut* och läggas öde till gårdens utrymme».

Deremot »tyckte rätten, att så länge herr *Erik Olai i Aggerud* sitter utan lägenhet och tränger till att bruka sin egen jord, kan ingen göra någon annan delning emellan honom och hans bröder Anders och Per, än *de behålla hvar sin treding* der i Aggerud, men kommer han undan, så kan Anders få skäl för det han skall hafva löst med sine föräldrar».

A samma ting »vittnade nämden, att år 1649 fälde Nils Persson i Kölebråten och Per Persson samt Hans Hermansson i Immen, *gammal björn* 1 st., *unge dito* 3 st., Eskil Larsson i Åsbergsviken *gl. björn* 1 st., Oluf Eriksson i Ullvetterstorp *gamla vargar* 3 st., Nils Persson i Mörke-

[1] Jfr sid. 191 här ofvan.

vikstorp *gl. varg* 1 st., och år 1650 fälde Nils Persson i Kölebråten med sin hjelp *gl. björn* 1 st., och Oluf i Ullvetterstorp *ung björn* 1 st.».

»Beviljades *syn emellan Ullvettern*, välb. h. Sophia Stenbocks frälse, *och Bjurkärnstorp* krono.»

»Näst afsades, det Per Jönsson i Backetorp skulle blifva lika delaktig med hyttekarlarna vid Granbäcksdals hytta om fallet, som de hafva begynt fälla på hyttegorna, emellan Backebergstorp och hyttan.»

»Näst resolverades, att sex gode män skola värdera Östervikstorp emellan Lars Persson i Östervik och Joen Andersson i Labbesand, der på Lars hade försträckt 200 d:r kpmt.»

»Näst sades, att syn skulle hållas på ett hag emellan *Herrnäs och Skattkärrsed.*»

»Näst beviljades laga *syn på notkasten* emellan *Immen, Rosendal och Nolby,* jemväl ock på *skillnaden emellan Vismen och Strömtorp.*»

»Näst blef afsagdt att Påvel i Aborrkärn skall gifva sin syster Karin Olufsdotter i Domvik och Grythytte socken 4 rdr för säden hon fordrar efter deras fader.»

Vid det andra ting, som hölls 4 och 5 Augusti sistberörda år (1651) »vittnade nämden, att torpet *Bodalen* upptogs år 1631 och kan intet skattläggas, efter der är ingen lägenhet till åker eller äng; måtte likväl blifva ståndande och behållet för *posten och resande folk. Elgebrickan* togs upp 1640 och blifver allenast ett bergsmanstorp. *Klingerhult,* som Anders Larsson upptog år 1644, bör skattläggas, och för ty skrefs det nu för $^1/_8$ hemman krono. Det andra *Klingerhultet,* som ock är krono, blifver allenast ett bergsmanshem. *Björtorp,* som upptogs år 1644, skulle kunna skattläggas, som det ock skattlades för $^1/_8$. *Gällsjötorpet,* som 1644 upptogs, kan intet blifva af, hvarföre blef det utdömdt[1]. *Mörkevikstorp* upptogs 1645 och skattlades nu för $^1/_8$. *Berg* upptogs 1644 och skattlades för $^1/_4$. *Råbäck* upptogs 1644 och gjordes nu till $^1/_8$. *Elgåsen* togs upp 1645, men ligger på Backa frälseegor. *Elgsimstorp* dömdes ut. *Gräsholmstorp* togs upp 1645 och lades nu för $^1/_4$. *Mon,* som togs upp 1645, ökas till *Lindebäck,* som är $^1/_4$, att det blifver ihop $^1/_3$, efter de ligga ihop och kunna intet blifva båda behållne hvar för sig. *Granbäcksdals hyttelag* skall blåsa och årligen gifva tionde för sina hemman.»

»Näst tillsades *Åsjöhyttekarlarna,* att ho som icke bjuder till att *bruka sin hyttedel,* den skall qvittera både skog och hytta, och upplåta dem enom androm vid 40 mark vite.»

»Näst stälde hustru Anna Hansdotter i *Dufvedalen* emellan sin son Petter Jönsson och måg Lars Nilsson, att de skulle hafva *hälften hvar der i gården,* men ville hafva en teg undan af hvardera lotten till sitt uppehälle. Och efter det var hennes och hennes mans aflinge och ej arf: ty kunde ingen samma disposition disputera.»

Vid samma ting »förliktes Markus Markusson i *Granbäck,* Brita Markusdotter hans syster, och Henrik Persson i *Granåsen* på sin hustrus, Kerstin Markusdotters vägnar, för sig och Jöns Markusson, som är i Tyskland, med Nils Jönsson i *Granberga,* att all gammal och ny jord samt de gamle husen skole bytas dem emellan midt i tu. Men de nya husen

---

[1] Gällsjötorpet torde dock motsvaras af det sedermera blifna $^1/_4$ hemmanet *Gällsjön.*

behåller hvar, som han bygt hafver. Dermed ingen hafver att fordra någon af annan.»

»Näst kom för rätten Nils Persson i Kölebråten med sin måg Oluf Larsson och gaf tillkänna, huru som han Oluf hade med sin förra hustru, Karin Henriksdotter ifrån Kärne, begynt att upptaga sig ett torp utom Kärne, kalladt *Malmbergshöjden*[1], och sedan hon blef död och han fick hans, Nilses dotter, Elin Nilsdotter, gjort med hans gode minne, ja och samtycke ett vän- och kristeligit byte med andra mågen och dottren Erik Andersson och Ingrid Nilsdotter i så måtto, att de skulle öfverlåta Oluf och Elin sitt fäle, som de hade inne med Nils uti Kölebråten, med den arfslott och rätt, som der kunde dem framdeles tillfalla, och träda, såsom de alleredo trädt hade till torpet Malmbergshöjden, njutandes och behållandes det, lika som det af dem sjelfvom upptaget vore, dock så att Erik och Ingrid skulle gifva Oluf och Elin emellan tio riksdaler; men nu ångrade dem det så att de ville ryggat, begärandes förty att rätten ville samma byte stadfästa, och tillhålla Erik och Ingrid att blifva der vid. Så emedan be:te Oluf och Erik med sina hustrur ej kommo till förliknings der om, förr än mellangåfvan eftergafs: ty afsades, att bytet skulle stånda, såsom det gjordt var, undantagandes det att Erik och Ingrid ej gifva någon penning emellan, och det vid vite, som lag säger om lagmans dombrott.»

Vid samma ting »vordo Bertil Simonsson i Agen och Håkan Jonsson i Ängetorp kallade till att vittna om *en äng emellan Degernäs och Degernästorp*. Hvarföre aflade de först sin ed och efter lag båda ihop, och sedan vittnade hvar för sig, efter som följer, nämligen Bertil sålunda, att när Lars Månsson i Degernäs och Lars Jönsson i Degernästorp voro en gång hos honom Bertil, så taltes de vid om den ängen, som nu tvistas om, att Lars Månsson i Degernäs, som då hade henne om händer, sade sig vilja unna och efterlåta henne Lars Jönsson i Degernästorp allenast i sin lifstid, om han ville gifva honom ett pund smör, men efter hans död måtte barnen hafva makt att taga henne igen under gården, som han af ålder tillegat hafver. Håkan berättade, att Lars Månsson klagade sig ej njuta någon frid på den ängen, då begärde Lars Jönsson henne. Lars Månsson efterlät så honom henne i sin lifstid för ett pund smör. Sedan Lars Månsson vore död, skulle hon åter gå till gården. När Håkan det hörde, sade han: karlar, i hafve intet att köpslaga om, efter det är kronones jord. Deröfver Lars Jönsson så vredgades, att han ville slå honom.»

Å det ting, som hölls 1 och 2 Mars 1652 i Karlskoga prestegård, »vittnade nämden huru som de hade efter laga befallning *mött Visnums höradsnämd vid rået emellan denne soeknen och Rudskoga* i fjor om sommar, att bese det torpet och nybygget, som Sven Larsson hade begynt upptaga, och funnit, att det, efter som sockne- och häradsrået utviste, låg med hus, tomt och åker på denne och med äng på Visnumssidan, menandes fördenskull att det ej skulle kunna stå. Så emedan rätten tyckte också likt vara, och der hos betygades, att rået emellan nästliggande hemman, Agen krono och Gräsholmen skatte här i Karlskoga, var med laga

[1] Enligt hvad som förekommer i ett annat ärende vid samma ting, skulle detta upptagande ha skett 1648.

syn och dom för några år sedan gjordt i Grytsjöbäcken, så långt han löper ända fram, men der han krokar söderst på, skulle skillnaden gå ända söder fram åt häradsrå; ty sålde Sven Larsson all sin rödning, som låg nordan med sockne- och häradsrået samt vestan med be:te byaskillnad till nästboende torpare Peder Gialersson i *Gräsholmstorp* för åtta riksdaler in specie, behållandes husen sjelf och tagandes dem dädan. Och efter Bertil Simonsson i Agen hade röjt sig några ängeplåter vestan om Grytsjöbäcken, som be:te torpare Peder Gialersson talte på: ty afsades derhos, att gode män skulle värdera arbetet, som der kunde vara nedlagdt, och torparen sedan löse dem till sig för samma penningar.»

Vid nästföljande ting, 25 och 26 Augusti samma år i Karlskoga prestegård, »vittnade nämden, att de hade besett de ängeplåter, som Bertil i Agen hade röjt vestan om råbäcken emellan sig och Gräsmossen och mätt derå lagde arbete för 2 rdr. Men hustru Anna, Bertils i Agen och sonen Nils i Björkemo voro intet dermed till freds, utan begärde mer, hvarföre levererades dem genast 2 rdr af Peder Gialersson i *Gräsholmstorp*, och lofvades en half till, der med de då voro nöjde.»

Vid samma ting »kom för rätten h. Karin Nilsdotter i Trehörningen och gaf klageligen tillkänna, att oansedt hennes sal. svärfader hafver med lof och minne tagit upp *af skogeroten samma Trehörningen uppå Kärnes egor,* medan det var krono, kostandes der på mycket förr än han kom det till makt, så att han nedlade der nästan allt sitt mod och mängme; likväl vilja åboerne på Kärne Påvel Jonsson och Henrik Jonssons hustru Brita Larsdotter drifva henne der ifrån, sedan de hafva köpt det till skatte af kronan för 45 rdr, men hon och hennes barns målsman Oluf Jonsson förliktes omsider med be:te Påvel Jonsson och Brita Larsdotter der om inför rätten sålunda, att på det hon med sina barn må blifva vid be:te Trehörningen härefter oklandrad, så gaf hon dem i bördspenningar för skatterättigheten i grunden och jorden der be:te Trehörningen är bygdt 7 rdr, och emedan de voro dermed nöjda, ty dömdes hon h. Karin Nilsdotter att njutat här efter för sig och sina arfvingar obesväradt everldeligen.»

»Anno 1653 den 7 Maj vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti prestegården dersammastädes; närvarandes landshöfdingen öfver Nerike och Nora län samt ståthållare på Örebro slott, ädle och välborne herr Krister Bonde, friherre till Lahila, herre till Bordsjö, Ymseholm och Springesta, med befallningsmannen ärlig och väl:d Oluf Olufsson Bergsman, och de tolf edsvorne socknens nämdemän.» Å detta ting

»Vittnade nämden, att nybygget *Svarteberg,* som är upptaget på kronohemmanet Vibäcks egor, vid rået mellan det och frälsehemmanet Alkvettern, förr än man sporde hvarest det var, kan icke göras till fjerdingshemman för dess ringa lägenheter och utan bolbyns skada; hvarföre blef det *utdömdt.*

Derefter *skattlades krononybygget Öknom* (Ökna), som Måns Olufsson hafver upptagit, för en åttondedel och 5 m℔ smör och de andre persedlarne efter proportionen. Sammaledes kronotorpet *Sundstorp,* Erik Nilssons, samt *Lämmås,* Oluf Gunnarssons, arf och eget, och *Bredsäter,* Per Bertilssons, fru Sofia Stenbocks frälse, på samma sätt och för så stor skatt och utlagor.»

»Afsades, att efter *Vismen,* som är blifvet skatte år 1596 d. 11 Febr.,

såsom af sal. konung Karls bref af samme dato seendes är, fins vara för tu år sedan kringrösadt, som nämden nu betygade; ty kan icke Jöns Henriksson, som hafver sålt sin anpart uti be:te Vismen, få sätta sig på dess skog, utan rätten finner skäligt, det Erik Gregersson, som der nu sitter, behåller det, dock med så skäl, att han uti nästföljande sex år efter detta dato samma hemman så förbättrar, excolerar och utvidgar att det efter den tiden kan skatta för ett tredingshemman, emedan det fins god lägenhet till.»

Å följande ting, som hölls 30 September 1653 i Bregården, »bekände Oluf Persson i *Stubbetorpet, eljest kalladt Stolpetorpet eller Noltorp,* att hans salige fader Per Tolsson hafver uppdragit sin son Lars Persson i Högeforsen den ängen, som han brukade och låg tre fjerdingsväg ifrån hans hemman, men rätt in vid Högfors gärde, derföre han Lars lofvade fuller rödja så stort stycke äng åt honom på annat ställe och bättre till hands, men han gjordet intet, utan betalte honom på annat sätt, att han skulle rödja henne sjelf.»

»Näst vittnade nämden, att Peder Gialersson i *Gräsholmstorp* hade detsamma upptagit med sin hustru Dordi Larsdotter på hennes faders *skatte egor Gräsholmen.* inom dess rå och rör, och med sin egen möda och kostnad det så uppröjdt, att det nu skattar för ett fjerdingshemman. Hvarföre dömdes det honom samt hans hustru, barn och arfvingar till att njuta everldeligen. Men hvad de andre syskonen skola deremot hafva, står allt till att jemka dem emellan efter fadrens död.»

»Emedan samtliga nämden vittnade sig hafva hört och veta det *Granberga,* som år 1630 köptes till skatte af enkan Kerstin, var förr af häradsnämd lagliga afdeldt och afrösadt i skog och mark, och inom dess rå ligger fjerdingshemmanet *Björkemon,* som Nils Bertilsson upptog om hösten 1638 och nu åbor, samt *Granåsen,* som Hindrik Persson brukar, och *Berg,* som är ett halft kronohemman och Lars ibidem innehafver. Ty voro de begär(andes) att samma hemman måtte uti kronones jordebok blifva förändrade och förde ifrån krono till skatte; men efter kongebrefven derpå värfde voro ej nu för handen: ty sköts der med upp till annat ting.»

»Upplästes till att omskrifvas ett af kong Karls af väta förderfvadt bref, dateradt Arboga den 28 Februari år 97 på *Skogskärr,* ett fjerdedels kronohemman, för Anders Andersson under skatte upptaget, att hvilket nämden vittnade med Joen Olufsson, som der nu sitter, att det kallas *Espenäs,* men kallades då när det upptogs Skogskärr, af ängen derunder ligger, och är så alltid nämd. Men ett annat torp är för någon tid sedan upptaget halfannan fjerdingsväg ifrån be:te Espenäs och skattlagdt för 4 år sedan och kallas med *Skogskärr.*»

»Vittnade samtlige nämden, att de i höstas gingo syn emellan kronohemmanet *Sandtorp*[1], som Erik Persson och Mats Hindersson åbo, och *Backa,* hr Lillieströms frälse, uti hans fullmäktiges Dan Bondessons närvaro, och med det samma upprättade de den gamla skillnaden, som af ålder hafver varit der emellan, och begyntes i sjön Mykern, sedan ängegården nord ut till landsvägen in till Skalpussen, sedan ända nord i Svarteberget och det allt ut i Kongshällan, sedan ända vester i Mörtebäcken, der hon löper ut i Trösan, och så Trösan söder ut in i stora Björkeborns elf. Och

---

[1] Motsvarande hemmanet *Sandviken.*

emedan bägge parterne der åtnöjdes; ty vardt hon med rättens dom stadfäst». Ifrågavarande råskillnader synas dock uteslutande gälla hemmanet Backa.

Vid följande tinget, 2 Maj 1654 i prestgården, »afsades att fjerdings kronohemmanet *Hult,* som Mårten Drost åbor[1], och är *upptaget på Bregårds egor,* skall här efter njuta afgärdabys rättighet med sin bolby uti ett och annat, efter det 40 kap. Byggn. B. L. L.»

Å samma ting »vittnade nämden, att i förliden vinter hade länsmannen Oluf Joensson i Skråmmen och Anders Skåresson i Lund slagit *gammal björn* 1 st.; Joen Nilsson i Kölebråten, Nils Gunnarsson i Bregården, Arvid Jordansson i Bryttiegården, Oluf Nilsson ibidem och Eskil Joensson i Espenäs samt Eskil Nilsson i Knutsbo nu i våras dödat *gammal björn* 1 st., det de ock beviste med hudarnes framvisande.»

Under det ting, som hölls 27 och 28 November 1654 i Bregården, »kom för rätten Arvid Olufsson i Källemo i Karlskoga socken, och så med nämdens som flere gode mäns vittnesbörd beviste, huru som hans hustru Marit Nilsdotter hade ärft en åttondedel uti Gälleråsen efter sina föräldrar Nils Joensson och med hennes syskon, att han med henne skulle få behålla be:te *Källemo, som är en afgärdaby af Gälleråsen,* och de åter taga och hafva hennes åttondedel inne i gården Gälleråsen att dela sig emellan, efter han hade tagit den upp af skogeroten och eljest gifvit sin svärfader ofvanbe:te Nils Joensson tre riksdaler, för han fick det göra. Så emedan detta deras skifte och afhandling var med en god vilje och fullkommeligt samtycke gjordt och slutit: Derföre dömdes honom Arvid Olufsson samma torp Källemo till, att för sig och sin hustru, barn och arfvingar, njuta, bruka och behålla everldeligen, med alla dess vilkor och lägenheter i våto och torro, som en afgärdaby bör hafva efter lag, och fastebrefvet vidare utvisar.»

»Näst beviljades *byte på skogen,* som är lagder *under Granbergsdalshyttan,* att hvar som i hyttan eger, må veta sitt rep och med det samma skall tillses, huru hvar hafver skogen här till brukat.»

Ehuru på långt när icke alla de utdrag, som ur de äldre domböckerna skulle kunna göras angående nybyggesväsendet samt eganderättsförhållanden m. m. här blifvit meddelade — på det dessa utdrag icke måtte svälla ut i det oändliga — torde dock hvad som lemnats vara tillräckligt för att kunna bilda sig ett omdöme om de synpunkter och uppfattningar, som i allmänhet gjorde sig gällande under den fortsatta kultiveringen af den under 1600-talets förra hälft jemförelsevis föga bebygda delen af Karlskoga. Utg. skall icke tillåta sig några reflektioner; men tillvägagåendet kan förtjena att i viss mån beaktas, derest man i våra dagar allvarligen vill befrämja kultiveringen af de vidsträckta obygderna i norra Sverige.

---

[1] Detta hemman Hult motsvaras af det nuvarande *Bohult,* som då beboddes af bergsfogden Mårten Drost, antagligen en son till den förut ofta nämde kronobefallningsmannen.

Åtskilliga kommunala och allmänna ärenden rörande Karlskoga härad vid medlet af 1600-talet.

I äldre tider, då man ännu icke kände formerna för en senare tids sockenstämmor eller kommunalstämmor, såsom de numera kallas, afhandlades gemensamma angelägenheter å tingen. Ordet ting innebar i den gamla svenska rättsförfattningen hvarje sammankomst för att afhandla och besluta gemensamma ärenden. Särskildt brukades ordet om sammankomster inom de rättssamfund på landet, som utgjorde medborgarnes politiska föreningsband. Der afhandlades ekonomiska frågor och der skipades lag. Tingen, särskildt häradstingen, voro ursprungligen i sjelfva verket *allmänna folkmöten*, der hvarje sjelfständig, bofast man hade stämma. Domsrätten härflöt ur häradets natur, såsom en fri förening emellan husfäderna att bemedla frid och skipa rätt.

Af de utdrag ur Karlskoga härads äldsta dombok, som här ofvan blifvit meddelade, torde en uppmärksam läsare redan hafva funnit, att bland de egentliga rätts- och tvistemålen äfven åtskilliga frågor af kommunal eller ännu mera allmän natur förekommit å häradstingen. Till närmare belysning af detta förhållande må alltså ytterligare några utdrag meddelas.

Å tinget 26 Mars 1634 »vardt afsagdt att *rotmästarne* hvar i sin stad, när de en gång hafva tillsagt allmogen i sin rote något att göra och efterkomma, eller ock utlägga, anten *till kronan, kyrkan, prestegården eller annor laglig utlago,* och de det intet på sagdan dag och tid efterkomma, beställa, förrätta eller utgöra godvilligen: då skole de straxt gifva *fjerdingsmannen* i sockuen om samma tredsko och försummelse tillkänna, hvilken straxt skall pligtig vara med 2 eller 3 *af nämden* resa till den tredske och af honom 3 mark utmäta, hvilka skola läggas i socknekistan till nästa ting».

Vid det senare tinget, 12 November samma år, »beviljade och samtyckte allmogen att göra deras *lagmanspenningar* för detta innevarande år i *dagsverken* till underlagmannen Peter Dober, nämligen ett dagsverke af mannen för 8 öre hvitt mynt eller 16 öre kopparmynt». Förut har omtalats hurusom denna utskyld utgjorts med 1 mark (eller 8 öre) af matlaget (jfr sid. 21); sedan Dober blifvit egendomsegare i socknen var den sålunda beslutade förvandlingen för honom ett beqvämt sätt att erhålla dagsverken till sina byggnadsföretag.

Vid samma ting, 22 Juni 1640, som *Pleningius* meddelade sin fullmakt som lagförare eller underlagman (sid. 165) upplästes äfven »konung Gustaf Adolfs *interdictum prohibitorium* eller förbudsbref, dat. Göteborg den 22 Februari år 1624, lydandes om otillbörligit och skadeligit *lands-*

köp, att landtmännerne icke öfver sin egen afvel köpe eller sälje såsom köpmän, vid straff tillgörandes.»

»Än förhölts allmogen om *vägerödning*, *brobyggning* och *vargenät*, att de fullgöras till den tiden *landsprofossen* efter sin instruktion der om ransakandes varder, och det vid straff, som der på faller.»

Vid samma tingstillfälle, då jemväl landshöfdingen i Vermland *Olof Stake* var närvarande, »uppsteg kameneraren välaktad Arvid Pedersson på Vik, fliteligen begärandes, att emedan hustro Kerstin, Petri Dobers på Boo, hade uti en sin skrifvelse till välb. landshöfdingen hr Oluf Stake beskylt honom för det han skulle genom *hemliga stämplingar* hafva kommit *Karlskogaboerne att sätta sina namn och bomärken* under ett vittnesbörd om den controversia, som en tid hafver varit *emellan Varnums och Karlskoga soeknar*, nämden ville uti bemälda hustro Kerstins närvaro meddela honom ett sannfärdigt vittnesbörd huru der med var tillgånget. Då tillstodo och vittnade samtliga nämdemännerna, att när de utaf välb. landshöfdingen voro kallade till Kroppan och nu hade talt med honom om någre ärender, begärde kameneraren att landshöfdingen ville också höra hvad de berättade om Bodalen, och låta sedan fattas uti en skrift under deras namn och bomärken med häradssignete. Hvilket ock blef sålunda efterkommit, att landshöfdingen hörde deras berättelse, men efter han var straxt resefärdig, skickades skriften, sedan hon blef redo, till Bredegården i Karlskoga med skrifvarens i Östersysslet Johan Larssons tjenare, hvilken, efter kamererarens begäran uppläste henne der för bönderne, och förhölt dem om deras namns och bomärkens med häradssignetets undersättande, således, att den som visste skäl och hade vilja sitt namn och bomärke att der undersätta, han kunde görat och den, som icke ville, han kunde låtat. Sedan vittnesbördet vardt der, såsom sagdt är, underskrifvet, försändes det till den höglofl. kongl. hofrätten.»

Den »kontrovers» eller tvist, som här omförmäles hafva rådt mellan Karlskoga och Varnums soeknar, torde möjligen hafva angått *vägen mellan båda soeknarna*, hvilken väg, enligt en k. resolution 28 Februari 1639, bönderne i Varnum blifvit ålagde att, mot den frihet de egde ifråga om utskrifningen, »väl rödja och vidmakthålla, dem och den resande man till gagn och godo». Det ordnande af *postväsendet* inom landet, som vid denna tid jemväl egde rum, hade föranledt, att åbon i torpet *Bodalen*, som skall hafva upptagits 1631 af Nils Knifsmed, förordnades till »postlöpare». Genom ett bref till landshöfdingen G. Leijonhufvud, dat. Örebro 27 Februari 1639, erhöll »postbonden» Nils Persson i Bodalen »sig till hjelp och undsättning» i sådan egenskap 2 t:or spanmål »för denne gång», som det heter, men detta bidrag utgick sedermera rätt många år, af den anledning att Bodalen uppgafs vara endast »en backstufva, som intet kunde bättre blifva utan måste vara för postens skull», enligt hvad en anteckning härom i 1651 års jordebok upplyser.

Hvad som under denna tid mer än något annat förlamade och försvårade den inre rörelsen var den »*lilla tullen*», som Rikets ständer på riksdagen 1617 åtagit sig för alla till städerna inkommande varor, boskap, hö, ved m. m. »Dess ofördelaktiga inverkan var otvetydig och erkändes af de flesta: städerna försattes derigenom i ett slags belägringstillstånd, de omgåfvos med staketer eller grafvar, allmogen skrämdes ifrån staden och måste stundom af landshöfdingen tvingas dit införa sina varor, borger-

skapet nödgades till s. k. landslopp, och båda voro sålunda af staten sjelf förledda till det så strängt beifrade landsköpet. Det gick så långt, att allmogen måste betala tull för sina utlagor, då de fördes till stad, och borgerskapet för varor, som fördes omkring på marknaderna. Kanslerns (Axel Oxenstjerna) förkärlek för denna tull berodde naturligtvis på finansiella skäl: inkomsten deraf blef dock först genom 1638 års nya tullordning af någon betydenhet, i det tullen dels närmare bestämdes och skärptes, dels 1639 ställdes under strängare tillsyn genom arrendenas upphörande och förordnande af några generalinspektorer öfver tull- och accisverket. Dessa egde att öfverallt tillsätta tullnärer och åtnjöto viss provision, men utfäste sig till ett bestämdt minimum. Emellertid gaf denna tull fortfarande anledning till evinnerliga tvister och bedrägerier samt en deraf följande besvärlig och gagnlös reglementering»[1].

De nya *landttullar,* som i följd af 1638 års tullordning tillkommo öfverallt i landsorterna, föranledde äfven ett namnkunnigt oväsende på Bro marknadsplats, i Matsmesso marknad 21 September samma år. Den nyutnämde generalinspektören öfver tullarna i Vermland *Peter Flygge,* som var bosatt i gamla kungsgården vid Bro (Kristinehamn), hade låtit uppsätta ett staket omkring marknadsplatsen och tull utfordrades, innan man slapp in med sina varor. Denna nyhet uppretade de marknadsbesökande, »skranket blef nedrifvet och Flyggen tackade ödet, att han den gången slapp med lifvet undan på en båt», berättar FERNOW[2]. Han säger vidare att »saken blef vidt beryktad för uppror, till vermländingarnas nackdel, utan att man besinnade, det vestgötar hade det mesta att tulla för, och riksdrotsen *Gabr. Oxenstjerna Gustafsson* blef med en stor svit sänd till Vermland, der de, genom prosten *Elfdalii* i Fryksdalen grundliga försvarstal, blefvo öfvertygade om Vermlands oskuld i det påbeskylda upproret.»

Huruvida Karlskogabor varit delaktige i förevarande tumult torde vara osäkert, men deremot känner man med visshet, att de, så väl som öfriga närboende till Bro marknadsplats, hos den kongl. regeringen begärt »att blifva förskonte med tullen af de räntor och varor de kronan skyldige äro att framföra». I det härpå aflåtna svaret, dat. Örebro 28 Februari 1639, ställdt till allmogen i Väse, Ölme och Visnums härader med Karlskoga socken, erinras de sökande om hvad härom beslutits »på allmänna möten», nämligen »att alle, eho han ock är, ingen undantagandes, *måtte af de varor, som framföres,* efter den ordning som der öfver fattad är, *gifva tull*», hvarefter man söker öfvertyga vederbörande om fördelen häraf, då det heter: »*hvilken tull oek dem icke så stort skall besvära, i det sjelfva varan eller godset den* (tullen) *utgifver, oeh delas så ibland många, så att litet kommer på hvar;* och kan den vara det rättvisaste och drägligaste, *i det den gifver, som något hafver* och den andre sedan så mycket mindre, efter som förmögenheten sig sträcker, der öfver han intet besväras»(!). Af dessa och andra skäl, hvartill äfven lägges ett vädjande till fosterlandskänslan, att »betänka hvad stora krigslaster landet öfverhänga», uppmanas allmogen att »oemotsäjeligen utgöra hvad deras skyldighet» o. s. v. af dem fordrade, »och det allt till att lätta och under-

---

[1] ODHNER, anf. st. sid. 284.

[2] Vermelands beskr. sid. 553.

stödja riksens börda och besvär med». Detta låter ju alldeles som om det vore någon af våra dagars statsekonomer af det verkligt äkta »fosterländska» slaget, som i riksförsamlingen vältaligt sökte ådagalägga nyttan och nödvändigheten af nya tullar, många tullar och framförallt *höga tullar* . . .

Några dagar senare erhöll Karlskoga-allmogen regeringens »svar och förklaring», dat. 5 Mars samma år, på sina klagomål, dels angående »stora gäst- och skjutsningars besvär», dels ock rörande s. k. tilldelningshemman, eller sådana, som blifvit »inrymda» till officerare och krigsfolk. De klagande tröstades på bästa sätt i båda fallen, på sätt den ifrågavarande resolutionen närmare utvisar; men samma dag den utföll, uppdrogs åt »befallningsmannen öfver Östersysslet Gilius Giliusson», att tillsäja nämden i Karlskoga att ett par dagar derefter »förfoga sig till Örebro», der den kongl. regeringen då vistades, för att »vidare förnimma» regeringens vilja, *hvarom*, upplyser dock icke skrifvelsen. Antagligen gälde frågan icke allenast de ärenden, som förekomma i nyssberörda kongl. resolutioner, utan äfven andra ekonomiska angelägenheter, och det är möjligt att nämden, derest den kom tillstädes, begagnat tillfället att anhålla om den »klockehjelp» till sin kyrka, hvarom en skrifvelse till »riks- och kammarråden» några dagar senare blef aflåten.

Samtidigt härmed eller 16 Mars 1639 utfärdades fullmakt för *Olof Stake* att vara landshöfding öfver Vermland och Dal, i sammanhang hvarmed äfven skrifvelse afläts till *Gustaf Leijonhufvud* att till den nyutnämde landshöfdingen afstå nämda del af sitt förut varande landshöfdingedöme och derefter nöja sig med Nerike, hvartill Askersunds härad då lades, samt Nora, Lindes och Filipstads bergslager. Men redan följande året, genom bref, dat. Nyköping 17 April, föreskrefs att Filipstads bergslag skulle förläggas till Vermlands län, hufvudsakligen emedan tiondejernet i regeln fördes till Karlstad. Efter två års förlopp vidtogs, enligt k. bref 19 April 1642, ytterligare en förändring i länsindelningen sålunda, att af Nora, Lindes och Filipstads bergslager med Karlskoga socken samt Grythytte och Nya Kopparbergs bergslager bildades ett nytt län eller landshöfdingedöme, hvars residens förlades först till Jerle och derefter i *Nora*. Till landshöfding i detta nya län utnämdes riksrådet och presidenten i det några år förut bildade Bergsamtet, sedermera Bergskollegium, *Karl Bonde*, som under åren 1628—1634 varit ståthållare i Nerike och Vermland. »Nora stads landshöfdingedöme» förlades dock redan 1648 till *Örebro län*[1], dit Karlskoga sedermera i politiskt hänseende städse legat, ehuru pastoratet i kyrkligt afseende lydde under superintendenten i Mariestad, som genom ett k. bref 27 Juli 1647 flyttades till Karlstad och först 1772 erhöll titel af biskop.

Vid häradstinget 15 April 1641 »publicerades af H. K. M:ts vår allernådigste utkorade drottnings och arffurstinnas *instruktion till landshöfdingen* (Olof Stake) den 5:te punkten om olaga gäst- och skjutsningar, samt den 7:de om skadelige och otidige *skogehuggning* och *svedjefällande*, att ingen sig häremot förgripa skulle, vid bot som lag om förbud förmår». Derjemte »sattes till *gästgifvare* i denne socken Per och Anders i Aggerud».

Skogsfrågan hade vid denna tid blifvit hvad man kallar »en brän-

[1] Jfr *Noraskogs arkiv* II: 87.

nande fråga» för Karlskogabygden. De af hertig Karl genom sitt mandat om svedjehuggning 1587 (sid. 48) inympade åsigterna om fördelen af att »fälla skog och bruka svedjeland» hade blifvit alltför djupt rotade för att medelst lagbud i motsatt riktning i en hast kunna upphäfvas. Det missbruk, som den förut medgifna rätten till svedjande medfört, i det att mången utan annat syfte än erhållande af en rågskörd förledts till skogens nedfällande och uppbrännande, kunde icke i längden få fortfara. Man hade af de samtidigt tillkomna nya bergverksanläggningarna småningom lärt sig, att skogen kunde både nyttigare och fördelaktigare användas än till »bålande och brännande». Till förekommande af vidare missbruk i sådant afseende utfärdades under regeringens vistelse i Örebro 18 Mars 1639 en s. k. inhibition eller förbud »att ingen uti bergslagen må bruka något svedjeland», hvars öfverträdande straffades med dryga böter, hvarjemte angifvaren försäkrades om »tredje penning» deraf. Flera försök gjordes att erhålla ändring i den sålunda tillkomna, ganska stränga förordningen; men genom särskilda resolutioner af 20 Februari 1640 och 25 Februari 1642 blefvo framställningar i sådant syfte lemnade utan afseende, och allmogen allvarligen förehållen att icke företaga sig »något skadeligit skogsfällande», som kunde blifva menligt för bergsbruken o. s. v. Enligt ett regeringens bref till landshöfdingen Karl Bonde, dat. 10 Februari 1643, hade några finnar från Karlskoga »underdånigst tillkännagifvit, att de hafva sig försett och förgripit emot vårt kongl. förbud af svedjefälle och skogshygge, och fördenskull skola vara sakfälde och dömde till böter, jemväl ock mista hvad de i år fällt och huggit hafva, ödmjukeligast begärandes, att vi dem med någon skonsmål benåda ville». Denna deras anhållan bifölls så till vida »att de måge för hälften af böterna blifva förskonte»; den andra hälften skulle deremot erläggas, hvarjemte de icke heller fingo »åtnjuta hvad arbete, som de vid bemälte skogs- och svedjefälle användt hafva»[1].

Förut är omtaladt (sid. 167) hurusom vid tinget 16 Maj 1642 bergmästaren *Sten Andersson* varit tillstädes »i landshöfdingens ställe». Domboken innehåller härom, att »samma dag upplästes välbe:te Sten Anderssons fullmakt, som landshöfdingen välb. herr *Karl Bonde* hade honom gifvit att, *såsom en landsfogde uti hans ställe*, bevista häradsting å landet och rådstufvor i städerne, jemväl ock utfordra H. K. M:ts extra ordinarie hjelper»[2].

Vid samma tillfälle »publicerades K. M:ts ordning och stadga, huru hållas skall med *tiggare och fattige*, som rätt allmoso behöfva, item med *landstrykare och lättingar*, gjord på riksdagen i Stockholm den 28 Februari nästförledne. Sammaledes ock uppskofsmandatet om *myntet*, gifvet i Stockholm den 2 Aprilis i detta år».

Vid ett följande ting 26 Juni 1643 i Mosserud, upplästes k. *myntplakatet* af 24 Mars samma år, »lydandes om allehanda in- och utländska myntsorter, huru högt hvar gälla skall efter nästkommande Johannis».

På häradstinget 12 September 1644 i Bregården, i närvaro af Krister

---

[1] De ifrågavarande finnarne äro icke namngifna i brefvet, men torde sannolikt vara desamma, som för olofligt svedjande bötfäldes vid 1642 års ting (sid. 167).

[2] Jfr *Noraskogs arkiv* I: 4.

Bonde, Sten Andersson och Mårten Drost, »publicerades välb. hr *Krister Bondes* fullmakt till att vara *vice landshöfdinge* öfver Nora och dess vidhängande bergslag, gifven i Stockholm den 21 Mars 1644». Härjemte »upplästes H. K. M:ts vår allernådigste utkorade drottnings och arffurstinnas bref om *riksdagen*, som är beramad till den 1 Oktober nästkommande». Någon anteckning om den, som dervid utsågs till häradets ombud förekommer icke i domboken, men vid nästföljande ting, som hölls 15 Mars 1645 i Björkborn, klagade Jöns Larsson i Rådehult deröfver, »att hans häst blef med våld tagen i skjutsresa till Arboga med häradskarlen *Bonde Algutsson* i Bo, är ock derigenom vorden så förderfvad, att han icke kunde taga honom igen, begärandes der rätt uppå». Efter en vidlyftig ransakning härom, frikändes riksdagsombudet Bonde Algutsson för det mot honom härutinnan framstälda ansvarsyrkande.

Å ett följande häradsting i Karlskoga prestgård 14 och 15 November 1645 »afsades, att den halfva delen af socknen, som vid senaste *tåg*[1] hemma blef och tog socknens penningar derpå, att han skulle aflösa den, som åstad gick, efter en månads förlopp och gjorde det dock intet, han skall gifva penningar ifrån sig med godo, eller det följer straff på å näste ting». Vidare »blef taget i betänkande huru den skadan skulle blifva botad, som assessoren Peter Dober led på sitt hö, *när vårt krigsfolk marschcrade här ifrån och hade sitt läger i Bo.* Derom omsider gjordes ett sådant beslut, att hela socknen skulle betala honom så mycket han mist hade». — »Än blef afsagdt, att de, som sitta långt ifrån vägen, och icke så svara till *gästning och skjutsning*, som de när sitta, skulle betala dem, som sådant uppehålla för dem, efter gästgifvareordningen; och den det nekar, han skall böte 3 mark och ändå betala».

Nästföljande ting hölls vid Kroppa 2 Maj 1646, i närvaro af landshöfdingen *Krister Bonde* och befallningsmannen *Olof Olsson Bergsman*. Då »befallte välb. landshöfdingen, att befallningsmannen skulle taga med sig fjerdingsmannen och några af sockneallmogen att göra ett sådant *bolverke eller staket uti elfven vid Vargetorp*, som kan behöfvas, att ingen får *stjäla sig der fram med några varor* och derigenom försnilla kronones tull».

Vid samma tillfälle »varnades allmogen, att han icke skulle fördrista sig att fälla någon *falleskog* på sina egne skatte- eller tilldelte kronoegor, utan det är så när, att han kan *göra der åker och äng* af eller *kola upp veden*, vid straff efter K. M:ts mandat».

»Än tillsades allmogen, att de skulle skaffa *timmer till Kroppan*, som sedvane hafver varit, till att *bygga upp konungsgården* med, och det med allraförsta.»

Å det ting, som hölls i Bregården 18 September 1647, »upplästes en fullmakt, som landshöfdingen välb. hr Krister Bonde hade i Nora den 9 Septembris nästförlidne gifvit *Olof Jonsson* i Skråmmen i Karlskoga socken, att vara *länsman* här uti Karlskoga socken».

Derjemte »publicerades och upplästes H. K. M:ts vår allernådigste drottnings *skogsordning* och stadga om *jagter, djurefång* och *fogelskju-*

---

[1] Nämligen *krigståget* mot Norge under den s. k. Hannibals-fejden åren 1644 och 1645, berättad af Fernow sid. 822—832 och af P. Björkman i sin Vermlands-beskrifning sid. 73—75.

tande, gjorde i Stockholm den 20 och 22 Mars uti innevarande år, och tillsades allmogen allvarligen, att de sig efterrätta skola, vid straff utan alla nåder».

Kort härefter eller 27 Oktober samma år utfärdades en kongl. konfirmation för allmogen i Karlskoga *att odrifne besitta sina hemman* »så länge de göra der skäl före», utgörande en bekräftelse på den förut omnämda resolutionen af 5 Mars 1639 (sid. 207).

Å häradstinget 9 Mars 1648 »bekände nämden och hela tingsallmogen, att ehuruväl bokhållaren Joen Gunnarsson uti sin räkning för år 1644 hafver fört 2 daler hvitt mynt på hvart helt hemman här i Karlskoga socken, så hafver uppbördsmannen Erik Nilsson dock ej mera tagit eller fått än 1 daler smt af hvart helt hemman, derföre *att Karlskoga socken hafver alltid njutit förmedling på alla sind utlagor till hälften,* efter fångne privilegier. Så bekände ock bergsmännerna, som bruka *Åsjöhyttan* här i socknen, och med dem sannade nämden, att ehuruväl samma bokhållare Joen Gunnarsson hafver uti sina räkningar för år 1644 och 1645 påfört dem, såsom sex mantal, 24 daler godt mynt för *boskapspenningar* och för år 1645 till *krigshjelpen* 9 daler smt, så hafver dock uppbördsmannen Erik Nilsson icke tagit eller fått af dem samma penningar, alldenstund de, förr än hyttan upptogs, hafva brukat och än bruka särdeles torp, och hafva derföre lagt sina fulla så extraordinarie som ordinarie utlagor för be:de år och böra alltså efter bergsmäns privilegier vara fria för hytteskatten».

Vid samma tillfälle »fans skäligit, att de 2 t:or råg och 2 t:or malt, som *i fejdetiden togos utur kyrkoherberget* här i socknen till öfverstens hr Gabriel Gabrielsson Oxenstjernas *gästning,* böra af socknen betalas och tillbaka levereras».

Likaledes »vardt afsagdt, att *klockaren i socknen,* Oluf Svensson, skulle *få några ängekilar* öster på allmänningen *till stommen,* hvilka nämden skola utse och honom tilldela».

Å nästa ting 25 September samma år »tillsades om *vargegårdarna,* att socknen skulle dem så här som annorstädes skett är, ändtligen med det första bygga och förfärdiga på de orter och ställen som behöfvas, efter lag och skogsordningen, vid straff tillgörandes».

Vidare »afsades, att fjerdingsmannen Anund Nilsson i Hytte i Kroppa socken skall må lägga till efterskrefne här i Karlskoga, som äre *Näs, Espelund, Djupnor, Stockeviken, Granen* och *Fernebotten,* när någon kommer, som *fri fordenskap* bör hafva, och efter han måste ro och skjutsa ifrån sig till dem som böre emottaga, ty må han derföre taga vederlag af *Trättekärn* och *Åsjöhult,* som bo afsides och sitta fri, allt efter som skjutsningen på dem kunde falla».

Härjemte »beslöts om *tullstufvubyggningen vid Fors* i Kroppa socken, att i vinter hjelpas Karlskoga och Kroppa socken åt att skaffa fram timmer och andre materialier till att uppsätta en ny. Och på det tullnären må emellertid någorlunda blifva i den gamla behållen, så måge de som näst boendes äre hjelpa taket och väggarne så vida de kunna, och sedan vara fri för den nya».

Slutligen »sattes *Peder Joensson i Herrsjötorp* till *gästgifvare,* hvilken boendes är 2 mil ifrån Aggerud, halfannan mil ifrån Kristinehamn och halfannan mil ifrån Fors».

Vid följande ting, 3 Februari 1649, »framkom Håkon Joensson i Engetorp i Karlskoga socken och beviste med nämden och flere af tingsallmogen, det han hade *varit i vakt för soeknen år 1645,* och är likvisst på nästhållne ransakning förgäten att uppföras ibland dem, som skulle få någon vedergällning derföre af dem som hemma blefvo, utan Lars Nilsson i Kedjeåsen, som intet var med, skall för honom vara uppförd för 2 rdr att bekomma af Nils Olufsson i Gällsjötorp. Hvarföre afsades, att Lars Nilsson skulle intet befatta sig med samma penningar, utan Håkon Joensson vara mäktig att taga och behålla dem».

Vidare »beviljades Nils Olufsson i Storängen i Karlskoga socken *en half mark penningar af hvart mantal* i vedergällning för kostnaden på resan åt Stockholm».

Härjemte »kändes Anders Andersson i Korteforsen skyldig att betala Anders Andersson i Sibbo ett pund mat med en daler och 2 öre kpmt efter denne, för hin (den) andre, äfven så mycket måtte utlägga, när han var *rotemästare i danska fejden».*

Å tinget 15 Oktober samma år »blef aftalt (med) Georgen Camitz i Backa här i socknen, att han på ett år håller upp *krögeri,* och hafva af hvar man, som på ransakningslängden står, *ett dagsverke till hjelp,* efter han sig der till i hastighet beqvämat hafver. Han skall alltid hålla 4 hästar, och der flere behöfves, skola grannarna släppa sina till för penningar, efter lag. Men i fall han icke härdade året ut, då skall han vara förtänkter att betala dagsverkena».

Derjemte »förordnades till *gästgifvare* ute i socknen Peder Pedersson och Hans Månsson i *Immen,* Anders Stensson i *Skattkärrsed,* samt Peder Jansson den äldre och Peder Jansson den yngre i *Härsjötorp».*

Vid tinget 7 Februari 1651 »besvärade sig befallningsmannen för sig och dem, *som hafva med uppbörden att beställa,* att ehuruväl allmogen varder åtskilliga resor om året stämde till vissa orter, att der lägga ifrån sig och betala det de äro pligtige och skyldige kronan; så äre likväl en part så tredske och motvillige, att de till ingen dera stämman komma och rätt göra. Hvarföre afsades, att ho någon stämma försitter förfallolös, och icke genom någon betalar sin skuld, så att uppbördsman behöfver resa till hans der om, då icke allenast utfordras eller *utpantas skulden utan ock den bekostnad,* som derföre görs efter krögare- eller gästgifvare ordningen, samt 3 mark för tredsko».

Vid nästa ting, 4 Augusti samma år, förekom att »Ivar i Bjurkärn å skatte hade lupit till Stockholm år 1649 och sagt sig vara bedin af Nils i Lossebyn och Björn i Löfvenäs att klaga, såsom han ock klagade detta, att befallningsmannen Oluf Olufsson skulle taga upp en gärd af allmogen till nämde- och fjerdingsmannen Simon Erikssons i Stensviken bröllop, oaktandes, att han väl visste, att det var intet annat, än å tinget alltid klagades, huru som *de vid vägen sitta, blifva alltid besvärade med gäst- och skjutsning,* men de som sitta ifrån allsintet, af orsak, att de som färdas hastige ärende intet vilja ifrån vägen; derföre fans för godt att de som bodde afsides, skulle då dem vid vägen sittande sådant vedergälla, enkannerligen låta komma till dem någon mat för dem resandom, som fri fordenskap borde hafva, och för den orsaken skull och ingen annan hemtades mat till Stensviken. Nils i Lossebyn och Björn i Löfvenäs nekade alldeles, att de skulle hafva bedit Ivar derom, alldenstund de visste,

att det var intet så. Så emedan det Ivar i så måtto angaf befallningsmannen för, var en grof beskyllning och likväl osann: ty erkände rätten honom ega derföre böta 40 mark».

Vid samma tillfälle »blef afsagdt, att eho, som *icke förer sin tionde in uti kyrkoherberget* efter denne dag, utan levererar henne annorvärts, den skall böta 40 mark och betala henne ånyo, och lika så den henne fordrar».

»Näst tillsades kyrkoherden vällärde herr Hans Jonæ i Rudskoga, att så framt han vill hafva hägn på sin *äng vid Ölsbodarne,* så måtte han gärda och stänga omkring henne.»

Vidare »blef afsagdt, att de som bo söder om sjön Myckern och hafva sin farväg om Valåsen, skola hafva *halfva bron* med Gerdt Ysing, och sammaledes de som bo nord för Björkeborn halfparten med Georgen Camitz».

Å samma ting blef slutligen »afsagdt, att de som bo nord i socknen, skola göra ännu ett *vargehag* ifrån Immesjön åt Trättekärn, och ifrån Immesjön åt Trösan; de som bo öster i socknen ifrån Trösan till Svartelfven, och de som bo sunnan med kyrkan utur Bjurkärn i Vestersjön».

Å tinget 1 Mars 1652 »publicerades den fullmakt, som det kongl. Bergsembetet i Stockholm hade gifvit välb:de *Mårten Drost*, daterad Stockholm d. 6 Novembris 1651, att vara *bergsfogde och länsman* här i Karlskoga socken».

Härjemte »klagades af befallningsman, huru som han på någon tid icke hafver förmått allmogen här i socknen till *stämmorna,* när han skall *uppbära utlagorna,* utan de blifva största parten ute, och fast han en gång och annan hafver hotat dem med straff, så bättra de sig dock intet, som längden på dem som hafva varit borta skall utvisa. Rätten såg intet skäligare, än de skulle för sin contumacia och tredskhet plikta, och för ty blefvo efterskrefne för denne gången sakfälte, nämligen — — — till hvar sine 3 mark, undantagandes Lars Nilsson i Hollsjötorp, som bötte 6 mark, det som allt tillhopa gör $36^3/_4$ daler silfvermynt».

»Vidare besvärade sig befallningsmannen öfver en stor del här i socknen, att oansedt de så väl som alla andra voro tillsagde, att komma tillstädes och *skjutsa när upptåget med krigsfolket* skedde vid Matsmessotid nästförledne; likväl aktade de sådant intet utan blefvo borta. Derföre fans skäligt, att ock de för sin tredskhet blifva näpste och förty blefvo efterskrefne för denne gången sakfälte derföre, nämligen — — — till hvar sine 6 mark, det som allt tillhopa gör 24 daler silfvermynt.»

Å det följande tinget 25 Augusti samma år, i landshöfdingen Krister Bondes närvaro, »upplästes H. K. M:ts vår allernådigste drottnings mandat, dat. Stockholm den 31 Juli 1652 om *riksdagen,* som beramad är och skall der hållas den 8 Oktobris nästkommande». Hvem, som utsågs till ombud härvid, omtalas icke, men af följande tingsprotokoll framgår att *Johan Matsson* i Sandtorp (Sandsjötorp) denna gång varit ortens *riksdagsombud.*

Vidare »tillsades h. n. välb. hr landshöfdingen bergsfogden väl:d Mårten Drost *kronotorpet Hult*[1] här i Karlskoga socken, att här efter åbo och *bygga krog uppå,* efter det ligger så nära stora landsvägen, och alltså

---

[1] Det nuvarande hemmanet *Bohult.* Jfr sid. 203.

mycket beqvämligit der till; och enkan Brita Segulsdotter samt Per Olufsson, som der för detta bott hafva, der ifrån».

Vid samma tillfälle »fans för godt, att efter ingen *skillnad* var gjord *emellan Karlskoga och Nerike* ifrån korset, som står på landsvägen och söder genom marken till Ölen, så skulle der om först notificeras Nerikesboerne, att de låta en half nämd ifrån deras tingslag möta en half här ifrån vid samma kors, och sedan göra der ifrån en fullkomlig skillnad bägge häraden emellan».

Å det ting, som hölls 7 Maj 1653, »upplästes det *mynteplakat*, som Kongl. Maj:t, alles vår nådigste drottning hade uti innevarande år d. 14 Aprilis låtit publicera och af tryck utgå, med allvarsam åtvarning, att ingen skulle fördrista sig det att öfverträda, vid det i mälte straff tillgörandes».

»Å följande ting, 30 September samma år, »besvärade sig *skattebönderne uti Bryttiegården och Bryttiegårdstorp*, att arrendatoren Georgen Camitz hafver fordrat af dem, på legatens ädle och välb. Johan Nikodemi Lillieströms sin principals vägnar, *halfva landtågsgärden och dagsverken*, sedan han hafver *fått dem till frälse*, oaktadt det de andre skattebönderne här i socknen, som lägga sina utlagor till kronan, äre fri derföre; begärandes förty, att de ock måtte blifva så väl som de andre sockneboerne handhafde och maintinerade vid sine välfångne privilegier och kongl. bref, och det enkannerligen för efterskrefne skäl, nämligen 1) att det är notorium och hvar man veterligit, det de hafve uti långsam tid njutit den friheten, att skattebönderne hafva ej mer utgjort än halfve gärden, efter deras välfångne privilegier; 2) att hennes Kongl. Maj:t konfirmerar och stadfäster samma privilegium uti en sin gifne resolution, dat. Stockholm d. 30 Oktobris 1650; 3) att högstbe:te H. Maj:t konfirmerar det samme uti en annan punkt 1652 d. 24 Decembris; 4) att uti stadgan emellan adeln och skattebönderne, som gjordes d. 26 Aug. 1651 och dess andre art. förmäles, att de skole vara bepligtade sine husbönder icke annorlunda eller mindre än som de för detta hafva varit vane oss och kronan att göra; 5) att 1652 års d. 24 Septembris riksdagsbeslut innehåller uti den 7 punkt, det H. K. M:ts år 1651 d. 26 Aug. gjorde ordning skall uti alle sine punkter blifva hållen och exeqverad, undantagandes om dagsverken; och 6) att landshöfdingen hr Krister Bonde hafver skrifvit till befallningsmannen väl:d Oluf Olufsson ifrån Stockholm d. 27 Juli 1653 så, att emedan Kongl. Maj:t uppå Bergskollegii underdånige remonstration och herredagsmannen Johan Matssons fordran nådigst hafver resolverat, att *Karlskoga socken icke skall vara skyldig att erlägga till grefve Axel Lillie mere utlagor än de tillförene till kronan hafva betalt*, emedan de immediate till denne sina utlagor gjorde, väl förstående, att de ordinarie räntor med halfva gärden och allt annat i halft emot landet i persedlar på förordnad ort och ställe utgöra: Hvarföre sades befallningsman, att han efter sina fångne order och ofvanb:te skäl och orsaker bör maintinera dem vid sine välfångne privilegier uti det hans embete åligger». Af det anförda framgår emellertid, att man redan vid denna tid kunde röna en försmak af de *kamerala tvistepunkter*, hvilka under 1870-talet, med anledning af *tackjernstiondens upphörande*, förorsakade obehag och besvär för det stora flertalet af bygdens hemmansegare.

»Emedan Måns Jordansson i Bredgårdstorp hade *skjutsat grefve Axel*

Lillies bokhållare Daniel här ifrån socknen till Hellestads bergslag i Östergötland med 2 st. hästar, dit ungefär 10 mil äre, och intet fått derföre; ty fans för godt, att efter det skedde för dem alle här i socknen, som äre *under samma förläning*, att de måtte gifva honom för samma skjutsresa $3^3/_4$ d:r smt, och de söka det igen när, Gud vill, samma Daniel eller någon annan å grefvens vägnar kommer här i socknen.»

Å samma ting »uppläste befallningsmannen en resolution gifven af hennes Kongl. Maj:t vår allernådigste drottning Stockholm den (?) December 1652, lydande *om vederlag för Storebron och Kalhyttan*, som skulle komma *under Filipstad*, af några kronohemman om några funnos här obesvärade och utan åbo; men efter sådant ej fans, och eljest framvistes högstbe:te hennes Kongl. M:ts konfirmation de dato d. 27 Oktober 1652, att hvar och en skall *blifva odrifven på sitt hemman* så länge han gör rätt och skäl derföre; ty kunde för denne gången intet der åt göras».

På följande ting, som hölls 2 och 3 Maj 1654 i Karlskoga prestgård, »upplästes den *fullmakt*, som hans nåde landshöfdingen välborne hr *Gustaf Soop* hade gifvit *Gilius Giliusson* (i St. Skanum) i Örebro den 22 Aprilis nästförledne, att vara *befallningsman* öfver *Filipstads bergslag samt Kroppa och Karlskoga socknar, tillika med Östersysslet* i Vermeland, efter samma fögderi är efter H. K. M:ts vår allernådigste drottnings och den kongl. Räkningekammarens order och behag slaget till bemälde Ö. Sysslet i Vermeland, att här efter af en förvaltas».

»Derefter lästes för allmogen den *fullmakt*, som högbe:te h. n:de herr Gustaf Soop hade gifvit *Elof Joensson* uti Örebro den 20 Oktober 1653, att icke allenast vara *skogvaktare uti Karlskoga socken*, utan ock hafva uppsigt med *otidigt skjutande uti förbuden tid*, emellan Midfastan och Olufsmessan.»

Vidare »pålades Arvid Jordansson i Bryttiegården att betala Anders Enarson i Bredegårdstorp de 9 rdr, som han lånte af honom på socknens vägnar tlll *rese- och tärepenningar åt Johan Matsson* i Sandtorp, som reste deras *ärende åt Stockholm*, och söka sitt igen af socknen eller den som vederbör».

Vid nästa ting, som hölls 27 och 28 November 1654, »upplästes befallningsmannen Gilius Giliussons bref *om kröningshjelpen*, och tillfrågades allmogen om han icke ville utgöra så mycket som i bergslagen, alldenstund de hafva och njuta samma privilegier som de? Till hvilket svarades, att hvad *Granbergsdal-*, *Sibberbo-* och *Elfhyttan* anlangar, *emedan de brukas nu vid denna tiden*, såsom andra i sjelfva bergslagen, så kunna de sig ej undandraga så stor gärd, som utgår i bergslagen, den de ock beviljade. Men efter de andra *ej hafva kommit sina hyttor färdige och till gångs ännu*, så kunna de för denne gången ej samtycka till större kröningshjelp än allmogen å landet göra».

Å ett följande ting, hållet 28 och 29 Augusti 1655, »blef afsagdt att hvart mantal skulle förskjuta en timmerstock och två öre smt till *krogens uppbyggande*». Ehuru protokollet icke närmare angifver den krog som härmed åsyftades, torde få antagas att ifrågavarande tillskott afsåg det nya gästgifveri, som enligt ett föregående beslut skulle inrättas vid *Bohult*.

Vid det ting, som under 27—29 Mars 1656 hölls i Bregården och hvarvid äfven landshöfdingen Gustaf Soop varit närvarande, »upplästes för

allmogen *fullmakten,* som hans nåde landshöfdingen hade gifvit *Erik Påvelsson* att vara *länsman i Karlskoga socken,* af Örebro den 1 December 1655».

Vidare »påminte befallningsmannen nu angående den tiden, på hvilken *fogel och djur böra vara i fred* till Olufsmessan, tillsägandes allmogen för den skull, att ingen skulle hädanåt bära bössa eller skjuta, utan i skall efter odjur, efter (som) djurfångstordningen utvisar». Härjemte »gjordes påminnelse om *bönedagarne* i detta år och en allvarsam förmaning till allmogen, att efterkomma höga öfverhetens påbud».

»Näst hade länsmannen Erik Påvelsson på Klockarestommen å krono, i hastighet och oförseendes råkat *bryta upp ett främmande bref,* som var skrifvet af landshöfdingen välb. hr Knut Lilliehöök till Per Svensson på Alkvettern, icke rättare vetandes, än det var hans eget eller honom tillskrifvet, som *drängen* gjorde viss om, efter han *kunde något litet läsa skrifvet,* men *länsmannen allsintet,* det allt väl:d Georgen Camitz vid Björkeborn vittnade vara sant, hvilken brefvet fieks att läse't, ändock han det ej gjorde. Hvarföre emedan här ej röntes något ondt och argt uppsåt utan enfald och hastighet, det rätten förmente icke heller böra strafflöst afgå, på det han må stå tillbaka en annan gång: ty fäldes be:de Erik Påvelsson för detta till en varning till 3 mark.»

Slutligen »vittnade befallningsmannen Gilius Gilinsson och nämdemännerna Joen i Stråbergsmyran och Håkon i Strömtorp att de voro när och sågo, det länsmannen Erik Påvelsson levererade Mårten Drost 30 rdr, som han ock qvitterat hafver, för det han godvilligt afträdde sin af förre landshöfdingen välborne hr Krister Bonde fångne *åborätt till fjerdingskronohemmanet Hult,* på det Erik Påvelsson skulle komma till att hålla der *krog eller gästgifveri*[1], efter h. n:de landshöfdingens gifne order, hvar till h. n:de hade deputerat $^1/_8$ hemmanet Skogskärr, såsom hjelp under be:te krog».

Af dessa här ofvan meddelade utdrag torde man till viss grad kunna erhålla kännedom om behandlingen af kommunala frågor i äldre tider.

---

[1] Jfr sid 212.

Karlskoga sockens område minskas genom bildande af Grythytte och Kroppa pastorat.

Genom uppförande 1632 af en kyrka vid *Grythyttan* bildades ett nytt pastorat af delar af Noraskogs, Filipstads och Karlskoga vidsträckta socknar. Det nya pastoratets område, rättigheter och skyldigheter reglerades närmare genom ett k. bref 17 April 1633, hvarefter genom ett annat k. bref till landshöfdingen Gustaf Leijonhufvud, dat. Stockholm 30 Juli 1640, Grythytte nybildade församling medgafs rättighet att *bilda eget tingslag*[1]. Samtidigt härmed räknar äfven Ljusnarsbergs eller nya Kopparbergs tingslag sin begynnelse.

Det område, som af Karlskoga socken sålunda förlades till Grythyttan, innefattade följande torp och hemman, af hvilka dock en del hafva tillkommit och blifvit skattlagda *sedan* denna omflyttning egt rum: *Flosjötorp, Limmingen, Löfnäs,* östra, *Skärtorp* och *Trösvattnet,* hvilka hemman kunna anses såsom gamla, d. v. s. skattlagda under Karlskoga-tiden, hvaremot *Flosjöhyttan,* hvars masugn bygdes 1645, med $1\,^3/_4$ mantal (n:r 1—6) och *Mosserud* $^1/_4$ mtl[2] hafva tillkommit sedan Grythytte församling bildades[3].

Redan från början af 1580-talet eller samtidigt med hertig Karls bruksanläggningar vid *Nykroppa,* hade en bruksspredikant varit anstäld härstädes, som åtnjöt fri kost och bostad å bruksgården, tillika med åtskilliga andra löneförmåner[4]. Detta förhållande fortfor sedermera till dess den ökade rörelsen och i följd deraf jemväl ökad befolkning föranledde uppbyggande af en särskild kyrka, hvilken synes hafva blifvit fullbordad 1642. Redan ett par år förut hade »församlingen under Kroppa bruk» genom en k. skrifvelse till riks- och kammarråden 20 Februari 1640 erhållit »för en hjelp till en klocka, ett halft skeppund garkoppar».

Genom ett 30 April 1642 utfärdadt »öppet bref om *Kroppa kyrka och dess pastorat»* reglerades den nya församlingens område med delar af Karlskoga, Filipstads och Varnums närgränsande socknar, hvarjemte torpet Edsberg förordnades till prestgård »med lika kondition och vilkor» som andra prestgårdar i riket. Från Karlskoga socken förlades sålunda till Kroppa pastorat hemmanen *Lillfors, Slätbråten, Stegelviken, Rålanda*

---

[1] Se härom vidare *Noraskog* II: 421 samt III: 218 och följ.

[2] Detta Mosserud må ej förblandas med det hemman af samma namn, som förut blifvit omtaladt och som numera tillhör *Lungsunds* socken.

[3] Jfr *Noraskogs arkiv* I: 281 och följ.

[4] Jfr Fernows beskr. sid. 498.

och *Flottufvan,* äfven kalladt Mosserud, äfvensom torpen *Fallet, Rödningen* m. fl.

Enskilda, presterliga intressen sökte dock omintetgöra eller förhindra verkställigheten af sistberörda förändring. Härom innehåller Karlskoga dombok för 12 September 1644 följande ganska betecknande skildring:

»Framsteg för rätten vyrdige och vällärde mag. *Lars Philipstadiensis,* pastor i Kroppa socken, och uppviste hennes K. M:ts vår allernådigste drottnings bref, som var gifvet i Stockholm den 30 April år 1642, och bland annat lydde, att Lillefors, Slätebråtan, Stegelviken, Råglanda och Flottufvan, som tillförene hafva legat till Karlskoga socken, skulle derefter ligga till Kroppa socken och församling, att der gå till kyrka och utgöra sin rättighet till presten, besvärandes sig öfver de fyra be:te gårdars åboar, som voro Håkan Jonsson i Slätebråtan, Gulbrand Jonsson i Stegleviken, Olof Jonsson i Råglanda och Peder Simonsson i Flottufvan, att sedan dem samma kongl. bref är i fjor föreläset, jemväl ock i begynnelsen på detta året efter hans nåde landshöfdingens befallning, yttermera utaf fogden Mårten Drost tillsagdt, att de skulle rätta sig derefter, hafva de, efter gamle kyrkoherdens, hederlig och vällärde *hr Jakobs inrådande* icke velat sig dertill på ett och annat sätt beqväma, utan hålla så före, att *de härutinnan måge göra hvad de vilja.* Häremot ville fuller de anklagade i förstone ursäkta sig, att de icke skulle hafva hört utaf något sådant bref; men som dem straxt derefter uppå (tillfrågades) genom hvem, huruledes och på hvad tid och rum dem detta kunnogades, måste de omsider bekännat, säjandes kyrkoherden hafva dem intalt, att de skulle hålla rättigheten inne hos sig, till dess de fingo skrifva till superintendenten i Mariestad, att det måtte blifva som varit hafver. Pastor hr Jakob kunde icke heller neka sig hafva det, som bönderne bekände, gjort i den mening att försöka om socknen kunde blifva orifven. Som nu rätten hade tagit saken i betänkande, befann han skäligt, att ofvanbe:te gårdars åboar skulle hafva hållit sig till Kroppa församling och der förrättat sin gudstjenst, så ock utlagt sin rättighet allt ifrån den tiden de fingo höra högstbe:te H. K. M:ts bref derom; och blefvo tillsagde, att de skulle rätta sig derefter, böra ock detsamma göra här efter intill dess K. M:t nådigst täckes det sjelf förändra. Och det de här till hafva samma konungsliga bud och befallning, med kyrkoherden hr Jakobs inrådande, så obetänkt contraminerat: derföre kan rätten icke utan *fälla hvar till sina 40 mark* efter det 32 kap. Kon. B. L., och som de sjelfva föreburo sig hafva det gjort af enfaldighet, och hela *allmogen med dem fliteligen bådo om nåde,* remitterade h. h:t landshöfdingen[1] med rätten detta uppå H. K. M:ts nådiga behag så vida, att de skulle *böta 40 mark alle tillhopa,* hälften kyrkoherden allena och hälften de andre tillhopa, efter hvarderas brott.»

Några år senare eller 21 Februari 1648 utfärdade drottning Kristina sin »konfirmation för Kroppa bruksfolk och församlingen på åtskilliga vilkor», som blifvit beviljade och förunnade genom 1642 års här ofvan omförmälda resolution. Med vanlig frikostighet anslog drottningen sedermera, genom k. bref 24 November 1650, till »kyrkoherden vid Kroppa bruk i Vermland vyrdig och vällärde m:r Lars Nicolai» ej mindre än 30 tunnor spanmål, att årligen utgå af »Kroppa sockens behållna kyrkotionde till vidare vår förordning framdeles».

---

[1] *Krister Bonde,* som bevistade ifrågavarande ting.

Kort förut hade genom en k. »resolution för samtlige allmogens ifrån Vermlands bergslag ingifne besvärspunkter», dat. Stockholm 30 Oktober sistnämda år, *Kroppa socken erhållit bergslagsprivilegier.* Ifrågavarande resolution innehåller härom följande:

»Allmogens af Kroppa socken underdåniga begäran anbelangande, att blifva med bergsprivilegier benådade: så finner K. M:t skäligt, att de njuta samma frihet som Filipstadsbergslagen åtnjuter, emedan bemälte Kroppa socken är i be:te bergslag belägen, och de icke mindre än de andre bergsbruk idka och drifva; dock skola de vara förpligtade deruti innan med all flit framgent kontinuera och fortfara.»

Deras i sammanhang härmed gjorda anhållan »att dem måtte der vid Kroppa efterlåtas en *marknadsplats,* der de sina torftige varor till husbehof upphandla kunde», blef deremot afslagen. K. M:t ansåg nämligen att Kroppaboarne icke bodde längre från städerna än att de »väl kunde der uti marknadstider och om torgdagarna sina tarfvor uppköpa och afhemta».

Den *karta* öfver »Karlskoga härad till dess forna och närvarande utsträckning», som här bifogas, visar det ungefärliga läget af den gamla sockengränsen. Såsom hopfogad af tvänne under olika tider upprättade kartblad, har denna öfversigtskarta visserligen erhållit ett något egendomligt utseende, men då utg. är nödsakad inskränka utgifningskostnaden, der sådant kan låta sig göra utan svårare olägenheter, torde kartans beskaffenhet böra bedömas ur denna synpunkt. Ordspråket »bättre *något* än *intet*» eger måhända äfven i detta fall ett visst berättigande.

Karlskoga förändras småningom till bergslag och några af de större bruksegendomarne grundläggas.

Förut är påvisadt att det gick skäligen långsamt med bergshandteringens inträde inom nuvarande Karlskogabygden. Både Dahl och Fernow förmena visserligen, att orten erhållit bergslagsprivilegier genom en k. resolution af 30 Oktober 1650, men utg. har ej lyckats uppleta någon annan resolution i sådant afseende än den, som här ofvan blifvit anförd angående Kroppa församling. Det är möjligt att Karlskoga, såsom beläget mellan Filipstads, Grythytte och Nora bergslager, jemväl ansetts såsom bergslag så snart någon bergshandtering härstädes börjat idkas, och att man till följd deraf velat räkna Karlskoga såsom inbegripet i nyssberörda resolution, hvilken blef utfärdad för »samtlige allmogen från Vermlands bergslag». Huru härmed än må förhålla sig, torde det icke vara olämpligt att här framlägga några spridda drag från bergshandteringens början inom Karlskoga härad.

Den första *masugnen* härstädes uppfördes vid *Åsjöhyttan*, på grund af »Generalbergsamtets tillstånd och privilegio» 30 Juni 1638, och blef denna masugn »af bergsmän uppbygd och funderad». Sedermera privilegierades af Bergsamtet 27 Oktober 1640 ytterligare tvänne masugnsbyggnader, den ena vid Tvärelfven, som uppfördes gemensamt af bergsmän från Nora och Karlskoga under namn af *nya Elfhyttan*, och den andra för Mårten Drost att uppföras vid *Boelfven*, men denna senare masugnsbyggnad synes icke hafva kommit till stånd förrän 1651, sedan Drost emellertid försålt både sin masugnsrättighet och sin fasta egendom m. m. Derefter påbegyntes 1642 en hyttebyggnad vid *Granbergsdal*, som först efter de vanliga frihetsårens förlopp genom Bergskollegii resolution 6 November 1649 blef både »privilegierad och konfirmerad». Nästa masugn blef *Sibbohyttan*, som uppgifves hafva blifvit uppförd 1646.

På grund af tillståndsbevis eller s. k. mutsedlar, utgifna af bergmästaren Sten Andersson 1655, bygdes under detta och närmast följande åren ej mindre än 7 masugnar, för hvilka alla Bergskollegii privilegiebref utfärdades 15 Mars 1659, nämligen för *Gälleräs-* eller *Lonnhyttan, Hollsjöhyttan, Immetorpshyttan, Knapforshyttan, Linnebäckshyttan, Qvarntorpshyttan* och *Qväggeshyttan*.

Då emellertid ortens egna malmtillgångar voro skäligen obetydliga, blefvo de numera ganska talrika bergsmännen nödsakade att vända sig till angränsande bergslager, för att erhålla sitt behof i sådant afseende. De grufvor, som dervid företrädesvis kommo ifråga, voro *Persberget* inom Filipstads och *Dalkarlsberget* inom Nora bergslag. Redan 1656 finner man uppgifvet att Granbergsdals, Immetorps och Sibbo hyttelag köpte sin

malm vid Dalkarlsberget. Vid Dalkarlsbergs grufting i Vikersgården 18 Juni 1660 »framkommo bergsmännen ifrån Karlskoga och begärde dem måtte efterlåtas att upptaga Hertigsgrufvan, hvilket ej förvägras kunde». Ej mindre än 29 Karlskogabor läto anteckna sig för grufdelar i Dalkarlsbergsfältet och från denna tid äro Karlskoga-bergsmän att anse såsom ständiga delegare härstädes. Sedan dessa jemväl erhållit dels ökad tillgång på malm från Persbergsfältet och dels malm från smågrufvor i Lekebergslagen, gjordes ansökning om bergslagsfrihet och privilegier, som jemväl beviljades och närmare reglerades genom kongl. resolutioner 26 November 1660 och 11 December 1667, bestående dessa privilegier af vissa skattefriheter mot skyldighet att utgöra tiondejern. Bergsmän från Karlskoga hade emellertid ingått som delegare i *Snöbergshyttan*, belägen inom Nora bergslag, hvarjemte nya masugnar bygdes vid *Strömtorpshyttan* 1665, »efter bergmästaren Sten Anderssons mutsedel», hvilken masugn privilegierades 2 Maj 1668 med 6 års frihet, samt vid *Ölmefors-* eller *Ölsdalshyttan* 1671. Slutligen privilegierades *Silfverhyttan* 14 December 1685 för dåvarande innehafvaren af Alkvettern.

I jemnbredd med förenämda masugnsbyggnader uppstodo äfven nya *hammarsmedjor* på skilda ställen inom bygden. Den första stångjernshammaren bygdes vid *Valåsen* 1632, hvarpå följde sådana vid *Björkborn* 1639, vid *Bofors* 1646 o. s. v.[1] Här må ock nämnas att 29 November 1644 utfärdades Bergskollegii resolution angående »en stångjernshammare i Karlskoga bergslag och elf strax nedanföre Björkeborns hammare, hvilken för Fredrik Engelbrektsson är privilegierad under 6 års frihet», men denna hammarbyggnad kom aldrig till stånd. Deremot har en stångjernshammare, som ej nämnes af hvarken Dahl eller Fernow, verkligen funnits i Åsjöhytteström, hvilken hammar i 1673 års bergmästare-relation[2] uppgifves vara »för några år sedan uppbrunnen». Denna hammar finnes äfven omtalad i häradets dombok för 14 November 1645 på följande sätt:

»Än kändes Börje Andersson och Anders Jonsson i Rynningen samt Östen Månsson och Bryngel Bryngelsson vid Åsjöhyttan skyldige att betala Mårten Drost hvar sina 5 skeppund stångjern och 1 skepp. tackjern för *Åsjöhammar*, der till de skola hafva dag till nästkommande Larsmessa och intet längre.»

Den bruksrörelse, som sålunda kommit till stånd, hade emellertid till följd att flera af bygdens nuvarande *större bruksegendomar* samtidigt härmed blefvo grundlagda, hvarom några upplysande anteckningar här torde försvara sin plats.

Alkvettern, som otvifvelaktigt är bland de äldsta gårdarna, derest man får antaga att densamma är åsyftad i lagman Holdos testamente 1268[3], var under hertig Karls tid ej annat än ett vanligt landbohemman, lydande under frälset. Sålunda upptages i 1574 års räkenskap för Asphytte gård och bruk såsom utgift till »en frälsebonde vid Myckelsboda, nämligen Olof i Alkevettern, i huslega för spannemål, som fördes ifrån

[1] Jfr sid. 8 samt Dahls förteckning öfver bruken sid. 28 och 29.
[2] Af bergmästaren *Knut Larsson*. Jfr »*Noraskog*» III: 263—268.
[3] Jfr sid. 34 här ofvan.

Nerike och sedan med båt till Asphyttan, korn 3 skäppor»[1]; och i 1588 års fogderäkenskap redovisas att samme »Olof i Alkavettern lät komma bort i sjön när han förde jernet ifrån Fors (Storfors) och till Fiskeviken, och hade så när blifvit borte med samme gång, osmundsjern 2 fat».

Då Fernow berättar att han om hemmanets egarinna, jungfru Brita på Pinetorpet, ej funnit mer än att Bo Ribbing varit hennes förmyndare, och detta ur Karlskoga domböcker, syftar denna uppgift antagligen på den anteckning i domboksprotokollet för 8 Juli 1630[2], hvarigenom nämden ålades att samma år hålla laga syn »mellan hennes frälsegård Alkvettern och ett kronotorp Herrenäs». Deremot har en några blad längre fram i samma dombok för 30 Augusti 1633 förekommande egotvist rörande Alkvettern undgått Fernows uppmärksamhet. Af denna framgår att Bo Ribbing sjelf då varit egare af Alkvettern, och att vid en syn, som nämden tre år förut hållit mellan torpet Kölebråten (nuvarande hemmanet Esphöjden) och Alkvettern, som då ännu egdes af jungfru Brita på Pinetorp, hade en vid namn Ener eller Einar bott vid Alkvettern[3], samt att denne och en jungfru Britas »rättare» Håkan Andersson varit hennes ombud vid synen.

Jungfru Brita, som Fernow förmodar varit i slägtskap med Bo Ribbing, var sannolikt ingen annan än hans yngsta syster *Brita Ribbing,* född julafton 1561 på Fästered i Finnekumla socken af Elfsborgs län. Hennes dödsår uppgifves ej i adelns ättartaflor, men torde ha infallit mellan ofvanberörda båda syner 1630—1633. Hon afled ogift och Alkvettern öfvergick genom arf och måhända äfven genom köp till hennes nyssnämde broder, hvars »landbofogde» Erik Bengtsson jemväl vid häradstinget 27 April 1635 förde talan angående Alkvetterns egoområde.

Hvarest gården »Pinetorp» varit belägen är vanskligt att uppgifva, så vida man icke får antaga att det är samma Pintorp, som funnits i Södermanland och efter riksrådet frih. Erik Gyllenstjerna, f. 1602, d. 1657, hvilken der uppförde en slottslik åbyggnad, blifvit kalladt *Eriksberg.* Denne Eriks fader Karl Gyllenstjerna hade 3:ne systrar, hvilka alla voro gifta med bröder till jungfru Brita. En af dessa systrar *Marina Gyllenstjerna,* d. 1602, var gift med ofvannämde Bo Ribbing i hans första gifte. Om Brita sjelf eller någon af hennes fränder Gyllenstjerna omkring 1630 varit egare af nämde Pintorp har utg. sig icke bekant, men detta hindrar dock ej att Brita der kunnat vara boende[4].

Ståthållaren *Bo Ribbing,* f. 1560, afled 1640 utan att efterlemna bröstarfvingar. Alkvettern öfvergick då till hans syskonbarn, af hvilka brorsdottern *Elisabet Ribbing,* hertig Karl Filips enka[5] och omgift med häradshöfdingen, senare landshöfdingen *Knut Nilsson Lilliehöök,* död på

[1] Sandbergska saml., litt. GG, fol. 1382, i Kammararkivet.

[2] Meddeladt här ofvan sid. 156.

[3] Denne Einar nämnes äfven vid andra tillfällen såsom åbo på Alkvettern; jfr sid. 78. 111 här ofvan.

[4] I Hössna socken af Elfsborgs län finnes ett mindre boställshemman *Pinebo,* beläget omkring en mil norrut från Fästered. Det kan ock vara möjligt att man här bör söka det forna Pinetorp, der »jungfru Brita» varit boende.

[5] Jfr sid. 136 här ofvan.

1660-talet, blef gårdens egare. På Karlskoga häradsting 12 November 1657 vittnade nämden att å Alkvetterns säte- och afvelsgård, tillhörig nämde Knut Lilliehöök, »funnos inom dess rå och rör följande torp och nybyggen belägna, nämligen *Skattkärrsedet*, *Löfbacken*, *Hult*, *Rishöjden*, *Runsåsen*, *Kyrkosten* och *Åkeviken*, som alla voro nu skattlagda, samt *Jägeråsen*, *Välliemo* och *Bjurvik*, som intet voro ännu skattlagda».

Vid ett följande ting »anno 1659 den 31 och 32 Maj», då landshöfdingen *Abraham Leijonhufvud* äfven varit närvarande, »begärde *Kerstin Israelsdotter*[1] rättens attest om *Knappeforsen*, en kronoström, der hr Knut Lilliehöök vill låta *bygga hammar;* så emedan nämden och hela tingsallmogen vittnade, att om någon hammar skulle der byggas, då blefve hela skogsbygden förderfvad derigenom; hvarföre kunde denne rätten här till intet åtgöra, utan remittera till det kongl. Bergskollegium, der hr Lilliehöök må söka».

Ett par år senare, vid tinget 18 och 19 November 1661 i Bo(hult?) »beviljades *syn* emellan välborne hr Knut Lilliehööks sätesgård *Alkvettern* frälse, och kronotorparne *Linnehöjden* och *Spjutberg* på östra sidan samt *Herrsjötorp* (och) *Herrnäs* (på) vestra sidan; och detta af hel nämd efter hr Lilliehööks fullmäktig väl:d Engelbrekt Reben i Örebro och å hans vägnar *h:o Kerstin Israelsdotters på Alkvettern* begäran».

Sedan Knut Lilliehöök aflidit, öfvergick Alkvettern till sonen, öfverstelöjtnanten *Nils Knutsson Lilliehöök*, f. 1630, d. 1692, som redan 2 Augusti 1665 genom ett förpantningsbref öfverlät gården med tillhörigheter på 40 års arrende- och nyttjanderätt till bergsfogden *Elias Larsson Linderoth*. Sedan denne, såsom varande ofrälse man, genom k. resolution 28 Februari 1679 erhållit tillstånd att under full eganderätt besitta godset, erhöll han 25 Juni samma år Lilliehööks fullständiga köpebref derå. Ehuru Knut Lilliehöök redan i medlet af 1650-talet erhållit säterifrihet för Alkvettern, var det dock Linderoth som gjorde gården till herresäte i egentlig mening. Han bygde derjemte 1666 *Lanfors öfre* och 1687 *Lanfors nedre* hammar, samt grundlade för öfrigt den framstående betydenhet, som godset numera eger. Outtröttligt verksam och påpasslig, då det gälde att bevaka sina intressen, var han icke alltid så nogräknad om de medel han använde för vinnande af framgång. Adlad *Linroth* samtidigt med sitt frånfälle, vid öfver 70 års ålder, i början af 1691. Sex efterlemnade söner uppräknas jemväl i adelsbrefvet, som är dateradt 17 Februari samma år.

Björkborns bruk anlades 1639 på *Backa* hemmans egor af befallningsmannen *Mårten Drost*. Angående denna bruksanläggning fördes under de första åren en förbittrad strid mellan Drost och assessor Dober, som innehade det angränsande Bo hemman. Denna strid pågick under flera år både vid häradsrätt och hofrätt, samt öfvergick en gång nära nog till våldsamheter. Ursprungligen synes parterna ha varit öfverens om att gemensamt förvärfva sig eganderätten till Backa och Bo hemman för att anlägga nya bruk o. s. v., men öfverenskommelsen blef snart bruten och den ene parten skulle derför på ett eller annat sätt »stukas» af den andre. Ingendera kunde dock tillkämpa sig en afgörande seger. Emellertid bygdes hammaren färdig och smidet drefs der några år, hvarefter dåvarande

---

[1] Hustru till *Per Svensson* i Alkvettern, omtalad sid. 215.

regeringsrådet i Pomern *Johan Nicodemi Lillieström* 1648 inköpte »af f. d. befallningsmannen Mårten Drost den hammar, som han på Backa egor bygt och upprättat hafver, med allt det dertill hörer». Då Lilliesström samtidigt äfven förvärfvade Bo-hemmanet, hänvisas i öfrigt till hvad derom förekommer längre fram.

Bofors bruk anlades, enligt hvad förut blifvit antydt[1], på grund af Bergsembetets privilegium 24 November 1646, å egorna till hemmanet *Bo.* Detta hemman, tillika med hemmanen Gälleråsen och Stensviken i Karlskoga samt Bergsjö och Bergsjötorp i Varnums socken, egdes under hertig Karls tid såsom frälse af riksrådet *Ture Bjelke*[2]. Samtliga dessa hemman blefvo efter hans afrättning i Linköping 1600 indragna till kronan och redan i 1601 års fogdehandling redovisade som vanliga kronohemman. De äro säkert lika gamla till sitt ursprung, som hertig Karls egna arfhemman Backa, Brickegården och Stolpetorp, hvilka, enligt hvad förut är visadt[3], i senare hälften af 1400-talet förvärfvats af Sten Sture den äldre. Efter nyssnämda indragning var Bo hemman krono endast en kort tid, intill dess detsamma, tillika med Gälleråsen och Bjelkes öfriga hemman härstädes, genom Karls bref 1 Juli 1603 återstäldes till Bjelkes enka *Margreta Sture* och hennes barn, med den gamla frälserätten. Efter Margretas död 1617 öfvergingo dessa hemman till hennes måg, riksdrotset *Gabriel Gustafsson Oxenstjerna,* som 1625 bortbytte desamma till kronan mot »gods igen i Upland», hvarigenom de ånyo blefvo kronohemman[4]. Sedermera köptes Bo hemman till *skatte* 10 Mars 1630 af förut nämde häradshöfdingen och assessorn *Peter Dober,* som vid häradstinget 8 Juli samma år lät uppbjuda detsamma första gången (sid. 156).

Denne egare försummade icke att bevaka sitt nyförvärfvade hemmans intressen och rättigheter. Redan följande år (1631) vid det ting, som synes hafva hållits 4 Juli[5]

»Steegh och samme dagh vpp Erligh och Veelachtadh man Petter Dober Assessor vthj then konungzlige hofrätt vthj Åbo, och tillspordhe tingzalmogen så wäl innan Nämpd som vthan, om någen wijste besked hurulundhe *Fiskiesiöengen medh fiskett är kommit vndan Boo,* den gårdhen han af H. K. M:t kiöpt hafuer, och vnder Aggerudh och på huad tidh thz är skeedt, och om icke samme ängh och fiske watn hafue alltidh tillförene legat till Boo. Så stegh vp en gammall gråhårig Nämpdeman, Nils i Gälleråsen widh nampn, och berättadhe att be:te ängh och fiske hafua af åller och vrminne legatt vnder Boo intil thes Olof i Aggerudh, gamble Ländzmannen, för 27 år seden kom thz der ifrån, sålundha, att fogden och laghläsaren hafue stemmpt syn

[1] Jfr Dahls beskrifning, sid. 28 här ofvan.

[2] Då Fernow säger (jfr sid. 3) att Bjelkes dopnamn i Karlskoga dombok 1631 är så otydligt skrifvet, att han ej kunnat rätt skilja antingen det är *Ture* eller *Knut,* vittnar detta yttrande icke fördelaktigt om hans förmåga att läsa — innantill. Ingen, med någon vana vid gammal skrift, kan misstaga sig derpå att namnet är »*Thure*». Utg. tillåter sig att i det följande ordagrant intaga hela det ifrågavarande domboksutdraget, då detsamma berör forna eganderättsförhållanden och derjemte är en ganska intressant kulturbild.

[3] Jfr sid. 36, 37 här ofvan.

[4] Se härom sid. 74, 75.

[5] Månadens namn är nemligen uteglömdt i protokollet.

dijt, men effter af åller och vrminne hafuer legat vnder Boo, kundhe dem der ifrån inthz döma, vthan allenest ofuetalte them på Boo bodde. att the ther medh wille gifua sigh till fridz, thett och flere godhe män wittnadhe och bekiendhe i sannigh wara. Sedan steegh vp Bondhe i Vtterbeck och berättadhe att för än synen skulle gå, badh lagläsarenn honom, effter han och bodde på Bo, dett han på sin Suers vägnar skull draga till Jordägandhe, som war på den tidhen S. Thure Bielkes Enckiefruu, och anmodha henne dett hon ägerna försuara wille, och när Bonde kom till Arboga, der Frun war, kundhe hwarken Frun eller någon hennes man till saken giöra, effter som hon på den tidhen uar i Onådhe och gotzen antingen Confiscerade eller possessis till enn tidh Suspensa. Der medh drogh Bondhe heem och gick synen der effter ann, som bemält är, och berättadhe Nils i Gälleråsen, om the icke hafue ther om förlichtz hafue, engen medh fiske inthz kommett vnder Aggerudh. Här vppå begärde W:d Doberus een wittnes skrifft, hwilken honom af rätten bewilliades.»

Dober var derjemte angelägen att förvärfva sig ytterligare fastigheter till det hemman han förut inköpt. Vid samma ting, som föregående sak behandlades, afslöts i sådant syfte äfven följande öfverenskommelse:

»Blef samme dag emellan v:d Petrum Dober och Peder i Backa, så vid tinget och för rätta förenat, att emedan Peder i Backa, *hvilken nu på Backa boendes är och det besitter,* uppdrager v:d Petter Dober sin rättighet att köpa be:te Backa af H. K. M:t, så lofvade deremot v:d Petrus Dober, att Peder i sin lifstid be:te Backa besitta må, och hans barn efter honom till en behaglig tid.»

Kort härefter skatteköpte Dober både hemmanet *Backa*, som var konungens arf och eget, samt kronohemmanet *Fisksjön.* Huru han för öfrigt temligen sjelfrådigt ville tillgodose sina intressen både i ett och annat hänseende, torde med önskvärd tydlighet framgå af nedanstående utdrag ur domboken för 22 Juni 1640:

»Än framsteg för sittande rätten hedersamma matrona, *hustro Kerstin,* Petri Dobers på Bo i Karlskoga, och med bref under edsvurne nämdemäns namn och bomärken, samt deras muntlige vittne, som nu för rätta såte, beviste att en syn var den 15 Juni år 1636 hållen emellan förbe:te *Bo och Bredegården* på några *skogsängar* och med det samma rör upprättade, som skulle derefter vara byaskillnad; fliteligen begärandes, att, efter i rättan tid icke var af vederparterne lagligen vadt (vädjadt) under landssyn, rätten ville nu efter nämdens aflagde ed om sin rätta syn konfirmera detta, som gjordt var, med en rättmätig sentens och dom. Så ändock de sju i nämden, som nu för rätta såto [efter en af de andre fem var vederdeloman, tvänne döde och tvänne utur nämden komne] väl ville med ed tillstå, att detta å tinget och i Bredegårdsboernes närvaro, samt med deras samtycke voro kallade att gå, såsom de ock hafva gått den synen och efter lag svärja att de hafva rätt synt; likväl kunde nu icke detta hvarken dem tillåtas eller der på dom gifvas för efterföljande skäl: 1) *att icke en annan judex hafver dömt denne synen böra gås, än den som saken sjelf angick;* 2) att hvarken landshöfdingen eller befallningsmannen hafva varit tillstädes och på kronones vägnar antingen försvarat Bredegårds förre häfd, som krono är, eller nämdt halfva nämd med herr assessoren, som dock hade bort ske efter det 15 kap. i Jorda B., item

8 och 16 kap. i Byggn. B.; 3) att icke heller annan nämd togs än den, som var i grannskap med domaren; 4) att hvarken landshöfdingen eller befallningsmannen hafva varit tillsagde eller vetat, när synemännerna hade ängarna besigtigat, och af dem hört att krono var fällt, efter det 8 kap. Byggn. B.: 5) att synemännerna icke hafva svurit och vittnat å förste ting; utan blef så för denne gången afsagdt än en laga syn kan beviljas af en domare, som saken ej angår, om eljest icke urminnes häfd förhindrar, att gås af tolfmän, som bägge parterne begära efter lag. Och det assessor Petrus Dober och befallningsman Mårten Drost hafva varit och än äre tvistige sins emellom, vill landshöfdingen skaffa en annan uti hans ställe, som på kronones vägnar svarar.»

Vid nästföljande ting 15 April 1641

»begärde Petrus Dober att rätten ville med lag skilja honom och Oluf i Bredegården åt, som hade sins emellan tvist om någre *skogsängar,* efter som å nästhållne ting icke kunde dömas på den synen, som häradsnämd för 5 år sedan der giek. Och alldenstund hvarken urminnes häfd eller någre skäl uppvisas kunde, som en laga syn hindra måtte: dy vardt den dem beviljadt att gås efter Permessan, och begärde Doberus då straxt på sin sida halfve bergslagsnämd[1], dock åtrades och nämde sedan en half nämd ifrån Nerike, som närmare kunne vara. Oluf fordrade halfva nämd ifrån Visnum.»

Omedelbart förut innan dessa båda parter sålunda blifvit ense om ny syn angående deras tvistiga ängar, uppträdde Dober inför domstolen på ett honom synnerligen karakteriserande sätt, som icke bättre torde kunna återgifvas än med protokollets egna ord:

»Framträdde den kongl. hofrättens i Jönköping assessor s:r Petrus Dober och stälde till rätten den frågan: om han, såsom en Sveriges rikes undersåtare, måtte njuta Sveriges beskrefne lag och kongl. bref till godo, så väl som andre i riket? Der till på rättens vägnar blef svaradt, att ingen af dem, som för rätta såto, visste annat säja och tillstå, än han ju måtte dem njuta. Efter hvilket svar han presenterade några vidimerade kopier af salig hos (Gud) och högloflig i åminnelse kon. Gustaf Adolfs och H. K. M:t vår allernådigste utkorade drottnings och arffurstinnas, samt den högl. kongl. regeringens bref, deruti förmäldes huru såsom efterskrefne kronogårdar *Bo, Backa* och *Fiskesjön* uti Karlskoga socken voro honom för en viss summa penningar *försålde under skattemanna börd och rättighet,* der uppå han kallade fram sina landbor, Hans i Fiskesjön och Klemet i Backa, tillsäjandes dem, att emedan de i sex år der på sutit hafva, och *han ville nu sjelf bruka sin jord:* ty skulle de träda af hemmanen i nästkommande midfasto efter lag. I hvilket sine be:te landbor, tillika med befallningsmannen Mårten Drost invände: *härmed præjudiceras Karlskoga sockens välfångne privilegier* och den kongl. regeringens vilja och befallning, som skola hafva sagdt, att bönderna ingalunda måtte drifvas, så länge de kunna göra der rätt för sig[2]. Ytterligare tilltalte ock Petrus Dober Mårten Drost om *en hammar,* som han hade satt uppå be:te *Backa ström* och det skogen var af honom åverkad, hvilket han, (Drost) åter ville försvara med det kongl. Bergsamtets bref, som han

[1] Från Filipstads bergslag.
[2] Jfr sid. 210 och der anförda 1639 och 1647 års resolutioner härom.

der på för tu år sedan fått hade. Och offererade sig Petrus Dober att lösa af Mårten hammaren efter mätismanna ordom och bruka honom sjelf så väl som en annan och derjemte bygga flere der lägenhet kan falla, kronan till godo. Rätten kunde intet mera tillgöra, än attestera så vara å bägge sidorna talt, och remittera det till höga öfverhetens nådiga resolution och förklaring.»

Den höga ton Dober sålunda anslog, särskildt mot sina båda landbor Klemet i Backa och Hans eller Johan i Fiskesjön, torde ha blifvit betydligt nedstämd, då dessa några månader derefter till sitt försvar kunde åberopa den k. regeringens bref till landshöfdingen Olof Stake af 27 Juli 1641, hvarigenom denne befaldes att »bönderne vid hemmanen handhafva, allvarligen tillhållandes merbemälte Dober, det han dem här emot intet hinder eller men tillfogar». Dober förelades derjemte att, emedan han berörda »hemman på en vrång och orätt berättelse förvärfvat», åter *afstå desamma till kronan,* »antingen mot vederlag i gårdar på någon annan ort här i riket eller ock restitution af sina utlagda penningar».

Dober ville dock ej godvilligt släppa sina hemman, hvilket åter föranledde en häftig tvist mellan honom och kronans befallningsman, hvarom några utdrag ur domböckerna här nedan meddelas till närmare belysning af det tillvägagående, som tvänne af bygdens stormän ansågo sig böra begagna för att slita sina stridigheter:

»Anno 1642 d. 27 Septembris vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti Fors i Kroppa socken; närvarandes bergmästaren ärlig och väl:d *Sten Andersson* med befallningsmannen ärlig och välförståndig Mårten Drost, och desse tolf bolfaste och edsvorne socknens nämdemän.» — — —

»Då sedan välbe:te Sten Anderssons[1] fullmakt (blifvit) uppläsen, af det innehåll, att han landshöfdingens ställe så länge företräda skulle, som den saken emellan den kongl. hofrättens i Göta riket, assessorem ärlig, välvise och lagfarne Petrum Doberum, och kronones befallningsman uti bergslagen och Karlskoga socken, ärlig och förståndig Mårten Drost, vore skärskådad och afdömd, framträdde välbe:te Peter Dober och i förstone försporde sig, om det skulle honom uti denne hans aktion framdeles falla till hinders och men, att tinget icke var satt innan härads eller så tidigt lyst, som det efter lag borde; der på rätten först exponerade huruledes han dertill intet var vållande, samt hvad nödige orsaker hade landshöfdingen här till bragt, att sålunda derom disponera, sedan ock frågade, om svaranden hade något härutinnan sig att difficultera? Som han svarade: nej, jäfvade Peter Dober dernäst en i nämden, Oluf Eskilsson i Bredegården be:d, väldugen vara, för den kontroversia dem emellan hänger om några ängar, och att han i gången wärtige sak[2] är med intresserad, derföre honom befalltes bortgånga så länge detta målet slets och sättes efter aflagdan ed i hans stad Mats Jordansson i Brickegården. Och ställde så Peter Dober sin klagan fram såsom följande klagoskrift lyder:

---

[1] I protokollet står här visserligen *Erik Gustafsson,* men detta är uppenbarligen ett skriffel, då Sten Andersson nämnes i protokollets ingress, och han för öfrigt hade landshöfdingen Karl Bondes fullmakt att i vissa fall vara hans ställföreträdare.

[2] I den nu anhängiggjorda saken.

Eder så samtligen som synnerligen kan jag uppå det klageligaste ödmjukeligen här jemte ej obemält låta, huru närvarandes min vederpart och förföljare Mårten Drost, som nu en rund tid bortåt samt med några andre, emot Guds och Sveriges rikes lag, och allan kristelig kärlek i margchanda måtto, stått och traktat efter min skada och förderf. Särdeles till att undgå mig min välfångne egendom och skattegårdar, Backa och Fiskesjön benämde, som jag af H. Kongl. Maj:t och den högtbetrodde kongl. regeringen lagligen och redeligen för mine rede utlagde penningar köpt hafver, utan nu d. 9 Augusti näst förleden till öfverflöd understått sig i min frånvaro af lutter hat, gammal afund och illvilja och förtret, uppå min åker och mark att bedrifva och begå ett groft och otillbörligit våldsverk icke allenast uppå mitt arbetsfolk utan ock jemväl på min egen hustro, det nämligen i så måtto, att han uppå förbe:te dag, [när han tillförene grant hafver ransakat och för kunskapa låtit hvad tid min hustru ville uppskära låta sin råg, som hon efter bonden Klemets för rätta lagliga afsägning uppå Backa gärdet utsått hade] hafver han samkat sig en hop med allmoge både af sine egne hammarsmeder, kolare och andra, så väl som af socknens invånare, somlige godvilligen, somlige med trug, dem hafver han hemligen lagt och fördöljt uti skogen sig till undsättning och hjelp, rede aftalt med dem när de skulle framträda och der till gifvit dem lösen, sjelfver ridit vägen fram om Backa, och låts som han intet hade ernat sig dit! Straxt smugit sig hemligen tillbaka, och i gården der hållit sig lönligen, budit bonden Klemet skicka ut sitt folk och begynna skära uppå min råg, der med han kunde deste förr utlocka mitt folk, som intet af hans anslag visste. När då hustrun med sitt arbetsfolk kommer uppå gärdet och begynner låta skära, strax kommer Mårten Drost utlöpandes, hafvandes en masserunnen pregel[1] under skörtet och sitt svärd ut med sidan, går så genast på mine barns præceptorem, begynnandes att slå uppå honom. Men efter det icke ville så väl taga som han ville, blottar han sitt svärd och slår honom der med huden full, sedan efter min hustru och de andre som en rasande menniska, slår och dänger henne den ene blånaden efter den andre, som mången redelig både mans- och qvinsperson icke utan stor medynkan synt och sett hafve, förer dem der med våldsamligen åt fängelse, slår och trakterar dem utan all försyn med värjan lika som ogerningsmän, tagandes dem ifrån deras mat och tälgknifvar, och hafver dem sedan hufvudstupa i hålet, blyges ock icke att fatta min hustru vid armen och draga uppå kistetrappan, hafvandes henne sedan skamligen der utföre.

Der till Mårten Drost svarade, att förr än be:de Backa gård vardt köpt, hade han och Peter Dober varit öfverens, att tillsammans bygga en hammar på dess egor, der på ock socknemännerna efter deras begäran, höggo dem bådom timmer der sammastädes. Men som Peter Dober något der efter förde sin anpart bort till Bo, och der hos lät förstå, det gården var af honom köpt, blef den ackorden om intet. Och när socknen hade sina klagomål underdånigst andragit för den högtärade kongl. regeringen uti Örebro 1639, gafs socknen det beskedet, att såsom Peter Dober hade på orätt berättelse emot socknens privilegier köpt den gården Backa, så

[1] Torde ha varit en käpp af masurbjörk eller ock en s. k. *sveg,* ett i forna tider mycket ofta å brukskontoren användt straffredskap.

skulle han ock den afstå, och antingen andre på annan ort här i riket till vederlag eller ock sine utlagde penningar igentaga, der uppå riksens General bergsembete hafver gifvit Mårten tillstånd att allena för sig upprätta förb:de hammar å Backa egor, såsom han ock gjort hafver. Sedan när Peter Dober i fjor hade sagt bonden af gården, skref hans nåde herr Karl Bonde till Mårten Drost ifrån Hälleforsen d. 7 Juni nästförledne, befallandes honom att han ingalunda skulle det tillstädja bönderna i Fiskesjön och Backa måtte afdrifvas, der af han låter en kopia tillställas Peter Dober. Något derefter uti Julio d. 27 hade ock H. Kongl. Maj:ts vår allernådigste utkorade drottning nådigst meddelat samma bönder på deras klagan bref till landshöfdingen välb. Oluf Stake, att han dem vid hemmanen handhafva skulle, så och allvarligen tillhålla Peter Dober, det han dem der emot intet hinder och men tillfogade, utan efter förrige afskedet söker sig å någon annan ort här i riket vederlag eller anammade sina utlagde penningar igen. Emot hvilka förbud, emedan Peter Dober gick i fjor och sådde i Backa, och nu i år på den dagen som förenämd är, nämliga d. 9 Augusti, ville der skära, som han ock skar med en hop arbetsfolk, låtandes der med se, att han icke aktade något förbud; dy hafver honom Mårten ej synts annat till råda än med någras tillhjelp uppå kronones vägnar taga dem fast och förvara dem i kistan, till vidare besked ifrån h. n:de landshöfdingen. Dock icke således burit sig åt som Peter Dober klagade, utan som vittnen skulle nogsamt veta att säja och betyga. Eljest hade ock han der emot att klaga der utöfver, att förutan det Peter Dober med sin hustru hade således, som förb:t är gjort emot förbud, hafver ock han dagen näst efter låtit bryta upp kronones fängelse och låtit dem som insatte voro tagas ut olagligen, och än der utöfver gifvit honom elak mun och skällsord.

När här uppå vardt frågadt, hvilka och hvarest de vittnen voro, som Mårten Drost sköt sig uppå, gaf han till svars, att han ej hade dem här tillstädes. Hvarföre blef ransakningen å detta stället upphäfven och beslöts, att parterne skulle möta tingsrätten med hvar sina vittnen inne i socken tredje dagen näst efter.»

»Der i prestgården producerades bägge parternes vittnen», heter det vidare i protokollet. Dessa vittnen, till antalet 7, afhördes alla på ed, men deras ganska vidlyftiga berättelser torde här kunna förbigås. Härefter fortsätter protokollet sålunda:

»Näst detta pröfvades också, af hvilken och huruledes kistan blef uppbruten, och befans att Peter Dobers hustru kom om morgonen med sin piga Lisbet Joensdotter att gifva dem som innesåto mat, och då befalde hon pigan bryta upp sinkan, det hon gjorde med en stör.

Som nu sålunda som föreskrifvet är var klagadt och svaradt, jemväl och hvardera partens skäl och vittnen ransakade och af samtlige rätten öfvervägade voro, beslöts ändtligen att härutinnan skulle sententieras och dömas såsom följer:

Alldenstund af actis probatis finnes,

1. Att ehuruväl Peter Dober hafver köpt gården Backa af kronan, och efter H. Kongl. Maj:ts samt den högtärade kongl. regeringens nådige vilje och resolution icke ännu bekommit antingen vederlag eller sina ut-

lagde penningar, likväl emedan der hos af högstbe:te H. Kongl. Maj:t och den högl. regeringen hafver varit be:te Peter Dober allvarligen befalt, att låta bonden sitta odrifven och icke göra honom något hinder eller men, och han dock med sående och skärande häremot brutit hafver: dy kändes han skyldig att böta derföre 40 mark efter det 32 kap. Kon. B. L. L.

2. Att ändock Mårten Drost, såsom beställer kronones tjenare och fogde, efter fången befallning hade fog och skäl med att på höga öfverhetenes vägnar handhafva bonden vid gården, likväl emedan det icke annorledes är till förståendes, än som Sveriges lag och konungs eder förmå, och han tillika med dem, som i flock och farnöte voro, nämligen Gunnar Jönsson, Oluf Eskilsson, Nils Gunnarsson, Nils Skomakare, Lars Joensson, Jochim Joensson och Johan Hybers, hafver slik våldsverkan, som in actis finnes, tvärt deremot gjort och föröfvat: dy kan denne underrätten icke befria dem (från?) konungs edsöres brott, efter det 20 kap. Edsöres B. L. L.

3. Att Peter Dobers hustru hafver kallat med hastigt mode Mårten Drost tjuf och skälm och sedan horkarl: dy erkänner rätten Peter Dober ega böta för oqvädinsord 6 mark efter det 43 kap. Tingm. B. L. L. Dem andra (oqvädinsorden), som äre Guds ords och sakramentsföraktare, samt Calvinisk hund remitterandes till *forum ecclesiasticum*.

4. Att ock Mårten Drost i hastighet kallade Peter Dobers hustru hora, derföre eger han böta 3 mark efter förbe:te kap.

5. Att Peter Dobers hustru hafver befalt och låtit sin piga Lisbet Joensdotter bryta upp kistan eller kronones fängelse, efter den är qvinsperson, som lagen i edsöre räknar lika med öfvermaga, och hon eljest för viljagärd i dråpmålom böter allenast vådabot 20 mark: dy synes ock denne underrätten likast, att för detta fängelsebrytande böte sammaledes 20 mark efter det 11 kap. dråp. will. L. L., dock underdån- och ödmjukeligast hemställandes detta den högl. kongl. Hofrätten, till hans nådige resolution och förklaring.»

Vid ett följande ting, 25 Augusti 1643, i närvaro af så väl landshöfdingen *Karl Bonde* som bergmästaren Sten Andersson, »då ibland andra ärender, som der för händer hades, h. nåde landshöfdingen förehölt rätten, att den saken, som i fjor d. 27 Septembris passerade emellan den kongl. hofrättsassessoren väl:d Pet. Doberum och fogden välförståndig Mårten Drost, skulle åter nu, efter den kongl. Hofrättens der på utgångne resolution, ransakas på nytt, spörjandes i begynnelsen Peter Dober till, huru han ville bevisa Mårten Drost hafva gjort hans folk våldsverkan af gammal afund, efter som uti den kongl. Hofrättens relation om häradsdomen står? Peter Dober förvägrade sig i förstone vilja och böra nu svara der till, och sade sig blifva vid den kongl. hofrätts resolution, der efter han ville bevisa det honom är pålagdt och Mårten Drost måtte bevisa det honom vidkommer; dock tillböds omsider det han nekat hade med desse skäl, som nu följer:

1. Mårten Drost, att han hafver skaffat sig det kongl. Bergsembetets bref på Backa land och ström sedan han Dober hade köpt samma gård af kronan.

2. Att Mårten Drost hafver ene reso öfverfallit honom med hot och undsägning på Kroppan för det de hafva begynt träta om samma gård.

3. Att Mårten Drost hafver andre gången öfverfallit honom i Karlskoga prestegård med onda ord för det samma, der uppå han ville få vittnesbörd.

Mårten Drost nekade der till med efterföljande skäl:

1. Att Peter Dober och han begynte vänligen talas vid huru de skulle tillsammans bygga hammar här i socknen, och som Peter Dober begärde att det måtte ske uti Bo ström, ville Mårten Drost det icke, efter han visste att Dober hade redan köpt Bo gård 1630, utan tillböd det göra på Backa egor, emedan det var krono, och således ingen närmare än den andra. Peter Dober var der med nöjd. Talte så båda med bönderna i socknen att de skulle hugga dem timmer der till. När det var gjordt, lät Peter Dober förstå att han då hade köpt Backa gård med, honom ovetandes, hvilket var skedt år 1635 uti Augusti; der efter ryggade Mårten sitt löfte om byggningen och värfvade sig allena det kongl. Bergsamtets bref deruppå.

2. Att Peter Dober begynte träta på honom i Karlskoga prestegård för det han hade tagit hans ström och blef der så med onda ord förargad, att

3. Mårten Drost derföre trätte på honom igen, när han fann honom på Kroppan.

1. Sedan det i den kongl. Hofrättens resolution pålägges Mårten Drost att skäligen och med vittne bevisa på hvad tid och dag han efter landshöfdingens befallning förbjöd Dober så Backa gård:

Beviste Mårten Drost med landshöfdingen välb. Oluf Stakes vittnessedel, att han fick muntlig befallning der på vid mönstringen uti Kristinehamn för pingesdagshelgen[1], och säger sig hafva tillsagt Peter Dobers hustru der om strax der efter. Bonden i Backa säger sig hafva fått sedel af välb. landshöfdingen på samma tid och låtit den levereras Peter Dobers hustru genom fjerdingsmannen Gunnar i Bredegården, det han sannar; men Peter Dobers hustru vill det icke tillstå. Eljest bekänner hon väl sig hafva fått en förbudssedel af h. nåde välb. herr Karl Bonde, daterad Hälleforsen d. 7 Juni 1641[1], så ock en kopia af h. nådes bref till Mårten Drost om detsamma[1].

2. Att Peter Dober skall bevisa med vittne och skäl om gården Backa var sådd före eller sedan han var förbuden:

Derpå uppviste han tvänne landshöfdingen välb. Oluf Stakes bref, ett dateradt Karlsberg d. 18 Augusti och undfånget d. 19 Augusti år 1641[1], det andra ock ifrån Karlsberg d. 20 Augusti och bekommit d. 21 ejusdem, der inne en kopia af H. K. M:ts bref om samma gård, dat. Stockholm den 27 Juli 1641[1]. Två dagar förr än det första brefvet ficks, säger Peter Dober sig hafva sått, men hade icke vittnen som visste præcise nämna dagen, utan nämden berättade väl då hafva varit rätta sädestiden på det året; dock var vid förre ransakningen än ett landshöfdingens bref der om (vist för) rätten, som hafver varit gifvet i Karlstad d. 1 Juli 1641[1].

3. Att Peter Dober skall med vittne bevisa, att honom var tillåtet uppskära säden på Backa gärde, på hvad tid och af hvilken:

Om detta sköt han sig på h. n. välb. herr Karl Bonde, hvilken sig der på således förklarade, att när Peter Dober kom till honom med sin hustru uti Örebro dagen efter perlementet var skedt, och hade klagat sin sak och frå-

---

[1] I protokollet förekommer å flera ställen: »hvars kopia här bifogad är sub litt. A», till och med G, men då dessa kopior icke finnas bilagda, utan förmodligen ingått till hofrätten, ha dessa hänvisningar här uteslutits.

gade om rågen, hvilken den nu skulle skära, gafs honom det svaret, att han kunde låta det göra, men låta stå säden till rätta.

4. Att det skall ransakas, hvilken säden med tillstånd sedan behållit hafver:

Om detta vedergicks och bekändes, att säden är blifven hos Peter Dober, efter ingen hafver sedan på henne talat.

5. Att Mårten Drost skall skäligen bevisa sig hafva haft befallning således att handla, af hvem och på hvad tid han den befallning bekommit hafver:

Dertill svarade han, att han hafver icke fuller fått befallning att slå, utan att hålla hand öfver bonden, att han måtte blifva vid gården efter H. K. M:ts bref.»

Härmed afslutas Häradsrättens vidlyftiga ransakningsprotokoll angående detta ärende; men nästan omedelbart härefter »framträdde för rätten den kongl. Götarikes hofrättsassessor, högvise och väl:d Peter Dober, gifvandes klageligen tillkänna, huru som hans soekneman Bertil Simonsson i Agen hade i nästförledne vår uti Dufvedalen berättat och sagdt, att *hans hustru är kommen uti ryktet för deras barns præceptor, Daniel* be:d, såsom skulle de icke hafva haft ett lofligit umgänge med hvarandra, med begäran, att emedan han för sin person på så lång tid och de åtskillige orter, som de hafva varit uti äktenskap och vistats, aldrig hafver sett, märkt eller förnummit det ringaste mankera på hennes trohet emot sig till denne dag, rätten ville då taga denna saken till förhör och henne afhjelpa med lag, på det han måtte veta om hans hustru vore dertill skyldig eller icke, och der något brott vore, der på följa kunde det straff som vederbör».

Efter en temligen vidlyftig ransakning befanns saken resultera sig i en ganska vanlig sqvallerhistoria, som församlingens kapellan, hr *Zacharias Olai*, särskildt mödat sig att utsprida; »och efter omröstande beslöts ändtligen här utöfver således, att emedan ingen hafver funnits, som ofvanbe:te uti rykte komne personer, hustru Kirstin och Daniel, någon oära hafver kunnat eller velat öfvertyga: dy böra de för samma lösa tal och rykte vara frie vid 40 marks vite, det den utgifva skall, som oftare härom utan bättre skäl och tyg rörandes varder. Men hr Zacharias, som öfvertygad är, att hafva detta talet fört, och icke hafver kunnat lagligen ifrån sig leda, vare saker till 40 mark efter det 20 kap. Tingm. B. L. L.».

Huruledes tvistefrågan mellan Dober och Drost slutligen afgjordes, är ej närmare kändt. För Dober torde dock saken hafva stält sig skäligen gynsamt, ty genom ett »vederlagsbref», dat. Stockholm 10 Maj 1647, fann drottning Kristina lämpligt, att »i anseende af den flitige och trogne tjenst», som Dober »gjort och bevist hafver», gifva honom för ofvanberörda hemman Backa och Fiskesjön »till vederlag den gården uti Småland och Sandseryds socken, *Åsen* be:d, *som han sjelf bor uppå,* såsom ock ett hans skattehemman uti Vermland och Karlskoga socken, *Bo* be:d, dem qvitt och fritt för alla der af gående vissa och ovissa utlagor; såsom ock frihet för utskrifning, skjuts- och gästning på den gården han sjelf bor uppå, uti sin och sin hustrus lifstid att njuta, bruka och oqvaldt behålla». Redan följande året sålde han hemmanet Bo, på sätt här nedan vidare omtalas. Huruledes Dober 1646 återvann Björkekärrsängen till Bo, omtalas sid. 190.

Peter Dober, som härefter icke förekommer i Karlskogabygdens annaler, afled 1662. Han blef gift 3 Januari 1630 med *Kerstin Jakobsdotter Klerck*, dotter af Jakob Klerck, guldsmed i Stockholm, och Anna Eriksdotter († 1682). Äldste sonen *Hans* döptes i Storkyrkan 2 Februari 1631[1]. Angående familjen i öfrigt saknas underrättelser.

För Mårten Drost torde deremot föregående sak hafva aflupit mindre fördelaktigt. Det är till och med sannolikt, att hans beteende som kronans ombud vid rågskörden å Backa gärde 9 Augusti 1642, påskyndat om icke föranledt hans afsked från innehafvande kronofogdetjenst, då, enligt hvad förut är omtaladt, Olof Olsson Bergsman redan 10 Juli 1645 erhöll Kammarkollegii fullmakt såsom hans efterträdare. Ungefär samtidigt med Dober sålde äfven Drost sin hammar vid Björkborn till samma köpare, hvarom följande besked kan erhållas af domboken:

Vid häradstinget 1 och 2 Mars 1652 i Karlskoga prestgård, »stadfästes efter Sveriges lag det jordeköp, som Hen:s Kongl. Maj:ts högtbetrodde man och secretarius status samt adsistentzråd vid Pomerske regeringen, ädel och välb. *Johan Nicodemii Lillieström* till Eka och Sandershagen, hade gjort med assessoren uti den kongl. Hofrätten i Jöneköping och vice lagmannen utöfver Vestergötland och Dal, väl:d Petro Dobero om *ett* hans *skattehemman* här i Karlskoga socken, *Bo* be:dt, för 700 rdr in specie och der ofvan uppå 4 alnar spanskt kläde till en äreklädning för honom Dobero och 1 silfkanua för diskretion till hans k. hustru, jemväl och om alla mobilierne på gården, som uti inventario finnes, för 168 rdr, efter som sjelfve fastebrefvet vidlöftigare utvisar».

»Än stadfästes efter Sveriges lag det köp, som välbe:te hr Johan Nicodemii Lillieström till Eka och Sandershagen hade gjort med fordom befallningsmannen väl:d Mårten Drost om hans *hammar*, som han uppå *Backa egor* här i Karlskoga socken bygdt och upprättat hafver, med allt det dertill hörer, som äre hammarsmedjan med allt sitt behållna och färdiga innandöme, samt *dammar*, *sågeqvarnen* och *boden* vid sjöänden, *masugnsrättigheten* dersammastädes, så ock *gården* med alla sina *hus och rödningar* samt hvad dertill lyder, för Tutusen riksdaler in specie, deraf han Drost straxt 500 rdr fick af kamereraren väl:d Arvid Persson, och var försäkrad om de andra 1,500: innan nästkommande Matthiæ 1649, dessförinnan brukandes hammaren sjelf att betala sin gäld med, dock så att han icke delabrerade eller förvärrade något af ty i deras köp var kommet, med mindre han ville betala skadan utan någon lagsökning, och icke taga der till kol eller kolved på Backa egor utan Lillieströms eller hans fullmäktiges lof och minne; men då vid Matthiæ tid ovägerligen afträda».

Nämde Lillieström, som sålunda förenade egendomarna Bo och Björkborn eller Backa i en egares hand, antog till sin arrendator *Georg Camitz*[2], som med kraftig och driftig verksamhet ganska väsentligt bidrog

---

[1] Se härom Autografsällskapets tidskrift för 1893, bil. sid. 40.

[2] Densamme som under 1660-talet för egen räkning grundlade *Degerfors* bruk (jfr sid. 29). Georg Camitz var under åren 1661—1673 s. k. borgerlig borgmästare i Kristinehamn, och uppgifves i denna egenskap ha varit en dugande man, som hade stort beröm och vid afskedstagandet beviljades 100 daler i årlig pension. Han afled 1687. — G. Lindberg, »Kristinehamn med omnejd», sid. 42.

till dessa bruks utveckling. Historien så väl härom som om brukens vidare öden tillhör dock framtiden att uppvisa. Här må endast tilläggas att *Lillieström*, som var född i Örebro 6 Mars 1597, var en son till Nicodemus Ahusen, som först var smed, sedan handlande och rådman der i staden. Efter en framgångsrik embetsmannaverksamhet blef sonen Johan adlad 12 Maj 1636. Denne afled 5 Mars 1657 såsom president i Pomerska regeringen och hofrätten[1].

Valåsen upptogs, såsom förut (sid. 46) är sagdt, 1584 af en nybyggare med namnet *Björn*, efter hvars frånfälle detta hemman öfvergick till sonen *Sven Björnsson*. Af Karlskoga dombok för 30 Augusti 1633 kan emellertid inhemtas, att då »inlades och för sittande rätten upplästes ett hans furstl. nåde pfaltzgrefvens och Sveriges rikes kammarråds köpebref, ärlig och förståndig *Arvid Bengtsson* 1631 den 28 Juni gifvet, lydandes huru de på K. M:ts vägnar för 22½ rdr hafva honom under *skattemans börd och rättighet* upplåtit och sålt ett fjerdedels hemman, Valåsen be:dt, i Karlskoga socken beläget, everldligen att njuta och behålla; såsom ock derjemte en skriftlig sämje och *förlikning emellan välbe:te Arvid och Sven Björnsson*, lydandes att de, som efterföljer, med hvarandra äro förenta och förlikte vordne nämligen, att Sven så här efter som här till skall i sin lifstid besitta hemmanet Valåsen, det häfda och bruka uti åker och äng och skatten af utgöra: deremot skall Arvid makt hafva *strömmen med skogen och fisket* sig till gagn och nytta bruka i Svens lifstid. Men der någon tillfogar den andre någon skada på hans ängar, skall han pligtad vara samma skada honom upprätta».

Omedelbart härefter uppfördes den första hammarsmedjan inom Karlskoga vid Valåsen af förenämde Arvid Bengtsson, som då var borgare och jemväl några år borgmästare i Örebro[2]. I slutet af 1630-talet sålde han det nyanlagda bruket till en annan borgare i Örebro, handlanden *Gerhard* eller *Gerdt Ysing*, bördig från Stade i Tyskland, som vid tingen under åren 1642 och 1643 erhöll 3:ne uppbud å »Valåsen med ström och hammar», men något fastebref derå omtalas icke i domboken. Deremot erhöll han 21 Maj 1647 kungl. »konfirmation» eller bekräftelse å 1631 års skatteköp af hemmanet.

Å tinget 9 Mars 1648 »hade fuller *Sven Björnsson* i Valåsen i Karlskoga socken och *Gerdt Ysing* i Örebro stad *en tvist* sins emellan *om*

---

[1] Anreps ättartaflor II: 753.

[2] *Arvid Bengtsson* afled 1652 i Oktober. Hans hustru *Ingeborg Olsdotter* dog före honom och begrofs i December 1645, enligt hvad en i Örebro kyrka fordom befintlig grafsten öfver detta par kunnat upplysa (jfr Bagges beskrifning öfver Örebro sid. 185). Under den kongl. regeringens vistelse i Örebro utfärdades 19 Mars 1639 ett »öppet bref för Arvid Bengtsson, fordom borgmästare i Örebro, på ett fjerdingstorp Guttersboda» i Gällersta socken, att njuta i sin och sin hustrus lifstid, »anseendes hans ålderdomssvaghet och andra olägenheter, som han är råkad uti». En dotter *Brita Uppe*, f. 1617, d. 1678, blef 1639 gift med *Jakob Lithman*, f. 1611, lagläsare vid Karlskoga ting 1636, borgmästare i Örebro 1641, assessor i Göta hofrätt 1646, adlad 1654, död 1674 som vice lagman öfver Vestergötland och Dal, samt begrafven i Örebro kyrka. — (Anreps ättartaflor II: 788. Bagge. sid. 180.)

egande- och besittierätten i be:te Valåsen, efter såsom Svens föräldrar hade samma hemman af ör och sör upptagit, och Gerdts fångesman fått med hans minne köpat af kronan med vilkor, att han Sven skulle besitta hemmanet i sin lifstid för skatt, och nöja sig allenast med åker- och ängsbruket, samt om skadegärd å hus, äng och skog å hvar sida; men blefvo sinsemellan om allt sådant vänner och *väl förlikte* så, att Sven Björnsson skall efter detta innevarande års förlopp hela sin lifstid igenom sitta der i Valåsen alldeles skattfri, och icke vara pligtig att svara till några utlagor eller annan tunga för samma hemman, utan Gerdt Ysing eller hans arfvingar skola det göra; dock icke desto mindre må han Sven, så länge han lefver, nyttja och bruka för sig först alla husen på hemmanet [ju så att han dem håller vid makt och förbättrar efter sin förmågo, och som annor landbo egnar och bör], sedan det hela nordre gärdet eller lyckan, med en fjerdedels tunnelands jord uti en af de andra lyckorna; näst hela den ängen, som ligger nordan om ån, och sist någon del jemte och tillika med Gerdt eller hans arfvingar i fiskevattnet, och allt detta i hela sin, som sagdt är, lifstid öfver. Allt annat som till samma hemman Valåsen lyder och ligger, med rätta ligga bör, eller lagligen tilläggas kan, skall Gerdt Ysing eller hans arfvingar emellertid hafva makt, förmedelst sitt laga köp efter sin vilja, tycke och behag, att nyttja, bruka och behålla, utan något vidare klander, undantagandes löffallet i vesterängarna, som Sven för detta hafver huggit, hvilket han må bränna, så och skära, men Gerdt eller hans arfvingar taga veden. Och hvad de å bägge sidor kunna här till hafva sig emot hvar andra försedt, det skulle här med vara upphäfvet»[1].

»Näst trädde åter för rätten be:te Gerdt Ysing i Örebro och gaf tillkänna, huru som han efter fången tillstånds- och mutsedel af näste bergmästare ärlig och väl:d Sten Andersson, hade nu nyligen tagit sig före och begynt att uppsätta och bygga sig *en liten ny hammar* uppå sina egne skatteegor i Valåsen i Karlskoga socken, uti samma ström, som han hafver sin förra och gamla hammarsmedja stående, dock ett musköteskott derofvanföre öster ut[2], hvilken företagne byggning ingen annan främ-

---

[1] Några år senare, vid ting 25 Augusti 1652, »kom för rätten Sven Björnsson i Valåsen och bekände sig hafva upprättat ett sådant *testamente med sin hustru Malin Nilsdotter,* att efter de voro barnlöst folk och visste icke, om de hade att förmoda några barn, emedan de voro bägge komne till en hög ålder, så sågo de gerna, att hvilken, som lefver efter den andra, måtte hafva något litet att lefva utaf och tröste sig med till sin dödsstund: Och förty hafver han testamenterat, gifvit och skänkt sin hustru Malin Nilsdotter allt löst, som de nu tillsammans åtte eller kunde få ega, att det behålla efter hans död uti sin lifstid; det samma nämdemännen Joen i Stråbergsmyran och Håkon i Strömtorp, som detta hafva öfvervarit, vittnade hans Sven Björnssons hustru, nu frånvarande, hafva honom gjort, att så framt Gud kallar henne förr än honom, så skulle han få behålla för sig och i sin lifstid alla lösören, men efter bägges deras död, skall alltsammans gå bägges deras arfvingar till delnings efter lag».

[2] Härmed rättas ock det misstag, som förekommer å sid. 9, der det uppgifves att Valåse öfre hammar tillkom 1632 och den nedre 1649. Det bör vara tvärtom: den *nedre* hammaren är den *äldsta.*

mande hytta, hammar eller hemman till men, skada och hinder är och vara kan, utan hända kan någorledes hans egen skattegård Valåsen, det han sjelf gerna lider; begärandes derhos, att socknens nämdemän, som nogsamt visste huru med samma hammarställe och byggning förevetter, ville meddela honom sitt bevis derom under socknens insegel, förmedelst hvilket han sedan uti det höglofl. kongl. Bergsembetet må, efter som vederbör, derå söka och vinna dess nödvändige privileginm och frihet. Så emedan nämdemännerne ej visste skäl till, att honom Gerdt Ysing denne hans begäran neka och vägra, derföre vittnade och betygade de samt- och synnerligen för sanning, att der be:te Gerdt Ysing hade nu tagit sig före att bygga, var temmeligit godt hammarställe, och icke kunde den byggning skada något främmande verk eller hemman, antingen i åker eller äng, utan hans eget skattehemman Valåsen, det han sjelf tål och lider, och beviljade att detta skulle honom så, i pennan fattadt, med socknens insegel verificeras och meddelas.» Med anledning häraf utfärdades 12 November 1649 Bergskollegii privilegium för Gerdt Ysing att vid Valåsen inrätta en *knippkammare*, »att slå knippjern och allehanda slags plåtar».

Å samma ting beviljades äfven »oftabe:te Gerdt Ysing att *vända vintervägen* ifrån sina kolebottnar vid Agnsjön på Valåse egor ett litet stycke söder om, alldenstund nämden vittnade honom kunna der göras ju så gen och god, som der han nu ligger; och det efter det 2 kap. Byggn. B. L. L.»

Å tinget 7 Februari 1651 »förekom Gerdt Ysing uti Örebro och uppviste en saluskrift, gifven af sal. Sven Andersson i *Elgsimmen* i Karlskoga socken den 31 Januari år 1650 under hans samt nämdemännerne Nils Olufssons och Mats Jordanssons i Bryttiegården, så ock Per Nilssons i Immetorp, såsom vittnen, namn och bomärken, hvilken lydde, huruledes han Sven Andersson hade till köps uppdragit och försålt be:te Gerdt Ysing sin *häfderätt*, som han förmedelst, saligst hos Gud och högloflígst i åminnelse, konung Karls bref af den 11 Febr. år 1596 hade, att odrifven besitta berörde Elgsimmen, ($^1/_4$) kronohemman för afgående skatt, och det för tio skeppund tackjern, som han skyldig var för reda penningar, samt ett tröjekläde och kjortletyg af vallmar, som Gerdt Ysing skulle gifva hans hustru, enär de vordo hemmanet afträdande. Berättade ock derhos sig hafva efter Sven Anderssons död af varkunsamhet gifvit enkan en half span korn och igenlöst åt henne af Peter Flygges arfvingar tre kor med 44 daler kpmt, så ock betalt för henne till kronones befallningsman 6 mark smt saköre, som hon skyldig var, beropandes sig om allt detta på närvarande vittnen och begärandes derpå häradsbevis. Så emedan befallningsmannen samt nämdemännerne, som här ofvanföre stå nämde, in för sittande rätten muntligen vittnade och betygade detta alltsammans vara sant: ty beviljades honom Gerdt Ysing detta till vittnesbörd och bevis under socknens insegel».

De här ofvan omtalade 3:ne korna spökade ånyo vid ett följande ting 1 Mars 1652:

»Då kom för rätten väl:d Gerdt Ysing uti Örebro och besvärade sig öfver arrendatoren förståndig Georgen Camitz vid Björkeborn, att han hade tagit af Marit Andersdotter i Elgebrickan henne oviljandes 3 stycken kor för det hon kunde vara honom skyldig, oaktadt att de kommo honom Ysing till och voro allenast levererade henne h:o Marit med de förord, att hon skulle

hafva och nyttja dem uti sin lifstid, men efter hennes död skulle tvänne levereras honom igen, och den tredje skulle hennes son behålla. Men blefvo der om in för rätten sålunda förlikte, att Camitz skall behålla dem så länge h:o Marit lefver, men efter hennes död leverera dem Ysing igen, hvar de eljest emellertid ej blifva sotdöde.»

Å nästföljande ting, 25 och 26 Augusti 1652, »vittnade underlagmannen Matthias Pleningius, bergmästaren väl:d Sten Andersson, bergsfogden välförståndig Knut Larsson och samtlige nämden, att de d. 23 Augusti nästförledne voro efter h. n. välb. h:r landshöfdingens befallning och hans fångne order ifrån det kongl. Bergskollegio[1] tillhopa på en syn till att *dela af någon skog* till välförståndig Gerdt Ysings i Örebro *hamrar vid Valåsen*, och hans andel uti *hyttan Sibbebo* i Karlskoga socken. Och funno efter hållen ransakning om skogen, huru med honom var beskaffadt och bevändt, skäligit, det be:te Gerdt Ysing skulle först hafva till bägge sina hamrar vid Valåsen samt sjelfve hemmanen Valåsen och Immetorpet, hvad som betarfvas till att uppehålla deras bruk med af nästliggande allmänning, hvad inom efterskrefne rå slutes och fattas, nämliga: först den grimmade tallen söder vid sjön Mykern emellan Valåsen och Bricketorp; sedan stenrået der östan före; sedan andre stenrået der sönnan före, som nämden hade för detta satt emellan allmänningen och Bricketorp samt Labbesands och Österviks enskilte skogsegor; sedan Dalsbackarna der sönnan före; sedan vägen öster åt, som kallas Gångan; sedan sjön Lysningen der östan före; sedan Emtebäcken der östan före; sedan nordare Gräsemten der östan före; sedan södre Våtsjön der nordan före; sedan hålldammen vid lille Våtsjön der nordan före; sedan allmänningsvägen der vestan före; sedan Högbron; sedan Björnsten der nordan före och vestan med Abborrkärn; sedan Stormossen der nordan före; sedan Immeberget der vestan före; sedan elfven Imman der vestan före; sedan Svartelfven der sönnan före; sedan Svartelfven ut åt i Mykern; och så sjelfva Mykern till den grimmade tallen der söder; dock med de *förord*, att *fiskevattnet* å samma allmänning *blifva dem förbehållet*, som det för detta uppröjt och häfdat hafver, och *klockaren* samt Per i *Våtsjötorp njuta* derpå *sina gamla ängar*, jemväl ock *kyrkan* med Bricketorp, Labbesand och Östervik *få taga derå sitt nödtorftige timmer*. Sedan, efter Gerdt Ysing hade i *Sibbebohyttan* $^5/_{16}$, Anders i Sibbebo å skatte, samt Anders och Hans i Utterbäck å krono $^4/_{16}$, Per i Linåsen (Lindås) å skatte $^2/_{16}$, Jöns i Råhultet å krono $^1/_{16}$, enkan i Hult (Österhult) å krono $^2/_{16}$ och Påvel i Abborrkärn å krono $^2/_{16}$, så syntes dem likast, att all *den skog, som låg omkring hyttan och förbe:te gårdar å bägge sidor om elfven, deltes i sexton parter*, vestan till i nio, der af Anders i Sibbebo samt Anders och Hans i Utterbäck skulle hafva fyra, Per i Linåsen två, Gerdt Ysing två och Jöns i Råhultet en, och östan till i sju, der Gerdt Ysing skulle hafva tre, enkan i Hult två och Påvel i Abborrkärn två; men somlige af intressenterne i hyttan begärde. att dem måtte efterlåtas med några gode män pröfva hvad skog der är, och försöka om de icke genom deras

[1] Bergskollegium hade i skrifvelse 11 November 1650 till landshöfdingen Krister Bonde gifvit honom befallning, »att tilldela Gerdt Ysings hammarbruk någon skog af kronones allmänning».

mäklande kunde sedan annorledes förlikas, hvilket blef dem beviljadt, med så skäl, att de skulle sedan se sig der om för rätten igen å nästa ting, och antingen låta förnimma det och huru de äro förlikta, eller afhemta hans ändtlige förklaring.»

Å följande ting 7 Maj 1653 »afsades, att efter *Klingerhult*, som är beläget på den skog, som efter Bergskollegii bref är i höstas vorden tillvittrad *Hans Mönichs*[1] i Örebro *hammar vid Valåsen*, kan icke göras till fjerdingshemman, för mangel af dugeligit lände, och eljest hafver ingen synt åboen der sammastädes lagligen ned, när han först satte sig derpå: ty skall det efter skogsordningen *utrifvas*, fast dess egande hafver skattat derföre tu öre; dock honom förbehållet, att om han kan tala så väl med be:te Mönich, att han får sitta der och kola åt honom, så skall det stå honom fritt att söka; men hvar det icke kan ske, skall han fara der af sedan han hafver fått betalning för sitt der nedlagda arbete och omkostnad.»

»I lika måtto *utdömdes det torpet*[2], som Nils Påvelsson *på Fallet* hafver upptagit och är beläget på ofvanbe:te Mönichs tillvittrade skog, efter det icke kan göras till fjerdingshemman eller derföre skattläggas för dess ringa utrymme; men i fall han kan förmå med Mönichen det han får bo der på, fast grunden hörer ej honom till, det må han ackordera med honom sjelf om. Hvar icke, så skall han hafva rätt för sitt arvode och sedan flytta der af, och då skall han få sätta sig på allmänningen *östan för Långsjömossen*, efter nämden vittnade sig hafva besett det stället och att der kan göras bergsmanshemman, det be:te Nils Påvelsson kan blifva behållen med, efter han ock brukar hyttedel.»

Vidare »kommo för rätten Gerdt Ysing i Örebro, Anders Andersson i Sibberbo och Anders Andersson i Utterbäck, och gåfvo tillkänna, att oansedt på synen senast, som gicks dem emellan och vittnades om på förra tinget, blef så beslutet, att skogen skulle delas emellan deras bruk, likväl äro de nu uti nämdemännen Håkan Anderssons i Strömtorp och Mats Jordanssons i Bryttiegården och uti Lars Perssons för Gerdt Ysing närvaro, sålunda blifvit förlikte, *att Gerdt Ysing skulle hafva till de* $^5/_{16}$, som han hafver i *Sibberbo hytta all den skog, som är inom efterskrefne råmärken*, nämliga af Anders Anderssons i Sibberbo skogsaln vester ifrån hyttan till en tall som blekades, sedan ände norr till vägen som löper till Råhultet ifrån Sibberbo, sedan vägen ut åt upp till stenrået, och ifrån det öster ut till sjön Elgsimmen, der vägen går närmast vid sjön, och så sjön ut åt till elfven Imman, och så elfven ut åt till hyttan Sibberbo. Sedan af Anders Anderssons och Hans Larssons i Utterbäck skogsaln sönnan elfven Imman, ifrån hyttan ände söder och vestan med Anderses kolebotten och midt i drågan, som löper söder i Stormossen, sedan Stormossen öster åt i Foglesjön och så nord i Foglesjösundet, der det smalast är, sedan vester der ifrån till en stor asp vid elfven Imman straxt vid hyttan;

---

[1] *Hans Meinich*, såsom namnet vanligen skrifves, var äfven borgare och handlande i Örebro. Om han verkligen var egare till Valåse bruk, så torde denna eganderätt endast varit tillfällig eller öfvergående. Meinich var deremot en tid egare af *Villingsberg* och samtidigt äfven meddelegare i *Garphytte silfverbruk* (jfr *Noraskogs arkiv* I: 203).

[2] Månne det nuvarande bergstorpet *Elgsimstorp?*

och emedan ingendera parten hade nu något emot samma gjorde förlikning att säja: der före vardt hon med rättens dom stadfäst.»

Å det ting, som hölls 12 November 1657 i Bo, i närvaro af landshöfdingen *Gustaf Soop*, »besvärade sig väl:d Gerdt Ysing i Örebro, att ehuruväl honom blef för några år sedan, näml. 1652 d. 23 Augusti, efter kongl. Bergskollegii, h:s n:de landshöfdingen högvälborne hr Krister Bondes order, genom särdeles der till deputerade kronones betjente, *afvittrat ett stycke skog af kronones eller socknens allmänning östan för Mykern till hans hamrar vid Valåsen*, efter som synedomen, gifven d. 25 ejusdem utvisar; likväl hafva de i Bryttiegården understått sig att i fjor rödja och i år slå[1] på samma honom tilldelte skog, som förmedelst hans damröte der till hafver funnits beqväm och nyttig. Der emot ingen gensagu mer var, än genom berörde afvittring skulle Gerdt Ysing allena stubben och *icke gräs eller bete* tillstå, *som var och bör vara socknen förbehållet*. Så emedan detta gensvaret icke kunde ogillas, de i Bryttiegården icke voro lagligen efter 4 art. skogsordningen inrymde, och be:te Gerdt Ysing, i det fall ängerödningen på allmänningen skulle (bort-) lejas, *belofvade årligen 2 kannor franskt vin till Karlskoga kyrka*, att han måtte få njuta till äng för sig allt hvad hans dammar kunna röta, så vidt hans skog, som honom afvittrad är, räcker. Ty tillsades och tilldömdes honom och hans efterkommande samma ängerödningar af hans damröte, så på hans egen skog för sig att nyttja och behålla, så länge han eller de behagar be:te 2 kannor vin till kyrkan hvart år betala.»

Sedan de inom föregående skogsområde belägna äldre nybyggen och hemman erhållit sina bestämda anslag af näst intill liggande skogsmark, har af den öfriga arealen, hvarför rekognitionsafgift under nära 2 århundraden blifvit erlagd, under senare tider bildats: af Valåse skogsanslag till Sibbohyttan hemmanet *Sibbofors* om $^{5}/_{12}$ mantal, och af det öfverblifna området till Valåse hamrar hemmanet *Trindmyran* om $^{7}/_{10}$ mantal[2].

Degerfors bruk räknar sin tillvaro från en något senare tidpunkt än de föregående. Å det ting, som 27 och 28 November 1654 hölls i Bregården, »kom för rätten väl:d *Georgen Camitz*, borgare och invånare i Kristinehamn, och presenterade en *mutsedel*, som bergmästaren högbetrodde Sten Andersson hade gifvit honom *på en ström* här i Karlskoga socken, som kallas *Degerforsen*, att få upprätta och bygga *en hammar* uti, dock till det kongl. Bergskollegii vidare konfirmation vid häradsbevis inkommande, hurn han är belägen, begärandes, att det måtte honom nu blifva meddeldt. Så emedan ingen kunde det vägra, och samtlige nämden med flere af tingsallmogen vittnade för sanning, att samma Degerforsen, såsom synes, intet är oäfven att sätta en hammar uti och ligger så, att den byggning der i sättes, kan intet hindra eller skada någon annan hytta, hammar eller hemman, antingen på ett eller annat; ty beviljades det detta skulle så i pennan fattadt blifva honom gifvet under socknens insegel.»

På grund af detta häradsbevis utfärdade 16 Oktober 1660 Bergskollegium sitt privilegium med 3 års frihet för hammarskatten, dock med

---

[1] D. v. s. skörda gräs till hö.

[2] Jfr *Noraskogs arkiv* II: 313, 314.

det vilkor, att det var bruksförvaltaren Camitz »förbjudet köpa kol från Karlskoga socken».

Å ett följande ting, hållet i Bo 18 och 19 November 1661, »bekände Peter Jönsson och Lars Nilsson i Dufvedalen sig vara förlikt med rådmannen i Kristinehamn väl:d Georgen Camitz, att den *laxeslängan, som förmedelst bem:te Camitz' hammarbyggning är vorden förderfvad*, således, att väl:d Camitz tager uppå sig det halfva pund skatt, som de för bem:te slänga hafva årligen gifvit till kronan[1], och för deras afträde ifrån slängan gifvit dem hvardera en tunna salt, och en tunna sill att dela sig emellan; eljest bekände de sig hafva efterlåtit väl:d Camitz att inhägna sig *en hästhage vid hammarstället*, och der det finnes någon lägenhet att *rödja ett stycke äng* skall honom ock vara efterlåtet, allt för samma utfäste två tunnor salt och en tunna sill. Men för den *holmen*, som hammardammen är fäst uti, skall s:r Camitz göra derföre till Peter Jönsson ett dagsverke, när han blifver derom anmodad. Denna deras bekännelse begärde de måtte stadfästas under häradssignete, hvilket ock beviljades.»

Sedermera erhöll Camitz 8 Oktober 1666, »i anseende till dess egen ymniga skog», Bergskollegii tillstånd att »uppbygga ännu en hammare med en härd vid samma ställe som den förra, under privilegio och samma frihet som den andra».

Angående öfriga bergverk inom Karlskoga, hänvisas dels till Dahls här ofvan intagna beskrifning och dels till den eller de ytterligare skildringar om bergshandteringen härstädes, som kunna ligga fördolda i någon okänd, flitig forskares — gömmor.

---

[1] Jfr sid. 74 här ofvan.

Vestra Lonntorp och dess egare.

Enligt ett Karl IX:s bref, utfärdadt 10 Mars 1608[1], för kyrkoherden *Olof Hansson*, som på konungens och kronans egendom *upptagit ett torpställe*, benämdt *Vestra Lonntorp*, befalltes »vederbörande betjente att lägga den del i skog och mark, som der till höra skall, att den som det besitter och brukar må veta hvad honom med rätta tillhörer; sedan när så är rätteligen synt, ransakadt och lagdt, skall förbemälte hr Olof njuta, bruka och behålla berörda torpestad skattfri uti 6 år, och när de åren äro ute skall det först skattläggas efter som det kan vara med egor godt och lägligt till; desslikes skall hans barn och efterkommande besitta samma torpestad för årlig skatt och utlagor lika som annan skattejord». Sedermera, under enkedrottning Kristinas första, förut omtalade resa genom bygden, erhöll Olof Hansson hennes konfirmationsbref, dat. Karlsbergs gård 8 Mars 1614, hvarigenom honom blef beviljadt och efterlåtet att njuta och behålla torpet Vestra Lonntorp odrifven för deraf gående skatt och utlagor. Kort härefter eller 1617 blef detta torp skattlagdt till $^1/_4$ hemman och i jordeboken uppfördt under rubriken »arf och eget», såsom beläget och upptaget på det hemman Bregården, som konungen 1588 tillbytt sig från frälset[2].

Efter hr Olofs död 1626 torde Vestra Lonntorp under några år hafva brukats för arfvingarnas gemensamma räkning, likasom under den föregående tiden, såsom ett slags fäbodeställe under prestgården. Vid tinget 12 November 1634

»Uppstod för rätten kyrkoherden vällärde hr *Jakob*[3], äskade, fordrade och begärde af nämden och de 12 edsvorne en sannfärdig vittnesbörd om Vestra Luntorp och dess vilkor och lägenheter, som här tills hafver skattat för ett halft pund smör. Då vittnade och betygade de samtligen att der var ingen lägenhet till någon åker i några måtto, utan allenast någon ängesvold (ängsvall) och ett notekast; och derhos underdånigast begärde att det kunde blifva lagdt under prestestommen Prestgården till hjelp och bistånd, efter han ligger i vägen och eljest utstår stor gästning årligen.»

Denna framställning om hemmanets läggande under prestgården synes emellertid icke hafva ledt till åsyftadt resultat, emedan några år senare

---

[1] Detta bref, som icke återfinnes i riksregistraturet, utgafs under den tid, från slutet af Januari till medlet af April, som konung Karl vistades i *Örebro*.

[2] Jfr sid. 56 och 74 här ofvan.

[3] Gift med en dotter till Olof Hansson, *Margreta*.

en af hr Olofs söner *Zacharias Olai* blef dess innehafvare. Han förskaffade sig drottning Kristinas konfirmation, dat. Stockholm 24 Mars 1647, på berörda hemman »Vestra Lunetorp, att odrifven njuta, bruka och behålla för den till oss och kronan deraf gående skatt och utlagor, alldeles på sätt och vis som förrige derå gifne bref i sjelfva bokstafven förmår och innehåller.» Vid tinget 9 Mars 1648

»Kom för rätten vällärde hr Zacharias Olai, komminister i Karlskoga socken, och gaf tillkänna huru som han hade haft tvänne nämdemän till att syna och se, huru det månde föreveta med V. Luntorp, när han begynte der bruka, begärandes att de måtte lagligen förhöras och deras vittnesbörd honom skriftligen meddelas under socknens insegel. I hvilko sinne Nils Eriksson i Lossebyn och Oluf Eriksson i Ullvetterstorp vittnade sig hafva besigtigat samma V. Luntorp, när hr Zacharias trädde der till, och icke funnit der ett hus utan dropp och röte, mer än tvänne lador, ej heller den ringaste gärdslestaka, utan åkern var med vall igengången och ängen mycket intagen af skogen; det nämden, så i pennan fattadt, bejakade hr Zacharias att gifvas under socknens insegel.»

Under något af de följande åren lärer, på befallning af landshöfdingen Krister Bonde, befallningsman och häradsnämd hafva tillagt hemmanet det utrymme i egor och skog, som ansågs erforderligt för dess bestånd, dervid skillnaden blifvit utsatt att sträcka sig »linea recta» från Gällerås båtstad intill Elfkärrshusen och så vidare till Bregårdskullen, samt derifrån genom knärå till en stor tall på Mörtforshöjden och vidare genom knärå till en stor sten på Fiskebäcksudden vid sjön Lonn.

Vidare är det kändt, att vid tinget 7 Maj 1653

»Gjordes en sådan *förlikning* emellan kapellanen hr Zacharias Olai i Lunntorpet samt Joen Nilsson och Oluf Töresson i Gälleråsen, tvistande *om ett notekast midt för holmen i sjön Lunn,* som de båda för detta hafva varit vane att häfda midt ut åt sjön, att det skola (de) här efter häfda hvar sin dag, be:te hr Zacharias om måndagen, de i Gälleråsen om tisdagen, han om onsdagen och de om torsdagen och så allt fort. Jemväl ock aftaltes med det samma att hr Zacharias skall få *bruka den qvarnen* med det, som de uppsatt hafva, och dermed vara i ett och annat åtskilde.»

Emellertid synes denna förlikning icke hafva varit tillräckligt god för att kunna efterlefvas, ty vid ett följande ting, 31 Maj 1659,

»Afsades, att om Joen Nilsson och Olof Töresson i Gälleråsen förvägra vyrdig hr Zacharias att *mala i den qvarnen,* som var dömdt om 1653 d. 7 Maj, så framt han inlägger så många penningar i qvarnen och byggningen som de andra, och om han nekar dem *notekastet,* så skola de bäggc böta hvar sina 6 mark för domqval.»

Hr Zacharias, som var bosatt å gården och bemödade sig om dess förbättrande i alla afseenden, drunknade i Knapforsen 9 November 1668. Han efterlemnade flera barn, af hvilka sonen *Johan Z:n Sylvius* genom afhandling, dat. V. Lountorp 9 Juni 1683, för 100 daler kpmt sålde sin arfsrätt i gården till en svåger *Nils Eskilsson.* Samme Johan Sylvius upplät sedermera genom bref, dat. Karlskoga prestegård 22 Januari 1691, den »stubberättighet» i samma hemman, som han hade köpt af sin broder *Zacharias Sylvius,* likaledes för 100 daler kpmt, till kyrkoherden i Karl-

skoga *Anund Håkansson.* Denne åter hade nyss förut, genom köpebref, dat. Karlskoga prestegård 16 Januari samma år, förvärfvat en annan brodersdel af berörda »stubberättighet», som innehades af en *Anders Larsson,* men hvars *styfbarn* voro denna lotts rätta egare. Äfven denna andel betingade en köpesumma af 100 daler. Huru många dylika lotter i hemmanet, som »magister Anund» sålunda inköpte, är ej för närvarande kändt, men så mycket är visst, att han vid sin död 5 Maj 1691 hade förvärfvat hela gården. Hans enka *Anna Ekebom*[1], innehade derefter densamma, med hvad rätt, och huruledes hon sedermera afhände sig hemmanet, framgår af denna öfverlåtelse:

»Underteckuad hafver lemnat åt min måg, kyrkoherden uti Karlskoga, mag. *Sven Letström* den kongl. besittningsrätt på 1/4 dels kronohemmanet Vestra Lonntorp, som höglofl. i åminnelse och högstsal. konung Karl den ellofte mig nådeligen förundt genom *besittningsbref,* dateradt Örebro d. 15 Aug. a:o 1694, att få oklandradt behålla, och dermed efter eget behag göra och låta; förbehållandes mig den kostnad jag härvid gjort, den han tacksammeligen lofvar mig betala, dermed jag förnöjd är; hvilket honom till säkerhet jag med detta betygar och egen hand stadfäster; af Bjurkärn d. 30 November 1706. *Anna Ekebom,*
en bedröfvad enka.»

Denna öfverlåtelse blef några år senare ytterligare bekräftad. Vid ett häradsting 1714 »uppvistes för rätten madame Anna Ekeboms d. 26 Januari 1712 under egen hand skriftligen gifne försäkring till sin måg kyrkoherden i Karlskoga, ärevördige magistern Sven Letström, det skall hr kyrkoherden med sina allena behålla och ega besittningsrätten af fjerdings kronohemmanet Vestra Lonntorp för de öfriga madame Ekeboms k. barn alldeles oklandradt, i erkänsel för det bistånd hr kyrkoherden vid åtskilliga tillfällen gjort sin k. svärmoder med penningemedels försträckande, som sjelfva obligationerna närmare kunna utvisa; ty blef samma transport och försäkring vederbörande framdeles till efterrättelse uti Häradsrättens protokoll antecknad.»

Från den tid prosten Letström sålunda var innehafvare af Vestra Lonntorp, torde följande *föreningsskrift* förtjena att här intagas:

»Med högärevördige och höglärde hr prosten och kyrkoherden magister Sven Letström äro underteeknade, efter laga stämning hit till bergstinget, i uppriktighet och godt förtroende öfverenskomne, angående den af oss gjorde tvistighet *om brukandet af Lonntorpshytte qvarn,* hvilken h. hr prosten till sitt bergskronohemman Vestra Lonntorp här till dags hvar 14:de fredag egt, likmätigt 1653 års dom, att han så vida det till dess grannar cederar, att han hädanefter allenast åtnjuter hvar 28 helt dygn eller fredag. Deremot h. hr prosten tillerkännes *dess gamla notekast vid elfven ifrån holmen ända ut åt sjön Lonn,* jemväl efter gjord förening med samtl. hyttelaget af den 9 Maj 1720 behålla sine till Vestra Lonntorps hemman anslagne 3/4 i 16 och 3/4, hvaraf sjelfva *Lonntorpshyttan* består; hvilket väl:de vår prost, dess fru och arfvingar nu och everldeligen till detta bergsmanshemman tillerkännes och

[1] Dotter till borgmästaren i Kristinehamn *Gustaf Ekebom,* som innehade detta sitt embete åren 1650—1681.

aldrig af oss åtalas skall, och är han för of:de sine anparter obligerad hålla i qvarn och hytta, med alla dess dammar, den reparation och byggnad, som derå påkomma kan. Att allt detta af oss oryggeligen hållas skall, ty varder det under våra namn och bomärken samt hemmavarande intressenters vägnar fullkomligen bekräftadt, ödmjukeligen begärande att den välförnäme högt:de lofl. Bergstingsrätten gunstigast täcktes denna emellan oss gjorda förening till protokolls komma låta. Bergstingsgården Bjurkärn den 21 Juni a:o 1721.»

Härefter följa ej mindre än 35 underskrifter af delegare i Lonntorps hyttelag, hvarjemte handlingen är försedd med följande intyg:

»Med detta ofvanstående kontrakt och förening är ock jag förnöjd.

Sv. Leetström.»

»Anno 1721 d. 21 Juni, då ordinarie bergsting uti Karlskoga och Bjurkärns gl.[1] hölls, uppvistes för rätten innan-föreskrefne förlikningsskrift, samt infördes uti protokollet och vedergående till säkerhet konfirmerades.

Quod testor Nath. Ekman.»

Samtidigt med denna uppgörelse fick Letström äfven utföra en *rättegång om besittningsrätten till Vestra Lonntorp.* Derom innehåller ett Häradsrättens protokoll följande redogörelse:

»Anno 1721 d. 8 Mars blef ordinarie laga ting hållet med menige man och allmogen af Karlskoga bergslag uti Bregården; närvarande de in actis antecknade.

Johan Zachrisson Sylvius hade på egne och samtel. sine syskons vägnar låtit instämma prosten och kyrkoherden i Karlskoga ärevördige mag. Sven Letström, påstående det måtte hr prosten visa sitt fång på $^1/_4$ hem:t V. Lonntorp, som skall vara skatte och Sylvii fädernes arfvejord, men hvarken han eller hans syskon veta sig för denna deras egendom njutit betalning. Isynnerhet påstod Johan Sylvius vedergällning för sin broder Zachris Sylvii andel i detta hemman, det han 1685 köpt för 100 d:r kpmt, men kyrkoherdarne skola den delen utan vedergällning brukat och besutit, för hvilka peng:r han fördenskull af hr prosten fordrar intresse. Till att bevisa att Sylvii förfäder och deras efterkommande arfvingar egt och besutit V. Lonntorp, inlade han kopior af våre framledne högstsalige glorvördigste konungars derå gifna besittningsbref, dat. d. 10 Mars 1608, d. 8 Mars 1614, d. 24 Mars 1647 och d. 6 Febr. 1684.

Prosten och kyrkoherden mag. Letström protesterade emot den talan Johan Sylvius gör på sine syskons vägnar, alldenstund han ingen fullmakt af dem kan uppvisa, finnes ej heller någon af dem närvarande, eller veterligt att någon mer än Johan Sylvius velat hr prosten med process i detta målet oroa; uppvisande hr prosten Johan Sylvii d. 22 Januari 1691 gifne salubref till framledne kyrkoherden sal. mäster Anund, hvarmed han bem:te Zachris Sylvii sig tillhandlade andel i Lonntorp för 100 d:r kpmt försålt hade. Desslikes framlades Johan Sylvii egne obligation, dat. d. 11 Febr. 1696, hvarmedelst han tillstår sig undfått af sal. kyrkoherden mag. Tingström i peng:r och säd beräknadt till 72 d:r 8 öre kpmt, derföre han 2:ne bref pantsatt och lofvat intresse betala, men kan icke Sylvius visa att detta kapital och intresse

[1] Denna förkortning torde få anses utmärka *bergstingslag.*

ännu betalt blifvit, hvilket stiger långt öfver 100 d:r kpmt, som Johan Sylvius för sin andel af besittningsrätten uti detta hemman skulle kunna fordra. Dessutan beviste hr prosten Letström med denna rättens dom d. 10 Febr. 1694, emellan bem:te Sylvius och hr prostens svärmoder, kyrkoherdeenkan dygdesamma hustru Anna Ekebom utfallen, hurusom Sylvius då sökte få börda och lösa af henne halfva V. Lonntorp; men det blef honom afslaget i anseende dertill att detta hemman befunnits vara krono, skönt Sylvii förfäder undfått kongl. bref på besittningen deraf, så länge de och deras arfvingar kunnat göra rätt och skäl derföre, som dock icke skedt är, utan har madame Ekebom de för hemmanet återstående utlagor måst betala, utom det att Sylvius och hans syskon då redan dels förpantat, dels försålt sine andelar uti besittningsrätten. Emot samma dom hade fuller Sylvius under den högt:de Lagmansrätten vädjat, men saken vid Lagmansrätten desirerat. hvarföre ock bem:te häradsdom af Lagmansrätten blef approberad och gillad d. 4 Juli 1694. Förutan allt detta framviste hr prosten hans högstsal. maj:ts konung Karl den XI:tes nådige bref för prostens svärmoder, kyrkoherden sal. mäster Anunds enka, dygdesamma hustru Anna Ekebom på besittningsrätten af fjerdings kronohemmanet V. Lonntorp, dat. d. 5 (15?) Augusti 1694; desslikes vår nu regerande allernådigste konungs konfirmation och bekräftelse uppå samma besittningsrätt för prosten mag. Sven Letström, gifven d. 2 Juni 1720, deraf hr prosten vill visa det hem:t V. Lonntorp är krono och icke skatte, förmenandes det förra besittarens arfvingar ej skola kunna deruti någon eganderätt hafva, eller derföre söka betalning, skönt de mera än vederbort för sin rättighet njutit och undfått hafva.

I öfvervägande häraf kunde rätten icke finna Johan Sylvius någon rättighet hafva till återvinnande af hem:t V. Lonntorp, särdeles som den besittningsrätt han till detta hemman haft, redan är dels föryttrad, dels förverkad och af Kongl. Maj:t till nuvarande besittare allernådigst donerad. I öfrigt som Johan Sylvius nu inför rätten, vid det ofvan:de 1694 års häradsdom upplästes, sade sig då ingen rätt njutit: ty fäldes han för ett slikt domqval till sine 3 mark, och för det han också obevisligen beskylde hr prosten Letström hafva hans egendom med orätt borta, honom förebråendes att annorlunda lära och annorlunda lefva och således ohelga Guds namn, så belades Sylvius äfven för sin obeskedlighet med 3 mark smt:s böter; börandes också vedergälla sin vederparts tingsomkostnad med 3 d:r smt.

Emot denna dom inlade Johan Sylvius 3 mark smt vadepeng:r under den högl. Lagmansrätten: ty blef honom ansagdt så tidigt uttaga stämning att han 6 veckor före nästa lagmansting må kunna den sin vederpart tillställa. Ut supra. På Häradsrättens vägnar *O. Lundstedt.*

Herr prosten och kyrkoherden mag. Letström appellerade ock intra fatalia vice versa uppå expensers åtnjutande, samt att få nöjaktig ersättning för det myckna besvär och tidsspillan Johan Sylvius honom skall ohemult förorsaka, attesteras. *O. Lundstedt.*

Af Lagmansrättens »protokollsextrakt» af 6 Juli 1721 inhemtas, att Sylvius »genom en skrift, dat. Karlskoga d. 2 Juni nästl., förklarat sig icke vilja yttermera detta sitt vädjande fullfölja, utan lemnat prosten att å häradsdomen söka Lagmansrättens konfirmation»; och då »prosten jemväl ej annat ansöker, än det måtte Häradsrättens dom gillas och konfirmeras; alltså blef sådant härigenom beviljadt, hafvandes vederbörande att

ställa sig förberörda Häradsrättens af d. 8 Mars 1721 dom uti alla delar till rättelse». Detta protokollsutdrag är på Lagmansrättens vägnar undertecknadt och besegladt af *Bernhard Cederholm.*

Prosten Letström afled 7 Augusti 1724. Hans enka *Klara Carlmark* blef derefter egarinna af Vestra Lonntorp. Hon var, såsom redan är nämdt, en dotter till kyrkoherden Anund Håkansson och hade i sitt första gifte varit förenad med dennes efterträdare, kyrkoherden *Petrus Tingström.* Efter hans död 13 Juli 1702 blef hon något år derefter omgift med nyssnämnde prosten Letström. Prostinnan Carlmark, såsom hon i regeln benämdes, blef instämd till det laga häradsting, som hölls i Gälleråsen 31 Augusti 1728, af dåvarande kyrkoherden i Karlskoga *Anders Valler* och kronobefallningsmannen *Johan Berger*, i anledning af Länsstyrelsens remiss och resolution af 2 April samma år, med yrkande: »1:mo att visa med hvad rätt hon har att bruka skogen till fjerdingshemmanet V. Lonntorp *på Karlskoga prestegårds egor,* och 2:do att samtycka till en ordentlig laga syn huru skogen är handterad efter lag och med den sparsamhet som en afgärdaby bort tillkomma, samt laga plikt och ersättning för den del af skogen, som mera än sådant hemman vederbordt, kan vara tillgripen.» Denna rättegång, som fortgick vid flera ting, drefs från kärandesidan hufvudsakligen på den grund, att Vestra Lonntorp skulle vara upptaget på prestgårdens egoområde, hvilket åter af svaranden bestreds. Genom utdrag ur Kammararkivets handlingar kunde ådagaläggas, att Vestra Lonntorp tillkommit såsom ett sjelfständigt hemman och skattlagts 1617, hvarjemte dels genom ett vittnesintyg af förenämde Johan Sylvius, som var född å gården 1648, och dels genom handlingar kunde styrkas att hemmanet erhållit sitt egoområde afvittradt från angränsande hemman. Då emellertid någon osäkerhet gjort sig gällande om de rätta egogränserna, särskildt mot prestgårdshemmanet, dömdes till *häradssyn,* som egde rum 5 och 6 Augusti 1729. Vid detta tillfälle träffades en *förening* af innehåll:

»att som *Karlskoga sockens prestegård* består af ett mantal[1], och det derunder afhyste hemman *Elfkärr* utaf ett fjerdedels dito[2], V. Lonntorp äfven af lika hemmantal med Elfkärr; fördenskull skulle den under samtl. förenämde hemman liggande skogen efter hvarje hemmans storlek och skattning dem emellan fördelas, så att prestegården med dess afhyste fjerdedels hemman Elfkärr skulle deraf ega $^5/_6$ uti den närmast derintill belägna skogen, deremot den öfriga sjettedelen, som närmast till Lonntorp är liggande, skulle tillfalla V. Lonntorp, hvilken sjettedel straxt med parternes bifall skulle komma ifrån den öfriga skogen att skiljas, i det tvänne råstenar skulle nedsättas, den ena

---

[1] Detta hemman, äfven kalladt *Karls-Åby,* infördes för ett helt mantal krono i jordeboken första gången 1706.

[2] Hemmanet *Elfkärr* upptogs i medlet af 1640-talet med kyrkoherden Jakob Jonssons tillåtelse såsom ett *ängsvaktaretorp,* hvars åbo skulle vakta prestgårdens vidt omkring i skogen belägna ängar, hvarefter torpet 1694 skattlades för $^1/_4$ kronohemman, enligt hvad ett undersökningsprotokoll af 18 December 1696 närmare gifver vid handen. Sedermera utfärdades 25 Februari 1704 ett k. donationsbref å detta hemman såsom en prestgårdens tillhörighet.

utmed den så kallade Flottufvan vid Timselfven och den andra sydvest till vester ut på den närmast norr till Stenbäcken liggande kulle, så att Vestra Lonntorp skulle ega hvad vester om den emellan förenämde ställen löpande linea är beläget, och prestegården med sitt afhyste hemman hvad å andra sidan är liggande; dock med det förbehåll, att den som i framtiden skulle förmena sig dermedelst vara råkad i någon mistning, skulle öppet hafva att efter föregången afmätning och refning låta närmare justera och jemka denna afdelning.» — —

Denna förening vann sedermera laga kraft eller blef fastställd, hvilketdera torde tillsvidare få anses likgiltigt. Emellertid hade Vestra Lonntorp fått sin rättsliga ställning befästad och någon tid härefter erhöll denna gård likasom öfriga hemman i Lonnhyttelaget en ganska afsevärd tillökning i skogsmark i och för sin bergshandtering. Genom Bergskollegii resolution 27 Februari 1741 anslogs nämligen till kolning för nämda hyttelag en del af *Tväråns allmänning.* Denna skogstrakt delades 1748 mellan de särskilda hytteintressenterna, hvilken delning sedermera 1755 undergick någon jemkning, enligt hvad ett »utdrag af intecknings-protokollet, hållet vid laga bergs- och hammartinget med Karlskoga bergslag på Källmo gästgifvaregård den 31 Maj 1756» närmare utvisar[1].

Prostinnan *Klara Carlmark* synes hafva aflidit mellan 80 och 90 år gammal under 1760-talet. Genom arf och köp öfvergick Vestra Lonntorp till en hennes dotter i första giftet, *Anna Maria Tingström,* enka efter brukspatronen *Karl Dahlström,* en dotterson till bergmästaren Sten Andersson[1]. Genom byte af 4 Juli 1767 hade nyssnämda enkefru afstått Lonntorp till sin dotter, enkefru *Magdalena Dahlström* mot hennes »i Kristinehamns stad tillhöriga fastighet, den så kallade borgmästare Janssons gård, bestående af trenne tomter belägna vid södra torget intill rådmannen Bergii gård»; men sedan Karlskoga häradsrätt »vid så fatta omständigheter vägrat uppbjuda Lonntorps egendomen», utfärdade Anna Maria Tingström 7 November samma år ett salubref, hvarigenom hon till »sin kära dotter borgmästarinnan Magdalena Dahlström» upplät och försålde »bemälte sitt fjerdedels hemman Vestra Lonntorp med åbyggnad och tillhörige egor i skog och mark samt tillydande hyttedel i Lonnhyttan, bestående af $^3/_4$ uti en hel del, med de till samma hyttedel hörande hus, emot en köpesumma af 48,000 daler kpmt», motsvarande värdet af dotterns i Kristinehamn »belägna och omförmälte egendom med allt hvad derunder lyder». Å detta köp erhölls de trenne lagstadgade uppbuden 9 November 1767 samt 30 Januari och 2 November 1768.

Anna Maria Tingström, som var född 1692 $^{25}/_{6}$, afled 1768 $^{17}/_{6}$, vid 76 års ålder. Gift 1713 med förutnämde *Karl Dahlström,* hvars dödsår ej är kändt, egde hon flera barn. Angående några af dem hafva följande underrättelser kunnat vinnas:

Klara Dahlström, född å Ölsboda 1716 $^{15}/_{11}$, afled å Carlsdahl 1754 $^{30}/_{1}$; gift 1735 med hofrättskommissarien, sedermera öfverdirektören och brukspatronen *Karl Daniel Luthman,* egare af Carlsdahls och Kortfors

---

[1] Ifrågavarande skogstrakt bildar numera hemmanen *Bofallshöjden* $^2/_5$ och *Bofallstorp* $^1/_{24}$ mantal, omtalade *Noraskogs arkiv* II: 313.

[2] Jfr *Noraskogs arkiv* I: 9.

-bruk, f. 1706 $^{28}/_{3}$, d. 1768 $^{12}/_{1}$, som i sitt andra gifte var förenad med enkefru *Katrina Fröberg.*

Margreta Kristina Dahlström, f. 1720, d. ogift 1791 $^{24}/_{12}$.

Magdalena Dahlström, som blef gift med *Anders Lönbohm,* f. i Filipstad 1714 $^{2}/_{8}$, borgmästare i Kristinehamn 1746, der han afled 1764 $^{26}/_{11}$.

Såsom egarinna till Lonntorp undgick enkefru Lönbohm lika litet som föregående egare sina rättegångar om samma hemman. Den vigtigaste af dessa torde ha varit den, som innefattas i följande

Kongl. Maj:ts dom, uti den till Kongl. Maj:ts öfverseende ifrån dess och rikets Göta hofrätt genom ordentligt sökande utan afgift inkomne sak, emellan Advokatfiskalsembetet i bemälte hofrätt för prestegården Åby i Karlskoga och Vermeland, å ena. samt afledne borgmästaren Lönbohms enka Magdalena Dahlström såsom egare af fjerdedels hemmanet Vestra Lonntorp å andra sidan, angående *en ängs- och skogsmark,* den prestegårdsinnehafvaren påstått böra emellan Lonntorp och Prestegården efter öre och örtug fördelas; uti hvilket mål Karlskoga bergslags härads synerätt den 25 Juni 1777 dömt, och af anförde skäl till förmån för boställsinnehafvarens påstående fastställt den af landtmätaren Hamnerin de tvistande emellan år 1775 uppgångne rågång ifrån Gälleråse båtstad till Lonntorpsledet. Hvaremot Vermelands lagmansrätt och Hofrätten genom domar af den 1 Juli och 2 Oktober 1778 *bibehållit Lonntorps egare vid den omtvistade marken:* deruti underdånigst om ändring anhålles, och hvarom är vordet tvistadt. Med Kongl. Maj:ts och rikets trogne råd besluten. Gifven Stockholms slott d. 9:de November 1779.

Kongl. Maj:t har i nåder låtit sig föredraga de i detta mål inkomne handlingar med hvad parterne så skrifteligen som vid munteligit förhör andragit och påmint, pröfvandes rättvist Lagmansrättens och Hofrättens sammanstämmande domar af den 1 Juli och 2 Oktober 1778, såsom på lag och goda skäl grundade, att gilla och fastställa. Det vederbörande till underdånig efterrättelse länder.

GUSTAF.

(Sigill.) *H. Låstbom.*

Å den till Lonnhyttelaget anslagna allmänningsskogen verkstäldes ny delning 1801 af landtmätaren Örn; och jemlikt ett af Kammarkollegium 15 Oktober samma år utfärdadt köpebref, blef $^{1}/_{4}$-hemmanet Vestra Lonntorp af enkefru Lönbohm, mot en köpesumma af 13 rdr 18 sk. 6 rst. specie, inlöst till *skatte.*

Öfver 50 år innehade och brukade hon sjelf denna sin egendom. Enligt 12 Juli 1819 upprättadt köpekontrakt såldes densamma till bergsmannen *Jan Svensson och hans hustru Maria Larsdotter* från Klippan i Nysunds socken mot en köpesumma af 6,333 rdr 16 sk. bankospecie (= 9,500 kronor) samt åtskilliga små förmåner åt säljaren. Köpebref derå utfärdades 20 nästföljande September och skulle egendomen med tillhörande hyttedel af köparen tillträdas 14 Mars 1820; varande Karlskoga häradsrätts fastebref, som angifver köpesumman till 6,733 rdr 16 sk. bko, gifvet 14 Oktober samma år.

Kort härefter (omkring 1826) afled enkefru Lönbohm, antagligen i en mycket hög ålder. Så vidt för närvarande är kändt, egde hon i sitt äktenskap med borgmästaren Anders Lönbohm dessa barn:

Anders Fabian Lönbohm, kronofogde och assessor.

Justina Magdalena Lönbohm, gift med häradsskrifvaren *Karl M. Tideström.*

Ulrika Katarina Lönbohm, död ogift 1824.

Kristina Eleonora, f. 1760 $^{31}/_{1}$, d. 1765 $^{3}/_{3}$.

Den nye egaren af Vestra Lonntorp, förenämde Jan Svensson, var bördig från Lekebergslagen. Hans farfader, *Olof Svensson*, hade 26 Oktober 1739 erhållit fastebref å en hemmansdel i Källsbo, hvilken han redan 1743 »för ålderdoms skull» afstått till sina barn. Genom »Lagmansrättens öfver Nerikes lagsagu meddelte dom och stadfästelse under den 3 September 1756» blef han genom byte med sin styfson, nämdemannen Nils Björsson i Källsbo, egare till $^{1}/_{16}$ uti Klippa hemman, hvilken rättighet han genom transport af 17 Mars 1757 öfverlät till sin son *Sven Olofsson* i Klippan. Denne, som varit gift 2:ne gånger [1], egde i sitt senare äktenskap en son, nyssnämde **Jan Svensson**, f. 1773 $^{22}/_{11}$, hvilken uppgifves ha varit hvad man kallar »en man af gamla stammen» och arbetsam i hög grad. Enligt hans egen utsago arbetade han om morgonen, så att han hade aftonen fri. Efter förlamning sängliggande i 9 år afled han 1857 $^{23}/_{12}$, öfver 84 år gammal. Gift 1811 med *Maria Larsdotter* från Sinnerud i Nysunds socken, f. 1786 $^{8}/_{12}$, d. 1852 $^{14}/_{7}$. Deras barn voro:

Maja Lisa Jansdotter, f. 1812, gift 1832 med bergsm. *Peter Andersson* i Espenäs, d. 1866.

Jan Peter Jansson, f. 1819 $^{16}/_{8}$, ogift, vistas hos sin svägerska (se nedan) i Källmo.

Anna Kajsa, f. 1822, d. 1825.

Karl Jansson, f. 1826, d. 1857; se nedan.

Genom salubref, dat. 22 November 1841, upplät Jan Svensson med sin hustru Maria Larsdotter, det år 1819 inköpta $^{1}/_{4}$-hemmanet Vestra Lonntorp till sonen Karl Johansson, såsom han kallas i köpe- och fastebrefven, mot en köpesumma af 6,000 rdr banko och hvarå han erhöll Häradsrättens fastebref, dat. Källmo 23 November 1842. Denne egare, vanligen benämd **Karl Jansson**, yngste sonen till de båda säljarne, född i Lonntorp 1826 $^{8}/_{3}$ och således ej myndig vid egendomsköpets afslutande, blef genom sitt giftermål tillika egare af $^{3}/_{44}$ mantal i Källmo, der han sedermera var boende; nämdeman 1852—1854 afled han genom olyckshändelse 1857 $^{27}/_{3}$, endast 31 år gammal. — Gift 1848 $^{12}/_{10}$ med *Karolina Jonsdotter*, f. 1824 $^{22}/_{9}$, dotter af bergsm. Jonas Nilsson [2] och hans hustru Maria Eriksdotter [3] i Källmo. Med sin aflidne man eger *enkefru*

---

[1] I sitt första gifte med *Anna Olofsdotter* egde Sven Olofsson en dotter *Karin Svensdotter*, som genom utslag af Lekebergs häradsrätt 10 Mars 1759 tilldömdes i arf efter sin moder ett belopp af 750 daler kpmt. Detta arf förvaltades till en början af Karins farbroder *Jonas Olofsson* i Källsbo.

[2] *Jonas Nilsson* i Källmo var en son till bergsm. *Nils Ersson* och *Maria Jonsdotter* i Källmo. Genom afhandling, dat. Källmo 17 September 1796, upplät bergsm. *Jonas Arvidsson* och hans hustru *Maria Olsdotter* sitt egande $^{3}/_{44}$ *hemman Källmo* till sin måg och dotter, nyssnämda Nils Ersson och Maria Jonsdotter, för en köpesumma af 500 rdr i riksgäldsmynt samt åtskilliga undantagsförmåner.

[3] *Maria Eriksdotter* var en dotter till bergsm. Erik Andersson och hans hustru Karin Persdotter i Esphöjden, samt syster till *Anders Eriksson* i Kärne

Karolina Jansson, som fortfarande bebor sin arfvegård i Källmo, följande barn:

Maria Sofia, f. 1849 $^{23}/_{9}$, d. 1850 $^{13}/_{5}$.
Karl Karlsson, f. 1851 $^{7}/_{1}$, sin moders biträde vid Källmo egendom.
Erik, f. 1852 $^{18}/_{1}$, d. $^{19}/_{3}$ s. år.
Erik Karlsson, f. 1855 $^{5}/_{2}$; se nedan.
Emma Karlsson, f. 1856 $^{28}/_{2}$, hemma hos modern.

Yngste sonen, förenämde **Erik Karlsson**, inköpte sina medarfvas lotter i *Vestra Lonntorp*, hvilken egendom han tillträdde 1878 och fortfarande innehar. — Gift 1881 $^{2}/_{7}$ med *Lovisa Jansson*, f. 1859 $^{25}/_{3}$, dotter till bergsm. Jan Peter Petersson (f. 1814 $^{4}/_{2}$) och Johanna Andersdotter (f. 1821 $^{19}/_{7}$, d. 1879 $^{5}/_{3}$) i Vibäck.

Barn:

Erik, f. 1882 $^{23}/_{8}$, d. 1889 $^{31}/_{8}$.
Johan, f. 1883 $^{29}/_{8}$.
Karl, f. 1885 $^{2}/_{4}$.
Anna, f. 1887 $^{27}/_{4}$.
Lovisa, f. 1889 $^{9}/_{2}$.
Erland, f. 1891 $^{21}/_{2}$.
Karin, f. 1893 $^{23}/_{11}$.

Föregående anteckningar om Vestra Lonntorp grunda sig till hufvudsaklig del på de vid gården förvarade äldre och nyare handlingar, som nuvarande egaren med sällspord välvilja ställt till utg:s förfogande.

(f. 1798 $^{18}/_{3}$, d. 1880 $^{14}/_{4}$), talman i Bondeståndet under 1840—41 årens riksdag.

Anteckningar ur Karlskoga äldsta sockenstämmoprotokoll.

Församlingens första kyrkoherde Olof Hansson, som afled 1626, efterträddes följande året af sin måg och medhjelpare under de sista 10 lefnadsåren *Jacobus Jonæ* (Jakob Jonsson). Denne åter »blef så sinnesoredig, att han år 1643 på någon tid suspenderades och ändtligen 1645 för grofva förseelser alldeles dömdes ifrån tjensten; fick dock tillstånd att för sin långliga tjenst söka annan lägenhet, och öfverenskom då med kyrkoherden m:r Laurentius Nicolai, Philipstadius, i Kroppa om tjenstebyte, men hvilket ej kom att gå i verkställighet, utan skulle, enligt K. M:ts befallning 1648, de behålla sina pastorater; kom derefter så ifrån förståndet, att tjensten måste skötas af en vice pastor, samt blef sist alldeles blind»[1]. Han afled 19 November 1662. Under de sista åren tjenstgjorde som vice pastor magister *Anundus Haquinius* (Anund Håkansson), hvilken ock 1663 efterträdde Jakob såsom kyrkoherde.

Det är från denne Anunds tjenstgöring såsom vice pastor de äldsta protokollen finnas bevarade. Huru det i sådant afseende var ställdt derförinnan, omtalar Anund sjelf i sitt första sockenstämmoprotokoll så tydligt, att någon tvekan derom icke kan uppstå. Han skrifver nämligen:

»Anno 1659 d. 20 Mars, då jag först hölt socknestämma i Karlskoga, ransakades om det skulle finnas någon *kyrkobok,* deruti kyrkones handlingar och saker skulle vara annoterade, *men der fans ingen,* hvarken i kyrkan eller hos sal. pastoris skrifter.»

Således icke heller från Olof Hanssons tid. Pastor Jakob lefde ännu och hade väl såsom »sinnesoredig» föga tanke på att hålla kyrkans handlingar och böcker i ordning, äfven om Olof Hansson gjort någon början dermed, hvilket dock är föga troligt, ty det var endast undantagsvis, som denne pastor i sina längder orkade namngifva husfäderna i sin församling, vare sig det gälde kyrkotionden, penningeuppbörder eller andra förhållanden.

Efter föregående upplysande inledning fortsätter Anund Håkansson sitt första stämmoprotokoll sålunda:

»Då begärde församlingen att välaktad *Georg Camitz*[2] ville uppå sig taga att vara *kyrkovärd,* det han ock gjorde. — Vardt ock *Mattes* i Bråten förordnad till *kyrkones sexman,* för sin redlighet och skicklighet skull.

---

[1] Anreps ättartaflor IV: 315.

[2] Bruksarrendator vid Björkborn. Jfr sid. 232 noten.

Sedan vardt med allas samtycke beslutit, att ingen skall *föra öl eller brännevin till kyrkan,* som här till dags skedt är, och hvilken som kommer med vin eller öl skole kyrkones sexmän taga af den samma ölet och vinet, och *penningarna tagas till kyrkan*[1].

Sammaledes vardt ock beviljadt att de, som utan trångmål *löpa ut ur kyrkan,* särdeles unga gossar och pigor, isynnerhet under predikan, skola *straffas med stocken;* derpå kyrkones sexmän hvar sin söndag hafva uppsigt och sitta vid dörren.

Beviljade ock alla endrägteligen att vilja *gifva klockaren sin ränta* efter sin förmågo och lägenhet, dock ingen mindre än 6 öre kopparmynt.

Efter det var intet *altarkläde* utlofvade välaktad Georg Camitz det vilja köpa till Mikaeli tid.

Asmund i Vall gaf till kyrkan 4 daler kpmt att han skulle få *stolerum* och fick i näste stol vid gången utan för kyrkedörren[2].»

Följande protokoll är dateradt 21 Augusti 1659 och innehåller till en början åtskilliga beslut om reparationer och förändringar i kyrkan, för hvilka redogöras i en särskild afdelning, rörande kyrkans byggnadshistoria. I öfrigt förekommer i detta protokoll att församlingens kapellan,

»Vällärde herr *Zacharias* beklagade sig att han intet kunde få sin *rättighet af bruksfolket och skomakarne* här i soeknen. Då beviljade de sig vilja gifva honom här efter hvar för sig 1 daler kpmt i kapellansrättighet.

Ingen piga skall tränga någon hustru ut ur stolen, men är det mera rum, må pigan stå i stolen om icke hennes moder eller matmoder är i stolen.

Vardt beviljadt att de ville gifva här efter i *kyrkogångspenningar* 1 daler 4 öre kpmt.

Alla beviljade samtligen att *gudstjensten skall begynnas vid klockan 8;* de som barn hafva eller det är kyrkogångshustrur (som) icke då äro tillstädes, skola förtöfva till dess tjensten blifver ändad.»

Vid sockenstämma 4 November 1660

»Upplästes *en dom,* som hederlige och vällärde hr *Zacharias* hafver bekommit vid laga ting om dem, som igen stogo med sin *rättighet,* att de icke må förebära sig intet veta af domen[3].

Ändock tillförene hafver varit sed att *kyrkogångshustrur* hade sin besynnerliga stol, som de stogo uti när de gingo i kyrkan efter sin barnsbörd, så hafva de nu alla samtyckt att kyrkogångshustrun må stå i hennes stol, som henne följer.

---

[1] Af detta protokollsutdrag torde med önskvärd tydlighet framgå, att den s. k. *nykterhetsfrågan* inom Karlskoga *har mycket gamla anor* och icke uteslutande är en nyare tids påfund, äfven om den numera fått politisk färgläggning.

[2] Torde betyda att stolrummet var beläget näst *innan* för kyrkdörren.

[3] Angående denna dom, som vid åtskilliga senare sockenstämmor äfven kungjordes, innehåller Karlskoga dombok för 15 Oktober 1649 endast följande: »Afsades att befallningsmannen skulle tillhålla dem, att gifva ifrån sig *kapellansskäppan,* en hel eller half, eller ock *ett dagsverke,* som här till hafva tredskats att göra af sig sjelfve.»

Anno 1661 den 24 Februari

»Blef enhälleligen samtyckt i socknestämman, att den som *hyser någon främmande,* antingen mans- eller qvinspersoner öfver ena natt, han skall böta[1], och om någon främmande kommer och vill här vara någon tid, han skall låta se sitt bevis, hvarom icke, skall han intet lidas i socknen.

Alldenstund det nu ingen *mat* utgifves *till spetalen,* efter ingen är upprättad i Karlstad, är efterlåtet af konsistorio, att den *maten,* som sammansamlas af häradet, *skall utdelas ibland de fattige uti häradet,* till dess det blifver upprättadt hospital i Karlstad, till hvilket de samtyckte alle i denna socknen. *De fattige,* som här finnas, *skola hysas och skötas af sin slägt och förvandter,* och hospitalsmaten skall begynnas att utläggas ifrån Mikaelis tid, så att han skall vara utlagd till dominica 1 adventus; maten skola kyrkones sexmän hvar i sin rote upptaga (och) sedan några dagar före julhelgen till de fattige utdelas.

Efter det klagas att det sker för stort intrång i stolarne, ty vardt beslutit att ingen mer än en af huset skall ingå i stolarne, besynnerliga om stora högtider.»

Man höll icke stämmor synnerligen ofta den tiden, en eller högst två om året. Det kan dock ifrågasättas, då både den äldsta och äfven nyare protokollsböcker blifvit inbundna i senare tider i sina nuvarande band, att derförinnan ett eller annat protokoll å löst papper försvunnit. Äfven om så skett, äro dock så pass många qvar från den äldsta tiden, att ganska få, om ens någon af närgränsande församlingar kunna uppvisa så pass gamla stämmoprotokoll och andra kyrkohandlingar som Karlskoga. Om utg. derför icke ansett sig böra spara på de meddelade utdragen, må detta icke anses alltför mycket klandervärdt, utan få gälla för hvad det är: nya och upplysande bidrag till kännedom om förfädrens församlingslif och kommunala verksamhet.

Vid sockenstämma 12 Oktober 1662

»Vardt samtyckt att (det) skulle uppbyggas en loga och två lador *i prestegården* och hvar man skulle utlägga en stock. Huru långa stockar hvar rote skulle utlägga, skola kyrkones sexmän utsäja när de hafva mätit byggningen.

Samma tid besvärade sig *bruksfolket,* att dem sker intrång i sina stolar, der hvar hafver *köpt sig ett stolerum för 1 rdr.* Ordningen om deras köp på stolerum sade församlingen så vara gjord af förrige kyrkoherden herr Jakob, nämligen att när någon hammarsmed drager ut ur församlingen, skall den hammarsmeden, som kommer i hans ställe, gifva 1 rdr för stolerummet.

Nu besvärade sig hammarsmederna sägandes, det händer ofta att vi hammarsmeder måste flyttia, och kunde hända att den som hafver köpt ett stolerum för 1 rdr och drager ifrån församlingen, och icke blifver borta mera än ett år och kommer så igen, om han då åter skulle köpa samma stolerum för 1 rdr, tycktes det vara för svårt.

Derpå blef med allas samtycke så resolveradt, att den hammarsmed, som hafver köpt ett stolerum för 1 rdr och blifver intet längre borta ifrån församlingen än två år, han skall få sitt stolerum igen utan penningar; blifver han längre borta än två år, skall han gifva för stolerum 3 mark smt;

---

[1] Hvad eller huru mycket omtalas ej.

men om så hände att sedan han hade köpt stolerum för 3 mark smt och drager åter ifrån församlingen: om han intet längre blifver borta än två år, skall han få sitt stolerum igen utan lösen, men blifver han längre borta skall han gifva för sitt stolerum 1 daler kpmt. Men den hammarsmed, som efter den andra kommer, skall stå i stolen i två år, men sedan de tu år äro förlupne skall han gifva för sitt stolerum 1 rdr.

Sist var ock af allom enhälleligen samtyckt, att hvilken som utom socknes kommer och vill inträda i äktenskap, skall gifva för sin *lysning* en rdr in specie, men de, som äro här i församlingen hemma, skall allenast gifva 1/2 rdr in specie.»

Af annan hand förekommer här följande tillägg:

»Sammaledes beviljades enhälleligen af allmogen uti hans ärevördighet præpositi mag. Laurentius Emzelii närvaro, att hvart hjonelag i socknen skall gifva 2 öre smt, men enkling eller enka 1 öre smt.»

För hvilket ändamål denna uttaxering skulle ega rum omtalas icke. Härefter finnes antecknadt att »anno 1663 *inventerades* allt hvad i kyrkan fans». Den härefter följande inventarielistan är försedd med diverse klotter-anteckningar, gjorda vid en senare inventering och afslutas med detta erkännande:

»Ofvanstående inventarier är mig vid mitt inträde till församlingen i händer vordet levereradt och här med betygas: *Petrus Tingström.*»

Denne Tingström tillträdde pastoratet 1692 efter Anund Håkansson, hvarom mera längre fram. 1663 års inventering gälde Anund sjelf, som då blef kyrkoherde efter Jakob Jonsson.

»Anno 1663 dominica palmarum (palmsöndagen) ransakades efter stolerum och vardt befunnit att stolarna voro bytte som efterföljer:

en herrestol vardt förordnad i koret.

1 vardt förordnad till sätegården Bo.»

Vidare förekommer att stolen n:r 2 tilldelats »Jon i Stråbergsmyran, Håkon i Strömmetorp, Nils i Bregården, Enar i Bregårdstorp, Jon i Gälleråsen, Mor i Stråbergsmyran, Erik i Bregården; summa 7 stolerum». På samma sätt indelades n:r 3 till 10 rum, n:r 4 till 9 rum, n:r 5 till 8 »mantal» och n:r 6 till 9 mantal eller personer. N:r 7 »bruksfolksstolen, Jockum hammarsmed, Elias hammarsmed, Hans Lang».

Af de följande stolarna indelades n:r 8 till 8 platser, n:r 9 till 12 d:o, n:r 10 till 11 d:o, n:r 11 till 11 d:o, n:r 13 till 11 d:o, n:r 14 till 11 d:o, n:r 15 till 12 d:o, n:r 16 till 11 d:o, n:r 17 till 11 d:o och sist n:r 18 med endast 7 »mantal» eller platser. »På samma sätt byttes qvinfolksstolarna.» En ungefärlig beräkning synes utvisa att hela antalet sittplatser i dåvarande kyrkan uppgått till omkring 350 st.

Vid samma tillfälle

»vardt samtyckt att hvar man skall förfärdiga sina *kyrkobalkar,* såsom ock hvar man skall utlägga *en tegelsten,* att uppmura ugnen i *klockarestugan.* Nils skräddare lofvade vilja gifva muremästaren kost medan han murar.

Vardt uppläsen *hr Zachariæ dom,* som han hafver bekommit vid tinget anno 1649 d. 15 Oktob., huru myeket de skola gifva honom i *kapellansrättighet.*» (Jfr sid. 251.)

»Anno 1664 den 30 Januari vardt samtyckt i soeknestämman att om icke *en* till det minsta *kommer till kyrkan* om söndag eller helgedag, skall husbonden gifva till kyrkan 8 öre silfvermynt.» Denna bestämmelse bör naturligtvis tolkas så, att åtminstone en person från hvart hushåll eller matlag borde söndagligen besöka kyrkan. Om bestämmelsen medförde åsyftad verkan, vet man ej så noga.

»Sedan ransakades hvilka hemman i soeknen skola *uppbygga fähuset i prestegården* och hålla det vid makt, och voro dessa efterföljande», heter det vidare i protokollet, hvarefter dessa byggnadsskyldiga hemman och gårdar uppräknas till ett antal af ej mindre än 82. På enahanda sätt uppräknas 30 gårdar och hemman, hvilka hade skyldighet att »bygga och hålla vid makt *bodarne* i prestegården». Men äfven annan byggnads- och underhållsskyldighet indelades på samma, för skyldighetens fullgörande tungrodda och besvärliga sätt. Såsom ett exempel derpå, hvilket på samma gång kan lemna en föreställning om den jordrymd, som då för tiden var inhägnad till kyrkogård m. m., kan följande anteckningar ur ett annat protokoll tjena till någon ledning.

»Anno 1664 den 2 Oktober voro *kyrkobalkarna*[1] indelta, som efterföljer: balken ifrån östra hörnet till södra porten 16 alnar lång», skulle byggas och underhållas af 8 uppgifna åbor eller »mantal». — »Sjelfva södra porten» likaledes af 11 mantal. — »Balken vestan vid södre port till tiondebod-väggen 24 alnar lång» af 12 mantal. — »Balken vid bodväggen till hörnet 17 alnar lång» af 7 mantal. — »Balken ifrån hörnet på vestra sidan norrut 24 alnar lång» af 12 mantal. — »Balken dernäst på vestra sidan 24 alnar lång» af 12 mantal. — »Balken dernäst på vestra sidan till norra hörnet 21 alnar lång» af 11 mantal. — »Balken ifrån hörnet på norra sidan österut $22^1/_2$ aln lång» af 10 mantal. — »Balken dernäst på norra sidan 19 alnar lång» af 10 mantal. — »Balken dernäst till norra porten på norra sidan 20 alnar lång» af 11 mantal. — »Sjelfve norra porten skola efterföljande hålla», nämligen 10 mantal. — »Balken ifrån norre port till hörnet öster ut 12 aln. lång» af 6 mantal. — »Balken ifrån hörnet söderut på östra sidan 19 aln. lång» af 9 mantal. — »Balken dernäst på östra sidan 25 alnar lång» af 13 mantal. — »Balken dernäst på östra sidan till södra hörnet 20 alnar lång» af 10 mantal.

Hela antalet byggnadsskyldige uppgiek således till 152 åbor eller mantal. Det sålunda inhägnade området kan, efter de uppgifna måtten, anses hafva utgjort en fyrsidig figur, hvars södra gränslinie hållit i längd omkring 70 alnar, vestra gränsen 69 alnar, norra dito omkring 79 alnar och östra gränsen 64 alnar. Hela ytinnehållet torde hafva uppgått till omkring 5,000 qvadratalnar eller något öfver $^1/_3$ tunnland, en areal så liten och obetydlig vid jemförelse med nutida förhållanden, att det kan ifrågasättas om icke den nuvarande kyrkans byggnadstomt är fullt lika stor.

Vidare föreskrefs vid sistberörda tillfälle att »*kloekestugan* skole dessa efterföljande hålla: Peder i Gräsholmstorp, Oluf i Högeberg, Jöns i Mosserud, Peder Larsson i Stråningstorp, Peder Andersson ibidem». Tillhopa 5 mantal. Slutligen vardt

---

[1] *Kyrkobalkar* kallades i fordomtima det af grofva slanor uppförda stängslet omkring kyrkan med dertill hörande område eller kyrkogård.

»Sedan samtyckt att ingen hustru skall tagas i kyrkio förr än hon aflägger penningar för *'krantsebrot'* om hon är der till skyldig.»

»Anno 1665 den 20 September

Blef i socknestämman af allom samtyckt, att ingen efter denna dag skall *sälja öl eller brännevin vid socknestugan* på någon söndag eller helgedag, och den, som befinnes deremot göra: af honom skall ölet tagas och dess värde till kyrkan gifvas.

Sedan vardt beviljadt att desse rotar skola *förfärdiga hufvarna öfver klockestapeln:* Brickegårds- och Immetorpsroten, Bäckeroten, Sibbohultroten, Bottesboroten, Finnebäcksroten, Linnebäcksroten och Skogskärrsroten, Högebergsroten, Strömmetorpsroten, Videbäcksroten, Gälleråsroten, Kärneroten, Kedjeåseroten, Granbergsdalsroten, Kortforseroten. Den nionde hufven skola förfärdiga: Erik i Forsnäs, Jon i Högåsen, Jon i Fallet, Bengt i Tvärån, Lars Hansson vid nye Elfhyttan och hufvarna skola vara färdige gjorda Mikaelidag».

Efter denna indelning vill det synas som att 2:ne rotar gemensamt fått svara för en af de 8 hufvarna och att den nionde tilldelats de uppräknade bergsmännen.

»Anno 1666 den 9 December vardt samtyckt att *hvar hytta efter blåsningen skall gifva till kyrkan* efter som blåsningen är till. Mestedelen beviljade 1 skeppund tackejern.

Vardt afsagdt att ingen skall härefter *gå i brudstugu* och der till de alla beviljade.

Vardt ock samtyckt att de, som intet bruka bergsbruk, skole gifva hvar Valborgmessa *penningar till kyrkan* efter sitt råd och ämne.»

»Anno 1667 *dom. vocem jucundidatis.*

Oluf i Lunekullen beviljade att betala för sin svärfader Oluf i Lunekullen *till kyrkan* 5 daler kpmt.

Samtyckt att det bytes stolerum på läktaren efter lott.

Hammarsmederna samtyckte att de vilja gifva af hvar hammar till kyrkan 1 stop vin.»

»Anno 1668 *dom. cantate.*

Publicerades *hr Zachariæ dom,* som han hafver bekommit vid laga ting, på dem som restera med sin kapellansrättighet.

Erik i Labbesand blef pålagt att laga fönstret vid läktaren för betalning.

Samtyckt att hvar skall hafva sin *kyrkobalk* färdig till midsommaren; den som häremot tredskas skall lägga till kyrkan 8 öre smt.»

»Anno 1668 *dom. 19 trinitatis.*

Efter det är en skamlig osed att *folket går ut och in i kyrkan* medan predikan hålles, blef beviljadt att kyrkones sexmän skola hvar sin söndag vakta vid dörren, att ingen utgår utan högste orsak.

Samtyckt att hvar man skall utlägga till *bryggehusets förfärdigande* i prestegården 8 öre kpmt.

Är någon som af ungdomen *stimmar i kyrkan,* skall ledas i stocken, efter allas samtycke.»

»Anno 1669 d. 2 Maj vardt herr *Anders Glaaf* antagen till deras *kapellan*[1] med allas goda samtycke och åtnöjo.

---

[1] Efter »*hr Zacharias*», som hade drunknat i Knapforsen 9 November 1668.

Den hustru eller piga, som *stiger uti ens annars stolerum* utan med förlof, skall gifva till kyrkan 8 öre smt och ledas utur stolen af kyrkones sexmän.

Samtyckt att timret skall förskaffas att upprätta *bodarne i prestgården* till nästkommande höst.

Samtyckt att hvart hyttelag skola leverera till kyrkan af sin blåsning[1] om mikaelitid allrasist, om icke är förr inlevererat.

För *vinsäden*, som är 2 t:or ren spanmål[2], gifves 6 kannor vin.»

»Anno 1670 d. 20 Oktober.

Samtyckt att *stocken* skall förfärdigas af klockaren.

Beviljade ock samtligen att vilja *gifva honom* (klockaren) *något hö*, efter han hafver intet att berga uppå, utan sitter inhyses, och skola de samma till honom gifva när han upptager sin rättighet.

Samtyckt att hustro Brita skall hafva sitt tillhåll i klockarestugan till en tid.

Samtyckt att hvar man skall utlägga 16 alnar lång stock att uppbygga *soeknestuga.*

Samtyckt att af hvart hus skall åtminstone en komma till kyrkan till onsdagspredikan.»

»Anno 1671 d. 8 Oktober.

Erik i Linnehult tog på sig att förfärdiga hufven öfver fönstret på läktaren; för sitt arbete skall han betalas af kyrkones penningar.

Samtyckt att hvilken, som gifver den andra *öknamn*, efter en parts stora osed, skall böta till kyrkan och för laga ting anklagas.

Samtycktes att Olof i Ödehult och Nils i Lunctorp skola hafva uppsigt på dem, *som göra oljud i kyrkan*, såsom ock länsmannen skall vara dem behjelpelig.»

»Anno 1672 d. 10 September.

Efter länsmannen vill intet betala till kyrkan de 22 daler, som Anders i Kilstad och Dan i Backa *länte af kyrkan*, uppsköto de den saken till laga ting.

Samtyckt att den eländige och fattige menniskan Dordi *skall föras omkring i soeknen*, (och) skole hvar hafva henne hos sig uti 2 dygn.»

»Anno 1673 *dom. 19 trin.*

Samtyckt att kyrkones sexmän hvar i sin lägg skola utkräfva *qvicktionden*, som pastori tillhörer, af dem som restera.

Samtyckt att de skola förfärdiga sina *kyrkobalkar* till 3 veckor härefter; den som försummar, af honom skall utpantas 2 öre smt.

Samtyckt att de, som igenstå med *täckningen på klockarestugan*, af dem skall länsmannen utpanta 3 öre smt.

Samtyckt att för *vinsäden* skall gifvas 6 kannor vin i ond tid och god tid, som är 2 t:or ren säd[3]».

»Anno 1674 d. 27 Juni, samtyckt att *länsmannen Erik Påvelsson*

---

[1] Det förut beviljade jernskeppundet (jfr sid. 255).

[2] Den tredje tunnan, som församlingen från 1611 åtnjutit, gick till Bjurkärns kyrka.

[3] I margen finnes här bredvid antecknadt: »*anten dictum*».

skall inleverera brefven i kyrkokistan, *som voro gifna af drottning Kristina*[1].

Sedan angåfvos undertecknade för 'krantsebrot': Bengt Skomakare, Kristofer Eriksson, Måns i Skogskärr.

Sedan var samtyckt att den hustru, som är skyldig till kransebrott, om hon icke hafver penningarna med sig för kransebrott, när hon vill gå i kyrkio efter barn, skall hon hafva löftesman för sig förr än hon intages i kyrkan.

Samtyckt att hvar man skall utlägga *en tegelsten till soeknestugan* att uppmura spisen.»

»Anno 1675 d. 26 Oktober.

Besvärade sig *församlingen i Bjurkärn* att de intet bekomma med församlingen af det vin, som väl:d Gerdt Ysing hafver lofvat till församlingen, der de mena sig böra hafva tredingen med dem, derföre att de hålla bron med dem vid Aegsjön (?); der till svarades att de i Bjurkärn hafva hållit bron med dem.»

»Anno 1676 d. 24 September.

Lofvade *bruksfolket i Valåsen* att de ville årligen hjelpas åt att gifva *en kanna vin till kyrkan.*»

»Anno 1677 *dom. trin.*

Samtyckt att den, som *går ut ur kyrkan* medan predikan hålles uti oträngde mål, skall böta 4 öre smt, vare sig man eller qvinna, der på kyrkones sexmän skola hafva uppsigt.

Den, som *kommer till kyrkan drueken*, han skall böta 3 mark smt.

Afsäges den elaka tobaksdriekningen i kyrkan.»

»Anno 1678 d. 26 Oktober.

Vardt samtyckt att de, som intet bruka bergsbruk, skola angifvas af dem, som bruka bergsbruk, och skola vara förpligtade att *gifva till kyrkan* hvart år efter sin lägenhet och skola det leverera vid Matthei tid.»

»Anno 1679 blef omtalt om vår *kyrkobyggning,* efter det är stort trångsmål i kyrkan; då lofvade alla samdrägteligen, att så snart Gud täckes oss gifva frid, *ty vi äre myeket utarmade genom detta kriget,* så velom vi genom Guds nåd vår kyrka förbättra.» Angående denna kyrkobyggnad hänvisas till nästa afdelning.

»Anno 1680 den 5 Januari blef församlingen fördelt i *vissa rotar* som efterföljer», hvarpå 24 särskilda rotar uppräknas, med 10 à 12 husfäder i hvarje rote.

Under de nästföljande åren upptagas protokollen af beslut och åtgärder i och för den då verkstälda *kyrkobyggnaden,* hvarom vidare längre fram. För öfrigt torde följande utdrag ytterligare böra här meddelas ur protokollet för 15 Maj 1684:

»Måns i Rosensjö och Oluf Jonsson i Gälleråsen hafva *synt skogen,* som Lars Gabrielsson skulle hugga till mileved, att det var intet annat än lägdeskog efter skogselden.» Denna skog tillhörde sannolikt prestgårdshemmanet. Vidare »samtycktes af hela församlingen att *hålla prestegårdshusen med tak,* att de ville utlägga hvar man $^1/_2$ pund näfver,

[1] Hvarest dessa bref numera kunna återfinnas är för utg. obekant.

dock skall kyrkoherden deremot med sin omkostning täcka taken och hång der till skaffa».

I ett följande protokoll »*domin. 15 trin.*» samma år beslöts bland annat, att »Oluf i Lerängen för *otidighet i kyrkan* skall utlägga en kanna vin», hvarjemte finnes antecknadt att »Jon i Knutsbo blef dömd vid laga ting att han skulle gifva 5 daler kpmt till kyrkan».

Vid sockenstämma »anno 1685 den 21 Juni beviljades att efterskrifne rotar skulle *uppbygga vestra kyrkoporten*, nämligen Dufvedalsroten, Strömmetorpsroten, Ölsdalsroten och Gräsholmstorpsroten». Häraf framgår således att, efter kyrkans kort förut fullbordade utvidgning och ombyggnad, en ny ingång vesterifrån till kyrka och kyrkogård blifvit anordnad, som derförinnan icke funnits.

»Sedan vardt samtyckt att de, som hafva varit tillhopa uti de *gamla balkarne*, de skola hjelpas åt att dem förfärdiga, och sedan skola balkarne bytas emellan rotarne.»

»Blef ock desslikes samtyckt att jag (näml. pastor sjelf) skall *hålla vin till kyrkan* för 13 mark kpmt kannan.»

»Sist blef ock samtyckt att hvar man skulle ännu *utlägga 16 öre kpmt* att betala väl:d Johan sine utlånta penningar till kyrkan, och penningarna skulle allrasist vara levererade till Valburgis dag 1686.» Af ett föregående protokoll för 15 Maj 1684 kan nämligen inhemtas, att då blifvit »af allom samtyckt att hvar man skulle utlägga 1 daler kpmt till att betala de 300 daler till välaktad Johan Üsing (å Valåsen), hvilka penningar kyrkan tog till låns». Sammanlagda taxeringen för återgäldande af denna skuld utgjorde således 1 $^{1}/_{2}$ daler af »hvar man», d. v. s. af hvarje husbonde, antingen han egde stor eller liten hemmansdel.

Det äldsta s. k. prostetingsprotokollet, som återfunnits, är intaget i protokollsboken och lyder sålunda:

»Anno 1686 den 20 Juni, då probsteting hölls i Karlskoga, *præsent. præpos. pastores cum lecta.*

Blef efter katekismiförhör Karl Persson i Berg tillsatt till *kyrkones sexman*, aflade sin ed, och som han beklagade sin krok för vidlöftig, vintades (vindicerades?) att de vid elfven sedan ligger till sexman uti Östervik.

Tillsattes Jon Olsson vid klockarestugan till *stöt* och tillsades honom *6 daler kpmt till lön*, jemväl om julctiden att hemsöka godt folk om hjelp. Och som fruktade sig Jon Olsson för 'saats' (sattyg?) och illvilja af någon, som ibland skall pläga finnas, der *han dem väcka skulle*[1]; ty försäkrades han att der någon sådan funnes, skall han med stocken straffas eller (med) $^{1}/_{2}$ rdr till kyrkan. Tillsades jemväl stöten att hafva akt på dem, *som försumma predikan.*

Tillsades Nils Gunnarsson att han skall tillsäga sin son Lars Möcker, att han inkommer med räkningen på *spån och spik samt mera* till nästkommande söndag, hvilket fadren utlofvade ske skulle, och skall sedan den räkningen levereras länsman till exekution[2].

Eho som *utgår förr än välsignelsen läses*, undantagandes gammalt folk,

---

[1] Då de funnos sofvande i kyrkan, är väl meningen?

[2] Lars Möcker hade varit redogörare och räkningsförare vid kyrkobyggnaden.

straffas med stocken eller 12 öre kpmt, och detta afkunnas nästa söndag på predikstolen.

Kyrkobalkar blef så afskedadt om, att nästa söndag skall dom. pastor på predikstolen uppläsa huru många om hvar balk, och sedan 14 dagar derefter hålla syn på balkarne; dem som då restera med sin balks byggning eller reparation böte 3 mark smt.»

Underskrift å detta protokoll saknas, men det lärer derför ingalunda sakna sin vigt och betydelse. Vid följande sockenstämma »anno 1686 d. 4 Augusti (blef) samtyckt att hvar man skall gifva 30 spån och 30 spik att *spåna kortaket*». Vidare blef »samtyckt att det skall köpas 4 tunnor tjära till *brånina på kyrkan* och lofvade välaktad Johan att han skulle skaffa dem tjäran till köps». Slutligen blef »samtyckt att de skola gifva för *bårkläde* när de taga det hem till sig 16 öre kpmt. men taga de allenast det vid kyrkan skola de gifva 12 öre kpmt; för *klockorna* skola de gifva 8 öre kpmt».

Vid en följande sockenstämma »anno 1687 d. 24 Aprilis vordo sammankallade alla *embetsfolk*, skräddare, skomakare och dagakarlar och andra, som *intet hafva kostat på kyrkan*, och lofvade somliga som efterföljer (för) att bekomma *stolerum:*

Nils Olufsson skräddare	12	d:r	kpmt.
Peder skräddare	6	»	»
Jon i klockarestugan	6	»	»
Anders Olufsson skomakare	3	»	»
Anders Pedersson (?) skomakare	3	»	»
Philippus skomakare	3	»	» [1]
Jon skomakare	3	»	»
Nils Nilsson dagakarl	3	d:r	kpmt.»

»Sedan vardt samtyckt att hvar man skall utlägga 1 daler kpmt till *bildthuggaren för predikstolen*, och samma penningar skola utläggas vid midsommarstid.» Detta beslut innebär en tydlig och klar vederläggning af Hammarins i Karlstads stifts herdaminne framstälda uppgift derom, att predikstol till kyrkan blifvit skänkt »1687 af Peder Vester på Björkborn». Om så varit förhållandet skulle en sådan gåfva lika väl som öfriga gafvor blifvit antecknad i kyrkans protokollsbok, på sätt här nedan vidare anföres.

Med nyssnämda beslut upphör kyrkoherden Anund Håkanssons protokoll. Han afled dock ej förr än 5 Maj 1691, men tilltagande ålder och svaghet — lättja får man väl icke antaga kan finnas hos en prest? — torde hafva föranledt att hvarken några stämmor höllos eller, om oek så skedde, att protokoll icke ansågos nödvändiga. Emellertid må här äfven redogöras för de *gåfvor till kyrkan* m. m., som finnas antecknade under hr Anunds tjenstetid, hufvudsakligen i den förut omtalade 1663 års inventeringslängd. Sålunda förekommer att »anno 1663 *köptes* en ny *messehake* af rödt plys med silfvergaloner allt omkring, den 10 Martii». Förut fans dock en »messehake gammal af rödt kamlott», samt »messeskjorta försliten», om hvilken efterträdaren i embetet antecknat: »kan dock än brukas».

[1] Hade »gjort läder till klockan».

»Anno 1667 gafs en fyrkantig *teenflaska* till kyrkan.» Hvem, som varit gifvare, omtalas icke. — »Anno 1673 förärade seigneur *Gerhard Ysing* till Guds hus och kyrka en *messingsljuskrona.*» Denne Ysing var då egare till Valåsen. — »Anno 1676 gaf välaktad *Peder Andersson Vester* två stora *messingsstakar* till kyrkan, som stå på altaret vid juletiden», och »anno 1680 gaf välaktad Peder Andersson Vester en *messeskjorta* till kyrkan». Denne Vester var under ifrågavarande tid innehafvare af Bofors och Björkborns hamrar. Han egde för öfrigt Haddebo bruk i Nerike och synes ha varit en verksam och driftig bruksegare; död 1703.

Slutligen finnes äfven infördt, att »anno 1686 gaf välaktad Johan Ysing en härlig och vacker *altaretafla* till kyrkan», och att likaledes »anno 1686 gaf välbetrodde hr borgmästaren Georg Camitz till kyrkan en stor *kalk* förgyld, med förgyld *patén*»; men om denna sistnämnda gåfva finnes sedermera antecknadt, att »den förgylde kalken med patenet, som aflagd är, reserveras och förvaras i kyrkokistan till, vill Gud, kyrkan kan få några pengar in eller någon i församlingen tordes förära så mycket till, att den kunde göras till ett *vattufat* uti barnedop».

Johan Ysing, en son till förenämde Gerhard Ysing, var en följd af år egare till Valåsen. *Camitz* åter innehade Degerfors och var en tid borgmästare i Kristinehamn, der han afled 1687[1].

»Anno 1692 den 26 Juni blef hr *Peder Tingström* genom præpositus *Tollstadius* introducerad och invigd», då ett nytt inventarium jemväl upprättades och af honom underskrefs (jfr sid. 253). De härefter följande protokollen äro alla förda af bemälde Tingström.

»Anno 1693 den 28 Februari hölts första socknestämma af mig med Karlskoga församling; närvarandes brukspatronen hr Johan Ysing, väl:d länsmannen Måns Dahl, häradsnämd, kyrkones sexmän samt de äldste af församlingen; då beviljades

1. Spån och spik, 40 af hvart slaget till mans, der med att reparera den delen af *kyrkotaket*, som ännu gammal och förruttnad var.

2. Vardt samtyckt att en *restlängd* skall utgifvas på kyrkans skuld[2] och föresättas gäldenärarenar en viss tid, och den som icke till den tiden betalar till kyrkan det han skyldig är, skulle pantas utan vidare skonsmål.

3. Samtycktes att alla *rotemästare skulle hålla skärstockar* emot sina rotar och der efter göra sin räkning, att hvar man må se huru hvar och en har betalt.

4. Lofvade socknemännen att *timret*, som de lofvat för *socknestugan*, som läntes till Jordan i Brickegården, skall vara framkördt till påsk.

5. Beviljades att tvänne utaf nämdemännen skulle hvar söndag och högtidsdag stå uppå läktaren och hafva *uppsigt uppå ungdomen*, och der någon felade vid slutet af gudstjensten gifva den samma an, då han strax skulle afstraffas efter som brottet var.

6. Att alla, som för utan ålderdomssvaghet eller annan sjukdom, *löpa utur kyrkan* skulle straffas med en timma i stocken eller böta 6 daler kpmt.»

---

[1] Jfr sid. 232 här ofvan.

[2] D. v. s. dess utestående fordringar.

»Anno 1693 d. 24 April hölts socknestämma; närvarandes kronones länsman, nämden och kyrkones sexmän, jemväl de äldsta af församlingen: då vardt Jöns Eriksson i Aggerud och Oluf Eriksson i Backebergshällen öfvertygade, att Jöns, som stod neder uti bänkarna, har *genom teeken begärt tobak* af Oluf, som stod uppå läktaren, den han strax släpte neder till honom under gudstjensten; hvarföre pålades drängen Oluf att böta till kyrkan 6 daler kpmt, dem han strax utlade, och efter Jöns intet hade att utlägga, sattes han i stocken två söndagar 1 timma hvar dag efter sluten gudstjenst.

2. Vardt af församlingen samtyckt, att der Jonas i Vestra Lunetorp intet skulle betala till kyrkan den skada han genom *skogseld gjort uppå prestegårdsskogen,* uppå en allmännelig stor bönedag, hvilken skada var förmedlat allenast till 24 daler kpmt till kyrkan, skulle saken stå öppen och han af tingsrätten dömas och plikta efter lag.

3. Drängen Jon Olufsson, som af svaghet gått utur kyrkan och *kastat upp på kyrkogården,* bötte 3 daler kpmt till kyrkan.

4. Samma gång samtycktes, att *bänkar skulle upprättas fram uti koret* för unga drängar och pojkar, hvar till bräder skulle köpas af kyrkans egna medel samt ett hundra läktspik.

5. Att en *pliktebänk* skulle göras för missgerningsfolk.

6. Den, som befinnes *klifva öfver* utur den ena i den andra bänken, skall tagas af sexmannen, uti hvilkens trakt han hemma är, och sättas i stocken.»

»Anno 1694 den 29 Maj, då socknestämma hölts, närvarandes socknens vanlige män, ransakades:

1. Efter *kyrkones skuld* och gafs åt väl:d länsmannen en *restlängd,* efter hvilken han skulle infordra kyrkans utestående medel.

2. Samtycktes att alla skräddare och skomakare i socknen skulle *gifva till kyrkan* årligen en kanna vin.

3. Att *läktaren* skulle afdelas och den norrare delen blifva för pigor och flickor, hvartill en ny trappa skulle upprättas.

4. Var Lars Möcker tillsagd att gifva hvar *rotemästare en restlängd* på spån, spik, tjära och bräder till nästa söndag.»

»Anno 1694 den 24 Juli hölts socknestämma, närvarandes vanlige män, då

1. Vardt samtyckt att bud skulle sändas efter brådaren Hans i Vestansjö i Råda socken, att han ofördröjligen skulle komma och *bråda kyrkan.*

2. Samtycktes, att efter församlingen sjelf begärt uppå en allmän riksdag att få en *byggningsskrifvare vid kyrkan,* dy tog länsmannen väl:d Måns Dahl det samma uppå sig och lofvade hålla riktig räkning uppå alla kyrkones inkomster och utgifter, hvar med församlingen lofvade sjelfva komma öfverens med honom, hvad han för sitt omak till lön bekomma skulle.

3. Vardt Lars Möcker pålagdt att göra visst besked uppå den *tjärans inkomst,* som om hösten 1691 till kyrkan af församlingen utgjordes.

4. Taltes om *bänkarnas taxering* för dem, som intet hade kostat uppå kyrkan, och efterlåtes församlingen sjelf att sins emellan sluta huru mycket hvar och en skulle gifva, som med sina syskon kostat hafva; och vid samma tillfälle betalte länsmannen väl:d Måns Dahl *bänkerum* för

sig och sin hustro, och som han tillförene hade kostat 15 daler uppå kyrkan, ty gaf han nu 5 der till, att summan blef 20 daler kpmt.

5. Beviljades att det skulle skrifvas till landshöfdingen och konsistorium och begära deras fullmäktige, att *besigtiga prestegårds skog och egor* samt hvad åverkan deruppå gjord är.

6. Nilses sak i Råhultet emot Anders i Forsnäs remitterades till Häradsrätten.

7. Jon i Knutsbo blef examinerad uti den *tillvitning* han uti offenteligit gästabud (gjort) uppå sal. kyrkoherden mag. Anund samt kyrkovärdarna Nils Arvidsson i Aggerud samt Oluf Jonsson i Gälleråsen.

8. Vardt hans dotter dömd efter Kongl. Maj:ts kyrkolag och 9 punkt i XI kap. om *herrans nattvard,* den hon begått *emot förbud med en stulen sedel.* Hans sonahustro, som sedlen stulit, skulle slippa med uppenbar kyrkoplikt samt gifva en daler smt till kyrkan eller sitta en timma i stocken, efter som församlingen bad för henne.

9. Drängen Lars Matsson, som *sålde tobaken i kyrkan,* tillstod felet och emedan församlingen samdrägteligen bad för honom, för den skull förskontes han med uppenbar kyrkoplikt, samt gifver 2 daler smt till kyrkan och 1 daler smt till de fattige.

10. Anders i Immen och hans hustro tillika med deras vederparter remitterades till Häradsrätten.

11. Förmantes Sigfrid i Stockeforstorp samt hans hustro till en rätt äkta förening och sattes vite emellan dem, att hvem af dem som först bryter, skall plikta med åtta dagars fängelse vid vatten och bröd.

12. Lars Persson i Gräsholmstorp med sin lejogosse, som klagade uppå skomakaredrängen Sven Olufsson, remitterades till tinget.»

»Den 7 Augusti 1694 voro socknemännen tillsammans och öfverlade om *kyrkans spåning och bråning,* och var beviljadt att hvar man skulle göra ut tre stop tjära och en half daler, hvilket länsmannen välaktad Måns Dahl skulle emottaga och göra räkning före.»

»Anno 1694 den 11 December vardt sockncstämma hållen; närvarandes brukspatronen hr Johan Ysing, kronones länsman och vanlige socknemännen, då blef

1. Samtyckt att *alla pojkar och unga drängar* skola här efter gå *fram i koret* och der blifva under gudstjensten, och fördenskull förmanas och tillsäjes alla föräldrar, husbönder och matmödrar, att de sådant tillhålla sina unga piltar och tjenstepojkar, väl vetandes att der någon gosse eller ung dräng tränger sig in i någon bänk, han skall genast af sexmannen tagas för hufvudet och i stocken sättas.

2. Alla *drängar,* som något äro till åren, skola gå uppå sönnare *läktaren,* på det de gamla och gifta män må stå oträngde uti bänkarna; befinnes någon göra häremot, han må vänta det straff, som Kongl. Maj:ts kyrkolag föreskrifver.

3. Alla *pigor och flickor* skola stiga uppå den norrare *läktaren* och stå som de komma, till dess man efter högtiden kan få tid att göra der något visst stolbyte, att icke något intrång må ske i bänkarna neder uti kyrkan, de gifta och gamla hustrur till besvär; befinnes någon göra här emot, så plikte den som sakfälter blifver efter Kongl. Maj:ts kyrkoordning.

4. Skall *kyrkoväktaren,* så snart predikan ändad är, ställa sig vid sön-

nare *kyrkodörren* och henne tillsluta, hängandes haspan uppå och lås före sättia, att icke oförskämda pojkar och ynglingar må efter eget onda behag få *löpa ut och in under gudstjensten* förr än hon slutin är och välsignelsen gjord; men skulle någon antingen af sjukdom eller ålderdomssvaghet behöfva gå ut förr än gudstjensten ändad är, så förmenas dem samma ingalunda hans utgång; men pröfvas någon föregifva sjukdom, och befinnes sådan sjukdom vara af *fylleri* förorsakad, då skall den samma efter kyrkolagen plikta.

5. Måste alla, som icke af svaghet, sorg el:r annan olämpo äro besvärade, stå uppe så länge epist., evang., tron och »o Gud vi lofve dig» sjunges, hvilket ofta tillförene i anledning af kyrkoordningen påmint är.

6. Befinnes någon *föra öl eller brännevin till kyrkan* att försälja uppå högtids-, sön- eller helgedagar, den samma skall varan ifråntagas och både säljaren och köparen, så ock den som dem hyser, böta 3 mark silfvermynt till kyrkan första gången de befundne varda, och sedan allt dubbelt upp.»

»Anno 1695 den 6 Oktober, då socknestämma hölts uti Karlskoga, närvarande kronones länsman väl:d Måns Dahl och socknens nämd med största delen af församlingen, då var *klockarevalet* omtalt och voro fuller några, som föllo *Jöns i Kilsta* emot, men omsider, öfvertalte, bejakade de, hvar uppå hans svärfader Nils Bengtsson i Skrämmen gick i löfte för honom.»

»Anno 1696 den 25 Martii vardt socknestämma hållin, närvarande mest hela församlingen, då infordrades 1) *kyrkans utestående skuld* och voro några som betalte interesset och begärde dag med kapitalet, 2) uppskrefs alla *fattiga och husarma* till deras tillstånd, hvarest de voro födde, och huru de voro grundade uti sin kristendom, som listan uppå dem utvisar.»

»Den 30 Maj 1697, då socknestämma hölts uti Karlskoga, närvarandes största delen af socknemännen, då vardt 1) påmint om *kyrkans* utestående *skuld* och sattes dem, som skyldige voro, dag före till midsommar; 2) undersöktes om socknens *fattigas tillstånd;* 3) ransakades efter Erik Erikssons *timmerkörsel* på 4:de pingesdagen, hvarföre han bötte en stock till armbössan. 4) Bötte Nils spiksmed i Botsbo 3 mark smt för det han *föraktade stämningen.* 5) Byttes om några *rotesedlar.* 6) Ransakades och befans pigan Lisken Andersdotter i Gräsmossen hafva uppå pingesdagen, i hemresan ifrån kyrkan, brukat på Oluf Olufsson ibidem *en skamlös mun,* hvarföre hon blef i fängelse insatt och blef förbuden att följa på båten här efter åt. 7) Efter denna dagen skola klockaren och kyrkoväktaren *taga pigor och unga flickor* utur qvinfolksbänkarna och ledsaga dem upp *på läktaren,* och taga af dem kläde eller något annat till vartecken, och efter sluten gudstjenst sättias en timma i stocken, men der moder eller matmoder intet äro i kyrkan, får en stå i bänken i hennes ställe, som borta är.»

»Anno 1698 den 31 Martii blef församlingen fördelt i *nya vissa rotar,* som bifogad lista utvisar.»

»Anno 1699 den 1 Maj, då socknestämma hölls uti Karlskoga, närvarandes socknemännerna, afhandlades som följer:

1. Om *kyrkans utestående skuld,* då brukspatronen högaktad hr Johan Ysings räkningar och qvittenser blefvo öfversedde, såsom ock sattes en viss dag för dem, som voro kyrkan skyldige, nämligen den 18 Juni sin skuld att betala.

2. Påmintes om *kyrkobalkarnes reparation,* som skall ske med det sna-

raste och *kyrkogårdens utvidgande*, som skall ske nästkommande vår, imellertid skola de, som inga delar haft i kyrkobalkarne, skaffa behållet timmer fram till dess utvidgning.

3. Samtycktes af dem, som *kornhuset* hålla skola, att de vid första snöföre skulle skaffa timmer fram och det i vår upptimra.»

»Anno 1699 hölls socknestämma uti Karlskoga, närvarande länsman väl:d Måns Dahl och socknemännerna; då fordrades 1) på *kyrkans skuld* och några betalte interesset. 2) Vardt samtyckt att den, som ville påtaga sig att föra och *förfärdiga socknestugan*, skulle för all omkostnaden få 300 daler kpmt.»

»Samma år den 5 November *sattes vite* emellan Måns Karlsson och Lars Larsson i Immen samt deras hustrur, att den, som först skulle yppa någon *oenighet*, måtte böta till kyrkan 9 mark smt.»

»Anno 1700 den 10 Juni påmintes och inmantes *kyrkones skuld*, då några betalte både kapital och interesse. 2) Taltes om *kornhuset*, som än ogjordt är, oaktadt att det så ofta varit påmint och der emot utlofvadt att blifva uppbygdt.»

Härmed upphöra de af Tingström och under hans tjenstetid förda protokoll. Han afled 13 Juli 1702. Nästa anteckning, som härefter förekommer i protokollsboken, är daterad 13 December 1703, då prosten Ludvig Tollstadius »med en mycket zirlig oration och händers påläggande invigdt och tillsatt hr magistern *Sven Leetström* till körkoherde öfver Karlskoga församlingar». Denne höll sin första sockenstämma 30 Januari 1704 och redan 8 Maj samma år »beviljades af församlingen att i vinter *framskaffa timmer och virke till korskyrka*». Angående denna nya kyrkobyggnad hänvisas till följande afdelning.

Några små utdrag ur Letströms protokoll torde dock äfven här böra meddelas. Sålunda heter det vid sockenstämman 15 Oktober 1705, bland annat, att »näst förmaning åtnöjde sig *med godt samtycke* församlingen, att hvar och en skulle *ofvan för munnen putsa sitt skägg och hålla sig renlig*, isynnerhet när han går till herrans nattvard», hvaraf torde framgå att bergsmännen i Nora och Karlskoga haft åtskilliga gemensamma olater vid denna tid. Huru olika medel, som vederbörande kyrkoherdar ansågo sig böra använda för att afhjelpa ett öfverklagadt ondt, kan man lätt finna vid en jemförelse mellan här ofvan anförda korta protokollsutdrag och den uppsats om »skäggklippning i Nora kyrka 1695», som på annat ställe meddelas[1].

Vid nyss berörda sockenstämma i Karlskoga blef jemväl »afsagt inalles, att *intet graföl* eller *förplägning* skall ske vid begrafningar lördagsafton eller söndagsmorgon, och äfvenså om högtids- och helgedagar, på det ett oskickeligt och ogudaktigt lefverne, som derigenom ske kan, må hindras och gudstjensten befordras».

Vid en följande stämma, 20 Maj 1706, »förmantes till gudelighet och kristlig vandel att föra, och att intet *gå ut ur kyrkan* förr än gudstjensten med välsignelsen och fader vår är slutin, och att infinna sig vid gudstjensten i rättan tid». Af de ordalag, som här begagnas, torde man kunna draga den slutsats att den nybygda kyrkan redan vid denna tid var så pass färdig, att den kunde användas för gudstjensten.

---

[1] Jfr *Noraskogs arkiv* II: 118.

Samma år, vid stämma 8 Juli, »angaf länsman välaktad Måns Dahl gossen Jöns Persson från Noltorp för det han *sålt tobak vid kyrkan,* och efter han var ung och oförståndig bad församlingen för honom (att) han denna gång sättes i stocken och tobaken, som togs ifrån honom, skulle länsman sälja till de fattigas nytto».

Vid samma tillfälle »sattes Nils Andersson i Bryttiegården, fjerdingsmannen Erik Persson, kyrkovaktaren Olof Einarsson [som nu antogs] och profossen Anders Jonsson, att hafva noga uppseende med dem, *som komma sent,* stå och hålla *sqvaller på kyrkovallen* och intet strax vid sammanringningen gå in uti kyrkan eller ut före välsignelsen med versen och fader vår är sjungen och läsit, på det de brottsliga efter kyrkolagen må efter som brottet är blifva näpste och slik *oordning och buller med sent in- och utlopp i kyrkan* måtte aftagas».

Under antagande att hvad i det föregående blifvit meddeladt ur Karlskoga äldsta sockenstämmoprotokoll för denna gång skall anses tillräckligt, må det blifva framtiden och någon annan nitisk bygdeforskare förbehållet att draga försorg om fortsättningen.

Blad ur Karlskoga kyrkas äldsta byggnadshistoria.

Såsom förut blifvit omtaladt, daterar sig denna kyrkas första byggnad från år 1586. Enligt redovisning af kronans dåvarande fogde öfver Vermlandsberg med Varnums skogsbygd och Möckelsbodar, *Hans Persson*, hade, såsom fogden uttrycker sig i sin räkenskap, »min nådige herre gunsteligen skänkt bönderne uppå Möckelsbodar till kyrkobyggning» det då för tiden såsom ganska betydligt ansedda beloppet af sex tunnor råg, hvilken utgift fogden vill styrka med åberopande af »sin nådige herres bref, dat. 29 Juni anno 86». Den nya kyrkan, som uppfördes på egoområdet till det dåvarande frälsehemmanet Bregården, hvilket hertig Karl två år senare tillbytte sig tillika med några andra hemman såsom »arf och eget» gods, »var väl liten, men ungefär så stor, som de meste i den tiden» yttrar Fernow, och Dahl menar att »denna kyrka stod ännu (1779) qvar och nyttjades till sakristufva, såsom vittne till församlingens ringa antal i de äldre tider», på samma gång han bekräftar den vanliga uppgiften derom, att hertig Karl »år 1586 lät uppbygga och efter sig kalla Karlskoga kyrka». Äfven Fernow medgifver att hertigen »redan 1586 der lagt grund till en församling», och åberopar till stöd härför en »annot. i Karlskoga kyrkobok», som utg. icke lyckats återfinna.

Den ursprungliga kyrkan behöfde icke heller vara synnerligen stor, då folkmängden vid denna tidpunkt endast utgjorde omkring 50 hushåll eller matlag; men den ökades oupphörligt genom inflyttande nybyggare. Kyrkan synes dock mycket snart befunnits otillräcklig för sitt ändamål, så att en utvidgning blifvit nödvändig. Denna tillbyggnad torde hafva egt rum 1603. Af en ståthållaren Bo Ribbings 7 Oktober samma år aflåten skrifvelse framgår nämligen, att Karl, som då regerade med konungs makt och myndighet, »till en ny kyrka i Vermland, benämd Karlskog», hade gifvit 2 skeppund koppar till en *klocka*, »som hans furstliga nåde ville ändtligen i höst hafva redo». Huru pass omfattande denna kyrkobyggnad kunnat vara finnes ingenstädes redovisadt.

Af riksregistraturet för 23 Februari 1639 vill synas som att ej mindre än 7 socknar i Vermland, nämligen Holmedal, Töcksmark, Kurlanda, Ny, Brunskog, Råda och Karlskoga, hvardera beviljats »till någon hjelp, att skaffa sig klockor, två tunnor spanmål, hvilken spanmål landshöfdingen dem tillställa skulle, när deruppå fordradt varder»; men det torde vara osäkert om Karlskoga i verkligheten erhöll någon spanmål för dylikt ändamål, emedan enligt ett annat k. bref af 18 påföljande Mars riksregeringen hade »förärat sine trogne undersåtare, menige allmogen i Karlskoga, halftannat skeppund koppar till klockehjelp», hvilken gåfva vederbörande efter all sannolikhet icke försummade att mottaga.

Emellertid dröjde det icke synnerligen länge innan kyrkan ånyo befanns otillräcklig för den tilltagande folkmängden. Man finner sålunda att hon på 1640-talet varit föremål för om- eller tillbyggnad, hvarom beslut blifvit fattadt »på en offentlig socknestufva». Såsom vanligen är fallet, fanns äfven då en minoritet, som motsatte sig byggnaden. Huru anföraren för detta motstånd behandlades, kan inhemtas af häradets dombok för 1 September 1646, som härom innehåller följande:

»Än klagades och öfvertygades Anders Andersson i Sibberbo i Karlskoga socken, att han hafver *lagt sig emot det beslut om kyrkobyggningen* dersammastädes, som gjordes på en offentlig socknestufva, och uppstudsat andre med sig, att de äre gångne derifrån, derigenom byggningen icke är företagen, såsom afskedadt var, och timret begynte skämmas bort. Hvarföre erkände rätten be:te Anders Andersson böra bota samma skada och hinder med 5 daler smt till kyrkan, och socknemännerna ega nu samtligen gripa till arbetet med det första som ske kan, och de kunna samsätta sig om.»

Närmare upplysningar om den sålunda »afskedade» kyrkobyggnaden har icke kunnat vinnas. Deremot vet man, att vid ett följande häradsting 4 Augusti 1651, »*förliktes sockneallmogen* sins emellan *om kyrkobyggningarna,* att så mycket skogsboarne kunna bevisa sig hafva kostat på moderkyrkan framme i socknen, så (mycket) skulle dem återgifvas till deras *kapells uppbyggning vid Bjurkärn* till nästkommande mikelsmessa», hvarjemte vid samma tillfälle »Per Toresson i *Boviken* tillsades, att han skulle svara till den nya kyrkobyggningen så väl som en annan, vid laga böter tillgörandes». Häraf torde således framgå, att detta kapell icke kommit till stånd förr än vid samma tid, eller något före den tid, som Dahl angifver (sid. 18).

Två år senare, vid tinget 7 Maj 1653, »kunde ingen förstå eller veta huruledes och på hvad sätt de 9 fjerd. hafre och 17 fjerd. råg äre *bortkomne utur Bjurkärns kyrkotiondebod* näst efter kyndelsmessan i år, efter ingen åkomma synes der antingen på lås, dörr eller annat: ty kändes kyrkovärdarna Oluf Persson i Stockfallet, Simon Eriksson i Stensviken och Per Nilsson i Espelunden skyldige att svara der till nu genast med spanmål eller penningar, efter som det går och gäller, alldenstund de hafva haft nycklarne dertill, och måge antingen spana upp tjufven eller söka hjelp hos allmogen, när skåranden är öfverstånden». Sedermera, ett år derefter å tinget 2 Maj 1654, blef Per Persson i Bjurkärn öfvertygad att hafva *stulit* så väl nyssberörda tiondespanmål som ock dylik vid andra tillfällen till ett sammanräknadt värde af 18 daler 28 öre smt: »hvarföre erkände rätten *samme Per Persson böra hänga och ligga ogild för sådan gerning,* efter det 6 kap. Tjufva B. L. L., nåden hemstäld den höglofl. kongl. hofrätten».

Af Karlskoga kyrkas bevarade protokoll kan emellertid inhemtas att äfven den kyrkobyggnad, som egt rum omkring 1650 ganska snart funnits otillräcklig. Vid en sockenstämma 21 Augusti 1659 »vardt ocksa samtyckt att, för ungdomens skull, som tillväxer, de vilja bygga en *läktare* vester på gafveln». Virket härtill skulle anskaffas på det sätt, att hvar och en af socknens dåvarande 16 rotar skulle följande vinter leverera 2 sågstockar och en stolpe, hvarjemte 4 rotar skulle gemensamt leverera »en slind, att det blifver 4 slinder», ett här i bygden vanligt namn på

bjelkar. Denna läktarebyggnad blef dock uppskjuten ett par år. I stället får man veta af samma protokoll, att »eftersom *kortaket* behöfde spånas af nyo på södra sidan, vardt beviljadt att *hvar man* skulle utlägga *50 spån och 50 spik*, och spånen skall vara tillreds i vår». Vid följande stämma »anno 1660 den 22 Juli» heter det härom sålunda:

»Efter som ingen viss dag var förstämd, på hvilken de skulle utleverera de 50 spik och 50 spån till *kortakets förfärdigande*, blef samtyckt att den skulle framföras till söndagen efter Bartholomæi dag till dem, som skola spåna kyrkan, nämligen Anders i Stråningstorp och Oluf på Luned. De som restera skola böta 2 mark smt.

Utlofvades med allas samtycke *spånarena* för hvart hundra (spån) 2 mark kpmt och ingen mat, men de, som gåfvo mat, skulle allenast gifva 12 öre.

Den 3 September var kortaket spånt och förfärdigadt.»

Kort härefter eller »anno 1660 den 4 November, ransakades i sockne-stämman efter dem som igenstodo med sin *spik*, hvilka utlofvade att den samma utlägga 14 dagar der efter». Vidare inhemtas att »anno 1661 den 17 September vardt kyrkan *brådd* och *hvar man* gaf dertill *2 kannor tjära*». Denna »tjärbråning» skedde naturligtvis på kyrkans ytterväggar, innan man ännu kommit sig före att täcka väggarna med spån eller att stryka desamma med rödfärg.

Vid en följande stämma, »anno 1662 den 17 Februari, då vardt af allom beviljadt, att de ville fullborda det de hade tillförene lofvat om *läktarebyggningen*». För detta ändamål vardt ock pålagt, »att 3 rotar skulle framföra en lång bjelke och 2 stolpar, hvilket virke skulle vara framkördt 3 veckor derefter»; och omedelbart härpå finnes antecknadt att »d. 19 Juli i detta år (1662) vardt läktaren förfärdigad af Anders snickare, hvilken fick i arbetslön 100 daler kpmt». Man skref just icke långa protokoll den tiden.

Angående kyrkans dåvarande utrymme kan man erhålla en föreställning af det protokoll, som hölls palmsöndagen 1663 och som förut (sid. 253) blifvit omtaladt. Deraf framgår att kyrkan varit indelad i tvänne bänkrader, hvardera innehållande 18 bänkar med utrymme för bortåt 175 personer, så att omkring 350 sittplatser eller »stolerum» funnits. Härtill kan dock ytterligare räknas det antal, som kunde beredas platser i koret samt å den nybygda läktaren, hvilken var afsedd företrädesvis för ungdomen. Med dessa uppgifter till grund, torde man ganska lätt kunna göra sig en föreställning om kyrkans storlek efter dess om- och tillbyggnad dels 1603 och dels under 1640-talet.

Efter någon tids förlopp befans kyrkan åter vara för trång, hvarom ett förut (sid. 257) meddeladt, mycket kortfattadt protokoll från 1679 lemnar en enkel men talande skildring. Såsom en förberedande åtgärd indelades församlingen följande året i 24 rotar, med 10 à 12 husbönder i hvardera. »Anno 1681 den 13 Januari, så samtyckte de alla att de ville låta *utvidga sin kyrka*, och lades på hvar rote, som efter följer: 3 stockar 22 alnar långa, 1 syll 22 alnar lång, 3 spiror 24 alnar långa, 2 spiror 20 alnar långa, 1 spira 36 alnar lång, 1,000 spån, 1,000 spik; noch 20 läktspik på hvar man».

Den första anteckning, som omedelbart härefter förekommer i kyrkans protokollsbok, innehåller endast, att »anno 1682 den 29 September,

var *kyrkan uppbygd* tillika med *tornet*, och var tornet spånt och meste parten på kyrkan också spånt; sedan vardt samtyckt att de, som restera med spån, skulle den framföra till söndagen 14 dagar till, och de som restera med spik till söndagen 8 dagar till».

Genom denna nybyggnad, dervid antagligen äfven virket i den förut varande *klockstapeln*[1] blifvit användt, erhöll kyrkan sin nuvarande utsträckning i *längden*, hvarjemte *tornet* räknar sin tillvaro från samma tid. Hvilka omkostnader, som kräfdes för detta byggnadsarbete, är icke kändt; det mesta utgjordes i virke och andra persedlar, dels af hvarje rote för sig och dels efter »mantal», d. v. s. af hvarje husbonde eller matlag, såsom dagsverken. Man vet dock att »samtlige bergsmännen i Karlskoga församling», genom sitt ombud vid 1682 års riksdag, »dannemannen *Erik Olofsson* i Stackefalla», nuvarande Brunstorp, hos K. M:t anhöllo »om någon hjelp till deras kyrkas uppbyggande», och till svar derå genom en kungl. resolution 22 December samma år förunnades »*en kollekt öfver hela stiftet* till deras kyrkas byggning». Derjemte hade penningar blifvit upplånade för samma ändamål[2]. Kyrkan blef icke heller fullt färdig detta år, utan vissa kompletterings- och inredningsarbeten verkstäldes under de följande.

Af de knapphändiga protokollen får man sålunda veta, att »anno 1683 den 2 Februari, vardt samtyckt att hvar man skall utlägga 3 bräder till '*hemlingen*' *på kyrkan*, hvart bräde 8 alnar långt, och bräderna skola vara levererade till pingsthelgen». Följande året — »1684 dom. 15 trin.» — å 15:de söndagen efter trefaldighetssöndagen, »vardt beviljadt att Anders byggmästare skall hafva för hemlingen på kyrkan med *hvalftak* 300 daler kpmt», hvaraf man således kan sluta, att med »hemling» förstås den hvälfning af inre kyrkotaket, som skulle föreställa himmel eller himlahvalf inom kyrkan. Vid samma tillfälle taxerades af hvar man *6 st. spik*, »hvar spik ett qvarter lång», vidare *2 ljus*, likaledes af hvar man, till belysning under arbetet, hvarjemte byggmästaren för hvarje dag skulle hafva 5 dagsverken från församlingen, »hvilka skulle komma om aftonen och vara der andra dagen till aftonen».

Enligt hvad ett protokoll »anno 1685 fjerdedag påska» gifver vid handen, fortgingo ännu vissa kompletteringsarbeten. Då blef nämligen

»Samtyckt att *dörren* skulle förfärdigas för *sakristigen*, och de rotar, som restera med sina *tiljor*, skola dem framföra.

Samtyckt att hvar man skall gifva *Lars Möcker* 2 öre smt för det han *håller räkning* öfver bräderna, spiken och tiljorna samt spånen, som skall utläggas, och annotera dem som igenstå.

Blef ock beviljadt att de skulle framföra sin *spån och spik*, de som restera 14 dagar efter Valborgs dag; hvar man skall utgifva 33 spik.

Beviljades att Jöns i Bregårdstorp skall *igentäppa alla ställningshålen på tornet och kyrkan.*»

Någon anteckning om *kyrkans invigning* efter det sålunda verkstälda byggnadsarbetet har icke återfunnits; men deremot har redan omtalats att kyrkan till det yttre blef »tjärbrädd» 1686 och att hon samma år

---

[1] Jfr sid. 255 här ofvan.

[2] Jfr sid. 258 der det talas om lånets återgäldande.

erhållit ett par jemförelsevis dyrbara gåfvor[1]. Någon skuld vidhäftade icke heller den fullbordade kyrkobyggnaden: *våra fäder älskade icke nutidens skuldsättningar* och de funno sig väl deraf.

Knappast 20 år hade förgått innan det visade sig, att församlingen hade föga glädje af sin här ofvan beskrifna, ganska omfattande kyrkobyggnad. Det är redan omtaladt (sid. 264) att församlingen vid sockenstämma 8 Maj 1704 beslöt att följande vinter »framskaffa timmer och virke till *korskyrka*», och vid en följande stämma 4 December samma år »bekräftades af hela församlingen om kyrkans reparerande den bevillning, som skedde näst tillförene af den 8 Maj». Sedan åtskilliga för beslutets verkställande erforderliga åtgärder beslutats å sockenstämma 8 Januari 1705, ansåg sig församlingen å nästa stämma 7 Maj samma år böra afgifva en förklaring rörande anledningen till det nyss förut beslutade byggnadsföretaget, af innehåll, att »vid eftertänkande af endaste orsaken nu är, som förpligtar och drifver henne till detta kyrkoarbetet och kyrkobyggnaden, *det kyrkan tillförene så illa var funderad och uppbygd* af salig *Anders Andersson Rang*, att *hon skrider isär* med bägge väggarna *och vill kullfalla*, så att högsta nöden tvingar församlingen kyrkan att upprätta, för hvilken omkostnad hon eljest gerna sett sig vara entledigad och förskont i denna svåra krigstiden» o. s. v.

Vid ofvanberörda stämma 8 Januari 1705 fattades angående byggnadsarbetet dessa beslut:

»Församlingen enhälleligen till byggmästaren mons:r *Anders Andersson från Lungsunds socken* lofvade gifva 1,400 daler kpmt för det arbete han med Karlskoga kyrkas reparerande och förfärdigande till sjelfva korsverket, himlingen, späningen och annan zirat utan och innan, dock att sjelf hålla sig kost derpå, som uti sjelfva kontraktet infört är.

Beviljades endrägteligen att af hvar rote skulle framskaffas i godt och försvarligit *virke* 5 slanor af gran, deraf 3 à 16 aln. och 2 à 18 aln., 4 tallstockar till 16 aln., 1 tallstock till 22 aln. Af 8 rotar en vase om 26 aln., gör 4 vasar. Af hvart kyrkorotemantal 2 plankor, 2 tum tjocka och 8 aln. långa, 4 fasta och goda sågebräder à 8 aln. långa. Torr och väl upptäljd spån 6 tjog à 1 aln lång; 2 goda tiljor à 9½ aln. lång af hvar helrote, hvilket virke skall vara godt och försvarligit om det skall blifva giltigt och emottaget. Timret skall till Henriksmessotiden vara allt framskaffadt.

Lofvades att framföra 18 vackra stockar utan qvistar, 3 qvarter tjocka, god inved, till *pelare* à 1½ rote om stocken och 10 aln. i längden; de rotar, som öfver blifva skola annat arbete här emot göra.»

Vid nästa stämma, 16 April 1705, »beviljades 8 rotar om hvar *tomtesten*, hvilka tillförene om vasarnes anskaffande ihop varit». Vid samma tillfälle »beviljade och lofvade de förnäme herrar *brukspatronerne*, att proportionaliter gifva och anskaffa så väl den stora *spiken* till hvad qvantum och sort som behöfves, som ock den smärre inuti kyrkan till himlingen och hvalfvet, hvartill de hafva sitt bruksfolk till hjelp och understöd».

---

[1] Jfr sid. 260 här ofvan.

Å stämman 7 Maj samma år antogs klockaren *Jonas Sylvius*[1] till att anteckna dagsverken, spån, bräder m. m. som levererades till byggnaden, mot ett arvode »af hvar kyrkorote 1 karolin», hvarjemte beslöts att »arbetet med sandbackens jemnande vid kyrkan skulle den 10 Maj verkställas».

Vid följande sockenstämma 24 Maj (1705) beslöts att »arbetet om möjeligt är med *tomtningen* i herrans namn skall begynnas den 25 Maj. Lämåsroten gör samma dag begynnelse med arbetet och skall arbetsfolket vara klockan 5 om morgonen tillstädes och få förlof från arbetet klockan 7 om aftonen». Till *timmerkarlar* antogos »kyrkovärden Olof Nilsson i Qvarntorp, Anders Einarsson från Bregårdstorp, Anders i Gottebol, John i Aggerud, Arvid Nilsson ibidem, Daniel Månsson i Sibbo, Erik Matsson i Blinäs, Petter Jansson från Vintrosa; och efter dessa senare lofvade sig vilja vara med till reseverket på kyrkan uppkommer, utom det att väl och nätt timra sina knutar, försäkrades dem i timringslön 36 daler kpmt och att förskonas med dagsverke vid kyrkan så länge timringen och resningen påstår».

Å stämma 23 nästföljande Juli »beviljades de ordinarie timmerkarlarne 7 daler kpmt till det förra ackordet hvardera, efter de *nedertogo kyrkan* och dervid några dagars arbete använde». Derjemte »var samtyckt att hvar och en, som icke sänder *försvarligt dagsverksfolk* eller ock alldeles uteblifver, skall böta till kyrkan 9 mark kpmt, som straxt af rotemästaren uti roten utpantas skall». Vidare »lofvades dem, som skulle *beslå kyrkan utan till* 2 daler 16 öre om dagen, på det arbetet måtte dess fortare gå». Äfven »lofvades de senare timmerkarlarne, som i kyrkoräkningsboken nämnas, hvardera 20 daler kpmt». Slutligen »taltes om *spiken* till brädeanslagning, hvarvid församlingen mente det de högt ärade herrar, brukspatronerne, skulle den bestå».

Följande stämmodag, 30 Juli, taxerades »14 *läktespikar* eller 6 öre kpmt» samt »en karolin af hvart kyrkorotemantal». Härjemte »förmantes församlingen att lefva uti inbördes enighet».

Vid sockenstämma 3 September 1705, sedan byggnadsarbetet fortskridit så långt att *fönster* borde insättas, »gjordes slut med glasmästaren mäster Jan Jansson från Kristinehamn», att han »skulle göra fönstren till kyrkan med 4 rutor i hvart fönster och 13 fönster i hvar fönsterglugg med godt, varaktigt och fast glas, samt försvarligit tjockt bly omkring karmen och rutorna, deremot honom försäkrades för hvar fönsterglugg 13 daler smt». Medel till dessa fönster erhölls på det sätt att brukspatronerne *Olof Vester* och *Johan Camitz* lofvade fylla hvar sin glugg fram i koret för tillhopa 26 daler; kyrkoherden *Sven Letström* fylde de andra bägge gluggarne i koret för 26 daler; brukspatronen *Andreas Ahrenberg* en glugg i kyrkan för 13 daler och »mons. *Gerdt Ysing* på sin faders vägnar» likaledes en glugg för 13 daler. Hr *Daniel Robsahm* på Villingsbergs bruk »i mening att få för sig sjelf och sin hustru hafva stolerum i Kortfors bänk» gaf 13 daler, och slutligen insamlades tillhopa 142 daler 20 öre af bergsmännen; af dessa gåfvo de flesta 3 daler hvardera. Vid

[1] Antingen en broder till eller ock samme Sylvius, som förut blifvit omtalad i anteckningarna om Vestra Lonntorp.

samma tillfälle lofvade äfven brukspatronen *Jakob Robsahm* »en vacker ljuskrona till kyrkan».

Vid sockenstämma 15 Oktober 1705 »beviljades att de *gamla kyrkofönstren* skola hvardera säljas för 2 daler 16 öre kpmt». Vidare innehåller protokollet:

»Tillförene var resolverat (att) i de *nya kyrkofönstren* skulle vara 4 rutor i hvart fönster, men nu betänkte sig församlingen och kom öfverens att 10 fönster skulle vara uti hvar gluggen, och 9 rutor i hvart fönster.

Beviljades Erik Matsson i Blinäs för *fönsterjern* och *dubbar* till hvar fönsterglugg 1 daler kpmt och att han af det gamla rostiga kyrkojernet skulle få 1 l℔ för 1 daler kpmt.

Lofvades byggmästaren Anders Andersson af församlingen för *kyrkoarbetet till förökning* af rotemantalen 10 öre smt, och äfven väl der kyrkoarbetet vid slutet är allt riktigt och godt 10 öre smt, hvaremot han lofvade göra *kyrkodörrarne* för 12 karoliner stycket på bästa sätt, beståendes sjelf en half dörr på norra sidan.»

Vid en föregående stämma, 17 September samma år, hade Gerdt Ysing utlofvat att bekosta arbetslönen för den södra kyrkodörren och mons. *Anders Norling* för den norra halfva dörren.

Å sockenstämma 28 Januari 1706 »reserverades endrägteligen af församlingen det hvart kyrkorotemantal skall utgöra *en tilja* af god och mogen inved, som skall i lilländan vara $^1/_2$ aln bred, der man icke bredrare få kan; längden blifver 9 alnar. Af 32 *syllar*, 14 alnar långa, noch 64 *dynestockar* 14 aln. långa, som beviljades, kommer på *hvar rote en syll och 2 stockar*, och på *hvart mantal en god tilja* om 9 alnar *och 4 goda sågebräder;* om någon elakt virke framförer, så skall det kasseras; blir något öfver, skall intet uppbrännas eller bortföras: gör det någon, utgifve 9 mark kpmt och sitte en gång i stocken på en söndag för det efter predikan».

Å stämma 20 Maj samma år beslöts om *sandens* bortförande vid kyrkan. Arbetet dermed skulle börja klockan 7 och sluta klockan 6 e. m.

Kyrkobyggnaden närmade sig allt mer sin fullbordan. Vid sockenstämma 8 Juli 1706 »löfvade m. Anders Andersson byggmästaren vilja ändra och efter god proportion till rätta ställa *rundningen på de små speglar i hvalfvet*». Vidare beslöts: »för det att byggmästaren Anders Andersson uppsätter *altaretaflan, predikostolen, skrankverket för koret*, inlägger *golfvet* nätt och väl jemt *i koret och hela kyrkan*, med arbetsfolket till hjelp proportionaliter, med vackert arbete gör *stolarne* med fot under vid stora gången och korsgången, efter det prof han vist, skall han häremot hafva *af hvart stolelag 15 daler kpmt*, som med första utläggas skola och vid handen till dess underhåll hafvas; hvarjemte lofvades det rotarne, som blifva stämda till kyrkoarbetet, efter behag till byggmästarens tjenst skola med sig hafva *ost eller annat* de kunna åstadkomma».

Angående *kyrkans invigning* efter fullbordadt arbete, har någon anteckning ej återfunnits. Sannolikt skedde detta under hösten 1706. Fördelning och lottning af bänkrummen egde rum 27 Juli och 2 Augusti 1708. Längden deröfver uppräknar 31 »långstolar» och 24 »korsstolar».

Den form och storlek, som kyrkan vid denna ombyggnad erhöll, har hon sedermera bibehållit. Inredningen har dock flerfaldiga gånger blifvit omlagad och förbättrad. *Den grundligaste af dessa reparationer påbörjades 1891, efter hvars fullbordande kyrkan med stor högtidlighet ånyo invigdes 14 Augusti 1892,* i sammanhang hvarmed äfven *församlingens 300-åriga tillvaro firades på ett anslående och storartadt sätt.* Anteckningar och skildringar så väl häröfver, som om församlingens och kyrkans öfriga omständigheter och förhållanden under den långa mellantiden, må blifva framtidens sak att ombesörja — och framlägga...

»Genom gåfvor och gengåfvor varar vänskapen längst», heter det. Då utg. 10 September 1869 första gången utsågs till riksdagsombud för Nora domsaga, skedde det på grund af Karlskoga-elektorernas inflytande. Åtta dagar derefter klandrades valet i länstidningen af en »Karlskogabo», som förebrådde sina deri deltagande socknebor, att de ej insett vigten af att »utse en riksdagsman, som kunde lända orten till heder och anseende, och det gemensamma hela till nytta», samt förklarade det som skedt »utgöra ett fullkomligt fattigdomsbevis för Karlskoga». Med denna försmak af det offentliga lifvet, har det varit ganska naturligt att vid alla följande val de skarpaste striderna utkämpats just inom Karlskoga, såsom tillika varande den största af valkretsens kommuner. Att den ständigt omvalde både till sin person och sin offentliga verksamhet dervid ganska känbart fått sitta emellan, är ock lika naturligt. Men samtidigt hafva synnerligen talrika, högt skattade vänskapsbevis icke heller uteblifvit. Det måhända vackraste af dem alla var den inbjudning utg. erhöll, att, såsom *en af församlingens hedersgäster,* deltaga i den här ofvan nämda storartade *minnesfesten 1892.* Sin djupt kända tacksamhet för all välvilja, som under en ganska långvarig, innan kort fullbordad riksdagsmannabana, från Karlskoga kommit utg. till del, torde emellertid erhålla sitt bästa och varaktigaste uttryck genom framläggandet af dessa mer eller mindre bristfälliga *»bidrag till Karlskoga krönika».* Må alltså föreliggande blad äfven för kommande tider vittna om den vänskap, som utg. städse hyst och under sina återstående dagar skall hysa för den väna Karlskogabygden och dess invånare!

Handlingar rörande Karlskoga och östra Vermland.

Den samling af äldre urkunder, som i det följande meddelas, skall säkert af mången anses öfverflödig. Detta kan ock delvis erkännas, men de flesta af dessa handlingar äro icke förut framlagda i tryck och de jemförelsevis få, som redan blifvit tryckta, förekomma icke i sådana arbeten, som äro lätt tillgängliga för den vetgiriga delen af befolkningen inom det område samlingen närmast afser. För öfrigt torde böra medgifvas, att föreliggande samling kan utgöra ett ganska afsevärdt bidrag till — »*Archivum Vermelandicum*», när detta verk i en sannolikt mycket aflägsen framtid kommer att framläggas för allmänheten.

Då emellertid afskrifterna till alla dessa bref och skrifvelser blifvit gjorda under en ganska lång tidrymd, när tillfällen dertill gifvits, på lösa blad eller lappar, och det kunde befaras, att den sålunda vunna samlingen lätt nog hade förskingrats, har utg. velat bespara både domkapitel, presterskap eller andra s. k. historiens vänner besväret att, efter utg:s bortgång, efterforska dessa afskrifter. Utg. föreställer sig nämligen, att vederbörande i sin tid skola få tillräcklig sysselsättning att uppsöka originalen och, i händelse dessa kunna tillrättafås, att kontrollera det korrekta återgifvandet. En stor del af, exempelvis, Kammararkivets fogdehandlingar och andra samlingar befinna sig redan nu i det skick, att man, måhända inom ganska kort tid härefter, skall erfara en viss tillfredsställelse deröfver att åtminstone någon, innan det blef för sent, gjorde sig möda och besvär att uppsöka och framlägga en mycket ringa del af deras rikhaltiga och stundom ganska vigtiga innehåll. Utgifningskostnaden härför får ju utg. sjelf vidkännas, likasom han ock ensam må bära ansvaret för de oriktigheter eller misstag, som, oaktadt all omsorg och möda, mot hans önskan och vilja kunnat insmyga sig, både här och der i samlingen.

Det må slutligen erinras att denna samling icke i något hänseende kan göra anspråk på att vara fullständig eller uttömmande. Hvad särskildt angår Kroppa bruks förvaltningshistoria, finnes ännu ett så rikhaltigt och omfattande material alldeles obegagnadt, så att en blifvande forskare ingalunda bör stanna i förlägenhet om han på allvar vill gripa sig an med en genomgående och detaljerad framställning af det vigtiga utvecklingsskede i svensk bergshandtering, som detta af hertig Karl anlagda bruks skötsel och drift onekligen innebär. Utg. har för sin del endast framlagt några små och obetydliga »smakbitar» deraf.

Riddaren Lars Magnussons bytes- och fastebref å gården Näs i Vermland och nybygget Möckelsbodar i Nerike till Riseberga kloster mot gods i Lidavik; dat. Riseberga 21 Oktober 1336.

Original på pergament i Riksarkivet. — Förut tryckt i Svenskt diplomatarium IV: 530. Noraskog III: 206.

Omnibus presens scriptum cernentibus, Laurencius Magnusson miles, in domino salutem sempiternam. Nouerint vniuersi, me curiam meam in Næsi, in Wærmalandia sitam, et coloniam quandam dictam Mykrisbodher in Nericia, cum agris, pratis, siluis, pascuis, piscariis, insolis (!) et aliis predictarum duarum curiarum adiacenciis quibuscunque, quomodolibet nominatis, infra sepes et extra, prope vel remote positis, religiose domine, domine Rangfridi, abbatisse in Risaberghum, et toti conuentui ibidem, racione cambii, hoc est pro bonis eius in Lidhawik dimisisse, vendidisse; presentibus discretis viris Ioaro Hunuidsson et fratre suo Benedicto, Clemente in Thæxlu, Olauo in Stavbodhom, Siggone in Æglæstum, Siggone Siggæson, Suenone Hidhinsson et Eschillo Quallulfsson, fæstumannum dictis, et Nicolao in Frowi, skilamanni dicto, legaliter et scotasse, omni impedicione preexcepto. Scriptum Rijsaberghum Anno domini M° CCC° tricesimo sexto, die vndecim milium virginum, meo sub sigillo in testimonium et maiorem euidenciam premissorum.

På frånsidan: *Littera de Næs in Vermeland et Myklesbodha in Nœricia.*

Sigillet bortfallet från den ur brefvet klippta remsan.

Öfversättning.

Allom dem detta bref se, helsar jag Lars Magnusson riddare everldliga med Gudi. Det vare allom veterligt, att jag afträdt och lagligen upplåtit min gård i Näs, liggande i Vermland, och ett nybygge, Möckelsbodar benämdt, i Nerike, med åker, äng, skog, betesmark, fiske och underlydande, och allt hvad till dessa gårdar hörer, med hvad namn det nämnas må, inom hägnad och utom, när och fjerran, utan allt hinder, till fru Rangfrid, abbedissa i Riseberga, och konventet derstädes, nämligen i utbyte mot klostrets gods i Lidavik. Närvarandes gode män Joar Hunvidsson och hans broder Bengt, Klement i Thæxlu (Käxle), Olof i Stavboda, Sigge i Æglestum (Elgesta), Sigge Siggesson, Sven Hidensson och Eskil Qvalulfsson såsom fastemän, samt Nikolaus i Frövi såsom forskælaman[1]. Skrifvet Riseberga i herrans år 1336, elfva tusen jungfrurs dag, under mitt signet.

Bytesbref af Lafverins i Backa till hustru Ingegerd Niklisdotter å klostertorpet vid Möckelsbodar i utbyte mot Sällven; dat. 15 Februari 1403.

Orig. på perg. i Upsala univ. bibl.[2]

Allum mannum thetta bref hora ok se helsa jak Laffverinst a Bakka

[1] *Forskælaman, forskiælaman* kallades den, som förde ordet för fastarne eller fastemännen vid de tillfällen då sådana skulle vara närvarande. I Vestgötalagen kallas *opolfastir* åtta af de nio gode män eller fastar, som voro närvarande vid köp och förpantning af jord; den nionde, som var den förnämste eller ordförande, kallades *styrifaster.* Jfr Schlyters ordbok till Sveriges gamla lagar.

[2] Förut tryckt i Sv. dipl. från 1401, utg. af C. Silfverstolpe, I: 214.

meth Ghudhi. Thet skal allum væthelekit vara, at jak hauer gyorth eet jordhaskippte meth ærleke hustrv, hustrv Ingegerdhe Niclesadotir, sva at jak hauer giwith henne a Møkirsbothom klostirthorpit meth allum tillaghom som jak thet kopte, ok fornemda hustrv Ingegerdh hauer giwit mik i Selnadhi tw orthoghlandh jord i Gireke Lauerinssons akre: thetta fornemdha thorph hemola jak vndan mik ok minom arwum ok fornemdhe hustrv ok hænna arwum til æuerdheleka ægho, ok til thes mere skel ok wisso tha bedhis jak herra Phathars Danstssons insighle ok Philippus Jwuanssons insighle ok Gereko Lafuerinssons insigle for thetta breff. Scriptum anno Domini m° ccc° (!) quadringentesimo tercio, in die sancti Sigfridi confessoris.

Sigillen: N. 1, 2 saknas; N. 3. Två björnramar (?) med omskr.:. . GER . . . . RENS . . . . .

Konung Erik XIII:s privilegier för Vermlands bergslag, dat. Stockholm 16 April 1413.

Efter original å pergament i Fernebo härads arkiv i Filipstad. — Tryckt i Sv. dipl. f. o. m. år 1401, II: 614. — Bergsordningarna I: 13.

Wy Erik meth Gudz nadhe Danmarks, Swerighes, Norghes, Wendes oc Gødes konung oc hertugh i Pomern, helsæ alle mæn, som thettæ breff hore æller see, kerlighe meth Gudh oc wor nadhe. Oc kungora alle mæn at wy haue taghet them aff jernberghet i Wærmelande oc theris gotz, hion oc thiænere i wor synnerlighe wærn, fridh oc hægn, them særdelis at wærna oc beskerma, oc unne wy them oc giwe alle sadane friheter, Privilegiæ, nadhe oc frælse i alle made at nyde oc brughe, som the nydæ som byggiæ oc boo oppa andræ jernbergh i Swerighe, wor ræt wforsymeth; thy forbyudhe wy alle foghede oc æmbetzmæn oc alle andre oc hwar the hælst ære them aff fornempde jernbergh æmod thenne wor nadhe oc wiliæ i nogræ made at hindræ æller oforrætte, vnder wor wredhe oc konunglige hæffnd. Datum Stocholmis, anno Domini mcdxiij°, dominica palmarum, nostro sub secreto presentibus apposito inpendenti.

(Brefvet skadadt och skriften mycket urblekt. Sigill saknas.)

Konung Gustaf I:s stadfästelsebref å Vermlands bergslags privilegier; dat. Vesterås 26 Juni 1527[1].

Orig. å perg. i Fernebo härads arkiv i Filipstad.

Wii Gostaff mett Gudz Naade, Sweriges oc Götthis etc. wtualdt konung, Görom witthrligit att wii aff synnerlig gunst oc nadhe haffue wnt, tilsagt

[1] Förut tryckt i »konung Gustaf den förstes registratur», utgifvet af Riksarkivet genom E. Granlund 1868, IV: 248, efter Sveriges rikes bergsordningar, tryckta i Sthlm 1736, sid. 29, med anmärkning, att »aftrycket i bergsordn., som uppgifves vara efter originalet, förråder en ganska okunnig afskrifvare, men har måst följas, då hvarken originalet eller äldre tillförlitlig kopia kunnat anträffas». Vid utg:s besök i Filipstad sommaren 1882 anträffades originalbrefvet i häradets arkiv, då den nya afskrift deraf togs, som här ofvan möjligast troget meddelas, endast med tillägg af några skiljetecken. Originalskriften är mycket urblekt och således ganska svårläslig. Sannolikt

och stadtffest, oc nw mett thz wortt öpne breff wnnom, tilsegiom oc stadffestum the godemens priuilegia som paa Wermelandz bergh boo oc byggiendes äre, hwadt helst the äre eller nempnias kwnne, oc them aff fframlidnom konunghom oc rikesens fforstandere wittelige wnte oc giffne äre, att the scholæ wijdt ffwlla macth bliffua wijdt alles theres pwnchter oc innehollelse saa som paa andra järneberg her i wortt rike Swerige, saa att the måghe haffua ffrij marknatt om alla lögherdaga att frij köpslaga mett them som did waror ffòra etc. Teslikis tagom oc anamom wij tesse wora elskelige wndersaather ffor:de Wermelandzbergs bergzmen i wort beskerm mett hwstrw, barn, hion, legeffolk, gårdt oc gotz, rörlig och orörlig, hwar thz helst är eller wara kan, som them retthelig tilhörer wti wor konungxlige hengn, beskerm oc fforswar; fförbiudandes alle he hoo the helst äre eller wara kwnne, som ffor wora skull göre oc låthe ffor:de Wermelandz bergsmen på sådana priuilegia, gotz oc ffrihether eller marknatt, som fförscriffuit staar, hindra eller hindra låtha, möda, quelia, plasze i noghen motthe wiidt wor ogunst. Tess till wijsso låthe wij hengia wortt Secrett nedhen ffor thz breff. Giffuit wti wor stadt Vesterårs then onsdaghen nest effter Johannis bapth:æ dag, aar etc. 1527.

(Sigillet saknas.)

Hertig Karls stadfästelsebref å Vermlands bergslags privilegier; dat. Örebro 23 Januari 1573.

Orig. å papper i häradsarkivet i Filipstad.

Wij Karl medh Gudz nåde Sweriges Rijkis Arffurste och Hertig till Sudermannelannd Närike och Wermelanndh etc. Göre witterligitt att våre vndersåther som på Wermelanndz bärgh boenndes ähre, haffue hafftt theris bod här hoss oss, och latidt presentere Ett wår salige och högloffiige (hoss Gudi) käre her faders priuilegij breff, opå huilkett the wår Confirmation och stadfästilsse ödmiukeligenn begärett haffue, thett och wij icke haffue welett them förneke, wthenn wele her medh aldelis Confirmere och stadfästhe alle the preuilegier och punchter, som vdi för:ne breff vttryckeligenn förmelthe äre, Och befale wåre Befalningzmenn, Fougter och alle anndre att the emott offtebe:de breffs innehollelse inthett göre eller handle, widh wår ogunst. Ther hwar och Enn weet sigh effther rhätte. Datum Örebro then 23 Januarij Anno etc. 1573.

Vnder wårt furstelige Secret.

CAROLUS.

Det å brefvet tryckta sigillet har denna omskrift: CAROLVS D. G. REG. SVECIAE. PRIN. ET DUX SUDERM.

---

hafva samtliga bergslager, deribland äfven *Noraskoga* och *Lindesberg*, som vid 1527 års riksmöte i Vesterås voro representerade, erhållit liknande stadfästelsebref å sina äldre privilegier, ehuru alla anteckningar derom saknas och sjelfva brefven under tidernas lopp gått förlorade. Utg. har emellertid ansett det vara lämpligt att i föreliggande samling intaga brefvet, då detsamma under alla förhållanden måste betraktas såsom en för bergslagernas äldre historia ganska vigtig urkund.

Hertig Karls bekräftelsebref å privilegier för presterskapet inom Östersysslet; dat. Nyköping 19 Juni 1576.

Kopia i Vestergötl. handl. 1623, n:r 20.

Wij Carl med Gudz nåde, Swerigies Rijkes Arffurste och Hertugh till Sudermannland, Närichie och Wermeland, giöre witterligit, att wij till wijdare betänkiande hafue gunsteligen vndt och efterlåtit wåre vndersåter och prästmän i Östersyslet i Wermeland, att the måge obehindrade niuta och behålla tijende, wederlagh och Stompnerne, lijka som the tilförenne ähro wane att hafua, huarken meera heller mindre. Och befalle wår Cammarerere, fougter och andre, att the iche giöra här emoot hinder heller förfång i några måtto. Datum Nykiöpingh then 19 Junii, Anno etc. 76.

Vnder wårt Secret

CAROLUS.

Hertig Karls bref om vissa förmåner för dem, som i Vermland finna nya malmstreck; dat. Nyköping 23 Januari 1581.

Orig. å perg. i häradsarkivet i Filipstad. — Förut tryckt i Bergsordn. I: 34.

Wij Karl medh Gudz nåde Swerigis Rikis Arffurste, Hertig til Sudermannelandh Näriche och Wermeland etc. Göre wetterligit at effther man förnimmer, thz Gud Alzmechtig wel haffwer begåffwet Wermelandz berg med allehanda Malm, Sölffwer, Kopper, Stååł och annedt, och sådant än her til icke är rätteligen vppenbart wordet, at thz haffwer kunnet i bruuck komme. Vthan aff wååre vndersåther ther sammestedes, som vthan twiffwel god beskeed om sådanne Berg wette, tileffwentyrs för then orsaack fördoldt och ey tordt vppenbare, at the befruchte sig, sedan sådant vppenbart bleffwe, at them ey skulle tilstadt warde sådanne Malm at bruke, Eller och at the skulle då medh större pålager och bruuch beswärede warde än som tilförende. Therföre sådanne tancker til at förekomme, Så och på thz the Berg, ther någon god Malm kan finnes, måtte klarligen vppenbarade och förkunnade bliffwe, oss och wåre vndersåther till gagn och gode, Wele wi her med och vdi thette wårt öpne breffz krafft, allom som ther opå Wermelandz Berg boende äre förkunnet haffwe, At eho the helst kunne ware af Bergzmännerne, som några Berg, thz ware sig Sölffwer, Kopper, Stål eller anner Malm opfinne kunne, måge och skole them frijt bruke, och allenast giffwe oss ther aff then Tiende deel, Och doch låthe oss bliffwe nermest til at köpe för lijke och skääl hwad som the ther öffwer aff samme Malm haffwe att föryttre och sälie. Och skall them på för:de vpfundne bergzbruuck ey skee och wederfares hinder och förfång vdi inge måtte. Ther alle som för wåre schuld wele och skole göre och låthe, måge wette sigh effther att rätte. Giffwit på wårt Slot Nyköping then 23 dag Januarij Åren efter Christi födelsse 1581.

Vnder wårt furstlige Secret

CAROLUS.

(Brefvet är försedt med det furstliga röda lacksigillet i vaxkupa. Omskriften otydlig.)

Hertig Karls förnyade privilegier för Vermlands bergslag; dat. Tingvalla 2 November 1582.

Bergsordn. I: 35.

Wij *Carl* etc. Giöre wetterligit, at effter Gudh Alsmechtig hafwer welsignet och begåfwet Wermeland med gode och ståtelige Bergwärck, och wij gerne see thet wåre trogne Undersåther och menige Bergsmän på Wermelands berg motte medh macht och alfware bygge och bruke theras Bergwärk sig sielfwe och andre til gode, therföre hafwe wij nu såsom och tilförende icke allenast welat hålle och försware them wid theres gamble och skiählige frijheter, vthan och förbättret och förmeret them vthi några stycker. Och alldenstund wi förmärcke och besinne, att för:te bärgbruk will icke med ringe och swag hielp drifwes och vppehålles, haffwe wij förthenskulld alle wåre Bergsmän til gagn och gode Nådigst vndt oc effterlatidt, som wij och nu här med them och theras effterkommande vnne och effterlathe, at the måge och skole niuta och behålla effter thenne dag theras lagstadde Hion och Legodrenger, så månge hwar i sin stad rätteligen behöfwer, frije för all vthskrifning och vthnempning, med mindre nöden så kan tillsiege och kräfwie, att uthländsker Här eller andre wele oss och wårt Land öfwerfalle och förderfwe. Då skole vthi sådane fall alla så wäl Bergsmän, som mogne Drängar förplichtige ware at bewise hörsamhet, hielp och bistånd til wårt och wårt kiäre Fädernes lands förswar, vthan all gienseijelse. Ther näst wehle wi och så aff synnerlig gunst och Nåde effterlåthe wåre Bergsmän thenne frijhet vthöfwer hela Bergzlaget, at alle the som i andre landzende ofehlige blifwa och tillsökia om fred, måge ther frijefelige och säkre til lifwet ware, så frampt gièrningen ähr och finnes kan sådane, som fred bör niuta och må gifwes. Till thet sidste, effter thet mongestädes i Wermelands Bergslage finnes Strömmer och god lägenhet at bygge och bruke hyttor, så wele wij nådigst effterlåtit hafwe allom them, som sådane tillfälle och lägenheter byggie, besittie och Bruke wele, schole ther till wårt lof och tillstånd hafwe och förste Sex åhr frije ware, för alle åhrlige uthlagor, och sedan niute och behålle thet, som i så måtto uptages och byggies man effter man, lika som rätt schatteärff och äger vnder åhrlige och laga vthskyller, som thet kan läggies före af rättwijse och beskiedelige Män, när för:de Sex åhr vthe ähre, dock skall det ware förbudit at ingen med sine nye bygning skall skade giöra the gambla. Såsom och icke heller de gamble skohle förmene the nye at byggie landet til förbättring, ther thet må och kan vthan andras förfång skie. Icke skal heller ware effterlåtit at flere intränge sig på några hyttor eller hyttedheelar än som the kunna sig wäll nära och blifwe behåldne, ther vpå wåre Befallningsmän skohle inseende och acht hafwe att sådant icke skieer. Och förbiude förthenskuld alle som för wår skuld wele och skohle giöra och lathe, och synnerligen wåre Befallningsmän, Fougdter och Knechtehöfwidsmän her emot hinder eller förfång at tilfoge wid wår onåde och straff. Gifwen Ting-Valla den 2:re Nowembris år 1582.

CAROLUS.
(L. S.)

Hertig Karls registr. 1582.

Öpit breff för them som wele rödie och byggie heemen aff ödis ör och marck vthi Wermelandh, Giffuit Tingwalla 2 Nouembris (1582).

Wij Karll etc. Göre alle wetterligit, ath effter vthi wår Landzände Wermelandh finnes mångestädis godt tilfelle och sköne lägenheeter at byggie, förmeere och bättre landit medh heemen och gårder, såsom man och elliest seer på thenne tidh mange platzer i marcken, som fordom haffue bygde warit, och nu igen gongne äre medh skogh, och dogh wäl stode till att vptage, rödie och byggie, landit till förbettringh. Szå på thz at alle the som sådanne ödismarcker nu nyligen vptagit och bygdt haffue eller och här effter äre tilsinnes at vptage och bygge aff ödis ör och marck måge wette på huad wilkor the sådantt göre schole, Therföre haffue wij nådigest vndt och effterlatidt, som wij och nhu medh thz wårt öpne breff vnne och effterlathe alle them thett göre wele, att the måghe och skole sådanne heemen man effter man niuthe och beholle lijke som schatte arff och äger, och i förste sex åhr frije ware för alle vtlager, och sedhen för:te sex åhr vthe äre, skole samme vptagne och nybygde heemen aff rätwijse och beskedelige män skattleggis effter som the haffue ägerne till, Dogh skall förbuditt ware at ingen skall rödie och bygge gamle bolbyer och gårder till förfongh och skade, Icke heller skal någon bolby hägne meere skogh och marck vnder sigh än rätteligen behoff görs, och ther medh förmeene them som ödismarcker vten annders skade rödie och bygge wele och kunne ther tilfelle finnes att bruke och besittie landet, Ther opå wåre tienare och Befalningsmän skole grant acht och inseendhe haffue at sådantt icke må skee then ene parten meere än then andre till förfongh. Ther alle som för wåre skuldh wele och skole göre och lathe, och besynnerligen för:te wåre befalningzmän och fougter, som nu äre eller her effter tilskickadhe wardhe, schole sigh hörsambligen och troligen effterrätte, så lagendes att thette wårtt breff och Mandatt bliff:r widh macht hollit och effterkommit, widh wår ogunst och straff. Dat.

Hertig Karls frihetsbref för dem, som bo invid Letstigen i Visnums härad; dat. Örebro 22 Januari 1584.

Kopia i Vestergötlands handl. 1607, n:r 3.

Wij Carll medh Gudz nåde Sueriges Rickis Arförste, Härtigh till Södermannelandh, Närijcke och Warmelandh etc. Giöre witterligitt att wåra wndersåttare som närmest wnder Lethestigen boendes åhre wttij Wisnums Häredh i Warmelandh bygie och sittie ij en stor landzwägh och blifue medh longha skiusfärder och mycken gestningh betungade mere än andre som in i landet boo. Therföre haffwe wij gunstelighen then frihett effterlåttet, att the ij alla gärder hielper och annat som påbuditt wttöffuer theres Huffwudh skatt och åhrligha wttlagor skolla effter thenne dagh wara och bliffue medh halparten friade och förskonade emott the andra wåra wndersåttare som ij then landzänden boo, och skolla jngha flera tillägna sigh eller niutta thenne frihett wtan thesse effterskriffne hemman, som ähre Åtorp, Engh, Gärdesboll, Räffuesten, Gotteboll tuå gårder, Runneboll, Suenssboll, Gislebacka, Grunnebacka, Prestegården, Labacka, Tockeboll, Skottlande, Nolle och Söre Grentorpitt, Erichzboll, Biurvick, Wglaböll, Frösterudh, Kollarudh, Wnnersboll, Biärcka-

boll, Sunneboll, Wplandh och Pärsboll, Item tesse torpare Edett, Näsitt, Rijsaboll, Egelsrudh, Gutterudh, Wäglösa, Morottetorp, Bijrckerudh och Kiäberudh; sammaledes skolla och så the tre gårder som Näricke till lyde och dock ligie wnder stigen strax hos de andre n.: Synderudh, Wårbo, Sundett niutta samma frihet. Ther wåre befalningzmen och fogder och andre måghe weta sigh efterrätte. Skrifuitt Örebro then 22 Januarij åhr 1584.

Vnder wårt secret

CAROLUS.

Hertig Karls bref om förmedling till hälften i alla gärder och hjelper för Visnum, Varnum och Ölmehärads socknar; dat. Nyköping 5 Augusti 1585.

Kopia i Vestergötl. handl. 1607, n:r 3.

Wij Karll medh Gudz Nåde, Sueries Rickis Arförste, Härtijgh till Sudermanelandh, Närike och Warmelandh etc. Giöre witterligiit att efter wåra wndersåtare som byge och boo wttij Wisnum, Warnum och Ölmehereds Sochnar ij Warmelandh måste som åfftast wara wederrede till att försla och föra huadh som ifrå och till wåra Bergzbruck i Warmelandh behöfues, ther till sitia the ij en stor Almännewägh och gästningh yttermere än the andre som ther ifrån och in ij landett boendes ähre, therföre haffue wij alla wåra wnndersåttare som ij för:de tre sochnar bygha och boo, then frihetth gunsteligen effter låttitt att the ij alla giärder hiälper och annatt sådantt mere som påbuditt blifuer wttanföre och wttöfuer theras Huffwedhskatt och åhrligha wttlagor skolla Oss till en behagheligh tidh och synnerligen så lennghe the haffue medh wåra försler till att beställa, ware och blifue medh halparten friade och förskonte emott the andra wåra wndersåtare i för:de Landzänder. Förbinde wåre befalningzmen och fogtter att the icke giöre wåre wndersåttare wttij förb:de tre socknar här emott hinnder eller förfångh i några måtto. Giffuit Nyköpingh then 5 Augustij åhr 1585.

Vnder wårt secret

CAROLUS.

Hertig Karls förordnande för Olof Hansson att vara kyrkoherde vid Möckelsbodar, numera Karlskoga församling; dat. Örebro 1 Juli 1586.

Efter kopior i Vesterg. handl. 1588 n:r 3, 1589 n:r 12 och 1591 n:r 6.

Wij Karl medh Gudz nådhe, Suerigis Rikis Arffurste, Hertigh till Sudermanlandh, Närike och Wermelandh, göre witerligit, att effther wåre vndersåther menige man, som vppå Möckelsbodhar boendes ähre, haffue esomofftest för oss sigh besuäradtt att the sellan predikann hoss sigh haffue, och att the elliest så långh wägh haffue till theres kyrkioherdhe, ther någonn nödh genom siukdom heller andre fall hända kundhe att the kyrkioherdenn sökia skulle, och the förthenskull i vnderdånigheet oss begeradt att wij wille förordne them een predicant ther hädhan, som hos them kunne boo och besittiandes

bliffue; så haffuer oss synts nyttigt att så ske måthe, huarföre wij och nu her medh haffue förordnet ther hedhan, thenne her Oloff Johannis, som ther widh Boderne kyrkioherdhe bliffua skall. Biude förthenskull edher alle wåre vndersåther, som ther boendes ähre, att i anamme förbe:te her Oloff för edher rätte kyrkioherdhe, weluilleligen vtgörandes honom tijendhe och alle andre rettigheeter som i effter Suerigis lagh och een godh gammal seduane edher kyrkieherdhe plichtige ähre vtt att göre. Han skall ther emott förplichtigh wara att förkunna edher Gudz klare, rene och oförfalskadhe ordh vtann någor menniskiodicht och påfundh, elliest bådhe vthi läro och leffuerne så förhålle sigh som han thet för Gudh, oss och hnar christenn mann tryggeligen will och kann till suars wara; och wele wij låthe förordna ther ett prestebordh, som förnemdhe kyrkioherdhe skall boendes wara och medh åker, engh och medh annan dhell ther nödtorffteligen försörie; såsom och, på thett förbe:te her Oloff må thess bätter wilkor haffua att vnderhålle sigh ther sammestädhes, haffue wij aff gunst och nådhe vnt och effterlatidt honom all then kyrkietijendhe, som ther widh Boderne falla kann; theslikest och årligen tuu pundh spannemåll aff then tijendhe, som faller vthi Knista kyrkioherberghe, så och haffue honom befrijat och förskonat för borgeläger, taxenn, hielper och andre besuäringer. Ther wåre befalningzmänn, fougther och andre, som för wåre skull wele och skole göre och låthe, måge wethe sigh effther rette. Aff Örebro thenn 1 Julij anno 86.

(CAROLUS.)

Hertig Karls registr.

Öpet Mandatz breff til Almogen i Vermeland, om Swidie hugning, Af Nyköping then 21 Septembris åhr 1587.

Wij Karl etc. Tilbiude ider wåre trogne vndersåther menige almogen som wåre och Cronones heemen besittie vthi Wermeland, wår nådc tilförende medh Gudh Alzmechtigh etc. Och wele ider her med gunsteligen icke förholle, ett efther thz som offtest hoos ider tildrager, at liten årswext och seden dyr tijd sig förorsakes hoos ider ther aff, att j inge Swedieland hos ider fälle och bruke, vthan hwad j hafwe til vtsädh, then spare j alt intil wåhr tijden, hwilken då, efther som hoos ider Landzens lägenheet ähr, longt ihn på föråhret bliffwer sååt, och seent kommer i jorden, så att hon in på hösten icke kan komme til sin rätte och fulle moognat, för än frostet påkommer och henne förderffwer, såsom Gud bättret, i thette åhr och höst hoos eder händt ähr, effther som wij ther om, endoch fast ogerne och icke vthan bekymber, förnummit haffwe, Szå efther ther medh en stoor fordeel ähr, hwilket och eder kan komme till hielp både till bröd och bärning, att j årligen lägge ider winning om till at fälle skogen, och bruke Swedieland, efther som j nogsampt kunne merke och förfare af the Swedieland wij ther neder hoos eder haffwe latidt fälle och bruke, hvad Gudz gåffwe och wälsignelze ther medh ähr. Therföre til eders egen wälfärd och bäste biude och befale wij ider her medh alffwarligen, at hwar aff ider i sin stadh årligen her efter skall fälle och rödie så mykin skogzmark, som han kan såå i rätten tijd och om hösten En Tynne Rogh opå, Och thz kunne j lätteligen hwart åhr åstadkomme, når j wele någedt treffne och ijdkne ware i boedt, Men ähr och så, at någor aff edher her efther thz icke gör, vthan medh treske försummer sin egen nytte

och bärning, honom skall hwart åhr legges boot och straff opå lijke som för annen ohörsamhz, Endoch wij försee oss. att j til iders eigidt beste lathe ider i thenne måthe finnes hörsamme, och till boot eller straff ingen orsak giffwe. Ther j trogne vndersåther och Dannemen alle wette ider efther rätte. Gudh ider befalendes. Datum ut supra.

Fru Malin Olofsdotters »reversal» eller bytesbref på Bregården, Bregårdstorp, Fors m. fl. hemman till hertig Karl mot vederlag af andra gårdar; dat. Marieholm 6 Februari 1588.

Hertig Karls registr. f. LXXXIV. Jfr sid. 57 här ofvan.

Jagh Malin (Olofsdotter) bekienner och gör witterligit, att iag haffwer giordt ett hefdeskipte med Högborne Förste och Herre, Hertig Karl till Sudermannelandh, Näriche och Wermeland etc. vthi så måthe, att iag haffwer med godh willie vplatidt H. F. N:d thesze efter:ne mine eigne arffwegodz liggendes i Wermeland som äre Bredegården, Bredegårdztorp, Bonderudh, Vtteby, Strand, Fors, Näffwerswijken och Grimmesboda, med alle theris vttlager och ägendomer, i wåte och torre, när by och fierran, alzinthz vndentagendes, Ther emot hafwer H. F. N:d wederlagdt och vplatidt mig igen vthi rätt hefdeskipte thesze efter:ne H. F. N:ds heemen med theris rätte vtskyller och alle äger som ther til höre, liggendes vthi Wasbo, nembligen, Helletorp en gård, Broxtorp en gård, Ölstorp en gård, Axetorp en gård vthi Horns Sochn, Lunden en gård vthi Sätter Sochn, och en gård Smedeby i Hiellestada Sochn, som ligger nest Sunderste i samme by, så att hög:te min N. F. och herre förenempde gårder vthi Wermeland som iag H. F. N:d nu vplater niute, bruke och beholle må och skall, som sitt eigit. Thesz till yttermere wisze att så är skipt emellan H. F. N:d och mig som föreschrifwit står, trycker iag witterligen mitt Insigel her neden före, och vnderschrifwer thette medh eigin hand. Datum ut supra.

Förläningsbref för Måns i Hytte på 8 t:or spannmål; dat. Nykroppa 24 Februari 1588.

Kopia i Vestergötl. handl. 1616, n:r 13.

Wij Karll med Gudz nåde Sneriges Rijkis Arfförste, Hertig till Sudermanneland, Nerickie och Wermeland. Giöre witterligit, att effter thenne wår wnnderssåthe, Månnz ij Hytte, haffuer mykitt omak wtti thet fierdingzmans kallit han åhr ombetrodder, och ellest skall, såssom hann wttlåffuadt haffuer, ware på wårtt gangn och bäste, Therföre haffue wij honnom nådheligen wntt och efterlåttitt, som wij och nu med thette wårtt öpne Breff, oss til en behagelig tijd, nådigst vnne och efferlathe otte tynner Spanne:ll, att opbäre aff then Kyrkettiende, som i Warnoms kyrkeherberge årligen falle kan, Ther wår Cammerer och Fougde der sammestädis måge wette sig effter rätte, ickie giörandis för:ne Måns her emott nåkit hinder eller förffång, wttan leffrerandis honnom samme otte tynner årligenn och i räthan tid. Giffuid i Nye Kroppan then 24 februarij åhr 1588.

Wnder wårt secret.

(CAROLUS.)

Hertig Karls bref angående förmedling af halfva kostgärden vid Möckelsbodar; dat. Marieholm 14 April 1589.

Kopia i Vesterg. handl. 1589 n:r 12.

Karll medh Gudz nådhe Suerigis rikis arffurste, hertig thill Sudermanland, Närike och Wermelandh. Wår gunst tilförende. Wett Karll Jönsson, att thenne breffuisere Oloff i Rosensiö på Myclesbodhar haffuer her för oss waridt, och på alles theres wegner, som på för:de bodher boendes äre, vnderdånligen biditt medhell på then Kostgerdh, som pålagdh är, så haffue wij theres legenhett nådigest ahnseett och thenne gångh allene thil giffuitt them halffparten af för:de gärd, och skole therföre okraffde bliffue. Ther rette thigh effther. Aff Marieholm then 14 Aprilis åhr etc. 89.

CAROLUS.

Förmedlingsbref för kyrkoherden Olof Hansson i Karlskoga på kostgärd m. m.; dat. Stockholm 12 Juni 1590.

Kopior i Vesterg. handl. 1590, n:r 12 och 1591, n:r 6.

Karll medh Gudz nådhe Sweriges Rikes arffurste, Hertigh till Swdermannelandh, Närikie och Wermelandh etc.

Wår gunst och nådhe tilförende. Effther thz Skeringh Erichzon att wår wndersåte Her Oloff i Karlskoga haffuer os i wnderdånigheett låthe besökia om förskoningh vpå thenn Kostgärdh så och peninga hielp som menige man öff:r hele rikett til Krigzsakerne pålagdh ähr, så effter han ähr Nybolett wele wij för then skul nådigen haffue honom denne gången der medh förskonett, och derföre tigh befale at tu tilsäger Karll Jönsson att han låther honom bådhe för gerdh och peningahielp okraffd bliffue. Thette bestellendis aff Stocholm then 12 Junij 90.

Förmedlingsbref för åboarne å hertig Karls arf och egne hemman i Karlskoga; dat. Stockholm 20 Juni 1590.

Kopior i Vestergötl. handl. 1590, n:r 12 och 1591, n:r 6.

Karll medh Gudz nådhe, Sweriges rikes arffurste, Hertigh til Swdermanneland, Närikie och Wermeland etc.

Wår gunst och nåde tilförende. Tu skalt wethe Karll Jönsson att wij nådigest haffue wndt och effterlåtit, att thesse wåre wndersåter, nemligen Arffuidh i Bröttiegårdhen, Erich i Backa, Oloff i Stubbetorp och Oloff Skreddare i Aggarudh skole hereffter bliffue widh samme och like wilkor och frijheter medh theras staffrums wedhekörsl, som andre theras wederlikar i Wermelandh haffue, nemligen fyre staffrum wedh för fyre årlige hästar, de skole och bliffue okraffde för the tw staffrum wedh tu aff hwardere fordrar, såsom och på gerder och hielper som påleggies, skole wara lika med Wisnumsbor. Retta tigh här effter. Aff Stocholm thenn 20 Junij anno 90.

Förläningsbref för kyrkoherden Olof Hansson å halfva kyrkotionden i Karlskoga; dat. Örebro 22 April 1597.

Efter kyrkoherdens egen afskrift i Vesterg. handl. 1608, n:r 7.

En copia aff vår nådige K. Ma:tz breff om mith vnderhåld.

Wij Carl medh Gudz nådhe Sueriges Rikes arffurste och föreståndare, hertigh till Sudhermannelandh Närike och Vermeland. Göre vetterligh ath effther thenne Breffuisare och vår vndersåte och kyrkeherde i Karlskogh her Oluff Hansson sitter i en stoor almäne vägh och eliest är nybolat och haffuer ett lithet Gäld, therfföre haffue wij aff gunst och nådhe vndt och efftherlåthit honom sigh till hielp och vnderhåld årlighen halffparten aff all then kyrketiende, som vthi for:de Karlskoghz kyrkeherberge årligha falla kan; ther våre beffalningzmen kamererare och fogther ther samastes mågha veta sigh effther rätta, icke görandes honom här emoth hinder eller förfångh i någhen måtto. Aff Örebro then 22 Aprillis år 97.

CAROLUS.

Förläningsbref för Ture Bjelkes enka, Margreta Sture, på åtskilliga efter mannen indragna gods; dat. Nyköping 1 Juni 1603.

Efter »en kopia af fru Margreta Stures bref» i Vestergötlands handl. 1605, n:r 1 och en d:o i 1607, n:r 3.

Wij Karl med Gudz nåde Sweriges Rikes regerande Arffurste, Hertigh till Sudermanneland, Närike och Wermeland. Giöre witterligit att effter Fru Margreta, framlidne Ture Bjelkes Effterleffuerska, icke allenast igenum sin egen vnderdånighe ödmiuke trolighe bön, vtan igenom andres intercession och förböner haffuer oss besöcht och besöckie latitt, och i vnderdånigheet (bedit) att wij hennes Elennhet nådigen wille ansee och af gunnesth och nåde vnne henne the godz igenn, som vnder Cronone för nogre åhr sedan fallne äre; så oansectt att wij wäl haffue hafft rådh nog sådane hennes mans godz ewerdlighe vnder Cronone behålla; dogh likewäll haffue wij mere sectt till nåden än rätten, och oss welet på hennes trogne doch ödmiuke begeren förklarat att hon till widare confirmation och stadfästelse alla sine ägne godz och gårdar med sinn Morgongåffue fritt njuta och beholla må; och sedan så många af sins mans Arfuegodz, vti huadh landzändar de sedan kunne liggiande wara, som kan belöpa sig på hennes barnnes anpartt. Befalle fördenskull fogderne, huadh nampn the hälst haffua kunne, som nogre förnemde fru Margretes godz haffue i befallningh, att the, strax de wårt bref warda läsande, inrymma henne godzen igen och lathe henne them här effter oklandradt beholla; der medh skeer wår wilie och oss till behagh. Aff Nyköpingh den 1 Junij åhr 1603.

(CAROLUS.)

Gåfvobref om 2 skeppund koppar till Karlskoga kyrka; dat. Karlsberg 7 Oktober 1603.

Original i Sandbergska saml. Litt. GG. f. 1385.

Mijnn venlige helsse forssennt med Gud Alzmectige tilförendhe. Kiere Peter wann Benenghe godhe venn Eder helsse och sundhz hörer iag altiidh gerne, Dernest kann iag ider venligen icke förhålle at iag förskicker ider ett vår N. F. Breff Förmälandes om Tw Skeppund plate koppar som hans F. N. nådigest haffur giffuit til enn Ny kyrcke i Wermelandt, Benempdt Carlskog, huilcken for:de plåtekoppar iag venligen begärar at i ville denne vtskickade leffrera late efter hogbe:tte vår nådige Furstis Breff och i ville velgöre hielpa

att hann måtte bekome fuordenskap der ifrå mz same Kåppar Efther hans F. N. vill Endelig i höst hafue klockann räde Desliges är och min venlige Begärann på var N. F. vegne att i ville leffrera till Nyekroppa gårdh fyra lɫ plåte kåppar som der vill behöfues til någit hans F. N. arbete som der i verck ställtt är. Kiere Peter iag förssecr mig i laga så att Bodit icke dragar fåfengt thenn långe vägenn att hans F. N. der om icke oftere skall blifue Bekymbrat. Yhuad måtte iag kann vare ider vilie giör iag Altiid gerne och Befaler ider her mz Gud Alzmecktigh Datum Carlzberg thenn 7 octobris 603.

(Sigill, tillplattadt.)

E. t. w. a.
Boo Ribbingh.

Utanskrift:

Till Wår Nådige Furstis och Regerendhe Herris Hertig Carlz tro tienere och Fougte vid Kåpperbergit Erliig och welförståndige Peter vann Binnige detta breff

Weennligenn Tilschriffuitt.

K. bref om smörräntans utgörande i penningar; dat. Nyköping 2 Juni 1605.

Original i Vesterg. handl. 1605, n:r 1.

Carl medh Gudz nåde Suerigis Rikis vttkorade Konung och Arffurste Hertig till Sudermanland, Nerichie och Wermelandh etc.

Effter dedh Joen Olofssonn tijden nu tilstundar att Smör skatten bör vttgå, Huarföre befale wij digh att du i din befalning i åhr derföre opbär Peninger enn Daler för huartt Pundh och dem sedan till wår Rente Cammar Lefrerer. Rette tig her effter. Af Nyköping den 2 Junij åhr 1605.

Carolus

Erich Elfszonn.

Utanskriften:

Till wår troo tienere och Fougde öfwer Öster-Syslett i Wermeland Joen Olofszonn gunsteligen.

Beställningsbref för bergmästaren Kristofer Graf; dat. Gripsholm 6 Juni 1605.

Kopia i Vesterg. handl. 1612, n:r 5.

Wij Carl medh Gudz nådhe Suergis Rijkes wtkorade Konungh och Arfurste, Hertigh til Sudermanneland, Närke och Wermeland. Giöre witterligitt at wij haffue antagitt vdij wår tiänst Breffwisare Christopher Graff til at bruke i Wermeland eller och widh Salebärgett eller eligest widh andre wåre Silffuer Bruk. så haffue wij och lathitt giffue honom til åhrligh lõhn och vnderhåll samptt Beställningh Etthundrade femtijo Dal:r i alles och ales så at han sedhen jnthe mer skall haffue af oss at forddra, vthann der wij lathe schriffue effter honom at han skall förresse Bergzwerken emelom då skall honom giffuas vthan sin Beställningh frij täre penninger. Hwilkette Ett hundrade femtetio dal:r Fougdtten Jon Oluffsson nw är öffuer Öster Syslett i Wermeland eller och dee effter honom komme kan åhrligen skal lathe honom Bekomme och huad de Leffuere honom vthij Spanmåll eller andra Fetalij parseller dett skal dragas honom aff vthi penningesuman effter som dett då i landet kan gå och giälle. Der Bådhe för:de Jon Oluffsson och alle andre haffue sig effter rätte. Aff Grijpzholm den 6 Junij åhr 1605.

CAROLUS.

Graffens bestälningh.

K. bref om fodringens utgörande i penningar och oxar; dat. Stockholm 1 Augusti 1605.

Kopia i Vesterg. handl. 1605, n:r 1.

Wij Carll med Guds nåde Sweriges rikes vtkåradhe Konungh och arfförste, Hertigh till Södermannelandh. Närike och Wermelandh. Giöre veterligitt att effter så åhrs ähr dett Foringen som aff hele rikitt pläger åhrligen göras bör utgå, och wij endteligen wele. at han vpbäras skall vti Dall och Wermelandh i åhr halffparten i peninger och halffparten i oxar effter denne effterskriffne ordningh för huarie tiuugofira åhrlige hestar en godh oxe, så haffue wij och på dett att samma foringh dess snarare må bliffua vtfodrat och komma vtöffuer effter oss åth Liffland vtskickatt denne wår tiänare Anders Rickartson och honom i befallningh giffuit bredhe widh Fougterne i hele Dall och Wermelandh samma foringh i enn hast at vtmana, och huadh oxanar anlangar skall han medh fougterna flux skynda åth Örebro slotsfougten till handha huilka sedan skola slacktas och inskiepas och senda vtöffuer till oss men peningerna skola leffreras till wår rente Cammar hijtt till Stockholm huilken fougde som her tagher försommelse före att samma oxa eij komma i tidh fram han skall bliffua straffatt vthan nådher, dher huar och en haffue sigh effterrätta. Aff Stockholm den 1 Augusti åhr 1605.

CAROLUS.

Riksregistraturet 1606.

Till Wermlandz BergzMän att the läte byggie Hammarsmidier. Af Örebroo, 4 Februar. 1606.

Wij Carl etc. Tilbiude eder trogne undersåter och Bergzmän, som bygge

och boo på Wermelandz Berg. wår nådige benägenheett och altt godt med Gudh Alzmechtigh. Och låte ider här med Dannemän alle wete, att efter på ider Bergzlagh inge Hammarsmidier hafwe waritt i brunk, som wid Nore Lindebergz Lagh och andre Jernbruuk här i Rijkett ähre; Derföre hafwer oss synts rådeligitt ware att förmane ider der till, efter der finnes godh rådh och lägenheett till Strömer, der på ider Bergzlagh, der man kan byggie Hammersmidier udi, att i tå wele ware förtenkte, att uprette der några Hammersmidier på dett i måtte hafwe den fördelen, som de på de andre Bergzlager hafwe; Befale fördenskuld. att i wele beflijte ider till att framköre Timber. der som lägligheett finnes till att upsättie Hammarsmidier. Så wele wij gifwe ider tilhiälp att upbyggie husett och Dammen till hwar Hammarsmidie, som blifwer bygd på ider Bergzlagh, Otto tönnor Sp:ll och Otto Dal:r Peng:r, och förähre dem som wele byggie Hammarsmidier all Jernreskapen, som till Hammeren behöfwes, hwilcken wij wele låte uthslå wed wåre Hambrer, på wår eigen omkostnadt, På dett att Bergzbrukett måtte komme till gångz, och dett må vare ider till gagn och befordring udi ider näring, efter dett itt Skipp:dh Stonge Jern gäller i Löse så myekitt, som tu Faatt Odzmudz Jern. när som dett blifwer slätt slagett, och behöfwes dochlikwäll mindre arbete att uthsmide Stonge Jernett, efter Watuhammeren dett arbete drifwe måste, Men hugge Odzmunden der till måtte man bruke Människe händer, hwilekett woro och ett mäkta svårt arbete ähre. Och efter wij åhrligen pläge ider försträcke med Sp:ll Så wele wij och dett samme gärne göre i Åhr, och låte ider bekomme för Jern Trehundrede Otto tönnor Sp:ll dett i kunne betale oss igen med Odzmudz Jern, så att hwar Bergz-Man kan löse till fyre Tönnor. Och wele wij gifwe ider för hwartt Faatt Jern Twå tönnor Sp:ll. I wele fördenskuld betänckie ider, och sände Twå Bergzmän hijtt till oss, till att låte förnimme om dette wårtt tilbudh ähr ider behageligitt, samptt och huru många Strömer der kunne finnes der man kan sättie Hammersmidier udi. Der ähr och gode män funnitt itt Streek der wid Nyhyttan. som Fougten weett beskeed om, Hwarföre och på dett wij måge see, hwad Gudh der med täckes göre, Begäre wij att i wele hiälpe hwar man itt dagzwäreke der till, till att rymme undan jorden och bränne, att man kan see huru dett will ställe sigh. Wij wele wete sådantt igen med ider med altt godt ihugkomme. Af Örebroo, ut supra.

Riksregistr. 1606.

Tenckzedell, för oss Elskelige, Edle och Wälbördige wåre trogne Män, Hans Eriehsson till Broxwijk, nu Stadthollere upå Calmarne Slott, och Boo Ribbing till Säby. Hwad de med Bergzmännerne wid Wermelandz Berg på wåre wägne förhandle skole; Actum Örebroo, 26 Februar. 1606.

Först. skole de hålle Bergzmännerne före, hälst medan man seer hwad fördeel man hafwer der vthaff man låter slå Stånge-Jern. Fördy itt Skipp. Stånge-Jern koster så myekitt då dett blifwer slätt slagett, som Tu Faatt Ossmundz-Jern, Och ähr ringere möde till att uthslå Stånge-Jernett, som doch Wattnhambrer drifwe, Men till att hugge Ossmunden motte man bruke Människiors händer. Hwarföre skole de som för:tt ähr holle Bergzmännerne före, att de byggie Hambrer der som lägenheett ähr, Och försäkre dem på. efter som de tilförende hafwe wårtt underskrefne Breeff. att wij wele hiälpe dem som Hammarsmidier bygge wele, att bygge Husett och Dammen, Otto

Tönnor Span:ll och än tå hafwe dem skänckt all Jernredskapen, som de der till behöfwe, Och att de nu i tilstundande Sommer och dette åhrett, efter som de lofwatt hafwe, wele reese fyre Hammersmidier, Wij twifle inthz, när de see hwad nytte der åhr medh, så beflijte de sigh wäll att bygge fleere Hambrer framdeeles. De hafwe och lofwett sig wele oplåte oss een hoop Ossmundz-Jern för Span:ll, Så att hwar Bergz-Man will lefrere oss Tu Faatt Ossmundz-Jern, och skall derföre hafwe igen i Sp:ll 4 t:nor, Hwarföre skole och wälb:te godhe Män handle och tale med dem der om, och förtröste dem på Span:len som nu på wägen åhr ifrå Waasboo derhäden. Deres Marknadt som de pläge holle, wele wij inthz skall holles på den plattzen der Kyrkian nu står, uthan skall flytties uth på Vdden, der de kunne komme till med baått, efter som Almogen siälf hafwer begärett, och der skall byggies een Kyrckie. Wij hafwe, efter wij förnimme dett falle Bergzmännerne beswärligt att köre de Otto Lass Malm ifrå Peders-Bergett och till (Nykroppan?) nådigst förskonett dem med, att de skole der köre fyre Lass, Doch skole de i den staden de blifwe med de andre Fyre Lass förskonte hwar Bergzman köre på den plattz Marknaden nu stå skall, till Kyrkiebygningen een Stock, att man nu i förstone kan der vpreese een Träkyrckie.

Kammarrådens bref om en kostgärd till konungens kök; dat. Örebro 7 Mars 1606.

Original i Vesterg. handl. 1605, n:r 1.

Efther thette Sett skall Jonn Olufsonn Fougdte widh Nykroppa Bruk och öfuer Östersysla i Wermelanndh hanndla medh presterskappett och Bönnderne vti sin Befallningh: Att the af Enn Godh willie wele vttgöre någenn Ferskmat till alles wår nådige Herres och vttkorade Konungz Kiök och Hofförtärningh, efther som huar och Enn hafuer Rådh, Legennheet och willie till opå efther:ne partzeler, som åhr Fåår, Lamb, Kalfuar, Gäss, Hönns och Egg.

Datum Örebro denn 7 Martij åhr 1606.

Tyke Larson. *P. Bull:r* mpria.

Å baksidan:

Cammerådz Breff om thenn hielp som vtgiordes Till K. M:ts Kiök.

Registr. 1606, I del.

Ståtthollere Fullmacht för Boo Ribbingh vthi Nerickie. Af Segersiö den 4 Maij åhr 1606.

Wij Carl etc. Göre witterligitt, att wij hafwe tilbetrodt och i befalningh giffwidt denne oss elskeligh wår troo man och Rådh Edle och Welbördigh Boo Ribbingh till Säby, att han Ståtthållere vtöfwer alt Närikie, så och Höfwidzman opå wårt Slott och Stadh Örebro, wara skall. Och opå för:te Slott, så och vthi heele Landzänden och Staden, sökie och achte wårt gangn och bäste, Och förhielpe hwar och en till dett som Lagh och rättwist ware kan. Hwarföre befale wij trogne vndersåther alle, Edle och Oädle, Andelige och Werdzlige, Fougdter, Borgmestere och Rådmän, Borgere, Prester och menige Almoge, som vthi för:te Landzände Närichie och Stadh Örebro,

byggie och boendes äre, sampt och wårt eigitt tienstefolck opå för:de Örebro Slott och Gårderne, att i äre för:te wår troo Man och Rådh, Boo Ribbingh hörige och lydige, i alt thett han edher till wårt gagn och bäste, efter wår befalningh biudandes och befalendes warder, såsom i wele för Gudh och oss till Swars ware. Der i alle samptligen och synnerligen wette edher effter rätte. Datum ut supra.

Samma meningh för Oloff Christoffersson till Degeberga att wara Ståthollere och Höfwidzman vtöfwer Wermelandh, Carlstadh och Carlzbergs gårdh. Ut supra.

Registratur 1606, del. I.

Fulmacht för Anthonio Swensson att drage till Noora Sochn att lathe bryte Malm. Af Segersiö 5 Maij 1606.

Wij Carl etc. Göre witterligitt, att wij hafwe förskickett denne wår tro tienere och Fougdte här i Nerickie Anthonius Swensson här ifrån och till Noora Sochn, och honom der hos i Fullmacht och befalningh gifwidt, att han skall lathe ryme och brythe Malm vdaff ett Bergh widh Linansiö och Bryggesååsa, och lathe oss förnimme hwad för malm ther kan ware och finnes. Befale fördenskuld her medh wåre Vndersåther som byggie och boo widh Nooreberg, Wikesbodha och Carlskogh Sochner, att the wele (låta sig finne) obeswärede att hielpe till medh dagz:ker till att ryme, bränne och brythe samme Malm, och hwad elliest behöfwes kan, hwilckett wij medh alt gått dem ihugkomme wele. Wij befale och wåre Fougdter vthi hwars befalningh som samme Sochner liggie, att de sådant holle almogen före, och ingalunda lathe sigh tredska och motwillige befinne. Görendes der medh dett oss är till behagh, och hele Rijkett länder till godho, der bergzwercken kunne i dagzliusett och i bruk komma. Der hwar i sin stadh må wette sigh att effterrätte. Datum ut supra.

K. bref om skyndsamt utgörande af fodernöts- och dagsverkspenningar i Nerike och Vermland; dat. Stockholm 26 Juni 1606.

Original i Vesterg. handl. 1606, n:r 5.

Wij Carl mz Gudz nade Suerigis Rijkes vtkorade Konung och Arffurste Hertigh till Sudermanneland Nerike och Wermelandh etc. Giöre witterligit att Efter nu som tijdhen på åhret ähr att Fodernödtz och dagz:kes Peningerne Böre vtgå. Hafue wij vtskicket denne wår tienare och Cantzelijsch:re Daniel Andersson till Neriche och Wermeland samme Peninger att vpbäre. Befalle för den skull Fougterne i den Landzenden hafue Befalningen att de dem mz hast huar i sin Befalning vpbäre, Och denne wår tienare dem tilställer, Huilke dem sedhan skall före hijt till Wår Rente Cammer, sker her vthinnan försummelse anten hoes denne wår tienere eller Fougterne. då skall der öfuer Blifue Straffet. Der huar och En hafuer sigh Efterrette. Aff Stockholm den 26 Junij åhr 1606.

CAROLUS.

(Sigillet saknas.)

Registr. 1606, del. I.

Fulmacht för Botolff Andersson att drage till Wester Sölfbergett och Wermelandh, att ransake om strekett och huru högt siön ligger. Af Stockholm then 4 Julij åhr 1606.

Wij Carl etc. Göre witterligitt att wij hafwe förskickedt denne wår tienare och Lackeij Botwedh Andersson här ifrån och till Wester Sölfbergett och sedhen der ifrån och till Wermeland, och honom der hoos i Fullmacht och befalningh gifwidt att han skall granneligen ransake huru streckett steller sigh och huru högdt Siön ligger, och om man kan oprätte der een konst så att han kan komme watnedt vndan vthur Siön. Befale fördenskull här medh wår Befalningzman Oluff Christophersson att han är honom och the andre som der om ransake skole medh all den deel de behöfwe och opå hålle skole behielpelige. Ändeligen så lagandes att han medh wiss beskedh kan komme till oss tilbake igen. Der medh skeer oss till behagh. Och hwar i sin stadh må wette sigh att effter rätte. Datum ut supra.

Riksregistraturet, II del.

Till Christoffer Grab om een Siö i Wermelandh der Malmstrick finnes skall. Af Stockholm, den 8 Iulij, åhr 1606.

Carl etc. Wår gunst etc. Effter wij förnimme Christoffer Grab, aff wår tieneres och Fougdtes vthi Nerike, Antonius Suenszons berettelsze, att vdj Wermelandh skall ware en Siöö benempd Södre Limningen, vthj huilken opå Botnen innan widh landet ther watnet är grundt, skall finnes Malmstrick, effter som han osz en prob ther aff tilskicket haffwer. Hwarföre är wår willie och befalningh, att tu begiffwer tigh till samme siöö, och beseer lägenheten om han ligger högt så att man kunne sticke watnet vtaff, Eller om ther icke är någon inflott till, att man kunne lathe oprette en Konst, och tömme watnet vth. Och skall tu när tu ther om ransaket haffwer medh all beskeed begifwe tigh till osz. Der rette tigh effter. Datu(m) ut antea.

Till Christoffer Grabe om thett nye opfundne Bergett i Wermelandh. Aff Stockholm, den 9 Iulij, åhr 1606.

Carl etc. Wår gunst etc. Effter wij förnimme Christoffer Grab, aff wår tieneres och Fougdtes vthi Nerike Anthonius Suenszons berättelse, att vthj Wermeland skall ware en Siöö benempd Södre Limningen, vthj huilken opå botnen inne wedh landet ther watnet är grunt skall finnes Malmstreck, Såsom och på ett Nääs som ligger vthi samme Siöö, effter som han osz en Prob ther aff tilschicket haffwer. Hwarföre är wår willie och befalningh att tu sampt medh Oluff Christofferson och Antonius Suenszon begifuer tigh therheden, och beseer Lägenheten huru stoor och diup som Siöen är, och om han ligger högdt, så att man kan sticke aff watnet, eller oprette konster och tömme thett vth. Och är wår willie, att Jorden in opå berget på Näsett skall rymmes vtaf så lenge man fåår see, huru strecken stelle sigh, Och bönderne vthj Karlskogs Soehn göre der till huar ett dagzwercke, Såsom och ett Stafrum wedh, ther om Oluf Christofferszon medh them handle skall. Och sedhen några drenger sendes therheden som holle opå dett bryte. Dette du så bestelle skall, och skriff osz till huadh som tigh ther om synes. Datum vt supra.

Till Oluff Christofferszon om samme nyopfundne Berget och Siöen, att han begifwer sigh medh Christoffer Grab och Anthonius Suenszon att besee lägenheten och lathe afryme Jorden, och handle med Almogen vthi Karlskogs Sochen, att the wele göre wedh der till etc. Aff Stockholm den 9 Julij åhr 1606.

Samma Meningh till Anthonius Swenszon, om för:te Siöen och bergedt. Aff Stockholm den 9 Julij åhr 1606.

Registr. I del.

Till Tideman Persson om dett Sölfbergett widh Grickzåås. Af Stockholm 14 Julij åhr 1606.

Carl etc. Dett är wår willie och befalningh Tijdeman Pedhersson att thu ransaker om dett Sölfbergett widh Grickzåås som nu nyligen är opfunnett, huru streckett sigh steller, och hwad malm der kan wara. Der om thu oss wiss beskedh tilhonde medh denne wår vtskickede sende skall. Der rätte tigh efter. Datum ut supra.

Till Anthonium Swensson att han lefrerer Wantemakaren widh Hyndewadh en tunna Wichtriol och en tunna alun. Dat. ut superius.

K. bref om indrifvande af penningeuppbörden inom Östersysslet; dat. Stockholm 16 Oktober 1606.

Original i Vesterg. handl. 1606, n:r 5.

Wij Karl medh Gudz nåde Swerigis Rikis vtkorede Konnungh och Arffurste, Hertigh till Sudermannelandh, Nerichie och Wermelandh etc. Göre wetterligitt, att efther en stoor deell af then hielp, som Rijkzens vndersåther både vthi Norköpingh, så och seden vthi Örebro hafue lofwett, att vttgöre, Såsom och af all annan Penninge opbördh ståår tilbake och wij icke wette om Skulden hoos vndersåtherne eller hoos Fougterne finnes. Derföre så hafue wij vthi fulmacht och befalningh gifuitt thenne wår trotienare och Cantzlischrif:r Daniel Andersson att han skall drage til Östersyslett i Wermelandh, och strax opbäre Tre Marck af huar Fulgierdz bonde, och af huar halfgierdz bonde Tolf Öre, och af huar Torpere Sex Öre, huilke Penninger them seden när ransakett blifuer, huadh huar och en ståår tilbaker medh, skall blifue vthi theres Räst på Månedz, Mantals, Skiutzferdz, Stedzle och Fodernötz Penninger afräcknett. Och skall Fougten effter wår förre Fulmachts Lydelse komme hijtt och gifue beskedh huadh som han vtaf sin befalningh hafuer vttlagtt eller ståår tilbaker medh, på thett wij måge wette huru myckitt som huar och en bör blifue vthi the andre Penninge vttlagor afquittett. Der huar i sin stadh wett sigh eftherrette. Af Stocholm then 16 Octobris, Åhr etc. 1606.

(Spår af sigill.)

Seffedh Ribbingh. *Peder Nilsson Wolff.* *Boo Wernerssonn.*

Registr. 1606, 2 del.

Swar på Oloff Christophersons Schrifwelse om Bergzbruken. Aff Stockholm den 28 Novembris, åhr 1606.

Karl etc. Wår gunst etc. Wij hafwe bekommit Oloff Christophersson din skrifwelse, och thervtaf förnummet huru tilstår widh Bergzbruken, huru

du hafwer bygdt wid Karlebergz gårdh, och lathe osz sådant behaghe. Befale och att når Blåszningar äre lychtade wid Asphytton, att tu lather osz få wette beskeed, hwadh bådhe der så wäl som widh Kroppen är blifwit effter. Hwadh wedh till nyie Sylfbruket ahnlanger du skrifwer om, är icke mödho före att bekomme, dy där är iu skoghen inne på, du kant fördenskuldh hafwe dhe Knechter som öfwer äre blefne af Joen Pederssons Fennikie, och handle medh dhem att dhe huggе wedhen, sedhen hafwer du inthet långt att köre. Rätte tigh här effter. Datum loco et Tempore ut supra.

K. bref om förvandling af fodringen inom Elfdalen till utgörande af stafrumsved till Limminge silfverbruk; dat. Stockholm 1 December 1606.

Kopia i Vesterg. handl. 1607, n:r 3.

Wij Karll medh Gudz nåde Sueries Rijckis wttkorade Konnungh och arförste, Hertigh till Sudermanneland, Näricke och Wermmeland. Tillbiude Eder wåra trogne och skattskylle wndersåttare, alla som wttij Elfuedalz gäld ij Ekeshäredz Socken ij Wermmeland boendes ähre, wår gunst och nåde tillförende. Och låtte Eder här med wete, att Edra wttskickade, Halfuard Pederson i Ny socken och Jon Hareldson i Hollaby, hafua warit här hoss oss och wttij wnderdånighett oppå allas Edre wägne begärett, att I måtte blifua förskonade för then Boskap som I för foringhen wttgiöre skulle, och blifua wid penninger effter som I tillförende ähre wane att wttgiöre, såsom och att I måtte få lösa tienden, som oförlänt ähr wttij samme Häredh, och derföre giffua peninger. Så haffue wij för:de Edre wttskijckade dette till suar gifuitt, effter såsom de oppå allas Edra wägnar haffua samtycktt och beiakatt, det I för foringhen så wäll som för tionden att lösa, skolla hugge till thet nye Sijlffbruckett wid Limminghen, för huarie twå åhrligha och biskops häster Ett stafrum wedh, och för huarie tynna Spannemåll, som the aff Kyrcko herberghe bekoma, try stafrum wedh, huilken wedh sedan till för:de bruck framkiöras skall. Der I danemen alle wette Eder effther rätte, och befaller Eder Gudh. Aff Stockholm then 1 Desembris åhr 1606.

CAROLUS.

Enligt fogdens räkenskap upptages: »*Elfwedaln.* Ther vthi ähre 4 Sochner: Ekes Häradt, Råda, Ny och Dalby sochner } åhr ett Prestegield.»

Registr. 1606, del. I.

Fulmacht för Nils Konstmestere att förnye then konsten widh *Liminge* vthi Wermelandh. Stockholm then 3 Decemb. åhr 1606.

Wij Carl etc. Göre witterligitt, att efter wij wele hafwe opbygdt then Konsten uthi Wermelandh widh Liminge, dett nyie Sölfbergett, Såsom och elliest wedh alle andre Bergzbruken lathe konsterne wedh macht holles. Derföre så hafwe wij i Fulmacht och befalningh gifwitt denne wår troo Tiänere Nils konstmestere att han skall af Nyie opbyggie och oprätte den konsten i Wermeland, Såsom och wedh Salebergett, Garpebergett, WästerSölfbergett och anderstädes hafwa inseende och gran acht opå att alle Konsterne måtte wedh

macht holdne blifwa. Befale förthenskull her medh wåre Befalningzmän och Fougdter att the äre honom medh alle deeler beforderlige der han är stadder och arbether; hwar annorlunda skeer och han icke blifwer befordrett, då wele wij hafwe dem, som icke äre honom behielpelige, tilbörligen tiltalett. Han skall och hafwa machtt till att taghe Folck ahn till att arbethe ehwar han kan få och bekomme, dett ware sigh Knechter, Bönder eller andre, som wele förtiäne sigh Penninger, Der hwar i sin stadh må wette sigh efter rätte, rättendes sigh aldeles efter hwadh han dem på wåre wägne biudandes och befalendes warder. Datum ut supra.

K. bref angående uppbörd af månads- och skjutsfärdspenningar i Östersysslet; dat. Stockholm 29 Januari 1607.

Original, illa skadadt, i Vestergötl. handl. 1607, n:r 3.

Carl med Gudz nåde Swerigis Rijkis vthkorede Konnung och Arffurste, Hertig til Sudermanneland, Närichie och Wärmelandh etc. Effther thett Jönns Buck, vndersåterne öffuer heele Rijket nu på nytt hafue förklaradt sig igenom wåre vttskickade gode männ att dhe åhn dätte Åhrett wele blifue wid ded, som på Nårekiöpingz Herredag för Try åhr seden bewilligiedes, med deris MånadzPenninger och Skiutzfärdz Penninger, Så befaale wij fördenskuld att du i tijd holler opå, och opbär dem af vndersåterne i din Befalning, för the förste Sex Månader, som äre ifrån Påske nästkommande, och ihn til Michaelis, så att du hafuer dem opborne reede och tilstädes att Lefuerere dem Nielz Larsson i Nykiöping til tilkommande nye Wååhrdagh. Rätte dig här efter. Af Stockholm den 29 Januarij åhr 1607.

CAROLUS.

Fullmakt för Jon i Stegelviken att vara byggmästare vid Kroppa bruk; dat. Örebro 1 Juni 1607.

Original i Vestergötl. handl. 1607, n:r 3.

Haffuer Jagh Boo Ribbingh warit öff:r endz medh denne Sedelwisare Jon i Bärgesiötorp att han skulle bliffue byggemäster på Croppe bruk, och eff:r för:de Bärgesiötorp ligger något affhändt ifrå bruket, så haffuer iagh fåt honom ett Cronens torp närmer bruket, benemdt Stegelwiken, huilket han för sin tienst skulle haffue frijhet wppå, så länge han sigh flitigt på h. k. m. gangn vdi samme embete bruke låter, Derföre iagh begiärer aff Häradzfogten, som nu åhr, at han later honom för samme wtlager blif:e okraffdt, ty han den skatten dyrt nog bettalt haffuer medh sit arbete, det migh sampt månge andre der widh bruket nogsampt witterligett åhr; till wisso medh egen handh skriffuet, datum Örebro den 1 Junij 607.

Boo Ribbingh.

Riksregistr.

Till Olof Christophersonn att hann lather wete huru der tilstår i Wermeland. Af Örebro denn 30 Januarij 1608.

Wår gunstl och nådige uilie tilförende. Wij befale Olof Christophersonn att du lather oss wete, huru der i Wermeland tilstår medh Silfuerstreket

widh Lingesberget[1], Så och om den Teensmelteren, som folgde Matz Pompemakare[2] dijt nidh, håller opå widh Gåseboren att försökie Theen malmen, effter som wij tilförende schrefue dig och honom till om, eller huru der tillstår, Och schalltu hålle Landzfougderne före der i Wermelandh, att de beflijte sig om att sende oss meere Skinuahrur der ifrån, än här till skedt ähr, Eller wij wele få dem annadt till att bestelle. Datum ut supra.

Riksregistr.

Fulmacht för Peder Pederson i Österby[3], att ransake effter malmbergh. Af Örebroo then 9 Februarij 1608.

Wij Karl etc. Giöre witterligit att effter Gudh den Alzmechtig:te så rijkeliga hafuer uelsignet dette wårt Konungerijke Suerige med allehande slagz malm, både i den ene och andre Landzenden, af huilke een Part allerede äre opfundne och opkomne [dess Gudi sche loff]: Doch kunne een stor deel och mesteparthenn uare fördoldh och ouppenbaradh ähn. Huarföre och effter uthi den Landzenden Wermelandh och är een sådan Gudz uelsignelse: Så hafue wij fördenschuld i fulmacht och befaldning gifuit denne wår Vndersåte, Peder Pederson i Österby[3] i Karlskogh sochen, att han uthöfuer allt Wermeland schal hafue macht till att sökie effter malmberg, oansedt huad malm det seden uahre kan, Anthen Guld, Sölff, Kopar eller Jernmalm eller huad malm det ware kan, och oansedt på huars skoger ell:r egendom det kan uara, och der han någon finner, schal han begifue sig till oss med honom. Förbiude fördenschuld wår Stådthållere, Fougden och alle andre, att de honom heruthinnan icke hindre, uthan heller befordre och hielpe, att sådan Gudz förborgede welsignelse motte blifue oppenbar, oss och Rijket nyttighe. Datum ut superius.

Riksregistr.

Till Oluf Christophersson om streekett wedh Limninge. Juleta 18 April 1608.

Carl etc. Wår gunst etc. Wij befale Oluf Christophersson, att thu lather oss medh thenne wår Lackei wette huru Sölfwerstreecket steller sigh wedh Liminge, och befale wij att huar snön är vtaf, att du då lather grafwe der den Steenen fans twert öfwer Siön att man kan see, om der är något till att finne eller förmodhe. Wij befale och, att du lather oss wette, huru deth Tenstreeket steller sigh. Rette tigh her efter och gif oss beskedh medh Lackeien tilbaka. Datum ut supra.

Riksregistr.

Fulmacht för Botolf Andersson att drage till Karlskogh i Wermeland och ransake om Malm, som finnes wedh Limmingzberget. Stockholm 19 Junij 1608.

Wij Carl etc. Giöre witterligit att wij hafwe uthi Fullmacht och befallningh gifwit thenne wår Lackej Botolff Andersson, att han sampt medh

[1] Bör vara *Limingsberget.*

[2] Sannolikt samme *Mats Schlein,* som omtalas i *Noraskog* III: 31.

[3] Nuvarande hemmanet *Östervik.*

Fougdten vthi Östersysle i Wermeland, Jöns Bock, skall begitwe sigh ther nedher, och vthi Karlskogh Sochn wedh ett bergh, som kalles Limingzberget, der the Jordhstenerne finnes, och gifwe teekn till att ther skall ware gåt godz uthi, lathe rymme Jorden af samma Steener, och lathe der brythe och bränne opå, och wäll diupt, på thet man finge see, huadh godz ther är, och om der wore något gått att förwänthe. Och skole the tage så månge af the ny vthskrefne Knechterne, om the kunne ware någre, till åhn Femptije man, Såsom och i lijke måtto try dagz:ker af huar bonde, efter som wij hafwe skrifwit them ther om till, som hielpe till att rymme af Jorden, och holle opå att brythe och bränne, efter som wij hafwe gifwit för:de wår vthskickedhe der beskedh om. Der huar i sin stadh weet sigh efter rätte. Dat. ut supra.

Riksregistr.

Öppett bref till Almogen i KarlzSkogh Sochn, att huar bonde hielper try dagz:ker till att rödie Jorden af wedh Limingzbergh. Stockholm 19 Junij 1608.

Wij Carl etc. Tilbiudhe edher wåre trogne Vndersåther och Dannemän alle, som uthi Carlz Skogh Sochn boendes äre, wår gunst och nådhe tilförende, Och wele edher samptligen icke förholle, att efter wij förnimme att vthi samme Sochn wedh ett bergh, som kalles Limmingzberget, skall finnes någre Jordhsteener, som gifwe teckn till att ther skall ware något godz uthi. Huarföre begäre wij af edher samptligen, att i wele lathe edher finnes obesuäredhe att hielpe till att rymme Jorden af på then ort, som samme Steener finnes, och att brythe och bränne ther omkringh och wäll nedher vthi, try dagzwerken på mannen, på thett man får see, om ther är något gått att förwenthe. Wij wele för sådan edher godhe willie ihugkomme och betenckie edher medh alt gått igen. Och försee oss att i lathe edher finnes her vthinnan wälwillige, aldenstundh sådant länder heele Rijkett till gagn och bäste. Befale edher samptligen och synnerligen Gudh Alzmechtigh. Datum ut supra.

Kyrkoherden Olof Hanssons skrifvelse till fogden Olof Andersson angående redovisning af tiondeuppbörden i Karlskoga, af år 1608.

Original i Vesterg. handl. 1608, n:r 7.

Wenligh helsat i herranom Jesu Christo nu och altidh etc. Käre Oluff Andersson om i viste aff min läglighet som iagh haff:r vpbäre tienden årligha aff finske folke och swenske som haffua sina sädh i stackar och hesiar $^1/_2$ eller hel mil vägh i skoghen, måtte i icke förundra huarfföre iagh så sent gör beskedh aff tienden framför andre aff presterskapet i landet, eij hafft eller någher krafft beskedh aff migh förr. Så giff:r iagh idher nu venligha til känna medh mantalz tiende registeret sampt medh proff tertial, huadh in vthi kyrke herberet inkommet är, i Karlskogh sochn, och huadh vthgifften är, och huadh vpmålt är till vtgifft.

Vthgifft till Kroppan ffördh är

Rogh .... 15 tunor 1 skeppa
Malt.. 14 tunor 4 skepp.

Så haff:r Jöns Bock beffallt (som fierdingsmanen sadhe migh) ath bönderna icke skulla föra meere spanmåla till Kroppan vthan vidhare beskeedh,

ty han sadhe sigh vell få så godh rogh på en annan stadh som i Karlskogh. Så rester nu här i kyrkeherberet vpmålt som skall till Kroppan:

rogh .... 3 tunor 1 skäppa
korn och blankorn........................ 4 tuner 1 skeppa
haffra .... 7½ tuna 2 skepp. till körslen.

Sammaledes ligger och then andra halffparten till städhes vpmålt, som kommer mitt vnderhåld till, doch till vidhare beskeedh, som är:

rogh .... 18 tunor 2 skepp.
korn och blankorn .... 4 tunor 1 skeppa
haffra .... 7½ tuna 2 skepp.

men the 7 tunor malt och 1 skeppa som quar bleff aff mitt vnderhåld som icke fördes till Kroppan, beffalte Jöns Bock migh anamma för vår nådighe K: Ma:tz föruentandes skull till Karlskogh, så fatas migh nu 3 tunor och 4 skep. malt på then andra halffparten migh tillkommer, huadh idher synes vilia fylla then — — — — then spannemåla ther är igen som skall till — — — — eller vele i försöria migh malt anner stads — — — —[1].

Summan som vpmålt är till vthgifft aff kyrke herberet är:

Till Kroppan rogh.............................. 18 tunor 2 skepp.
malt .... 11 tunor
korn och blankorn ...... 4 tunor 1 skeppa
haffra .... 7½ tuna 2 skepper till körslen.
Pastoris vnderhåld rogh .... 18 tunor 2 skepp.
malt .... 11 tunor
korn och blankorn .... 4 tunor 1 skeppa.
haffra.............................. 7½ tuna 2 skepp.

Ath så i sanningh vnder mith signet.
(Spår deraf.) *Oluff Hansson.*

Rest hos bönderna rogh 1 skeppa
haffra 2 skepp.

Fogden Jöns Bock anmodas utkräfva en penningehjelp af presterskapet i sitt fögderi; dat. Stockholm 26 Maj 1609.

Original i Vestergötl. handl. 1610, n:r 5.

Carll then Nijonde medh Gudz nåde Swerigis, Giöthers, Wändis, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, dhe Caijaners och Esthers i Liffland, Konungh.

Må du wette Jöns Bock, att wij hafwe schrifuidtt Prästterschapett till vthi alla Landzändar ath the, som på Landzbygden boendes äre, wille komma osz tilhielp för betalningh med tije daler penninger aff hwarie sextije fyre Bönder the hafwe vthi theres Gield, och the i Städerne tije daler pänninger af hwarie sextije fyre tunnor spannemåll the haffue vthi vnderholdh. Wij befale fördenschuld att thu samme penninger opbär och med thett aldra förstte wår Räntheschrifuere lefwerere, och sedan bethale Prästterschapet igen, efftter som hwar och enn vttlagor haffuer af 1610 åhrs opbördh, vthan

[1] Originalet är här delvis skadadt och derför oläsligt.

nogon oppeholdningh. Där rätte digh efther. Af Stocholm denn 26 Maij åhr 1609.

(Sigill.)

Ad mandatum Regis Majestatis proprium

Nicolaus Chesnecopherus

Jus HofCanzler.

Swen Jönsson.

Bref till ståthållaren Olof Kristofersson angående vaskning af silfvermalm från Limmingen; dat. Stockholm 14 Juli 1609.

Original i Vestergötl. handl. 1609, n:r 14.

Carl then Nijonde medh Gudz nåde Suerigis, Götis, Wändis, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, The Caijaners och Esters i Liflandh Konungh.

Wår gunst och nådige willie medh Gudh tilförende. Wij bekomme för någon tidh sedan din skrifuelsse, Olof Christoffersson, ther medh du gifuer tilkenne att tigh feelar en Waskare, som kan waske den Silfuer Malmen du hafuer hoss tigh, Så sendhe wij tigh nu her medh en tilhonde, och befale att du lather opsättie ett huss, der han kan hafue en Waskebänck vthi och elliest annett huadh han behöfuer. Der rätte tigh efter. Af Stockholm then 14 Julij Åhr etc. 1609.

(Underskrift saknas.)

Swen Jönsson.

Utanskrift:

Till oss Elskeligh, Edele och Wälbördigh Olof Christophersson till Deegebärgh, wår Ståthållere vthi Wärmelandh nådeligen.

Bref till ståthållaren Olof Kristofersson om utgörande af oxar i stället för spannmål; dat. Örebro 12 Mars 1611.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Karl then Nijonde medh Gudz nådhe Sweriges Göthes Wendes, Finnars Carelers Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh, Konung.

Wår gunst och nådige willie tillförende. Wij hafwe Olof Christoffersson bekommet thin schrifwelsse och der aff förnummet att Almogen vthi Wermeland besware sigh, att the icke kunne giffue vtt then tynna torkatt Rågh eller Mallt, som her på Rikzdagen i Örebro nu sidst blef bewilliget, efter ther i Landet faller inthet annat än blandkorn och Hafre; Hwarföre the hafwe begeret, att the måtte få gifwe ther Oxar före, så åhre wij der medh Nådigest tillfridz, och befale att du Oxar af them vpbäre, för hwarie fyre tynnor Spannemål een godh Laggill Oxe. Her thu retter tigh effter. Aff Örebro then 12 Martij Åhr 1611.

CAROLUS.

Erich Elfssonn.

Utanskrift:

Till Oss elscheligh wår troo tiänare och Ståtthollare vthi Wermelandh, Edle och Welbördigh Olof Christofferssonn till Deghbergh gunstlig:n.

Tillståndsbref för Börje Hansson och Hans Andersson att bygga masugn vid Kytthyttan; dat. Kroppa 17 Mars 1611.

Skadad kopia i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Wij Carl then Nijonde medh Gudz nådhe Sueriges, Giöthes, Wendis, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Konung. Giöre witterligitt att efter desse brefuissare Biörge Hansson och Hans Andersson hafuer oss i wnderdånighett besöchett och ödhmiukeligen begeratt at opbygge en Matzwnngen widh Kiytthyttan, och der hos begiäratt någon hiälp på thett de deste bättre kunne komme med samma Massvgn tillrätte, Så aldenstundh wij gerne welle, at Bergzlagen så wäll i Wermeland som annorstedes i Rijkett med Mazvngner, Hammarsmidior och andre sådane lägenhetter må bliffue förkofrat, der i genom Rijkesens ränte bliffuer förmerat och förbättratt; Derföre så hafue wij deres ödhmiuke begiärann nådigest ansedtt och gunsteligen efterlåthit, som wij och nw med dette wårt öpne Breef vnne och eftter låthe, at de der i strömen måge opsättie för:te Massvngen och der hos gifuitt och förährätt them huardere til hiälp tre tynor Spanmåll, huilkett wår ståtthållare ther i Wermelandh them skal lefuerera lathe, såsom och efter lathe them tw åhrs frijhett, och när samme frijhetts åhr vthe ähr skole de ware förttänthe til at giöre oss och Cronan der af Rettighett. Förbiude fördenskwl alle som oss medh hörsamhett och lydno ähre förplichtade, at giöre eller tilfoge them her emott hinder eller förfångh i någhon måtto. Der wår Ståttholllare, Cammaråd, Cammererere, Foudter och alle andre wete sigh efter rätte. Giffuitt opå Kråppa Gårdh den 17 Martij åhr 1611.

CAROLUS.

Hans Oluffsson.

Å baksidan:

Copia af H. K. Maij:ts breff, som ähr giffuitt Bierge Hansson och Hans Andersson at vpbye en ny matzungh 611.

Härvid är fogadt följande qvitto:

Bekennes wi oss Biarge Hansson och Hans Andreson att wij haffwe bekommit aff Jöns Bunck thee sex tynnor spanemål, som wår nådighe konung haffwer oss efterlåtitt; at så i sanning är sette wi wår bodemerchen her under.

BH HA

K. bref om förmedling till hälften i extra ordinarie eller ovissa utskylder för Karlskoga m. fl. socknar; dat. Örebro 22 Mars 1611.

Originalbref i utg:s samlingar.

Wij Carll then Nijonde medh Gudz nåde Swergis Göthes Wendes Finners Carelers Lappers i Norlanden The Caijaners och Esters i Lifflandh Konungh Göre witerligit att effter wåre vndersåther som boendes ähre vdi Wisnum Warnum Olmeheredh Fögle och Karleskogz Sochnner i Wermelanndh ähre meree betungede medh Körtzer och Försler widh Bergzbruuket mere änn the anndre Sochner som länger ifrån liggie, Huarföre the vnderdåneligen af oss begeredt hafue att them opå the hielper som till Krigzsaekerne bewiligett äre någenn förskoning må effterlathne blifue, Huilcken theres

vnderdånlige begeran wij nådegest anseth hafue och hermedh nådigst efterlathett att the för Halfparten för alle owisse Pertzeler så wäll för then hielp som her nu På senesth holnne Rijgzdagh bewiligett blef må förskonte blifue, vnndantagendes skiussferdz Peningarne; Förbiude för denn skull alle som för wåre skuldh skulle göre och lathe att the icke göre dem her emoth hinnder eller förfånngh i någenn måtho, Aff Örebro denn 22 Martij åhr 1611.

Carolus

(Spår af sigill.)

And. Bureus.

I brefvets nedre kant: Wisnom, Warnom och Karlskoghe.

På baksidan finnes följande anteckning:

»Den 7 Nouemb. 1622 hafue Wärmelandz bönderne härom bekomitt besked af samptlige Richz och Cammerrådh, till Ståthholleren *Broor Anderssonn.*»

Kopia i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Tenckesedill för Erich Nilsson Camerskriffware att Beställa wttij Östre och Wästre Syslett j Wärmelandh.

1. Skall han effter hans Konungl. M:tz fullmacktt Anders Nilson Westgötte medgiffwen, fodre wp the 3 m℔ Pening:r wppå Örebro härredagh bewiliades, och thäm wttij en summa till Nijkiöpingh fodre låtte, anamandes wisse förslagh både på peninger och thän Ena tynna Spanmåll på samma tid bewiliades. Pening:a skolle Fougtterna siälffwa sända till Nykiöpingh, och the aff Anders Nilson tagha beskeed, huem thäm anama skall, han skall och wpbära presternes Jonelagx penning:r, såsom och aff deras Drengher och Pighor för förste Termion.

2. Skall han anama en wiss Längd aff Carlstad huru mångha Jonelagh, Drengher och Pigher wttij staden finnas, såssom huro mångha gårder, små och stora, och stragx aff däm wpbära pening:r på then förste termion, effter thän ordningh wttij Örebro giord och samtycktt (blef).

3. Skall han till sägha Fougterna att the wpbära Skiwsfärdzpenning:r som wttgå skolle thän 1 Maij 1611 och thäm effter H. K. M:tz tryeta mandatter leffrere Räntte skriffwaren vngha Nilz Larsson.

Ordningen för Effter hiälpen, som bewiliat åhr, wttij Örebro aff huar fullsetten Skatte och Chrono Bonde

pening:r.................. 3 ♀ Spanmåll.............. 1 t:na.

Aff huartt halff besutten Bonde

Pening:r................ 15 öre Spanmåll............ 5 fj.

Aff huar torpare

Pening:r................ 6 öre Spanmåll............ 2 fj.

Reeknandes 2 frelse emott en skatta eller Crono Bonde.

Aff huart Jonelagh vttij Staden och aff presterna peng:r 6 m♀, huar drengh 2 ♀, huar pigha 1 ♀, En änklingh 4 ♀, En änkia 2 ♀, aff huar gård 1 daller.

Datum Örebro thän 3 Aprilis 1611.

Bo Wernikzon. *Anders Nilson.*

Bekräftelsebref för kyrkoherden Olof Hansson å halfva kyrkotionden i Karlskoga; dat. Örebro 11 April 1611.

Kopia i Söderm. handl. 1611, n:r 20.

Wij Karll then Nijonde medh Gudz nåde, Swerigis, Giötes, Wändes etc. Konungh: Göre witterligitt att denne breffuisare, wår vndersåte och kyrkioherde i Karlskog, her Oluf Johannis, haffuer oss vti vnderdånighet besögt, och lathit oss see ett bref, som wij honom på halfparten af kyrkiotijonden der sammastedz till åhrligit vnderhold för någon tid sedan gifuit hafue, Ödmiukeliga der hoos begiäratt att wij honom samma breff confirmera wille; Så efter han sitter vti en stor almänne wägh, och elliest haff:r ett lithet gield, så hafue wij sådan hans begiäran nådigest ansedt, och gunsteligen confirmeret, som wij och nu med detta wårtt öpne bref confirmere, vnne och effterlåthe honom till åhrlig hielp och vnderhold halfparthen aff all behollin kyrkiotijende, som vti för:de Karlskogz kyrkioherberghe åhrligen falle kan. Förbiude fördenskull wåre Camererare, Tijondefougte, den nu åhr och her efther kan förordnat blifue, och alle andre, att giöra för:de her Oluf emott detta wårt Confirmationes breff hinder eller förfång i någen måtto; der huar i sin stadh weett sigh effter rätte. Aff Örebro den 11 Aprilis åhr 1611.

CAROLUS.

Erich Elfsson.

Norra Limmingen förlägges från Karlskoga till Fernebo socken; Nykroppa 4 Juni 1611.

Originalbref i Vesterg. handl. 1612, n:r 5.

Effther thett godhe wenn Jönns Bokk att denna sedelluisere Oluff Hindhrichsånn i Nårre Liminghenn hafuer så åffta besuerett sigh för den långhe Kiörkeuegh iffrånn sitt heman och till Karleskoga Kiörkia och derföre ödmiukeligħenn begerett att sama Tårpeställe han boor wppå måtte blifue lagdtt her wnder berslagenn, så effther att sama tårrp ligger nermer till kiörkia hitt till berslagenn will jagh på högbemelthe wår alernådigeste herres och Konungs wegner tillatta att för:de Tårp som denne sedelluissere på boor må bliffve medh alla sinna Wtlager her wnder Berslagenn lika medh andra

Cronones Tårpare som her wthi Ferneboo soken belegne ähre. Att så i sanning ähr wnder mitt Signeth. Datum Nye Kråpa denn 4 Junnij Anno 6011.

O. Christåphersånn.
(Sigill.)

K. bref om upptagande af en krigs- eller landtågsgärd; dat. Ryssby 29 Augusti 1611.

Kopia i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Carll den Niiondhe medh Gudz nådhe Sueriges, Giöthes, Wendes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liffland konungh.

Wår gunst och Nådige wilie och benägenheet medh Gudh alz:tig tilförendhe. Effther Axel Röningh wij merke at wij måste än en tidh longh haffua wårtt krigzfolck i fält emott wåra fiender och der till behöffues bodhe prouiant och haffre, hö och annat till att vnderhålla dem medh. Huarföre haffue wij her lathit giöra en ordningh huad almogen skall till krixfolksens vpholdningh vtgiöre, som ähr huarie sexton skatte och cronobönder, och tuå frelsis, tuå halffua och fira torpare aff hwart sitt slagh räcknas emot en heell bondhe, så wäll förlänthe som oförlänthe, vndentagandes der ryter och kneckther på boo, de skola vtgiöra:

miöll och maltt	16	t:r
gryn och kokemiöll	4	t:r
haffre och foderkornn	4	t:r
humble	3	l℔ 4 ♀
smör	3	l℔ 4 ♀
kiött och fläsk torfisk	24	l℔
oxe	1	st:e
fåår	8	st:r
giäs	8	st:r
höns	16	st:r
lärofft	32	alna
skoor	16	par
fårskinn	16	st:r
hampa	4	l℔
höö	4	somarlas
halm	64	kiärff:r

Befale förthenskull nådeligen ath i skriffue Fougtherne dher om thill öffuer altt förstendömitt till, Södermanelandh, Näricke och Wermelandh, Vasbo och Valle häradh, at the sama gierdh i tidh vpbäre, och lathe huadh som aff Södermanelandh bör vthgå komma till Nykiöpingh och huadh aff Närike och Wermelandh vtgå bör till Örebro, huadh aff Wasbo och Valleháradh bör vtgå skall leggias vid Hygnetorp och Mariæholm i förrådh att dett ähr der för oss, huar något togh ditt nedher åth Westergiötlandh skall företagas. Enderligen besteller dette medh fliitt. Gudh befallandes. Aff legrett vidh Risby den 29 Augusti 1611.

CAROLUS.

Koppia aff K. M. ordning vppå den giärdh såsom påladhes vid Risby datum den 29 Augusti 1611.

Förläningsbref för Erik Elfsson på konungssakören i Vermland samt Vadsbo och Valla härader; dat. Ryssby 6 September 1611.

Kopia i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Wij Carl then Nijonde med Gudz nåde Swerigis, Giötes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, The Caijaners och Esters i Lifland Konung etc. Giöre witterligit att ändoch wij hafue tilförenne gifuit oss Elskelig wår troman och Secreterer Erich Elfsson Härradzhöfdinge Ränthan på Daal i Wästergötlandh, så haffuer doch likuäl Oss elskelig Edle wälbördig och manhaftig wår trotienare och Fäldtmarskalk Jäsper Matzson oss besöcht och i vnderdånigheet begäret, att wij honom nådigesth samme härredt vnne och förlähne wele, Huilken hans begären wij och hafue efterkommit, Och förthenskuldh igen kalladt för:te häredzrätt ifrå Erich Elfsson, Och efterlathet honom Jäsper Matzson, Män i den stadhen haffue wij åther vndt och förländt som wij och nu här medh vnne och bebrefue för:te wår tienare Erich Elfsson all den Konungzlige sakörer som vthöfuer samme landzände faller, så wäl som och der bredhe widh alle Konungzlige Sakörer som vthi Wärmelandh, Wassbo och Walla härrader åhrligen faller medh i Städerne så wäl som på landzbyden; Doch skal han så lage, att alle saker komme för rätte, opå satt häredztingh, och ther dömas och saakfällas, Och för ingen högmåls sak skuldh skal han tage peninger, för ähn hon är oss först til känne gifuin, Och wij hafue der vthinan Dispenceret, Han skal och holle Fougdterne der til, att de icke finnes försumlige, och någre saker anthen för wäldh skänker eller gåfuor skuldh vnderstijcka, Och der han någre finner, som det giöre, Då skal han ahnten sielf, eller genom sin fulmechtige laghfhöre dem, och oss der om kunigt giöre, Derföre wij sädhen wele straffe lathe, Der wåre laghmän, häredzhöfdinger och fougdter så och vndersåtherne måge wethe sig efter rätte, Af Rissby den 6 Septembris åhr 1611.

CAROLUS.

Kammarrådens skrifvelse om utgörande af talg, såsom tillökning i årets krigsgärd; dat. Nyköping 31 Oktober 1611.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Wennligh helsann medh Gudh Alzmechtigh tillförende etc. Gode wenn Jönns Bock, Effter man hafuer förnumitt, Sedann K. M:tz hitt kom, att Talgh ähr förgetinn, af Gerde ordningen, N: medh huar gerdh 1 l℔ 12 ₰, i wele fördenskull tilsäije Bönderna wthi eder Befalningh, atte Endeligen vthgöre medh huar gärdh, Skirdh Talgh 1 l℔ 12 ₰, och i ther oppå jnge wthgiffter göre, så frampt i icke wele af edert egitt betala, Och befale eder här medh Gudh Alzmechtigh till Siel och Lif. Datum Nyköpingh thenn 31 Octob. Anno 1611.

Axell Ryningh.

A. Nilsson.

Utanskrift:

K. M:tz till Suerige etc. min Aller Nådigeste Konungz och herres troo tiennare, och fogdte öff:r Öster Sysslet vthi Wermelandh, Erligh och förståndigh Jönns Bock dette till handa, wenlig:n.

Original i Vesterg. handl. 1611, n:r 1.

Helssann medh Gudh alzmechtigh. Dett ähr min befalningh Jöns Bock, at i anamme den giärden på Carlskoga, som på bödhs Anno 1611 till Kråppan, som ähr

spannemåll	16 t:r
kiött och flesk	24 l℔
gryn och miöll	4 t:r
höö	4 las
foder korn	4 t:r
humbla	3 l℔ 4 ♀
smör	3 l℔ 4 ♀
fåår	8 st:r
giääs	8 st:r
hööns	16 st:r
lång halm	64.

Boo Ribbingh.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Desse Effter skriffne *tårppare*, som sitthia her ner vnder Brukett, och dageligen skolla ware wägeredha medh skiudzfärd och gestningh, begiära ödmiukeligen att dij bliffua för skontta för den giärden, som på lades i höstars.

Crone	Slettbråtthan	1/3.
	Klenorett	1/4.
	Dijwpe norett	1/3.
	Matlången	1/2.
	Sandtorp	1/4.
	Löff näs	1/3.
	Vlewistorp	1/3.
Frelsse	Hyttha {denne får 4 t:r till hijelp årligen.	
	Bergsiöö	1/2.
	Vlewätthern	1.
Crone	Nefuer wick	1/2.
	Longesund	1/2.
	Nes	1/2.

Desse förnemde tårp bliue frij för gärd:n Effter de daglige skulle ware wid Kungens gården wid bruked. Dat:m denn 28 Jannuarij Anno etc. 1612.

Axell Ryningh.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Ordningh vppå Hionelags Penningerne, som nu vttgöres skolle, till the tre mark som almogen tilförende vttgiortt haffua. Effter som the nu vidh Carlzbergs gårdh Beuilliatt haffua den 30 Januarij Åhr 1612.

Skatte och Crono.	Bondenn	4 ♀.
	Hustrun	2 ♀.
	Enklingen	4 ♀.
	Enkian	2 ♀.
	Drengen	3 ♀.
	Pigan	1 1/2 ♀.

Frelsett.	Bondenn	2	ß.
	Hustrun	1	ß.
	Enklingen	2	ß.
	Enkian	1	ß.
	Drengen	3	ß.
	Pigan	1½	ß.

Axell Ryningh. *Boo Ribbingh.*

Enkedrottningens bref om leveransort för krigsgärden; dat. Stockholm 26 Maj 1612.

Kopia af Ribbings hand i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Wår gunst etc. Wij haffue Bo Ribbingh bekommit eder skriffuelsse och deraff förnummet, att allmogen haf:r godwilligen bewilliat den gierdh, som nu sidst til Criigzsakerne pålades, alenest de besuäre sigh at kunne före henne till landz, efter deras hästar ähre fluxt aff sigh kompne, huarföre de begäre att de måtte få medh båtar föra samme giärdh anten åt Läköö eller Lijdeköpingh. Der wpå ähr detta wårt n. suar: att i skolle wpbäre same giärdh och haf:e henne i godh förwaringh til dess i få beskedh ifrå öffuersten Jesper Matzson huart han henne begiärar, anten till Lijköpingh eller Läeköö, och dit skall hon sedan föras; och der i finge beskedh aff Jesper Matzson att han i en hast behöffde henne för ähn i finge all wpburen, då befalē wij nådeligen att i tage aff den förre gierden wtgick der till, i kunne åter i den staden tage aff den andre, som nu wtgå bör igen. Här i wele eder efter rätta. Gudh befalandes Aff Stockholm then 26 Maij 1612.

Christina R S

K. bref till fogden Jöns Bock angående hans penningeuppbörd; dat. Höjentorp 15 Juni 1612.

Original i Vesterg. handl. 1612, n:r 5.

Gustaf Adolph medh Gudz Nådhe Swergies, Göthes och Wendes vtkoredhe Konnung och Arffurste, Storfurste till Findlandh, Hertigh till Estland och Westmannelandh etc.

Wår gunst tilförendhe. Effter wij förmärckie Jöns Boock, att mestedelen af hielpen står ännu hoos idher tillbake, som idher längesedan hafuer waridt befaledt vthaf idhertt Fögderij vthi Wermeland att opbäre, och Vdde Swensson war vthaf wår Elskelige käre Fru Modher vthi Örebro beskeedh gifuidt oss Lefuerere. Huarföree medhan wij samme Penninger till krigzfolkett nu i Marken storligen behöfue, Derföre befale wij edher alfwarligen, att i wthan länger drögzmål ställe denne wåre Cammerschrifuere Pedher Nilzon samme Penninger tillhandhee, then sijste medh then förste, så månge som i ähre plicktighe att lefuerere af idertt Fögderij, så frampt thz icke skeer, då skole i wara förwissedher deropå, att i bådhe af wår elskelighe käre Fru

Modher, så och oss, tilbörligen skole blifwa straffadher. Der i wette idher att effter rette, och låthe för:te wåre tienare ingelunda wardee der effter vppe hollin. Af Högnetårp den 15 Junij åhr 1612.

Utanskrift:

Till wår trotienare Fougthe och Befalningsman vthi Wärmelanndh Jöns Bock, dette Nådheligen.

K. bref till Bo Ribbing om leverans af krigsgärden; dat. Höjentorp 17 Juni 1612.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Gustaff Adolph med Gudz nåde, Swerigis Göthis och Wändis vttkoradhe Konungh och Arffurste, Storfurste til Findlandh, och Hertig til Estland och Wessmanlandh.

Wår gunsth och nådige willie medh Gudh tilförende. Wij förnimme Boo Ribbingh, att den Giärdh som vtaf Wermelandh till Jöneköpingz Befestningh förordnet åhr, ännu icke åhr ankommen till Askesundh, Hwilket oss inthet behagar och wäl annorlunde beställt wara måtte. Och aldenstundh wäl troendes åhr som kundskaperne lyda, att Fienden skall hafwe anslagh i sinnes på Jöneköpingh, Derföre wele wij att i med största alfwar skynde opå Fougdterne der i Wermelandh, att dhe vdhen all drögzmål förskicke samme gärdh tijt, Szå frampt att hwar thet icke skeer, the icke skole ware förtenchte att sware der till. Dette i således effterkommandes warde. Gudh befalandes. Af Högnetorp den 17 Junij åhr 1612.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Utanskrift:

Till wår och Sweriges Rijkes troo Man, Rådh och Höfdinge vtöfuer Wermeland oss elskelig Edel och wälbördig Boo Ribbing till N: gunsteligen.

Bref till Bo Ribbing om upptagande af vax och fjäder för enkedrottningens behof; dat. Eskilstuna 30 September 1612.

Original i Vestergötl. handl. 1612, n:r 5.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotningh, så och bohren Hertiginna till SchletzwichHolsten, Enkia. Wår synnerlige gunst, nådige willie och benägenheet medh Gudh Alzmechtigh tilförenne. Effter Boo Ribbingh wij behöfwe till wårt behof en hoop Wax: Derföre begäre wij nådeligen att ij schrifwe Fougdterne i Wermeland, Wassbo och Walla heredher till, att de medh flijt huar i sin befalningh der effter ransake, huar något kan ware, och taghe det op till wårt behof. Wij befale och at de huar i sin Befalningh handle medh Almoghen att de huar man wele hielpe Enn mark Fiedher, huilket wij icke tvifle de iu giörandes warde, hälst medhan det är en ringe tingh. Dette i så bestelle wele. Gudh ider befalendes. Af Eskilstuna then 30 Septembris Åhr 1612.

(Enkedrottningens underskrift saknas.)

Erich Elfszonn.

Utanskrift:

Till oss elschelig Suärigis Rikes tro Man och Rådh så och wår och wår elscheligc kiäre yngste sons stådthollare öfuer Wärmelandh, Wassbo och Walla härader Edell och wälbördigh Boo Ribbing till Säby. Nådeligen.

Bekräftelsebref angående presterskapets i Öster- och Vestersysslet frihet för sina stommar; dat. Stockholm 27 November 1612 (eller 1613)[1].

Efter kopior i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1 och 10, samt 1623, n:r 20.

Wij Christina medh Gudz nåde Swerigis, Götes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drottning, så och boren Förstinna till SletzuijkHolsten Enkia. Giöre wetterligidt at oss Ellskelige, wåre, och wår Elskelige kiäre yngste sons, Hertigh Carll Philips trogne undersåter af Presterskapet, som i Östre och Wästre Syslen i Wermelandh boendes äre, hafue oss i vnderdånighet supplicerat och tillkenne gifuidt, at the icke effter thet beslut, som i Nykiöpingh nu sist giordes, få beholla theras stompner frij, ödmiukeligen för then skull och underdånligen begeredt, at wij nådigest them sådantt wele efterlåthe, på thet the theste bättre måge kunna utthärda med utlagerna; så hafue wij theras underdånlige begeren således ansecdt och nådigest efterlåtet, att the theres stompner beholla skole frij för wisse och owisse utlagor, aldeles effter Nykiöpings beslut, och the skole wåra Fougter inrymma them, store och små, efter som the förnimma the sittia i stråkwägh och gästningh till, och sedan intet hinder där opå giöra. Här både wårt Cammarrådh, Cammererare, Fougdar och skrifware, och alla andre, som thetta widkommer, hafue sigh efterrette. Af Stockholm then 27 Novembris Åhr 1612.

Christina R S.

---

[1] Jfr sid. 120 här ofvan.

Förmedlingsbref i fråga om utgörande af lin; dat. Säby 1 Januari 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1612, n:r 5.

Effter det Jöns Bock att almogen i eder befaldningh, så wäl som öffuer hele landet, besuere sigh at icke kunne tilfyllest wtgiöre det lijn, som hennes maij:sts breff förmäler, nempligh 3 m℔:r på gården, huilket här i landet ringe hos en part wäxer och h. m. breff förmäler, at dett skulle affquittas i deras årlige wtlager, så biude de nu til at giffve 1 m℔ på gården och begiäre der ingen tilgifft före; derföre effter h. m. breff förmäler, at huadh de icke förmå, kan h. m. häller intedh aff dem begiere, derföre haf:r iagh effterlatidh dem blifue widh den ene marken aff gården. Datum Säby den 1 Januarij 613.

Boo Ribbingh.

Förmedlingsbref på gärder och ovissa persedlar för vissa hemman i Karlskoga socken och Varnums skogsbygd; dat. Kroppa 13 Maj 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1612, n:r 5.

Nefwervijkenn 1/2, Lunghsundh 1/2, (Ö.) Ackierstorp 1/4, (V.) Ackierstorp 1/4, Matlången 1/2, Klenor 1/4, Djupenor 1/3, Hytte 1/2, Bergsiö 1, Bergzsiötorp 1/2, Näs 1/2, Queggen 1, Mörckvickenn 1/3, Åsbergsviken 1/3, Härnäs 1/3, Asiötorpet 1/4, Stenzwijkan 1/2, Kiäxsund 1/4, Vllewettztorp 1/3, Vllewetheren 1, Biurkernn 1/4, Löfnäs 1/3, Santorp 1/4, Sletbråthen 1/3, Akiern 1/2 frälsehem. Desse föreskreffne Boo nest vnder bruket och måste daglige före Järn både medh Båtar och hästar ifrå bruket och wt till Bro, derföre de sigh högelige beklage att de icke för den store tunge skuldh som de aff för:de bruk haffue icke förmå bliffue boendes widh sine heman wtan de något skonemål på wtlagorne bekomme; Så ändoch de tilförende haffue tilgifft på halffue giärder, så haffuer iagh lege wäll, på det de kunne bliffue besitne, på v. n. drotningz nådige behagh giffuit dem frij för alle gierder och owisse partzeler; ty der de skulle bliffue öde kunde bruket intedh wäl bliffue wijdh makt. Datum Croppan den 13 Maij 1613.

Boo Ribbingh.

Förnyad fullmakt för Jon i Stegelviken såsom byggmästare; dat. Kroppa 29 Maj 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Bekiennes jagh migh Boo Ribbingh till Säby, at denne breffuisare Jon N. ähr antagen för en byggemestare her i Vermelandh vidh alle bruck, och jagh förnimmer han dher ähr godh före och sigh villigh befinna läther, derföre på dett han sigh des mer vthi samma sitt kall beflitha skall, så haffuer jagh, pa wår nådige drotningz nådige behagh, giordtt honom en bestellingh på sin lön och vnderholl, såsom efferfölier, at han åhrligen skall bekomma Spannemåll 12 t:or, Päninger 12 daler och sitt torp Steglewijken benemdtt fri för alle vtlager. Till visso medh egien hand skriffuitt. Datum Croppan den 29 Maij 1613.

Boo Ribbingh.

Bref om utgörande af en landtågsgärd; dat. Gefle 15 September 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotning, så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij kunne Digh Jöns Boock icke förholle, at den Högborne Furste och Herre Her Gustaf Adolph Sweriges, Göthes och Wändes Vtkohredhe Konung och Arffurste, Storfurste till Finland, Hertigh till Estland och Wässmannelandh, wår elsehelighe kiäre Sonn, hafwer för gått ahnsedt, efter Befästningerne vthi Liflandh nu på thu åhr tilgiörendes, medhan wij hafwe haft den Danske Feigden, icke hafwe kunnet så Profwianteres, som det sigh borde, vthan nu på Profwiant äre fast förblottedhe, att för den skuldh en sådan Giärdh, som här medh föllier, måtte öfwer alt Rijket påleggies, till för:te Befästningers ändsatt och Profwianteringh, Så medhan wij kunne besinna det wara Rijket höghnödigt och ahnlághet, hafwe wij det hans k:t af Furstendömet icke welet vtslå, vthan befale Digh, at du fogheligen handler medh Almogen i Din Befalning, at de godhwilligen der till hielpe, och att Du det snareste möijeliget wore kunne henne opbäre och hafwa i godh förwarningh till widhere beskedh ifrån oss. Rätte tigh här efter, och lätt oss straxt weete huru Du här om beställer. Aff Giäfle then 15 Septembris Åhr 1613.

Christina R. S.

Ordningen på Hielpen som skall förhandlas medh Almogen vthi Landzänderne at de wele vtgiöre till Krigzsakerne åhr 1613, huarie 16 Skatte och Crone-Bönder, räehnandes twå Frälsse emot en heel Skatte och CroneBonde och 4 Torpare, huar af sitt slagh at vtgiöra.

1/3 parten tilgifuitt[1]	Miöl	8	t:or.
	Malt	8	t:or.
	Gryn och kokemiöl	4	t:or.
	Fodherkorn och Hafra	4	t:or.
	Humbla	3	l℔ 4 m₰r.
	Smör och Ost	4	l℔.
	Kiött och Fläsk	24	l℔.
	Oxe	1	
	Fåår	8	
	Höns	16	
	Egg	320	
1/3 parten tilgifuitt[1] —	Höö	8	lass.
	Långhalm	64	kierf:r.

[1] Anteckning af annan hand, förmodligen af fogden. Jfr enkedrottningens bref af 11 November 1613 längre fram (sid. 312).

Förläningsbref för bergmästaren Kristofer Graf å hemmanet Hornkullen i Fernebo socken; dat. Gripsholm 22 Oktober 1613.

Kopia i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Wij Christina medh Guds nådhe Sweriges Göttes Wendis Finners Carelers Lapers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liffland Dråttningh, så och boren Hertighjnna til Schletzwik Holsten Enkia. Giöre witterligitt at wij af gunst och nådhe såsom och för trogen tienst som thenne wår tro tiännare och Bergmästare Christoffer Graff wår salighe framledhne kiäre herre [christeligh och högberömeligh hos Gudh i åminelsse] och oss giordh och beuist haffuer, dett samma han ähn ytthemerra her efter skal ware förplichtat at giöre och Beuisse oss och wår elskelige kiäre yngste son så längie han lefwer, hafwe vndtt och efterlathitt, som wij och nu medh detthe wårtt öpne Breff nådigest vnne och efterlathe honom ett wårt heman Hornkulla be:dh i Fernebo sochn i Wermeland liggiandes quitt och fritt för alle vtlagher vthi sin och sin hustrus lifztidh, män effter deres dödh skolle derres barn giöre oss skatt der af och ingen hafua machtt at drifwe dem der ifrån så länge de förmå giöre der vtlaghor vtaf. Den Beställningh han her till haft hafuer wele wij och nu her medh hafwa casserett, doch huadh han her til der opå opburitt haffuer wele wij honom nådigest haffua bestått; her wårtt Cammarrådh, Cammarerar, Fougdttar och andre som dett widh kommer hafwa sigh efter rätta. Af Gripzholm then 22 Octobris åhr 1613.

Christina R S.

Bref om en del af landtågsgärdens utgörande i penningar m. m.; dat. Gripsholm 9 November 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 10.

Christina medh Gudz Nåde, Sweriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Lifland Drotningh, Så och Borhen Hertighinna till Sleswich Holsten Enckie.

Wår gunst tillförenne. Wij hafwe Joen Skogh bekommett din skriffwelse, och der af förnummett, huru du hafwer handlat med Almoghen der i Westersysslett, om Gierden, och att dett skall falla dem för swårtt, för den ringe Åhrsvextt, der ij Åhr fallen ähr, att vttgiöre. Spanne:ll och Höö ähr der och lithett bliffwett. Så ähr der på dette wårtt swar, der om wij och hafue lathett giffue deres vttskickede, lijka lydendes Bref, att de som Spanne:ll och Höö kunne komma tillwäge, dee måge giöre Spanne:ll och Höö vtt, Män de som dett icke förmå de måge giffwe der Peninger före. För Får, Höns och Egg, må du och opbäre Peninger före, effter den Ordningh wij här innelychtt digh tilskicke. Hwad ahnlanger den Håkon i Öngnäs Hustru, som haffwer giortt Eenfalt hoor, ähre wij nådigest tillfridz, att hon må niuta lifwett, efter Mannen bedher för henne, doch att hon skall böthe till Konungens Ensaak, Fyretije daler. Lätt oss medh allerförste få op hwad Peninger du hafwer opburett. Aff Gripzholm den 9 Novembris Åhr 1613.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelighe kiere yngste Sons troo tienere och Fougdte widh Carlzbärgz Gårdh, och öffwer Westersyslett i Wermelandh Joen Skogh. Gunsteligen.

Ordning angående vissa gärdepersedlars utgörande i penningar; dat. Gripsholm 9 November 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 10.

Efter thet att wåre vndersåthere vthi Östre, och Westresyslet i Wermelandh sigh beswäre att the icke kunne vthgöre eller till wäge komme Spannemåll, Gryn, Haffre, Smör, Fåår, Höns, Eggh, Höö och Longhalm, Både för then swage årswext som |.thet Gudh bettre.| i thette åhr i then Landzort blifwin ähr, så well som then olägenheet ähr att för:ne Partzeler något widt ifrån sigh fhöre, therföre må the gifue vth Peningar för för:de Partzeler, effter thenne ordningh.

1 t:na Spannemåll	6 ♀.
1 t:na Grynn	8 ♀.
1 t:na Haffre	4 ♀.
1 lū Smör	6 ♀.
1 Fåår	2 ♀.
1 Höns	2 öre.
20 st. Eggh	2 öre.
1 Lass Höö	2 ♀.
1 kerffue Longhalm	1 öre.

Datum Gripzholms Slott 9 Novembris åhr 1613.

Christina R S.

Bref angående förmedling i vissa gärdepersedlar; dat. Gripsholm 11 November 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 10.

Christina med Gudz Nåde, Sweriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Lifland Drotningh. Så och borhen Hertighinna till Sleswich Holsten Enkie.

Wår gunstt tillförenne. Endoch wij skriffwe digh Joen Skogh nu sidst till att wij goffwe Bönderne i Westersyslett itt bref lijke lydandes med dijtt Breff, Så haffwe wij dett doch most for andre, och nådigest tillgiffwett dem tridie Parthenn af Spannemålen och Hödett, som de af de Ny pålagde Giärden borde vttgiöre, så lenge wij få tala med wår kiere Son der om, effter som du af deres Breff haffwer till att sche, du skalt fördenskull dem der widh holla, och de Pertzeler som de icke förmå åstad komma, hafwe wij efterlathett denn Ordningh som wij digh tilförende tillskickede. Rätte tigh her effter. Aff Gripzholm den 11 Novembris åhr 1613.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelighe kiere yngste Sons trotienere och Fougdtte widh Carlzbergz Gårdh och öffwer Westersyslet i Wermelandh, Joen Skogh. Nådeligen.

Ytterligare bref om förmedling i vissa gärdepersedlar; dat. Gripsholm 11 November 1613.

Kopia i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Christina etc. Wår gunst tilförende. Wij haffue Jöns Båck till wijdare beskedh förskonnatt almogen i Östersyslett medh trijdieparten aff Spannemållen och Hödet aff den ny på lagde (gierden de borde vtgöra) och effter låtit huadh de andre parzedler icke kunne komma till wäga att måge giffua der pänninger före effter den ordningen wij dig innelyckt til skicka; Befaller för den skulldh at du fordre dett andra wt och låter dem niuta tilgifft på trijdiedelenn aff Spannemållen och hödet. Rätta digh här effter. Aff Gripzholm denn 11 Novembris åhr 1613.

Christina R S.

Bref angående ytterligare hjelp till uppbyggande af Kytthytte masugn, dat. Karlsberg 9 Mars 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Christina med Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotning, så och bohren Hertiginna till Schletzwich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförene. Wij lathe tigh wette Jöns Båck, att wij nådigest hafwe tilsagdt desse Brefwisere Hans Andersson och Byriel Hansson, som wele oprätte den Kitthyttan, tilhielp, på dett de deste bättre måghe komma till macht tolf tunnor Span:ll, huilken Span:ll wij befale du dem lefrerer. Rätte tigh här efter. Af Karlsbärgs gårdh den 9 Martij Åhr 1614.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elschelige kiäre yngste Sons tro tienare och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Båck. Nådhelig:n.

Bref om en skänk af 100 daler till Nyeds församlings klocka; dat. Karlsberg 9 Mars 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Christina med Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotning, så och bohren Hertiginna till Schletzwich Holsten Enckia.

Wår gunst tilförenne. Wij lathe tigh wette Jöns Båck att wij nådigest hafwe skencht wåre Vndersåther vti Ny Sochn Etthundredhe Daler till

att lössa deres Kloeka in medh som nu är i Tysklandh guthin. Befale fördenskuldh att Du af den räst, som ähnnu står tilbaker på de peninger som vtgiöres skulle för Giärden. lather dem samma Etthundredhe daler få när de det fordre. Rätte tigh här efter. Af Carlsbärgs gårdh then 9 Martij Åhr 1614.

Christina R S.

Utanskrift:

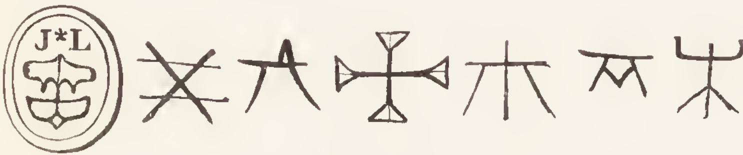
Till wår och wår elsehelighe kiäre yngste Sons tro tienere och Fougdte opå Kråppa Gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh, Jöns Båck.

Nådheligen.

Nyeds församlings qvitto å förenämda 100 daler.

Original i Vestergötl handl. 1613, n:r 1.

Wij effter:ne ssom boandes äre wthi Nye Eedz Sochn i Wermeland bekeñes haffue bekomit (aff höge öffuerhetenes gunstiga och nådiga tillåthilse) hielp till en kloeka, peñigr itt hundre daler, huilka peñigr Jöns Boek landzfogdē oss leffuereret haffuer, at så i saňing är witnar Jag Johañes pastor loci med mit signet, sampt thesse effter:ne Mäns Bomerke, Måns i Laskerud, Peder i Borsrud, Lars i Walzrud, Lars i Anbiorbȳ, Anders i Norum, Jöns i Borsrud.

Åhr 1614.

Bref om vissa gärdepersedlars användande till bergsbruket vid Kroppa; dat. Marieholm 24 Mars 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Christina med Gudz nådhe, Sveriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlandenn, the Caijaners och Esters i Lifland Drotning, så och bohren Hertiginna till Schlesswich Holsten, Enkia. Wår gunst tilförenne. Du förfrågher digh Jöns Båck om du icke måtte beholla de Giärde Partzeler du nu hafwer öfwer der i Östersyslett, till Bärgzbruket, Så äre wij der medh tilfridz, vndantaghandes Oxerne, dem skaltu i Sommar låtha komma op till Gripsholm eller huart wij dem då hafwa wele, der om du då skalt få widhere beskedh. Här du hafwer digh effter rätta. Af Marieholm then 24 Martij Åhr 1614.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår Elskelighe kiere yngste Sons tro tienere och Fougdte widh Kråppegårdh och öffwer Östersyslett i Wermelandh, Jöns Boek.

Nådeligen.

Bref angående vissa friheter för presterskapet inom Vermland samt Vadsbo och Valla härader; dat. Nyköping 8 September 1614.

Kopia i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Wij Christina medh Gudz nåde, Swerigis, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, Så och båhren Hertiginna till Sletzwich Holsten Enckia. Göre witterligit, att oss elskelige Hederlige och Wällärde Presterskapet Samptligen, vthi Wermelandh, Wasbo och Walla Härader, hafue oss i vnderdånigheet Supplicerat och ödmiukeligen begärat, at the motte effter thett breef som wår elskelige framledne käre Herre |:Högberömligh i åminnelse:| them Anno 97 gifuit hafuer, behålla theres Stompnar, frij för wisse och owisse perzeler, föregifnandes att wåre Fougdtar nu begynne fordra af them vthlagorne för samma Stompner. Så ändoch wij sist vti Örebro Herredagh nogsamt förklarade oss, på huad sätt Presterskapet skulle niuta och behålla theres Stompnar, Nemligen, att Åhrliga Rentan ther af, skulle de behålla och vpbäre af Stompnerne, Och ther till huar prest icke hafua meer ähn en stompn till then han besitter, Oansedt huru många kyrkior han hadhe i Gäldet. Men på owisse pertzeler, Tijenden och Skiutzfärder, skulle de ingen frijheet niuta, vthan det skulle wåre Fougdtar vpbäre. Doch lickwäll hafue wij deres vnderdåniga och ödmiuka bön nådigest anseedt, och här med effterlåte them häreffter, att hafua frijheet på theras Stompner för skiutzfärder, Dagzwärker och Omlägningar, Men för Kyrcketijenden eller almennelige pålagor, skola the intet försware them före som på Stompnerna boo, vthan thett skall wåre Fougdtar af them fordra. Befale för then skuldh wåre Fougdtar öfuer alt Wermelandh, Wasbo och Walla Härader, att de sigh i detta fallet här effter rätte, Och iche tilfoge Presterskapet här emoot noghot hinder eller förfångh. Af Nykiöpingh then 8 Septembris, Åhr 1614.

Christina R S.

Bref om upptagande af en färskmatsgård inom Östersysslet; dat. Stegeborg 20 September 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Christina med Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotning, Så och båhren Härtiginna till Slesswich Holsten Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij befale Jöns Bock att du handlar medh almogen vthi din befalning så wäl förlenthe som oförlänthe |:doch Ryther och Knechtar, och de som hafue wåre bref på owisse partzeler vndantagendes:| att de hiälpe till wår Hofförtäring till Ferskmaat: Huarije twå böndher et Fåår och ehn gååss; Och huar bondhe et höns, ehn Grijs och tijo stycken Ägg; Och huarije fyra böndher om ehn dije kalff, Och lage at det blifuer opburit och sädhan hafues i godh förwaring till wijdare beskeedh ifrån oss. Rätte tig här effter. Af Stegeborg then 20 Septembris 1614.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelige kiäre yngste Sonns trotiänere och Fougdte öfuer Östersyslet i Wärmeland Jöns Bock, gunsteligen.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Orninghen på Gärdhenn, som H. M:s Breff förmäller Till Hofffortäringh A:o 1614.

för	Ett får	2 ℔.
	En kalff	2 ℔.
	Ett höns	1 öre.
	En gås	8 öre.
	En gris	3 öre.
	Ett tiug Egg	2 öre.

Löper opå En hell gårdh her ij Öster Syslan

Pening:r .... 11 öre.

Men dhe andra Härader, som jntte medell haffua, löper En hell gårdh

Pening:r .... 22 öre.

Boo Ribbingh.

Bref om upptagande inom Östersysslet af talg och kåda till belysning vid hofvet; dat. 20 September 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Godhe wän Jöns Bock, Kan iagh eder icke vnderlåta at nu thenne tijden will behöfwes till öfuerhetenes behoff bådhe talgh och skirdh kådha, heist medan nu hösttijdenn förhanden ähr och Nätterne begynna blifwa långe och Mörke och man behöfuer Liuss, så mädan enn gammall Plägsädh hafuer warit at vndersåterne Pläga hielpa ther till: Befaller man edher förtenskuldh thet snareste mögeligit wara kan vpbära af huar helbesiten bondhe, förlänt så wäll som oförlänt, 2 ℔ skirdh talg och 4 ℔ skirdh Kådha, vndantagandess the bönder som Ryttere och Knechter Jnnehafua, dem skolle i inthet Befatta eder medh, vtan ther Ryttere hafue flere än et heman till delt, the bönder skole vtgiöre lijke medh andre. Detta i medh flijtt effterkomme och med förste lägenhett hijtt förskijcke. Datum ut in literis (20 September 1614).

Carl Carlsson.

Bref angående åtgärder för arbetande af nya silfverstreck inom Östersysslet; dat. Nyköping 3 Oktober 1614.

Kopia i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Christina etc. Wår gunst tilförennde. Wij haffue Jöns Bock bekommet medh Christoffer Graff huadh som ähr kåstatt på dett Sölffuer proffuett, som hann haffuer giordt och ser att omkåstnadenn stigher tre gånger mera ähnn som wij haffue derföre igenn, Män ickie däste mindre så wele wij ähnnu kåsta där opå, effter wij förmärckie Strekett lätter sigh inn i sielffue bergett see, i

den förhoppningh att wår härre skall giffua der mera wälssignelsse öffuer. Och fördeenskull befalle att du medh flijtt beforddrar Berghmästarenn medh fålk och alla deler, som hann der till behöffuer, att man kann see huartt uht dett will. Du skalt och låhta Berghmästarenn bekåma sinn lönn effter denn Bestälningh wij honom der opå giffuett haffue. Rätte digh här effter. Aff Nykiöpingh denn 3 Octobris åhr 1614.

Christina R. S.

Ordning angående landtågsgärdens utgörande i penningar inom Elfdalen; dat. Nyköping 28 December 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Ordningen ther efter vndersåterna vthi Elfwedalen i Wermelandh skole giffwa Peningar för effter:ne Parzeler aff then store Landtogz Gierden till Krigzsakerne oppålagd och bewiliat.

Samma ordningh vthi Frijsdalenn	1 t:na Spannemåll	8 ₰:r.
	1 t:na Grynn	10 ₰:r.
	1 t:na Haffre	6 ₰:r.
	1 l℔ Humbla	10 ₰:r.
	1 l℔ Smör	6 ₰:r.
	1 l℔ Kiött och Flesk	3 ₰:r.
	1 Fåår	3 ₰:r.
	1 Höns	2 öre.
	1 Lass Höö	3 ₰:r.
	1 Kerffwa Halm	1/2 öre.

Men oxarna skola the vthgöra effter ordningen och inge Peningar. Datum Nyköpingz Slott Den 28 Decemb. 1614.

Christina R. S.

Bref angående utgörande af penningar för landtågsgärden inom Fryksdalen; dat. Nyköping 17 Februari 1615.

Original i Vestergötl. handl. 1614. n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Holsten, Enckia.

Wår gunst tilförenne. Wij lathe tigh wette Jöns Buck at wåre och wår älskelige kiäre yngste Sons vndersåther vthi Fridzdalen hafwe haft deres vtskickedhe här hooss oss, och wnderdånlighen begärett att wij dem medh någhre Giärde partzeler förskona wille, ahnseendes att Sädhen för dem der nedher wedh Gräntzen är mästedeles af fröst och kyldh förderfwett. Så ändoch wij gerna hadhe dem welet förskona, för denna deres lägenheet skuldh, Doch likwäll efter samma Giärd är opålagdh Rijket till godhe och Rikzsens Krigsfolk till oppehälle, så och till att Profwiantera Gräntze Befästningarne medh, och wij hafwe der slätt inthet vtaf. Derföre så kunne wij inthet giöra der opå någhen förähndringh, Doch wele wij, pa det Almoghen der wedh Gräntzen någhorlunda kunna blifwa lijsadhe, att du opbär peninger för de Giärde part-

zeler de icke kunna komma till wägha, efter den ordningh som du tilförenne hafwer bekommet beskedh om. Här rätta tigh efter. Af Nyköpingh then 17 Februarij, Åhr etc. 1615.

Christina R S.

(Vanlig utanskrift.)

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Denn Stormechtigste Högborne Furstinnes och Frwes Fru Christines, Sweriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Liflandh Drotningz, Så och boren Hertighinnes till Slesswich Holsten, Enckies *Swar opå de Fråge Punchter,* som Jöns Bock hafwer sigh hooss hennes M:t förfrågett, Actum Gripzholm den 23 Iulij Åhr 1615.

Först Hwadh *Oxar,* som han haffwer till Rest af Gierdhen för 1614, dem skall han så wäll som Konungz Foringz Oxerne late med aller förste komma op till Örebro. Han skall och opbäre Oxar för GierdeFåren som stå till Rest, och late dem föllie medh till Örebro.

Till dett Andre, *Skatte och Gierde smörett* och hwadh som böer vttgå af hans Befalningh rill Rijkzens Gieldz afbetalningh, dett skall han och låte komma till Örebro. Och alt skatte smörett skall han Leffuerere efter hennes M:tz Bref till Mickill Werlätz Fulmechtighe, Män dett andre skall han hafwa i förwaringh och Leffwerere den som hennes M:tz Breff framdeles der på till honum kan bekomme.

Till dett Trijdie. *Werkhesterne* belangande som han fleere behöfuer till Brukett, skall han opkiöpa eller optaghe der i befalningen, och betala af Åhrlighe Räntan.

Till thett Fierde. Om *Christopher Graf,* den skall han tillsegie, att han werker till Silfwer, hwad Malm han allerede haffuer bruthett, Och sedan begiffwer sigh der medh op till hennes M:tt, och wette hennes M:tt beskedh huru streket sigh wijdere steller; Sedan skall han få besked hwar efter han sigh medh sine Bergzsäller skall rätte.

(Sigill.)

Christina R S.

Bref om inställande af arbetet efter silfvermalm; dat. Gripsholm 12 Oktober 1615.

Kopia i Vestergötl. handl. 1615, n:r 8.

Wår gunst tillförende. Effter Jöns Bock wij förnimme att dätt Sölffuersträket deer i Wermelandh som Christoffer Graff haffuer tagit proff aff, det löner intet mödan, derföre så wille wij och inntet mera kåsta der wpå wthan aldeles här medh giffua dätt öffuer. Befalle fördenskull at du ställer fålket tilfreds, som här till haffua der wppå arbetat och sädann läta dätt aldeles bliffua. Du skalt och giffua Berghmästaren något på sin beställning. Här rätta digh effter. Aff Grijpzholm denn 12 Octobris åhr 1615.

Christina R S.

Bref om utgörande af talg för hofvets behof; dat. Nyköping 9 November 1615.

Original i Vestergötl. handl. 1615, n:r 8.

Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, de Caijaners och Esters i Liflandh drotningh, Så och boren Hertighinne till Slesswich Holsten, Enkie.

Wår gunst tillförenne. Wij behöffue Jöns Bock här widh Håffuett En hoop Talgh, derföre Befale wij, att du i din Befalningh handler medh Almoghen, att hwar Fulgierdz Bondhe, Reeknandes twå halfwe och fyre torpare emott een Heell, godhwillelighen vtgiöra oss En mark skirdh Talgh, hwilken du strax skall opbäre och leffnere hijtt till Proffwiantett. Dette Effterkom. Af Nykiöpingh den 9 Novembris Åhr 1615.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älsehelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Buck.
Nådhelig:n.

Svar angående begärd undsättning af spanmål till Vermlands bergslag; dat. Nyköping 23 Februari 1616.

Original i häradsarkivet i Filipstad.

Wij Christina med Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Dråtningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Hålsten Enkia, Tilbiudhe wåre trogne Vndersåther som opå Wermelandz Bärgslagh boendes äre, wåre gunst och alt gått medh Gudh tilförenne. Wij hafwe trogne Vndersåther medh denne idher Vtskiekedhe bekommet idher Supplication Der vthinnan ij begiäre at wij nådigest wille komma idher till ändsatt medh näghen Spannemåhl, för Järn framdeles at lefwerere, Så är der på detta vårt nådige swar, att wij icke hadhe waret obenäghne, sådan idher begiären at efterkomma om wij vthi tidh hadhe blefwet der om besöchte, Män nu hafwe wij alleredhe längie sädhen giordt Förordninger på all den spannemåll wij hafwe haft i åhr der nedher i Landzänderne bådhe till Bruken och annorstädhes, så att oss nu icke är läghliget näghen spannemål at aflåtha, Vthan der Wij framdeles kunne hafwa någen at ombähra och vthi tidh blifwe der om besöchte, Då wele wij see huadh wij kunne giöre, Och äre idher elliest medh gunst och alt gått bewåghne. Befale idher samtligen Gudh Alzmechtigh. Af Nyköpingh then 23 Februarij Åhr 1616.

Christina R S.

Sigill, skadadt, visar i omskriften: CHRISTINA DG... det öfriga otydligt.

Utanskrift:

Till oss elsehelige wåre och wår älsehelige Kiäre yngste Sons trogne Vndersåther, som wedh Wermelandz Bärgzlagh boendes äre samptligen
Nådheligen.

Bref till fogden Jöns Bock angående åtskilliga förvaltningsåtgärder inom fögderiet; dat. Nyköping 18 Mars 1616.

Kopia i Vestergötl. handl. 1615, n:r 8.

Christina etc. Wår gunst tillförende. Wij hafue Jöns Bock aff Johan Nilssons schrifuelse förnumett, att ij din Befaldningh skall wara en *skiön ström wijdh Forssnäs,* der man kan med ringa tingh förferdiga Dammar, och opretta der en Miöllquarn och Sågequarn. Huarföre och medan wij märkie att der kan komma malingh nogh till både med Bått och Hest och der elliest ähr Timber skogh nogh till, Så befalle wij att du nu förstli opretter der en Miöllquarn med tre eller fyra par stenar och sädan framdeles efther lägenheten ehn Sågequarn medh, der wij och kunne haffua gangh aff. effter wij merke att samme ström ligger icke mer ähn en mill ifrån Carlstadh. Oss ähr och kunigt om de *Philipsstadz borgare,* huru de handla medh bergzmenderne der på Bergitt med Giutninger och annatt, Derigiönom wår tionde ringa kan förslå, effter som wij dett åhrligen förnime, att wij icke komme snarast sagdt, nu till halfparten så mykijtt tijonde iern, som ij wår salige kiere herres tijd skiedde, Så mädan oss inthett sådantt står till lijda och wij fulle hade ment, att du till förende skulle haffua wår skade ij dett fallett. effter din Fulmachts lydelse förre kommitt, Så befalle wij ähnnu att du der med hafuer ett flijtigt opseende, att dett her effter icke skier, både oss till skade ij Tijenden och sedan Bergzmennerne till vthmätningh, Män der några Bergzmän så fatige wåre, att de icke kunne holla hyttan, vthan Borgarnas till hielp: Då skalt du taga wår tijonde vth, aff borgarne så wäll som aff Bergzmenderne och aff giutningen så well som aff andett Jern. Och kunne Philipz Stadzborgare well hielpa sigh med *Wijkhyttan,* som wår salige kiäre herre der *vnder staden lade.* Wij merkie och att nu mykitt fram för till förende felles *Elgzdijur* der vthij Wermelandh, så befalle wij, att du ij din befaldningh haffuer acht der medh, att de icke slås ij den tijden som icke lofgifuitt ähr effter lagen och wår förre Mandatther, och de *Elgzhuder* som elliest ij laghe tijder slås, der skalthu låthe Bönderna som Elgerne felle beholla kiöthett aff, men Elgzhuderna skalthu taga till wårtt behoff, Her du haffuer dijgh efter retta. Aff Nykiöping den 18 Martij åhr 1616.

Christina R S.

Bref angående ordningen vid Kroppa bruk; dat. Nyköping 10 April 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och båren Härtighinna till Slesswich Holsten Enkia.

Wår gunsth tilförenne. Wij sändhe dig Jöns Bock här medh ehn Ordhning som wij hafue lathet göre widh wårt bruk Kroppan i Wärmelandh, huilken wij befale du dig efter rätte skall, efter hon är bådhe oss drägeligere och almogen lijdeligere ähn den som förr war, efter som du hafuer af hänne til at see; Wele fördenskull at du nu i åhr och sädhan här efter opbär Oxar

för foringen af almogen. Rätte tig här efter. Af Nyköpingh then 10 Aprilis år 1616.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elschelige kiäre yngste Sons troo tienar och Fougte wedh Kroppa bruck och Östersyslet i Wermelandh. Jöns Bock

gunstelig.

Bref till ståthållaren Bo Ribbing om utfordrande af en hjelp till afbetalning af rikets gäld; dat. Nyköping 30 Juli 1616.

Kopia af Bo Ribbings hand i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina etc. Wår synnerlige gunst, nådige willie och benägenhet medh Gudh alzmecktig tilförende. I komme eder wäl ihogh Boo Ribbingh, att wij skreffue eder till den 11 Martij åhr 1615 och sände eder der hos den högborne Furstes och Herres, här Göstaff Adolphz, Sueriges Giötes och Wändes wtkorade Konungz och Arffurstes Storfurstes til Findland, Hertighz till Estlandh och Wässmannelandz wår elskelige kiere Sons Breff till wår elskelige kiere yngste sons vndersåter vdi Wärmelandh, Wassbo och Walla härader om den hielp som pålades till Cronones giäldz affbetalningh: at i den der i landzänden skulle påbiude. Och all den stundh at same hielp som då bleff pålagdt och wpburen ringa förslogh til at afflegge en så stor skuldh som Cronan wti denne feigde tiden war komen wti, haf:r högbe:te wår kiere son måst same hielp åtter annan gången vti konungedömet latidh påbiuda och wpbära: Derföre haff:r hans K. M:t och nu sidst hans K. M:t war här hos oss, sonligen och kierligen aff oss begiäret at wij och det sama här i furstendömet wille giöra lata, det wij och haffue måst bewilia. Och på det at same Cronones gieldh måte en gångh någreledes blifue afflagdt: Begiäre fördenskull Nådeligen at i åter på same sättedh såsom tilförene wele handle medh vndersåterne vdi för:ne landzände at de en sådan hielp som de för ett åhr sedan till Cronones giäldz affbetalningh wtgiorde, godwilligen wele ännu en gångh wtgiöre medh allerförsta, Nempligen huar fulsätes Skatte och Cronebonde så och tuå fulsätes frälses bönder wtgiöre halfft annet lisspundh Smör, räknandes tuå halffue och fyre fiärdingztorpare emot en hel: Såsom och huar prästman aff huarie 64 fulgiärdz bönder han haff:r i sitt gäldh Säx lisspundh Smör och bårgerskapedt wti Carlstadh et hundrat tiugo daler och wti Mariestadh åtetio daler. Och mädan det är en ringa tingh och länder doch Cronan och fäderneslandet till myeken styrke och wälfärdt, Så tuifle wij intedh at de iu late sigh der till wälwillige befinna, häldst medan vndersåterne wti Konungedömet haffua same hielp alleredo annan gången wtgiordt. Wij hafue och skrifuit wåre fogter der same städes till at de och skole ware medh huar i sin befaldningh när samme hielp påbiudz och den sedan strax wpbäre och haffue i godh förwaringh till des wij giöre der indwissninger wppå. Här om i medh flijtt bestella wele: och befalle eder Gudh Alzmecktigh aff Nykiöpingh then 30 Julij 1616.

Christina R S.

Bref till fogden Jöns Bock om samma hjelp; dat. Nyköping 30 Juli 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina med Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlandenn, the Caijaners och Esthers i Lifland Dråtningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Hålsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij hafwe Jöns Buck i befalningh gifwit wår och wår älschelige Kiäre yngste Sons tro man och Ståthollere vtöfwer Wermelandh, Wassbo och Walla Häredher, Edle och Wälbördigh Boo Ribbingh till Säby att han åther annen gången skall påbiudha en sådan hielp, som i fiordh vtgiordes till Crononnes giäldz afbetalningh, efter som hon och i Kongedömmet alleredhe är opburen. Befale fördenskuldh när wälbe:te wår Ståthollere Boo Ribbingh kommer vthi din Befalningh, at du då äst der öfwer medh, och så snart samma hielp är påbudhen, då skaltu och fluxt hålla på at opbähra henne och lefwerera sedhan wår vndersåthe här i Nyköpingh Påfwell Jungh tilhanda när han der på fordrer. Och skall ingen wara der före frij huarken förlänthe eller oförlänthe, vndantagandes de Frälsis Bönder som boo på en mijl när deres Hussbönders Säthegårder. Här rätte tigh effter. Af Nyköpingh then 30 Julij, Åhr 1616.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wärmelandh, Jöns Buck, gunsteligenn.

Ytterligare bref om samma hjelp eller »smörgärd»; dat. Säby 7 Augusti 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Wändligh helse försändt medh Gudh altidh. Jagh kan eder Jöns Bok wändligh icke förhålla migh ha bekomet w. n. d. breff om en Smör giärdh, derom iagh förnimer i och ha fått h. m. breff, Så eff:r iagh nu är på min rese nedh åt Wästergiötlandt, så måste i wdi eder befaldningh Sielffue handle medh Almogen derom på det fogeligeste och bäste Sät i någontidh kunne, och sedan eff:r h. m. breff samme hielp vpbäre, iagh sänder eder och en Copie aff mit breff och förser migh at i der om medh störste flit beställe. Befaller eder här medh Gudh alz mecktigh. Datum Säby den 7 augustij åhr 616.

Boo Ribbingh.

Utanskrift:

Dette till Jöns Bock wändligen kommendes.

Bref om nedsättning i bergmästaren Kristofer Grafs löneförmåner; dat. Nyköping 12 Augusti 1616.

Kopia i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Wij Christina medh Gudz nåde Suerges, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caianers och Esters i Lifflandh drottning, så

och bohren Hertiginna till Slezwick Holsten. Enkia. Giöre witterligitt att effter dett Silfbergz bruk, som för någonn tidh sedan blef vptagit vthij Wermelandh. icke hafner sitt forttgångh och wij för den skulld imedlertidh, som något nytt bruk kan finnes, icke kunde hålla wår bergmästare der samme städes Christopher Graf wed så högh beställning som tillförende och wij doch lickewäll icke wele aldeles förlofne honom wår tiänstt: Derföre och på dett att han skall wthij medell tidh sig någorledes kunde opehålla, hafue wij nådigest till sagtt honom hundrade daler penningar åhrligen af wår Fongde vtt öfuer Öster(syslet) att bekomma, och der han anammar Spanemåll eller andra fettalie perseler, då skall han tagatt som det går och gäller. Män när Gudh will att någott sådantt bruk här vthij förstendömett kan här effter yppas, då skall han ware wederredho på huadh ortt wij hans tiänstt hälstt behöfuer, Och när han således åther blifuer brukat, skall han nijutta sin gamble beställing som wij honom åhr 1614 låthe giffua. Der wår Fougde i Östersysslett nu ähr eller här effter förordnas kan och alle andre hafua sig effter rätte. Aff Nyköping then 12 Augustij åhr 1616.

Christina R S.

Ytterligare bref om Kristofer Grafs lönenedsättning; dat. Nyköping 14 Augusti 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz Nåde Sweriges, Götes, Wändes, Finners, Carelers, Lappars i Norlanden, de Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh; Så och boren Hertiginne till Slesswich Holsten, Enekie.

Wår gunst tillförende. Wij låte tigh wette Jöns Bock, att wij haffuer låtett förandre den Bestelningh, som wij hafue giffwitt Bärghmestaren Christoffer Graff, på dette Sättett, att han skall haffwa Etthundrade daler åhrligen, dem skall tu låta honum få, i Spannemåll och andre Fetalie Partzeler, efter som dett går och geller i Landett, Mehere skaltu intett giffwe honum. Rätte tigh här efter. Af Nykiöping den 14 Augusti åhr 1616.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelige kiere yngste Sons tro tienere och Fougdte widh Kråppe bruck och öffuer Östersyslett i Wermelandh Jöns Bock.

Nådeligen.

Bref om upptagande af talg och uppköp af vax för hofvets räkning; dat. Nyköping 28 Augusti 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina med Gudz Nåde, Sweriges, Götes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Liffland Drotningh. Så och boren Hertighinne till Slesswich, Holsten Enkie.

Wår gunst tillförende. Effter dett Jöns Bock, nu Slachtetijden tillstunder, Och wij här widh Hoffwett behöffwe een hoop Talgh. Befale fördenskuld att du handler medh Ahnoghen i din Befalningh att de godwilleligen hielpe

der till hwar bonde twå marker skijrdtt talgh. Du skalt och opkiöpe vtj din befainingh dett meste Wax du kant bekomma, och sändtt oss dett medh förste tillhanda. Rätte tig här efter. Af Nykiöpingh den 28 Augusti åhr 1616.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelige kiere yngste Sons tro tienere och Fougdtte widh Kråppebruk och ÖffwerSyslett i Wermelandh Jöns Bock.

Nådeligen.

Bref om skyndsam leverans af oxar och talg för hofvets räkning; dat. Örebro 19 Februari 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Giöthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lijflandh Drotningh, Så och båhren Hertiginna till Sletzwich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförne. Effter Jöns Bock här begynner fehle Oxar, så befale wij att du lather komma hijtt af de giärdhe Oxar, som här nämbst ähre i Warnum, Wissnum, Olmeheredh och Karlskoga, att de medh förste mögligit motte wara här tillstädhes, såsom och den meste talgh du kant hafua i förrådh af de tuå marker hiälpe talgh, som du pläghar åhrlighen upbähra. Rette tigh här effter. Af Örebro den 19 Febrnarij åhr 1617.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelighe Kiäre yngste Sons tro tiänar och Fougte vthöfuer Kråppa bruck medh Östersyslet i Wermelandh Jöns Boock

gunstelig.

Bref om vissa förmåner för staden Karlstad, till dess återuppbyggande efter 1616 års eldsvåda; dat. Örebro 27 Februari 1617.

Kopia i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Wij Christinna medh Gudz nåde, Sueriges, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och bohrenn Hertiginne till Shletzwich Holstenn. Enkia. Giöre witterligett att wår och wår älskelige kiere yngste Sons trognne vndersåther och Innwånare vthij Karlstadh, hafue oss i vnderdånighet Besöcht och ynkeligenn sigh Beklagatt vthöfuer denn stora Olycka, som dem ähr händt genom dett att mästedellen aff Stadhen och dess Inwåneres godz och egendom så well som Kyrkiann, Klåker och Prestegårdenn, ähr aff wådheldh den 14 Septembris i förgångne åhr opbrändt wordett. Ödmiukeligen och vnderdånligen begiärandes att wij nådigest welle ahnsee deres arme lägenhet och förhielpa dem till macht och räthe igenn, Huilken deres ödmiuke begiäran wij nådigst hafue ansedt och här medh vnne och efterlåthe dem först till *Kyrkionnes bygningh och Prestegårdens vprettelsse* opå Try åhr all denn Kyrkietijende som i Carlstadz Kyrkeherberge åhrligen falla kann, såsom och all denn saköre, som på tu åhr öfuer hela Wermmelandh, så wäll Wester som Östersyslet ifrånn detta Brefz dato sigh kann belöpa. *Kyrkeherdenn Mester Carll,* som och hafuer

misth alt thett hann ägdte, hafue Wij nådigsth gifuett till förbätringh på sitt vnderhåld aff oförlänth tijende tiugho tunnor Spannemåll åhrligenn, så och frijhett på denn giärdenn som sidsth pålagdes, och der till try åhrs Frijhet på huadh gierder eller hielper som här effter påläggias kan, på dett hann må komma sigh till macht igenn. Men *de Bårgher, som i Stadenn boo,* och störste skadenn hafue lidett, dem welle wij vnne try åhrs Frijhett för alle vthlagor, vndentagandes Elfzborgz lössenn; de som och eljesth mindre skade hafue lidett tu åhrs Frijhet. Och opå dett wij måge wette giöre der ehn åttskildnatt på så hafue wij nådigest i Befalningh gifuet wår troo mann och Ståtthållare der sammastädhes Edle och Welbördigh Boo Ribbingh med Fougtenn der om att ransaka och Laga, och sedann låtha oss wetta huru der om ransakatt blifuer. Förbinde wåre Landz- och tijende Fougter att förhålla dem något af deta, som wij dem Nådigest till Stadsens och deres oprätelsse igen vndt och efterlåthet hafuer, och der brede wedh hafua opseende med att huadh i så måtto der till vthgifz måtte komma till dess förbetringh som dett ähr ährnatt, såssom och de som frijhett ninthe måthe byggia deres Tompter och effter frijheten förbetra stadenn igenn. Här de och alla andra som detta wedh kommer hafue sigh effter rätta. Aff Örebro then 27 Februarij åhr 1617.

Christina R. S.

Bref till fogden Jöns Bock angående vissa förvaltningsåtgärder och skattelindringar; dat. Örebro 27 Februari 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, Så och båren härtiginna till Slesswich Holsten Enkie.

Wår gunsth tilförenne. Endoch Jöns Bock wij i fiordh lathe giöre ehn Ordhning, huar efter almogen bådhe i Öster och Wästersyslet skulle sig Rätte, medh deres *hugge och köre weedh till Kråppe bruk*, Så förnimme wij doch nu af deres klagan, att de förmehne det wara däm odrägeligit at kunne vtföhre, Huarföre wij hafue nådigst förmedlat samme Ordhning på dätte sättet, som wij nu här innelyeht dig tilskicke, der widh du skalt lathe dem blifwa, och åther i den stadhen deste större flijt ahnwände, efter hon ähr dem drägeligare det ifrån sig göre. Män det halfue lispundh *Smör,* som til *Cronones giäldz afbetalning* war på lagdt, och de hafue begäret förskoning på, det skohle de, efter som de här på Rikzdagen bewiliat hafue utgöre, Doch hafue wij gifuit dem dagh derpå till Sommaren. *Giärden* hafue de och bewiliat till att utgöre tilfyllesth, och synnerligen skaltu achte de Trättijo tw lispundh kiöt och flesk som medh Giärdhen utgå bör. Doch hafue wij det der bredhe widh dem efterlathit, att de som icke hafue Rådh til at gifue Spanne:ll eller andhre pertzeler, de måge få gifue der päningar eller den ehne partzelen för dän andre, effter den wärdering som wij dig här innelyeht tilskicke. De hafue och i vnderdånighet begäret at *Fiärdingsmännerne i Östersyslet måge blifue frij för Wedhe Köhringen till Bruket,* Det hafue wij däm nådigst efterlathit, på det sätt som Fiärdingzmännerne i Wästersyslet hafue, Doch medh den beskedh att de skohle ware däste flijtigere at drifue körtzlerne af de andhre fram, i Rättan tijdh til brukett. Eliest hafue wij och nådigst undt och efter-

lathit de wåre vndersåther vthi *Forsnäs, Chilesta*, och *Dölö byar i Alsters Sochn*, at de måge *få deres Ström igen*, Så at du inthet som wij förr hadhe achtedt sätter der någon Miölquarn, vthan ehn Sågequarn skalthu der uprätte til wårt behof. Dhän *Erich Harniskmakaren* i PhilipsStadh befale wij at du lather få Plåther i Rättan tijdh, at han må kunna drifua sitt arbethe fortt, det nu högeligen ähr af nödhen. Rätta tig här efter. Af Örebro then 27 Februarij åhr 1617.

Christina R S.

Utanskrift:

Til wår och wår elskelige käre yngste Sonns trotiänare och Fougdte vthöfuer Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Ordning angående utbyte af vissa skattepersedlar mot andra; dat. Örebro 27 Februari 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Effter wåre vndersåter vthi Westersyslett sigh högeligenn besuäre att kunne vttgöre Spannemåll, Smör, Kött och Flesk vthan begäre therföre gifua andra Pertzeller huadh som thee kunne komme till wäga, hafue wij förthenskull thenne ordningh vthi wår Räckne Cammar göra låtitt, ther effter thee För:de Pertzeller löse måge:

1 t:na Spannemåll	9 ♀	Peninger.
1 ℔ Smör	6 ♀	
1 ℔ Kött och flesk	3 ♀	

Män ther thee wele gifua andra Pertzeller ähn Peninger så skall Fougden them effter thenna werderingh vpbära

1 Gill oxe	8	dal:r.
1 Kef. oxe	6	
1 Godh koo	4	
1 Ringere koo	3	
1 5 åhrs Stutt	5	
1 4 åhrs Stutt	4	
1 3 åhrs gammall boek	2	
1 Risbiter	5 m♀	

Dat. Örebro then 27 Februarij åhr &c. 1617.

Christina R S.

Bref till fogden Jöns Bock angående vissa förvaltningsåtgärder; dat. Nyköping 3 April 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och båren Härtiginna till Slesswich Holsten Enkia.

Wår gunst tilförene. Wij hafue Jöns Boek bekommit din schrifuelse och derhoos de Päninger du hafuer sändt oss af Landtogsgiärden, huilke wij dig här medh quitere. Huadh ahnlanger du förfråger digh, huart du skalt

lefuerere de andre partzeler, som du af giärdhen hafuer opburit. Så ähr där på wårt suahr, att du skalt lefuerere hänne till Örebro, Pädher Assersson tilhanda. De Säx stycker Looskin och Elgshudharne, som du oss lefuererede, kanthu tage så myckit af de giärdePeninger som ähn Räster, som du dem med bethaler, Män lät oss wethe huru månge Elgshuderne wore, och sändt oss de öfrige päninger medh förste tilhanda. Rätte tig här efter. Af Nyköping then 3 Aprilis åhr 1617.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår Elskelige käre yngste Sonns trotiänare och Fougdte vthöfver Kråppa Bruk medh Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bock gunsteligen.

Bref och ordning angående kröningsgärden; dat. Nyköping 15 April 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Nårlandhen, de Caijaners och Eesters i Lijflandh Drottningh, Så och båhren Härttiginna thill Slesswich Holstein, Änckia.

Wår gunsth thillförendhe. Wij kunne ickie annars tänckie Jöns Båck, ähn att almogen effter deres fullmechtiges bewillningh, som på Richzdagen i Örebro wore, ju schole medh deres Cröningsgiärdh wahre thillredz. Hwarföre befale wij, att du hänne af din befalningh opbär bådhe af Prästerschapet så wähll som Almoghen, effter den Ordningh, som wij digh här medh thillschicke, Och lät hänne strax komma thill Örebroo i alle Pertzeler, bådhe färschmaat och annat: Wij hafwe lathit schrifwe Pär Assersson thill, att han schall taghe hänne thill sigh, och hafwen i godh förwahringh. Rätte digh här effter, och giör din möijelige flijt att der medh icke scheer försumelsse. Aff Nykiöpingh denn 15 Aprilis, Åhr 1617.

Christina R S.

(Kopia.)

Ordningh opå Cröningzgiärden som nu påbiudhes skall åhr 1617 och löper af huar helle skatte Crono arff och egin bondhe Rächnandhes 2 frelsses emott en, efter:ne Parsseler:

Rågh och Mallt	2 1/2	fj:r
Humbla	1/2	m℔:r
Smör	1/4	m℔:r
Tallgh	1/4	m℔:r
Egghi	5	st.
Fåår	1/4	st.
Gäss	1/4	st.
Hönns	1	st.
Kiött och fläsk	5	m℔:r
Törfisk	2	m℔:r
Hafra	1	fj.
Höö	1	huellm
L. hallm	1	kerfue

Prästerna vtgiörhe af huarie 20 t:r Spannemåll, huadh Presterna hadhe vthi vndherhålldh, som vthi Stadherne boandhes ähr

Skrätt Brödh.. ½ t:e
Gått Öll .... ½ t:e

Menn efther be:de ordhningh vttgiordhe Prästerne för huarie 80 besutne böndher the hadhe vthi sin gelldh Oxe 1.

Åhnn efther samma Orningh vttgiordhe Prästerna för huarie 64 helle besittne Böndher the hadhe vthj sin gälldh N:

Smör......... 1 l℔.   Skrätt Brödh .... 2 t:or.

Bref angående blåsningen vid Kroppa och om kröningsgärdens utgörande i penningar eller oxar; dat. Nyköping 28 Maj 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Dråtningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Hålsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij hafwe Jöns Buck bekommet din schrifwelsse att du hafwer begynt blåsa och låthet stöpa lodh. Så befahle wij at du håller der medh fort, och när det är öfwerståndet, lätt oss wette huru myeket du af huart slaghet hafwer bekommet, Och sedhan skaltu medh flijt drifwa på du kant komma till åhn en Blåsningh, Och lätt oss wette huru snart du kan gioran åther, Så skaltu få widhere beskedh ifrån oss huru du skalt digh der medh ställa. Huadh nu Cröningzgiärden af din Befalningh ahnlanger, Så äre wij nådigest tilfridz at Allmoghen må gifwa der peninger för, de som wele, Män de som icke wele gifwa peninger, de gifwe Oxer, Och sände digh der på wår Ordningh huru dyrt du skall opbähra Oxen, och huadh du för Spannemålen och andre Fetaliepartzeler skall opbähra i peninger. Befale att du digh der efter rätter, och opbähr peningerne i hast och sändt oss dem tilhanda. Af Nyköpingh then 28 Maij, Åhr 1617.

Christina R S.

Ordningh oppå Partzelerna, ther effter wår Fougte vthi Östresyslet i Wermelandh skall opbäre Peningar, aff Cröningz Giärden.

1 t:na Spannemåll	8 ⚴:r
1 t:na Haffre	4 ⚴:r
1 l℔ Humbla	6 ⚴:r
1 l℔ Smör	6 ⚴:r
1 l℔ Skirdh talgh	6 ⚴:r
1 l℔ Kiött och Flesk	3 ⚴:r
1 l℔ Tor Fisk	3 ⚴:r
1 Fåår	2 ⚴:r
1 Gåås	1 ⚴:r
1 Höns	2 öre
20 st:r Eggh	2 öre
1 lass Höö	2 ⚴:r
1 kerffue Halm	½ öre.

Men om the wilia andra Partzeler vthgöre än Peningar, skole the effter thenne wärdering vpbäres.

1 Gill oxe	8	Dal:r.
1 keflings oxe	6	Dal:r.
1 5 åhrs Stuut	4½	Dal:r.
1 4 åhrs Stuut	3	Dal:r.
1 Godh koo	4	Dal:r.
1 Ringere koo	3	Dal:r.
1 Godh Bockehudh	3	⚴:r.
1 Risbijt	2	⚴:r.

Datum Nyköping den 27 Maij åhr 1617.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älscheliglie kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wärmelandh Jöns Buck, gunstelig:n.

Bref till fogden Jöns Bock om åtskilliga förvaltningsangelägenheter; dat. Nyköping 4 Augusti 1617.

Kopia i Vestergötl. handl. 1617, n:r 7.

Christina medh Gudz nåde, Suerges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drottningh; så och bohren hertiginna till Slesswijk Holsten. Enkia.

Wij wille Jöns Bock att den *blåssningen,* som du nu wilt hafua för händer, den welle wij du skalt alttsammans låtha gåå vthi sådana tackor, som wij digh här medh skampelunden af tillsende, och den behöfues ingen Mott thill, vthan lätt löpatt vthur Mattsummen och i sannen, efftersom både Mattsmäster och grythegiuthare, som du ther neder hoss digh haffuer, nogsampt kunde wetha, Men huad TackeJärnn som öffuer löper aff desse Tacke-Järns Pelare, deth låth slå thill StångeJärnn och thet skall bliffua gått spike-järnn effter, der blifua inga stora tackor.

Dee *tuå tyfuar* Nils Larsson i Westerwick och Charll Larsson, som du skrifuer om hafua stolitt Sin och halft fatt Järnn. kunde wij icke taga lifuett aff, vthan wij welle nådigest hafua dem denne gången thill lifuet förskontt, medh thett beske, att de och lofua bättringh och huar de komme oftere medh sådantt igen, då skall thetta och ståå them öpett. Elliest skolle the gifua oss i böther ett hundrade daler.

Wij hafue och låthitt oss föreläse dett breff wår Elskelige framledne käre herre [Högloflig i åminelsse] Anno 1606 giffuit bergsmennerne, som wille *vpthaga hambrar,* och ähre nådigest thill frids att the der widh blifue, men lähtt oss wethe huru månge hambrar som sädan på samma breff vpthagne ähre, wij tänkie icke Eder, inthe thess mindre så driff duu deth fort:, att der som godh lägenheett åhr medh strömar och annatt, dett icke måthe liggia ödhe, lätt oss och wetha om der ähre några bergsmen. som hafua Järnn thill att föryttra, så welle wij fuller framdeles förskaffe dem spannemåll der på.

Den *hammar, som på Philipsstadhz ägor ligger,* den skall tu skatt läggia, thill widare beskedh ifrån oss, så frampt bergsmennerna honom bruka, menn huad han ähr vthij stadszens Preuelegier, så skallt du låtha staden honom

beholla. Wij kunde här vpå jnthe ransake der effter, all den stundh du vthij thitt breff jnthe nämpder hammaren widh nampn. Bestell allena huad wij thillförende digh tillskriffuitt hafua, och säntt oss Pening:r medh thz första. Rette digh här effter. Aff Nykiöpingh den 4 Augustij åhr 1617.

Christina R S.

K. bref om landtågsgärdens utgörande i Vermland; dat. Upsala 16 Oktober 1617.

Kopia i Vestergötl. handl. 1617, n:r 7.

Wij Gustaf Adolph medh Gudz nåde, Sueriges, Giötes och Wändes konungh och storfurste till Finlandh, Hertigh wtij Estlandh och Carelen, herre vtöfuer Ingermanlandh, tilbiude eder, trogne vndersåter, alle som vtij Wermelandh bygge och boandes ähre, wår gunst och nådige wilie medh Gudh tillförende, och låte eder her medh nådeligen förnimma, at såsom edre fulmechtige wtskickade hafue medh flere wtaf Rikzens ständer opå thenne beramede och nu wäll öfuerståndne rikzdagh waret thillstädes til at öfueräga om någre rikzens wichtige och nödige saker, så hafue de för denne när warandes tidz lägenheet och tillståndh, serdeles meden inge andre medell och vtuäger hafua funnetz på ferde, till at försöria wåra gräntzbefestninger och der opå förordnede krigzfolck, godwiligen lofuat och beuiliat ehnn giärdh till at vtgiöre nembligen, af huarie Sextonn fulsetes skatte och crone eller 32 frelse bönder, räknat tuå halfua eller fyra fierdels bönder emott ehnn heell: Spanmåll 24 t:nor, Smör 4 l℔, Kiöt och fläsk 24 l℔, Oxe 1 st., Får 4 st., Humble 2 l℔, Höö 8 las eller för huart lass peninger 2 ꝑ:r, såsom och Presterskapet, för huarie Sextiofyra heelgiärsbönder de hafue wtij Sochnen eller giället vtgiöra sexton daler Peninger. Wtij lika måte så hafua och bemälte rikz ständer här opå rikzdagen öfuerwäget och befunnet at de fyra terminerna, som tilförende till Elfzborgz jgenlösningh hafua warit beuiliade, icke nogsampt hafua kunnet giöre tillfulläst, och hafue de derföre. på det at samma festningh, medh des wnderligendes lähnn, icke skulle gåå oss och Sueriges Crone ifrån, beuiliat ähnn nu ehnn termin sådane som de förra hafua varit till at vtgiöra. Vij befalle eder förthenskull nådeligen, at i samma giärdh och Elfzborgzlösen, så wäll huat som nu, såsom förbemelt beuiliat ähr, som och Resten opå dee förre terminerna, goduiligen medh det förste vtgiöra, och våra befallningzmän och tienare, som der thill af oss ähre förordnade, den tillställe och lefuere, när som han der på fordrat varder, och wele vij eder der emot igen nådigest hafua förskonte medh alle Penninge Pålager så länge Elfz(borgz)lösen opåstår, såsom wij eij eller wele eder i dete åhr medh någen giärdh yterligere besuära, med mindre högste och ovndwikelige nöden oss der till tränger, på huilket fall vij jntet tuifle, at i såsom Rätrådige wndersåter eder icke warde förwägrendes, doch wele wij näst Gudz hielp söka de medell at i obesuerede blifua måge. Befallendes eder här medh Gudh Alzmechtigh. Af Wpsala den 16 Octobris åhr 1617.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Bref om tillverkning af 60 st. murankare för Örebro slott; dat. Nyköping 21 Januari 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, The Caijaners och Esters i Liflandh Drotning, så och bären härtiginne till Slessuich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij wele Jöns Bock medh förste wåhrdagh lathe fulborde widh Örebro Slått de wåhninger, som ähnu inthz ähre färdige, och der till will behöfues till Säxtijo stycker Muhr ankar, Däm skalthu lathe slå derhos digh, och lathe däm komma till Örebro. Rätte tig här efter. Af Nyköping then 21 Januarij åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige käre yngste Sonns tro tiänare och Fougdte vthöfuer Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bok, gunstelig.

Bref angående vissa förvaltningsåtgärder vid Kroppa bruk; dat. Nyköping 23 Februari 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotning, så och båhren Hertiginna till Slessuich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij befale Jöns Bock at du lather komma hijt up mädhen fhöret ähr til wår RustCammer de Fämptijo twå bådhe Harnisk och Stormhattar, som du hafuer och de Trettijo fyra Pistolepijpor och lås der til, så at de kunne wara här medh första. Lath och de adherton skippundh lodh komma hijt op til Lekbärget, som hijt till Nyköping beskedd är. Rätte tig här efter och laga medh förste til Blåssningh att wij kunne få de lodden och Barlast Järnet färdigt, som Bärendt Gijs hafuer befalning til at lefuerere Jören Långh, så frampt du tänker til at niuthe wår gunst. Af Nyköping then 23 Februarij åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige käre yngste Sonns tro tiänar och Fougdte vthöf:r Kråppa bruk sampt Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Bref om tackjernstillverkningen m. m. vid Kroppa; dat. Nyköping 3 Mars 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges. Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotningh, så och båren hertiginna til Slessuich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Såsom wij några gånger Jöns Bock hafua schrifuit

dig tilförenne til, och befalt at du skulle drifua på, bådhe medh Kohl, Malm och Weedh som til bruket skall, så at du medh förste snön afgår, kunne komme til Blåssningh, och giuthe de Lodhen och bahrlast iärn, som wij Bärendt Gijs i befalning gifuit hafua. Så befale wij dät samma ähnnu. at du gör din flijt, dy wij måste hafua dät färdigt medh allerförsta, Och skalthu först giuthe lodhen til fyllest, och sädhan huadh öfuer blifuer lath löpa til Bahrlast iährn, Och sitt där icke för ehn Zifra, vthan schrif oss esomoftast till, huadh der medh lijdher, at wij där efter kunne rätta wåre saker. Där och hos Bärgsmännerna någre finnas som hadhe stält medh deras ägne hyttor til Blåssning, Så befale wij at du handlar medh däm, at du kant widh deras hyttor få giuthe Barlast iährn medh, Wij wele lathe bethala däm igen, anthen medh Spannemål, Peningar, Saltt. heller huadh de begäre, efter som skippundh Tackeiährn der i Wermeland kan gå och gälle, gör här om din flijt, och sök wårt gagn här uthinnan efter som det är oss nödhigt och ahnläget, och din Eedh det fordrar. Rätte tig här efter, af Nyköping thän 3 Martij åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift·

Till wår och wår älskelige käre yngste Sonns tro tiänere och Fougdte vthöfuer Kråppa Bruk medh sampt Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bok gunstelig:n.

Bref om åtskilliga förvaltningsangelägenheter vid Kroppa; dat. Vadstena 22 Mars 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges. Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Liflandh Dråtningh, så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij hafwe Jöns Bock bekommet din schrifwelsse och de Looskin och peninger, som du hafwer sändt oss, der wij digh här medh Qwittentzie på tilskicke, Och medhan wij wele hafwa dett Järnet som på Brätte ligger, nedh ådt Åkers Ström och sedhen öfwer Lille Eedhet till Båhuuss, Och wij see af Förslaghet, som wij hafwe lathet giöra, att du ähnnu hafwer en godh deel till räst af giärden. Så befale wij att du försträcker Bährent Gijs så månge penninger, som han kan komma Järnet nedher medh. Och medhan du schrifwer att du inthet får af Giärden i Wästersyslett till Bruket, så kanthu tagha af din Befalningh huadh som ähnnu kan räste. Dett behagher oss aldeles wäll att du hafwer malm och wedh nogh i förrådh, såsom och att du kant handla medh Bärgzmännerne, widh deres Massvgner att låtha giuta Bahrlast Järn. Beflijt digh der om dett mäste du kant, och lätt oss wette huadh kiöp du giör medh dem. Doch skaltu inthz högre gifwa der före ähn som annet TackeJärn, dy det är inthet häller annet. Wårt eghet Bruuk drif medh flijt, såsom wij digh bådhe tiltroo du och icke försumer, och som wij icke en vthan någre gångor tilförende Digh tilsehrifwitt hafwe. Af Rästen på Giärden kantu tagha och betala Looskinnen, män kiöp

dem icke fördyrt. Lätt oss wetta, när du ställer till Blåssningh. Huadh ahnlanger Sakörer af Johan Gago, der wele wij framdeles, när wij komma till Nyköpingh, latha digh få beskedh om, och så längie må wäll M: Joen i Mariestadh hafwe fördragh. Här du hafwer digh efter rätta. Af Wadstena then 22 Martij Åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh, Jöns Buck. Nådheligen.

Bref om rörplåtar till pistolpipor samt om bättre uppsigt med tillverkningen deraf; dat. Nyköping 17 April 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.]

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och boren Hertiginne till Sletzwich Holsten, Enkie.

Wår gunst tilförrenne. Wij befale Jöns Bock, att du lefwererer Factoren i Närijke, till Rörsmäderna, Tijo skippundh RörePlåther, så slagne som han sielf wett beskedh om. Rätte tigh här efter, och haf något bättre opsende medh de Rörsmäder i din befalningh. De hafwe giortt PistolePipor, som hwarken du eller de ähre till swars medh, och snarare tiene till att skiuthe medh Erfther, ähn som medh lodh, desse skole wij straxt säntt digh tilbaka igen, hwar wij icke skonthe Almogen medh kiörslen, Men sänder du oss sådanne Pipor nu en gångh, då skall thu fåå skiell derföre, Lätt heller blifwa, ähn att du skemmer oss Jernätt och arbettett bortt, will thu låthe giöre dem större i munnen att de kunne förre ett tämligitt Lodh och icke häller så spids fram till ändar, som desse ähre. Aff Nyköpingh then 17 Aprilis åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige käre yngste Sonns tro tiänare och Fougdte vthöfuer Kråppa bruk sampt Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bok, gunstelig:n.

Faktorens qvitto å 10 skepp. rörplåtar; dat. Karlskoga prestgård 28 Maj 1618.

Bekännes iagh Jon Thyressonn fakttor i Närike boendes i Ballersta mig hafua anamatt och vpburitt effter Min Nådiga Drottnings breff af Erelig och welacttatt Jöns Bock, fougde vttöfuer Östersysslett sampt bergsslagett vthij Wermelandh, Rörplåttar — 10 skepp:d. Effter att iag icke hafuer Signette begärar iag wäll lärdh Man här Oloffs kyrkoherdes Signette på Carlskoge här vnder denne Min bekännelsse. Dattum Carlskoge prestegårdh den 28 Maij åhr 1618.

Bref om disposition af 400 skepp. stångjern från Kroppa; dat. Nyköping 29 Juli 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Liflandh Drotning, Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij gofwe Jöns Buck wår Cantzlischrifwere igår i befalningh att han skulle säija digh att du skulle låtha komma alt Stånge Järn, som du hafwer i förrådh ådt Broo. Så hafwe wij nu der opå Jnwist denne wår Kiöpman Niclas Basilier på Fyrehundredhe skeppundh Stånge Järn, och der skaltu ifrå Broo frachta Skuthor till ådt Brätte, och honom dett der lefwerere. Giör dette medh allerförsta. Af Nyköpingh then 29 Julij, Åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Buck, gunstelig:n.

Bref om utgörande af talg för hofvets räkning; dat. Gripsholm 30 September 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Giöthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotningh, så och båhren Hertiginna till Sletzwich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförende. Effter Jöns Bock at Slachtetijdhen nu tilstundar, och wij her wedh Hofwedh behöfue en hoop Talgh. Befale wij fördenskull att du handlar medh Almogen i din befalningh, at de godhwilligen, huar bondhe hiälpe der till Twå marcker skirdh Talgh, den skaltu strax opbära och medh Allerförsta sända oss tilhanda, Rätte tigh här effter. Af Gripzholm den 30 Septembris åhr 1618.

Christina R S.

Svar till fogden Jöns Bock på hans frågopunkter angående förvaltningen vid Kroppa; dat. Nyköping 27 Januari 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotning, Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten. Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij hafwe Jöns Buck bekommet din schrifwelsse, såsom och de peninger som du oss tilskicket hafwer, der på wij sände digh

Qvittens här innelycht tilhanda. Män huadh elliest dine frâghe Punchter ahnlanger, Der på sware wij såsom efterföllier: Försth, huart *Tijende och Skatte Järnet* skall fhöres? Dett wele wij att du lather komma till Brätte efter som tilförenne. vthi wår Salighe kiäre Herres, Christeligh och högloffligh i åminnelsses tidh, skeddc, och der skaltu läggia dett i godh Förwaringh till widhere beskedh ifrån oss. Till thett Andra, Dett du förfrågher digh af *huadh Spanne:ll* Almoghen skall blifwa betahlt för den *Stafrums Wedhen* de högge och framkiörde åhr 1617. Såsom och huadh span:ll till Brukzsens och Smedhernes befordringh skall i åhr blifwa förordnedt? Der på är detta wårt Swar, att du skall tagha af Tijenden och först betahla Stafrumswedhen medh, så mycket som der på kan sigh belöpa, Sedhen till Brukssens och Smedhernes befordran, skaltu tagha de Tuhundredhe Siutyie tunnor Reen spann:ll som ähndå efter ditt Förslagh blifwer öfwer af Tijenden, sedhan Wedhen är betahlt, och der till af Giärden Tuhundredhe Nijetyie Fäm tunnor, och af åhrlige Ränthan och Tullqwarnerne Fämptyie Fäm tunnor, huilket sigh belöper i alles Sexhundredhe tiughu tunnor. Och hafwe nu fördenskuldh lathet giöra så mycket höghre Förordningh vthi Span:ll der till, på dett att du af den partzelen kan wäll komma till medh drifwa Bruket fort och icke behöfwer att tagha af Järnet och gifwa Smedherne deres betahlning, såsom i förledhne åhr skedde, vthan du skall låtha dett alt gå till de Ankarne och Spijken, wij hafwe befahlt digh om. *Klädhe* sände wij digh och, till Brukzsens folkz löningh, här medh tilhanda, Och alfwarligen befahle, efter du nu hafwer alt huadh som du till Brukzsens befordran kan behöfwa, att du rätt medh högsta flijt drifwer arbethet fort, och ähndeligen så laghar, att wij dett första möijelighet är kunne komma till den Summa af de ankar och grofwe Spijk, som wij tilförenne hafwe schrifwit om, så frampt du will tack förtiäna. Dette hafwe wij welet gifwa digh till swar på din schrifwelsse, der efter du digh rätta skall. Af Nyköpingh then 27 Januarij, Åhr 1619.

Christina R. S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige Kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Buck, gunsteligen.

Ytterligare bref om vissa förvaltningsåtgärder; dat. Nyköping 29 Januari 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotning, Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten. Enkia.

Wår gunst tilförenne. Effter Jöns Buck at när du hafwer lefwereret de Tuhundredhe Nijetyie fäm tunnor Spannemåhl af Landtogsgiärden till Bruket, så blifwer ähndå en godh deel öfwer, som wij wele at du vpbähr peningar före, Nyie mark för huar tunna, För giärdhe fåhren må du och vpbära peningar, Tree mark för stycket, Sammaledhes och för Giärde höet.

Twå mark för huart Lass. Män Giärde Smöret och Kiött och Fläsk skaltu vpbähra i Örebro, och hafwa dett der i godh förwahringh oförrycht tilstädhes. Giärde Oxarne skaltu fram i Sommar vpbähra och medh Oxedriften låtha komma hijt vp. Detta efterkom och sändt oss peningerne medh första tilhanda. Af Nyköpingh then 29 Januarij Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänare och Fougdte opå Kråppa gårdh och vthöfwer Östresyslett i Vermeland, Jöns Buck, gunsteligen.

Bref om leverans af 5 skeppund jern till faktoriet i Nerike; dat. Nyköping 11 Mars 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och båhren Hertiginna till Sletzwich Holsten, Enckia.

Wår gunsth tilförenne. Effter dhet Jöns Bock wij behöfwe någhot Jährn till Factoridt vthi Närichie, Derföre så ähr wår willie och befalningh, at du Lefuerer denne wår Factor Jon Töresson till fem skippundh gådt Järn, så vthslagit som Factoren weth gifua digh beskedh om, Detta skaltu strax bestella, på dhet smedherna icke gåå fåfänge för Jährn lösse skull. Här retta digh effter. Af Nyekiöpingh then 11 Martij Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelighe Kiäre yngste Sons tro tiänar och Fougdte vthöfuer Kråppa Bruck medh ÖsterSyssleth i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Bref om leverans af jern och stål till ett nytt slagverksur; dat. Nyköping 8 April 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehlandh.

Wår gunsth tillförende. Effter Jöns Båck wij hafwe thaldt medh Casper Säijermachare at han skall göre oss af nyo, ett Slaghwerkett; Därföre ähr här medh wår willie och gunstige befalningh att dw låther honom bekomme

så myckit Järn och Ståhl, som han till samme Säijerwerket kan behöfwe. Dette dw såledhes effterkommer, när han derpå fordhrer. Af Nyköping den 8 Aprilis, Åhr 1619.

Carolus Philippus

Utanskrift:

Till wår troo tiänare och Fougdte vpå Kråppa Gård, medh Öster Syslett i Wermehland, Jöns Båck, gunstelig.

Anm. *Kasten Wellink,* »segermaker» (d. v. s. urmakare), qvitterade Bro 30 Maj 1619 erhållet stångjern 1 skepp. 1 l℔ 4 ℔; stål 1 l℔.

Bref om utgörande af en allmän landtågsgärd; dat. Nyköping 4 Augusti 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotning. Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Efter thett Jöns Bock, att wår älschelige kiäre Sonn Konungen, hafwer vtaf höghnödighe orsaker måst påbiudha, vtöfwer heela Rijket, en Almänneligh Giärdh till Krigzfolksens och Gräntze Befästningernes vppehälle och vndsättningh, efter medhfölliende Ordhning. Derföre och vppå dett, att Almoghen må der om i tidh witterlighet wara, att de däste bättre och lätteligheré kunna tillagha och förskaffa sigh de partzeler i förrådh, som der till behöfwes, hafwe wij vthi Fullmacht och befalningh gifwit wår tro man och Ståthollere vtöfwer Wermelandh, Wassbo och Walla heredher, oss älscheligh Edle och wälbördigh Boo Ribbingh, att han der nidhre i landett vthi din närwahru der i Östresyslet samma Giärdh påleggier, och för Almoghen vpläser hans K:tz Konungens öpna breef och Patent, Och så snart detta är skedt, skall du medh högsta flijt och alfwar hålla almoghen före, att de nu i tidh förskaffa sigh till redz alla de Giärde partzeler, som vthi Ordningen förmählte warda, så att de dem, i rättan tidh, enär så påfordrat warder, kunne hafwa vthan någhen afkortningh, wedherredho at vtgiöra, och sedhan till den ort förskaffa, försla och fhöra, som wij hänne hafwa

wele, och du framdeles skall få beskiedh om. Detta beställ medh flijt och vthan någhen försummelsse. Af Nyköpingh then 4 Augusti Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte vppå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Buck, gunsteligen.

Bref om skyldighet för presterskapet att åter utgöra taxen; dat. Nyköping 9 Augusti 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland drotning, så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Efter det Jöns Bock att Prästerskapet äre nu af medh Elfzborgs lössen och elliest blifwa förskonthe medh andre peninga hielper och pålaghor, vndantagandes den bewillicdhe almennelighe kåstgiärden, derföre så är wår willie och befalningh att du skaldh vpbähra af Prästerskapet vthi din befalningh deres åhrlighe och gamble sedhwahnlige Taxa detta åhret. Här rätta tigh efter. Af Nyköpingh den 9 Augusti åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons trotiänere och Fougdte vtöfwer Kråppa bruk och Östresyslet i Wermeland, Jöns Båck, gunsteligen.

Bref om utgörande af talg för hofvets räkning; dat. Nyköping 6 September 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz Nådhe, Sweriges, Giötes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Nordlanden, Thee Caianers och Esters i Liflandh Drottningh, Så och Bohren Hertiginne till Slesswijk Holsten, Enckia.

Wår gunsth tilförenne. Du westh fuller Jöns Bock, att almogen utij Furstendömet pläge åhrligen komme oss till vndsättningh, medh een lijten Färskmatz Giärd till wår Hofförtährningh, för huilken gärdh, wåre vndersåter där i Wärmelandh altidh hafua waridt förskonte. Och aldenstundh wij och nu wele hafue dem där medh förskonte, för derass ringa lägenheet skull. Därföre såå är wår willie och befallningh, att du handler medh allmogen utij Dijn Befallningh, att de godwilligen komma oss allenasth till hiälp medh fyre marker skijrd Talgh, på huar skatte och Cronebonde, den du strax och i tidh vpbära skall, och försända till Håfwet, så snart före blifuer. Här rätta tigh effter. Aff Nyköpingh dänn 6 Septembris, Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Foigdte vppå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermeland, Jöns Bu:k, gunsteligen.

Bref om landtågsgärdens utgörande i penningar m. m.; dat. Nyköping 7 September 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotning, Så och bohren Hertiginna till Sleswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Efter thett, Jöns Buek, wij noghsampt wete att Almoghen vthi din Befalningh icke kunna vtgiöre de giärde partzeler son nu pålaghde äre, Derföre så äre wij nu, som tillförenne, nådigest tilfridz, att de vtgifwe peninger för heela giärden der vthi din Befalningh, doch Oxerne vndantaghandes, medh huilka de måghe hafwa dagh till nästkommande Sommar. Och sände wij digh här innelycht en Ordningh, der efter du digh rätta skall medh Giärde peningarne, dem du strax skall hålla vppå att vplährа, och sedhan begifwa digh vp till oss medh samma peninger. Doch äre wij nådigesth tilfridz att du behåller af Giärde Spannemåhlen Tuhundredhe tunnor till Bruket, Män alt thet andra skall thu föryttra vthi peninger, efter Ordningen, vndantagandes Oxerne, som förb:t är. Du skall fördensculdh giöra din högsta flijt att du medh aldraförsta kan bringa en ahnseenligh Summa peninger tilwäghe och hafwa dem medh digh, när du kommer medh din Räkenskap. Detta beställ medh all flijt. Af Nyköpingh then 7 Seıtembris Åhr 1619.

Christina R S

Effter denne Ordningh skole éffterschrifne Partzeler af Gierden i Östresyslett i Wermelandh opbäres Åhr 1619.

		Presternes Penninger	192	daler.
t:nan	9 ℳ	— Spannemål	600	t:nor.
t:nan	6 ℳ	— Foderkornn	67	t:nor.
lū:t	5 ℳ	— Humbla...	67	lū.
lū:t	6 ℳ	— Smör	134	lū.
lū:t	3 ℳ	— Kiött och flesk	40	skeppundh.
st:t	3 ℳ	— Fåår	268	st:r.
lasset ...	2 ℳ	— Höö	268	lass.
			2,862 1/4	daler.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige Kiäre yngste Sons tro tiänere och Feugdte vppå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermeland. Jöns Buck. gunsteliger.

Anno 1619 then 29 Octobris hafwer wår tro tiänare och Fougdte i Wärmelandh Jöns Bock lefwereret oss Päninger Twtusendh och Three daler och Adherton öre, huilke han för Gärdhen upburit hafuer, Och honom här medh quitteres. Datum vt supra.

Christina R S.

Bref om eftergift för året af presterskapets taxe; dat. Nyköping 17 September 1619.

Kopia i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Wij Christina etc. Giöre weterligit at wåre wndersåtare Prästerskapet wtij wår elskelige kiäre yngste Sons Förstendöme haffue i wnderdånighet sigh för oss beklagat, at igönom det de i dässe förledne åhr haffua warit myket betungade med Elfzborgz igänlössn och andre pålagor, så äre de så wtarmade blefne at de intet förmå vtläggia dän åhrlige Taxen, som de altid tilförende för ähn Elfzborgs lössn pålades hafua åhrligen warit wane at wtgiöra, Ödmiukligen fördenskull af oss begärat, att wij nådigest wille hafua däm på någon tidh där med förskonat. Så aldenstund de godwiligen hafua låtit sigh befinna, at de bewilia dän giärden, som nu pålagd ähr at wtgöre, därföre hafue wij ansedt deras ödmiuka begiäran och nådigest gifuet dem allesamens, som wti Wärmeland, Wasbo och Wallehärader boendes ähre, all dän sedwanlige Taxe som de detta åhret borde vtgiöra. Där wårt Cammeråd, Camererare så och fougderne vtij förbe:te landzände haffue sigh at äfterrätta. Aff Nykiöpingh dän 17 Septembris åhr 1619.

Christina R S.

Bref om tillverkning af spik m. m.; dat. Nyköping 11 December 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlandhen, The Caijaners och Esthers i Liflandh Drotningh, Så och båren hertiginna til Slesswich Holsten.

Wår gunst tilförenne. Wij hafue Jöns Bok i befalningh gifuitt Mester Gilius Spijksmedh, att han medh aller försthe skall vtslå till Säxtusendh Spijk, efter dhen Skampelun som honom nu medh gifuin är, och han wet beskedh om, Befale fördenskuldh att du skaffar honom huadh han där til i ehn ting och annen kan behöfue, Och sådant Järn som han medh en hast kan slå samme Spijk af, Och när samme Spijk är tilslagen, så skal thu strax och mädhen åkefhöret uppå står, sändha honom, såssom och till Fähm skippundh Drageiärn hijt til wår skipzgårdh i Nyköping, Män du skalt hafue upsehende medh den Jahan Gagou, att han tildrager sådhant iärn som man kan hafue gagn af, och icke, som här till skedt, ehn hop elakt och förskahlat iärn som ingen kan bruke, Så frampt bådhe du och Jag icke wele sielfue bethalet, här rätte tig efter, Och lage at här medh ingen försumelse skeer. Aff Nyköping then 11 Decembris åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige kiäre yngste Sonns tro tiänare och Fougdte öf:r Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bok, gunstelig.

Bref om leverans af jern och stål för vapentillverkning; dat. Nyköping 14 Januari 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arf-Furste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wärmehland.
Wår gunsth och nådhe tillförende. Efftcr Jöns Båck wij hafue låthid afthale medh wår Factor i Närikie, att han skall medh flijt låthe med förste tillarbethe ehn wällig hoop Muscqwetter, Pistohler, Muscqwette gafler som och beslagh på spitzer, och där till will behöfwes bådhe Järn och Ståhl. Därföre och på dädh samme wårt arbethe icke motte för des mangell blifwe nidher lagdt, hwarföre ähr här medh wår gunstige befalning at du tillställer hans vthskickede Tije schipp. wäll slagit PlåtheJärn, Som och et halft Skipp. godh Ståhl, så snart han der vpå fordhrer. Mädhan nw sådhant ähr wår willie, så rätta dig här efther. Af Nykeping den 14 Januarij åhr 1620.

Carolus Philippus

Anders Larss. Lielius.

Utanskrift:

Till wår troo tiänare och Befalningzman vpå Kråppa Gårdh medh Östersyslet i Wärmehlandh, Jöns Båck nådheligen.

Bref om förmedling af gärdetalgen inom Elfdalen; dat. Nyköping 18 Januari 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotningh, Så och bohren Hertighinna till Slesswich Holsten, Enkia.
Wår gunsth tilförenne. Wij lathe tigh wetta, Jöns Buck, at wåre och

wår älscheliglie Kiäre yngste Sons trogne Vndersåther vthi Elfwedahlen hafwe haft deres vtskickedhe hooss oss, och i vnderdånigheet hooss oss anhollet om tilgift på giärde Oxen och de fyre marker skirde talgh som de skulle vtgiöra, Så hafwe wij oss såledhes emot dem förklahrat, att medh giärde Oxen gifwe wij dem dagh till Sommaren, Män halfparthen af Talghen hafwe wij nådighest gifwit dem till, så att de icke skole mehra vtgiöra ähn twå mark. skirdh talgh af huar gårdh. Här du hafwer Digh att efter rätta. Af Nyköping Den 18 Januarij Åhr 1620.

Christina R. S.

Utanskrift:

Till wår och wår älscheligbe kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte vtöfwer Östresyslet i Wermelandh, Jöns Buck, gunsteligen.

Kyrkoherden Olof Hanssons redovisning af kyrkotionden i Karlskoga socken; dat. 31 Januari 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1. Jfr sid. 119 här ofvan.

Korta Sumor vppå vthmelningen på hela kyrketionden vthi Karlskogh sochn huilken är vt målt såsom äffther för melar årh 1620 then 31 ianuarij

Huete	7 1/2 f:r
Rogh	54 tunor
rent malt	26 tunor
Blankors malt	10 tunor
Haffre	6 tunor 5 f:r.

Affkortningh pastoris vederlag

Rogh	5 tunor
rent malt	5 tunor
kyrkian till vijnkorn	
rogh	3 tunor
domkyrkian	
rogh	1 tuna
damspan	
rogh	1 tuna.

Så bliff:r rette suman behållen som Reth målt är vthi Karlskogha sochn effther vthmålningen årh 1620

her vtaff denne somme haffuer presten bekomit halffparten aff huartt slagitt[1]	Rogh	44 tunor
	rent malt	21 tuna
	blankors malt	10 tunor
	Huete	7 1/2 f:d
	haffra	6 tunor 5 f:r.

Ath så i sannin är vnder pastoris signete.

Olaus Johan̄is.

Vthaff sam̄a behålna sum̄a haff:r iagh Olaus Johan̄is pastore i Karlskogha Sochn bekom̄et mitt årligha vnderhåld effther sahlighe i hugh kommelse hos gudhi konungh Karlz breff halffparten aff thenne behåldne Summa. Att så och i san̄ingh är tryeker iagh mitt signete här vnder

[1] Denna anteckning är gjord af vederbörande revisor.

· it:m haff:r och Oluff Laxefiskiare bekomet sitt vnderhåld aff thet igen är

rogh.. 3 tunor
rent malt .... 3 tunor

Olaus Johannis.
(Sigill.)

Bref med reqvisition af tänlikor och jern; dat. Nyköping 9 Februari 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wärmehland. Wår gunst och nådhe tilförende. Efther Jöns Båck till något wår arbethe behöfwes något Jern som och Tänglikor: Så ähr wår gunstige befalning här mäd at dw medh denne brefwijsare wår tiänare och Hingstridhare Erich Larsson förskieker hijt till Fyretusend rehna och rätt wäll slagne tänglikor, såssom medhfölliande Skampelun vthwijser, och tw schipp. Stånge Järn, lagandes at der medh ieke skehr long drögzmåhl och dw hafver dig att effterrätta. Af Nyköping den 9 Februarij åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår troo Tiänare och Befalningzman vpå Carlsbergz Gårdh medh Östersysslet i Wärmehlandh Jöns Båck, gunsteligen.

Bref med reqvisition å spik till byggnad i Eskilstuna; dat. Nyköping 19 Maj 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arf-Furste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wermehland. Wår gunst och nåde tillförende. Efter Jönss Båck wij till wår påbegynte bygning widh Eskilstwna, behöfwe ehn ahnsehnlig hoop Spijk, och här så månge ieke wethe vthi ehn hasth öfwerkomma, hvarföre ähre wij förorsakade wordne at försände dänne wår vthskickede till dig, medh gunstige befalning, at du strax och vthan någon drögzmåhl, låther bådhe hooss Johan Gagow som och Gillius Spijkzmedh tillslåå någre tusend af allehanda slaghz tiänlig och wäl vthslagin spijk, bådhe ehn, twebredh som och fäm, sex och siw tume spijkh; Och wohre wäll till fridz at wij bekwme till Tijetusend i förstone att begynna medh, så länge man kunne förnime, hwilkedhera slaget oss mäst wohre af nödhen, däd wij icke ähn nw för visso wethe, mädhen sielfwe byggemästaren icke ähr (siälf) persohnlig tillstädes. Hwar och så wohre däd Spijksmedherne för annatt arbethe skuld, så snart ieke skulle kunne komma till at slåå för:te Spijk, då tillsehe dädh dw kantt tillhandla spijk hoos någon annan, hwilken wij sädhan wehle låthe bethala. Efter här vpå ligger oss macht, så lätt sehe att denne wår befalning blifwer medh förste efterkomin. Rättandes dig här till. Af Nykeping den 19 Maij åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår troo tiänare och Befalningzman vpå Kråppe gård, med Östresysslet i Wärmehland, Jönss Båck, gunstel.

Vid brefvet är fogad följande qvittens:

Bekennes migh Håkan Olsson at jagh efter min A. N. Förstes och herres wnderskreffne breff haffuer annammat aff welactat Jöns Bock Siwtumma spick — 2500 — Säxtumma 2500. Femtumma spijck — 1500, Twebredh spijck 1800 — och wäg:r samma spijck till samman — 5 — Skippundh — 16 l℔ 5 ℔. Till wisse wnder prestens signete på Kroppegårdh. Datum sammastes 3 Junij.

(Sigill otydligt.)

Bref om frimarknad i Filipstad och gåfva af 100 daler till kyrkobyggnadens fullbordande härstädes; dat. Nyköping 26 Maj 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes, Wändhes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlandhenn, de Caijaners och Esters i Lijflandh Dråttningh, Så och bohren Hertiginna till Slesswich, Holsten.

Wår gunst tillförenne. Wij lathe digh wetha Jöns Båck, att wij hafwe gunsteligen efterlatedt wåre och wåhr elskelige kära yngste Sons vndersåther bårgerskapedt i Philipzstadh att hålla en frijmarcknadh åhrligen om Kyndersmessetijdh, vthi dheres Stadh. Derföre och oppå dett, att sådant måtte kunnigt wardha oppå Landet, och almogen kan reesa dijtt med sin köpslagan på före:ne tijdh, Så skal tu å lagha tingh och stempna sådant förkunna för almogen och dem förmahna samma bewilliadhe marcknadh att besökie, och der handla åhrligen, och vthan falsk och flärdh med Köpstadzmännerna, och icke drijfwa någodt Landzköp på Landett, som her till allt för myckedt är skeedt vthöfwer heele landett der nedher. Wij hafwe och af gunst och nådhe skänckt och gifwidt dem till dheres påbegynte kyrckiebyggnadhes fullbordhan Ethundradhe Daler Penninger, Hwilka du skallt dem tillhandha lefrera af Dijnn rästh, så snart de deroppå fordrandhes wardha. Her rätta digh efter. Aff Nyköpingh den 26 Maij Åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige Kiäre yngste Sons tro tiänare och Befalningsman vtöfuer Kråppa Bruk så och öfuer Öster Sysslet i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Detta bref åtföljes i räkenskapen af följande qvitto:

Effter Hennes Maij:tz Bref som oss aff H. M. aff gunst och Nåde giffuitt åhr Thill Wår påbegynntte Kyrkie Bynningh, Haffua wij Effter skreffne som åhr Erich Biörssonn Bergzfougde sampt Borgemästerne vhtij Philippistadh, som åhre Håkann Suänssonn och Oluf Halfuardsson, Bekienness oss att haffua vpburitt aff Erligh, wällachtatt och wälförstånndigh Jönns Bock fougde vhtij Östersyslett sampt medh Wermelandz bergzlagh Penningar Ett

Hunndrede Daler vhtij Reede Penningar. Att så i sanning åhr sätte wij wåre Sijngnätte här nädann vnnder. Dattum Philippistadh denn 13 Nowembris 1620.

(Tre sigill, tillplattade och otydliga.)

Ståthållarens sedel om viss skattefrihet för 4 nyskattlagde hemman vid Kroppa bruk; dat. Kroppa 13 Juni 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Effter thet Jöns Book att thesse torpare her vnder bruket haffue Wår N. öfuerhets Breff på frijhet för alle gierder och thesse fyra Nybygiere Nemblig:n Rollanda, Flottuffuan, Stakewiken och Granwik ähre sedhen skatlagde och lijghe aldre nemst vnder Brwket, Derförre förmoder iagh att Wår N. öfuerhet latter dem Niytte Sam̄a frijhet, ther efter i wille edher Rette. Dattum Croppan thenn 13 Junij åhr 1620.

Boo Ribbingh.

Ståthållarens sedel om förmedling af hjelpedagsverken till Karlskoga laxfiske; dat. Kroppa 13 Juni 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Wändligh hälsse medh Gudh etc. Jagh kan eder Jöns Bock oförmält icke lata att wår n. furstes och herres vndersåter på Carlskoga, Så månge som offuan Knappeforsen boendes ähre, de haffue sigh besnärat att de möget bliffue betungade medh wår n. furstes och herres lagsefiske til at wtsätie och hålle widh mackt, derföre de begiäre bliffue medh någon del förskonade; Så eff:r migh icke är owitterligen at de medh förskriffne fiske möget ähre betungade ia och vnderstundom medh stor liffz fare kome der ifrå, derföre haff:r iagh på högstb:e h. f. n. nådige behagh tilsagt dem Skonemål medh et hielpe dax wärke huar dera på det de thes bätre kunne sam̄e fiske hålla uidh makt: Här medh eder Gudh befallat dat:m Croppan den 13 Juni 1620.

Boo Ribbingh.

Ståthållarens sedel om betalning för af allmogen lemnade elghudar; dat. Säby 8 Juli 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Wänligh Hälssan mz Gudh nu och till förende. Effter dett Jöns Bock att Almogen, dee som Elgdiur slagett haffua, beklaga sig att J, vppå höga Öffuerhetenes wägnar, haffwe vptagett huderne och dee der för jngen betalningh bekommitt haffwe, derföre är till eder min beffaldninghh, att J betala almogen för Elgzhudarne vthaff Sakörenn, på dett att när dee enn annan tidh slå några Elgh diur icke skola wara för orsakade till att för dölie huderna, och vndan sticka dem öffuer Gränsen och till Nårge, och dem der för sälie[1]. Detta I welen eder Effter Retta. Gudhi beffallandes. Aff Säby denn 8 Julij åhr 1620.

Boo Ribbingh.

[1] Af räkenskapen bilagda qvittenser framgår att ej mindre än 80 större och mindre elghudar blifvit levererade till »varuhuset» i Nyköping.

Bref till Jöns Bock med åtskilliga förvaltningsuppdrag; dat. Eskilstuna 26 Juli 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arf-Furste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wermehland. Wår gunst och nåde tillförende. Efter Jönss Båck wij till dageligit brwk behöfwe någon Ståhl, så ähr wår befalning at du medh denne vthschickade försänder hijtt vp thrij lispundh, lagandes dät han icke länge måtte blifwe vppehollen. Dernäst må du och wethe at vthi Philipstad ähr ehn plåthslagare be:dh Erich som och twänne andre, ehn wid nampn Mårthen och Anderss, som schohle hafwe sine hemwist icke långt ifrån din gårdh, hwilke mädhen wij igenom dag och natt wehle hafwe till oss, så ähr wår willie däd du strax denne wår schrifwelse kommer dig tillhanda dem alle trij tillsäijer, at de denne brefwisare ähre tilbake fölgachtige. Dätta effterkom. Af Eschilstuna den 26 Julij åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår troo tiänare och Fougte vthöfwer Kråppa Gård med Östersysslet i Wermehland Jönss Båck, gunstelig.

Bref om årligt stipendium till studeranden Eskil Olofsson från Filipstad; dat. Nyköping 10 Augusti 1620.

Kopia i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Wij Christina medh Gudz nåde Swerighes, Giöthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caianers och Esters i Lifland Drotningh, Så och boren Hertiginna till Slesswijck Holsten, Änckia. Giöre vitterlighit at wij af gunst och nådhe, Så och på thet, att thenne wårh nu antagne Stipendiat Eschillus Olai vthi framtidhen deste bättre kunne tiäne oss, wår Elskelighe käre yngste Son, och sitt Fädernesland, hafue vndt och efterlåtit som wij och nu vthi dette wårt öpna brefs kraft, vnne och tilsäie honom til hielp och vnderhåldh, till att continuere och fulfölia sine Studia vthi Fremmande land, årlighen Femptijo Rieksdaler at bekomma af Tullen som faller wedh Brohampn vthi Wermeland. Och på thet forbe:te wår Stipendiat icke må hafua orsak i medlertidh att interrumpera sina Studia och för penningelösa försuma dem, igenom resande eller annor olägenheet som der fölia kan. Derföre så befalle wij wår befalningzman, som nu medh be:te Broo Tull hafuer at beställa, heller och her efter der till kan blifua förordnat, at han off.be:te wår Stipendiat Eschillo Olai åhrlighen och på trij års tidh förbe:te Femptijo Rieksdaler i rättan tidh tilställer och lefrerar. Der huar i sin stadh som dette wedhkommer, hafue sigh efterrätta, icke giörandes här vppå noghot meenhn, vidh höghe ogunst och wredhe tilgiörandes. Af Nykiöping then 10 Augusti 1620.

(Christina R S.*)*

Härvid är fogad följande qvittens:

Bekennes Jagh migh Æschillus Olai, den Stormechtighe Suerighes, Giöthes, Vändes, finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, de Caianers och

Esters i Lifland Drotningh Christinæ alumnes och stipendiat, hafua anammat af wälachtadh Jöns Bock' befalningsman öffuer Kroppe bruk etc. Femptijo Ricksdal. af Tullen vthi Brohampn efter H. M:tz befalning til at ther medh continuere och fulfölia mina Studia vthi fremmande Land. Til ytermere visso hafuer Jagh thetta schrifuit och vnderschrifuit, såsom och medh mit Signete thet samme stadfäst. Datum Brohampn 23 Septembris Anno 1620.

Eschillus Olai P.
(Sigill otydligt.)

Bref om leverans af saköresmedel från Filipstad och Östersysslet; dat. Eskilstuna 12 Augusti 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes ArfFurste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wärmehland. Wår gunst och nåde tillförende. Efter wij kunne icke anners troo Jönss Buck än at iw af Philipstad så wäll som din befalning måste wahre ådtskillige saköhrer olefrerade, därföre så ähr wår willie, däd du strax vpbähr hwad sakfäld bådhe för ehn ting och annan, så wäll ifrån ehn hofrätz dohm dig till kommin, som och på laga ting almogen ähr worden tilldömder och för sakfäldter, samme böther sädhan oss och ingen annan tillschickandes. Hwilken wår willie wij befahle at du medh aldraförsta efterkommer, så lagandes at penningarne innan fåå dagar blifne vpbuhrne och oss öfuerandtwardede. Rättendes dig här efter. Af Eschilstuna den 12 Augusti åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår trotiänare och befalningzman vthöfuer Kråppa gård medh Östersysslet i Wermehland, Jönss Buck, gunstel.

Bref om leverans af 10,000 tänlikor; dat. Nyköping 24 Augusti 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes ArfFurste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wermehland. Wår gunst och nåde tillförende, Efter Jönss Bäck wår Stalmästare behöfwer till någhre wåhre Sadhlers förfärdigande ehn hoop tänghlikor, så befahle wij at dw låther tillslåå tijetusend af allehanda slagh, efter som Schampeluhnet och tolk wår vtschickade medh sig hafwer vthwiser. Rätta dig här efter. Af Nykeping den 24 Augusti åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår troo tiänere och Befalningzman vthöfwer Kråppa Gård medh Östersysslet i Wermehland, Jöns Bäck, gunstel.

K. bref om utgörande af en landtågsgärd i Vermland samt Vadsbo och Valla härader; dat. Stockholm 31 Augusti 1620.

Kopia i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Wij Gustaf Adolph medh Gudz nåde Sweriges, Giöthes och Wändes Konung, Storfursthe till Finlandh, Hertig vthi Esthlandh och Carelen, Härre

vthöfuer Jngermannelandh. Tilbiudhe idher wåre trogne vndersåther och dannemähn alle som bygge och Boo vthi Wärmelandh, Wassbo och Walla häradher i Wästergötland, wår ynnest konungzlige Nådhe och benägenhet medh Gudh tilförenne. Och lathe idher derhos nådeligen förnimma, att ändoch wij gärna hadhe idher förskonnte, Och icke wele idher medh någon Krigsgärdh beswähra, Likwäl mädhan nu månge Riksens höghnödige Lägenheter och tarfwer det högeligen fordre och särdeles behöfue, bådhe till at Profwiantere Rikzsens Gräntze Befästningher, och äliest för månge andre dänne tijdz före faldhne lägenheter och wichtige orsaker skul, måste wij oförbijgängeligen, om ehn almennelig hiälpe Gärdh medh idher så wäl som andre wåre vndersåther i Rijket handle lathe. Derföre hafue wij medh hennes M:tz Drotningens, Wår älskelige käre Fru modhers på högborne Fursthes härtigh Carl Philips wår käre Brodhers wägnar, och wårt älskelige RikzRådz Rådh och betänkiandhe för gåt ansedt och befunnit bådhe Lagligit och höghnödigt wara, at idher ehn gärdh pålägges måtte. Och befinne wij icke annat, ähn at samma Giärdh, så skal wara Modererat och efter huars och ehns lägenhet bequämet, att ingen sig öfuer dhen skal hafwa at beswähra, Hälsth när i dannemän wele öfuerwäge dhen trohetz Plicht och lydhno, som i oss här uthi, så wäll som andra ährender medh förbundhne äro. Och här til som trogne vndersåther lydige och wälwillige waritt hafue, I och den nu så mycket lättare göre kunne, Efther Gudh alzmechtig dätte åhret medh en ymnogh Spannemåls wäxt hafuer wälsignat. Wij biudhe fördenskuldh och befale idher trogne vndersåther alle, Så och nådeligen förmahne att i lathe idher finnes godhwillige förbe:de hielp, när dhen wardher efter wår vndherschrifne Ordning påbudhin I rättan tijdh och vthan gensägn äller försumelse vtgöra, och til dhen ortt som idher förelägges komma lathe, Deremot i idher altidh wår Konungzlige nådhe skydd och beskärm tryggeligen skole hafue at förmodhe. Och befale idher samptligen Gudh alzmechtigh. Af Stockholm then 31 Augusti åhr 1620.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Bref om leverans af stål och harneskplåtar; dat. Nyköping 3 September 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes och Wändes Arffurste, Hertigh till Sudermannalandh, Näriche och Wärmelandh.

Wår gunst tilförrenne. Effter dett Jöns Buck, att till wårt Huuss Eskilsthuna behöfues någhett gott Stååll, ähr wår befalningh att du lefrerar denne wår vtschickadhe Sex Lijspundh medh fiorton Stycken harniskpläthar, nähr han till digh kommer och der på fordrandes warder. Af Nykiöpingh den 3 Septembris åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tienare och Befalningzman öfuer Kråppe Bruck och Öster-Sysledt i Wärmelandh Jöns Buck, Nådeligen.

Fastebref å 1/8 i Kalhyttan under prestebordet i Vermlands bergslag; dat. 12 September 1620.

Original i häradsarkivet i Filipstad.

För alla gode män thetta breff hännder förekommer Bekiennes Jagh Tideman Pädersson lagmans domhaffuandes i Wärmelandt, på then Edele och wälbördige Mans wängnar, Mattias Soops till Mälesåker, at åhren effter Gudz Bördh M. DC. XX, then 12 Septembris Jagh laga tingh höltt medh almogen aff Wärmelands Bärgzlagh, i Näruahro w. n. förstes Befalningzman öffuer östre Syslan, Ehrligh och wälachtat Jöns Båk til Solbärga, Kom för Rätta Hederligh och wällärdh Man Här Oluff Eskelli, Kiörkioherde i förbe:te Wärmelands Bärgzlaagh, Och gaff tilkenna att Menige Man aff Bärgzlagen haffua kiöfft 1/8:dell i Kalffhyttan till Euärdeliga ägor wnder Prästabolett att liggia medh Huuss och Jordh i åker och ängh i skoogh och mark, Jnthz wnantagandes som til sama ottonde dell ligger och aff ålder och wrmine tillegat haffuer, och åhr sama Jordh, effter Suergis laagh, laagbudin och lagståndin, aldeles effter som Suergis laagh wttuissar, Och effter thett att så lagligen giffuit wahr, Ty dömpde iagh medh the 12 i Nämpden sama gåffua Stadigt och fast att Bliffua. Och dässe 12 Gode Män Såtho i Rätta och Ehro här fasta ått, Päder Jönsson på Asphittan, Thore på Bolhyttan, Erich på Saxhittan, Nils på Nolhittan, Suän på Kalffhyttan, Erich på Asphittan, Anders på Asphittan, Nils på Boren. Jon Pärsson på Önsshyttan, Hans ibidem, Håkon på Saxhyttan och Hans ibidem, Till Jttermehra wisso, wnder mitt och Härads Singnett. Datum tempore die et loco vt supra.

(Båda sigillen finnas qvar, men äro ytterst otydliga.)

Bref om uppköpande af mårdskinn för hertig Karl Filips räkning; dat. Örebro 19 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst och nåde tillförende. Efter Jönss Båck oss icke okunnigt ähr, at wåhre vndersåther särdeles borgare och Präster vthi din befalning pläge esomoftast åhrligen drifwe deres handell och vandell medh de Norsche, och för denschuld der hos fuller kunne tänkie dem ibland andre, och allehanda schinwahrur särdeles mårdher sig tillhandle: Derföre och mädhan wij nw behöfwe några styckn, dem wij och ändelig moste hafwe, så ähr wår gunstige och alfwarlige willie och befalning at du strax denne wår schrifwelsse dig tillhanda kommer, opspalner och förschaffar oss till tiugw styckin aller ringast, och dem effter billigt förtingende, betahler: Dåg ändeligh så lagendes at wåhr vthschickade ingeledes drager medh oförrättade åhrender derifrån. så frampt du wilt förtiähne tack, vthan at han dem till för:te taahl ändeligen mz sig hafwer tilbaka. Mädhen dette ähr wår willie så lät sehe huru du den éfterkommer, Rättendes dig här efter. Af Öhrebro den 19 Octob. åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiänare och Befalningsman vthöfwer Kroppa gård med Östersysslet i Wermehland Jöns Båck, gunst.

Bref om förmedling i landtågsgärden för presterskapet i Östersysslet; dat. Nyköping 30 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändhes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Lijflandh Dråttning, så och bohren Hertiginna till Slesswich, Holsten.

Wår gunst tillförrenne. Wij lathe digh wetha Jöns Buck, att Prästerskapedt vthi din befallningh hafwe hafft deres vthskickadhe her hoos oss, och vthi vnderdånigheet ahnhålledt om tillgifft på Taxen, eller och förmedhling opå Giärdhen, som nu nyligen pålagdh āhr, för den ringa åhrswäxt de i detta åhr på Sädh hafft hafwe. Hwilken deres ödhmiuke begären wij således ahnseedt hafwe, att de som hafwe hafft misswäxt på Sädh, måge gifwe denne gången allenest Sex runstycke för hwar heelbesitten Bonde, der de tillförrenne och efter rijckzsens besluth hafwa gifwedt och nu borde gifwa nije runstycke för hwar Bonde. Men de som ingen misswäxt hafwe hafft oppå Sädh i detta åhr, de skole tillfyllest vtgöra efter ordningen, der om du, medh Kyrckiones Sexmän, skall hafwa en noga ransaakning, och medh godhe skiäl och bewijs wette oss beskeedh, hwilke som hafwe lijdit misswäxt eller ey. Ahrlige Taxan skole de alla vtgifwa efter ordningen, vthan någen förminskelsse. Der du west digh efterrätta. Aff Nyköpingh den 30 Octobris 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wåhr och wår elskelige käre yngste Sons tro tienere och Befallningzman öfuer Kråppa bruk och ÖsterSysledt i Wermelandh Jöns Buck; gunsteligheim.

Bref om vissa gärdepersedlars utgörande i penningar m. m.; dat. Nyköping 31 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Giötes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Nordlanden, Thee Caianers och Esters i Lifflandh Drotningh; Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tillförende. Du seher fuller Jöns Buck vtaff wårt öpne breeff, som wij hafwe gifwit Allmogen i Wästresysslett, och vthi dhee try häreden i dijn befallningh, huru wij medh däm på Giärden förmedlett hafwe; wi befale fördänschuldh, at du rättar digh där efter och nu strax opbär peningerna och Tallgen, och sänder oss medh första hijt opp, och skall du beflijta digh till at bekomma goda Riksdaler. På Fåren och Oxarna hafwe wij gifwit däm dagh till Sommeren, Der du weesth dig effter rätta. Aff Nyköpingh dänn 31 Octobris, åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wåhr och wår elskelige käre yngste Sons trotienere och Befallningzman öfuer Kråppa Bruk och ÖsterSysledt i Wermelandh Jöns Buck, gunsteligenn.

Bref om leverans af jern och stål till enkedrottningens klensmed; dat. Nyköping 31 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina etc.

Wår gunsth tilförene. Det är wår befalning Jöns Bock att du skal låthe dänne wår klensmedh Jacob Fijting bekomma Ett skippundh Stång Järn och Fyra lispundh Stål[1]. Her rätte tig efter. Och lage at Spijksmidningen som Bärendt Gijs om bestelle skal, hafuer sin fulle forttgång, så frampt du wil göra det oss är til behag. Af Nyköping then 31 Octobris åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelige kiäre yngste Sons troo tiänere och Fougde vtöfwer Östresysslet i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Bref om förmedling i »ovisse persedlar» för presterskapet inom Visnum, Ölme och Väse härader; dat. Nyköping 31 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst och nådhe tillförende. Oanset Jöns Båck wij vthi din sidst öfwersedde Räkenschap läthe göre beswähr vpå owisse pertzehlerne, presterne i Wisum, Ölme och Wäseherader hafwe warit befrijade före, aldenstund de inthz vthstå någon betungan vthaf bruket. Lieqwäll mädhen wij förnimme af deres ödhmiuke böhneschrift, att de liggia allene vthi gästewäg och af almogen ingen hielp för den wägfahrande åhr, vthan de moste taghe weder när någott för handen kommer, hwarföre ähre wij förorsakede at låthe dem ytterligare än samme frijheet niutha låthe: Och fördenschuld befahle dät du låther dem blifue här efter som de warit hafwe. Rättandes dig här efter. Af Nykeping den 31 Octobris, åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiänare och Befalningzman vpå Kråppa gård medh Östresysslet i Wermehland, Jöns Båck, gunstel.

Bref och ordning om vissa gärdepersedlars utgörande i penningar m. m.; dat. Nyköping 23 December 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges Göthes Wändes Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, The Caijaners och Esthers i Liflandh Drotningh, Så och båhren Härtiginne til Slesswich holsten.

Wår gunsth tilförenne. Wij hafue Jöns Bock bekommit din schrifuelsse, sampt de Peninger du oss tilsändt hafuer, På huilke päninger, när de blifue

[1] Enl. qvitto, dat. Bro 28 Nov. 1620 hade Jakob Kastensson, »drottningens klensmed», bekommit 1 sk:℔ stångjern och 2 lisp. stål.

räknadhe, du skalt få wår quittens. Huadh ahnlanger at du förfräger dig, Om almogen i Wäse, Ölme och Wisnums häredher måge, efter deres ödhmiuke bön, få gifvue Peninger för gärde pertzelerne, Där äre wij nådigst tilfridz medh, at du upbär peninger före, efter medföliandhe ordning och wärdering, Doch Oxerne, fåhr och Talgen vndantagendes, huilke de wäl kunna vtgifue. Du skalth fördenskul upbäre peninger och Talgen och sändhe dem oss strax tilhanda. Män Oxarne och Fåhren måge almogen hafue dag medh till Sommaren. Här rätte tig efter och lage at wij strax få Päningerne op till oss. Aff Nyköping then 23 Decembris åhr 1620.

Christina R S.

Effter denna Ordningh skole wåre Vndersåter vtij Wäse, Öllme och Wissnums häreder gifwe Peninger för Efftersch:ne Gärde Pertzeler, åhr 1620.

1 t:na Spannemåll	10	♀
1 t:na Foderkorn	6	♀
1 l:℔ Humbla	4	D:lr
1 l:℔ Smöör	7	♀
1 l:℔ Kiött och Fläsch	4	♀
1 Gååss	2	♀
1 Hönnss	4	öre
20 st:n Egg	4	öre
1 lass Höö	2	♀
20 kärf:r Hallm	12	öre

Datum Nyköpingz Slått dänn 24 Decemb. Åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige käre yngste Sons tro tiänare och Fougdte öfuer Östersyslet medh Kråppa bruk i Wärmelandh Jöns Bock, gunsteligen.

Bref om rätt för allmogen i Fryksdalen och Elfdalen att lösa sin tiondespanmål med penningar; dat. Filipstad 5 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudhz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermelhland.

Wår gunst tillförende. Dig ähr Jönss Båck icke okunigdt vthaf sidst dig handfånget tiende förslag, at ibland ahnnan anordhning ähre och ifrån Frissdahlen och Elfwedahlen förordhnet till bruket sp:ll Fyrehundrede tynnor. Så aldenstund wij icke obenägne ähre, at effterlåthe tädh vndersåtherne vthi be:dte beggie Häreder, bådhe för den långe wägen som och otidh skuld, måge hwar för sig samme spannemåhl löhse, dåg tynnen för twå Rikzdahler: Derföre ähr här medh wår alfwarlige befalning at du strax vthan försumelsse dem denne wår willie föreholler och p:gne medh hasth af dem vpbähr, hwilke du innen 14 dagars heller thrij wekurs tid, skalt wahre förtäncht oss tillsända. Här rätte dig effter fliteligh och troligh. Aff Philipstad d. 5 Februarii åhr 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiähnere och Befalningzman vpå Kroppe gård och Östresysslet i Wermelhland, Jöns Buck, gunstelig.

Bref om ett hemmansbyte i Ilberga; dat. Filipstad 5 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip medh Gudz nåde. Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermelland.

Wår gunst tillförende. Dig ähr Jöns Båck nogsampt wetterligit at wij för någon tid sedhan läthe igenom wår schrifwelsse dig förständiga, huruledes ehn Ländzman vthi Kijhls härad, Erich Jönson i Ilberga be:dh. war oppe hoos oss och tilböd at inlåthe sig vthi et bythe medh oss, som du af samma schrifwelsse medh mehra hafwer till at sehe och spörie. Män aldenstund be:dte Erichz hustrus Syster Man Larss i Norom (Wrom), hafwer nu på nytt sig för oss besuähret, at sådhant bythe ähr skedt hänne twert vnder öghonen, aldenstund hon säger sig vthi ehn systerzlutt wahra ägande i för:te Iilberga; derföre så ähr wår befalningh, at du på den halfue gården dem inthz inpass göre, allene så widt den parten widkommer. Män den andre halfwe dehlen, som oss ehn gong vnder arf och eigit schäneht och gifwit ähr, den skaldu som annet wårt arf förswahre. Dåg ähr dät så at de ähnu kunne sig förlijke, hwar om du kant göre din flijtt, så ähr oss icke heller emott at bythe ginge för sig och icke tilbake, män hwad oss gifwit ähr, wehle wij icke miste. Rättandes dig här effter. Aff Philipstad d. 5 Febru: åhr 1621.

Carolus Philippus

Förläningsbref för Jon Månsson å $^1/_3$ *hemman Herrsjötorp i Karlskoga socken;* dat. Filipstad 5 Februari 1621.

Kopia i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Wij Carll Philip med Gudz nåde Suerigäs, Giötäs och Wändes Arffurste Härtigh till Sudärmanland, Närijkie och Wärmeland, giöre wijtärligit at wij aff gunst och nåde såsom och wppå det breffuissare och förlamade krigzmann Jon Månsson sin longge och gamble tienst dän han Cronan och fädärnäslandit wti åtskillige fegdetijder giort och bewijst hafuär motte thill godo niuta haffue wndt och Efftärlåtit som wij och nu med dette wårt öpna wnderskrefna breff wnne och gunsteligh bewijlige honom et tredingztorp wtij Carlskoge Sokn liggiandes Härsiötorp benämdt som räntar åhrligän et lisp. Smör at niuta bruka och wtij sin lifztid både för wissa och owijssa Partselär behollа wndantagändäs Boskapzskattän dän skall han wara förtängt ifrån sigh leggie, Efftär dän till rijckssäns bästa och nytto ähr påbudin, såsom och icke hellär waradt befrijat för huad som till Fåhrs brukz fortgång åhrligän kan behöffuäs såsom ähre dagzwerker Kiörsslär och anat sådant det skall han med andre vtgiöra. Här både wårt Cameråd, Camererare och alle andre haffua och weta sigh Efftärrätta icke giörandes honom her Emot nägät inpas här wppå i nogär måtto. Aff Philippistad dän 5 Februarij åhr 1621.

Carolus Philippus.

Bref om frihet från gärder och ovissa persedlar för åtskilliga hemman inom Karlskoga socken och Varnums skogsbygd; dat. Filipstad 6 Februari 1621.

Kopia i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Christina med Gudz nåde, Sweriges, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, dhe Caijaners och Esters i Lifflandh Drotningh, så och boren Hertiginna till Sleswig-Holstein, Enka.

Wår gunst tilförendhe. Effter dät Jöns Bock wij förnimme att de wåre vndersåtare, som boo vthi Carlskoge och Warnums skogzbygd, liggie här när vnder Bärgzbruket och åhrligen vtstå myeket besuär med Järnförendhe och annan förssell, därföre och på dät at de måge bliffua behåldne, så haffue wij effter deras ödmiuke bön nådigest efftcrlåtit dem, som på medhfölliande Zedell anteeknade ähro, att bliffua frij för alla owisse partzeler, doch boskapzskatten vndantagandes. Du skalt för den skull låta dem denne frijhet niute. Rätta tigh her effter. Aff Philippistadh den 6 Februarij åhr 1621.

Christina R S.

Dässe effterskrefne Hemman will hennes Maj:tz nådigest haffua förskonat med alla Giärder och owijsse partzeler, doch Boskapzskatten vndantagandes. Actum Philippistad den 6 Februarij åhr 1621.

Vtij Carlskoge sochn.

Quäggin	1	hemman.
Lillefors	1/2	
Näss	1/2	
Åsbärgzwijken	1/3	
Mörkewijken	1/3	
Härsiönäsit	1/3	
Slätbråten	1/3	
Löffnäs	1/3	
Wlffuedztorp	1/3	
Härsiötorp	1/3	
Steglewijken	1/3	
Skrekaråsen	1/3	
Måsserud	1/3	
Härrefallit	1/3	
Kiäxsesundet	1/4	
Santorp	1/4	
Biurkiärn	1/4	
Granwijk	1/4	

	Stockewijken	1/4	hemman.
	Flåtuffua	1/4	
	Roglanda	1/4	
Frälse	*Wlfuetteren*	1	
Frälse	*Stenswijken*	1/2	

Vtij Warnums sochn.

	Matlången	1/2	hemman.
	Lungesundet	1/2	
	Klenoret	1/4	
	Måssewijken	1/4	
	Ö. Akiärstorp	1/4	
	V. Akiärstorp	1/4	
	Emterud	1/4	
	Näfwerwijken	1/4	
Frälse	*Bärgsiö*	1	
Frälse	*Bärgsiötorp*	1/2	
Frälse	*Hytte*	1/2	
Frälse	*Akiärn*	1/2	

Summa Skatte och Crono ... } $10\,^1/_6$ hemman.
Arff och egne ... }
Frälse ... 4 hemman.

Christina R S.

Bref om förmedling i bötesmedlen för Per Börjesson i Högestad; dat. Karlstad 8 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Wij lathe tig wetha Jöns Bock, att dän Pär Börijelsson i Högestadh uthi åfnan Vlredh Sochn, som hafuer bedrifuit ehnfalht hoor, hafuer oss i vnderdånighet besökia lathit, och klageligen tilkänna gifuit att han för stor fattigdom och armodh skuldh, icke förmå vthgifue dhe åttetijo dal:r Sakfals Päninger, som han vtgifue bör, vthan ödhmiukeligen af oss begäret der på någon förskoning. Så ändoch oss wore i betänkiandhe sådant göre, Dochlikuäl, efter wij för nimme at han är vtfattig, hafue wij förskonat honom medh tiugu dal:r af samme boot. Här rätte tig effter. Af Carlstadh then 8 Februarij åhr 1621.

Christina R S.

Bref om indrifvande af lösen för tiondespanmål för gäldande af en skuld till Bo Ribbing: dat. Karlstad 10 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes ArfFurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst och nådhe tillförende. Efter såsom Jöns Båck wij nyligen gofwe dig i befalning at dw skulle tilholle almogen vthi Frissdahlen och Elfwedahlen, däd de ähre för tänchte löhse dehres tijende för twå Rikzd:r tynnen, och wij inthz twifle wehle dig iw samme wår befalning anthen alredhe heller och oförsumeligh warder i acht hafwendes: Hwarföre och mädhen wij deraf hafwe försäkredt wår troo Man och Stadhollere oss elschelig Edhele och wählbördig Boo Ribbing Sexhundrede swenske dahler, för dädh undsett han oss giort hafwe: Så ähr för denskuld wår alfwarlige willie och befalning at dw tät medh flijtt och störste idkesamheet drifwer vpå at p:grne af almogen blifwe opbuhrne, wäll:dt Boo Ribbing innen trij wekurs tid allersidst, så myckit han skall hafwe, tillfridzställdt, och däd öfrige oss medh förste tillhandha förskickat. Lätt sehe hurw dw här om besteller, aldenstundh dw nw westh sådhent wahre wår willie. Aff Carllstadh d. 10 Februarii åhr 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiähnare och Befalningzman vpå Kroppe gård medh Östersyslet i Wermehland Jöns Buck, gunstel.

Härvid finnes följande qvitto bilagdt:

Bekiennes Jagh migh Boo Ribbingh till Säby medh denne min handskrifft att haff:e opborit aff min Nådige förstes troo tiänere och fogde Erligh och förståndigh Jöns Bock peningar 600 daler wti Suendst Myndt, huilke förskreffne Sex hundrat daler iagh för någon tidh sedan i vnderdånighet wår n. furste och herre försträckt hade, til wisse trycker iagh mit Singnet här nedan vnder. Dat:m Säby den 7 Maij 621.

Boo Ribbingh.

(Sigillet tillplattadt och otydligt.)

Bref angående spiksmidet och jerndragningen vid Kroppa; dat. Karlsberg 11 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1622, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges Götes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlandhen, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och båhren Härtiginna til Slessnich Holsten, Enkia. Wår gunsth tilförenne. Efther såsom Jöns Bock wij tilförenne dig strängeligen hafua befalt, at du medh alfuar skulle drifua det Spijksmidningen måtte hafua sin fulle fortgångh, til des at Summan N. 500 schippundh blefue tilfyllest ehrlagdh vthi Danmark, Altså är och wår alfwarlige wilie änu det samma at du der medh fortfhar, Och efter Johan Gagou och Mäster Gilius esom oftesth hafua beswärat sig vthöfuer wåre Hammarsmedher det de vtslå ganska elakt Järn, så at det medh stor mödho kan vtdragas på dragekonsthen, och sädhan til Spijksmijdhningen brukas. Derföre sådhant at förekomma hafue Wij gifuit be:te Gilius Spijksmedh wår fulmacht at hafwa der medh opsehendhe, Och på det at Hammarsmedherne icke skole gifua skuldhen på dhen ringe afbränningh, dem efterlathit är, Då äre wij nådigst tilfridz, at de här efter må niuta Säx lispundh på huart skippundh til afbränningh, som dhe til Dragekonsth en vtslå skole, medh huilket de och Rundheligen äre behåldne, Huarföre och mädhan dätte arbethe som Johan Gagou och Mesther Gilius skole hafua förhänder ligger oss som störsthe macht upå, Så befale wij dig at du der medh et flijtigt och noga opsehendhe hafuer, och esomoftesth drager dijt och seher huadh de vträttandhes wardher, på det at de sigh i försumelse icke ställa måge, Dy det ligger oss ingen ringa macht upå, Derföre gör här om så din flijt, som du tänker til at wilia niutha och behålla wår gunsth och nådhe. Här rätta tig efter. Af Carlsbärgz gårdh then 11 Februarij 1621.

Christina R. S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige käre yngre Sons tro tiänare och Fougdte vthöfuer Kråppa bruk sampt Östersyslet i Wermelandh Jöns Bock gunstelig.

Bref om skatteförmedling för Mattes mjölnare i Qvarntorpet; dat. Karlsberg 12 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland. Wår gunst tillförende. Efter Jönss Buck, den Möllnaren Mattes i Qwarntårpet beklager sig icke hafua kunnet bruke sin miölqwarn dette åhret medh någon nytta och fördell, för wathelösa skuld, och han derföre ähr blefuen till rästh medh tålf tynnor rendt tullmiöhl: hwarföre och vpå däd han motte någorledes komma sigh framdehles till bätter macht igän och sine åhrlige vthschylder ifrån sig leggie, så hafue wij fördenskuld gifwit honom till halfparten af be:dte rästh, den skalthu låthe honom niwthe, män den andre vthkräfwie. Här du west dig effterrätte. Aff Carlzbergz gård d. 12 Febru: åhr 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiänare och Befalningzman vpå Carlzbergz gård medh Westersysslet i Wermehland Peder Olofsson, gunstel.[1]

Bref om spanmål till Kroppa bruk och till bergsmännen i Vermland m. fl. förvaltningsärenden; dat. Höjentorp 22 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes ArfFurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst tillförende, Dig ähr Jönss Båck nogsampt wetterligit, at wij gofwe dig i befalning förholle allmogen vthi Frissdahlen och Elfwedahln dertill, dät de skulle löhse deres tijende sp:ll, som dem elliest till Kråppe bruk borde för dette åhret framföhre, och wij i den staden wille låthe ifrån Wasbo och Walle häreder till bruksens fortsättning och Vppehälle igän så myckin förordhne. Derföre och mädhen wij nw försände ifrån be:dte Wasbo och Walle häreder sp:ll fämhundrede ty:r, och ifrån Wallehered Ethundrede tynnor, Befahle wij fördenskuld at du dem till dig anammer och qwitterer. Och aldenstund dw och derhos wähl west, at wij gunsteligh fär betalning opläthe wåhre vndersåther vpå Wermehlandz Bergzlag, då wij wohre wid Kroppegård stadde sp:ll 200 t:or, effter Närikies mått och måhl at lefreres, och de oss medh Ossmundhz Järn näst tillstundende Pederssmesse igän at contentera och bethale sig förplichtad hafue: Derföre så försände wij och nw dem ifrån Wallehäred 200 tynnor, hwilke wij befahle at du tillsäijer Nielas Gillieson i Philipstad, som Bergzmännerne hafwe giort fulmechtig samme sp:ll till sig anamme, at han den till sig tagher, efter som wij förnime dem och honom emellan aftalt wahre. Sidst mädhan dw af twenne wåhre förre dig tillståldte schrifwellser förståt hafwer, på hwad sätt wij wille at de fämton schpp. Stongeiärn som wij af dig hafwe skohle moste vthslåhs, så befahle wij fördenskuld, at tät medh störste flijtt derpå drifwes och så laghes däd same vthslagne StongeJärn vthi längd och bredd motte som dig tillförende ähr vnderwisth, vthslagit och ådt Eschilstwna förschicket blifwe. Dy wij wethe hwad macht oss derpå ligger, at sådhantt motte fortsätties. Wij förmodhe at dw ytterligere härom icke skalt dig låthe påmine. Sätt icke heller tilbake at infordre pgr:ne af all:n vthi Frissdahl:n och Elfwedahl:n, på däd Boo Ribbing kunne betald blifwe, och dätt öfrige oss tillsänd wardhe. Rättandes dig här effter. Aff Högnetårp d. 22 Febru. åhr 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiähnere och Befalningzman vpå Croppa gård medh Östersysslet i Wermehland, Jöns Båck, gunstel.

Bref om tio tunnor spanmål åt Niklas Nilsson vid Asphytte och Bjurbäcks hamrar; dat. Eskilstuna 19 Mars 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes ArfFurste, Hertig til Sudhermanland, Närike och Wermehland.

[1] Att en förvexling mellan fogdarne i Öster- och Vestersysslet egt rum vid utskrifningen af detta bref är påtagligt.

Wår gunst tillförende. Wij befahle Jöns Bnek, at du tillställer Nielas Nilsson tije tynner sp:ll, ådt de begge hammarsmedhers behof och vppehälle, som skohle vthslå StångeJärnet widh Aspehytta oeh Biurssbäckz hambrer, och be:de Nielas hafwer till (wårt?) behoff förtingett. Rättandes dig häreffter och lagandes at denne sp:ll dit strax blifwer följdt. Aff Eschilstuna d. 19 Martii 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiähnare oeh Befalningzman vpå Kroppe gård medh Östresysslet i Wermehland, Jöns Båek, gunstel.

Bref om åtskilliga förvaltningsåtgärder vid Kroppa bruk; dat. Nyköping 24 Mars 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes och Wendes ArfFurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland. Wår gunst tillförende. Effter Jöns Båek at denne brefwisare oeh Spijksmedh Hendrich Gilliesson behöfwer till sit smidhie redhskap trij lisp. Järn och ett lisp:d Ståhl, Så befahle wij fördenskuld at du honom så myekit Järn och Ståhl föllie låther när han däd affordhrar som för:dt ähr. Medhen oeh tidhen förlöper, at wij inthz beskedh ifrån digh bekomme, huru dw lager medh pg:rne, som Boo Ribbing ähr vpå till dig inwist, så wähl som de öfrige oss hafwe bör, wehle wij för den skuld at dw dig här om sielf påminner, oeh oss vthan widhere vpskof förständ. Rätte dig här effter. Aff Nyköping d. 24 Martii åhr 1621.

Post Seript.

Widhere Jöns Båek så ähr wår befalning, at du tillställer be:dt Gillius dädh spijkstädhe som och Stappe, hwilket ähr widh Biurbäekz hammare oeh nw inthz bruket blifwer, at han dädh föhrer med sig tilbaka ådt Esehilstuna, dåg så framt hännes May:t drotning. ded ieke hafwer låthid förfärdige. Här du west dig effterrätte. Dat. ut in literis.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiähnere oeh Fougdte vpå Kroppa gård medh Östersysslet i Wermehland Jöns Båek, gunstel.

Bref om utkräfvande af 3 alnar lärft af hvar bonde inom Öster-sysslet; dat. Stockholm 20 Juni 1621.

Kopia i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carll Philip etc. Wår gunst tilförände. Låte wij digh weta Jöns Bock wara wår alfuarlige wijlije och befaldningh at du vppå läggie(r) och vtfodrar aff huar bonde vtij dijt fögderij tre alner Grofft Läröfft och sedan dät med aldra första vtan någän förswmälsse ällär drögzmåll vtij hela stykin oss tijlsändär[1]; här du haf:r digh fulkomeligän Efftärrätte. Aff Stockholm dän 20 Juni åhr 1621.

Carolus Philippus.

K. bref om bekräftelse å presterskapets skattefriheter för sina stommar; dat. Stockholm 4 Juli 1621.

Kopia i Vestergötl. handl. 1621, n:r 14.

Wij Gustaff Adollff med gudz nåde, Sweriges, Giöthes och Wendes Konung, Stoorfurste till Finland, Hertngh vthi Estland och Carelen, Herre vhtöffuer Ingermanland. Giör witterligitt, att wåra trogna vndersåther, prästerskapett vhtöffuer hela Wermeland, hafua giönom sina vhtskickade medbröder hijtt till Rijkzdagen beswäratt sig, att the inthett fåå niuta thz breff till godo, som wij them Anno 1613 låthitt giffua them, om theras Stompner, vthan thz blifuer them annorledes vhtydt, än som thz förmäler, och för then skull ödmiukeligen begäratt wår wijdare Confirmation, så hafua wij theras ödmiukelige begäran i såå måtto nådeligast ansedt, och gunsteligen her med vthi thetta wårt öpna brefs krafft efterlåtitt, att the theras Stompner, som huar och een af them tilldeelte ärhe, skole för alla åhrlige, wissa och owissa vthlager, niuta och behålla, alldeles effter thz bref, som wår Salige ellskelige käre Herfader, Högloflig hooss Gudh i åminnellse, Konungh Carll, them Anno 97 gifuitt hafuer. Der wår Cammerådh, Cammarerer och Fougder måge weta sig efíterrätta. Af Stochollm then 4 Julij åhr 1621.

(GUSTAVUS ADOLPHUS.)

Att thetta sanferdeligen ähr en Copia af W. N. H. och Konungz bref Prästerskapett gifuitt påå theras Stompner wittnar iag med mitt Signete datum Chilen 17 Maij A:o 1625.

Christophorus Suenonis.

(Sigill, skadadt.)

Bref om utgörande af en allmän landtågsgärd; dat. Nyköping 10 September 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n r 3.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Cayaners och Esters i Liflandh Droningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Dw west fuller Jönns Båck, at uppå sidstholdne

[1] Drabanten Erik Nilsson qvitterade Bro 8 Juli 1621 tillhopa 502 alnar och Göstaf Räff d:o Gripsholms slott 1 Aug. 1621 likaså 774 alnar.

Richzdagh vdi Stocholm blef ehn Almenneligh Landtogz giärdh beuilliat, efther som Almogens schriftelige gifne afskiedh den dhe bekommo Hem med sigh nogsamt vtuisar, Huilken giärdh nu snart wil behöfuas at vndsättia Krigzfolcket och befästningarna medh vdi Liflandh; Derföre så befale wij att Du tilseger Almogen i Din befalningh, at dhe i tidh lagha till huad som till samma giärdh behöfues, och vdi Ordningen förmäles, på det the kunna hafua alla Partzeler wederredo, så snart der uppå fordradh warder, Her rätta tigh efther. Af Nyköpingh den 10 Septembris Åhr 1621.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskeligh kiäre yngre Sohns tro tienere och Fougthe oppå Kroppa Gårdh och öfwer ÖsterSysslett i Wärmelandh, Jöns Bock, nådeligen.

Bref om vissa gärdepersedlars utgörande i penningar; dat. Nyköping 22 Oktober 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, Så och båhrn Hertiginna till Slesswich Holsten. Enka.

Wår gunsth tilförendhe. Effter thz Jöns Bock wij nogsampt kunne tänckie, wella falla Almogen för swårth vthi din befalningh, ath fhöra den Landtogzgiärden, som på sidtz holdne Rickzdagh vthi Stockholm blef bewilliatt, hijtt vp till Siösidhan. Derföre så welc wij af gunsth och nådher efterlåthe, ath almogen dersammastädes vthgifuer Pening:r för samma giärdh, efter den wärderingh som på för:de Richzdagh blef giordt, och vppå inne lagdhe Zedell för huar partzell åhr ahntecknadt. Doch wele wij oss hafwa förbehollith oxarna och talghen: Och aldenstundh detta länder almogen till ehn sthor lijssa medh deres förslar, ehn sådan långan och ondan wägh. Derföre så befale wij digh, att du strax holler vppå, och vpbär samma giärdhe Pening:r och så laghar att wij dem medh aldraförsta, och vppå ehn hoop tilfyllesth bekomma måtte. Desslickesth skaltu och straxt vpbähra Talghen och sändha oss den tilhandha män medh Oxarna ähre wij nådigst tilfridz, ath almogen må hafua dagh till Sommaren. Der bådhe du, och almogen vthi din befalningh, wette sigh Hörsambligen efterrätte. Af Nyekiöpingh then 22 Octobris Åhr 1621.

Christina R S.

Efther thenna Ordning skall Hennes M:tz Fougdte Jöns Bock opbärc Penningar för Landtogsgerdhen i ÖstherSyslet i Wärmelandh. Actum Nyköping then 22 Octobris åhr 1621.

1 t:a	Spannemål	9 m♀:r.
1 t:a	Fodherkorn	$4^1/_2$ m♀:r.
1 l℔	Humble	6 m♀:r.
1 l℔	Kiött och Fläsk	3 m♀:r.

1	l℔ Smör	6½ m.:r.
1	Fåhr	3 m.:r.
1	Gås	1½ m.:r.
1	Höns	3 öre.
1	tiogh ägg	3 öre.
1	Lass höö	4 m.:r.
1	Kiärfwe halm	½ öre.

Christina RS.

Utanskriften:

Till Wår och Wår älskelige käre yngre Sons tro tiänare och Fougdte öf:r Östre Syslet medh Kråppa bruk i Wärmelandh Jöns Bock gunstelig:n.

Fullmakt för Erik Krabbe att undersöka om upptagande af nya torpställen och hemman i Vermland, Nerike och Vestergötland; dat. Vesterås 25 Januari 1623.

Kopia i Vestergötl. handl. 1623. n:r 20.

Wij Gustaff Adolph medh Gudz nåde, Sweriges, Giötes och Wendes konungh, Stoorfurste till Finnlandh, Hertigh vthi Estlandh och Carellen, Herre vtöfwer Ingermannlandh. Giöre wijtterlighet oss hafua ombetrot och i befaldningh giffuit, såsom wij och her medh ombetroo och i befaldningh giffua wår tro vndersåtte, Oss Elskeligh, Edle och welb:digh Erich Krabbe till Swäneby, att han medh Nembden och Befaldningsmanen skall ransake och förfara vthi alla Sochner och Häreder i Westergiötlandh, Nerke och Wermelandh, huar legenhet finnes torpestelle optaga och besitia, Och när han sampt medh dem sådane legenheter funnitt hafuer, som icke ähre gamble och besijtne bool byiar till hinders och meehn, vtan lagligen nybyggare derpå säties kunne, at dee medh tiden för heelgärdz, halffua eller fierdingzheman, effter såsom legenheeten ähre till, kunne skattade och lagde warda: Skall Heredtzhöffdingen och Nembden å laga tingh giffua åbyggaren deres bewiss, at dee same torpestellen beseet och at dee vtan någon hinders eller mehn rödies och optagas måge. Och på det dee, som sådane torpesteller optaga och begynna, dheste flitigere bruka skole och komma dem till macht, hafue wij nådigest effterlåtet dem 6, 7 eller åtta åhrs frijheet, som platzen och legenheten fordrar, såsom och at dee, så lenge frijhetz åhren på stå, för Knechte vtskrifningen skole frijade warda. Desslikest hafue wij och nådigest skiencht och giffuit, såsom wij och nu her medh skienke och giffue be:te Erich Krabbe, för hans möde och arbete, huar Siette torph, som således vthi be:te landzorter vptagas, för sigh och sine ächte Brystarfuingar till Ewärdeligh Egendom vnder adlig frijheet och frellsse. Befaale fördenskuldh wåre Ståthållere och befaldningzmän vthi förbem:te Landzänder at dee medh offtebem:te Erich Krabbe sådant flijtteligen efffterkomma och beställa. Her dee som alle andre hafue sigh effter rätta. Datum Westerås den 25 Januarij åhr 1623.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

(Locus sigillo.)

Riksregistraturet.

Confirmation för Wiby och Hackwardz Sochner på alle halfwe vtlagorne på Owisse Partzeler (samt halfve utskrifningen). Dat. (Westerås 3 Februari 1623)[1].

Wij Gustaf Adolph etc. Göre wetterligitt att wåre vndersåther vthi Wijby och Hackwardz Sochner sambt Öby fierdingh i Halme Sochn vthi Närike, hafwe Oss vnderdånligen besöcht och ödhmiukeligen præsentere låthet, någre wår S: Herr Faders och Frw Moders breff, dem gifuidt opå frihz på halfpartten af alle Owisse vtlagor, Ödhmiukeligen begärandes, att wij dem samme bref nådigest Confirmere och stadfeste wele., Så alldenstundh de ligge vthi en stor Allmenne wägh, och blifue myckett med gestningh och skiutzning betungade, hafwe wij sådan deres ödhmiuke begären nådigest Confirmeret, vndt och stadfest, som wij och medh dette wårt Öpne brefz krafft vnne gifue förb:te wåre vndersåter frihz opå halfpartten af alle Owisse Partzeler så wäl Boschapzhielpen som halfwe vtschrifningen. Förbiude etc.

Riksregistraturet.

Confirmation för vndersåterne vthi Wissnum, Warnum, Ölme heredh, Fögle och Carllskoga Sokner i Wermelandh på alle extraordinarie pålagor frihet, så wäl Boschapzhielpen som andre vthlagor. Dat. Telge den 6 Maj 1623.

Anm. Ordalydelsen af detta bref angifves icke, men torde ha varit enahanda med innehållet af de båda bekräftelsebref, som utfärdades 22 Mars 1611 och 28 April 1625.

Bekräftelsebref för Jon Månsson på skattefrihet för $^1/_3$ *hemman Herrsjötorp i Karlskoga socken;* dat. Gripsholm 6 December 1623.

Kopior i Vestergötl. handl. 1624, n:r 14 och 1625, n:r 15.

Wij Gustaff Adolph medh Gudz nådhe Sweriges, Giötes och Wänndes konung, Storfurste till Finnlandh, Härtig wthi Estlandh och Carelen, Herre vthöffuer Ingermannelandh. Giöre witterligitt att breffuissare och förlambatt fänndrick Joen Månsson benempd haffuer waritt här hoos oss och vthi vnderdånigheett lathett oss præsentere ett breff som hann för sin gamble tienst skuldh aff wår kiere her broder, christelig och höglofflig i åminnelsse, Hertig Carll Philip bekommitt haffuer, daterat i Philipstadh denn 5 Februarii 1621 opå ett tredingzhemman benämdh Härsiötorp vthi Carlskoga sochen i Wärmelandh belegett, frijtt vthi sin liffztidh både för wisse och owisse partzeler att behålla, ödmiukeligen begeratt wij nådeligen wille honom samma breff confirmere; Huarföre haffue wij hans ödmiuke begiärann nådigest annsedt och höghbe:te wår s. her broders breff nådigest confirmere, att be:te Joen Månsson må dett niuta till godo alldeles medh sådane conditioner och willkor som

[1] I ett 15 Mars 1647 utfärdadt bekräftelsebref »för dem, som bo på Karlskoga, att vara frie för half utskrifning», anföres ett äldre bref af 3 Februari 1623, men då något sådant icke återfunnits, torde vara sannolikt att samma bref varit af enahanda innehåll, som det för Viby och Hackvads socknar samma dag utfärdade, hvadan utg. ansett sig böra i stället upptaga detta bref i föreliggande samling.

wår s. her broders förre breff vthi bookstaffwen innehåller och förmäler. Förbiude fördennskuld wårt Cammeradh, Ståthållare. Camererare och alla anndra som för wåre skuldh wele och skole giöre och låthe att tillfoga be:te Joen Månsson här emott hinder, meen eller förfång i nogenn måtto. Aff Grijpzholm den 6 Decembris åhr 1623.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Peder Erikssonn.

Att denne Copia sannfärdeligenn vthaff hufvudbreffet dragenn ähr wittnar iag medh mitt signete. Datum Carllskog Prestegård denn 28 Maij åhr 1625.

Olaus Johannis[1].

(Sigill.)

Bekräftelsebref för Erik Krabbe (jfr sid. 360); dat. Gripsholm 8 December 1623.

Kopia i Vestergötl. handl. 1623, n:r 20.

Wij Gustaff Adolph medh Gudz nåde, Sweriges. Giötes och Wendes Konungh, Storfurste till Finlandh, Hertigh vthi Estlandh och Carelen, Herre vtöfuer Ingermanlandh. Giöre wijtterliget, at effter som wij tillförende hafue giffuit wår troo tienere och Jägemestare oss Elskeligh, Edle och welbördigh Erich Krabbe Fullmacht och Befaldningh at afsee platzer och legenheetter, der torph eller Heman på wåre och Cronones Skougar kunne bygges, igenom huilke wåre och Cronones Inkompster och måge förmeres och förökes, och dem vtfå till at besijttias på wisse åhrs frijheetter, så weele wij i dette wårt öpne breffz krafft det samma Confirmere; och der vtaff honom huart siette torph eller heman bestått hafua, effter wårt honom tillförene gifne Breff eller Fullmacht vtwijsser; och derhoss her medh allfwarligen och strängeligen biude och befale alle wåre Heredtzhöffdinger, Fogder och Laghlässere i dee häreder, som sådane Legenheter ähre till at för mode, at dee på be:te Erich Krabbes anfordran låtte sigh finna tillstedes och wara vtöfwer. ner dee torph, som besatte ähre och sine frijheetzåhr vtsutitt hafua och skattlegges skoole, så well som ner några platzer skole afsees och vtfåås på besättningh, och der elliest annan legenhet ickie ähre. s. ähn dee medh hank och stafwer intagas kvnne, så skole dee mindre flitt ickie giöre, at komma dem till besättningh. Och huilken heredzhöfdinge, fogde eller Lagläsere det ickie effterkommer och oss der om till kienna giffues, då welle wij öfuer den samme såsom öffwer wår otrogne tienare rätta låte. Der huar och en weet sigh effter rätte. Datum Gripzholm den 8 Decembris åhr 1623.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

(Locus sigilli.)

Förläningsbref för prestenkan Gunilla Svensdotter på hemmanet Fackstad i Östersysslet; dat. Karlsberg 3 Februari 1624.

Kopia i Vestergötl. handl. 1623, n:r 20.

Wij Gustaf Adolph med Gudz nåde, Swerigies, Giöthes och Wendes Konungh, Storfurste till Findland. Hertugh uthi Estland och Carelen. Herre

[1] Detta intyg tillika med namnteckningen är dock skrifvet af annan hand.

uthöf:r Ingermanneland. Giöre witterligit, att wij af gunst och nåde, hafue nådigest vndt och efterlåtit, som wij och her medh i dette vårt öpne brefs kraft vnne och efterlåthe denne brefwijserska, Hustru Gunnilla Suensdotter, salige her Anundz efterlefverska i Ölmehäradth, dett hem̅anet hon besitter i Wäsahärath uthi Östresyslet belägit, Faxstadh be:dh qvijtt och frijtt för Stafrumsweed, dagsväreker, så wäll som alle andre owisse uthlagor, der af förbe:de hemman uthgiöres bör, oss till enn behagelig tijdh att niuta och beholla. Der vår Stådthollare, Befaldingsman och alle andre weta sigh efterrätta. Gifvet på vår gård Carlsbergh then 3 Februarii åhr 1624.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Kammarrådens bref om krigsfolkets boskapspenningar; dat. Stockholm 19 Januari 1625.

Original i Vestergötl. handl. 1625, n:r 15.

Wår wälwillighe wänlighe helssen, och alt mehre gått wij förmå kunne, mädh Gudh Alzmechtigh tilförene. Käre Herr Ståthållere Boo Ribbingh, Synnerlighe gode Wän, Näst all god wälfärdz önskende, hafwe wij eder skrifwelsse bekommit, om dhe Peninger, Pelsser och Skoor, som i hijtsändt hafwe, hwilket alt wäl framkommet är. Belangende dät i eder befråghe, huru dät skal förståås, at vthi Kongl. M:tz Breef warder förmält, dät på krigzfolkedz Boskaap skall hålles wisse Längder, och dem framdeeles dät afdragas; Så är dät förstående, både om deeres eighen, och tildeelingz Böndernes Booskaap, at Krigzfolket måghe dhee Peninger däraff göres böör, behålla. Doch så at sådant framdeeles när afräkningh mädh dem holles, warder dem vthi deeres besåldningh affdraget. Dätte wij eder till wänligit Swaar hafwe gifwe weehlet, Och befale eder härmädh och altidh vthi Gudz däns aldrehögstes guddomelige beskärm, wänlig:n. Aff Stockholms Slått dänn 19 Januarij An:o 1625.

W. k. b. a. t. w.

Johan Skytte. *Åke Axelson.*
Måns Mårthensson Palm. *Jöron Clason Oggla.*
Olof Erichson.

Bekräftelsebref om förmedling till hälften i extra ordinarie utskylderna för Karlskoga m. fl. socknar; dat. Stockholm 28 April 1625.

Original i utg:s samlingar.

Wij Gustaf Adolph medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Konung, Storfurste till Finland, Hertig vthi Estland och Carelen, Herre vtöfwer Jngermanland. Göre witterligit, Effter dett wåre Vndersåter vthi Wissnum, Warnum, Ölmehered, Fögle och Carlskoga i Wermeland hafue altijdh warit af framfarne Sweriges högberömmelige Konungar serdeles privilegerede och benådde, att de vthi alle hielper och extraordinarij pålagor skole vttgöra såsom Frelssesbönder, dett är halfparten emot Schatte eller Croneböndher: Dett samma de af Oss i vnderdånigheet begärendes äre, att wij dem nådigest effterlåte wille, Såsom och att de finge vttgöre Booskapzskatten som pålagdh är effter den Ordning som Frelssesbönderne vttgöra,

hwilken deres ödmiuke begäran wij hafue ansedt, och effter som förbe:tt är dem gunsteligen efterlåtet. Befale fördenskull wår Stadttholle̊re och Befalningzmän, att de icke late dem här emot något hinder vthi någen måtto tillfoges; Här alle och huar i sin stad hafue sig att effterrätte. Datum Stockholm den 28 Aprilis Anno 1625.

GUSTAVUS ADOLPHUS.
(Rikssigillet.)

Bekräftelsebref angående skattefriheter för vissa hemman invid Letstigen inom Visnums härad; dat. Nyköping 6 Maj 1626.

Original i utg:s samlingar.

Wij Gustaf Adolph med Gudz nåde Sweriges, Götes och Wendes Konungh, Storfurste till Finland, Hertigh vthi Estland och Carelen, Herre vtöfuer Jngermannelandh. Göre witterligitt, att wåre Vndersåter som nermast widh Littestigen äre boende, hafue egenom deres vtskickade oss i vnderdånighett låtidt Præsentera ett wårtt, Salig hoos Gudh (höghloflig i åminnellsse) wår käre Herr faders breff, Gifwitt i Örebro then 27 Januarij 1584[1], lydandes att efterskrefne gårdar i Wissnumss häradh i Wärmeland, som ähr, Åtorp, Engh, Giärdesboda, Refwesteen, Gottebool twå gårdar, Runnebool, Swenssbool, Grunnebacka, Prästegården, Gisslebacka, Lakabacka, Tokebool, Torpedh, Erichzbool, Biursswijk, Vglebööl, Fröstrudh, Kolerudh, Schotlandh, Norre och Södre Green, Vnnissebool, Bierkebool, Sunnebool, Vpland och Pedersbool, Jttem thesse Torp, Eedh, Näsitt, Bissebool, Ellgisrud, Gaterudh, Wäglöse, Moo, Rottetorp, Birckerudh och Kebberudh, Sammeledhes de tree gårder som Näricke tillyde, och doch ligge vnder stigen strax hoos de andre Nembligen, Sundered, Wårboo och Sundh, skole i alle gärder, hielper och annat som påbiudz vtöfuer deres hufwudskatt och åhrlige vtlagor, wara och blifua med hallfpartten befriade och förskonade, emot de andre Vndersåterne som i then Landzendan boo, alldenstundh de boo vthi een stoor Landzwägh, och blifue meer än andre der i Landedh betungade med longe Skiutzferder och mycken gästningh; Ödmiukeligen begärandes wij dem samme frijheett nådigest her effter vnna och effterlåtha wille; Hwillken deres vnderdånige begäran, wij nådigest hafue vptagedtt och af gunst och nådhe vndt och Confirmerat, som wij her med dette wårtt öpne breff nådigest vnne och Confirmere förbe:te wåre vndersåter som föresch:ne hemman åboo och besittie, att de samme frijheett nembligen, med hallfue owisse Pertzedlerne, skole warde med befrijede, Vndantagendes Boskapzskatten och Quarnetullen, huillken, samt med den andre hallfparten i owisse Pertzedlerne, och all åhrlige Skatten de skole i rättan tijdh åhrligen till oss och Chronan vtgifua. Der wårtt Cammerådh, Stådthollare, Cammererare, Befallningzmän, Arrendatorer och alle andre hafue sigh effterrätta. Aff Nyeköpingh Den 6 Maij Åhr 1626.

GUSTAVUS ADOLPHUS.
(Rikssigillet.)

(Ej kontrasigneradt.)

Confirmat: för bönderne wid Littestigen.

På brefvets rygg är antecknadt:

»Rudskoga Sochnz eenskylte medelz breff 1626».

[1] Intaget här ofvan sid. 280.

Kammarrådens bref till ståthållaren Bo Ribbing angående tillämpning af 1625 års förmedlingsbref för Karlskoga m. fl. socknar; dat. Stockholm 3 Juni 1626.

Original i Vestergötl. handl. 1625, n:r 15.

Wår Broderlige wänlige helssan medh sampt wälfärds flitige önskande och alt huadh mere gått wij förmå, medh Gudh Altzmechtigh tilförene Wälborne käre Broder Boo Ribbingh, synnerlige gode wän. Wij kunne wår käre Broder här medh wänligen icke förholle, at almogens vtskickede ifrån Wissnum, Warnum, Ölmehäredt, Fögle och CarlSkoga i Wärmelandh, hafue här warit med dädh besuär hans Kongl. Maij:t klageligen tilkenne gifua, att dem förfångh tilbiudes emot hans K. M:ts vnderskrefne breff och Priuilegium, som förmår att de halfparten lijka som Frälse i Owisse Partzeler ware och blifue skole, efter som dee af ålder nutit hafue. Och emäden wij icke hafue welet dem tilstå att beswäre hans K. M:t i denn måtto, vthan försäkrat aldeles åtniute hans K. M:tz vnderskrefne bref, så widt dätt i Bokstafuen förmäler sub Dato 28 Aprilis 1625, hwilket bör handthafues och holles. Fördenskuldh begäre wij att wår K. B. wille Arrendatorerne föreholla så wäl som der brede widh saken opå sij, att dem icke tilfoges något förfångh emot hans K. M:tz vtgifne bref, och deris gamble plägsedh, så att de icke måge hafue orsak Hans Kong:e M:t derom öfuerlöpa eller till otolighet förorsaka. Wele wår K. B. här medh och altidh Gudh Altzmechtigh till all begärligh wälfärdh, Broder wänligen hafua befallatt. Aff Stockholm denn 3 Junij 1626.

W. k. b. a. t. w.

Johan Skytte. *Åke Axelson.* *Pär Ärlandson.*
Olof Erichsson. *Nils Oloffzson.*

Häradsbevis om hemmanen Spikböl, Skarpetorp och Åsjötorp; dat. Karlstad 12 September 1626.

Original i Vestergötl. handl. 1626, n:r 4.

Anno 1626 Dän 27 Julij Effteer Wb. Ståthollarens Boo Ribbingz befaldningh: blef Ranssakat: af Häradznembd om Spickebööll i Ny S: i Elfuedalen skulle kune blifua vptagit och På Nyt besitias. Då befans dät at dect aldrigh kan vptagas Eleer besitias Efter Elfuen Hafuer vtskurit alla Ägorna både Åker och Ängh.

Samalunda: Waart och dän 19 Augustij effter wb. Ståthollarens befaldningh Ransakat om *Skarppetorph i Carlskoga Sochn* Som lengge Hafuer warit Ödee om deet icke kune finnas nogen Soom wille deet nu vptaga för same eller och ringere skaat ähn deet Tilförendee warit Hafuer. Dåå fans deet inggen som deet wille optaga eller sigh der Nedersätia.

Sammalunda ähr och i deetta förledna åhreet 1626 öde blifuit et $^1/_4$ heman *Åssiötorph i Carlskoga Sochn* och ähr offtast och Synnerligen På HäradzTingge Ransakat om noggen woro soom deet wille optaga igen, då hafuär inggen funnitz som deet nu will optaga Effter deer ähro Ringga både Åker och engh. Till wisso at så vtij saningh Ransakat och synt ähr vnder laglässarens Tideman Persons och Landsens Sijgneter. Datum Carolstadh Dän 12 7bris 626.

(Lagläsarens sigill.) (Häradssigill.)

Ståthållaren Karl Bondes bref om skattefrihet för Nils i Hytte; dat. 4 Juli 1628.

Original i Vestergötl. handl. 1628. n:r 11.

Effter det Carl Swenss. at Nils i Hytte haffuer klagelig:n gifuit tilkienna at han hafuer lidit ehn stor skada j det hans gårdh och alt thz han åtte bleff aff wåeldh opbrändt begerade at han måthe niuthe någon frijheet på vtlagorne på det han måthe deste snarare komma hemmanet till macht igenn Så emedan man förnimmer hans klagan san wara och hans husbonde hafuer gifuit honnom 3 åhrs frijheet på dee vtlagor han af honnom hafue skall och priuilegerna förmå at så länge äganden gefuer sin bonde frijheet med sinna vtlagor will och H. K. M:t dem frijheet niutha låtha, hwarföre hafuer Jagh på H. K. M:t min allernådegeste Konungs Nådige behagh gifuit honnom frijt alla K.ungslige wisse och owisse vtlagor Quarntullen vndantagandes vthi 3 åhr J skulle fördenskuld honnom samma frijheet Niutha låthe. Datum thenn 4 Julij åhr 1628.

Carl Bonde.

Original i Fernebo härads arkiv.

Rijkzens Rådz Swar och Förklaring på Menige Bergzmännens beswär vthi Philipstad Bergzlagh och Carlskoga Soehner. Actum Stockholm den 18 Martij A:o 1633.

Såsom Menige Bergsmännen widh Philipstad Bergzlagh och Carlskoga Sochner begäre att niutha dheres Nödtorfftige folk frija för Vthskriffningen, effter som framfarne Konungar, särdeles Saligh K. M:tt, dhem thet samma vndt och effterlåtit haffuer: Altså wele Rijkzens Rådh att dhe effter Salige K. M:ttz breffz lydelse, sitt Nödtorfftige folk niutha må, doch så att Vthskrifnings Commissarierne här om granneligen ransake, att här vnder icke förståendes dagakarlar och Löösdriffuare, hwilke tillijka medh andre, Vthskrifningen vnderkastade wara skole.

Jacobus De la Gardie.	*Carl Carlsson Gylldenhielm.*	*Nihls Bielcke* till Salstadh herre.
Boo Ribbingh till Säby.	*Clas Flemingh* mpria.	*Per Brahe* Greff. t. W: g:h mpp.
Jahan De la Gardie.	*Carl Bonde.*	*Erich Ryningh.*

Bekräftelsebref om förmedling i extra ordinarie utskylderna för Visnums och Ölme härad; dat. Stockholm 31 Juli 1634.

Original i utg:s samlingar.

Wij Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes vttkorade Drottningh och Arffurstinna, Storfurstinna till Finlandh, Hertiginna vthj Estlandh och Carelen, Fröken vttöfuer Jngermanneland. Göre witterligitt, att effter såsom wåre vndersåthare vthj Wissnums och Ölmehäradh under Littstigen Liggiandes i Wermeland, haffue Oss i underdånigheett låtitt præsentera ett Sahl. Kongl. Maij:ttz Wår högstährade käre herfaders /: högloflig uthi

åminnelses:/ breff daterat Stockholm den 28 Aprilis Anno 1628[1] dem giffuit oppå den frijheet dee altijdh aff framfarne Sweriges Konungar, haffwe waritt benådde medh, nembligen att dee alle hielper och extraordinarie pålagor skole vttgöra såsom Frälsebönderne, thett är halffparten emott Skatte- eller Cronebönder, såsom och frijheet för halff uttskriffningh: Ödmiukeligen begärandes här uppå wår nådige confirmation: Dy haffwe wij uppå deres ödmiuke begäran aff gunst och nåde undt och konfirmerat, som Wij här medh vnne och confirmere dem högstbem:te Sahl: Kongl: Maij:ttz breff, effter som dedt i bookstaffuen förmår; Och detta altt till wår widare ratification, widh wår angående myndige åhr och Regeringh. Der alle som wederböre, haffwe sigh att effterrätta. Till yttermehra Wisse, är detta medh wårtt Secret, och Wårtt sampt Sweriges Rijkes respective Förmyndares och Regerings underskrifft bekrefftadt. Datum Stockholm den 31 Julij A:o 1634.

(Rikssigillet.)

Gabriel Oxenstierna Gustaffsonn Swerigcs Dråttzet. — *Jacobus De la Gardie* Sueriess Rikes Marsk. — *Carl Gylldenhielm* Riks Ammiral.

Pär Baner i Rijkz Canslerens stelle. — *Gabriel Oxenstierna* Frijhärre till Mörby och Lindhålm. S. R. Skattemästare.

Riksregistraturet.

Confirmation för Allmogen vthi Hoffwa, Lyrestadh och Amneháradz Sochner[2], om frijheet opå halffparten aff alle owisse vthlagor, så wäll boskapshielpen som vthskriffningen. (Dat. Stockholm 31 Juli 1634.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, att effter som wåre Vndersåthare uthi Hoffwa, Lyrestadh och Amnehäradz Sochner, haffwe Oss underdånigst låtidt præsentera ett Sahl. Kongl. May:ttz wår högstährade käre Herfaders [högloffligh uthi åminnelses] confirmation uppå framfarne konungarnes breff, daterat Wästeråhs den 3 Februarij, Anno 1623, der uthinnan dem confirmeras frijheet uppå halffparten aff alle owisse vthlagor, så well Booskapshielpen, som halffwe Vthskriffningen, ödmiukeligen begärandes här uppå wår nådige Confirmation: Dy haffwe Wij aff gunst och nåde undt och confirmerat, som Wij här medh unne och confirmere dem samma frijheet än widare att niuta och behålla. Och detta allt till wår widare ratification, widh wår angående Regeringh. Der alle som wederböre, wette sigh att effterrätta. Till yttermehra wisso, är detta medh wårt secret etc.

G. G. O. *J. D. L. G.* *C. G.* *P. B.* *G. B. O.*

---

[1] Detta årtal torde vara misskrifning för 1625 (jfr sid. 363.)

[2] Enligt k. bref 15 Mars 1647 skall ett dylikt bekräftelsebref hafva blifvit utfärdadt jemväl för *Karlskoga* socken. Då något bref härom icke återfunnits, meddelas detta i stället. (Jfr i öfrigt nästföregående bref och sid. 361 här ofvan.)

Gammal kopia i utg:s samlingar.

H:s May:tz Nådige Resolution och Förklaringh på menige Almogens i Wermelandh beswär. Actum Stockholm den 2 Augustj Anno 1634.

1. Såsom menige Almogens Vthj be:te Wermeland besware sigh öffuer den Nye förordningh om sädestijenden så haffuer H:s M:tt för denne gångh them nådigest tillåtet att ther vthinnan niuta förre ordningh, och som för detta sedwanliget warit haffuer.

2. Belangande Lantogzgierden, så skall menige almogen anthen sielfue pertzelerne eller åtta daler Silfuermynt derföre att Ehrläggia.

3. Medh förbudet på Odzmuntz Jernet, blifuer som förre warit haffuer, och kan här vthinnan ingen förändringh skee. Till yttermehre wisso, är detta med H:s May:tts Secret och H:s May:tts sampt Suerigies Rijkes Regerande Rådz och förmyndares vnderskrifft bekräftadt.

(Locus Sigilli.)

Gabriell Oxenstierna Gustaffson
Suerigies Drotzet.

Jacobus De la Gardie
Suerigies Rijkes Marsk.

Carll Carlson Gyllenhielm.

Peer Baneer i
Rijkz Cantzelers
Stelle.

Gabriell Oxenstierna Frijherre
till Mörby, S. R.
Skattmästare.

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl. Maij:ttz Nådige Swar och resolution vppå allmogens beswär i Wissnums heredh vtti Wärmeland. Acttum Stockholm den 31 Octobris 1635.

Hwadh then gemeene man i Wisnums häred i Wärmelandh sig beswära, öffuer swår gästning, Skiutzningh och pänninge fördssler, ödmiukeligen begärendes frijheet för hecla Vthskriffningen. Så haffue wij them för detta af gunst och nåde Corfirmerat och bewilliadt den frijheet, dhe altijdh af framfarne Sweriges Konungar hafue warit benådde medh, Nämbligen att the alle hielper och extraordinarie pålagor skole vthgöra såsom Frälssebönder, thet är halff partten emot Skatte- eller Cronebönder, såsom och frijheet för halff Vthskriffningh, der med de måge låtha sig nöija, och deste willigere finnes altt annat, huad Cronan kan ländatill nytta och gagn, vthgöra och erläggia. Till yttermeera wisso är detta med Hennes K: M:tz Secret och Hennes K. M:tz samptt Sweriges Rijkes respective Förmyndares och Regeringz Vnderskrifft bekräfftadt.

(Sigillet borta.)

Gabriel Oxenstierna Gustaffsonn
Sweriges Dråttz.

Jacobus Da la Gardie
Sueries Riks Marsk.

Carl Gylldenhielm
Riks Ammiral.

Pär Sparre wthij
RijkzCantzlerens stelle
m. pra.

Gabriel Oxenstiern, Frijhärre
till Mörby och Lindhålm.
S. R. Skattmästare.

Samuel Kempe.

Till Landzhöfdingen H:r Gustaff Leijonhuffwudh för *Bonde i Vtterbäck.* (Dat. Stockholm 15 April 1636.)

Christina etc. Wår etc. Oss hafwer her Landzhöfding Gustaff Leijonhufwudh denne breffwisare wår vndersåthe Bonde i Vtterbäck Supplicando klageligen andraga låtidt, att ehuru wäll han hafwer dett Cronohemman Vtterbäck i Carllskoga Sochn belägett, thett han nu boor oppå till sig handladt för reda penningar af them som thet först af stubb och roott optagitt hafwe, thet sedan häfdadt, brukadt och efter sin förmögenheett förbättradt: skall och först hafwa vtgifwitt peninger till bookhollaren, hwillcke han intedt hafwer igentagidt för än köpedt på hem(ma)nen återsloges af Cronan, efter som med mehre af hans vnderdånige Supplication här Copijligen bijfogat, iempte Häradz bewijs är till att see och förnimma. Ödmiukeligen begärandes om wårtt nådige adsistence. Wij hafwe fördenskull till eder then saak hällst weeladt remittera, Med nådig befalning, att i här om pröfwe och ransake, och ther sig så förholler, som han här hoos oss ödmiukeligen föregifwitt hafwer och häredzbewijsedt betyger, befinne wij skäligst, att han såsom en gammal skattedragare hemmanett besitter oturberat, doch Cronones afgåendes vtlagor och rättigheet aldeles oss förbehollen.

G. G. O. *C. F.* *A. B.* *C. B.*

Bevis angående förläggande af Nysunds socken från Nerike till Vermland[1]*;* dat. Säby 6 Januari 1638.

Gammal kopia i utg:s samlingar.

Bekennes iagh migh Boo Ribbingh till Säby, Sweriges Rijkes Rådh, och her medh witterligit gör, att Anno 1638 d. 6 Januarij kom almogen her i Wissnums häredh och begärade itt sannfärdigh witnesbördh, om några gårder och torpp, som liggia (wnder) widt Littebron på andre sijdan om Elffwen, som tillförenne haffua legat till Närijke, så wett iagh[2] ther om att then tijdh iagh hade befalningh öffuer Närjke och Wermelandh, droge några aff almogen här i Häredh till Saligh och Högloffligh Drottningh Kirstin, och beswärade sigh öffuer then stoore olägenheet och långe Kyrkiewägh som the hade, effter the hade myckit närmare till Kyrkia på Wermelandz sijdan, än till Närijke, och begärade att Hennes Kongl. M:t wille effterlåta att be:te Bönder, som bodde på andre sijdan om Lijttebroen, måtte bliffua lagde till Wermelandh, för theras Store olägenheet skull, thet så bleff bewilliat och beslutit, och haffua alt sedan legat till Wermelandh, och ligger ähn, och der någen annan för andringh ther uthi skier, bliffuer thet them till ett stort beswär. Detta sannfärdelighe witnesbördh, iagh them för rättwisan skull, icke kan förhålla. Att thetta så i sanningh är, witnar iagh medh egen handh vnderskriffuit och förseglat. Datum Säby.

Boo Ribbingh.
(L. S.)

---

[1] Jfr Fernows beskrifning sid. 857.

[2] I en annan, ej vidimerad kopia heter det: »så wett iagh så mökett där om att berätta som effterföllier, att den tijdh» etc.

Att denne Copia Concorderar medh en annan vidimerat copia, attesterar

Johannes Walnaeus
Oluffzson Mppria
Civit. Carolst. Notarius.

Original i utg:s samlingar.

Kongl. May:tts Nådige Swar och Resolution på menige Allmogens Supplication aff Wistnums heradt i Wärmelandh. Actum Stockholm den 16 Februarij A:o 1638.

Mädan Allmogen dersammastädes sigh beswära, dett dem pålägges att emottaga dhe Vthlagors Peningar som Vpbäras j Wästergötlandh, och them sädan skiutza och förtzla öfuer Littstegen en långan wägh: Så är H: K: M:ts willia och befallning, att dhe Peneningar som komma från Wärmelandh, the skole föras öfuer Littstegen: Men dhe som komma från Wasboo och gå öfuer Gulldspång skole föras den wägen åth Tyewägen, Vndantagandes j dett fall, när allmenne körtzlor och förtzlor påbudne warde, thå ingen ther ifrån kan draga sigh vndan.

Oppå högstbe:te H: K: M:ts aff H: K: M:ts sampt Sweriges Rijkes respective Förmyndare och Regering Vnderskrifwit.

(Rikssigillet.)

Gabriel Oxenstierna
Gustaffsonn
S. R. Dråttz.

Jacobus De la Gardie
S: R: Marsk.

Carl Gylldenhielm
Riks Ammiral.

Axell Oxenstiern
S. R. Cantzler.

Gabriel Oxenstiern, Frijhärre
till Möreby och Lindhålm.
S. R. Skattmästare.

Sam. Kempe.

Bekräftelsebref om skattefriheter för vissa hemman vid Letstigen inom Visnums härad; dat. Stockholm 19 Febr. 1638.

Original i utg:s samlingar.

Wij Christina med Gudz nåde Swerigetz, Göthes och Wändes vthkorade Drottning och Arfförstinna, Storfurstinna till Finlandh, Hertiginna vthj Estlandh ock Carelen, Fröken öfuer Jngermannelandh. Göre witterligen, att Wåre vndersåtere Menige almogen, som närmest widh Litstegen vthj Wermeland boendes äre, hafue underdånigst hoos oss anhålla låthet om Confirmation uppå ett S: K: M:tz wår högstährede K. Herrfaders, glorwurdigst i åminnellsse, Breeff[1], förmedelst huilket dem efterlåtes att några Bondegårder skole j alla gärder, hiälper och annat som påbiudes vthöffuer deres åhrlige vttlagor, wara emot dhe andre der boendes äre med halfpartten befrijede ock förskontte, för den långe skiutz- och stoore gästning skull, huar med the meere änn somblige deres Grannar betungede bliffwa, Effter som siälfue brefuet thet med meere wijdere vttrycker och förmähler. Hwilken deres vnderdånige begäran Wij haffue opptaget och fördenschull af gunst och Nåde Confirmerat ock bekräff-

[1] Dat. 6 Maj 1626 och intaget här ofvan sid. 364.

tadt, som Wij ock med thetta Wårtt öpne breef nådigst confirmere ock bekräffte dem högstbem:te wår Sahl. K. Herrfaders breef, aldeles som thet j bookstaffwen lyder ock förmåår, så att alle Byar och Gårdar, som der j specificeras, skole niuta föresch:ne frijheet oturberat ock oklandratt. Wij hafue ok oppå bemälte Wåre Vndersåteres ödmiuke begäran här med nådigst bewilliatt, att dhe Twenne, *Norre* och *Södre Ölssbogårderne,* skole med lijka wilkor och frijheet, som desse andre förbe:de här effter som för detta, *lydha ock höra under Wärmelandh.* Och detta alt till wår egen wijdere ratification widh wåre angående myndige åhr och Regering. Der alle som wederböre wette sig att effterrätta. Till yttermeera wisso är detta med wårt Secret och Wåre samptt Sweriges Rijkes respective Förmynderes och Regeringz vnderskrifft bekräfftadt. Datum Stockholm denn 19 Februarij Anno 1638.

(Rikssigillet.)

Gabriel Oxenstierna Gustaffsonn
S. R. Dråttz.

Jacobus De la Gardie
S: R: Marsk.

Carl Gylldenhielm
Riks Ammiral.

Axell Oxenstiern
S. R. Cantzler.

Gabriel Oxenstiern, Frijhärre till Möreby och Lindhålm.
S. R. Skattmästare.

Sam. Kempe.

Gammal kopia i utg:s samlingar.

Hennes Kongl: Maij:tz Nådhige Swar och Resolutionn, giffuenn mhenighe Allmoghenn af Östersysslett vthi Wermmelandh. Actum Örebroo denn 23 Februarij, Åhr 1639.

Hwadh mhenighe Allmoghenn aff Östersysslett j Wermmelandh begeree Tijonde Spannemåhlen Arrendewijss att niutha och giffua penninger der förre, Så kann det för Tijdzenns Legenheet jnthedt tillåthess, effter Chronnenn behöffuer Spannemåhlenn, och kann för dess tarfwer skulldh dhenn jntet mista. Allenest hwadh stoore Gierdepertzellernne anlangher, effter Landet jndet dragher ihnn Höö, Halm och andhre sådanne wahrur, ähre Hennes Kongl: Maij:t well tillfredz, att dee j dhenn Landzortten för Bergz Bruukenn skulldh giffuer j dess stelle för wahrur Otta daller SöllfwerMyndt, som dee för detta giordt haffwer, Och dedt för denne gångh till Kongl: Maij:tz wijdere förordningh.

Oppå Högstzbemellte Hennes Kongl: May:tz weghner. Aff Hennes K: M:tt Sampt Sweriges Rijckes respectiue Förmyndherre och Regeringh vnderschriffwitt.

Gabriell Oxenstiernna Gustafssonn
S. R. Dråttz.

Claes Christiennssonn j Rijckz Marskens stelle.

Carll Gyllenhiellm
R. Ammirall.

Axell Oxenstiernna
S. R. Cantzleer.

Gabriell Oxenstiernne, Frijherre till Möreby och Lindholmenn S. R. Skattmestere.

Samuell Kiempe.

Riksregistraturet.

Till Hr Gustaff Leijonhuffwd för *Nilss Persson i Bodalen*, att bekomma Tuå T:nr Sp:ll för denne gång. (Dat. Örebroo 27 Februarii 1639.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Oss haffuer, Hr Landzhöffdinge, denne breffwijsare, Nilss Persson i Bodalen, som nu nyligen åhr satt till Postbonde, klageligen tillkenna giffuit, huruledes han åhr boendes på ett Torp, där till fast ringa ägor åhre, och ligger i stoor stråkwägh på Wermelandz skogen, dijt wägfarande måste som offtast lända, ödmiukeligen bediandes wårt nådige bijstånd. Wij befalle eder derföre, att I låte honom för denne gång allenest sigh till hielp och vndsättning 2 T:or Sp:ll owägerligen bekomma. Gudh etc.

G. G. O. *C. C. H.* *C. G.* *A. O.* *G. B. O.*

S. K.

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl. Maij:ttz Nådige Swar och Förklaring på allmogens aff Wäs, Ölmo och Wissnums Härader medh Carll Skoga Sochn vnderdånige Klagepunchter. Datum Örebroo den 28 Februa: A:o 1639.

Hennes Kongl. Maij:tt haffuer nådigst förnummit. hwadh meenige Allmogen aff Wäsa, Öllmo och Wissnums härader, sampt Carll Skoga Sochn vnderdånigst begära att bliffua förskonte medh tullen aff dee räntor och warur dee Cronan skyldige äre att framföra. Så wethe Allmogen sigh wäl påminna, hwadh på Allmenne Möthe häruthinnan slutit. och sedermehro är hållit wordet och tagit j acht, att alle ehoo han och är, ingen vndantagandes måtte aff dee wahrur, som framföres effter den Ordning som där öffuer fattadh är, giffua tull, dett ware sigh sedan den tull för dee wahrur som Cronan kommer till, eller andre effter som sådant j Tullordningen intet är vndantagit. Hwilken tull och dem icke så stoort skall beswära, j dett sielffue warun eller godzet den vthgiffuer, och delas så ibland månge, så att litet kommer på hwar, och kan den wara dett rättwiseste och drägeligeste, j dett den giffuer som något haffwer, och den andre sedan så mycket mindre, efftersom förmögenheeten sigh sträcker, där öffuer han intet beswäras. Dett will och falla betenckeligit någon förandring häruthinnan att giöra, och vndantaga tullen aff Cronones godz och wahrur; hälst mädan där medh mycket vndersleff hända kunde, hwilket intet så lätt kan bothas, där medh Cronan sedan märckeligh affkårtning skulle skee, och sedan den hela lasten och beswäret gå omsijder iijkwäl på Allmogen allena vth. Dee wela fördenskull sådant som trogne vndersåthare öffuerläggia, och där jämpte betänckia hwadh stoore Krijgzlaster Landet öffuerhängia, och sedan dett oemotseijeligen vthgiöra, hwadh deres skyldigheet effter bewilliade och eenhälleligen samtykte Ordning, sampt Fädernesslandzens wilkor och lägenheet aff dem fordrar, och dett alt till att lätta och vnderstödia Rijkzens börda och beswär medh. Actum ut supra.

Oppå Högstbe:te H:nes Kongl. Maij:ttz wägnar af H. K. M:tz sampt Sweriges Rijkes respective Förmyndare och Regering vnderskriffuit.

(Rikssigillet.)

Gabriel Oxenstierna Gustaffsonn. S. R. Dråttz. — *Chlas Christersånn Horn.* J Rigs Marskens stelle. — *Carl Gylldenhielm* Riks Ammiral.

Axell Oxenstiern S. R. Cantzler. — *Gabriel Oxenstiern,* Frijhärre till Möreby och Lindhålm. S. R. Skattmästare.

(Ej kontrasigneradt.)

Riksregistraturet.

Resolution för Bönderne i Warnum Sochn vthi Wermelandh och Ölme häredt. (Dat. Örebroo 28 Februarii 1639.)

Hennes Kongl. M:t haffuer aff Allmogens i Warnums Sochn klagemåhl förnummit hwadh dee sigh öffuer skiutz- och gästning beswära; Så ähr H. K. M:t intet behageligit att dee medh oordentligit skiutzande warda betungade, vtan där något sådant skeer, weet Landzhöffdingen det bäst bota och lindra, nähr sådant för honom klagat warder, och så laga Allmogen emellan, att den ene icke mehre än den andre beswäras. Dee wette sigh elliest wäl påminna hwadh frijheet dee niuta i vtskriffningar, att dee hwar tiugunde ähre om en knecht och dessförvtan haffua halffue gården frij, derföre dee icke billigt haffue sigh att beklaga, vtan heller där emot draga det beswär som drägeligit ähr, såsom och det laga att den wägen emellan Warnum och Carlskoga må emot samme frijheet wäl rödias och wed macht hållas, dem och den resande man till gagn och godo. Elliest will H. K. M:t att dem i den Sochnen inge Hemman tilldeelas eller inrymmas krigsfollkct, vtan där medh hålles, som före detta haffuer warit öffligit.

G. G. O. — C. C. H. — C. G. — A. O. — G. B. O.
S. K.

Riksregistraturet.

Hennes Kongl. May:tz Nådige Swar och Förklaringh opå Menige Almogens i Carllskoga vnderdånige klagemåhl. (Dat. Örebroo 5 Martii 1639.)

1. Det menige Allmogen i Carllskoga i vnderdånighet sig öfuer store gäst- och skiutzningers beswär beklaga: Så ähr Hennes K. M:t intet behageliget, det de med odrägelige, oordentelige och egenwillige Skiutzninger och Försslor skole wara betungade, effter som Hennes K. M:t hafuer som offtast låtit sigh wara anläget, det sådanne Landzbeswär förmedelst gode ordninger skole afstyrde blifua. Der nu något kan vara handlat här emot, och Almogen sådant skääligen klagar, hafuer Landzhöfdingen befalning thet tillbörligen rätta, och så laga, at Allmogen öfuer ordningen icke må skee förnähr.

2. Eliest till det andra, at Hemmanen der i Sochnen icke må krigzfollcked och officererne inrymbde warda, på thet skiutz- och gästning, dem emillan fördelte, måge på huar af them falla så mycket drägeligare. Så will Hennes Kongl. M:t at them ingen oskääl skall tilfogas, vthan dee måge niuta

det wilckor, som dee för detta nutit haffue. Och der dee någrom kunna wara förlänte, skall han, som them i förlähning eller tilldeelning hafuer, bonden der ifrån intet affträngia, vthan låta honom der sittia, så lenge han af hemmanen giör all tilbörlig rätt och rättigheet såsom hans plicht fordrar.

G. O. G. *C. C. H.* *C. C. G.* *A. O.* *G. B. O.*

S. K.

Riksregistraturet.

Till Befalldningzmannen öfuer Östre Sysslet i Wärmeland Gilius Gilliuson at tillseya *Nembden i Carlskoga* begifua sigh till Örebroo den 7 Martij. (Dat. Örebroo 5 Martij 1639.)

Christina etc. Wår gunst tillförende etc. Det är wår befallning, det I tillsäyer Nämbden vthi Carllskoga förfoga sigh hijt till Öhrebroo, att dee, huar icke förr, då alldresidst nestkommande Torssdagh, som är den 7 Martij, kunne wara tillstädes, wår willie här widare förnimma. Gudh befallat etc.

G. O. G. *C. C. H.* *C. C. G.* *A. O.* *G. B. O.*

A. Gyll.

Riksregistraturet.

Till Her Gustaff Leijonhuffuud för *Mattz Hindrichsson i Åhsbergzwijken i Carlskoga Sochn.* (Dat. Örebro 11 Martii 1639.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Oss hafuer Her Landzhöfdinge Gustaf Leijonhufuud, brefwijsaren Mattias Hindersson, vnderdånigst föredraga låtet, huru som han skall effter Fougdens tillstånd och laga syn hafua optaget ett Torpeställe i Åhsbergzwijk vthi Carlskoga Sochn, och derpå mycket kostning anwendt, huilcket een annan nu skall vnderstå sigh att willia honom ifrån trängia: Ödmiukeligen begärandes wij honom nådigst derwid handhafua wille. Så emedan wij icke omständeligen wete huru hermed kan wara beskaffat. Dy hafue wij detta ährendet till eder remitterat; Nådeligen befallandes, at I herom förfara låta, och der I effter noga ransaakning befinne denne Matz Hinderssons berättan så i saning wara, at han torpet optaget hafuer af öde, och swårt arbete nederlagdt, Så är icke meer än billigt, at I, opræjudicerligit annars rätt, honom thet odrifuen för afgående Vtlagor fram för andre beholla låter. Gudh allzmechtigh etc.

G. O. G. *C. C. H.* *C. C. G.* *A. O.* *G. B. O.*

S. K.

Riksregistraturet.

Till R. Cammerråd på $1^1/_2$ Skepp:dh kopper för Carilskoga boerne. (Dat. Örebroo 18 Martii 1639.)

Christina etc. Wår synnerlige ynnest etc. Effter som trogne Män respective Rijkz och Cammerrådh, Wij hafue förährat wåre trogne Vndersåthere, menige Almogen i Callskoga halfannat Skeppundh kopper till klåckehiellp.

Huarföre wele I samme halftannat Skepp:dh kopper dem tillställa låta, enär någen der oppå fordrar. Eder Gudh allzmechtigh synnerligen nådeligen befallandes.

G. O. G. C. C. H. C. C. G. A. O. G. B. O.

Riksregistraturet.

Hennes Kongl. Maij:ttz Nådige Swar och Förklaring Upå Menige allmogens ifrån Carlskoga Sochn i Wermeland vnderdånige Supplication. Datum Nyköping den 20 Februari 1640.

Hwad Menige allmogen dersammastädes i vnderdånigheet begära fälla Skog, att the thess bättre må kunna göra sine Vthlagor till Chronan. Så emädan Hennes Kongl. Maij:tt hafwer förnummit, huru så allmänningz som andre Skogar emoot all skääl, lag och laga Stadgar förderfwede och afhuggne äre, Cronan till icke ringa skada och afsaknad. Derföre effter sådanne olaga hygger inthet står till lijda, hälst medan, om dermed, som här till skedt är, skulle fortfahras, thet Bergzbruken och derigenom, som nu förmedelst Guds wälsignelsse dageligen yppa sig, med tijden måtte lijda stort bräck och feel på Skog, Och Allmogen sielf och deres effterkommande förlohra then fördeel, nytta och gagn, som the af Bärgzbruken och sielfwe Skogen fast större hade frambdeles att förmoda. Hwarföre all befahrande skada tijdigt att föreböija, Så hafwer Hennes Kongl. Maij:tt för skäligt erachtadt, strängeligen och alfwarligen förbiuda, att ingen ehoo han ähr, skall fördrista sig att taga något skadeligit Skogzfällande före, effter som och dem icke wijdere skall wara tilstådt att hugga än som på dee orther och wisse platzer dem som hafwa Hyttelag tilhopa vtaf Bergzfougden och Nämbden efterlåthet och tilordnat warder, blifwandes aldeles wid BergzOrdningen och Hen:s Kongl. Maij:ts för detta deröfwer vthgångne Mandats lydelsse, och må dem stå fritt att opbränna eller bortföhra de Quistar som huggas af trään, huilke de således till werkzens behoff hafwa loff att kulfälla.

G. O. J. d. l. G. C. G. A. O. G. O.

Riksregistraturet.

Hennes Kongl. Maij:tz Nådige Swar och Förklaring Opå Menige Bergzmännernes vthi Wermeland Vnderdånige Supplication. Datum Nyköping den 21 Februari 1640.

1. Emädan Bergzmännerne vthi Värmelandz Bergzlag i Vnderdånigheet begära, att the saaklöst måtte få fälla någon Skog, then the till Kohl- och blåssning torfftigt behöfwa: Så tillåther Hennes Kongl. Maij:t nådigst, att the så wida then brwka, som dhe kunna till kohlning behöfwa, och icke widare: Doch på thet Cronan icke må skee någon skada, warder Landzhöffdingen pålagdt, att förmedelst Bergzfougdens och Nämbdens närwarelsse, noga opsicht hållas, thet Bergzwärcken genom någon sådan tillåthelse icke skee skada, eller att Bergzordningen och Hennes Kongl. Maij:ts vthgångne Mandat wthi ingen måtto blifwer öfwerträt.

2. Såsom Hennes Kongl. Maij:t förnimmer een stor Oordning och missbruk wara, thet Skattehemman i Bergzlagen warde fördeelte ibland många dess arfwinger och besittiare, som icke willia låtha lösa sig ther vth, Vthan be-

holla hwar sin anpart där vthi, där af sedan händer att Hemmanet blifwer förderfwat; Ty finner Hen:s K. M:t skäliget, effter som och Cronan länder till nytta och fördeel, att een vhr Slechten löser åth sig Hemmanet, och där gör reda och rätt före, på thet åboen må så myckit bättre blifwa behållen, och Cronan sin rättigheet, then henne tillkommer, vthan mindre beswär att niutha.

Mutatis mutandis *för Nora och Lindes Bergzlager.*

G. O. *J. d. l. G.* *C. G.* *A. O.* *G. O.*

Riksregistraturet.

Till Cammeråd. för Församblingen vnder Kroppa bruuk på ½ Skepp. Koppar. (Dat. Nyköping 20 Februari 1640.)

Christina etc. Wår synnerlige ynnest etc. Effter som wij hafwe trogne Män, respective Rijkz och Cammerråd, nådigst skänkt och förährat Församblingen vnder Kroppa bruuk för een hielp till een Klocka, ett halfft Skeppund gahrkoppar: Det är fördenschuld wår nådige willje och befalning, att I be:te koppar, enär där opå fordras, dem tilställe och bekomma låthe.

G. O. G. *D. L. G.* *C. G.* *A. O.* *G. O. B.*

Riksregistraturet.

Till Oluf Stake för Allmogen i Sundh *(Nysunds)* Soehn, att förordna dem Prestestompn. Item på ett Skepp. koppar, och att dem må effterlåtas vptaga Torpstellen. (Dat. Stockholm 5 Mars 1641.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Wij förhålle Eder Her Landzhöfdinge Oluff Stake nådeligen icke, att Samptlige allmogen ifrån Sundz Sochn vthi Wermeland, hafua hafft deres vthskickadhe här hooss oss och vthi vnderdånigheet föredragett, att dee för detta hafwa lydt och legat till Wissnumss giäldh till dess superintendenten i Mariestadh, efftersom be:te kyrkia ifrån deres heemwist långt är aflegen, hafuer för kort tijdh dem medh een serdeles kyrkioherde försorgt, Söndrat dem ifrån be:te Wissnums Giäldh, och att allmogen haffwer sigh der een kyrkia af nyo opbygt, Ödmiukeligast begerandes, att wij them een gårdh till Prestestombnen nådigest förvnna och effterlåta weele, Hwilcken deres vnderdånige begeran wij nådigst haffwe anhört, är altså till Eder här medh wår nådige willie och befallning, att i afsij någen bequemligh legenheet der vthi nägden, och den till deres kyrkioherdes boning och Prestestohmn inrymma, låtandes honom niuta samma willkor, som andre af Presterskapet sine Prestestomer besittia. I lijka måtto hafwe wij och på deres vnderdånige ansökiande, skengt och förährat dem ett Skeppund kopper till deres klockas giutning, effter som wij till wårt Rijkz- och CammerRådh den order hafwe afgå låtit, att dee den anordning giöra skohle, hwarest dee be:te kopper bekomma och anamma kunna, såsom och bewilliat dem 2. T:r Spanmåhl till Wijnhåll wijdh deres kyrkia, huilke 2. T:r wij befalle att i dem vthaf kyrkiotijenden vthi be:te Sunds Sochn åhrligen bekomma låthe.

Derhooss foge (låte?) wij Eder förnimme, att dee haffua oss tillkenna gifuit dett åthskilligestädes på Cronones Skogar och mark skoole legenheeter och tillfälle finnas, att optaga Torpestellen och Nybyggie, begerandes, att dem, som i sinnet och willia haffwa, be:te Torpestellen optaga, icke må sådant wägrätt och förnekat blifwa. Nu såsom wij på den ena sijdan gierna see, att landet kan blifua Excolerat och bebygt och Rijkzen(s) ingälder och inkomster i så måtto måge förmehras och ökas, och fördenskull icke obenegne finnas att tillstädia och efterlåta att sådanne nybyggien optagas måge, men der emoot och på andre sijdan befinne wij större skadha än fördeel oss deraf tillwexa, eenkannerligen huadh olegenheeter dervthaf nu så wäll som i längden föllia will, nembligen, först, att månge gamble bollbyar igenom slijke nybyggie blifwa öde och merkelig skadha afftage, sädan och till dett andra att Cronones Skogar blifua af detta tillfället igenom Swediande och annat olage och skadeligitt Skogzhyggie, bergwerken som frambättre till ewentyrs åå den orthen yppas kunne, sampt Skepzbygningen till een oboteligh skadha och afsaknat. Af desse skiäl hafwe wij betänckiande dem sådant att efterlåta. Icke dess mindre hafwe wij oss på detta deres ansökiande sålunde förklara weelat, att dee måge optage Torpestelle och Nybyggie å dee orther, som inge bollbyar liggia till mehn och andeel, doch medh sådan Condition och wilkor, att dee ingen mehra Skogh felle, den vndantagandes som dee till brennewedh och andre sine nödiga tarffuer behöfwe, än dee kunne oprödia, och der vthaf giöra anten Åker eller Äng, och sålunda för all ting innehålla med Swediande och andre skadelige skogzbruk. Wij befalle Eder fördenskull härmedh nådeligen, att i sampt medh Befallningzmannen och Häradznämbden afsij dee orther och platzer, der dee rödia och byggia weele, dem gifwom dess tillståndh nybyggen och Torpestellen att optaga så wijda dee som sagt är icke någen Bollby till mehn bygge, och förehållandes dem att dee ifrån alt olaga och förbudit Skogzbruk åtherhåldh hafwe, och sidst att be:te Nybyggie, som sålunda optagne blifwa, måge effter frijheetzåhrens förlopp, huilka i dem så månge gifuandes warde, effter som i kunne pröfwa legenheeten och platzen, der dee byggia, sådant fordra, skattleggias och i Cronones Jordeböker inföhras, och ahntächnas. Dett wij Eder till rättellse icke haffwe weelat förhålla. Befallandes Eder Gudh.

M. S. *J. D. L.* *C. C. G.* *A. O.* *G. O. B.*
S. A.

Riksregistraturet.

Till Landzhöffdingen Oloff Stake, för twenne bönder *Clemet i Backa* och *Johan i Fiskesiö* att dhe odrefne aff Peder Dobero må besittia dheres hemman. (Dat. Stockholm 27 Juli 1641.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Wij förholle eder Her Landzhöffdinge Oloff Stake nådeligen icke, att desse wåre vndersåter ifrån Carllskoga i Wermeland, Clemet i Backa och Johan i Fiskesiötorp, haffua här hoos oss warit och vnderdånigst klageligen tilkänna giffuit, att Assessoren vthi Jöneköpings Hoffrätt Peder Doberus will dem drifwa ifrån dhe gårder som dhe åboo, ödmiukeligst begärandes där widh skyddade bliffua. Nu endoch be:te Päder Doberus haffuer sigh skatträttigheten oppå be:te gårder aff wår sahl. käre

Herfader, Loffwärdigst vthi åminnelse, förwerfwat; men såsom wij förnimmandes att offtbe:te Doberus vnder förswar aff sin förwerfwade Skatträttigheet, oss och Cronan till en merckeligh skada, icke allenest hindrar dhet Strömmen inthet må bebyggias, vthan och vnderstår sigh att driffua bönderne ifrån Hemmanen och sitt nederlagde arbete, iämväl och att wij inthet annat kunne see och dömma, än att Doberus haffuer sig offtbe:te Hemman oppå en wrång och orätt berättelse förwerfwat, effter som sahl. Kongl. M:t tilförende haffuer igenom sitt, Almogen der i Sochnen meddelte konglige breeff förbudit att ingen anten aff Ridderskapet, Krigsfolck eller andre skulle något hemman anten förlähningswijs eller till köps opdragas, och inrymmas, på dhet att Bergwercken så mycket bättre kunne excolerade och fortdrifne warda; Ty haffue wij hoos Oss resolverat be:te Hemman vnder oss och Cronan igen anten emot wederlagh i gårdar på någon annan orth här i Rijket eller och restitution aff sine vthlagde penninger, tilbakars kalla, effter som wij wårt Rijkz- och CammerRådh den ordning och befalning haffue giffuit, att dhe medh be:te Dobero här öffuer en richtigheet göra skole. Dhet är fördenskull till eder här medh wår nådige willie och befalning, att I bönderne widh Hemmanen handhaffua, alffuarligen tilhollandes mehrbe:te Dobero dhet han dem här emot inthet hinder eller mehn tilfogar, vthan att han söker sigh å någon annan orth här i Rijket wederlagh, eller anammar sine vthlagde penninger igen. Dhet I eder haffue att efflterrätta.

P. Brahe. *J. D. L. G.* *C. G.* *A. O.* *G. O. B.*

S. A.

Riksregistraturet.

Hennes Kongl. M:tz nådige Resolution för gemene Allmogen ifrån Karlskoga. (Dat. Stockholm 25 Februari 1642.)

Hennes Kongl. M:t hafuer esomofftast icke vthan förtreet och missbagh af andres berättelsse spordt och förstådt, Åhr och iemwäl vthi förfarenheet kommen, huadh egenwilligheet, som af een och annan ähr widh Skogarnes vthödande och förhäriande föröfuat. Huar utaf, så frampt elliest der medh i längden så wille framhärdas, skulle Rijket widh dess Bergzwärk, Hambrar, Skepztimbrande och andre bygningar och nödige tarfuer, som Rijksens heder, säkerheet, gagn och wällferd kunne fordra, taga en obotelig och fast oöfuerwinnelig skada och afsaknadh, och sådane helssosamme wärck, huar utaf på Regementet icke ringa styrekia och lijsa härflyter, af feel och brist på dugeligh Skogh skulle stanna och falla. H:s K. M:t hafuer fördenskull warit förorsakat för 4. åhr sedan på den Rijkszdagh som här i Stockholm höltz A:o 1638. medh Ständerne här öfuer Communiceera och rådföra, och deres betenkiande taga, och upå deres godtfinnande dess trychte mandat låta vthgå och publicera, att medh alt Suediande och olaga Skogzbruk skall inställas å dee orther, der anten Bergzwercken reda ähre opkomne, nyligen låtitt sigh see, eller man hopp hafuer, att dee medh tijden måtte yppas; H:s K. M:t hafuer och nu på denne wäll öfuerståndne Rijkzdagh be:te Ehrende emot Rijksens Ständer opreppat, och ändtligen medh dem förafskedat, att een Skogzordning medh forderligste må författas, dervthinnan sådane missbruk måtte

förebyggias, och een och annan icke dess mindre tillåtes bruka Skogen till sine nödige huusstarfuer och ägors förbättrande. H:s K. M:t will fördenskull att dess vndersåter vthi CarlSkoga, så wäll som annorstädes vthi Rijket, effter förre här vthöfuer vthgångne mandat, så wäll och den Skogzordningh, som med första skall publicerat blifua, sig rätta och regulera måge.

P. B. *L. K.* *C. G.* *A. O.* *G. B. O.*

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl. Maij:tz Nådige Resolution och förklaring opå Menige Almogens ifrån Wissnums Häredh vnderdånige Supplications puncter. Actum Stockholm den 25 Februarij Anno 1642.

Hennes K. M:tt hafuer af almogens hijt till denne påstående och nu meera fast ändade Rijkzdag Vthskickade och fullmechtige intaget deres klage- och beswärspuncter huilka så i gemeen och allmänt som een och annan i synnerheet kunne tryckia och der opå som effterföllier sigh nådigst förklarat.

1. Beswäre sigh H. K. M:tz Vndersåthere att dhe betungas åhrligen att hålla wedh macht det fisket wedh Nootöön, begärendes derföre blifwa förskonte effter Arrendatoren dem icke sådant vthi sine dagzwäreken afräkna will. Nu såsom H. K. M:tt är intet witterligit huru med denne deres begäran är beskaffat om dhe tillforenne och af ålder haffwe warit wahne be:te fiskie att oppehålla eller om Arrendatoren dem sådant nu nyligen pålagt hafwer. Ty will H. K. M:tt sigh der om först vnderrätta låtha och hafuer dess Vndersåther sedan H. K. M:tz förklaring här öfuer att förwäntta.

2. H. K. M:tt hafwer esomofftast icke vthan förtrett och misshagh af andres berättelse sport och förstådt, är och iämväl vthij förfarenheet kommen, hwad ägenwilligheet som af een och annan är widh Skogernes vthödende och förhärijande föröfwat. Hwaruthaf så frampt elliest der medh i längden så will framhärdas, skule Rijket widh dess Bärgzwärck Hambrar Skepztimbrande och andre nödige byggningar och tarffuer som Rijkzens heder säkerheet gagn och wälfärdh kunne fordra, taga een oboteligh och fast oöfwerwinnelig skada och afsaknadh, och sådanne hälssosamme wärck hwaruthaf på Regementet icke ringa styrckia och lijsa härflyter af fehl och brist på dugelig Skogh skule stanna och falla. H. K. M:tt hafuer fördenskull warit förorsakat för fyra åhr sedan på den Rijkzdagen som här i Stockholm hölts A:o 1638. medh Ständerne häröfwer communicera och rådföra och deres betänckiande taga, och oppå deres gottfinnende dess tryckte Mandat låtha vthgåå och publicera, att med alt Swediande och olaga Skogzbruk skall inställas åå dhe ortter, der anten Bergwäreken reede äre inkompne, nyligen låthet sigh see eller man hopp hafwer att dhe med tijdhen måtte yppas; Hennes K. M:tt hafuer och nu på denne wäl öfwerstånde Rijkzdagh be:te ährender emot Rijkzens Ständer oppräppat och äntligen med dem förafskedat, att een Skogzordning med forderligeste må författas, Deruttinnan sådanne missbruk måtte förebyggias, och een och annan icke deste mindre tillåtes bruka Skogen till sine nödige Huustarffuer och ägors förbättrande. H. K. M:tt will fördenskull att dess Vndersåthere vthj Wissnums häredh så wäl som annorstädes vthj Rijket effter förre häruttöfuer vthgagne Mandat så wäl och den Skogz Ordning som med första skal publicerat blifua sigh rätta och regulera måge.

Oppå högstbe:te hennes K. M:tz wägnar af H. K. M. sampt Sweriges Rijkes respective Förmyndere och Regering vnderskriffuitt.

(Rikssigillet.)

Per Brahe Greffwe till Wissingsburg S: R: Dråtzet.

H. Wrangell J RigsMarss Stelle.

Carl Gylldenhielm Riks Ammiral.

Axell Oxenstiern S. R. Cantzler.

Gabriel Oxenstiern, Frijhärre till Möreby och Lindhålm. S. R. Skattmästare.

Bergsembetets bref till Filipstads och Vermlands bergsmän angående deras riksdagsbesvär; dat. Stockholm 4 Mars 1642.

Original i häradsarkivet i Filipstad.

Wänligh hellssen med Gud allzmechtigh tillförende. Wij kunne eder samptlige Bergzmän j Philipstadz Bergzlagh, her med Wenligen icke förholla, att edre vttskickade Herredagzmän, som nu äre af färdige her ifrån tillbaker igen, hafwe inlagdt vthj H. K. M:tz Cantzlij, eder beswärs puncter; Och churuwäl att den Konungl: Regeringen ähre giärna benägne sigh der opå nådeligen resolvera, att samme edre vttskickade kunne hafwa fådt dem med sigh, Doch medan sådant icke så hastigt möyeligen skee kan, för månge andre högwichtige ährenders infallande; Och Wij elliest befinne wara onödigt them her så lenge oppeholla, till des resolutionen dem föllia kan, Dy hafwe wij tillrådt dem sigh på hem reesan förfoga, och her iempte dem så wäl som eder samptligen försekrat göra, dett wij vthj deres frånwahru och hedanfärd, icke deste mindre skole göra wår flijtt samma resolution affordra, och så snartt wij blifwe den mechtigh wele senda den effter, Jcke twiflandes att alltt hwad wij kunne, ju skole wara willige eder Bergslags gagn och besta sökia och j acht taga. Och befahle eder samptligen Vthj Gudz mildrijka beskärm Wenligen. Aff Stockholm den 4 Martij År 1642.

Oppå Richs General Bergämbetets Wegnar:

Carl Bonde. *Johann Berndes.* *Mårten Månsson.*

Utanskrift:

De ährlige och Förståndige Bergzmän vthj Philipstadz och Wärmelandz Bergzlag boendes, samptligen tillhanda. Wänligen.

Riksregistraturet.

Confirmation för Bergzmännen uthi Philipstadz Soehn, att wara frij för Vthskrifning. (Dat. Stockholm 22 Mars 1642.)

Wij Christina etc. Giöre witterligit, att wij af gunst och nåde opå wåre trogne Vndersåtares samptlige bergzmännens vthi Philipstadz Soehn vnderdånige begäran, hafue vndt och Confirmerat, som wij här medh i detta wårt öpne brefz krafft, vnne och Confirmere dem dhen Vthskrifnings frijheet, som af S. Kongl. M:tt wår Högtärade Ellskelige kiäre her fader, Lofwärdigst i

åminnellse, den 27. Januarij Anno 1623, bebrefwedh ähr[1]. Förbiude fördenskull wåre Vthskrifningz Commissarier och andre som wederbör, att giöra eller tillfoga be:te Bergzmän i Philipstadz Sochn heremot med Vthskrifninger nogot qwal eller molcst i någon måtto.

P. B. *H. W.* *C. G.* *A. O.* *G. O.*

S. Andersson.

Riksregistraturet.

Öpedt breeff om Kroppa kyrckia och dess pastorat. (Dat. Stockholm 30 April 1642.).

Wij Christina etc. Göre witterligit, att wij af den åhuga och försårgh, som Oss bör draga för Gudz ähra och hans Församblings oppbyggelse, hafwe, wår Sahl. K. Herfaders lofwärdigst och prijssligh i åminnelse, exempel och footspor effterfölliandes, den förordningh giöra låtet, att där som store och widtbegrepne Församblingar ähre, hwarest åhörerne af långe och mödesamme wägar sällan och icke vthan sin olägenheet och beswär kunne komma till kyrckia och af sine Siälesöriere vthi deres Saligheets stycker, som tillbörligit ähr, blifwa påachtade; Altså förspörie wij icke vthan hugnadh och serdeles behagh, att wåre vndersåthere vthi Wermelandh hafwe widh Kroppa bruk oppbygt een kyrckia, dijt Brukzfolcket, så wäl som där näst angrentzande Byar, Torp och Hyttor kunne sin Gudztiänst förrätta. Hwarföre hafwe wij till att både försöria den som der till kyrckioherde nu ähr eller här effter kan blifwa förordnat, så wäl som wåre vndersåthere widh Kroppa och där omkringh vthi sin begäran benåda och accommodera, af gunst och nådhe först efterlåtet kyrckioheerden dersammestädes till Prästegårdh ett Torp Edzbergh be:dt medh lijka condition och wilkor att niuta och bruka, som andre i Rijket sine Prästegårdhar besittia, och der hooss förordnat att effterfölliande Hemman och Hyttor vthi Carllskoga, Philipstadz och Hwarnnms Sochn(er) skole till be:te Kroppa Församblingh förläggias, efter som wij här medh och i detta wårt öpne brefs kraft förordne och stadge, att ifrån Carllskoga sokcn, LilleForss, Slättbråten, Steglewijk, Rålandh och Flottuwa; Item ifrån Philipstadz Sockn: gamble Kroppa, Härehult, Swartesången, Åskawen, Lungtorperne, Siälestabacken, Biurbacken och Hammaren. Ifrån Warnnms Sochn: Forss, Långsundet, Narfwewijk, Ackier, Ackierstorp, Hytte, Ellsiön, Matlenger, Empter, Gäddekraan, Klenoret, Gällskäret och Kongskogen till åfwanbe:te Kroppa Församblingh höra och lyda skole, så att dee der boandes ähre, skole här effter förrätta sin Gudz tiänst der widh Kroppa, iämwäl och wara skylldige att vthgiöra till be:te deres Kyrckioheerde den tijonden, och all annan rättigheet som åhörerne effther Laagh, recesser och een gammal plägsedh sin Siälesöriare böre och wahne ähre, att vthgiöra och contribuera. Och detta till wår egen ratification widh wåre angående myndige åhr och Konglige Regeringh. Till yttermehra wisso etc.

P. B. *G. H.* *C. F.* *A. O.* *G. B. O.*

---

[1] Detta bref har ej återfunnits, men torde hafva varit af liknande innehåll, som det här ofvan å sid. 361 meddelade.

Riksregistraturet.

Til Her Carl Bonde, swar på hans skrifwelse. (Dat. Stockholm 7 Februari 1643.)

Christina etc. Wår synnerlige ynnest etc. Wij hafwe bekommit eder skriffwelse her Carl Bonde, aff den 24 nästförleden Januarij månadh, der vthi I förmählen först *om tillståndet wedh Hellefårs Sillfwerbruk;* Sedan om dee medell, som både till *Slyssbyggningens fortsättiande* behöfwes, så wäl som ersättia och opfylla det feel, som för förledet åhr vthi anordningerna skedt ähr. Och sidst andragen Oss I *Philipstadz Bergzmäns beswär emoth mäster Lars, kyrckioherden i Kroppa.* Till nådigt swar förhålle wij Eder icke, att wij icke vthan serdeles hugnadt och glädie förstå och spörie om Silfwerbrukets tilltagande och förmehringh, önskandes att Gudh den högste wille där till än ytterligare sin wälsignelse förlähna; dragandes där hooss till Eder den gode tillförsicht och förtroende, att I ingen flijt och omak spare, vthan mehre edre tanckar och åhåga där hän anwände, att bemälte bruk må Oss och Chronan i framtijden till nytto, vnderstödh och styrckio excolerat och förbättrat blifwa. Hwadh som I ihugkomme om anordningerne till Slyssbyggningarnes fortsättiande, wele wij hafwa i nådige åtanckar, och hafwe I där om all godh beskedh vthur wår konglige Cammarcollegio att förwänta, när Staten fattat och sluten blifwer. Sidst wele wij och vthi åminne haffwa icke något oppå Kyrckioheerdens wid Kroppa ansökiande och begäran att statuera vthi dee åhrenden, som I vthi eder skrifwelse ihugkomma, och dem länder till skada, præiuditz och nachdeel. Och där något bref, som wij dock nu så i hastigheet Oss icke kunne ihogkomma, wore på orätt berättelse vthwärckat och expracticerat, wele wij sådant endrat och tillbakars kallat haffwa. Befalle Eder här medh etc.

Riksregistraturet.

Till Her Carl Bonde för några Finnar ifrån Carlskoga, som hafwe hugget Swedior. (Dat. Stockholm 10 Febr. 1643.)

Christina etc. Wår synnerlige ynnest etc. Oss hafwe hr Landzhöfdinge Carl Bonde desse breffwijsare och Finnar vnderdånigest tillkänna gifwit att dee hafwa sig förseedt och förgripit emoth wårt kongl. förbudh af Swediefälle och Skogzhygge, och fördenskull skole wara saakfälte och dömbde till böther, iämwäl och mista hwadh dee i åhr feldt och huggit hafwa, ödmiukeligest begärandes, att wij dem medh någon skonsmål benåda wele; Nu ändock wij fuller kunne fogh och orsak hafwa, att låta dem vthöfwer gåå och vngella dedh straff som dee ähre saakfälte till, både för det dee wårt vthgångne förbodh öfwerträdt hafwe, så wäl som och att andre där af skole taga een warnagell, och medh slijke Skogzhygge och Swediefall inställa; likwäl hafwe wij af een och annan consideration oss vthöfwer deres begiäran sålunda welat förklara, att dee måge för hälfften af bötherne blifwa förskonte, och den andre helfften allenast erläggia och betala, Jcke heller åthniuta huadh arbethe som dee wedh bemälte Skogz- och swediefälle anwändt hafwe. Det wij eder till rättelse icke hafwe welat förhålla. Gudh etc.

P. B. *G. H.* *C. F.* *P. S.* *G. O.*

Riksregistraturet.

Till Her Carl Bonde för Enckian Hustru Ingridh i Biurkärn om ett hemman som Kyrkioherden, Her Jacob hafuer henne vndan kiöpt vnder Skatte. (Dat. Stockholm 11 April 1643.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Hwad Oss h:r Landshöfdinge (Carl Bonde) denne brefwijserska och Enckia Ingredh i Biurkärn klageligen hafuer föredraga låtit, dett see och förnimme I af hooss fogade hennes Supplications copia. Nu emedan Oss icke är kunnigt huru medh denne hennes klagan månde förewetta, Enkannerligen om Presten H:r Jacob, som hon sigh beswärar öf:r, sålunda medh henne procederat hafuer, som hon Oss i vnderdånigheet förebracht haf:r, Ty hafue Wij en nödtorft erachtat till eder henne att remittera och förwijsa, medh nådigh befallningh att I medh Superintendenten uthi Mariestadh, som wij i lijka måtto här öf:r hafue tillskrifuit, här om ransake, Förnimme I nu i sanningh wara som hon berättar att Presten henne hemmanet så illisteligen vndangått haf:r och der oppå sålunda förfölgt, och för sin privat haat och afwundh henne ifrån kyrkian och Sacramenten vtheslutet, måge I så wäl som förbe:te Superintendentens sådant emoth honom för Capitulo och tinget fullföllia, och huadh han derföre förtient haf:r vngella låtha. Gudh etc.

P. B. *G. H.* *C. F.* *A. O.* *G. B. O.*

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl: May:ts Nådige swar och förklaring oppå de puncter och ährender, som Hennes Kongl: May:t dess trogne vndersåther ifrån Wissnums Härad i Wermeland igenom deres fullmechtige Herredagsman Nils Persson vthj vnderdånigheet haffwe föredraga låtit. Actum Stockholm den 27 Novembris 1643.

1. Såsom Hennes Kongl: May:t haffuer dess trogne vndersåther vthj Wissnum Härad confirmerat och bekräfftat den frijheet vthj vthskriffningar och deres vthlagor, som aff Hennes Kongl: M:ts Sahl: käre Herfader de ähre försedde med, att niutha till Hennes Kongl: May:ts ratification wed des angående myndige åhr, alltså will Hennes Kongl: May:t och ähn wijdare dem med be:de vndfångne breeff och frijheet nådigest handhaffua, till dess Hennes Kongl: May:t öffuer de beswärens afskaffande, vthi huillkes ahnseende, dem be:te frijheet förvnd ähr, kan fullkombligen stadga och förordna.

2. Såsom Hennes Kongl: Maij:t haffuer wäl besinnat och betrachtadt huad olägenheeter dett myckne Swediande och olaglige Skogsfällande som aff een och annan och fast vthan åthskilldnad på alle orther vthj Rijket ähr föröffwat wordet för Bergzbruken, Skepps timmeragien sampt eens och annors nödige tarffwer vthj huusshållen wille i Längden med sigh föra, Alltså hafwer Hennes Kongl: May:t aff den åhuga, som Hennes Kongl: M:t drager om dess Rijkes och sine trogne vndersåthers wälstånd och bästa, eenkannerligen att i tijdh och för ähn som man haffuer heelt skadan in om händerna, och sedan intet meehra ståår att bootha, förekomma och affwäria; Och fördenskulld medh Ständerne på åthskillige Rijkzdagar öffuerlagt och j betänckiande tagit, huru detta owäsendet måtte affskaffas och inställas. Och lijkwäl een och

annan till sine huuss nödtorffter wara effterlåtit att bruka Skogen sigh till nytto, så att han icke må blifffna vthödd för Bergwercken och Skeppsbyggningen samt eens och annors hunsslige tarffwer fechla och fattas, och icke heller vthan Rijkzens Jnbyggiares nytto förwissna och förfalla. Nu alldenstund Hennes Kongl: May:t på sidste så wäl som denna nu wäl öffuerståndne Rijkzdagh, haffuer Ständerne förtröstat, att wela låta een särdeeles Skogsordning författa, der effter een och annan må wetta, huruwijda som een och annan Skogen må bruka eller icke. Alltså will Hennes Kongl: M:t haffwa i åtancka med fordeligste aff trycket vthgåå låtha, der effter sedan een och annan kan haffua sigh rätta och efterleffwa.

3. Såsom Hennes Kongl: May:t offta hafuer warit klageligen ahndragit, Hennes Kongl: May:t och sielff nogsampt haffuer kunnadt besinna och skönia, huad olägenheet tunga och beswär, såsom allmogen i landet aff den Skiutz- och Gästningzfrijheet, som nu allt här till haffuer warit åå gånge, och aff dem mäst och offtast brukat, som minst der till hafwe warit befogade och berättigade, alltså hafuer Hennes Kongl: M:t warit förorsakat fuller offta för detta, dock eenkannerligen på den sidste holldne Rijkzdagh Ständerne om be:te frije Gestningz och Skiutzfärdz affskaffande, att proponera, och dem att förklara och resolvera till; Så snartt nu Hennes Kongl: M:t förnimmer att Krögare- och gästgiffuarehuuss åå den orthen med meehra derigenom den wägfahrandes reeda sampt andre nödige fördzlor måge befordras, åhr inrättat och förfärdigat, effter som ähr föraffskedat, will H. K. M:t med be:te frije Gest- och Skiutzning, sampt dee der emot bewilliade Penningars erläggiande aff huar gårdh, till H. K. M:ts och Chronans wärff och ährenders förrättande, göra een begynnelsen, på dett Allmogen till sin lijsa måge bliffna för offtbe:te Skiutz- och Gestningz beswäret förskonte. Emedlertijdh att detta kommer å gång, will H. K. M:t dess Landzhöffdinge hafua befallat att han der hand öffuer håller, att meehr och offtbe:te Skiutz- och Gestningzfrijheet aff een och annan egenwillig icke må missbrukas, till dess allt kan komma vthi dett skick och lagh, som nu på denne så wäl som förre Rijkzdagh, offtbe:te Skiutzfärder och Gästningar bleff slutit och förafskedat.

Oppå Högstbe:te Hennes Kongl: M:ts wägnar aff Hennes Kongl: M:ts sampt Sweriges respective förmyndare och Regering vnderskriffuitt.

(Rikssigillet.)

Matthias Soop j R. Drottzens stelle. *Gustaf Horn* j R: Marschens stelle. *Carl Gylldenhielm* Riks Ammiral.

Pär Baner i Rijks Canzlerens stelle. *Gabriel Oxenstiern,* Frijhärre till Möreby och Lindhålm. S. R. Skattmästare.

Kammarkollegii registratur.

Fullmacht för Olof Olofson, att wara Befalningzman öfwer Philipstadz Bärgzlagh, med Kroppa och Carlskoga Sochner. (Dat. Stockholm 10 Juli 1645.)

Wij vnderskrifne Sweriges Rijkes Rådh, Skattmäster och CammerRådh; Giöre witterligit, Oss hafwa på Hennes Kongl. Maij:tz wår nådigste Drottningz wegnar, tilbetrodt och förordnat, eftersom Wij ock i thetta brefs kraft,

tilbetro och i fullmacht gifwe, Ehrlig och förståndig Olof Olofson, at wara Cronones fougde öfwer PhilipStadz Bergzlag, med Kråppa och Carlskoga Sochnar, vthi hwilket ämbete, såsom han först och främst, skal låta sigh finna, en huldh, trogen och rättrådig tiänare, högstbem:te H. K. M:tz och Crononcs gagn, altidh troligen sökia och fordra, och twärt om, all skada och afsaknadt, widh thes förmärckiande, hindra och i tidh til kenna gifwa; Altså skal han wara förplichtat at handhafwa H. K. M:tz trogne vndersåtare ther sammestedes, widh Lagh och rättwijso i alle måtto, och them ingen orätt tilfoga eller tilfoga låta. Alle Crononcs räntor, som Arrendatoren hafwer på sitt slutne Arrende af Cronan, at fordra af Almogen, skall han opbära, och Arrendatoren richtigt lefwerera låta. Skal ock alle extra ordin. hielper, them Almogen plichtig är at vthgiöra, i rättan tidh vthfordra och til Cronan erleggia, hållandes öfwer alt en godh och richtig Räkning, och inge vthgifter eller lefwereringer ther af giöra, vthan wår serdeles order och befalning. Summa han skal sigh vthi alt så förhålla, som han in för Gudh, högstbem:te H. K. M:tt och hwar ährligh Man wil och kan answara, eftersom hans och hans lyftesmäns ther emot gifne obligation widare vthwijser. Dess för vthom skal hans plicht wara, at giöra och bewijsa Lille tullernes Inspectoren Peter Flygge, alt godt och skäligt adsistence vthi bem:te Tullars vthfordrande, iämväl hafwa inseende med gästgifwerijen i Städerne och Krögerijen å Landet, så at the på beqwämlige orther inrättas och hållas gående til Cronones gagn och bästa, såsom ock, at medh wägerödningen noga opsicht hålles; Hwadh löhnen anlangar, så bestås honom then efter Staten, och så myckit som andre fougder niutha pläga. Wij befale förthenskuldh å H. K. M:tz wår nådigste Drottningz wegnar, them som vthi förbem:te Bergzlagh och Sochnar boendes äre, at the erkenna bem:te Olof Olofson för theras rätte befalningzman, och honom hörsambheet och lydno bewijsa, vthi thet han them till H. K. M:tz och Cronones gagn och bästa, biudandes och befalandes warder, godwilligen och i rättan tidh vthgiörandes then deel the plichtige äre, såsom ock sigh på Ting och stämpnor instella, när the tilsagde warda. Der alle thetta widkommer, hafwe sig at efterrätta. Til yttermehre wisso etc. Stockholm etc.

Knut Påsse. *Seved Bååt.*
Gabriel Oxenstiern. *Gustaf Bonde.*
S. K. *N. J.*

Riksregistraturet.

Confirmation för dem, som boo på Carlskoga, att wara frij för $^1/_2$ vthskrifningh. (Dat. Stockholm 15 Mars 1647.)

Wij Christina etc. Göre witterligit att Oss hafwer Wåre Vndersåtare samptlige Allmogen, som boo på Carlskogha och liggia under Järnbergzlagen, i vnderdånighz låthit præsentera ett Wår Högstährade Sahl. Kiere HerFadhers. glorwördigst i åminnelsse, bref, daterat Westeråhs den 3 Feb. A:o 1623[1], som sedermehre Wåre för dette warande Förmyndares och Rix Regeringz attestation där på, af dato Stockholm den 31 Julij A:o 1634[2], hwaruthinnan dem effterlåthes och bewillies att wara frij för uthskrifningen, i anseende att

[1] Jfr sid. 361.
[2] Jfr sid. 367 här ofvan.

de både medh försslor och annat myeket blifwa betungade. Ödmiukeligst Oss bediandes om Wår nådige Confirmation. Denne deres underdånige begäran hafwe Wij medh nådher anhört, och fördenskull af gunst och nådhe undt och confirmerat, som Wij hermedh och i dette Wårt öpne brefs krafft unne och confirmere dem ofwanbe:te frijhz än wijdare att niutha och beholla, Och alldeles effter förre der å gifne Kongl. brefz lydelsse och inneholdh. Her Wåre Vthskrifningz Commissarier och alle andre, som wederböre, hafwe sigh tillbörligen att effterrätta.

CHRISTINA.

Bekräftelsebref på utskrifningsfriheten inom Filipstads bergslag; dat. Stockholm 20 Mars 1647[1].

Original i häradsarkivet i Filipstad.

Wij Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes vthkorade drottningh och Arffurstinna, Storfurstinna till Findlandh Hertiginna uthi Estlandh och Carelen, Fröken öfuer Jngermanlandh. Giöre witterligit, att wij af gunst och nådhe, Vppå wåre trogne Vndersåtares och Samptlige Bergzmäns, vthi PhilippeStadz Soehn Vnderdånige begerän hafwe vndt och Confirmerat som wij och här medh uthi detta wårt öpne breefz krafft vnne och Confirmere dem dee Vthskrifningz frijheeter, som af Sahl. Kongl. M:tt wår Högstährade ellskelige kiäre Herfader, Loffwördigst i åminnelsse, dhem den 2. Januarij Anno 1623[2]. Såsom och wåre för detta warande förmynderes och Rijkz Regeringz breff, daterat Stockholm den 22. Martij Anno 1642[3], förundte ähre. Wij förbiude fördenskull wåre Vthskrifningz Commissarier och alle andre som wederböre, att giöre eller tillfoga be:te Bergzmän i Philipe-Stadz Soehn här emot medh uthskrifninger något qwal eller Molest i någen måtto. Till yttermehra wisso ähr detta medh wårt Secret och ägen handh Vnderskrifwit och förseglat. Datum Stockhom dhen 20. Martij Anno 1647.

CHRISTINA.
(Rikssigill.)

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl. Maij:tz Nådige Suar och Förklaringh, på dee puncter och ährander, som Hennes Kongl. Maij:tz Vndersåthere ifrån Wissnums häradt i Wermelandh, igenom deres fullmächtighe herredags man, Måns Olufson vthj vnderdånigheet, hafwe andragha låtet, Actum Stockholm den 24 Martij Anno 1647.

1. Såssom Hennes Kongl. Maij:t för Tw åhr sedan, bewecht af dedh medlijdande, Hennes Kongl. Maij:t hade medh allmogen, dess trogne vndersåthere, som sigh då vnderdånigst beswärade, antingen at wara vthi store Stråckwägen boandes, och af Krigsfollketz duretogh illa medhfahrne, eller af

[1] Brefvet är försedt med denna anteckning: »647. Confirmation på uthskrifningzplacatet. 623. 642».

[2] Bör vara 27 Januari 1623. Jfr sid. 361.

[3] Intaget här ofvan sid. 380.

fienden vthplundrade, och genom misswäxt och oåhr, vtharmade och förblottade, låtet af gåå sin Special ordre till dess landzhöfdingar, att dee skulle för dem vthlagorna lindra och förmedla, efftersom huars och ens vndfångne skaadha, kunne lijkmätigt wahra; Alltsså will Hennes Kongl. Maij:t dem som antingen sålunda förblåttade ähre, eller och igenom en häfftig boskapssiuka sin Boskap bortmisth hafue, och derigenom så vtharmade wordne, at dee intet mächta sine vthlagor erläggia och betahla, sammå lindring och förmedling ähn wijdare nådigst prolongera och förlängia. Och skola Landzhöfdingerne effter förre vndfångne ordre, här öfwer skähligen Disponera, så at huadh Kongl. Maij:t och Chronan, kan wara till drägeligit, och huars och ens vndfångne skaade lijkmätigt, här vthinan skee må.

2. Hwadh deres vnderdånige besuär widh kommer som vthi sidste och wäländade danske feijde, hafwe waret med förtzlor och andre beswär betungade: Så hafwer Hennes Kongl: Maij:t sigh för denne gång så wijda nådigst förklarat, at dee medh heela Rijkzdahlers och halffwe Rooghiellpen skohla lijsadhe och benådde blifwa, efftersom sielfwe Rijkzdagsbeslutet derom wijdare förmähler. Datum ut supra.

CHRISTINA.
(Rikssigillet.)

Riksregistraturet.

Confirmation för H:r Zacharias i Carllskoga, opå det hemmanet Wäster Lunetorp be:dh. (Dat. Stockholm 24 Mars 1647.)

Wij Christina etc. Giöre witterligit, att Oss hafuer brefwijsare och Prästman H:r Zacharias Olai, Capellan i Carllskoga, vnderdånigst præsentera låtit, ett wår Sahl. kiärällskelige Farmoders Confirmations breef daterat Carllsbergs Gårdh den 8 Martij A:o 1614, deruthinnan ähr bewilliat och effterlåtit hans framledne Fader Hr Oluf Kyrekioheerde dersammestädes att niuta och behålla det Torpet Wästre Lunetorp odrifwen för de der af gående skat och vhtlagor; Ödmiukeligen begärandes här opå wår nådige Confirmation. Denne hans vnderdånige begäran hafue wij med nåder anhördt, och fördenskull af gunst och nåde, vthj anseende, att bem:te hans framledne Fader hafuer det af ödemarken optagit och sedan wäll häfdat och bebygdt, vndt och confirmerat, effter som wij her medh och i detta wårt öpne breefz krafft vnne och Confirmere honom Hr Zacharias Olai ofuanbe:te torp Wästre Lunetorp, att odrifwen niuta, bruka och behålla, för den till Oss och Chronan der af gående skatt och vtlagor, aldeles på sätt och wijss som förrige derå gifne breef i sielfue bokstafwen förmår och innehåller. Der alle etc.

CHRISTINA.

Riksregistraturet.

Wederlagzbref för Petro Dobero på någre hemman. (Dat. Stockholm 10 Maj 1647.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, att såsom wåre och Rijksens för dette warande Förmyndare och Regering, hafwe å wåre wägnar och i wår Minorennitet vnder Chronan låtit wederkänna twenne wår troo tiänares och Assessoris, Ehrligh och Förståndig Petri Doberi egne Skattegårdar vthi Wärmelandh, Backa och Fiskiesiön be:de, af den orsak, att be:te gårdar låge Wåre

och Chronones der hoos liggiande bruk så när, att dhe dher ifrån inthet mistas kunde, för hwilcke hemman och gårdar be:te Petrus Doberus alt här till inthet wederlag nutit hafwer; Och fördenskull hoos oss nu vnderdånigst anhållit, att wij honom medh något recompence för samme sin afstådde och nu en så rum tijdh bor(t)miste ägendomb, nådigst wille betänckia. Alltså hafwe wij detta hans vnderdånige ansökiande medh nåder förmärckt och i anseende af dhen flitige och trogne tiänst, som Oss och Sweriges Chrono han giordt och bewjst hafwer, iämwäll här effter, så länge han lefwer och förmår, troligen att göra och bewijsa förplichtat wara skall, welat vnna och efterlåta, effter som wij här medh och i detta wårt öpne brefz krafft vnne och effterlåte honom, Petro Dobero till wederlag den gården vthi Småland och Sansseridh Sochn, Åhsen ben:d, som han sielf bor oppå, såsom och ett hans Skattehemman vthi Wärmelandh och Carlskoga Sochn, Boo ben:d, dem quitt och fritt för alle der afgående wisse och owisse vthlagor, såsom och frijheet för vthskrifning, Skiutz- och Gästning på den gården han sielf boor opå, vthi sin och sin hustros lijfztijdh att niuta, bruka och oqualdt behålla. Här wårt Rijkz-CammerRådh, Camererare, Fougder och Befalningzmän, sampt alle andre dette widkommer hafwe sigh att efterrätta, icke görandes honom eller hans Hustro här emoth hinder, men eller förfång i någon måtto. Till yttermeera wisso etc.

N. T.

Riksregistraturet.

Confirmation för Gert Ysingh på ett Chronohemman Wallåhs be:dh, vthi Carlskoge Sochn i Östersysslet i Wermelandh beläget, att niuta effter dhe wilkor som sielfwe CammerRådz köpebref förmäler. (Dat. Stockholm 21 Maj 1647.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, att oss hafwer wår troo vndersåthe och Borgare vthi Örebro Stadh Gerdt Ysingh vnderdånigst tedt och præsentera låtet ett hans k:ttz Pfaltzgrefwens wår elskelige k. Swågers och frendes, sampt då warande Rijkz- och CammerRådz köpebref, gifwit till Kongl. M:tz wår Sahl. K. Herfaders wijdare ratification, sub dato Stockholm den 28 Junij åhr 1631, hwar vthinnan een Örebro Borgare Arfwedh Bengtsson be:dh, emoth 22 och $^1/_4$ rd:r för ett fast köp sällies och vplåtes, ett fierdedels Chronohemman vthi Carlskoga Giäldh i Östersysslet vthi Wärmelandh beläget, Walåås be:dh, att niuta och bruka för sigh, sin hustro och Erfwingar vnder Skatterättigheet och till ewärdeligh egendomb; Ödmiukeligen bediandes, att emedan han Ysingh be:de hemman sedermehra köpt och sigh tilhandlat hafwer, wij då nådigst wille honom dett samma confirmera och stadfästa; Denne hans vnderdånige bön och begäran hafwe wij medh nåder anhördt och fördenskull confirmerat och bekräfftat, effter som wij här medh och i detta wårt öpne brefz krafft confirmere och bekräffte honom Gerdt Ysingh, hans hustro och Erfwingar för be:te sigh tillköpte hemman Walåås, dett medh alle dhe wilkor och lägenheeter som där till lyda, med rätta liggia böör och lagligen winnas kunne, att niuta, bruka och behålla till ewärdeligh egendomb, aldeles som ofwanbe:de köpebref in originali medh mehra innehåller och förmäler. Där alle som wederböre etc. Till etc.

L. Canthersteen.

Häradsbevis angående gränsen mellan Nerike och Vermland; dat. Medskog 2 September 1647.

Original i utg:s samlingar.

Jagh Thomas Klerich, Syndicus uti Orebro Stadh, Lagförare öffwer Norha och Lindes Bergslager med een deell aff Wästra Närickie etc. Giör här med för allom kunnigt och witterligit: Att Anno Domini 1647 den 2 Septembris war Jagh med Cronans Befalningsmän aff Wermeland och Wästra Närikie, Ehr:l och Wälförståndige Gillius Gilliesson och Anders Larsson sampt efftersk:ne Erlige och beskiedelige Män aff Vissnums häradh från Wermeland och Edzberga Häradh med Lekebergslagen från Västra Närikie kallade och församblade uti Missskogh, til att ransake och Ehrfara den bäste Skildnad emillan Wermeland och Närikie på dhen sijdan, och bleff samme dagh aff Samptelige Nempden på bäggie sijdor om Skildnaden således affsagt samtyckt och föraffskiedat, att Skildnaden blifwer vti Löthebroden, och effter denne dagh Edzberga Härad holla halfve broden wjd macht emot Vermeland, och ljke deelachtige dhe ifrån Röskogh (Rudskoga) med broande och wägerödiande på Skogen, dhe gamble Byer på denne sijdan broden skole hielpe Edzberga vti Broen, så och Nybyggierne, hvilcke Lagligen Nedersyente, Sist bleff affsagt att ingen skall vnderståå eller drista sig något att häffda på Almenningen vtan Bohlbyens godha Jaa och Willia, Desse wore aff Nembdenne från Wermeland, Nilss Pedersson i Granbäcken, Mattes Nilsson i Brikan, Monss Oluffsson i Jonssbodha, Joen Pedersson i Håkansbodha, Cort Pedersson i Vpland, Bencht Folckesson i Åtorp, Larss Pedersson i Runnesbodha, Peder Oluffsson i Khijlan, Nilss Eloffsson i Hälla, Arf. Olaffsson i Frössru, Oluff Nilsson i Sonnekier, Aff Närike, Folcke på Ueckhyttan, Sven i Stickinge, Peder i Bärgha, Larss i Frösswij, Anders i Käreby, Joan i Härfwesta, Lars Nilsson i Hedinge, Erich i Wästanåss, Dan i Bälssåss, Oluff i Gyesta och Sven i Göckswalla. Till mehre wisso att sålunda, som ofvan förmäles, affsagt betygas vnder mit iämbte Wissnums och Edzberga Häraders Signetie. Actum ut supra.

Domarens sigill, visande T K i rödt lack är i behåll. Deremot synes endast spår efter häradssigillen.

Duplett af nästföregående handling, ehuru med någon förändring.

Original i utg:s samlingar.

Jagh Thomas Klerich, Syndicus uti Orebro Stadh Lagförare öffver Nora och Lindes Bergslagher med een deell aff Wästra Nerikie etc. Giör (här) med för allom kunnigt och witterligit, att Anno 1647 den 2 September war Jagh med Cronanss Befalningzmän aff Wermeland och Wästra Nerikie Er:e och wälförstånd:e Gillius Gilliesson och Anders Larsson med Nempden aff Visnums häradh från Wermeland och Edzberga Härad från Nerikie, kallade och Församblade vti Medskogh, tå att ransaka och Erfara den wisse Skildnad emillan Wermeland och Nerikie på den sijdan, och bleff samme dagh emillan Samptelige Nempden på Bäggie sijdor om Skildnaden således affsagt samtyckt och förafskiedat, att den bliffver vthi Löthebroden, och effter denne dagh Edzberga H:d holla halffve Broden wijd macht emoot Wermeland och lijka deelachtige dhe ifrån Röskogh med Broande och wägerödiande på skogen, dee gamble Byer på denne sijdan broden skole hielpa Edzberga

uti Broen, så och Nybyggierne hwilcke Lagligen nedersynte. Anbelangandes dätt torp eller Nybyggie Sesjön hwilcket Anders Larson Kock på Söderboderne seger skall wara på Bodernes ägor, berättas wara Bygt på Allmenningen till Quissbro och aldrig kan bliffva något torp vtaff vtan Bohlbyn till skade: Eliest berättas att Torparen intet skall wara införd uti någon längd utan Anderss Larsons fördeelskarl, hwar om wijdare wijd Häredztinget skall ransakas. Sist bleff affsagt att ingen skall vnderståå eller drista sig något att häffda på Almenningen vtan Bohlbyens godha Jaa och willie. Till yttermehra wisso att sålunda som offvanför mäles passerat och slutit på bäggie sijdor, Betyger Jag med egen hand. Datum ut supra.

På Samptelige Nempdernes wegnar

Thomas Klerich.

Riksregistraturet.

Confirmation för Allmogen i Carllskoga att besittia deras Hemman odrifne så länge dee giöra der skääl före. (Dat. Stockholm 27 Oktober 1647.)

Wij Christina etc. Giöre witterligitt att Oss hafuer wåre trogne vndersåtere samptlige Allmogen vthi Carllskoga vnderdånigst tedt och præsenterat en resolution dem gifwen af wåre för detta warande respective Förmyndere och Rijkz Regeringh, de dato Öhrebro den 5. Martij Åhr 1639. hwar uthinnan dee, vpå deres vnderdånige klagan öfuer store gäst- och skiutznings beswär, för alt sådant oordenteligit och egenwilligt betungande, för medellst wår till Landzhöfdinge sammastädz afgångne ordre och befallning ähre befrijade, såsom och der deras hemman kunne wara någrom förlänte, att då den som them i förläningh eller tilldeelningh hafuer, intet skall hafua macht eller tillståndh att beträngia bonden ifrån hemmanet, uthan låta honom der sittia, så länge han der afgående rättigheet, effter sin plicht erlägger och der giör skääl före; Ödminkeligst hos Oss ansökiandes om att bekomma der opå wår nådige Confirmation och bekräfftelse. Wij hafue denne deres vnderdånige bööu och begäran medh nåde anhördt och fördenskull Confirmerat och bekräfftat, effter som wij här medh och i krafft af detta wårt öpne breef Confirmere och bekräffte samptlige allmogen uthi Carllskoga samma af wälbem:te wåre Förmyndare dem gifne resolution, så att dem den, effter som han i klara bookstafwen lyder, vthan någors intrångh skole hafua att niuta till godho. Här alle etc.

CHRISTINA.

N. T.

Riksregistraturet.

Confirmation för Kroppa brukzfolck och Församblingen på åthskillige wilckor. (Dat. Stockholm 21 Februari 1648.)

Wij Christina etc. Giöre witterligit, att såsom wår för detta warande respective Förmyndere och Regeringh, till att befordra wåre vndersåthere uthi Wärmelandh, serdeles dem af bruk(s)folcket sammastädz, som något widt och långdt ifrån deres ordinarie Sochnekyrckior hafua warit belägne, vthi deres Sahl:tz medell; hafua icke allenast effterlåtit dem en särdeles kyrkio widh

Kroppa bruuk der i Wermelandh at opbyggia dijt bruk(s)folcket, så wäl som dee näst angrändzande Byar, Torp och Hyttor, sin Gudztienst kunne förrätta, uthan och af gunst och nådc, efflerlåtit den Kyrckioheerde, som dem der anten kunde wara, eller och framdeles blifua förordnadt, till Prästegårdh ett torp Edzbergh be:dh medh lijka Condition och wilckor, att niuta och bruka som andre i Rijket sinne Prästgårdar besittia, och der hoos forordnadt, att efflerfölliande hemman och hyttor nembl. ifrån Carllskoga Sochn, Lillefors, Stålbroten, Steglewijk, Rålandh och Flotuwa, ifrån Philipstadh Sochn, Gamble Kroppa, Herehultet, Swartesången, Åskawen, Lungtorperne, Siälestabäcken, Biurbecken och Hammaren. Ifrån Warnums Sochn, Fårss, Långsundet, Narfwewijk, Akieer, Akierrstorp. Hytte, Elfön, Matlanger, Empter, Gäddekärn, Klenoret, Gälskäret och Kongskogen. skulle till bem:te Kråppa Försambling höra och lydha, så att dee der boendes ähre, skole her effter der sin Gudztienst förrätta, iämwäl och wara skyldige att uthgiöra till bem:te deres kyrckioheerde den Tijonde och all annan rättigheet, som åhörerne effter lagh, recesser och gamal plägsädh, sine siälesöriare böre och wahne ähre att Contribuera och uthgiöra; Altså och emedan bem:te Församblingh tillhörige, hooss Oss nu vnderdånigst anhålla om wår nådige Confirmation och bekräfftellse på alle ofuanbe:te wilckor att bekomma. Hwarföre aldenstundh wij be:de wåre Förmynderes å wåre wägnar giorde Stadga och förordningh funne nyttigh och helsosam; dy hafwe wij så i anseende der af, som elliest den åhoga och försorgh Oss åligger att draga för Gudz ähra och hans Församblingz opbyggellse, welat Confirmera och bekräffta, effter som wij här medh och i detta wårt öpne breefz krafft Confirmere, Stadfäste och bekräffte, ofuanbe:te wåre Vndersåthere i Wermelandh alle ofuan:de wilckor och lägenheeter, så medh bem:te dem widh Kroppa Församblingh förundte Prästegårdh, och förordnade kyrckioherdes vnderhåldh, som dee hemman och Hyttor uthi Carlskoga, Philipstadh och Warnums Sochn, huilke till bem:te Församblingh lagde ähre, aldeles som mehr wälb:te wåre Förmynderes der å gifne breef, dat. den 30. Aprilis A:o 1642, i bookstafwen innehåller och förmähler. Här alle dette widkommer etc. Till yttermehra wisso etc.

GHRISTINA.

N. T.

Original i utg:s samlingar.

Kongl. May:ts Nådige resolution och förklaringh vppå samptlige Allmogens ifrån Wisnums Häradh, igenom deres Fullmäcktige Härredagsman Nils i Grenbaka inlefrerade Vnderdånige Supplication. Datum Stockholm d. 20 Martij A:o 1649.

1. Att Allmogen där sammestädes hafue på kårt tijdh vprättat twenn-Krogar medh stor bekåstnadh, den ene widh Wall och den andra på Lätt stigen, Misskogh be:dh och derföre begäre nogon wedergällningh, såsom och att dee som medh Kongl. M:ts Pass den wägen förskickade blifua, icke måge gästgifuaren för sin förtäringh qvittera, och sedan efter quittencetz innehåldh af allmogen det samma vthfordra och kräfia; Så alldenstundh dee be:te Kroger till sin egen nytta och fördeell förfärdigat hafue; Så will Kongl. M:t där till inthet förstå, dem medh nogon särdeles wedergällningh derföre att benåda; Men det att Gästgifuaren efter dee resandes quittance af Allmogen

fordrar betallning, håller Kongl. M:t heelt oskäligt, och hafuer fördenskull nu nyligen till dess Landzhöffdinge sin befallningh afgå låthet, att han Allmogen för sådan oskäligh fordran låther omolesterat blifua.

2. Dett Kongl. May:t täcktes på Allmogens vnderdånige ansöckiande, nådigst den förordningh göra låtha, att Frälssebönderne måge niutha sine frälsses frijheeter och Privilegier öfuer Knechterne, så att der i fall 20. Chrono- och Skattebönder tillhopa Roteras, då dubbelt der emoth 40. frälssebönder, vthj en rotha måge satte blifua, såsom och att dee vthj Extraordinarie hielpernes pålagor be:te frijheeter niutha och behålla måtte; Så kan Kongl. M:t där till inthet förstå, vthan will att dess trogne Vndersåthere sigh här vthinnan efter Rijkzdags besluthet rätta skole. Actum ut supra.

CHRISTINA.

(Rikssigillet.)

J. Wijnblad.

Bekräftelsebref för Visnums härad på halfva utskrifningen och vissa skattefriheter; dat. Stockholm 31 Mars 1649.

Original i utg:s samlingar.

Wij Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes vthkorade drottning och arffurstinna, Storfurstinna till Finlandh, Hertiginna vthj Estlandh och Carelen, Fröken öfwer Jngermanelandh; Göre vitterligen, at oss hafwe Wåre vndersåthere ifrån Wissnums häradh i Wermelandh vnderdånigst teedt och præsenterat en wåre för detta wahrande Förmyndares och Rijkz Regerings Resolution, daterat Stockholm den 31 Decemb: Anno 1635[1], Huaruthinnan dem Confirmeres och förunnes, at niuta frijheet för vthskrifningen, som dem framfarne Konungar är förundt wordin, efftersom dee swår gäst- och Skiutzningh af peninge försslor och annat beswär ähre vnderkastade, och sedan alle Extraordinarie hielper och pålagor lijka som Frälssebönder vthgöra skole. Ödmiukeligen oss bediandes om wår nådige Confirmation; detta deres vnderdånige anhollande, hafwe wij medh nåder så wijda optagit och anhört, efftersom wij här medh och i detta wårt öpne breef nådigst förordne och förklare, at dee här effter skole niuta frijheet för halfwe vthskrifningen och halfwe boskaps penningarne; Men allt annat skole de wara förplichtade, at erläggia och richtigt vthgöra, der alle som wederböre, hafwe sigh tilbörligen at effterrätta. Datum Stockholm den 31 Martij Anno 1649.

CHRISTINA.

(Rikssigillet.)

J. Wijnblad.

Confirmat. för Wissnums h:t på 1/2 vthskrifningen.

Riksregistraturet.

Resolution för samptlige Allmogen ifrån Wärmelandz Bergzlagz ingifne beswärs p:ter. (Dat. Stockholm 30 Oktober 1650.)

1. Hwadh hwijdkommer dheres vnderdånige begiäran att de måttee Nådigst medh krigzhiälperne lijsadhe och förskontee blifwa, emädan Gudh

[1] Intagen här ofvan sid. 368 med dat. 31 Oktober 1635.

Alzmächtigh hafweer Wällsignat K. M:tt och Fädernes Landet medh freedh och rooligheet vthi Tyskelandeet. Så haf:r K. M:tt däss trogne Vndersåter föör denne gången medh Vthskrifningz och Boskapzpenningers åhrläggiandhe nådigst förskont, som dhee medh mehra af sielfwe Richzdagz beeslutet förnimmandes wardhe.

2. Emädan dhee af Allmogen sigh vnderdånigst beswäre, att hela den orthen dheer omkringh ähr af Adhelsmän, Prästerskap och Kiöpmän medh Hambrar bebygdt, så att tillförssleen af spannemål och andre Victualie persedler blifwer Bärgzmännerne mycket betagen; Hwarföre och alldenstund medh sådant vnder tijdheen plägar drifwas och föröfwas ett stort Missbruuk och Landzkiööp, hwilket löper emoth lageen. Dy will K. M:tt dätta deeres ankompne beswäär på dääs Landzhöfdingees ransachningh och Correction ankomma låtha, att han alt olaga Landzkiööp och inritat Missbruuk afstyrer och förbiuder. Doch emädan dhe ofuanbe:te Hambrar för Jernetz vthsmidande nödhwändigt behöfues, dy kunne dhee icke afskaffadhe warda.

3. Emädan dhe af allmogen sigh beswäre, at enär någon aff Landet eller främmandhe föhrer till Philipstadh någon Spannemåhl eller och andhree Wahrur, och dhee dheem oppå wisse Timar om Torgdagen deersammestädhes icke kunna förytra, måste dhee dheem anten för ett ringa wärde sigh till skadha och afsaknadt åth Philipstadzboerne försällia och opelåta. elleer och föhra dheem samme wägh tillbakars igeen, af orsack att dheer i Philipstadh inge bodhar och huusrum finnes, hwareest dhee främmandhe, som dijt ankom̄e, sine Wahrur nedhsättia och förwahra kunne, Hwarföre och alldenstundh K. M:tt finner sådant oskiähligt, dy befalles heer medh Landzhöfdingen att han mehrbem:te Philipstadz Borgare alfuarligen dheer tillhåller och pålägger, att dhee tienlige bodher förfärdiga och opsättia låta, och dheem sedhan till dhee främmandhe, som ofuanbem:t ähr, för een billig penning vthleije och oplåte.

4. Belangandhe dheres vnderdånige beswäär, att enär Landtmannen medh sine Wahrur wele till Bärgzlagen ländha, och dheer hoos dheem sådant förytra och sällia, måstee dhee i sin reesa dijth åth, gifua på twå eller tree Orther Tullpänningar, att enär Allmogen som dijt ländandes warde, een gångh för sitt godz i Christinehabn Tullat hafua, och endtelig i Biurbäck bewijses, I lijka måtto i Carlstadh, och sådant wijdh Brattefors bewijsees, skulle dhee då medh sine förtulladee Persedler och Wahrur frijtt passera och omolesterade fortreesa. Kongl. M:tt will att Landshöfdingen heeroom ransaka låter, och dheer så befinnes, att vthi detta fallet emoth Tullordningen och vthgifne Resolutioner handlat warder, Landzhöfdingen då sådant Corrigere och rätte, hållandhees dheer handh öfwer, att enär godzet ähr een gång förtullat, och så länge dhet ähr i eens mans handh, då må dheet allenast ingeen Tull gifua och Tullfrijtt passera. Elliest will K. M:tt taga vthi ett nådigt betänkiandhe, at och handhelen i Philipstadh, som i Nohra och Lindesbergzlager må gifwes frij och löös.

5. Effter som K. M:tt förspörier att medh Tillförssleen och handelen i Philipstadh oordenteligen och orichtigt tillgåår, Ity, att Allmogen hafuer tagit sigh dheen owahnan föhre, att reesa medh sine Wahrur dijtt vthom Torgzdagen, hwarigenom Bergzmannen betagees lägeenheet och tillfälle att fåå medh Landtmannen handla och köpslaga, och måste således af Borgaren kiöpa sine Wahrur vthi dyresta werdet, Hwarföre will K. M:tt Landzhöfdingen i lijka måtto budit och befallat hafwe, att han Allmogen slijck inrijtadt oordningh

skiähligen remonstrerar och förehåller, Disponerandes och alfuarligen förmanandhes deem deer till, att dhee så wähl för sitt ägit, som Bergzmannens nytta och Interesse effter deres godtyckio och beqwemlighcet, om rätte Torgedagen medh sine Wahrur till Stadz anländhe, då dhem frijtt och loffgifuit ähr medh främmandhe och andhre sine medhafdhee Wahrur att sluthe och föryttre.

6. Allmogens af Kroppa Sochn vnderdånige Begiäran anbelangandhee, att blifwa medh Bergzprivilegierne benådadhee, så finner K. M:tt skiähligit att de niute samme frijheet, som Philipstadhz Bergzlageen åthniuter, emädan bem:te Kroppa Sochn ähr i bem:te Bergzlagh belägeen, och thee icke mindre ähn dhe andre Bergzbruuk idke och drifwee, dock skole dhee wara förplichtadhee dherutinnan medh all flijth framgent Continuera och fortfahra.

7. Hwadh dheres vnderdånige begiäran widkommer, att dheem måtte dheer wijd Kroppa efterlåtas een Marknadzplatz, dheer dhee sine torftige Wahrur till huusbehoff ophandla kunne, kan K. M:tt dheer till intett förståå, Emädhan dhee ifrån Städherne icke wijdt boendes och aflägne ähre, vthan kunne wähll dheer vthi Marknadtz tijdher och om Torgdagerne sine Tarfwor vpkiöpa och afhämpta.

8. Anhålle och begiäre dhe vnderdånigst, at få till Prestebordh wijdh dheres nys oprättadhe Kyrkio ett lijtett Torp därsammestädes, hwarest kyrkioherdhen sitt heemwijst hafua kunne, vill K. M:tt dhem nådigst effterlåta, så frampt dhet elliest icke ähr bortsålt eller till någon Doneradt wordet. Actum ut supra.

(J. Wijnblad.)

Original i utg:s samlingar.

Kongl. May:tz Nådige Resolution och förklaring, opå dee puncter och åhrender, som K. M:ts vndersåthere ifrå Wissnums häradh, igenom deres fullmechtighe vthskickade herredagsman, vnderdånigst hafwe andragha låtit. Datum Stockholm den 30 Octobris Anno 1650.

1. Efftersom allmogen sigh underdånigst beswära, at dee nu i någre förflutne åhr, icke allenast medh misswäxt på Säden, vthan och medh Elfwens dersammestädes öfwerflödande, åhre hemsöchte wordne, så at dhe derigenom äre uthj stor fattigdomb råkade; Ödmiukeligen fördenskull bediandes, at nuta uthj deres vthlagor någon lindring och Skonsmåhl. Huarföre will K. M:t af warkundsamheet af deres undfångne skada, dess trogne vndersåthere för denne gången medh Boskaps och Vthskrifningzpeningarnes erläggande, nådigst förskont och efftergifwit hafwa, som dee medh mehra af sielfwe Rijkzdagsbeslutet widare förnimmandes warde.

2. Belangande den Länsmans och Krögaregårdhen Wall benämbdt, som dee begära, at blifwa återkallat; Så emedan Landzhöfdingen Bengt Ribbing hafwer samma gårdh köpt undan Chronan till Frälsse, och hafwer där opå Kongl. May:ts handh och Segel bekommit, doch medh dhe willkor och förordh, at han Krögeriet därsammestädes, den resande man till befordran widh macht hålla skall; Huarföre kan Kongl. Maij:t ingen för andring deruthinnan låta göra, vthan will nådigst wid sitt giorde köp låta bero, allenast at Landzhöfdingen tilhåller bemelte Bängt Ribbingh, at han sin vthgifne revers om Krögerietz hållande fullgör och effterkommer.

3. Belangande deres underdånige beswär, som Chronohemman besittia. at dee intet få blifwa widh sine sedwanlige vthlagor, som bestå uthj Partzeler, huilke dee förr till Kongl. Maij:t och Chronan uthgiordt och betalt hafwa, vthan twingas af sine hussbönder, at gifwa reda Peningar, så wäl som där opå åhrligen förhögningh, Will Kongl. M:tt sigh således här opå nådigst förklarat hafwa, at enär allmoghen sine wanlige penninge uthlagor, uthj godt gångbart mynt till deres hussbönder betalt hafwa, skole dee till ingen wijdare förhögningh strängias, eller och uthgöra sielfwe Partzelerne. Actum ut supra.

CHRISTINA.
(Rikssigillet.)

Riksregistraturet.

För Kyrkioherden widh Kroppa Bruuk i Wärmelandh, at niuta 30 Tunner Spannemåhl åhrl:n aff be:te Kroppa Sochens behållen Kyrckiotijonde, till Kongl. Maij:tz wijdare förordningh fram deles. (Dat. Stockholm 24 November 1650.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, at Wij af gunst och nåde, så och för den idkesamma och flijtige tiänst, som wår troo vndersåthe och kyrckioherde widh Kroppa Bruuk i Wärmelandh, wyrdigh och wällärdhe M:r Lars Nicolai, widh be:de sitt förträdde pastoris Embete en rumb tijdh giordt hafwer, dhet han och här effter, så länge han lefwer och förmåhr medh all troheet och flijt, at giöra och förrätta förplichtat wara skall, jämwähl betrachtandes den ringa lägenheet, som han widh be:de Kroppa församblingh skall wara med försårgd, hafwe vndt och effterlåtit, som wij här medh och i dette Wårt öpne breefz krafft, vnne och effterlåthe honom till en förbättringh af samme sitt vnderhåldh, att niuta medh den Spannemåhl, som honom för detta är förvndt worden, i alles 30 Tunner Spanmåhl af bem:te Kroppa Sochens behållen kyrckiotijonde åhrligen till wijdare wår förordning framdeles. Här wårt Rijkz-Cammer Rådh, Landzhöffdinge dhär i Wärmelandh, Cammererare, Fougdar och Befallningzmän, sampt alle andre dätte widhkommer, hafwe sigh at effterrätta, låtandes be:te M. Lars Nicolai samme 30 tunnor Spannemåhls vnderhåldh årligen richtigt tillstält och lefwererat blifwa. Till yttermehra wisso etc.

N. T.

Det torde böra erinras att de kursiveringar, som stundom förekomma i här ofvan meddelade handlingar, tillkommit genom utg:s försorg.

Kyrkoherdar i Karlskoga.

1. **Olaus Johannis** »eller, som han vanligen skref sig, *Olof Hansson*, född i Gestrikland, var hofpredikant hos hertig Karls dotter, prinsessan Maria Elisabet, då han 1593 underskref Upsala mötes beslut», säger J. Hammarin i Karlstads stifts herdaminne. Väl är det sant, att bland mötesundertecknare finnes en Olaus Johannis Gestricius upptagen bland »hof- och fältpredikanter», men att denne kunde vara hofpredikant hos nämda hertig Karls dotter är så mycket mer oriktigt, som prinsessan Maria Elisabet icke föddes förr än 3 år senare, eller 1596. Någon hofpredikant hos hertig Karl med namnet Olof Hansson upptages ej heller i Westéns arbete öfver hofkleresiet. Hammarin tillägger, att Olof Hansson »blef 1594 här förste kyrkoherde». Att denna uppgift lika litet är öfverensstämmande med verkliga förhållandet, framgår dels af förut anförda 1586 och 1590 årens bref och dels af kronoräkenskaperna, hvilka tydligt gifva vid handen att Olof Hansson uppburit löneförmåner och följaktligen äfven tjenstgjort i församlingen från och med 1586. Detta förhållande hindrar dock ej att han samtidigt kunnat hafva anställning i hertig Karls hof, måhända som rese- eller fältpredikant[1].

I början fans ingen prestgård, men »hr Olof» innehade de första åren $1/2$ hemman Knutsbol, intill dess han, antagligen 1594, erhöll utrymme till prestgård åt sig anvisadt å hemmanet Bregården, utgörande det nuvarande boställshemmanet Karls-Åby. Hans arfvingar lära sedermera hafva gjort anspråk på den af honom härstädes verkstälda odling och byggnad, såsom deras lagliga arf, men anspråken underkändes. Att Olof Hansson såsom nybyggare upptog hemmanet Vestra Lonntorp är förut omtaladt, likasom de förläningar af kyrkotionde, vederlagsspannmål och stomhemmansräntor, hvarmed han tid efter annan hugnades. År 1625 skall han hafva afträdt pastoralvården jemte en del af lönen till sin måg och efterträdare. Efter 40 års tjenst inom församlingen afled Olof Hansson i hög ålder 1626. Hans gifte är obekant, men 5 af hans söner äro mer eller mindre kända.

2. **Jacobus Jonæ,** äfven förut omtalad (sid. 250), en son till prosten i Karlstad Jonas Arvidus Gevaliensis (från Gefle). Kom till Upsala 1606 och blef 1618 medhjelpare hos sin företrädare, hvars församling han på eget ansvar förestod 1625 och utnämd till kyrkoherde 1627. Låg i ständig tvist med sin kapellan och svåger Zacharias Olai. »Hr Jakob dödde 19

---

[1] Fernows antagande att Olof Hansson skulle vara den »Olaus in Måla», som finnes bland undertecknare af Upsala mötesbeslut, är också oriktigt. Denne Olaus var sannolikt från Målla socken af Elfsborgs län.

November 1662». — Gift med sin företrädares dotter *Margreta Olofsdotter* egde han flera barn, af hvilka sonen Johan Sylvius blef adlad 1653 och slutligen lagman i Vermland.

3. **Anundus Haquinius,** förut jemväl omtalad (sid. 250), son till prosten Haquinus Jonæ i Väse. Han blef magister i Upsala 1655 och sedan han under några år tjenstgjort som biträde åt sin företrädare blef han kyrkoherde 1663. Var nitisk i sitt embete och använde synnerlig flit, att folket skulle lära att läsa. Det säges att då han kom hit till församlingen, var det endast 3 personer, som hade psalmböcker. Under hans tjenstetid blef Karlskoga kyrka ombygd och utvidgad 1682. Han afled 5 Maj 1691. — Gift med *Anna Ekebom*, dotter till borgmästaren Gustaf Ekebom i Kristinehamn[1]. Barnen kallade sig Carlmark.

4. **Petrus Pauli Tingström,** född i Karlstad, kom till Upsala 1673, blef kyrkoherde i Karlskoga 1692 (sid. 260) och afled 13 Juli 1702. — Gift med sin företrädares dotter *Klara Carlmark*.

5. **Sveno Benedicti Leetström,** född af bondeföräldrar i Nysund 1668, kom till Upsala 1688, blef prestvigd 1690 och kapellan i Rudskoga 1691. Reste åter till Upsala 1697 och blef der magister 12 December 1700. Utnämdes så till regementspastor och blef slutligen kyrkoherde i Karlskoga 1703 (sid. 264), der kyrkan åter blef ombygd och utvidgad 1705—1706. Kontraktsprost öfver Visnums kontrakt från 1714. Leetström var en mycket lärd man. Vid prestmöten fungerade han som orator och præses. Riksdagsman 1720. Afled 7 Augusti 1724. — Gift med sin företrädares enka *Klara Carlmark-Tingström* innehade makarne äfven Vestra Lonntorp, hvarom några anteckningar meddelas här ofvan (sid. 242—246).

6. **Andreas Valler,** född i Upland 1678, blef först kapellan i Litslena, derefter bataljonsprest och 1703 regementspastor vid Nerikes och Vermlands regemente, hvilket han åtföljde i Karl XII:s krig. Han blef fången vid Pultava 1709 och satt i Sibiriska fångenskapen till 1722. Kyrkoherde i Karlskoga med kungl. fullmakt 1726, der han afled 4 November 1739. — Gift med *Göril Jung*, frälseinspektorsdotter från Upland.

Denne Valler, hvars grofva och suddiga handstil lätt igenkännes i de bevarade sockenstämmoprotokollen, bekostade egen graf åt sig i kyrkan, der han efter sin död nedsattes. I samma graf fick jemväl en af hans efterträdare, Elias Venerman vid sin död 1771 sitt hvilorum. Men — snikenheten hos de Vallerska arfvingarna och dåvarande pastors flathet beröfvade dem bägge den erhållna lägerstaden. Förhållandet härmed relateras i ett protokoll för 15 Juni 1783 sålunda:

»Församlingen anmälte, att deras för nit och flit i sina embeten i lifstiden högt älskade, nu afledna kyrkoherdar, herrar Anders Valler och magister Elias Venerman, som varit begrafne uti Vallers egen påkostade graf, nu på den grund blifvit *ur grafven utburne och i kyrkogården lagde*, att *Vallers arfvingar*, utan förbehåll, *sålt grafven*, hvilket *församlingen*, i anseende *till den aktning de förklarade för desse sina lärares stoft, misstyckte*, samt önskade till värdigt åminne, att åtminstone likstenar måtte öfver dem på kyrkogården lagde blifva; och anmodades hr hofrättskommissarien Dahl att snarligen infordra så väl Vallers som Venermans arfvingars utlåtande om de

---

[1] Jfr sid. 242 här ofvan.

finna sig nöjda nu i sommar besörja om hederliga likstenar för desse sina förfäder, hvartill församlingen lemnar rum.»

Det bör anmärkas, att protokollet icke med ett ord antyder *hvem som köpte grafven*, eller hvem som föranstaltat om likens utbärande och nedgräfvande i kyrkogården. Två år senare, enligt ett protokoll för 22 Maj 1785, beslöts dock att på följande sätt försona den missaktning man sålunda visat »sina lärares stoft»:

»Församlingen antog för sin del gerna och med tacksamhet hr hofrättskommissarien Dahls anbud att förskaffa och utaf under händer hafvande medel betala en *grafsten*, hvarunder afledne kyrkoherden hr Anders Vallers ben och förmultnade stoft kunde få gömmas; och det så mycket mera, som denne i herranom afledne och *vördade hedersman* till all *erkänsla af församlingen gjort sig förtjent.*»

Om åter denna grafsten numera kan återfinnas å Karlskoga kyrkogård är för utg. obekant[1].

7. **Erlandus Faxell,** son till prosten Sven Faxell i Köln, var född 10 Juni 1696. Kom till Upsala 1717, der han blef magister 1722 och prestvigd 1728. Vice pastor i Karlstad 1729, lektor derstädes 1731 samt kyrkoherde i Karlskoga 1741. Kontraktsprost från 1745. Död 2 Juli 1754. — Gift med *Elisabet Norén*, dotter till prosten Axel Norén i Nyed.

8. **Jonas Laurentii Hedlund,** torpareson från Hedås i Lungsunds socken, född 1711. Kom till Upsala 1733, blef der magister 1743, s. år kapellan i Filipstad och kyrkoherde i Karlskoga 1756. Tillträdde 1 Maj 1757, men dog redan 24 Maj s. år, innan han här fått göra tjenst. — Gift med *Anna Maria Florelius*, dotter till prosten Sven Florelius i Holmedal. Hon lät trycka sin aflidne mans tillernade inträdespredikan i Karlskoga med titel: »En evangelisk Predikares verk».

9. **Elias Johannis Venerman,** född af bondeföräldrar å hemmanet Ed i Visnums-Kil 25 Februari 1714; kom till Karlstads skola 1731, till Upsala 1739, prestvigd 1744 och magister i Lund 1748. Han blef kapellan i Visnum 1752 och kyrkoherde i Karlskoga 1759 med tillträde 1 Maj 1760. Om honom berättas, att han i stället för det ena benet, som måst amputeras, nyttjade ett ben af koppar så skickligt gjordt, att det knappast kunde märkas att det icke var naturligt. Han afled 13 April 1771. — Gift 1762 med *Elisabet Bodin*, dotter till prosten i Ölme, magister Nils Bodin[2].

10. **Gustaf Kjellin,** son af skolmästaren i Kristinehamn Gustaf Danielsson Kjellin och hans hustru Katarina Agrell, var född 14 Augusti 1714. Kom till Karlstads skola 1728, till Upsala 1732, prestvigd 1738. Blef s. år kapellan i Kroppa, kyrkoherde derstädes 1758 och i Karlskoga 1771, med tillträde 1 Maj 1773. Orator vid prestmötet i Karlstad 1776

---

[1] Hofrättskommissarien *Magnus Dahl*, omtalad sid. 33, var egentligen kronolänsman och afled 1788. Han är »gömd» under en större grafhäll, hvars till större delen numera oläsliga inskrift väl kunde förtjena att återställas i ett läsbart skick.

[2] Denne mag. Bodin åter var en sonson till bergssex- och nämdemannen *Nils Israelsson* i Bondebyn, Nora socken, omtalad i *Noraskogs arkiv* I: 618. Bland dennes afkomlingar (i sjette led) kan äfven utg. räkna sig.

och s. år utnämd till prost. Afled 29 September 1785. — Gift 1739 med *Brita Dahlberg*, dotter till bruksidkaren Måns Dahlberg på Skarphyttan. Makarne äro begrafna strax söder om vestra ingången till Karlskoga kyrka.

11. **Nils Kjellin,** den föregåendes son, född 12 Februari 1755; student i Upsala 1773, magister 1779 med en på latin skrifven historisk afhandling om Karlskoga bergslag[1]; prestvigd s. år med tjenstgöring i Stockholm. Utnämdes 1783 till kungl. hofpredikant. Vid faderns död blef han vice pastor i Karlskoga och utnämdes till kyrkoherde 1786 med tillträde 1 Maj 1787. Blef kontraktsprost 1792, teologie doktor 1809, ledamot af Vasaorden 1817, då för tiden en ovanlig utmärkelse. Riksdagsman 1792 och 1812. Doktor Kjellin var en fint bildad man med djupa kunskaper och stor förmåga på flera områden. Hans porträtt, måladt i olja och skänkt af hans efterlefvande slägtingar till Karlskoga kyrka, visar hans ädla, intelligenta drag. Han dog vördad och älskad 4 November 1821. — Gift 1787 med *Sara Magdalena Venerman*, dotter af kyrkoherden Elias Venerman. Dessa makar ligga på Karlskoga kyrkogård under en enkel grafsten, omsusad af väldiga lönnar.

12. **Torbjörn Morén,** son af kyrkoherden M. i Ekshärad, var född 8 November 1781; blef student i Upsala 1798, magister 1806. Kallades till docent vid universitetet i arabiska, men blef i stället prest. På denna bana blef han huspredikant hos en grefve Lewenhaupt 1806, regementspastor 1809, lektor vid krigsakademien å Karlberg 1810, hofpredikant s. år, slottspredikant vid Karlberg och Ulriksdal samt kyrkoherde i Solna 1812 med tillträde 1 Maj 1813; slutligen kyrkoherde i Karlskoga 31 Maj 1822 med tillträde 1 Maj 1824 samt innehade 1834 andra förslagsrummet till biskopsstolen i Karlstad. Kontraktsprost 1826. Erhöll 1822 titeln professor, blef teologie doktor 1830 och L. N. O. 1839; var derjemte ledamot af åtskilliga lärda samfund. Doktor Moréns mångsidiga begåfning förde honom äfven in på det politiska området. Han var sålunda riksdagsman 1828—30, 1834—35 och 1840—41, samt utsågs af Presteståndet till en af faddrarne vid hertigens af Östergötland, nuvarande konung Oskar II:s dop, till revisor af bankodiskonten 1838 m. fl. uppdrag. Dog 7 Juli 1843. — Gift 1813 med *Brita Lovisa Bergsten*, dotter af öfverhofpredikanten, d:r Erik Bergsten i Stockholm.

Doktor Morén var till det yttre en reslig och ståtlig man. Som yngling blef han för sin resligbets skull af hertig Fredrik erbjuden att såsom fanjunkare inträda i ett regemente, men han vägrade. Ovanligt rikt utrustad på hufvudets och hjertats vägnar, var han kunskapsrik, praktiskt duglig, kraftfull och arbetsam i hög grad. Stor vän af upplysning har han förvärfvat sig ett godt namn i folkundervisningens historia. Som prest var han en af sin samtids förnämste. En minnestecknare yttrar om honom: »Af en hvar, doktor Morén var känd, var han vördad och älskad. Hans djupa kunskaper voro hans minsta förtjenster. Han ifrade för allt nyttigt och hans utmärkta gåfvor och vördnadsbjudande väsende segrade öfver hvarje motstånd. Genom honom blef i Karlskoga inrättad en fast skola med studerad lärare. Han hade härvid mycken strid, äfven derifrån han hade bort kunna påräkna bistånd.» På sin dödsbädd dikterade han sjelf sin tacksägelse. Öfver hans graf på Karlskoga kyrkogård är upp-

[1] Omtalad här ofvan sid. 1.

kastad en stor jordkulle, på hvilken reser sig ett granitkors. Hans porträtt i kopparstick finnes i kyrkans sakristia.

13. **Klaes Wahlund,** son af brukspatron W., var född i Kristinehamn 13 November 1799; student i Upsala 1818, magister 1824. Prestvigd s. år och kallad till huspredikant kos excellensen G. Adlersparre (å Gustafsvik). Vikarie vid lärdomsskolan i Karlstad 1826, kollega 1830, regementspastor s. år och rektor vid skolan 1834. Vald till kyrkoherde i Karlskoga 28 November 1844 och tillträdde 1 Maj 1845. Kontraktsprost 1852. L. N. O. 1860. Dog 11 November 1866. Hans graf är belägen nedanför Nils Kjellins graf på Karlskoga kyrkogård. — Gift 1839 med *Hilda Tegnér*, dotter af lektor Elof Tegnér i Karlstad.

Prosten Wahlund var särskildt ifrigt verksam för folkundervisningen och fattigvården. Genom hans bedrifvande tillkom ock sockenadjunkten. Han var derjemte stor landtbrukare och utvidgade prestgårdens odlingar med det rätt stora *Klastorp*. Minnestecknaren på prestmötet i Karlstad 1869 säger om honom: »Prosten Wahlund hade en liflig blick, ett ungdomligt, vänligt ansigte under en grånande hjessa. Allvarlig, när så påfordrades, egde han framför allt ett barnagodt hjerta och ett blidt lynne, hvaröfver sällan en molnsky drog fram och ännu mera sällan för lång stund stannade. Gästfri som få, mottog han hjertligt en hvar i sitt hem. Genom dessa egenskaper förvärfvade han sig en talrik vänkrets.» Hans porträtt, tecknadt i svartkrita, finnes ock i Karlskoga kyrka.

14. **Erik Tullius Hammargren,** son af prosten And. Hammargren och Sara Johanna Piscator, är född i Karlstad 24 Oktober 1814. Student i Lund 1832. filosofie doktor 1838. Lärare i Åmåls elementarläroverk från 1837 till 1852, då han utnämdes till adjunkt vid Karlstads högre elementarläroverk. Regementspastor vid Vermlands fältjägare 1862. Kyrkoherde i Karlskoga 20 November 1867 med tillträde 1 Maj 1869. Inspektor för Kristinehamns elementarläroverk 1871—1873. Tillförordnad kontraktsprost under 1874. L. N. O. 1882. — Är sedan 1849 gift med *Ottiliana Lagerlöf*. »Hans minnesruna är gifvetvis ännu ej tecknad. Vi hafva dock vågat anteckna några data ur hans lif för att kunna fullständiga hela den i sanning ärevördiga och utmärkta raden af Karlskoga församlings kyrkoherdar», yttrade en förf. i *Karlskoga tidning* (1893), hvars uppsats utg. i det föregående delvis följt, och som afslutas med dessa ord:

O huru gerna en krans, Er värdig vi lade kring urnan,
Vördade fäder från forntid och nutid, värdige herdar!
Ristade härlig skrift, som i sekler lästes på stenen,
Hade vår känsla blott ord, vore blott handen ej svag.
Dock tills en rikare gärd Er egnas af varmare hjertan,
Ej I försmån vår krans af viol, vår runa i enfald;
Ty den är bunden vår krans, den är ristad kortfattad runa
Er till hjertelig tack, till minne i älskadt Karlskoga.

Korta Summor vppå vthmelningen på
Nora kyrkie tienden vthi Karlskoga sochn
hwilken är vt mält- såsom äfftter förmäl-
ar åhr 1620 then 31 januarij

Humle ——— 7½ fr
Rogh ——— 54 tunor
hwit malt ——— 26 tunor
blandkorns malt ——— 10 tunor
haffre ——— 6 tunor 5 fr

Aff kortningz pastoris vederlag
Rogh ——— 5 tunor
hwit malt ——— 5 tunor
Kyrkian till Vijnkorn —
rogh ——— 3 tunor
Domkyrkian ———
rogh ——— 1 tuna
Dom Spann
rogh ——— 1 tuna

Så blifwer uthe summan behållit som rictig mält är
vthi Karlskoga sochn äffter vthmälningen
åhr 1620

Rogh ——— 44 tunor
hwit malt ——— 21 tuna
blandkorns malt ——— 10 tunor
Humle ——— 2½ Rd
haffra ——— 6 tunor 5 fr

alt så i sammen är vnder pastoris signeto

Olaus
Johannis

Vpaff samma betalninge summa haffuer iagh
olaus johannis pastor i karlskoga sochn
bekommitt mitt årligha vnderhåldh effter saligh
i hugkommelse hos gudh konungz karls breff
hvilket pantern aff kronans behåldne summa
alt så och i samma år kvitterar iagh mitt signet
til här vnder

item haffuer och oluff laxefiskiare bekommitt sitt
vnderhåldh aff thet igen år

rogh	———————	3 tunnor
mält malt	———————	3 tunnor

olaus
johannis

Karlskoga Härad

till dess forna och nuvararande utstrackning.

------ ungefärlig sträckning af den forna gränsen

Tillhör Noraskogs arkiv. II. 1895.

BIDRAG
TILL
KARLSKOGA
KRONIKA